

■ Azərbaycan
■ Daha Yaxın Olmaq
■ Get Closer To
■ Azerbaijan

Aynur Talibova

Azərbaycana Daha Yaxın Olmaq Get Closer To Azerbaijan

Müəllif / Author: Aynur Talibova

Koordinator / Coordinator: Art Grup

Kitab Dizaynı / Book Design: Yegim Demir
Tartibet / Artwork: Didem Uraler, Duygu Uraler
info@demirtasarim.com

Tərcümə / Translation: Robert Bragner, Dilek Ay
Fotograf / Photographs: Aynur Talibova, Martin Black, Prof. Ataman Demir

ISBN: 978-9952-8008-1-4

Rəng ayırma, Çap, Cildləmə
Colour Separation, Printing, Binding:
Olusur Basım A.Ş.
Mas-Sit Mətbəxələr Sitesi
4, Caddə No: 52-53
Bağcılar - İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 629 06 06

Copyright © Bakcell
Copyright © Bakcell
2009, İstanbul

Bakcell Baş Ofisi
Bakcell Main Office
24, Ü. Məclisəyev küç. - Bakı
24, Ü. Gədiybekov st. - Bakı
Tel: +99 412 498 89 89
Fax: +99 412 408 02 55
Mö: +99 455 000 05 55

www.bakcell.com

Kitabın bütün hüquqları qanunla qorunub. Bakcell şirkətinin yazılı icazəsi olmadan bu nəşrın heç bir nüsxəsi orijinal və ya digər bit formada, tam və ya hissə-hissə qeydlərə çap oluna, fotoşəkiləyə dəyişdirilə bilməyəcək, elektron və ya mexaniki vasitələrlə qeydlərə (internet, e-til) köçürülə, satıla, gələcəkdə yayımlanma və ya hər hansı vasitə ilə nəşr edilə bilməz.

All rights of this publication are legally reserved. No version of this publication in its original form or otherwise, may be reproduced in full or in part, reproduced, retransmitted or mechanically, including photocopying, recorded, distributed, published in any medium (transmitted), or used in other ways without the written permission of Bakcell.

Contents Mündəricat

006	ÖN SÖZ / FOREWORD
007	MÜƏLLİF HAQQINDA / ABOUT AUTHOR
008	ABŞERON-BAKİ / ABSHERON-BAKU
040	QUBA / GUBA
068	QUSAR / GUSAR
090	ŞAMAXI / SHAMAKHI
108	İSMAYILLI / ISMAYILLI
140	ŞƏKİ / SHAKI
164	QAX / GAXH
194	ZAQATALA / ZAGATALA
210	GƏNCƏ / GANJA
236	QAZAX / GAZAKH
262	GƏDƏBƏY / GƏDƏBAY
280	DƏƏLİQ QARABAĞ / NAGORNO KARABAKH
284	BƏRDƏ / BARDƏ
300	LƏNKƏRAN / LANKARAN
320	ASTARA / ASTARA
338	NAXÇIVAN / NAKHCHIVAN
358	ORDUBAD / ORDUBAD

Foreword

Ms. Ineke Botter

Chief Executive Officer Bakcell Ltd.

Dear Reader,

You are holding quite an extraordinary book. It is the first time that Bakcell has ventured into such an unusual project - to publish a book about Azerbaijan in two languages, Azeri and English. From my own experience I know that it is not an easy job to find many good books, in both languages, about this country, its people and its ancient history.

The name of the book - Get Closer to Azerbaijan - was not chosen by accident. Bakcell has expanded and developed immensely. We have more than doubled our coverage and extended our network into every region of Azerbaijan. We now have Bakcell Customer Care Centres and shops wherever you go in Azerbaijan. This fascinating expansion has really brought us closer not just to our customers, but all the people in this country. Bakcell, being an Azeri company, wants to get Azerbaijan closer to you and this is what this fascinating book is all about.

Since I came to Azerbaijan in the beginning of 2009, I have been learning about people, culture and national values of this country. Before coming here, I have travelled the world extensively, lived and worked in many places where I came across different cultures and mentalities. One of the things that impressed me in Azerbaijan is people's interest in their roots, respect towards their own history and the way they try to preserve their cultural values. So being involved in this project helped me to get Closer to Azerbaijan and, consequently, closer to the people I meet and deal with on a daily basis.

The idea of this book came about only recently and materialized in a very short time. It was a joint effort and hard work of a group of people that made this project possible. I would like to thank the Bakcell team, especially Emil Ağazadə, Günel Ahmədova, Martin Black and his family for their valuable contribution. Special thanks go to the author, Aynur Talıbova, for her passion for Azerbaijan, to Art Grup for their hard work and our book's designer, Yesim Demir, for her originality and vision.

I believe this book will help you to open up Azerbaijan for yourselves. Some of you will probably rediscover your own country and foreigners will get a glimpse of the Azerbaijan they rarely see. I really hope that you will enjoy reading it, as we have enjoyed making it happen.

Ön Söz

İneke Botter

Bakcell MMC'nin Baş Direktörü

Hörmətli oxucular!

Sizin qarşınızda son dərəcə maraqlı bir kitab durur. İlk dəfədir ki, Bakcell şirkəti Azərbaycanı iki dildə - Azərbaycan və ingilis dillərində tanıdan bir kitab nəşr etdirmək kimi cəsarətli və qeyri-adi bir layihə reallaşdırıb. Şəxsi təcrübəmə əsaslanaraq deyə bilərəm ki, Azərbaycan və onun xalqı, qədim tarixi haqqında hər iki dildə yaxşı kitab tapmaq eladə asan məsələ deyil.

Kitabın adının "Azərbaycana Daha Yaxın Olaq" seçilməsi də təsadüfi deyil. Bakcell günü-gündən inkişaf edir və genişlənir. Biz Azərbaycanın bütün regionlarında şəbəkə dairəsinin kütləvi olaraq genişləndirilməsinə başlamışıq. İndi Azərbaycanın hər bir yerində Bakcell-in Müştəri Xidmətləri mərkəzləri və satış nöqtələri fəallıq göstərir. Bu genişlənməyə layihə bizi nəinki müştərilərimizə, həmçinin bu ölkənin bütün vətəndaşlarına yaxın etdi. Bakcell bir Azərbaycan şirkəti olaraq, Azərbaycanı sizlərə yaxın etmək istəyir. Bu kitabın əsas qayəsi də məhz budur.

Azərbaycana 2009-cu ilin əvvəlində gəlmişəm. Burada yaşadığım bu müddət ərzində buranın insanlarını, mədəniyyətini, milli dəyərlərini öyrənməyə və tanımağa başladım. Bura gəlməzdən əvvəl, mən dünyanın bir çox ölkələrini gəzmişəm, bir çox ölkələrdə çalışmışam və müxtəlif mədəniyyətlər və dəyərlərlə qarşılaşmışam. Məni Azərbaycanda cəlb edən cəhətlərdən biri insanların köklərinə bağlılığı, tarixlərinə hörmət və milli-mədəni dəyərlərinin qorumaq hissi oldu... Bu layihəyə qoşulduğum məni Azərbaycanca, nəticə etibarilə hər gün qarşılaşdığım insanlara Daha Yaxın olmağa kömək etdi.

Bu kitabın yazılması ideyası yeni yaranıb və kitab qısa bir vaxtda hazırlanıb. Kitabın ərsiyə gəlməsində bir qrup insanın əməyi olmasaydı, layihə də reallaşa bilməzdi. Mən Bakcell komandasına, xüsusilə Emil Ağazadəyə və Günel Ahmədovaya, Martin Black-a və onun əlində sarf etdikləri böyük zəhmətə görə təşəkkürümü bildirirəm. Azərbaycanı bu cür həssaslıqla sevən kitabın müəllifi Aynur Talıbova, böyük zəhmətə görə Türkiyənin "Art Grup" şirkətinə və orijinal fikirlərinə görə kitabın dizayneri Yeşim Dəmirə xüsusi təşəkkürümü bildirirəm.

Mən inanıram ki, bu kitab sizə Azərbaycanı yenidən kəşf etməyə imkan verəcək. Sizlərdən bir çoxunuz ölkənizi yenidən, ancaqlar isə nədir hallarda gəzib-dolaşdıqları Azərbaycanca ödəni olarsa nəzarət edə bilərsiniz. Mən doğrudan da inanıram ki, bizim zövqlə hazırladığımız bu kitabı siz də zövqlə oxuyacaqsınız...

Biography Tercüme-yi - Hal

Aynur Talibova

Aynur Talibova

About Author

Aynur Talibova is a well-known Azeri journalist who travelled Azerbaijan extensively. She is the author of several television series about Azerbaijan's historical monuments and produced TV-travel-logues from the country's various regions.

Aynur was born in the town of Mingachevir in central Azerbaijan. She has a degree in Journalism from one of Istanbul's Universities. In the late 1990s she lived and worked in Turkey.

In 2002 Aynur returned to Azerbaijan to start her career in television journalism. Soon she worked on the project called 'This is Azerbaijan' aired on one of the country's major TV channels. In the course of that project she produced over 50 reports from the country's various places. She was awarded the "Youth" prize for the best debut TV project by Ministry of Culture and Tourism of Azerbaijan.

In 2006 Aynur embarked on another ambitious project called "The Road" produced for another prominent TV channel in Azerbaijan. The project was supported by the Ministry of Culture and Tourism. It resulted in 58 TV programmes about various fascinating places of interest to be found in Azerbaijan. In 2008 this series was awarded the "Humay" National prize.

Muallif haqqında

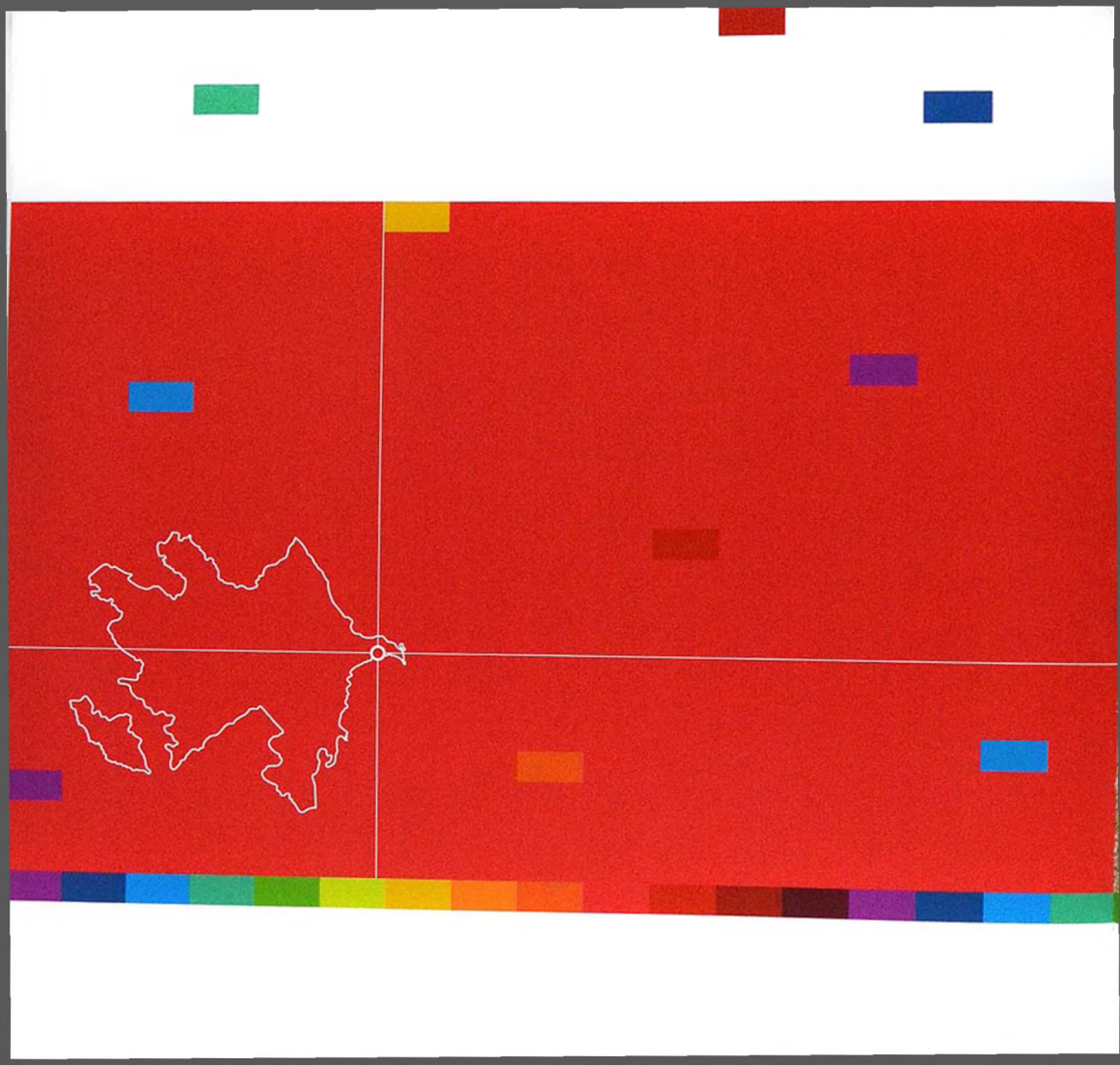
Aynur Yusif qızı Talibova Mingəçevirdə doğulub böyüyüb. 10 il Türkiyədə yaşayıb. İstanbul Universiteti Jurnalistika fakültəsi məzunudur. 2002-ci ildə Vətənə qayıdıb və ANS CM radiostansiyasında fəaliyyətə başlayıb.

2004-cü ildə 3 günlük İsmayıl - İvanovka - Lahic - Şəki səyahətindən sonra "Bura Azərbaycandır" layihəsinin ideyası əmələ gəlib. Bir il boyunca ANS TV-də efirə gedən 50 proqramı hazırlarkən cəbhə xətti daxil olmaqla ölkə üzrə bir dövrə vurub. Layihənin uğurlu debütü müəllifə Gənclər, İdman və Turizm nazirliyinin təsis etdiyi "Gənclər" mükafatını gətirdi.

2006-cı ildə Lider Media Holdingdə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə "Yol" proqramı start aldı. Məqsəd Azərbaycanın turizm potensialını arasdıraraq tanımaq idi. Bu dəfə bir ildə ikinci dəfə Azərbaycan üzrə səyahət edərək 58 veriliş hazırladı. LIDER TV-də yayınlanan layihə 2008-ci ildə "Humay" mükafatına layiq görüldü.

ABŞERON-BAKİ / ABSHERON-BAKU

Abşeron - Baki

Absheron Peninsula

Owing to its sheltered bay, dry and warm climate, fertile soil and mineral resources, Absheron has harboured human settlements since time immemorial. It is a region of drinking water and salty lakes. There are about 40 lakes here, for example, Masazir, Boyuk Shor, Mirdaabi and others. There is so much iodine in these lakes that they often look red. People come here for salt baths and sometimes enter the lake to collect salt. The salt collected manually here is then sent for sale.

The Absheron place name

It is derived from the name of the Afshar Turkic tribe and is a suffix meaning a place. It means a place inhabited by Afshars. There is information that this name was even given to a village, city, port and lighthouse. The first written source that mentions this name is "The General Map of the Caspian Sea" drawn by F. I. Soymonov in 1731. A 12th century source presents the Absheron Peninsula as a Baku island and says that white and black oil is extracted here, and fire rises from the ground. In this sense, the Caspian Sea, the Absheron port and the whole territory of the peninsula were known under the name of Baku. Therefore, these names are often mentioned together. We also decided not to separate them. Absheron differs from other regions for the special nature of its soil, customs, beliefs, people, distinct dialect and meykhana.

Meykhana

It is an oral type of art in Absheron. This culture, which is typical of the peninsula's villages, spread and is loved everywhere in Azerbaijan owing to high-rating meykhana contests that have been broadcast on television in recent years. In meykhana, artists compete and puzzle each other. It is like the ashig art of the western zone. The difference is that the competition here takes place in a classical genre and consists of Aruz poems. Previously, no music instruments were used as people only snapped their fingers. Now meykhana artists perform to the accompaniment of a synthesizer. Meykhana is improvised from the beginning to the end. An Aruz rhyme is pronounced on any topic. A meykhana artist should be able to find rhyming words immediately and sing them impromptu. This means that a person who wants to become a meykhana artist should have a rich vocabulary, sharp intellect and be gifted for talking and answering back. Demand for and interest in meykhana, which used to be only part of street culture, has now grown so much that a meykhana show is performed everywhere in the country and at all weddings. The greatest artist and ghazal singer of the 20th century was Altageh Vahid. So let's explore the peninsula by visiting the most important sites that have made Absheron famous.

Dachas

Traditionally, both urban and rural residents move to the dachas in summer. The dacha seasons lasts from May to September. Abu ar-Rashid al-Bakvi recorded in the 14th century: "This place is abundant in figs, pomegranates and grapes. The dachas are far away from the city. For this reason, most of the city population move to their dachas in summer. They live there for some time and then return to the city. And they do so every year." Incidentally, residents of Absheron and people who settled here later are still loyal to this tradition.

Abşeronun meylək daşı-Qavdaş

The meiotic stone of Absheron-Qavdaş

Abşeron - Bakı

Abşeron yarımadası

Əlverişli buxtası, quru isti iqlimi, münbit torpağı, faydalı qazıntıları sayəsində bura qədimdən bəri insanların məskən saldığı yerlərdən olub. Şirin sulu və şoran göllər diyəridir. Burada 40-a yaxın göl var. Masazır, Böyük Sor, Mirdalabı və sair bunlardan bəziləridir. Bu göllərdə yod ələ çəxdür ki, rəngləri çox vaxt qırmızıya çalır. İnsanlar duz vannası qəbul etmək üçün bura üz tuturlar. Bəzən isə duz toplamaq üçün gölə girirlər. Buradan kустar üsulla toplanan duz emal edildikdən sonra satışa yollanır.

Abşeron toponimi

Əfsər türk tayfa adı və məkan şəkilçisindən törəyib. Əfsərlərin məskunlaşdığı yer deməkdir. XII əsra əid bir mənbədə Abşeron yarımadası Bakı adası kimi təqdim edilir və göstərilir ki, burada ağ və qara neft çıxarılır. Torpaqdan alov qalxır. Bu mənada bir vaxt Xəzər də, Abşeron limanı da, bütövlükdə yarımadaının atəzisi də Bakı adı altında məşhur olub. Odu ki, bu adlar çox vaxt cüt çəkilir. Abşeron özünəməxsus təbiəti, adət - ənənələri, inancları, insanları, qəbəriyyələri və meyxanası ilə digər bölgələrdən seçilir.

Meyxana

Abşeron söz sanatidir. Meyxana söz ustalarının dəyişməsi və sözlə bir - birini bağlamasıdır. Dəyişmə klassik janrdadır, aruz vəznində deyilən şeirlərdən ibarətdir. əvvəllər hər hansı musiqi alətindən istifadə edilməz, meyxana deyilərkən sadəcə cırımta çalınardı. Meyxana başdan - başa improvizasiyadır. Ortaçaq istənilən mövzuda aruz vəznində bir qəfiyə atılır. Meyxana ustası bu mövzu və qəfiyyəyə uyğun mısırları həmin anda fikirləşib, düzəb - qoşmağı, bədahətən bunu oxumağı bacarmalıdır. Bu da o deməkdir ki, meyxanaçı olmaq istəyən şəxs çox zəngin ləksikonu, illi ağı və yüksək söz demək qabiliyyəti, yaxşı cavab qaytarmaq bacarığı olmalıdır. XX əsrin ən böyük söz ustası və qəzəlxanı, əslən Novxanlı olan aliəğa Vahid idi. Yarımadaını an qısa yoldan buranı məşhur edən ən önəmli ünvanlar vasitəsilə qəzib taniyaq. Beləliklə,

Bağlar

Yay vaxtı istər şəhər, istərsə də kənd əhalisinin bağlara köçməsi Abşeronun köhnə ənənəsidir. Bağ mövsümü may - sentyabr aylarını əhatə edir. XIV əsrdə abu ar - Rəşid al - Bakuvi yazırdı: "əncir, nar, üzüm burada böldür. Bağlar şəhərdən uzaqdır. Buna görə şəhər əhalisinin çoxu yay vaxtı oraya köçür. Bir müddət orda yaşayırlar, sonra isə qayıdirlar. Və onlar hər il belə edir." Yeri gəlməskən abşeronlular və buraya sonradan köçmüş insanlar indiyədək bu ənənəyə sadiq yaşayırlar.

Bakı bağlarının tarixi

Orta əsr sayyaxlarının bəzələrinin qeydlərinə görə, Abşeron yarımadası üçün bağ tikilləri xarakterikdir. Nərdəran və Buzovnadəki Xan bağları, 1842-ci ilə əid yazılara əsasən, XVIII əsr Bakı xanlarından olan Mirza Məhəmməd xanın ailəsinə mənsub olub. Abşeron yarımadasında varlı şəxslərin tikdirdikləri yay iqamətgahları XIX əsrin sonu, XX əsrin başlanğıcında neft milyonçularının hesabına daha da populyarlaşdı. Neftxudalar istirahət etmək və aylanmaq üçün sərvətlərinə və imkanlarına uyğun olan bağ evləri tikməyə başladılar. Başdan - başa qayalıq, daş - kəsəkdən ibarət, susuz, dəmir yolundan uzaq, ədi araba yolu

Neftçozulu "Qaraşahar"dan bir mənzərə

The view from "oil-slained" Garashahar

AXC 31M-in 1918-19-cu illərdə yerləşdiyi bina. İndi Neft Şirkəti yerləşir

Azerbaijan Democratic Republic's Ministry of Foreign Affairs building in 1918-19, now SOCAR's headquarters

The history of Baku dachas

Some medieval travellers recorded that dachas were characteristic of the Absheron Peninsula. According to notes made in 1842, the khan gardens in Nardaran and Absheron belonged to the family of Mirza Mahammad Khan who hailed from the 18th century Baku khans. Summer residences built in the Absheron peninsula in the late 19th and early 20th century became even more popular owing to oil millionaires. The oil magnates built dachas for relaxation and entertainment. It was not easy to build luxury mansions in rocky and barren areas that were far from railways and did not even have a path for carts. It required a lot of hard work and money. Only oil millionaires could do such a seemingly impossible thing.

The horticulture school

The horticulture school, which Haji Zeynalabdin Tagiyev opened in Mardakan in 1894, created great opportunities for establishing gardens in Absheron. Trees were planted in barren and sandy areas, while worm-wood groves turned into vineyards. New fruit and decorative trees covered the area.

Dacha life

Dacha life lasts three months maximum. Increasing population density in the city in recent years has actually disrupted the dacha tradition. Thus, anyone who ran away from busy city life settled in dachas permanently. During the dacha season in summer, special meals are made from the garden harvest and stored for winter. The Shani grapes of Absheron gardens are famous.

Absheron cuisine

The fact that Absheron is situated on the sea front has affected its cuisine. There are many dishes made from fish here. Sweets also play a special role in local cuisine. Shakarbura and Baku pakhlava are irreplaceable during the Novruz holidays. Another peculiarity of the Absheron residents is that as far as food is concerned, they are very conservative. They strictly observe all rules of cooking. If a dish lacks one of its ingredients or something from its external appearance, it is regarded as incomplete. For example, when you cook dushbara, you have to wrap them so that 12 pieces can fit into one spoon. Indeed, people count them enthusiastically and then praise or criticize the cook. Incidentally, dushbara - qutab is the most popular dish of Absheron cuisine. Although these are separate dishes, they are eaten together in Absheron. On hearing about the qutab, everyone wishes to eat it in Jorat - village in Novxani. Restaurants, which are located along the coastline and look very simple, are packed qutab made from meat, camel meat and greens.

Baku villages

Sources say that there were many villages around the city and every village had a strong fortress. A Catholic missionary who travelled to Baku ahead of Peter the Great's visit recorded that the provincial city of Baku had 34 villages. The census of 1870 recorded that all 41 villages of Baku had very small populations. The biggest village of Mashiaga had a population of only 582 people, according to 1813 data. It was reported that most residents living in Baku villages were Tats who had come here from Iran. After moving to

"Çarçabna" qübbələri

Bomes of Icharadabat

olmayan bir arazida superlyuks malikanələr qurmaq asan iş deyildi. Çox miqdarda amak və pul talab edirdi. Belə ağır, ağıla sığmayan işin ohdasından yalnız neft milyonçuları gələ bilirdilər. onlardan biri olan H.Z.Taqiyevin 1894-cü ildə Mardakanda açdığı bağçılıq məktəbi Abşeronda bağ salmaq böyük imkan yaratdı. Susuz, qumsal sahədə ağaclar əkilirdi, yovşanlıqlar üzümliyə çevrildi.Yeni meyvə və bəzək ağacları hər tərəfi səldi.

Bağ həyatı

Bağ həyatı maksimum üç ay sürür. Son illərdə şəhərdə insan sıxlığının artması əslində bağ ananasını bir az pozdu. Belə ki, şəhər qələbəliyindən qaçan hər kəs bağ evlərində daimi məskən qurdu. Yay aylarında, bağ mövsümü zamanı bağca məhsullarından xüsusi ləzzətlər hazırlayı, qışa hazırlıq görürlər. Abşeron bağlarının sanı özümü, sarı anclrı, zeytunu və zəfəranı məşhurdur.

Abşeron mətbəxi

Abşeronun dəniz sahilində yerləşməsi onun mətbəxinə təsir edib. Balıq yeməkləri çoxdur. Yerli mətbəxdə sınılyatlar da xüsusi yer tutur. Səkarbura, Bakı paxlavası ən çox Novruz bayramının vəzkeçilməz ləzzətləridir. Abşeronluların bir xüsusiyyəti də odur ki, yemək mövzusunda müəhəzəkardırlar. Hər bir yeməyin qaydasına çox ciddi riayət edirlər. Yeməklərdə ıstar tərkib, ıstarsə xarici görünüş, təqdimat nöqtəyi - nəzarətdən bir şey əksiksə, o sayılmır. Məsələn, düşbəre bışarkən elə bükülməlidir ki, bir qaşığa 12 dana yerləşsin. Həqiqətən havasla oturub sayır və buna görə əsbəzi təqdir və ya tənqid edirlər. Yerli gəlməskən Abşeron kulinariyasının ən populyar yeməyi düşbəre - qutabdır. əslində bunlar ayırı - ayırı yeməklər olsa da, Abşeronda bunları birlikdə yemək adətidir. Qutab deyincə isə Bakıda hamı bir səmtə, Novxanı - Corat kəndinə üz tutur. Dəniz sahilinə səpələnmiş basit yeməklərinin əsas servisi mal, dəvə atı, mal qarnı və gəyartıdan hazırlanan qutablardan ibarətdir.

Bakı kəndləri

I Pyotrun səfəri arafəşində Bakıda olmuş katolik missionerlərinin birinin yazdığına görə, əyalət səhəri Bakının 34 kəndi vardı. 1870 - ci il siyahısında isə Bakıda 41 kəndin hamısında çox az əhali yaşadığı qeyd olunur. ən böyük kənd sayılan Məşəgədə 1813-cü il məlumatına əsasən cəmi 582 nəfər yaşayırdı. Bakı kəndlərində yaşayanların əksəriyyətinin İrandan gəlmiş tatarlar olduğu bildirdir. Tatarlar Azərbaycana köçdükdən sonra bəşə xırda millət və tayfaları güclü təsirləri altına alması bacarıblar. Vaxtilə Məşəgə kəndi əhalisi sakinləri olan məssaget tayfaları da bu qəbiləyəndir. Daha çox təhlisəyə yaxınlığı ilə seçilən tatarlar fars dilinə yaxın bir dildə danışdılar.

Məşəgə kəndi

Bakının ən böyük kəndidir. Toponim vaxtilə burada məskən salmış məssaget tayfasının adı ilə bağlıdır. Eradan əvvəl V əsrdə yaşamış Herodot onlar barədə xəbə verib. əvvəllər türk tayfalarının beşiyi olan Türkiyədə yaşayırdılar. Daha sonra Arelq dənizi sahillərinə, Xəzər dənizinə və Qırğızıstana, o cümlədən Azərbaycana yayıldılar. A. A. Bakıxanov "Cülüstani - İram" əsərində bu haqda ətraflı məlumat verib.

Bakının mənzərəsi

The view from Baku

Azerbaijan, the Tats managed to exert strong influence on other small ethnic groups and tribes, including the Massaget tribes which lived in the village of Mashtaga in the past. The Tats are very close to the Talysh and speak in a language similar to Persian.

The village of Mashtaga

It is the largest village in Baku. The place name is linked to the name of the Massaget tribe that settled here in the past. They were also mentioned by Herodotus who lived in the 5th century BC. Initially, they lived in Turkistan which was the cradle of Turkic tribes. Later, they spread to the Mediterranean coast, the Caspian Sea and Kyrgyzstan and Azerbaijan. A. A. Bakikhanov gives detailed information about this in his work "Gulistan-i Iram".

The village of Nardaran

It comes after Mashtaga. The village is located on the seafront and is always affected by strong winds. Its population has been historically engaged in seafaring and fishing. Historically, the names of Baku villages have changed because of their main businesses. According to one theory, the place name is derived from the words "nar" and "aran". It is interpreted as a place where nar (pomegranate) grows. According to another theory, the place name proves that the population of the village used to be engaged in camel-breeding in the past. Nar is the root of the word. Nar means a two-humped male camel.

Nardaran Castle (13th-14th centuries)

In 1301, Hurum ordered the construction of this castle for his mother Barak. The architect's name - Mahmud ibn Sa'at - is engraved on the wall. This three-storey 12 metre high round castle is located in the northern part of the village and has four corners. Every corner of the wall is protected by a fence and a tower.

The summer residency of the Shirvanshahs (13th-14th centuries)

Locals call the building Khan Bagi (khan's garden). There are large vineyards around it. The building was a summer holiday destination for the rulers of Baku. It is located 2 km from the sea front, in the north-eastern part of the village, on a high sandy place. Since the building was close to the coast, had a favourable climate and was near a defensive castle of strategic importance, Shirvanshahs considered this area to be suitable for relaxation. Among the dachas of Absheron, the Shirvanshahs' summer residency in Nardaran stands out for its simplicity and greatness. The garden has a 10 metre deep well from which two roads radiate towards the west and the east. Legend has it that the roads from the well lead to Nardaran Castle and the famous Nardaran shrine. Incidentally, Nardaran is known as the most religious village in Baku.

The Nardaran shrine (8th century)

The shrine is located in the northern part of the village. The grave of the daughter of the 7th Imam Musa Kazim, Hazrat Rahima, is inside this mosque. He was one of the children of the prophet who sought asylum in Azerbaijan under the rule of Harun al-Rashid. The new mosque was built in 1994. It has four 41 metre high

"Shirvanshahlar" sarayından görünüşü. 13-14-cü əsr

The view from Shirvanshahs' palace, 13-14th century

Nardaran kəndi

Məstağadan sonra gəlir. Dəniz sahilində, xəzri küləklərinin şiddətinin ən çox hiss edildiyi kəndlərdir. əhəli tarixən dənizçiliklə - balıqçılıqla məşğul olub. Tarixən Bakı kəndlərinin adları əhəlisinin məşğuliyyətinə görə dəyişirdi. Bir fərziyyəyə görə, toponim nar və aran sözlərindən törəyib: nar olan yer kimi izah edilir. Digər ehtimala əsasən isə, toponimin yaranma səbəbi keçmişdə əhəlinin dənizçiliklə məşğul olduğuna da dəlalət edir. Sözüün kökü nardır. Nar 2 mürəkkəb erkək dəvaya deyirlər.

Nardaran qalası (XIII - XIV əsrlər)

1301-ci ildə Hürüm anası Baraka bu qəsri tikdirməyi əmr edib. Məmarının Mahmud ibn Səat olduğu divarına həkk edilib. Kəndin şimal hissəsindəki 3 pilləli, 12 metr hündürlüyü olan bu dairəvi qala 4 bucaqlıdır və hər küncündə bürçü olan çəkilib.

Şirvanşahların yay iqamətgahı (XIII - XIV əsrlər)

Tikiliyə yerlilər "Xan bağı" deyirlər. Ətrafında geniş üzüm bağları salınıb. Bakı hakimlərinin yay aylarında istirahət yeri olub. Dəniz sahilindən 2 km məsafədə, kəndin şimal - şərqində, yüksək qumsallıqda yerləşir. Dənizsahillə əlverişli iqlimi, strateji əhəmiyyətli coğrafi məkan, müdafiə qalasına yaxın olduğundan, Şirvan şahları məhz bu ərazini istirahət zonası üçün yararlı hesab ediblər. Abşerondakı bağ iqamətgahları içərisində Şirvanşahların Nardarandakı yay iqamətgahı öz sadəliyi və əzəməti ilə seçilir. Bağda 10 metr dərinliyində bir quyru var ki, onun dibində şərqə və qərbə tərəf ayrılan iki yol görünür. Yerlilər arasında yayılan bir rəvayətə görə guya quyunun dibindəki yollar Nardaran qalasına və məşhur Nardaran piriinə gedib çıxır. Yeri gəlməşən, bura Bakının ən dindar kəndi kimi tanınır.

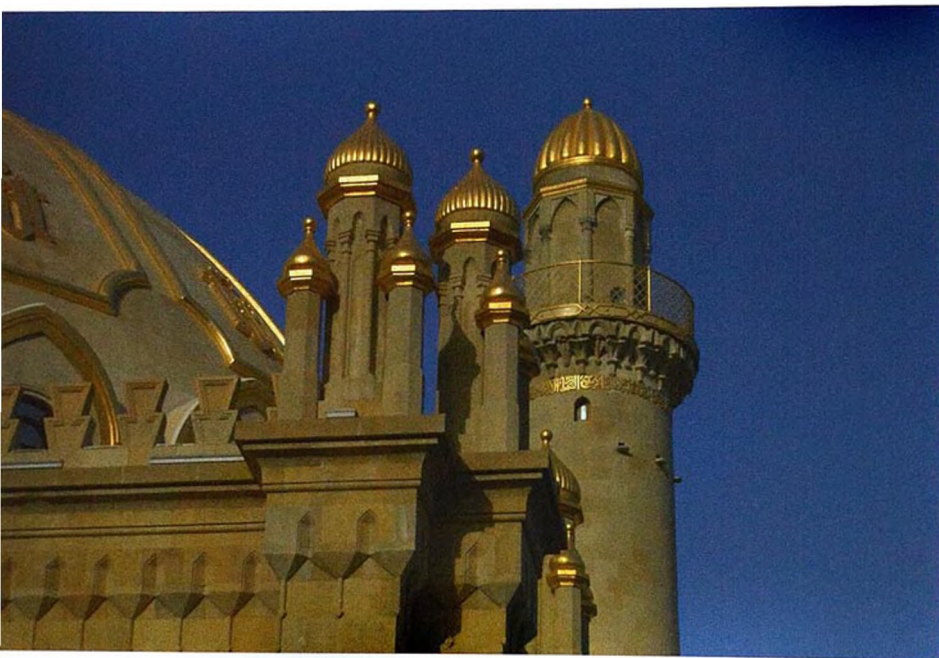
Nardaran piri (VIII əsr)

Kəndin şimalında yerləşir. VII İmam Museyi Kazımın bir qızı, həzrəti Rəhmanın qəbri bu məsciddədir. O, Harun ar - Rəşid Məmunun dövründə Azərbaycana pənah gətirən Peyğəmbər ovladlarından biridir. Yeni məscid 1994 - cü ildə tikilib. Hündürlüyü 41 metr olan 4 minarəsi var. Qəbri eyni vaxtda 1500 məmin ziyarət edə bilər. Dini bayramlarda, Məhərrəm ayında, xüsusən Aşura günündə burada insan alından ığna atsan yəra düşməz. İmam nəslindən olanların şərəfinə ucaldırılmış bir başqa məşhur məqbərə şəhərin tamamilə başqa ucunda, Bakının girişində yerləşir.

Bibiheybat (XII əsr)

Məqbərə vaxtilə Bakının 5 km-liyində dağın ətəyindəki qəbiristanlıqda yerləşirdi. Buraya bitişik qədim kənd isə Şıx kəndi adlanır. Rəvayətə görə, məqbərə səkkizinci İmam ali bin Musa əl - Rəzənin bacısı Həkümə xanımın və onun xidmətçisi Həybatın burada bəsdənilməsi ilə bağlı yaranıb.

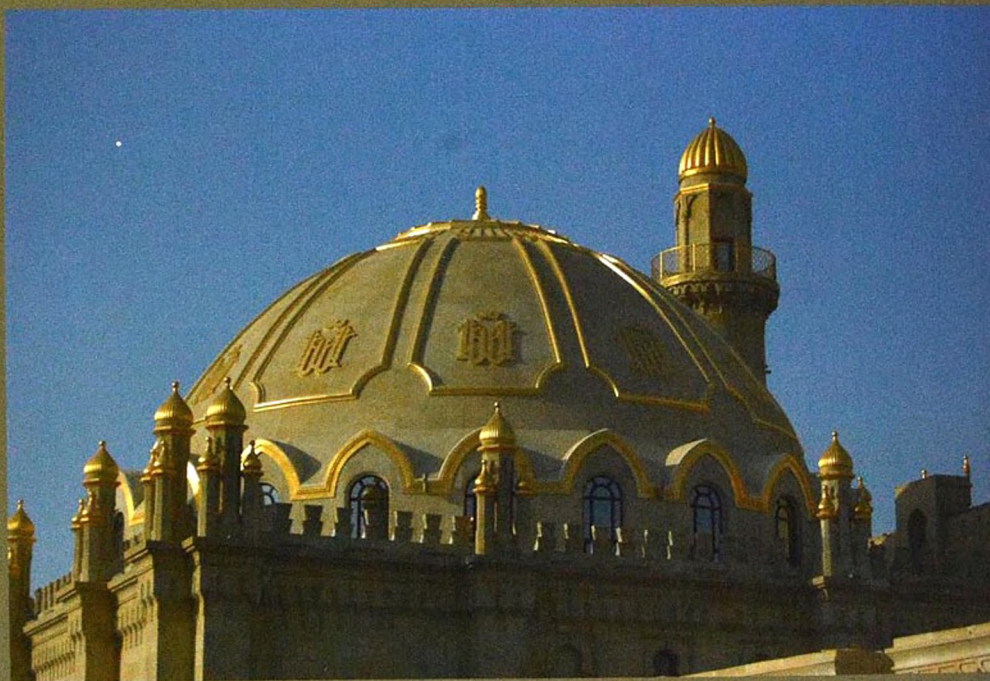
Taza Pir məscidi. 20-ci əsr
Taza Pir mosque. 20th century

Таран Пир мәсдәдә 20-сүра

Tara Pir mosque. 20th century

minarets. The grave can be visited by 1,500 believers at a time. This place is packed with people during religious holidays. In the month of Muharram and especially on the Ashura day. Another famous sepulchre built in honour of the imam's descendants is located on the other edge of the village at the entrance to Baku.

Bibi Heybat (12th century)

The sepulchre used to be located 5 km from Baku in a graveyard at the foot of a mountain. The old village nearby is called Shikh. Legend has it that the sepulchre belongs to the sister of the 8th imam Ali bin Musa al-Riza, Hokuma, and her servant Heybat.

Legend

The daughter of the 7th Imam Musa Kazim, Hokuma, sought asylum in the territory of the present-day village of Shikh from persecution by Harun al-Rashid in the late 8th century. She had a loyal servant named Heybat. He called the woman "bibì". Both were buried here. Some time later, on orders from the Elkhanid ruler Qazankhan Mahmud (1205-1304), Shirvanshah Akhsitan oğlu Farrukhzad built a mosque on top of the grave. After that, this mosque became known as Bibi Heybat and people started to visit it.

Story

There are very interesting stories related to this place. They say that in 1845, Bibi Heybat was visited by Khurshidbanu Natavan. Since she did not have children, she prayed here and sought a remedy. When the poetess paid her second visit to the shrine in 1858, she already had two children. During her visit here, she met French writer Alexander Dumas. In order to keep her promise and repay her debt, Natavan repaired a section of a rocky road leading to the mosque with her own money. Although the sepulchre was knocked down due to the construction of the Baku-Salyan road in the 20th century, it was restored at the end of the century again.

The village of Qala

The village is located in the north-eastern part of the peninsula. It is one of the internal tourist routes in Baku. An excursion takes five hours. Located 45 km from the city, Qala is one of the oldest settlements in the Absheron Peninsula. The historical environment belonging to the 3rd millennium BC has been maintained here. Although archaeological excavations proved that there is a 5,000-year-old settlement in Qala belonging to the Bronze Age, its surviving buildings are attributed to the 16th-19th centuries. The village has five mosques, three baths, four storage lakes, houses, agricultural buildings, vaults, sepulchres, barrows and remains of a fortress. There used to be several quarters in the village. On the territory of the Qala historical-ethnographic reserve, the first open-air archaeological-ethnographic museum complex has been set up. The 200 ha territory has 243 historical, archaeological and architectural monuments.

Mayhur "Səvetski" küçəsindən görünüşü

The view from the famous "Səvetski" street

Ravayət

VIII əsrin axırlarında Harun ar - Rəşidin taqibindən qaçmış şiaların VII İmamı Museyi - Kazımın qızı Hökümə İndiki Şıx kəndinin yerləşdiyi ərazidə gizlənir. Onun Heybat adlı bir sədaqətli xidmətçisi var imiş. O da qadını "bib" çağırarmış. Hər ikisi öldəndən sonra burada dəfn ediliblər. Bir müddət sonra Elxani hökmdarı Qazanxan Mahmudun (1205-1304) əmri ilə Sirvanşah Axsitan oğlu Farruxzad qəbrin üstündə məscid ucaldır. Sonralar bu məscid Bibiheybat kimi məşhurlaşır və ziyarət edilməyə başlanılır.

Əhvalat

Bura ilə bağlı çox maraqlı hadisələr danışılır. Deyirlər ki, 1845 - ci ildə Bibiheybatlı ziyarətə gələnlərdən biri Xurşidbanu Natavan olub. Uşağı olmadığı üçün burada dua edərək dardına çarə axtarıb. İkinci dəfə, 1858 - ci ildə şairə Bibiheybatə təkrar gələndə artıq iki övladı var idi. Bu səyahəti sırasında Xan qızı burada fransız yazar Aleksandr Duma ilə görüşür. Niyətinə əməl edərək Bibiheybatə öz borcunu ödəmək istəyən Natavan məscidin narahət daşlıq yolunun bir hissəsini öz hesabına düzəltirir. XX əsrdə Bakı - Salyan yolunun çəkilişi ilə bağlı olaraq məqbərə söküldü yox edilsə də, əsrin sonunda yenidən bərpa edilib.

Qala kəndi

Yarımadanın şimal - şərqində, şəhərdən 45 km məsafədə yerləşən Qala Abşeron yarımadasının ən qədim yaşayış məskənidir. Toponim çox qədim tarixdə burada tikilmiş qala ilə bağlıdır. İstehkam mənasını verir. Burada e.ə. III minilliyə aid tarixi mühit qorunub saxlanılır. Arxeoloji qazıntılar Qalada 5000 il əvvəl tunc dövrünə aid yaşayış məskəninə aid olduğunu sübut etsə də, onun müasir dövrümüzdə qədər gəlib çatmış tikililəri XVI - XIX əsrlərə aid edilir. 5 məscid, 3 hamam, 4 ovdan, yaşayış evləri, kənd təsərrüfatı təyinatlı binalar, sardabalar, məqbərələr, qurğanlar, qəsrin qalıqları və sair mövcuddur. Kənddə bir neçə məhəllə olub. Qala Tarix - Etnoqrafiya Qorğununun ərazisində "Açıq sama altında ilk Arxeoloji Etnoqrafik Muzey Kompleksi" yaradılıb. 200 ha-ıq sahədə 243 tarixi, arxeoloji və memarlıq abidələri qorunur.

Qala evləri

Abşeron xalq memarlığının bənərsiz şəhərsalma irsi hesab edilir. Hər bir ev qapalı qalaya bənzəyir. Abşeronun yerli ağ əhəng daşından inşa edilib. əsasən bir mərtəbəli tikilən evlər iki otaqlıdır. Bunlardan biri qonaq, digəri mətbəx hissə adlanır. Qonaq otağı əsasən taxçalarla bəzədilir. Bunların üstünə qab - qasaq yığılır. Bu otaqlardakı əsas elementlərdən biri də çıraq və Quran qoymaq üçün divarlarda oyulmuş taxçalardır. Evlərin fasadına dekorativ calar qatan daş navalçalar dam örtüyündə yağış sularının toplanmasını tənzimləyir.

Hamam

Hamamın əsas xüsusiyyəti odur ki, onun suyunu qızdırmaq üçün bir şam yandırmaq kifayət edir. Bunu duyanlar hadisəni gözə müşahidə etdikdən sonra heyratlarını gizləyə bilməzlər. Yeri gəlməşən həmin hamam bu günə qədər fəaliyyət göstərən nadir hamamlardandır.

Qala houses

Qala houses are regarded as the matchless legacy of Absheron architecture. Every house looks like a closed castle. The houses are built from local white limestone. The one-storey houses normally have two rooms. One room is for guests and the other is a kitchen. The guest room is normally decorated with niches where dishes are placed. One of the main elements of these houses is niches in the walls for putting a lamp and the Koran. The stone gutters which decorate the facade regulate the amount of rain water collecting on the roof.

The bath

The main peculiarity of the bath is that it is enough to light one candle to heat up its water. Those who hear this cannot hide their astonishment when they see it for themselves. Incidentally, it is one of the few baths that still operates.

Ovdan (Reservoir)

Special wells for storing underground waters in Absheron are called ovdan. There are several historical ovdans in every village. Most of them have status as historical monuments. Some of them are still being used and draw attention with their original structure. The ancient ovdan in the village of Qala is located on the territory of the graveyard. It was dug up under Shah Abbas II and dates back to 1665.

The village of Mardakan

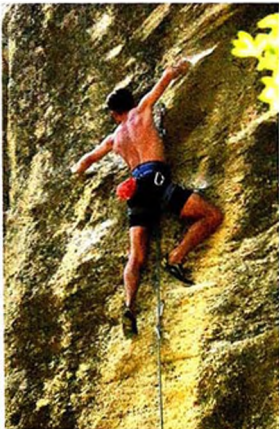
The village which was populated by only 100 people until the early 19th century turned into one of the most popular parts of Absheron in the 20th century. Local sanatoria treat cardiologic, gastrointestinal and nervous diseases. The place name is of Turkic origin. Mard is derived from the name of a tribe that lived in Central Asia and means "brave, courageous or agile", while kan means a place. It means a place of Mards. There are two ancient castles in the village.

Mardakan castles

A castle was built here under the rule of Akhsitan I, the son of Shihvanshah Manuchohr, in 1187. The quadrangular castle is 22 metres high. Its 76-step tower has two drinking water wells and up to 60 wells for storing food. Another round tower is located 500 metres away. It is known as a Round Castle. It is also called Shikh Castle in honour of Sheikh Abu Said Abulkheyr. It is 12 metres high. The inscriptions in Arabic on the castle show that it was built by architect Abdulmajid Mas'ud in 1232. The Tubashahi mosque, which was built in 1481, is one of the oldest buildings in the mosque. It is believed that they are all connected to one another through an underground tunnel.

Qobustan qayalarında alpinizmi darsləri

Lessons of mountaineering on the rocks of Qobustan

Ovdan

Yeraltı suların saxlanması üçün Abşeron kəndlərində xüsusi quyular belə adlanır. Hər kənddə bir neçə tarixi ovdan mövcuddur. Çoxu tarixi əsər statusu daşıyır. Bəzilərdən indiyədək istifadə edirlər. Orijinal quruluşları diqqəti cəlb edir. Qala kəndində, qəbiristanlıq ərazisindəki qədim ovdan II Səh Abbasın zamanında qazılıb. 1665 - ci ilə aid edilir.

Mərdəkan kəndi

XIX əsrin əvvəllərində cəmi 100 nəfərədək adamın yaşadığı kənd XX əsrdə Abşeronun ən populyar məkanlarından birinə çevrildi. Yerli müalicə - sanatoriya ocaqlarında kardioloqlar, maddə - bağırısaq, sinir, əsəb xəstəlikləri müalicəxanasında ilboyunca müalicə edilir. Toponim türk mənşəlidir. Mərd Orta Asiyada yaşamış mərd, amardı - tayfa adı türkçə "qoçaq, cəsarətli, zirək, qeyratlı" mənasında, kən isə yer məkan bildirir. Mərdlər məkanı deməkdir. Kənddə 2 qədim qala mövcuddur.

Mərdəkan qalaları

1187 - ci ildə, Sırvanşah Mənuçəhri oğlu I Axsitan dövründə tikilib. 4 künc formasındakı qalanın hündürlüyü 22 metrdir. 76 pilləli bürcün içində 2 içməli su quyusu, 60-dək əzaq quyusu var. Digər dairəvi bürç 500 metr aralıdadır. El arasında "Yumru qala" kimi tanınır. Seyx Əbu Səid Əbülxeyrin şərəfinə "Sıx qalası" da deyilir. Hündürlüyü 12 metrdir. Üzərindəki ərəbcə yazılardan onun 1232-ci ildə məmar Əbdülməcid Məsud tərəfindən tikildiyi məlum olur. 1481 - ci ildə inşa edilmiş Tubaşahi məscidi kəndin köhnə tikililəridir. Bunların hamısının yeraltı yolla biri-birinə bağlı olması ehtimal edilir.

Mir Mövsüm Ağa ziyarətگاهی

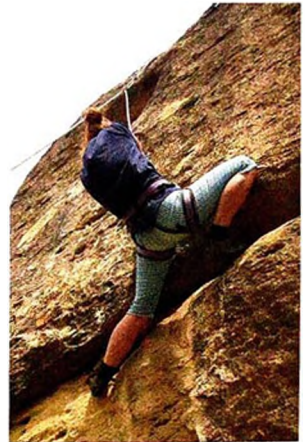
Kəndin və ölkənin ən məşhur tarixi - dini abidəsidir. Süvalan qəsəbəsinə gedən yolda sağ tərəfindəki qəbiristanlıqda yerləşir. Mir Mövsüm Ağanın qəbrində, 1992 - 1994 - cü illərdə inşa edilib. Mir Böyükağa Mir Əbutəlib oğlu Mir Mövsümzadə (1883 - 1950) nin yaşadığı İçərişəhərdəki evi də piri kimi fəaliyyət göstərir. Hər ikisini hər gün yüzlarla insan ziyarət edir.

Qaranfil

Bakı kəndləri gül istixanaları ilə hələ sovet vaxtından bəri ad çıxarıb. Gülcülük buralarda yaxşı inkişaf edib. İllərdir Bakı kəndliləri istixanalarda xüsusi olaraq yetişdirdikləri çiçəkləri həm daxili bazarda satır, həm də ixrac edirlər. Daha çox Rusiya bazarlarında satılır. Bu çiçəklərin içərisində xüsusi növ olaraq yetişdirilən qaranfillərin xüsusi yeri var. Hər zaman toy - bayram bəzəyi olan qaranfillər 20 yanvar 1990 - ci ildən sonra mətam çiçəyinə çevrildi.

Qanlı şənbə gecəsi

1988 - ci ildən başlayan Milli Azadlıq Hərəkatı, Bakının Azadlıq meydanındakı milyonluq mitinqlər bütün SSRİ-ni lərzəyə saldı. Bundan təşvişə düşən sovet liderləri Bakıya o tarixdə qoşun yeridərək şəhərdə qətlə

"İcarışahar"da satılan
The carpet shop in İcarışahar

The Mir Movsum Ağa shrine

It is the most famous historical and religious monument in the village and in the whole country. It is located in a cemetery on the right of the road leading to the village of Shuvalan. It was built on the grave of Mir Movsum Ağa in 1992-1994. The house of Mir Boyukaga Mir Abutalib oglu Mir Movsumzada (1883-1950) in the Inner City also operates as a shrine. Both are visited by hundreds of people every day.

Carnations

Flower greenhouses in Baku villages have been famous since Soviet times. Floriculture is well developed here. For many years, Baku villagers have been selling their flowers both on the domestic market and abroad. They sell their flowers mainly on the Russian market. The carnations cultivated here have a special place and always adorned weddings and festivities, but after 20 January 1990, they turned into a flower of mourning.

The Bloody Saturday Night

The National Liberation Movement and large rallies in Baku's Freedom Square, which began in 1988, sent a shudder through the whole of the USSR. Concerned about this, the Soviet leaders sent troops to Baku and committed a massacre in the city. They killed hundreds of youngsters, old men, women and children. Blood was spilt in Baku. Exasperated by this event, the flower-growers placed millions of carnations on the blood of freedom fighters before the eyes of Soviet soldiers. The red carnations covered the streets of the city like a carpet. Since then, the carnation has been engraved in our memory as martyrs' blood. That historical event was a strong step towards the break-up of the Soviet empire.

Surakhani

Surakhani is considered to be one of the most ancient villages in the peninsula. It is famed for its rich oil and gas reserves. The most important thing that has made Surakhani well-known is burning gas which has astonished for centuries anyone who sets foot in Absheron soil. The place name means a hot spring or source. Scientists link this not to fire in Surakhani, but to hot mineral springs.

The fire temple

The fire temple is located 21 km east of Baku at a site of natural gas and eternal fire. It was built by merchants from India's Moltani province in the 18th century. On learning about gas arbitrarily burning here, Indians from the bank of the Ganges and Indus flowed in to pray here. The number of visitors here rapidly increased as Indian merchants spread the word about this place. According to the historian Sara Ashurbayli, the Surakhani fire temple was built on an ancient fire temple. The fire temple resembles a small castle. Its courtyard is surrounded by stone fences and has cells inside. The temple is in the very centre of the courtyard. Fire is uninterruptedly coming out of the pipes in the four corners. Fire worshippers led an ascetic life here. Without expecting anything from the material world, people deprived themselves from the benefits of the world and led a secluded life.

törtüldülər. Yüzürlə qanc. İxtiyar. qadın. uşağı dırdırdılar. Bakıda qan su yerinə axdı. Bu hadisə zamanı yerində sakit durub bilməyən gülçülər sovet əsgərlərinin gözləri qarşısında milyonlarla qaranfılı azadlıq qurbanlarının qanlarının üstünə döşədilər. Şəhərin küçələri qırmızı qaranfıldan xaliyə büründü. Həmin tarixdən sonra qaranfılı - səhid qanı kimi yaddaşlara həkk oldu. O tarixi hadisə isə Sovet İmperiyasının parçalanması yolunda qatı addım oldu.

Suraxanı

Yanmadan ən qədim kəndlərindən sayılır. Zəngin neft və təbii qaz yataqları ilə məşhurdur. Buranı tanıdan əsas əmil, yer altından çıxan yanar qazlardır ki, əsrlər boyunca Abşeron torpağına ayaq basanları heyratlandırıb. Toponim İsti bulaq, mənbə yeri kimi izah edilir. Alimlər bunu Suraxanıda od, alovla yox, isti mineral bulaqlarla əlaqələndirirlər.

Ataşəgah

Bakıdan 21 km şərqdə, təbii qazların çıxdığı, sönməz alovların yerində Ataşəgah var. XVIII əsrdə Hindistanın mülkünü vilayətindən olan tacirlər tərəfindən tikilib. Burada özbaşına yanan qazın olduğunu bürəyən hindlilər Qənqa və İnqa sahillərindən axın edərək buraya ibadətə gəlirdilər. Hind tacirləri buranın tərifini yaydığına buraya ibadətə gələnlərin sayı da sürətlə artırdı.

Tarixçi Sara Aşurbəylinin fikrincə Suraxana atasəgahı qədim atəspərəst məbədinin üstündə qurulub. Ataşəgah kiçik qalası xatırladır. Daş həsarla əhatələnmiş həyatın içərisində hücrələr var. Məbəd isə düz həyatın mərkəzindədir. Dörd küncündə duran borulardan fasiləsiz alov püskürür.

Atəspərəstlər burada asketik həyat tərzini sürürdülər. Maddi dünyadan bir şey gözləməyən bu insanlar dünya nemətlərindən özlərini məhrum edərək qapalı həyat yaşayırdılar. 1902 - ci ildə burdakı alovlar söndürüldür. Çünki yaxınlıqda qazılan quyudan qaz fontan vurur. Təzliklə ərazidə 15 qaz quyusu qazılır və ətrafa qaz kaməri çəkilir və Ataşəgah da əvvəlki əhəmiyyətini itirir. 1975 - ci ildən muzey kimi fəaliyyətə gəlir.

Atəspərəstlik

Odu, suyu, torpağı, havanı - həyatın 4 əsas başlanğıcı hesab edir. Banisi peyğəmbər Zərdüştn e.ə. VII əy "Avesta" (Qanun) müqəddəs kitabında deyilənə görə, 12 min öküz dərisi üzərində yazılıb. Avesta od və su deməkdir.

Ataşəgah əfsanəsi

Xəzər sahilindəki atəspərəst məbədi (Qız qalası) 90 gün, 90 gecə düşmən mühasirəsində qalır. Qalanı mühasirədə saxlayan Nuraiddin səh guya babasından alınmış müqəddəs dəniz qalasını nəyin bəhəsinə olursa olsun, geri - atəspərəstliyi dövlət dini elan etmiş qüdrətli İrana qaytarmalıdır. Kəhinaların gecə gündüz etdiyi dua və ibadətləri aciz idi. Qala sakinləri təslim olmaya hazır idilər. Lakin Baş kəhin inadından əl çəkmir, deyir ki, müqəddəs məbədin odu - alovu bizi mütləq xilas edəcək. Qəflətən məbədin qapıları açılır və alində oddan qılınc tutan Alovlu qız peyda olur. Kəhin ondan kömək istəyir. Kəhini dinləyən Alovlu qız

Bakı, Ataşəgah

Səh m Atəşəgah

The Surakhani fire temple has always attracted the attention of all travellers and writers visiting Baku. The most detailed information is available in the book "Tales of the Caucasus" which Alexander Dumas wrote in 1858. Tourists who come to the city definitely visit the temple. The flames burning here were put out in 1902, because gas gushed from a well that was drilled nearby. Soon, 15 gas wells were drilled in the area. Gas pipelines were built here and the fire temple lost its significance. It has been operating as a museum since 1975.

Fire worshipping

Fire worshippers regard fire, water, soil and air as the four main pillars of life. Avesta (Law), a holy book by Prophet Zoroaster in the 7th century BC, is believed to have been written on 12,000 pieces of ox skin. Avesta means fire and water.

A legend about the fire temple

The temple of fire worshippers (The Maiden's Tower) on the Caspian coast remained under enemy siege for 90 days and nights. Nuraddin Shah, who laid siege to the fortress which he had allegedly inherited from his grandfather, wanted to return it to Iran which had proclaimed fire worshipping as a state religion. The prayers that priests offered day and night did not help. Residents of the fortress were ready to surrender. However, the chief priests continued to oppose this, saying that the fire of the holy temple would definitely save them. The doors of the temple suddenly opened and a girl carrying a fire sword appeared in the doorway. The priest asked her for help. The girl listened to the priests, visited Nuraddin Shah and liked the young king. The shah also liked her and declared love for her if she dropped her sword. The girl turned him down and spent all night in hesitation. The shah fell asleep after an orgy. Finally, she killed the king and returned to the castle after hearing the sound of a pipe calling fire worshippers to prayer. After telling the priests that she fulfilled her duty, she killed herself with the same sword. A disaster struck after that. After the storm which lasted seven days and nights subsided, the fires went out. Everyone started to panic. At this moment, the chief priest saw a fire at a distance and calmed everyone down. Indeed, a fire with seven tongues and seven colours could be seen at a distance from the Maiden's Tower to bring the girl back to life. After that, a temple was built there and named Surakhshana.

Yanardag

It is located in the village of Mahammadli. The roads leading to the village are located between grey and yellowish dry hills. Between these hills, there is a place that has been burning for thousands of years. This place is called Yanardag. They say that the whole mountain was burning previously, but now the fire has subsided, though the slope of one mountain still keeps burning day and night. The cause of the fire is linked to natural gas contained in the mountain. In recent years, the biggest festivity inherited from fire worshippers has been officially celebrated around Yanardag.

The Maiden's Tower

The Maiden's Tower, which is linked to Ahuramazda, the god of fire, and to the period of the renaissance of fire worshipping, is the emblem of Baku. It is also called Göz Qalası (Eye's Tower). The tower belongs to the

Nuraddin şahın yanına gedir və gənc hökmdardan xoşlanır. Şah da onu bayanır və alındakı qılınca buraxacağı təqdirdə ona eşq elan edir. Təklifi qəbul etməyən Alovlu qız bütün gecəni taraddüddə içərisində keçirərək, Nuraddin şahı eşq - igrat məclisindən sonra darın yuxuya gedir. Nəhayət, səhərə yaxın atasəparastları ibadətə cəvən tutak səsinə eşitdikdən sonra odlu qılınca ilə hökmdarı öldürür və geri qayıdır. Kəhinə vəzifəsini yerinə yetirdiyini bildirdikdən sonra isə eyni qılınca özünü də öldürür. Bundan sonra qiyamət qopur. 7 gün, 7 gecə davam edən tufan sakitləşəndə bütün alovları söndürür. Hər kəs tələbə düşür. Bu zaman Baş kəhin uzaqdakı alovu göstərərək hər kəsi sakitləşdirir. Doğrudan da, Qız qalasından xeyli aralıda 7 başlı, 7 rəngli alov yenidən parıldayırdı ki, Alovlu qızı yenidən həyata gətirsin. O vaxtdan həmin yerdə məbəd tikib adını da Suraxşana qoyurlar.

Yanardağ

Məhəmmədi kəndi ərazisində yerləşir. Kəndə aparan yollar yalnız boz, sarı kimi cansız quru təpələrdən ibarətdir. Bu təpələrin arasında bir yer var ki, ora minillərdir yanır. Buna Yanardağ deyirlər. Bəla danışırlar ki, əvvəllər bütöv dağ yanmışdı. İndi alov dillələri azalıb. Amma yəni də bir dağın yamağı gəcə - gündüz sönmədən alovlanır. Yangının səbəbini dağın tərkibindəki təbii qazlarla əlaqələndirirlər. Son illərdə bu Yanardağın ətrafında atasəparastların zamanından qalma ən böyük mərasim şənliyi olan Novruz bayramı dövlət səviyyəsində, təntənəli şəkildə qeyd edilir.

Qız qalası

Atasəparastlığın intibahı dövründə Od tanrısı Ahura Mazdu ilə bağlı olan Qız qalası Bakının emblemidir. Göz qalası da deyirlər. E.ə. XI - X yy aiddir. Qobustanın qayaüstü yazılarında Miladın I yüzilləndə romalıların onu basılmazlığına görə "Kesar qalası" yəni, "Həkim qalası" adlandıırıblar. Qalanın inşa edildiyi tarix sayılan XII əsrdə burada yenidənqurma işləri aparılıb. Üzərindəki yazılara görə bu, Masud ibn Davudun qalasıdır. Vaxtilə Abşeronda 30 - a qədər müdafiə qalası olub. Mərdakan, Ramana və Qız qalası qurudan və sudan olan təhlükə barədə digərlərinə xəbər verirdilər. Bəzi alimlər Qız Qalasını Cıraqqalaya bənzədirlər və onu Gilgilcay müdafiə istehkamına bağlayırlar. Deyilənlərə görə, vaxtilə suyun içərisində olan Qız qalası haqqında onlarla rəvayət var. 1960 - ci illərdə isə burada bərpa işləri görüldü. Hündürlüyü 29.7 metr, divar qalınlığı 5-6 metr, diametri 16.5 metr olan qala İçərişaharın cənub - şərq səmtindədir.

İçərişahar

Əsl qədim Bakı - içərişahardır. Daş həsarə alınmış bu şəhər ərazisi əvvəl necə olubsa, elə də qalıb - 21.5 hektar. 9 məhəllədən ibarət olub. Hər məhəllə bir məscidin adı ilə bağlıdır: Cümə məscidi məhəlləsi, Şah məscidi məhəlləsi və sair. 1647 - ci ildə Bakıda olan türki səyyahı Evliya Çələbi "Səyahətnamə" əsərində Bakının qala divarlarında 70 yarımdairəvi bürç və 600 - dan çox məğzal olduğunu bildirir. Onun məlumatına görə divar qaya üzərində tikilib və hündürlüyü 40 təkkə dırsak ölçüsünə bərabərdir. İçərişaharın müxtəlif istiqamətlərinə açılan 5 darvazası olması haqqında 3-ü dənizə, 2-si quruya açılan darvazası barədə mənbələrdə məlumat var. XVIII əsrdə Bakının hüduqları qala divarları ilə əhatə olunmuş İçəri şəhərdən kənara çıxmırdı. İçəri Şaharda təqribən 300 ev və 3000 - a yaxın sakin vardı.

1859 - cu ildə Samaxını yerləşən bir edən o məşhur zəlzələdən sonra mərkəz Bakıya köçürüldü. Onsuz da dənizqalə şəraitində yaşayan şəhər əhalisinin vəziyyəti bundan sonra daha da çətinləşdi. Qarabasi da o olur ki, bu dənizqalığa rəğmən heç kəs şəhər həsarlarından kənara çıxıb yaşamaq istəmədi. Amma buna baxma-

Məhəmmədi kəndindəki "Yanardağ". Min illərdə ki, yanır

"Yanardağ" in Məhəmmədi kəndində. Fire which blazes continuously

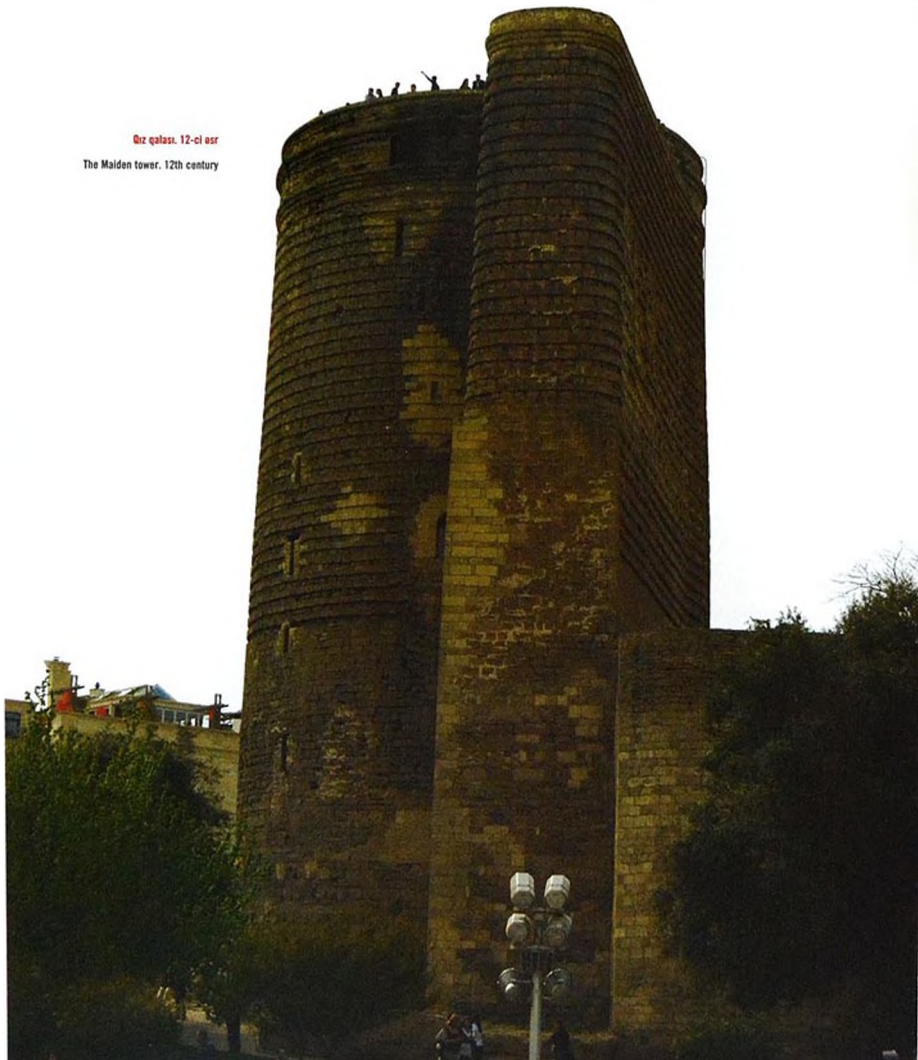

Qızıl qalasımdan görünüşü
The view from Maiden Tower

Qız qalası. 12-ci əsr

The Maiden tower. 12th century

10th-11th centuries BC. On Qobustan cave paintings, the Romans called it Kesar's Tower, i.e. the Ruler's Tower, in the first century AD because it was insurmountable. Reconstruction work was carried out here in the 12th century when the tower is believed to have been built. According to inscriptions on the tower, it belonged to Mas'ud ibn Davud. There used to be up to 30 defensive towers in Absheeron. The Mardakan, Ramana and Maiden's Tower informed others about dangers from land and sea. Some scientists compare the Maiden's Tower to Chiragqala and link it to the Gilgilchay defence fortifications. They say that there are dozens of legends about the Maiden's Tower which used to stand in the sea. Restoration work was carried out here in the 1960s. The tower is 29.7 metres high, has 4-5 metre thick walls and a diameter of 16.5 metres. It is located in the southeast of the Inner City.

The Inner City

The Inner City is real ancient Baku. The territory of this city, surrounded by stone walls, has remained as it was - 21.5 ha. It consisted of nine quarters. Every quarter is named after a mosque: The Friday Mosque quarter, the Shah Mosque quarter, etc. The Turkish traveller Evliye Chelebi, who visited Baku in 1647, recorded in his work "Seyahetnameh" that the walls of Baku Castle had 70 semi-circular towers and more than 600 maghzals. According to his information, the walls were built on a rock and were 40 elbows high. Sources report that the Inner City had five gates opening in various directions - three opened to the sea and two opened to land. In the 18th century, Baku was limited to the Inner City which was surrounded by castle walls. There were about 300 homes and 3,000 residents in the Inner City. After the famous earthquake of 1859 which razed Samakhki to the ground, the centre was relocated to Baku. The situation of the city population, which lived in a rather small place, deteriorated even further. The strangest thing is that although there was not enough space here, no-one wanted to go and live beyond the wall. Despite that, the city expanded as the oil industry developed and the population increased. The lack of space, love for the Inner City and the rapid and endless influx of people into Baku are still topical issues.

The Shirvanshah Palace (15th century)

Under Shirvanshah Khalilullah I (1417-1462), the Shirvanshah Palace was built in the highest point of the city. The complex has the Shah's Mosque (1441-1442), the sepulchre of Seyid Yahya Bakuvi (the dervish's sepulchre) and the Shirvanshahs' sepulchre (1435-1436). The latter is the family sepulchre of the Shirvanshahs which was built by Shirvanshah Khalilullah for his mother and son.

Muhammad's mosque

It was built on a fire temple in 1078-79 and it is known as Siniq Qala (Broken Tower) among the people. It has a very interesting history. In 1723, the artillery of Peter I, who had launched a military campaign along the Caspian coast, fired at Baku, damaging the minaret of the city's oldest mosque. Since then, the mosque has been called Siniq Qala. Muhammad's Mosque is believed to have been built on an old fire temple.

Ичәришәһәр гәтәи қәһәри
Entrance to Icharsheher

yaraq neft sənayesi inkişaf etdikcə, əhali sürətlə artdıqca şəhər də böyüdü. Bu dərisqallıq, şəhərin içərisinə olan rəqəbat, əhəlinin Bakıya sürətli və sonsuz axışı bu günə qədər aktuallığını itirməyib.

Şirvanşahlar sarayı (XV əsr)

Şirvanşah I Xəlilullahın dövründə (1417-1462) şəhərin ən uca nöqtəsində tikilib. Kompleksdə Şah məscidi (1441 - 1442), Seyid Yəhya Bakuvi türbəsi ("Dəris türbəsi"), Şirvanşahlar türbəsi (1435 - 1436) kimi qədim tikililər durur. Sonuncu Şirvanşahların ailəvi türbəsidir ki, Şirvanşah Xəlilullah bunu anəsi və eglu üçün tikdirib.

Məhəmməd məscidi

1078 - 79 - cu illərdə atasəsgah məbədi üzərində tikilib. Xəlf arasında "Sınıq qala" adı ilə məşhurdur. Bunun da maraqlı tarixcəsi var. 1723 - cü ildə Xəzər sahilini boyunca işğal yürüşlərinə çıxmış I Pyotrun artilleriyası Bakını top atəsinə tutur. Bu zaman şəhərin ən qədim məscidinin minarəsi zədələnir. Həmin vaxtdan buna ıbdətəgahın adı Sınıq qala qalır. Məhəmməd məscidinin daha əski bina atasəgh üzərində yenidən tikildiyini söyləyirlər.

Əbdər - Rəşid al - Bakuvi "Ölkələrin abidələri və Allahın qullarına aid xəbərlər" (XIV əsr)

"Bu şəhərin bir xüsusiyyəti var: burada gecə də, gündüz də külək əsir, buna görə bəzən güclü külək asdıkdə adamın küləyə qarşı getməsi mümkün olmur. Qış zamanı isə külək atları və qoynuları basıb dənizə tökür. Çünki onlar ayaq üstə dayanıb bilmirlər."

Küləklər şəhəri

Şəhərin ləqəbidir. Bakı və xəzəri kəlimələri yaranışından bəri bir - biri ilə bağlıdır. 1826 - cı ildə Bakıda olmuş səyahət Zeynəlabdin Şirvani yazırdı: "Bakını Badükuba adlandırırlar. Çünki bu yerdə daim küləklər əsir. Bəzən elə güclü əsir ki, şəhərin böyük tikililərinə də ziyan vurur. Buna görə burada evlərin özlərini yönəlmiş daşlardan qoyur, həyətləri və damları qırıla örtürlər".

Bakı toponimi

Bakı yəni tapa sözündən amala gəldiyini qeyd edirlər. Tapalar üstündə salındığından bu ad verilib. Başqa bir ehtimala görə isə, toponim türkcə Bay - köy sözlərindən düzəlib: bas şəhər deməkdir. XVIII əsrdən etibarən mənbələrdə Badükuba sözünə rast gəlinir. İki fars sözündən tərayib: bad - külək, kuba - döyən, yəni külək döyən yer deməkdir.

Əli Məsudi (X əsr) "Qızıl yuyulan yer və cəvahirat mədənləri"

"Bakıda ağ neft və başqa neft vardır. Yalnız Bakıdadır. Bu zəngin neft olan torpaqda yerin altından vulkan səkində heç vaxt sönməyən od püskürmələri çıxaraq yuxarı qalxır. Neft verən torpağın qarşısında adalar yerləşir. Adalarda gecə vaxtı uzaq məsafədə belə görünən od mənbələri var."

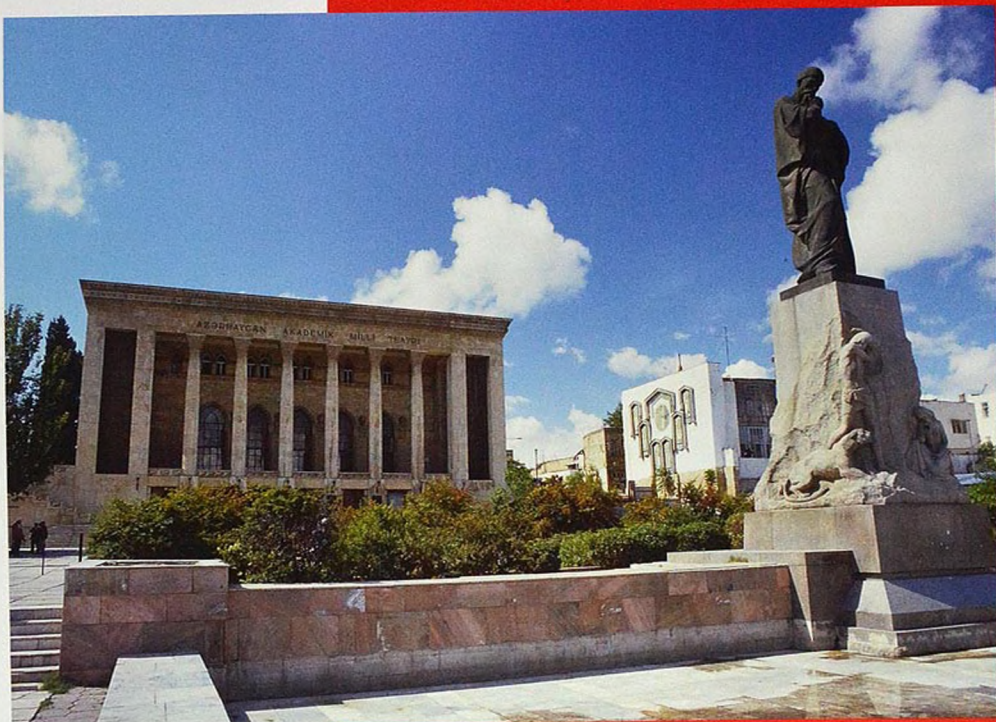

Fəlcığ vulkanlarının valanı Abşeron

The land of mud volcanoes

Füzuli meydanı

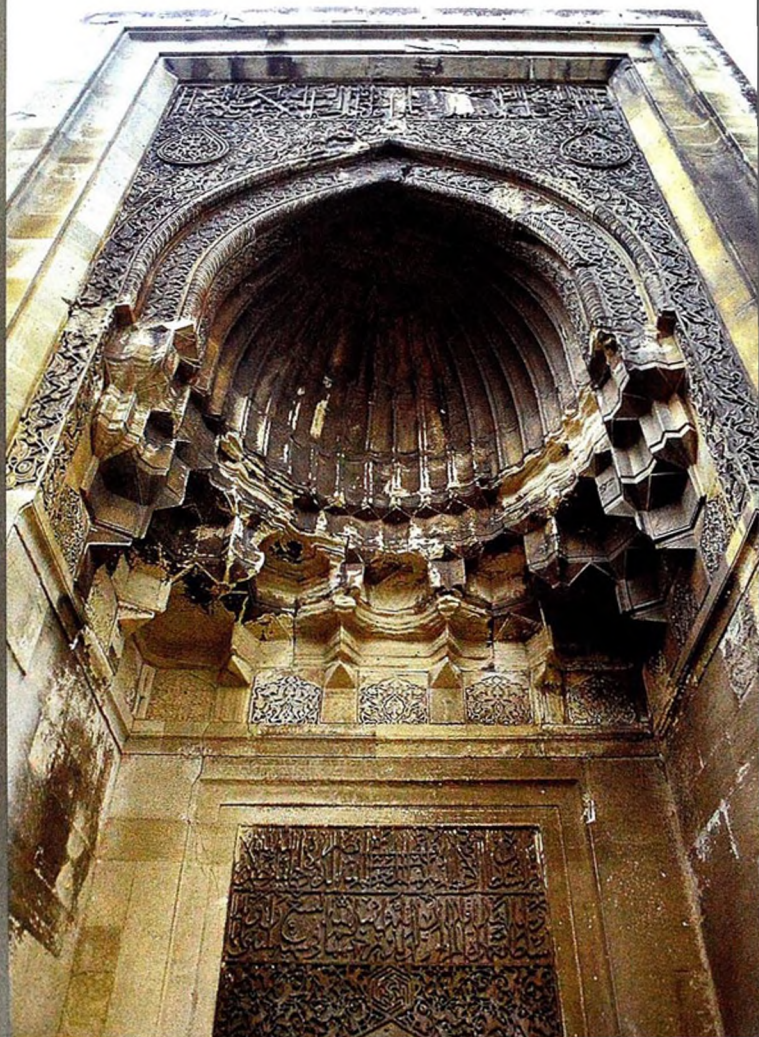
Füzuli square

Şirvanşahlar iqamətgahı.15-ci əsr

The Shirvanshahlar residence. 15th century

Abd ar-Rashid al-Bakuvi: "Monuments of Countries and News about the Slaves of God"
(14th century)

"This city has one particularity: the wind is blowing here day and night, which is why it is impossible to go against the wind when it is too strong. In winter, the wind pushes horses and sheep into the sea, because they cannot stand on their feet."

The city of winds

It is the nickname of the city. The words Baku and Khazri (northern wind) have been closely linked to each other. Traveller Zeynalabdin Shirvani who visited Baku in 1826 recorded: "Baku is called Badukuba, because winds are blowing here all the time. Sometimes the wind is so strong that it damages big buildings in the city. For this reason, the foundations of houses here are built from cut stones, while courtyards and roofs are covered with tar."

The place name of Baku

It is believed that Baku is derived from a word meaning a hill. This name was given to the city as it was founded on hills. According to another assumption, the place name is derived from the Turkic words - bay and koy and means the main city. Sources have mentioned Badikuba since the 18th century. It is derived from two Persian words: bad - wind and kuba - beating, that's to say a place beaten by the wind.

Al-Mas'udi (10th century): "A place where gold is washed, and jewel mines"

"Baku has white oil and other oil. It is only in Baku. In this oil-rich land, fire erupts from under the ground and burns all the time, rising above. Islands are situated in front of the oil-bearing land. The islands have sources of fire that can be seen at night even from afar."

The oil kingdom

The Russian academician J. V. Lerkh, who visited Baku in 1733, recorded that he had seen 52 oil wells for himself in Baku. In 1820, all oil wells were handed over to the state treasury. Oil was extracted from manually drilled wells in five sites of the Absheron peninsula in 1825 - Balakhani, Sabunchu, Binaqadi, Bibi Heybat and Shubani. A small number of shallow manually-operated oil wells were drilled in the Island of Pirallahı (Artıqom). In 1848, the Russian engineer Semyanov drilled the world's first oil well on Azerbaijani soil (11 years before the USA).

The oil pipeline

From 1873, the "oil paradise" known as Baku's Black City started to take shape. Subsequently, it played the role of Baku's industrial district including the peninsula's "oil villages" - Surakhani, Bibi Heybat, Balakhani and Sabunchu. The world's first oil well was drilled here, tankers to carry oil were built and the Baku-Batumi oil pipeline was laid.

Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Milli ədəbiyyatı muzeyi

Azerbaijan National Literature Museum named after
Nizami Gəncəvi

Neft sallaatı

1733 - cü ildə Bakıda olmuş rus akademiki İ.Y.Lerx Bakıda 52 neft quyusunu gözları ilə gördüyünü yazırdı. 1820 - ci ildə bütün neft quyuları dövlət xəzinəsinin ixtiyarına keçdi. 1825 - ci ildə Abşeron yarımadasında beş yerdə - Balaxanı, Sabuncu, Binaqadi, Bibiheybat və Şubanıda al quyularından neft çıxarıldı. 1848 - ci ildə rus mühəndisi Semyonov Azərbaycan torpagında dünyada ilk neft quyusu qazdı (ABŞ-dan 11 il əvvəl).

Neft kamarı

1873-cü ildən etibarən Bakının Qara Şəhər adı ilə məşhur olan «neft cənnəti» formalaşmağa başladı. Sonra yarımadanın - neft kəndlərini - Suraxanı, Bibiheybat, Balaxanı və Sabuncunu əhatə edən Bakı sənaye rayonu yarandı. Burada dünyada ilk neft quyusu qazılmış, nefti nəql etmək üçün ilk tankerlər tikildi və Bakı-Batumi neft kamarı çəkildi. Fontanlar Bakının şöhrətini Avropa ölkələrində daha da yüksəltdi. Bu, xarici kapitalistlər üçün əsl sensasiya idi. Beləliklə, XIX əsrin 70 - ci illərinin ortalarından etibarən xarici kapital Bakıya axışmağa başladı. Şəhər o qədər yüksək sürətlə inkişaf edirdi ki, nə Rusiyada, nə də ümumiyyətlə Avropada heç bir şəhərdə bu cür sürətli inkişaf görünməmişdi. Dünyanın hər yerindən işgüzarlar iş və səadət axtara-axtara bura üz tuturdular. Şəhərin ətrafında əbədləşmiş işləri aparılır, qeyri-adi möhtəşəmliyi ilə səcdət malikanələrin sayı artırdı. Beləliklə, XIX əsrin axırlarında Bakı Rusiyanın ən iri mərkəzlərindən birinə, Qafqazda ən böyük və əhəmiyyətli şəhərə çevrildi.

Statistika

1871 - ci ildə Balaxanıda texniki usulla qazılan quyusu 1900- cü ildə gündə 700 ton neft verirdi. Bakıda 661 milyon pud neft çıxarıldı. Bu da Rusiyada çıxarılan neftin 95%, bütün dünyada hasil olunan neftin yarısından çox idi. 1883-cü ildə Bakı əhalisinin sayı 45000-i keçmiş, 1913-cü ildə 200.000-ə çatmışdı. XX yüzilliyin əvvəllərində dünyada çıxarılan bütün neftin yarısı Bakıda hasil edilirdi. İkinci dünya müharibəsi dövründə cəbhəni neftlə təmin edən Bakının neft ehtiyatları sovetlər ölkəsinin bütün neft ehtiyatlarının 75%-ə bərabər idi, tayyara yanacağının 90%-i isə Bakı neftindən alınır.

Neft daşları

1948 - ci ildə "Neft daşları" əfsanəsi başladı. Neftçi və inşaatçılardan ibarət ilk desantlar Neft daşlarına təşrif buyurdu. 1949 - cu ildə indiki Neft daşlarının olduğu yerdə ilk dəfə buruqlardan birindən neft işıqı. Həmin gün Xəzər dənizindən neft çıxarmanın başlama tarixi hesab olunur. 1949-cu ildə Neft Daşları yatağında işlər başlandı. Bu, dünya praktikasında açıq dənizdəki neft yataqlarının mənişənləşməsi istiqamətində ilk addım idi.

Neft maqnatları - milyonçular

Bakıda milyonçu çox idi. Bəzilərindən adı və sadəsi bütün dünyaya yayılmışdı. Onlara neftxuda da deyirdilər. Söhbət neft sayısında birdən - bira varlanmış insanlardan gedir. Onların içərisində xeyriyyəçiliyi və məarifpərvərliyi ilə məşhur olanı Hacı Zeynalabdin Tağıyev idisə, Ağə Musa Nəgıyevin haddindən artıq simicliyi əfsanə kimi dillərdə dolanırdı.

Xəzərin "Qara qızı"

"Black gold" of Caspian sea

The fountains of oil made Baku famous throughout Europe. This was a real sensation for foreign capitalists. Thus, foreign capital started flowing into Baku from the 1870s. The city developed so rapidly that not a single city in Russia and in Europe at large had seen such rapid development. Businessmen from around the world came to Baku in search of business and fortune. Renovation work was carried out around the city and the number of luxury mansions increased. Thus, in the late 19th century, Baku turned into one of the major centres in Russia and the most significant city in the Caucasus.

Statistics

A well drilled with technical methods in Baku in 1871 yielded 700 tonnes of oil. In 1900, some 611 million pounds of oil were extracted in Baku. This was 95 per cent of all Russian oil and 50 per cent of all world oil. In 1883, Baku's population exceeded 45,000 and reached 200,000 in 1913. Half of all world oil was extracted in Baku in the early 20th century. The oil reserves of Baku, which provided the front with fuel during the Second World War, accounted for 75 per cent of all oil reserves in the Soviet Union. 90 per cent of aviation fuel was made from Baku oil.

Ancient Baku

The city is situated in a depression on the western coast of the Caspian Sea, is beaten by northern winds all the time and is surrounded by high naked hills from the south and the west. It is not known when exactly it was founded. Some of the ancient settlements around the city remain under Caspian waters. As the level of water rose, it flooded many buildings, and according to a legend, a whole city called Sabayil. In the 8th century, Baku already existed as a port. According to the researcher of Baku, Sara Ashurbayli, in the 8th century AD, Baku already existed as a feudal city. Thus, it is believed that the city is 12 hundred years old.

Əfsanəvi Neft dağları
The Legendary Oil Rocks

Hamdullah Qazvini (1280-1349): "The Entertainment of Hearts"

A description of the country of Azerbaijan: "There are many oil wells here and the ones that produce most fuel are in Baku. They drill shallow wells here and get to the oil-bearing stratum, and water injected into these wells pushes the oil up."

Oil Rocks

The legend of the Oil Rocks began in 1948. The first groups of oil workers and builders arrived in the Oil Rocks. The first oil was first extracted in the Oil Rocks in 1949. That day is regarded as the day when oil extraction began in the Caspian Sea. In world experience, this was the first step aimed at developing oil fields in open seas.

Oil magnates - millionaires

There were many millionaires in Baku. Some of them were well-known around the world. They were also called neftkhudas (oil gods). These are people who suddenly made a fortune on oil. The most prominent of them was Haji Zeynalabdin Tagiyev. If he was well-known by his charity and education activities, on other hand the greed of Aga Musa Nagiyev had become a talking point.

Nobel qardaşları

Bakıda ilk xarici şirkəti Nobel qardaşları yaratmışdı. Emanuel Nobel 1843 - cü ildə İsveçdən Rusiyaya gəlmiş, zavod əcib silah istehsalına başlayır və sualtı marmitləri və hərbi qayıqlar üçün buxar maşınları da hazırlayırdılar. Kırım müharibəsi qurtarılan sonra dövlət sifarişləri kəsilir. Nobel iflasa uğramaq təhlükəsi qarşısında qalır. O zaman Lyudviq və Robert Nobel qardaşları Peterburqda yeni şirkət yaradaraq tufəng istehsalına başlayırlar. Almaniyadan tufəng qundacağı üçün xüsusi olaraq gətirilən qoz ağacı Nobel qardaşlarına o qədər də sərfəli deyildi. Peterburq ətrafında isə qoz ağacı bitirdi. Olanın hər yerində araşdırma aparən mütəxəssislər xəbər verirlər ki, belə bir ağac Lankaran meşələrində bitir. Qoz ağacı üçün Azərbaycanca gələn Robert Nobel yoliüstü Bakıda qalır. Qarasağır və Ağsağır, neft mədənlərini qazır. Maliyyə, sənaye, iqtisadi vəziyyəti dəyranir, əsl sərvət mənbəyinin Bakıda olduğunu kəşf edir. Peterburqa məktub göndərərək qardaşı Lyudviqa xəbər verir ki, perspektiv cəhətdən tükenməz dövlət burada - Bakıdadır. Buruqlardan gəcə - gündüz qızıl axır. Şirkət yaratmağı ondan israrla təkid edir. Beləliklə, onlar xərclə Bakıda neft mədəni və daha sonra neft təmizləyən zavod da satın alaraq burada ciddi fəaliyyətə başlayırlar 1882 - 83 - cü illərdə firmanın qulluqçuları üçün xüsusi olaraq tikilən Villa Petrolea, anı Neft bağında, neft qoxusunun içində, fəvvarələr, çarhovuzlarla əhatələnmiş villada Nobel və onun qulluqçuları fərvanə yaşayıblar.

Murtuza Muxtarov

Neft hesabına varlanan cənab Muxtarov işlərindən dolayı tez - tez Şimali Qafqaza gedərdi. Vladıqafqaz və daha sonra da doğulub böyüdüüyü amirçan kəndində qoşa minarlı möhtəşəm məscid tikdirdi. amirçandakı həmin məscid indiyədək durur və ibadətə açıqdır. Həmin illərdə Muxtarov Vladıqafqazlı general Tuqanovun ortancıl qızı Liza xanımın evlənir. Bu məhəbbət evliliyi olsa da, digər səbəb milyonçunun əvvəlki nəğahindən doğulan uşaqların qan qohumluğu ucbatından olması idi. Toydan sonra Liza xanımın Avropa səyahətinə gedirlər. Venesiyadakı binalardan biri yeni evləri ilə valeh edir ki, ona oxşar bir saray 1 il içərisində, 1911 - 1912 - ci illərdə Bakıda tikdirərək gənc və gözəl arvadına hədiyyə edir. İnşasında pul əsirgənməyən saray arxitektör Ploşko fransız qotik üslubunda layihələşdirir. Bolşeviklər Bakını istilə edincəyədək Muxtarovlar burada yaşayırlar. Deyilənlərə görə, bolşeviklər səhəri tələm edərək Muxtarov evdə imiş. Sıra onlara da çatır. Qapı döyüləndə qırmızılardan qarşısına neftzadə özü çıxır. Orda onları albayxana olur. Silahlı evi boşaltmağı tələb edən iki kommunisti öldürür və özü də ölür. İndi həmin bina Səadət Sarayı kimi fəaliyyət göstərir.

Bakının şəhər kimi formalaşmasında, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində, çıx qısa bir zaman kəsiyində neft milyonçularının inşa etdirdikləri malikanələr, bir sıra obyektlər çox mühüm rol oynamayı. Sosialist inqilabından sonra onlara məxsus olan hər şey müsadirə edilərək dövlətin ixtiyarına keçirilir. Rejimlə bərsə bilməyən bu ailələrin bəziləri represiyaya məruz qalır, bəziləri isə Gürcüstan və İranə keçərək oradan da Avropaya, Amerikaya üz tuturlar. İndiyədək həmin nəslin nümayəndələri Azərbaycanca geri dönməyiblər.

Azərbaycan milyonçusu H. Z. Tağıyevnin evi, indiki Yara məuzeyi

The residence of Azerbaijani oil millionaire - H. Z. Tagiyev (now History museum)

The Nobel Brothers

The Nobel Brothers set up the first foreign company in Baku. Emmanuel Nobel came to Russia from Sweden in 1843, opened a factory and began manufacturing weapons. He also manufactured steam machines for underwater projectiles and military vessels. The state order was suspended after the Crimea war. Nobel was on the verge of bankruptcy. After that, Ludwig and Robert Nobel set up a new company in St Petersburg and started manufacturing rifles. The walnut wood, which was imported from Germany for the manufacture of rifles butts, was not so profitable for the Nobel brothers. No walnut trees grew around St Petersburg. Experts who carried out surveys in all parts of the country reported that such a tree grew in the Lankaran woods. Robert Nobel who came to Azerbaijan for walnut stayed in Baku. He visited the Black City, the White City and oil fields. He studied the financial, industrial and economic situation here and discovered that the real source of wealth was in Baku. He writes to his brother in St Petersburg "Baku has endless wealth. Gold is coming out of wells day and night". He insisted that they must set up a company here. Thus, they bought an oil field and an oil refinery in Baku in an auction and started serious work here.

Murtuza Mukhtarov

Mukhtarov was one of those who made a fortune on oil. In his youth, he was a coachman and carried black oil for sale from fields to the city. It is interesting that like in Baku, in America (Rockefeller and so on) most of the first oil millionaires first worked as workers, apprentices and foremen and then, became millionaires. The oil magnate often visited the North Caucasus on business and built mosques with two minarets in Vladikavkaz and in his native village of Amirjan. The mosque in Amirjan is still intact and open to the public.

In those years, Mukhtarov married Liza, the middle daughter of Vladikavkaz General Tuganov. Although it was a love marriage, another reason was that the millionaire's children from his previous marriage died due to blood relation. After the wedding, he and Liza started a tour of Europe. The newlyweds were so astonished by one building in Venice that Mukhtarov built a similar building in Baku in 1911-12 and gave it to his young and beautiful wife. He spared no money for the palace and hired the architect Ploszko to build it in a French Gothic style. The Mukhtarovs lived here until the Bolshevik invasion of Baku. They say that when the Bolsheviks plundered the city, Mukhtarov was at home. When they knocked on the door, the oil magnate met the Red Army soldiers himself. He came to blows with them. When they threatened him with a gun and demanded that he must leave his house, he killed two communists and died himself. Now that building operates as the Palace of Happiness.

Mansions and a number of other edifices built by oil millionaires in a very short period of time played a very important role in the formation of Baku as a city in the late 19th and early 20th century. After the Socialist Revolution, all their property was confiscated and handed over to the state. Some members of their families could not put up with the regime and were subjected to repression, while others left Azerbaijan for Europe and America through Georgia and Iran. Representatives of that generation have still not returned to Azerbaijan.

Köhnə Bakının evləri

Old Baku residences

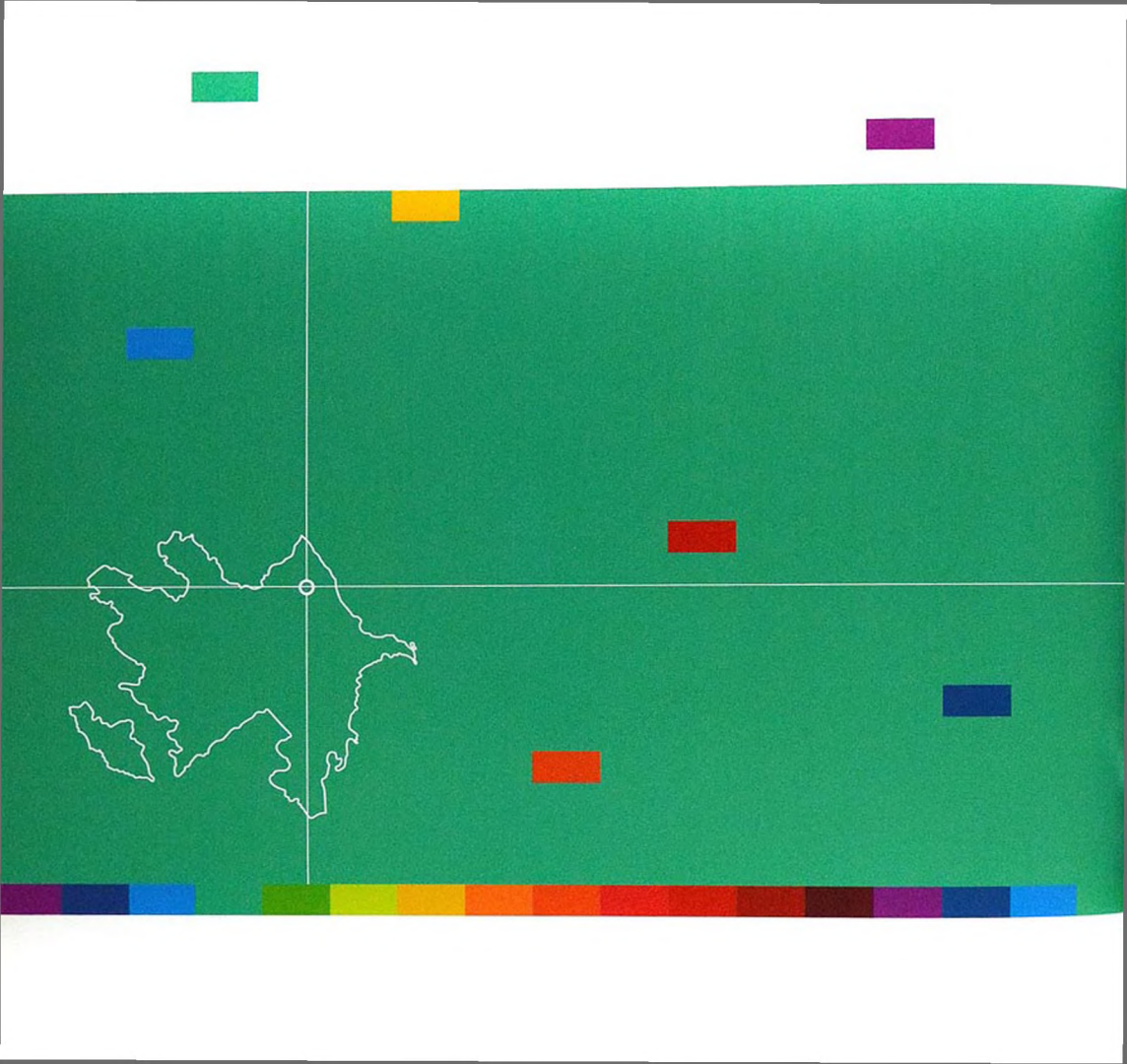

Mozaike, Bakı

Mosaic, Baku

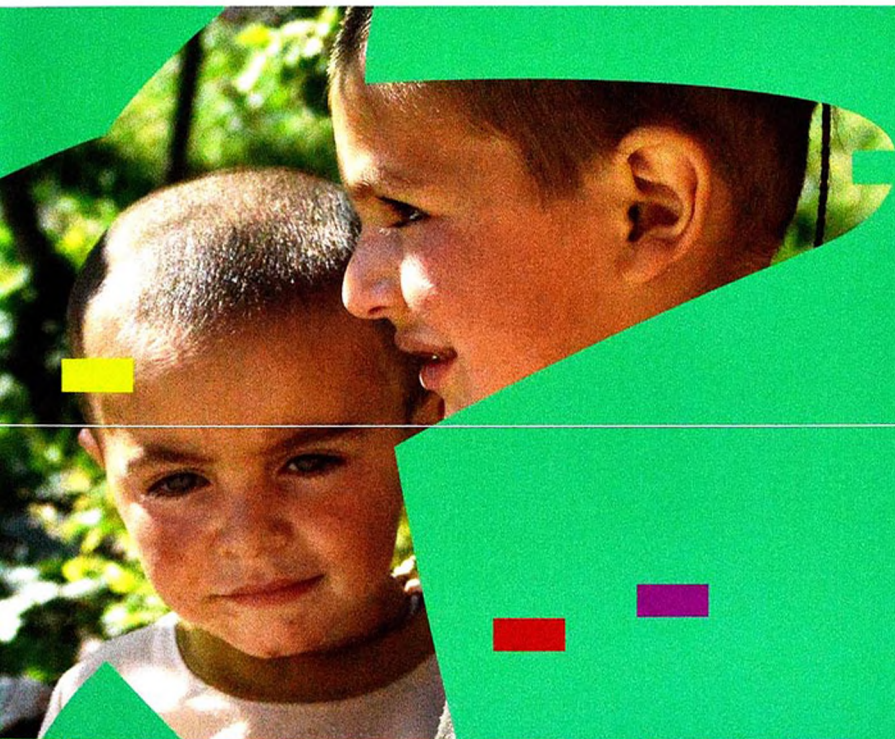

QUIBA / GUBA

Apples of Guba

There is even a popular song about the apples of Guba. There are apple trees everywhere in the city, and in every courtyard. There are hundreds of hectares of apple orchards. Several kinds of apple grow here, all different in their flavour, colour, taste and size. Most of the crop is exported to Russia.

Note

The city of Guba is situated on the banks of the Gudyalcay river on the north-western slopes of the Greater Caucasus Ridge, at an altitude of 616 meters above sea level. It is a 168 kilometre drive from Baku on the Baku-Derbent motorway. There are more than 100 rivers and rivulets here and the water in most of them is pure and drinkable. The best known are Qudyalcay, Aqçay, Qaracay, Valvalcay and so on. Guba, which in the past was the capital of the eponymous khanate, is today the tourist centre of Azerbaijan's northern region.

Guba as a place name

The locality is mentioned in ancient Albanian and Arabic sources and in the works of European geographers. Arabs wrote that the first mosque built by the Prophet Muhammad near Mecca was called Guba. 11th century Arab geographer Ibn Hagweah reports the erection of the Bab-Firuzqubad castle by Anushirvan, ruler of Azerbaijan. It is thought that the name referred to Guba. Guba is among the Azerbaijani cities listed in the Geographic Dictionary of the 12th century Arab scholar Hamawi. The origin of the name is possibly related to the name of the Persian shah Qubad, who built a castle in the area in the 6th century. Prominent linguist Firidun bay Kocarli (1863-1920) maintained that the name of the city was derived from the word 'qubbe' -- the dome of Nadir Shah's tent. There is a theory that the city's name was Qubbe until the 10th century. Scholars who deny an Arabic origin for the place name claim that it is Turkic and comes from the name of an ancient Turkic tribe. Azerbaijani geographer and traveller Hacı Zeynalabdin Sirvani wrote: "Qubbe is a city in Sirvan. Rumours attribute breathtaking beauty to the surroundings. It is three day's journey from Samaxi. The air is pleasant there. In antiquity, one Arab tribe moved there and settled in the area. Sixali khan's father, Fateli xan, and his ancestors, were rulers of Guba."

The Guba khanate

Archaeological excavations conducted in the region indicated that the city was founded in the 4th century. By the late 17th century, Guba had become a major trading centre, by 1735, thanks to Huseynali khan's efforts, it was a beautiful city and later - the capital of the eponymous khanate. Although some grand buildings of the period survive to this day, not only the khan's residence, but also the graves of the ruling dynasty, have been lost. One of the most prominent men of Guba was Fatali khan.

Fatali khan (1736-1789)

During Fatali khan's rule (1758-1789), the influence of the Guba khanate increased considerably. Striving to unite the whole of North Azerbaijan under his rule and to resist aggressors, Fatali Khan urged neighbouring feudal khanates to join efforts. Although Fatali khan managed to unite the Derbent, Baku, Samaxi, Salyan and Ganca khanates from 1759-1771, he failed to realise his dream of a united Azerbaijan. After his

Gubano ən uzoq çay Gudyalcay

The longest mountain river in Guba-Gudyalcay

Quba alması

Qubanın ağ alması haqqında məşhur mahnı var. Bu, sarımtıl, qırmızı yanaqlı, xos atırlı, yumşaq qabıqlı almadır. Şəhərin hər yerində, bütün həyətlərdə hektarlarla alma bəgi salınıb. Burada ətri, dadı, rəngi və ölçülərinə görə fərqlənən bir neçə növ alma yetişir. Alma sezonu sentyabr – oktyabr aylarıdır ki, bu vaxt Qubaya gələn sanki alma cənnətinə düşür. Qubalılar toplanan məhsulun çox hissəsini Rusiya bazarlarına ixrac edirlər.

Arayış

Qudyalçayın sahilində, Böyük Qafqaz sıra dağlarının şimal - şərq yamaqlarında, dəniz səviyyəindən 616 metr yüksəklikdə yerləşir. Bakı - Dərbənd şossesinin 168 kilometrliyindəki Quba, şəhər kimi XVII əsrin ortalarında formalaşmış, ərazidən 100-ə qədər irlili-xırdalı çay axır ki, əksəriyyətinin suyu təmiz və ictimalidir. Qudyal çayı, Ağ çayı, Qaraçay, Valvala çayı və s. göstərmək olar. Vaxtilə xanlıq, indi isə şimal zonasının turizm mərkəzi olan Qubanın almadaş başqa da simvolları var. Rayonda kiçik ekskursiyaya çıxmaqla bunları tərk - tərk görmək mümkündür.

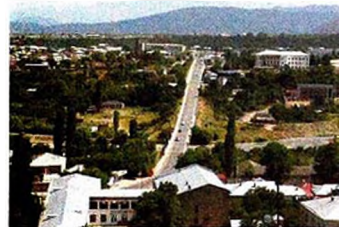
Quba toponimi

Qədim alban və ərəb mənbələrində, Avropalı coğrafiyaşünaslarının əsərlərində buradan bəhs ediblər: ərəblər Məhəmməd Peyğəmbərin Məkkə şəhəri ətrafında tikdirdiyi ilk məscidin "Kuba" adlandığını yazıblar. XI əsr ərəb tarixçisi İbn - Haqvei Azərbaycan hökmdarı anuşiravan tərəfindən Bab - Firuzqubad qalasının tikilməsi barədə xəbər verir. Bu ad altında Qubanın nəzərdə tutulduğu hesab edilir. XII əsrdə ərəb alimi Həməvinin "Coğrafiya" lüğətində adları çəkilən Azərbaycan şəhərləri arasında "Kubba" vardır. Quba toponiminin mənşəyi haqqında ola bilsin ki, VI əsrdə həmin yerdə qala tikdirmiş İran şahı Şəhərsah Qubadın adı ilə bağlıdır. Məşhur ədəbiyyatşünas Firidun bəy Kəçərlı (1863 - 1920) Qubanın Nadir Şah dövründə onun cədirinin qübbəsi ilə bağlı belə adlandırıldığını qeyd edir.

Quba adının ilkin olaraq X əsrdə "Qubba" şəklində işləndiyini bildirir. ərəb dilindəki qübbədən yaranmışdır. İmkan edən alimlər bu toponimin Quba adlı qədim türk tayfalarından birinin adı ilə bağlıdır, bunun türk mənşəli tayfa adı olduğunu qeyd edirlər. Azərbaycan coğrafiyaşünası və soyşünası Hacı Zeynalabdin Şirvanı yazır: " Qubba Şirvan şəhəridir. Deyildiyinə görə, ürək açan bir yerdir. Oradan Şamaxı şəhərinə qədər 3 günlük yoldur. Ab - havası ürəyə yatandır. Hələ qədimdə ərəb tayfalarının biri Qubaya köçüb və orada məskən salıb. Şiəli xanın atası Fətəli xan və onun ata - babaları Qubanın hakimi olub "

Quba xanlığı

Quba regionunda aparılmış müxtəlif arxeoloji qəzıntılarn nəticələri buranın tarixini IV əsrə aid edir. XVII əsrin sonlarında güclü ticarət - sənətkarlıq mərkəzinə çevrilən Qubanın şəhər kimi əsası 1735-ci ildə Hüseynəli Xan tərəfindən qoyulur və tədricən eyniadlı xanlığın paytaxtına çevrilir. Xanlıq dövründən bu günə bəzi möhtəşəm binalar qalsə də, Quba xanlarının iqamətgahları və hətta o böyük nəslin qəbrləri zaman içərişəndə itib. Qubanın tarixi şəxsiyyətlərindən danışarkən ilk ağıla gələn adamlar Fətəli xan və A. Bakıxanovdur.

Quba alması bağları

Apple orchard in Quba

death, the Guba khanate lost its former power and importance and, with accession to Russia in 1806, it became a county under the Derbent Government in 1840 and the Baku Government in 1860.

Abbasgulu aga Bakixanov (1794-1847)

Abbasgulu aga Bakixanov was the first Azerbaijani military interpreter, military diplomat, officer in the Russian Army, prominent historian, man of letters, and encyclopaedist. He grew up in the village of Amsar in the Guba region.

In 1819, Bakixanov arrived in Tiflis at General Vermolov's invitation and worked for 26 years as a translator from eastern languages in the Main Caucasus Military Directorate. Then he left to travel around the Near East and died during the Hajj.

He was the author of five historical and literary works of which the best known is *Golestane Eram*. The book, which was written in 1841 in Persian and then translated into Russian by the author, covers the history of Azerbaijan from antiquity until the signing of the Gulistan peace treaty (1813). However, the tsarist regime banned the patriotic work.

Historical and natural monuments

There are more than 140 monuments in Guba. Of these, 70 are natural. Locals call these monuments, which appeared as a result of natural disasters, natural wonders. There are more than 60 archaeological monuments, most of which date back to between the 4th and 17th centuries. There are usually no monuments to attract tourists in district centre towns. But Guba is an exception. And a walk around the former capital of a khanate will take you to some of the historical monuments.

The arch bridge

This is also sometimes called the Gudyalcay bridge. It is the only survivor of the seven bridges which existed in the Guba region in from the 17-19th centuries. The longest of them was built in 1894 - the design was Alexander III's - to consolidate Russia's military presence in the Caucasus. Today the arched bridge, which is open only to pedestrians, offers a scenic view of the city.

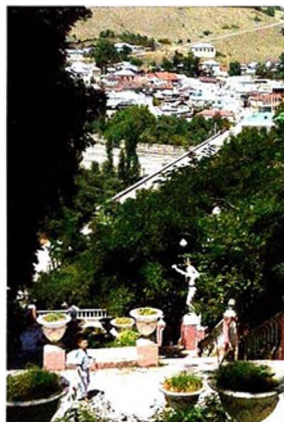

Domed baths

The baths building was built of red brick in the 19th century. It is a building with a rectangular floor plan and is also known as Suhut Hammam. The building has six rooms, two doors and six windows. Until 1985 it was used for its intended purpose. Now this pearl of eastern architecture is a historical monument. Alexandre Dumas visited the baths in 1851 and, 150 years later, his great-grandson also visited the building.

Alexandre Dumas in Azerbaijan

A. Dumas pere, who visited Russia and the Caucasus in 1858-1859, toured Azerbaijan too. Later he shared his impressions in his books, *Adventures in Caucasasia*, *Sultanella* and *The Snowball*. The books were

Fətəli xan (1736-1789)

Fətəli xanın hökmdarlığı dövründə (1758 - 1789) Quba xanlığının əhəmiyyəti artdı. Şimali Azərbaycanın bütün torpaqlarını öz hakimiyyəti altında birləşdirməyə, bununla da işğalçıların qarşısını almağa çalışan Fətəli xan, digər xanlıqlardan fərqli olaraq, qonsu kiçik feodal xanlıqlarını birləşməyə çağırırdı. Bu cəhətdən düşüncələri mütarəqqi idi. 1759-1771-ci illərdə Fətəli xan Dərbənd, Bakı, Samaxı, Salyan, Gəncə xanlıqlarını birləşdirsə də vahid Azərbaycan yaratmaq istəyi bas tutmadı. Onun ölümündən sonra Quba xanlığı əhəmiyyətini və gücünü itirdi. 1806-cı ildə Quba xanlığının Rusiyaya birləşməsi ilə əyalətə çevrilən Quba qəzası 1840-cı ildə Dərbənd, 1860-cı ildə isə Bakı quberniyasına daxil edildi.

Abbasqulu ağa Bakıxanov (1794 - 1847)

İlk hərbi tərcüməçi, görkəmli Azərbaycan tarixçisi, yazıçısı və XIX əsrin əvvəllərində Rus ordusunun zabiti, eləcə də hərbi diplomatı olmuş Abbasqulu ağa Qubanın əmsar kəndində yasağıb. 1819-cu ildə Bakıxanov general Yermolovun dəvəti ilə Tiflisa gəlmiş və Qafqaz Baş Hərbi İdarəsində 26 il şərq dilləri tərcüməni vəzifəsində çalışıb. Yaxın Şərqi səyahətə çıxan Abbasqulu ağa Bakıxanov 1847-ci ildə Hacı ziyarəti zamanı vəba xəstəliyindən vəfat edib. 5 tarixi - bədii əsərindən ən məşhuru Gülüstanı - İrəmdir. 1841-ci ildə fars dilində yazdığı və 1843-cü ildə rus dilinə çevirdiyi bu tarixi əsərində Gülüstan sülh müqaviləsinə (1813) kimi olan Azərbaycan tarixini şərh edib. Vətənpərvərlik mövqeyində yazılan bu əsərin çap edilməsinə Çar hökuməti icazə verməyib.

Tarixi - təbii abidələr

Qubada 140-dan çox tarix - memarlıq abidəsi mövcuddur. Onlardan 70-dənəsi təbii abidəsidir. Təbii fəlakətlər zamanı yaranmış bu abidələrə yerlilər təbii möcüzəsi deyir. arazidəki 60-dan yuxarı arxeoloji abidənin çox böyük hissəsi IV-XVII əsrlərə aiddir. Adətən rayon mərkəzində görünəsi ilə də maraqlı yerlər olmur. Quba bu mənada istisna təşkil edir. Xanlıq paytaxtında piyada dolasmaqla tarixi əhəmiyyətinə və gözəl memarlıq quruluşuna görə məşhur abidələrdən bəzilərini yaxından izləmək mümkündür.

Dağlı körpü (XIX əsr)

Buna Qudyalçay körpüsü də deyirlər. XVII - XIX əsrlərdə Quba qəzasında mövcud olan 7 körpüdən bu günə qalib çıxan tək körpüdür. Qubada ən uzun körpü olan Qudyalçay körpüsü 1894-cü ildə rus çarı 3-cü Aleksandrın layihəsi ilə rusların Qafqazda öz hərbi dayaqlarını möhkəmləndirmək məqsədilə tikilib. Bu gün yalnız piyadaların istifadə etdiyi Dağlı körpüdən sahara romantik mənzərə açılır.

Günbəzli hamam(XIX əsr)

Qırmızı kərpicdən inşa edilib. Dördbucaqlı quruluşa sahib olan tikiliyə Cuxur hamamı da deyirlər. 6 otaq, 2 qapı və 6 pəncərədən ibarətdir. 1985-ci ilə kimi əhalinin istifadə etdiyi Şərq memarlıq incisi sayılan hamam indi yalnız tarixi abidə kimi yerləşdiyi küçəni bəzəyir. Hamamda məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Duma cimb. 150 il sonra onun nəticəsi ulu babasının gəzdirdiyi yerləri yenidən ziyarət edib.

Təbii abidə-Mənzərə

The natural monument-Mansara

Իրենիկ շէնքըսի

A Xmasig vñci

Qədim türk saç modeli yalnız Xinalıq
uşaqlarında

Only Xinalıq children have an ancient
turkish hair style

published in French, English and Russian, and in the part of the *Adventures* which dealt with Azerbaijan, the writer describes his impressions of its nature, customs, the people of Guba, the Gudyalcay river and Sahdaq Mountain.

Ethnic composition

Guba is a multi-ethnic town. Azerbaijanis, who are of Turkic origin, Lezgi, Tat, Jews and representatives of other ethnic groups live in the city, and they all preserve their languages, customs, traditions, faiths and culture.

Krasnaya Sloboda

Inhabited by Jews, locals also call it the Red Village. It is situated on the outskirts of the city, on the right bank of the Gudyalcay river on the road to Qusar District. In the past, the area was called Kulgat and the modern name has its own interesting history. The village in which Jews settled was initially called Zhidovskaya Sloboda, and from the 1860 and 1870s - Yevreyskaya Sloboda. When the Bolsheviks came to power in 1920, it was renamed Krasnaya Sloboda. The residents were Jews who called themselves dzhugur. They are also called Mountain Jews. They speak Hebrew, Azerbaijani and Russian. The village has 13 synagogues. Today, the Jewish population of Krasnaya Sloboda is 4,000-5,000.

It should be mentioned that they were resettled in Guba by Huseynali khan and Fatali khan. They were settled in the area during Nadir Shah's rule (1736-1747). When Nadir Shah seized Guba, the Jews who arrived with him were settled between the villages of Qaladuz and Kupcal. Jewish elders went to Huseynali khan's palace to ask him to ensure security for the Jews. And the khan not only provided security guarantees, but even allocated an area for settlement in the upper part of what is now Krasnaya Sloboda. To protect the Jews from night-time pogroms and attacks, Fatali khan resettled them in 1765 to the area where they live to this day. All the court officials were involved in this matter, the khan allocating the palace's transport for this purpose, and the Jews settled in the new area just six days later. There is a synagogue now in the place where the Jews welcomed Fatali khan.

Krasnaya Sloboda is often compared to Las Vegas. Residents of the village are mainly engaged in trade. The locals have extravagant tastes and the wealthy areas of Guba feature grand, beautiful villas. To draw a full picture, we will add that you can meet 15-16-year-old youths here who drive Ferraris and Mercedes.

The Tat

The Tat ethnic group arrived in Azerbaijan about 1,400 years ago and settled in the country's north-west. They live in the mountainous areas of Guba District and have a modest life style. They include three religious groups - Muslims, Christians and Jews. The differences in faith resulted in differences in languages. Their total number is about 20,000.

The word Tat appears in written sources of the 8th century - Orkhono Yenisey writings and the epic *Dede Gurgud*.

Gubans mayhem "Ormen qasaba" is

The Jewish village in Guba

Aleksandr Düma Azərbaycanda

1858 - 1859-cu illarda Rusiyada və Qafqazda olan A.Düma (ata) Azərbaycana da gəlib. Bu səyahətindən sonra gördüklərinin təsiri altında "Qafqaz səfəri", "Qar yığını" və "Sultanet" adlı əsərlərini yazıb. Fransız, rus və ingilis dillərində çap edilən "Qafqaz səfəri" kitabının Azərbaycanla əlaqədar hissəsində yazıçı qədim Qubanın təbiətindən, məişətindən və insanlarından, Qudyalçay və Şahdag barədə təəssüratlarından söz açıb.

Qubanın etnik tərkibi

Quba milli tərkibi müxtəlif olan rayondur. Burada türklər, ləzgilər, tatlar, yəhudilər və digər etnik qrupların nümayəndələri yaşayır və öz dilini, adət-ənənəsini, mədəniyyətini qoruyub saxlayırlar.

Qırmızı Qəsəbə

Yəhudi məhəlləsidir. Rayonun yerli camaatı qəsəbəni Qırmızı kənd adlandırmır. Şəhər kənarında, Qudyalçayın sağ sahilində, Qusar yolunun üstündə yerləşir. Keçmiş adı Kulqat olan bu yerin indiki adı ilə bağlı maraqlı tarixçəsi var. Yəhudilərin Qubada məskunlaşdığı yaşayış məntəqəsi ilk vaxtlar "Zidkovskaya Sloboda", XIX əsrin 60-70-ci illərində "Yevreyskaya Sloboda" adlanıb. 1920-ci ildə bolşeviklərin gəlişi ilə qəsəbənin adı dəyişərək "Qırmızı Qəsəbə" qalıb. Əhaliyi yəhudilərdən ibarətdir. Özlərini cuğur adlandırırlar. Dağ yəhudiləri farscaya yaxın olan iverid dilində danışır. Qəsəbədə 13 sinagog var. 1938-1939-cu illərdə Qırmızı qəsəbədə 12-13 min yəhudi yaşayıb. SSRİ dağıldıqdan sonra İsrailə, ABŞ - a köç edən əhali, buranı tamamilə tərk etmədi. Hal-hazırda onların sayı 4-5 min arasındadır.

Qubada yaşayan dağ yəhudiləri vaxtilə burada məskunlaşmalarını Hüseynali xana və Fətəli xana boricludurlar. Onların Qubaya gəlməsi Nadir şahın dövrünə (1736 - 1747) təsadüf edir. Onun Qubanı istilə edərək özünə gətirdiyi yəhudilərlə əvvəlcə Qaladüz və Kūpcəl kəndləri arasında yerləşdirildilər. Təhlükəsizliklərinin təmin olunması üçün Hüseynali xanın sarayına xahiş gələn yəhudi aqsaqalları ondan razılıq aldıqdan sonra bu günkü Qırmızı qəsəbənin yuxarı hissəsində onlara yer verilir. Yəhudiləri gəcə təhlükələrindən, qəfil basqınlardan qorumaq üçün Fətəli xan onları 1765-ci ildə indiki qəsəbə ərazisinə köçürür. Buraya saray məhsulları, nəqliyyat vasitələri cəlb olunur və altı gün ərzində yəhudilər yeni ərazidə məskunlaşır. Düz-çörəklə Fətəli xanın qarşısına çıxdıqları yerdə bu gün onların sinagogcu yerləşir.

Qırmızı qəsəbəni Las Veqasa bənzədirlər. Göstərişi çox sevan yerli əhali əsasən ticarətlə məşğul olur. Qubanın ən zəngin məhəlləsində bir-birindən gözəl, möhtəşəm villalar göz qamaşdırır. Burada 15 - 16 yaşlı yeniyetmələri son model lyuks avtomobilləri sürənlər görəniz, təəccüblənməyin. Dünyanın hər yerində olduğu kimi, Qubadakı yəhudilər də çox yaxşı yaşayırlar.

Tatlar

Qubanın dağlıq ərazilərində, təmtəraqdan uzaq, çox sadə kənd həyatı yaşayırlar. Dini mənsubiyyət baxımından 3 qrupa ayrılırlar: müsəlman, xristian və yəhudi. Bu dini ayrım-seçkilik dildə də mühüm fərqlər yaradır. Toplam 20000-ə yaxın tat yaşayır. Tat sözünün islandığı ən qədim mənbələr VIII əsrdə adı Orxon - Yenisey abidələri və Dada Qorqud (1300 il) dastanındır.

"Qırmızı qəsəbə" də sinagog

Synagoge

In the second volume of Mahmud Kashgari's *Divan*, the word *Tat* is interpreted in the following manner: *Tat* is a name for everyone who speaks Persian to Turks and for Uygur kaffirs (non-Muslims). I have heard this in their country. This word is used not only for Persians, but also for the Chinese and Uygur. This is what the word means. In Turkic sources, the word *Tat* occurs quite frequently. Turks have always called other peoples who arrive in their lands the *Tat*.

Tourist's paradise

The Guba District is famous for its beautiful, natural landscapes. It is the centre of the northern tourist zone, where tourist routes are organized.

Guba - Krasnaya Sloboda - Long Forest (15 km)

The last stop on the shortest route is Uzun Mesna (Long Forest). The forest is so called because it stretches wide, but is not long. The village of the same name and a tourist centre are situated in the area. This is one of the most popular recreational areas in Guba, having been open since 1999. The owner is a Scottish entrepreneur. The area is good for winter holidays too, but you must reserve a room, so that they can heat it up by your arrival (the temperature at night can be as low as -10 to -14 centigrade) and cook your food. The vistas, which are beautiful in all seasons, and the intoxicating air of Uzun mesa make the place well worth visiting.

Guba-Tangaalti (65 kilometers)

This universally appreciated area hosts the village of Tangaalti, which means "between the mountains". The Valvalacay river flows between the two peaks on the northern slope of the Greater Caucasus Ridge. White, black and pink granite can be found in these mountains. The depth of the ravine where the river flows is 400-600 metres and the steep slopes are formed from white, black and pink marble. This is indeed a rare natural phenomenon. The fascination of the village of Tangaalti nearby is made even greater by the road which runs between two steep cliffs hanging over it, and the river which runs through the forest. And although the fugitive Mayil's cave amid the insurmountable cliffs does attract many people, only professional climbers can reach it.

Aleksandr Bestuzhev-Marlinskiy about Guba

Aleksandr Bestuzhev-Marlinskiy called Azerbaijan "Paradise on Earth" and advised: "Do not look for it elsewhere, it is here, in Azerbaijan". In his works *Caucasian Stories*, *Mullah Nour*, and *Road to Guba*, Bestuzhev-Marlinskiy gives detailed descriptions of the nature of Guba and the customs of the people who lived there.

Waterfalls

There are many waterfalls in the area. Suatan is the first one on the road to the Tanga valley and the smallest in the area. And the best known - Afurca - is situated a few kilometres from the valley. Do visit the vil-

Gubanın turizm cəsinə - Tangaalti

Turizm paradisi Guba - Tangaalti

M Kəşgəri "Divan" əsərinin ikinci cildində tat sözünün izahını belə verir: "Tat - bütün türklərlə farsca danışan kimsə, uğurlu kəliflərinin (musulman olmayan) adıdır. Bunu öz ölkələrində eşitdim. Bu söz farslar haqqında olduğu kimi çinlilər və uyuqlar haqqında da söyünür. Bu sözün yozulması belədir. Tat qədim türk mənəhərlərində çox işlədilib. Türklər tarix boyu özlərinə yad, yabənci olan xəllərləri və tayfələri türk torpaqlarına gələn başqa dilli əhəlini "tat" adlandırdılar."

Turizm cənnəti

Sarıt-mulayim iqlimi olan Quba təbii- coğrafi və füsunkar gözəlliyi ilə çox məşhurdur. Şimal turizm zonasının mərkəzində müxtəlif istiqamətlərdə turist səyahət marşrutları təşkil edilir. Ekskursiyalardan ən mühim 5 - ini qəzməklə Quba haqqında tam məlumat sahibi olmaq mümkündür.

1. Quba - Qırmızı Qəsəbə - Uzunməsə (15 km)
2. Quba - Təngəaltı (33 km)
3. Quba - Xəlitan - İstisu (80 km)
4. Quba - Qacres - Mınarə (25 km)
5. Quba - Xinalıq - Atasəğah (65 km)

Qubanın turizm cənnəti - Təngəaltı

Tourism paradise of Quba - Təngəaltı

Quba - Qırmızı Qəsəbə - "Long Forrest" (15 km)

Ən qısa ekskursiyanın son dayanacağı Uzun məsədir. Məsə anənəvi qaydada eninə deyil, uzunlaşdırma yerləşdiyi üçün belə adlanır, ərazidə eyni adlı kənd və istirahət mərkəzi yerləşir. Şimalın və Qubanın ən məşhur istirahət mərkəzlərindən olan bu yer 1999-cu ildən fəaliyyətə başlayıb. Sahibi Şotlandiyalı iş adamıdır. Qış aylarında da çalışır. Amma qışda buraya gəlmədən əvvəl rezervasiya etməklə lazımdır ki, otaqları qızdırınsınlar və yemək hazırlasınlar. Yoxsa gecə temperaturunın mənfi 10 - 14 dərəcə səvişə düşdükdə qalmaq qeyri - mümkündür. Uzunməsə bütün fasilələrdə mükəmməl təbii və havasıyla gözəlməyə, görülməyə dəyər.

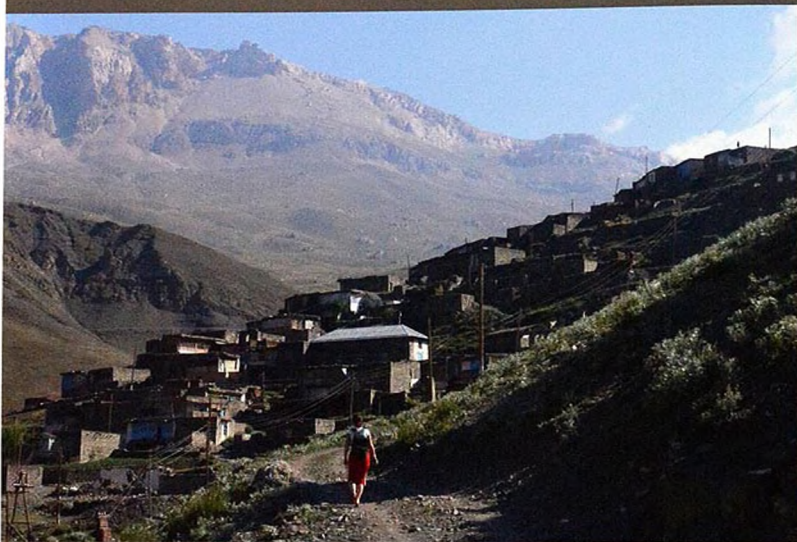
Quba - Təngəaltı (33 km)

Həminin rəqəbat etdiyi və axın - axın gəldiyi bu yerdə eyni adlı kənd var. Mənası "Dağ arası yer" deməkdir. Böyük Qafqaz dağlarının şimal yamacında iki dağ arasından Vəlvəçay keçir. Ağ, qara və çəhrayı qranit çıxır bu dağlardan. Dəriniyi 400-600 metr olan bu dərə ağ, qara və çəhrayı marmardan ibarət nadir təbii abidəsidir. 2 dağ arasından keçən yol, yol üzərində olan sıldırım qayalar, yaşillıqlar içindən axan çay, məsə bu kəndin mənzərəsini füsunkar edir. Sıldırım qayalıqda "Qacaq Mayıl"ın mağarası diqqət cəksə da oraya çıxmaq sadəcə professional dağçıların işidir. 1834-cü ildə burada olan dekabrist yazıçı Bestujev - Marlinski "Molla Nur" povestində Təngəaltının cəzibəli mənzərəsini tərifləyib.

Aleksandr Bestujev - Marlinski (1797 - 1837)

Azərbaycanı yer üzünün cənnəti adlandıraraq başqa yerdə axtarmayın, o, burada, Azərbaycanı deyib. Qafqaz povestləri, Molla Nur, Quba yolu əsərlərində Qubanın təbiəti, məisəti haqqında ətraflı məlumat verir.

Kuzaliq'ya yerdə 2300 metr yəqinlikdəki
 "qutal puxata"
 the village of Kuzaliq "Eagle's Eyre" at
 a height of 2300 metres

Xinalıq - "dağlarda ada"

Xinalıq - "Island on the mountains"

Xinalıqdan Şahdağın açılan manzarası

The view of Shahdag from the village of Xinalıq

lage of Afurca, 42 kilometres from the city. The rocky waterfall nearby is 70 metres high. It is quite frightening to be under the arch of hanging cliffs...

In the tea house near the waterfall, you can taste tea made with herbs collected in the mountains and forests around, and its taste and aroma relieve both fear and fatigue.

The Qonaqkend-Xaltan-Qarxun road passes nearby, and the northern route to the Babadag peak (3,629 metres above sea level) also starts here.

Guba-Xaltan village-Istisu (80 kilometres)

This route takes one day. This is why we woke early in the morning and set out in our jeep.

The wonderful landscapes along the route and endless forests alternate with the ruins of empty villages and old abandoned graveyards... Residents of Guba say that these were bustling villages as recently as the early 20 century. But the absence of electricity, gas, water supply and decent roads led to the gradual departure of the residents to cities.

The village of Xaltan is the last populated area in Guba district along this route. Only a very few families live in the village.

Istisu - natural baths

Although they are only 10 kilometres from the village, the trip to the springs takes 2-3 hours because there is no road as such. You will not see anyone or anything on the way - there are no people, animals or birds. Cell phones do not work there. The silence is deafening.

The view at the end of the journey is surprising. There is a small tent camp there, where people from the nearby districts, who come here for medical treatment, live for 40 days in total isolation from civilization.

The hot springs with water rich in different chemicals have been known for centuries. They are situated at an altitude of 1,500-1,800 metres above sea level. Over time, the water has carved out natural bath tubs in the rocks. Two of them are quite large. One is used by men, and the other - by women. They say that there are many tubs like these here, but the majority are even higher up in the mountains and getting there can be dangerous.

The Pirakakil baba shrine

From time immemorial, people have believed that this area of medicinal springs has magical powers which can cure all diseases. It was customary to worship the Creator here. At some periods they go to shrines, called *pir*, and pray there. Women come here to ask Pirakakil baba to cure their infertility. Custom requires them to make a wish and to crawl through a narrow tunnel 15-20 metres long. The wishes of those who can do this will be granted. However, many people get stuck in the narrow passage full of insects and

PIRKA KILAKIL BABA

The view from Afurca village

Afurca şalaləsi

Bunu görmək üçün rayon mərkəzindən 42 km məsafədəki Afurca kəndinə mütləq getmək lazımdır. Kənd ətrafında yüksək qayalıqdan axıb ətrafa tökülən "Afurca" şalaləsinin hündürlüyü 70 metrdir. Altına enmək üçün mövcud olan yalnız 3-4 metr enindəki qayalıqdakı dar keçid adrenalin ifriyatını artırır. Tavani dağ çuxurlarından ibarət olan yerdən keçərək istər-istəməz vəhimi basır. Şalaləyə yolunun üstündəki çayxanada atlay dağ və məsədən toplanmış otlardan damlanan bitki çayının dadı, ləmi, qoxusu bütün qorxunu və yorğunluğu keçirir. Qonaqand - Xaltan - Qarxun kəndlərinə, eləcə də Babadag (3629 metr) ziyarətgahına aparan şimal yolu da buradan keçir.

Quba - Xaltan kəndi - İstisu (80 km)

Bu ekskursiyanı gerçəkləşdirmək üçün bir gün vaxt lazımdır. Odur ki, səhər saat 7-də qalxıd və jeepə yola çıxdı. Başqa nəqliyyatla yola çıxmaq məsləhət deyil. Təbiət, mənzərə, yaşıllıq, boşalmış kənd xətəbəliqləri və köhnə qəbiristanlıq görüntüləri bir - birini yol boyunca əvəz edir. Qubalıları XX əsrin əvvəllərinə qədər bu kəndlərdə yaşayışın çox olduğunu söyləyirlər. Amma elektrik, su, qaz və yol çəkilməməsi tədricən kənd sakinlərinin səhərə olan rəğbətini artırır və hamı köçür.

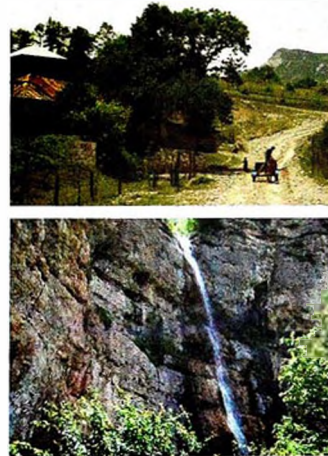
İstisu - təbii vannalar

Vannalar Xaltan kəndinin cəmi 10 km-liyində yerləşməsinə baxmayaraq, oraya 2-3 saatda getmək mümkündür. Çünki yol deyilən şey yoxdur. Yol boyunca nə bir insan, nə bir canlı, qus - heç nəyə rast gəlmək mümkün deyildi. Telefon əlaqəsinin belə olmadığı yerdə səssizlik qulaq batır. Bir neçə saatlıq gəzici yorucu yorucu sonra görünən mənzərə qarşısında heyranlənir. Bura çadır şəhərciyinə bəznaydı. Atrəf rayonlardan buraya müalicəyə gələn 40 gün bu sivilizasiyadan uzaq həyat tərzi sürürlər. 1500-1800 m yüksəklikdə, qayaların arasında yuvalardır istisu çıxır. Suyun kimyəvi tərkibinə təbii qaynaqlardan qayalar qayalarla təbii vannaya gətirib. Ona görə adı belə qalıb. Arazıda 2 ədəd böyük təbii vannə var. Birisi qadınlardan üçün, digəri kişilərdən üçün nəzərdə tutulub. Deyilənlərə görə geniş ərazidə bu cür təbii vannaların sayı çoxdur. Amma onların yerləşdikləri ərazi daha zirvədə, nisbətən daha təhlükəli yerdedir. Təbii qaz yataqları da var.

Pirakəkil baba piri

Vannalardakı prosedurlardan bir parçası da bu ziyarətgahda gerçəkləşdirilir. Pirakəkil babadan uşağ isfayan xanımlar niyyət edib buradakı uzunluğu 15 - 20 metr olan dar tuneldən keçməlidirlər. Tuneli keçməyi bacaranların dilakları bəs tutur. İlan, kartankala, başqa həşəratlarla dolu bu dar keçiddə bəzilərli itlisib qalır. O zaman kanardakılar zəncirəmə şəkildə yerdən uzanaraq içəridəkini dərəcə çıxarırlar.

İslamdan əvvəlki inancılara görə təbii müalicəvi mineral suların çıxdığı arazılar qədimdən bəri xalq arasında mövcud yer sayılıb. Buralar Allaha dua edən və bütün dərəcələrin sağladığı məkanları kimi qəbul edilib. Müəyyən vaxtlarda bəzi azuələrinin həyata keçməsi üçün insanlar piri dedikləri bu məkanlara üz tutaraq dua edirlər və bu qayda yuvalardır dəyisirlər. Quba, ən çox ziyarətgahı olan rayonlardandır. Hər piriin dəşidəyi missiya, onunla bağlı yaranmış əfsanələrdən anlaşıldığı kimi fərqlidir. Təkcə Pırəhid kəndində 7 ziyarətgah mövcuddur. Onlardan birinə "Pirəbanovsa" deyirlər. Novruz bayramında arə gəlməmiş qızların üz

Afurca şalaləsi
Pirəhid kəndindəki Şalalə və səhəri ziyarətgahı

Afurca waterfall. The favorite holiday destination of Quba residents

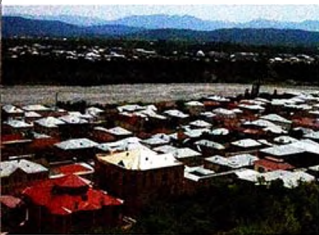
even snakes, and then the rest form a chain to pull them out. The Guba District is an area with many places of this sort. These customs are ancient, much older than Islam. Every pir has its purpose. The village of Pirvahid alone has seven shrines. One of them is called Pir Banovsa. Girls go there during the Novruz Bayrami festivities to ask the Almighty for marriage by the next Novruz. They say that young men from neighbouring villages come here too, to choose a bride.

Guba-Gachres-Minaref (25 kilometres)

This is the most popular recreational area in the Guba District. Gachres means 'come and sit down'. The name is also said to mean a place where sunshine does not reach. Trees grow so densely here that the sun cannot reach the ground, and it is quite cool even in summer.

Guba panorama

The view from Guba

Village of Qimil

This mountain village is situated in a recreational area running parallel to the Gachres area, on the other side of the forest. It is considered one of the centres of carpet-making in the district. The kolkhoz system introduced in the Soviet period and the absence of exports resulted in the decline in this beautiful craft. However, people continued to weave carpets, mostly for dowries. But price increases and a growing interest in hand-made carpets in recent years have helped to revive the ancient craft in the mountain villages.

Carpets of Guba

The Cici, Aggul and Pirabadil carpets from Guba District are among the best in Azerbaijan. The Qollu Cici carpet, which was made in 1712, is currently exhibited in the Metropolitan Museum in New York. There are seven styles of carpet weaving in Azerbaijan, which are distinguished by their geographical location, design, composition, colours and weaving techniques. Every completed carpet is unique, every loop has its own name and significance, every carpet has individuality. Although carpets are woven in the majority of homes in Qimil, those who want to buy them might be disappointed because carpets are made only to advance order. Thus those of our readers who want to buy a carpet are better going to the carpet centres in the district.

The only minaret

The length of this natural monument, which was created when the Gudyalcay split a huge rock, is 30-35 metres, width - 4-5 metres, and it is 3-4 metres high. It can be found at the very end of the Gachres recreational area and is the farthest point of the route. It is thought to have been created in the 4th century as a result of tectonic shifts and erosion. The minaret also plays the role of a natural bridge, and the gap between the cliffs at a height of 10-15 metres is called the refrigerator. Indeed, it is so cold here that the owners of the restaurant nearby have attached a door with a padlock and actually use the gap as a refrigerator.

tutduğu, gələn bayrama qədər ora gəlmək istəklərini dila gətirdikləri yerdirdi. Deyilənlərə görə, bayram günü ətraf kəndlərdən dəliqanlılar buraya yığılaraq pira gəlmiş qızlara tamaşa edirdilər. İclərindən qız bayanırlar.

Quba - Qaçreş - Minara (25 km)

Qubanın ən populyar istirahət zonasıdır. Qaçreş sözünün mənası "gəl otur" deməkdir. Bu adı "Gün dəyməyən yer" kimi də yozurlar. Rayonun şimalında yerləşdiyinə görə Qaçresni kuzey də adlandırmışlar. Bu geniş ərazidə ağaclar əla sıx düzlükdə ki, gün istiyi yərə dəymir və yayda çox soyuq olur. Qışda isə başdan - ayağa soyunan ağaclar qar içində qalır.

Qırmıl kəndi

Qaçres İstirahət zonasıyla paralel ərazidə, meşənin qarşı tərəfində yerləşən dağ kəndidir. Tarixən Qubanın xalça markazlarından hesab edilir. SSRİ vaxtı kolxoz - sovxoz sisteminin yayılması, ixtiracatın olmaması, əməyin qiymətləndirilməməsi xalçacılığın zəifləməsinə ilə nəticələndi. Buna baxmayaraq, az da olsa evlərdə xalça toxuma işinə davam edildi. Əsasən evlərdə cəhizlik xalçalar toxudular. Son illərdə bu işə verilən qiymət və marağ artınca dağ kəndlərində xalçacılıq yenidən inkişaf etməyə başladı.

Quba xalçası

Qubada toxunan "Cici", "Əggül" və "Pirabadlı" xalçaları Azərbaycanın ən yaxşı xalçalarıdır. 1712-ci ildə toxunmuş "Qollu Cici" xalçası hazırda Nyu - Yorkdakı "Metropolitən" muzeyində saxlanılır. Azərbaycan xalçaları coğrafi mövqeyinə, nəxsi, kompozisiyaya, rəng hallı və texniki xüsusiyyətlərinə görə 7 xalçacılıq məktəbinə bölünür. Ustalar xalçanı təhlil edərkən sanki xalça dil acıb danışır, hər ilmanın öz adı, mənası və hər xalçanın öz məzmunu var. Qırmıl kəndindəki evlərin əksəriyyətində xalça toxunsa da, satın almaq niyyətinə düşənlər boş yerə havəslənməsin. Çünki burada xalçalar artıq əvvəlcədən edilən sifarişlə toxunur. Odur ki, Qubada xalça almaq niyyətinə düşənlər rayonda fəaliyyət göstərən xalça markazlarına müraciət etməlidirlər.

Təbii Minara

Qaçres ərazisinin bitdiyi yerdə bu marşrutun son dayanacağı yerləşir. Qızıdhəmmə yolunun başlanğıcında. Qudyalcağın daş qayaları desib keçməsi nəticəsində yaranan bu təbii abidənin uzunluğu 30-35, eni 4-5, hündürlüyü isə 3-4 metrə çatır. Onun tektonik hərəkətlər və çayın eroziyaya nəticəsində IV əsrdə amala gəldiyi güman olunur. Minara həm də 10-15 metr yüksəklikdə təbii körpü rolunu oynayır. Qayaların arasından oquq var, buraya soyuducu deyirlər. Həqiqətən, əla soyuqdur ki, ərazidəki restoran işləməcələri mağaranın girişinə qapı qoyub qifilləyiblər və soyuducu niyyətinə buradan istifadə edirlər.

Quba - Xınalıq - Ataşgahı (65 km)

Əslində burada hər şey, daha doğrusu Xınalıq macarəsi yollardan başlayır. Kəndin yolları hər zaman təhlükəli olub. Vaxtilə 4 saatda zəif gedilən, yalnız bir maşının keçə bildiyi dar dağ cığırlarında diqqətsiz bir hərəkət uçuruma, aşağı, Qudyalcağın içərisinə yuvarılmaq demək idi. 2006-cı ildə bu yollar

Quba xalçası

Əbədi cəmpər

Guba-Xinaliq-Atashgah (65 km)

This area, which UNESCO has included on its list of historical monuments of global importance, may be likened to a museum in the open air. Xinaliq, called "an island in the mountains", is situated 65 km from the district centre. Houses built of cobble stones and situated on a slope resemble a multi-storey building. In his essay "Memories of the Village of Xinaliq", Rasul Rza compared the local houses with eagle nests lined up in a row. Since Xinaliq has been declared a protected area, it is prohibited to build new houses here.

Geography and climate

Xinaliq, which is situated on one of the heights of the Caucasus, resembles an amphitheatre. It is surrounded by the mountains Qizil Qaya, Sahdag, Tufandag and Xinaliq. The village stretches along the left bank of the Qudvalcay River on a cone-shaped mountain in the northwest. Only grass and bushes, as well as juicy cabbages and carrots grow here. The cold weather arrives in early autumn here. The winter is very cold and snowy – the temperature falls to -30.

Xinaliq houses

There are 380 houses here. The roof of one house serves as the yard of the house located above. Since the slopes are very steep here, the houses are built close to each other. Small gardens have been laid out in the yards. The houses are very old – each of them built 200 or 300 years ago. The village has older buildings and many ancient ruins as well. Xinaliq has maintained its architectural style. As you approach the village, a beautiful view opens up in the gorge. The view from the roofs and courtyards is simply captivating – you feel like a bird hovering in the sky. All houses are built of cobble-stones and have the same internal structure. Even the characteristic smell inside is the same. There are carpets of different colours and patterns everywhere under your feet. The walls are covered with hand-made embroidery.

Embroidery

Embroidery (Tikma) is one of the most ancient kinds of folk art. It is also called takalduz. Patterns with different motifs are stitched onto white linen cloths. Tikma is only made by hand and is regarded as the first decoration. In the West and the East, cloths have been decorated with thread of different colours since ancient times. In Azerbaijan, this craft takes various forms and the earliest known examples belong to the Sassanian era. Columns to support the roof are placed in the centre of the houses. There is no furniture, but there are plenty of pillows, blankets, mutakka and mattresses, both large and small. Nor are there any tables in the houses – people usually sit on the floor.

The Xinaliq lifestyle

The Xinaliq people have maintained their customs and traditions. Weddings and other ceremonies are held in accordance with these customs, which have been handed down from generation to generation. The village has rich traditions linked to rain, agriculture, the attitude towards domestic animals, weddings and wakes and the observation of heavenly bodies. The customs and traditions which have become an integral

Xinaliq evləri
The Xinaliq houses

genişlənib, asfalt çəkilib. Bununla yay fəslində sürücülərin işi asanlaşsa da, qışda ərazini ortan ən az qarım metrlik qar ortuyu hərəkətə mane olur. Ustalık tez-tez qar uçuqları baş verir. Dəzən yuxarıdan qaya parçaları da tokulur. Odlur ki, sentyabr - may ayları arası bu səyahət zamanı Quba - Xinalıq arası çəhsən xüsusi xatırsıqlarla getmək məsləhətdir. Ucurum, yüksək dağ yollarına asfalt çəkilsə də təhlükə sövsünmədiyindən bu kənd sürücüləri hər cür ekstremal vəziyyətə daim hazır olurlar. Hər şeyə rəğmən Xinalıq səyahət böyük bir zövqdür. Yol boyu dağlar və təbiət insanı məst edir, yüksəklik artdıqca, nəfəs kəsilir.

Xinalıq kəndi

YUNESCO tərəfindən dünya əhəmiyyətli tarixi abidələr sıyahısına daxil edilən qəsəbəni açıq səma altında muzeyə bənzədirlər. "Dağlarda ada" adlanan bu kənd rayon mərkəzindən 65 km-lik məsafədədir. Dağ atayından başlayaraq yamaclarla yuxarıya doğru dırmaşan çay daşından tikilmiş evlər cəxmətblə bini xatırladır. Rəsul Rza "Xinalıq kəndinin xatirələri" əsərində buradakı evləri üst-üstə yığılmış qartal quvalarına bənzədib. Xinalıq qoruğu elan edildiyi üçün burada yeni inşaatlara icazə yoxdur.

Cəğratıyası və iqlimi

Qafqaz dağlarının uca zirvəsində yerləşən Xinalıq amfiteatrı xatırladır. Qızıl Qaya, Şahdağ, Tufəndəy və Xinalıq dağlarının əhatəsindədir. Qudyalçayın sol sahilində, Azərbaycanın şimal - qərbində, 2300 metr yüksəklikdə konusvari dağın üstündə salınıb. Əla yüksəkdağ yerləşir ki, burada yaşıllıq yalnız otlar, təbii bitkilərdən ibarətdir. Bu yüksəklikdə yalnız şirin dad ilə seçilən kələm və yerləku yetişir. Dağlarda soyuqlar artıq payızın ortalarında düşür. Qış çox sərt və qarlıdır. Qışda havanın həərətli - 30 dərəcə səxtəyə qədər enir.

Xinalıq evləri

Hal - hazırda 380 ev yaşayır burada. Bir evin damı, ondan yüksəkdağ yerləşən digər evin meydançasıdır. Başqa deyilsə, sizin damınız kiminsə həyatidir. Dağlar dik olduğundan evlər çox sıx yerləşdirilib. Həyatlarda balaca bəstənlər var. Evlərin hamısı qədimdir, onların 200-300 il yaşı var. Kəndə daha qədim tikililər və çoxlu qədim xarabalıqlar da var. Kənd öz arxitektura stili ilə itiməyib. Həftə, çay dərəsindən kəndə yaxınlaşarkən gözəl mənzərə açılır. Bu yüksəklikdəki dam və həyatlardan ətrafa möhtəşəm mənzərə açılır. Özünü quş kimi hiss edərsən. Həmişə çay daşlarından tikilən evlərin daxili quruluşu da eynidir və içəridə spesifikasiq qoxu var . Evlərə bəsdən - bəsa rəngli, güllü-çiçəkli, naxışlı xalçalar dəsənib. Divarlarda isə al işi tikimlər sərilir. Kətan, ağ parçaların üzərində müxtəlif motivlə naxışlar rəngli iplərlə tikilir.

Tikmə

Tikmə ən qədim xalq yaradıcılığı nümunələrindəndir. Buna təkalduz deyirlər. Adətən parça üzərindəki tikimlər yazıdır və ya düzəlmə, yəni təkal ilə naxışları düzmək kimi izah edilə bilər. Tikmə işləri ilk bəzəklər sayılır. Rəngli sapları ilə parça üzərində düzmək Qərbdə və Şərqdə həmişə mövcud olub. Azərbaycanda bu sənətin müxtəlif formaları mövcuddur. Azərbaycanda bu sənətin ilk nümunələri hələ sənəti dövrlərindən rast gəlir. Evlərin ortasında dayaq məqsədli sütunlar yerləşdirilib. Məbel yoxdur. Səvəzində bol yorğan, döşək, yastıq, döşəkə və mütəkkəllər olur. Burada masadan da istifadə etmirlər. Yerdən oturmaq qaydası var.

Qubanın məşhur gülün "Çiçik" xalçası

Guba's famous "Chicik" carpet with flowers

Người phụ nữ đang dệt vải truyền thống

part of the local population's lifestyle correspond to natural phenomena and are related to their interpretation. Since the residents of the village are engaged mainly in sheep breeding, weaving is quite common here. Shawls woven from woollen yarn in Xinaliq were famous throughout the Guba region. The surrounding villages bought these cloths to make clothing. In the past, clothes made from woollen shawls were the national costume for wealthy people in the villages. Multi-coloured woollen socks, which look like mini-carpets, are very common here, and it is impossible to imagine Xinaliq without them in winter. One of the main activities of the local population is also the collection and preparation of medicinal plants. They are picked and dried for further use in the kitchen and for sale to tourists.

Until the middle of the 20th century, a primitive communal system was common here. Every tribe which inhabited this area and had a separate administrative system had its own quarters, graveyards, mosques and holy places. The local villages are still divided into quarters which used to be inhabited by clans in the past. Sometimes these quarters played the role of administrative units. Every quarter had its own elders. Some of them were even named after the clans which had settled here in the past.

Xinaliq evlərinin dəniz dizəyən tipidədir

The interior of Xinaliq houses is typical

Honey and goat meat

Since the road to the city was so long and difficult, residents of the village went there only once or twice a year, and only in summer – to sell their products and buy food and other necessities – and then returned home. The honey season begins in Xinaliq in August. The local honey has a unique taste and smell which never satiates. Local residents use honey as a cure for 70 diseases. The season for goat meat begins in the autumn, and this meat also has its own taste.

Tourism in Xinaliq

There are no hotels or cafes in Xinaliq. You can only stay overnight with local residents, who are extremely hospitable. The difficult life high in the mountains has made their lives modest and economical. Ecotourists can spend the night in tents.

You can get to Mount Qizil Qaya (3,700 m) via a mountain road from the village, passing through Sah Yaylagi. A trip from Sah Yaylagi to the Lezgin village of Laza on the bank of the Qusar River will take you along a mountain path (only on foot or by horse). The road is 30 km. long. Xinaliq residents can organize horse trips for tourists to the Sah Nabat plateau where national wrestling and horse contests and bazaars are held.

Tazak

Walls built with special bricks made of manure are a characteristic element of the local panorama. Manure is collected, mixed with straw, put into special moulds and tamped. The bricks are dried under the sun and used to build the walls. These bricks are Xinaliq's main fuel. It is believed to be of high quality and does not involve any cost.

Tələndiq şəhərinin Böyük Qizilqaya dağıdır

Tələndiq mountain range Greater Caucasus

mountains

Xinalıq mənşəti

Qədim adət - ənənələrini qoruyub saxlayan xinalıqlar toylar və digər mərasimlərini də əvvəl olduğu kimi keçirirlər. Xinalıqların yağısla, akindiliklə, bəzi ev heyvanlarına münasibətlə, toy və yasla, səmə cisimlərinin müşahidəsi ilə bağlı zəngin ənənələri var. Onların həyat və məisələsinə daxil olan adət və ənənələr təbiət hadisələrinə uyğun qurulur, onların yozulması ilə bağlıdır. Tarixən toxuculuq sənəti geniş yayılan Xinalıqda yun ipdən toxunmuş sal Quba qəzasında məşhər idi və onu ətraf kəndlərdə üst paltar kimi tikmək üçün alırdılar. Yun şaldan tikilən cuxa vaxtla kəndlərdəki varlı adamların milli geyim forması olmuşdur. Yundan toxuculuq, əsasən rəngli corablar toxunulur. Bu corablar mini xalcalara bənzəyirlər. Qışı bu corabsız keçirmək qeyri - mümkündür. Xinalıqların əsas məşğuliyyətləri dərman bitkiləri və otların yığılması və qurudulmasıdır, sonra onlardan həm mətbəxdə istifadə edilir, həmçinin gələn qonaqlara satılır.

Burada XX əsrin ortasındakı qəbilə - icma quruluşu mövcud olub. Dörd fərqli idarə sistemi olan tayfa, yasaq, bir birinin öz qəbristanlığı, məhəlləsi, məscidi, piri olub. Belə ki, hər bir kənd indi də məhəllələrə bölünür. Keçmişdə hər bir məhəllədə ağrı-ayrı nasillər yaşayırdı. Məhəllə bəzən inzibati vahid rolunu oynayırdı. Hər məhəllənin özünəməxsus ağsaqqalı, qəbristanlığı və piri var idi. Məhəllələrin bəziləri orada vaxtla məskən salmış ulu nasillərin adları ilə adlanırdı.

Bal və qovurma

Kənd camaatı yəli uzaq və çətin olduğundan, ildə 1 - 2 dəfə, o da yay fəslində səhərə enir, bütün əliş - verişini edir, əzuqəsini toplayır və geri qaydır. Xinalıqda avqustun son həftəsindən etibarən bal mövsümü başlayır. Buranın balının dadına-ətirinə söz ola bilməz. Qatı ləzzətli bogazı yandırır da, yedikcə yeyirsən, ziyanı yoxdur, bəl 70 dərindən dərmanlıdır deyirlər. Payızın əvvəllərindən isə ləzzətli ilə xüsusi olaraq seçilən keçə atı sezməyə başlayır. Xırda bəş heyvandarlığın çox geniş yayılması və təbii şərait mətbəxdə də özünü göstərir. Qısa tadarıq üçün qoyun və keçi ətinədən hazırlanan qovurmalar bunun ən böyük göstəricisidir.

Təzak

Vaxtla Azərbaycan kənd məisələsinə geniş istifadə edilirdi. İndi kəskin şəkildə azalsa da, bəzi yerlərdə vəzəddilməz yanacaq rolunu oynamağa davam edir. Xinalıqda bu, həmişə gözə çarpar. Kəndin xarakterik mənzərələrindən biri, həyətlərin hamısında formaca kərpicə oxşar, quru və nəm təzakdan hazırlanan divarların olmasıdır. Bu, xinalıqların istifadə etdikləri əsas yanacaq növüdür. Heyvan nəcisi bir araya toplanır. İçərisinə saman qatılır, yığılır. Sonra xüsusi qaliblərə salınaraq tapdamlar. Nəhayət, hazır qalibdən çıxanlar tək - tək açıq yərə qoyularaq qurudulur. Formaca yuvarlaq və kərpic şəklində olur. Təzak ələ düzülür ki, həsar rolunu oynayır, küləkdən evləri qismən mühafizə edir. Uzun keçən soyuq qış aylarında tək - tək yandırılır. Məliyyəti sıfıra barəbər ən keyfiyyətli yanacaq növü hesab edilir.

Xinalıqlar

Adət - ənənəni, milli geyim tərzini qoruyan yerlilər zahiril görünüşlərinə görə də seçilir. Buranın sərt iqlim şəraitinin dərindən özünü əks etdirir. Soyuqdan qalayan dərəcələri çox sərt, yanaqları da daim qırmızı olur. Xinalıq camaatı orta boylu, sağlam bədənli, saçlar xurmağı, gözlər qonur ya da mavi rəngdə olur. Cəsur və ziraqdırlar. Qədim yunan alimi Strabon "Coğrafiya" əsərində Qafqaz Albaniyasında 26 Albən tayfası

Xinalıqda toxunan yun corabları. Bir sənət əsəridir.

The woolen socks in Xinalıq. A work of art.

Xinaliq people

Local residents who have maintained their customs, traditions and clothes are also distinguished by their appearance. The harsh climate leaves its mark on the faces of Xinaliq people – their skin is cracked by the frost and has become stiff, and their cheeks are always red. Xinaliq people are short and sturdy, with chestnut-coloured hair and brown and blue eyes. They are courageous and enterprising. The ancient Greek scientist Strabo recorded in his work "Geographica" that Caucasian Albania was inhabited by 26 tribes and every tribe spoke its own language. The Xinaliq people are one of these Albanian tribes.

The Xinaliq language

The Xinaliq people speak a completely unique language which is not part of any language family. Nobody else speaks or understands this language.

The first mention of the Xinaliq language was made in European sources – notes by R. Von Erckert. In his book "The Languages of Caucasian Origin", which was published in Vienna in 1895, he touches on the grammar and phraseology of the Xinaliq language.

A special branch of the Soviet Linguistics Institute was set up in the village in the 20th century in order to study the Xinaliq language. The linguists who worked here created a 72-letter alphabet for this language based on Latin script.

The place name Xinaliq

This name has been used since the 1950s-1960s. The Xinaliq people call their village "Ketsh", themselves – "Kettdi" and their language – "Ketsh mitsi". The name of the village is understood to mean "the holy place of Kats". Archaeologists maintain that the place name Xinaliq originates from the henna-coloured rocks located here or from the name of a Hun tribe. Haircuts which used to be popular among the ancient Huns and Turkic warriors are still in fashion here. In Azerbaijan, such haircuts cannot be seen anywhere else. Such models are still common only in Siberia and Mongolia, and they can be seen mainly in historical films – boys shave their head, leaving only a wisp of hair on the top, which they grow and splice into a plait. Boys walk around with this plait until they become adolescent, and it is cut off compulsorily before they go to serve in the army.

History

Although there are no accurate figures, ancient Greek historians have left quite a lot of information about the Kat tribes who inhabited this area in the first century. The main source of information confirming the ancient history of the village of Xinaliq, are the eight cemeteries, whose overall area is bigger than the village itself. Most of the long, wide graves are three or four-layer burial sites. Inscriptions on the graves are written in different alphabets in order to defend the village against nomadic tribes. Fortifications and a castle were built in Xinaliq in the 10th century. The main tower of the castle housed a fire temple. Elders say that a priest who lived in this temple was called Pirocomard and that there was an eternal flame there. The fire temple still stands on the site of this tower and is revered as a shrine.

Qubaan məşhur Çama məscidi. 19-cu əsr

The famous Çama mosque in Guba. 19th century

yasadığını və həmin tayfaların hərsinin öz dilində danışdığını yazırdı. Xınalıqlılar həmin 26 Albən tayfadan baidir. Xınalıqlıların Qafqaz Albaniyası xalqlarından olan və Qəbələnin Nic kəndində yaşayan ən qədim türk qəbilələrindən olan utırlar qohum tayfa olduqlarını söyləyirlər. Burada Qəbələyə kəsə dag yolu var. Kəcən əsrin ortalarına qədər kənd sakinləri bu dag yoluyla alıs -verış üçün Qəbələ gedərmişlər.

Xınalıq dili

Xınalıqların hec bir dil ailəsinə daxil olmayan, tamamilə müstəqil dili var. Yerlilərin özlərindən başqa bu dildə hec kim danışmır və anlamır. Xınalıq dili haqqında ilkin məlumata Avropa qaynaqlarında, R.fon Erkertin yazılarında rast gəlinir. O, 1895-ci ildə Vyana da alman dilində nəşr etdirdiyi "Qafqaz köklü dillər" kitabında xınalıq dilinin qrammatikasına və frazeologiyasına toxunub XX əsrdə Xınalıq dilini arasdırmaq üçün kənddə SSRİ Dilçilik İnstitutunun xüsusi filiali açılıb. Xınalıq kəndində islayan dilçilər latın qrafikası əsasında bu dilin 72 hərfdən ibarət əlifbasını tərtib ediblər.

Xınalıq toponimi

Xınalıq adı 50-60 ci illərdən sonra işlənməyə başlayıb. Xınalıqlılar kəndlərini "Kəts", özlərini "Kettid", dilərini da "Kəts mitsl" adlandırırlar. Kəts "kətlərin müqəddəs yurdu" kimi başa düşülür. "Xınalıq" sözünü arxeoloqlar, burada olan xınalı qayaların və yaxud hun tayfalarının adından götürüldüyünü qeyd edirlər.

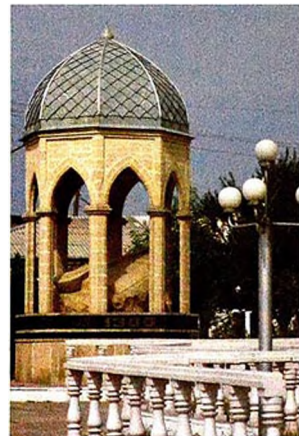
Qədim hünərlərdə, türk döyüşçülərində populyar olan sac düzümləri burada hələ də dəbdədir. Azərbaycanın başqa yerində belə sac səli ilə qarşılaşmaq mümkün deyil. Bu, Sibirə, Monqolustanda indiyədək qalmıs və əsasən tarixi filmlərdə gördüyümüz sac modelidir. Oqlan uşaqlarının saçı hər tərəfdən qırıxılır. Təpənin ortasındakı saçı uzadırlar və onu hörürlər. Yeniyyətə yaslaradək hörük qalır. əsgərliyə gedinca məcburən kəsilir və ondan sonra uzadılır. Kişilərin bu cür sac modeliylə doləşmələn mentalitə tərs düşdüyündən bu məsələ tamamilə qapanır.

Tarixi

Xınalıqın qədimliyini təsdiq edən ən böyük məlumat mənbəyi kənd ərazisindən bir neçə dəfə böyük sahəni əhatə edən 8 qəbiristanlıqdır. Məzarların çoxu 3-4 qat bir-birinin üstündə qazılıb. Olduqca enli və uzun qəbirlərin baş dəsləri qədim əlifbalarla yazılıb. Kəcəri tayfələrdən qorunmaq üçün X əsrdə Xınalıqda müdafiə istehlakı, qala sistemi tikilib. Qalanın əsas bürçündə atasəpəstə məbədi olub. Kənd əgəsaqqalları bu məbəddə oturan kəhlinin Pıracomard bəbə adlı şəxs olduğunu söyləyirlər. Onlar burada əbədi məşəl olduğunu iddia edirlər. Həmin bürçün olduğu yerdə, müqəddəs sayılan atasəpəstə məbədi indiyədək durur. Nuh tufanı ilə bağlı ərazi hesab edilir. Çox yüksəkda və üstü hamar olduğundan gəminin burada loybar səldığı iddiaları var. Tufan zamanı Nuh məhəz bu dağın başında gəmisi ni saxlayaraq camaatı artıq yerə etməyi əmi edir.

Xınalıq əlsanası

Kəts dağının atayında yerləşən kənd güclü zəlzələdən sonra tamamilə dağılıb. sağ qalanlar Dəmə - dam dağının atayına yerləşərək xna əkməyə başlayıblar. Elə o vaxtdan kənd "Xınalıq"adlandı. Qədim dövrlərdən bəri, həyat tərzində çox da böyük dəyişikliklər bəs verməyən xınalıqlılar özlərini Nuh peyğəmbərin nəslindən sayırlar. Onların fikrincə, Nuh peyğəmbərin tufanı dövründə kəndləri Kəts dağlarında yerləşirdi.

They say that this area is linked to Noah. Legend has it that on seeing a high, level area, Noah cast his anchor here and told everyone to get onto the land.

The legend of Xinaliq

The survivors of a strong earthquake which destroyed a village situated on the slopes of Mount Kast settled on the slopes of Mount Dam-Dam and began cultivating henna. Since then, the village has been called Xinaliq. The lifestyle of Xinaliq residents has undergone little change, and they regard themselves as grandchildren of Noah. They are convinced that at the time of the Flood, their village was situated on Mount Kast. Later, after a severe earthquake, not a single house was left intact and most of the population died, while the survivors crossed the river, climbed a relatively low height and founded the present-day village of Xinaliq. Local residents think that after the Flood, Noah's sons – Shem and Ham – moved to other areas, while Japheth and his sons remained there and the people of the Caucasus originated from them. The shells and fossilized fish remains which are common around the village, situated 2,300 metres above sea level, prove that this area was covered with water in the past.

Qizagaya massiv-i-Bəyət Qizag dağları

Qizagaya mountain mass. Greater Caucasus mountains

The Atasgah

In essence, this is a "burning mountain" situated at 2,600 m above sea level and at a distance of 5 km from Xinaliq. This mountain area is rich in reserves of natural gas and local residents say that there are several other such places in the surrounding area. Smooth pieces of rock and scattered pebbles enveloped in flames create the impression of a fallen tower. Those who come here not to pray but to have a picnic cook kebabs on these stones and then bask in the meadow under the sun, enjoying the mountains. A horse trip from Xinaliq to Atasgah takes 30 minutes, and on foot – two or three hours. A legend about the Atasgah says that a herder who wandered here with his flock on a cold day collected some firewood in order to make a bonfire. But as soon as he started the fire, flames engulfed the whole area. The frightened herder kissed the ground and began praying to God. Since then, the fire has never gone out, and this place has been regarded as holy and become a temple. You realize here why Azerbaijan is called the Land of Fire: both water and land catch fire in all parts of the country. Atasgah is also a common name for all fire temples.

What is this?

In Northern Azerbaijan, fire temples are scattered across a vast area. Most of them are used for completely different purposes.

Tufandag

This mountain, situated opposite the village of Xinaliq, is considered to be holy. As a rule, its peak is shrouded in fog and wind. Legend has it that there are the ruins of an ancient village destroyed by an earthquake 1,000 years ago on this mountain. The residents of that village founded the present-day Xinaliq. According to Xinaliq residents, Pira-Mixix – a place holy to the then residents of the village – is located on this mountain. (H. Masadigev, "Azerbaijani Place Names of the Caucasus". Baku, the Elm publishing house, 1990, p. 107)

Janatqışm Atasgaha gedən yol-2500 metr yüksəklik

A tour from Xinaliq to Atasgah (altitude 2500 m)

Sonradan zəlzələ zamanı orada heç bir ev sağlamat qalmayıb və əhalinin çox hissəsi tələf olub. Sağ qalanlar isə, çaylı keçərək kiçik bir tapayca qalxaraq Xinalıqı yaradıblar. Yerlilər hesab edirlər ki, tufandan sonra Nuhun oğulları - Sim və Xam müxtəlif yerlərə koc etdilər və yalnız Vafas öz oğulları ilə hamın yerdə qalıb ki, bundan da qafqaz xalqı təranib. Həqiqətən 2300 metr yüksəklikdə yerləşən kənd ərazisində rast gəlinən baliqçılıq və dənizləşmiş baliq sümükləri burada bir vaxtlar bas vermiş tufan və dənşindən xəbar verir.

Atəşgah

Xinalıqdan 5 km məsafədə, 2600 metr yüksəklikdə yerləşən Atəşgah, əslində yanar dağdır. Bu dağlıq ərazi təbii qaz ehtiyatları ilə zəngindir. Yerlilərin dediyinə görə, ətrafda bunun kimi yanar bir neçə dağ daha var. Yanar alovun üstünə yığılmış hamar qaya parçaları və cinqillər buraya yığılmış qala görünüşü verir. Bu daşların üstündə piknilyə gələnlər artıq ibadət etmib, ot bilsilər, sonra da cəmənləkdə uzanmış yüksəkliyin, günəşin kefini yaşayırlar. Xinalıqdan Atəşgahə atla yarım saatda, piyada 2 - 3 saatda gəlmək olur. Atəşgahın yaranması ilə bağlı əfsanə var. Deyirlər ki, soyuq günlərin birində sürüsünü otararaq buzlara gələn cöbən qızışmaq üçün ocaq qalmaq niyyətinə düşür. Əlinə keçəni ortaya yığıb yandırmaq istəyəndə buranı alov götürür, qorxusundan diz üstə cöbən Allahı dua etməyə başlayır. O vaxtdan yanmağa başlayan atəş heç vaxt sönmür. bu yer də müqəddəs hesab edilərək məbədə çevrilir. Buraya gəlincə bu diyarın niyə "odlar yurdu" adlandırıldığını anlayırsan. Məmləkətin hər yerində suyu da, torpəyi də yanır.

Atəşgah nədir?

Zərdüşt dini tərəfdarlarının, atəşpərəstlərin ibadət xanası, ocaq və məbədlərinə verilən ümumi addır. Şimali Azərbaycan ərazisində atəşpərəst məbədləri geniş əraziyə yayılıb. Çoxu əvvəlki məqsədindən uzaq, başqa missiyalara xidmət edir.

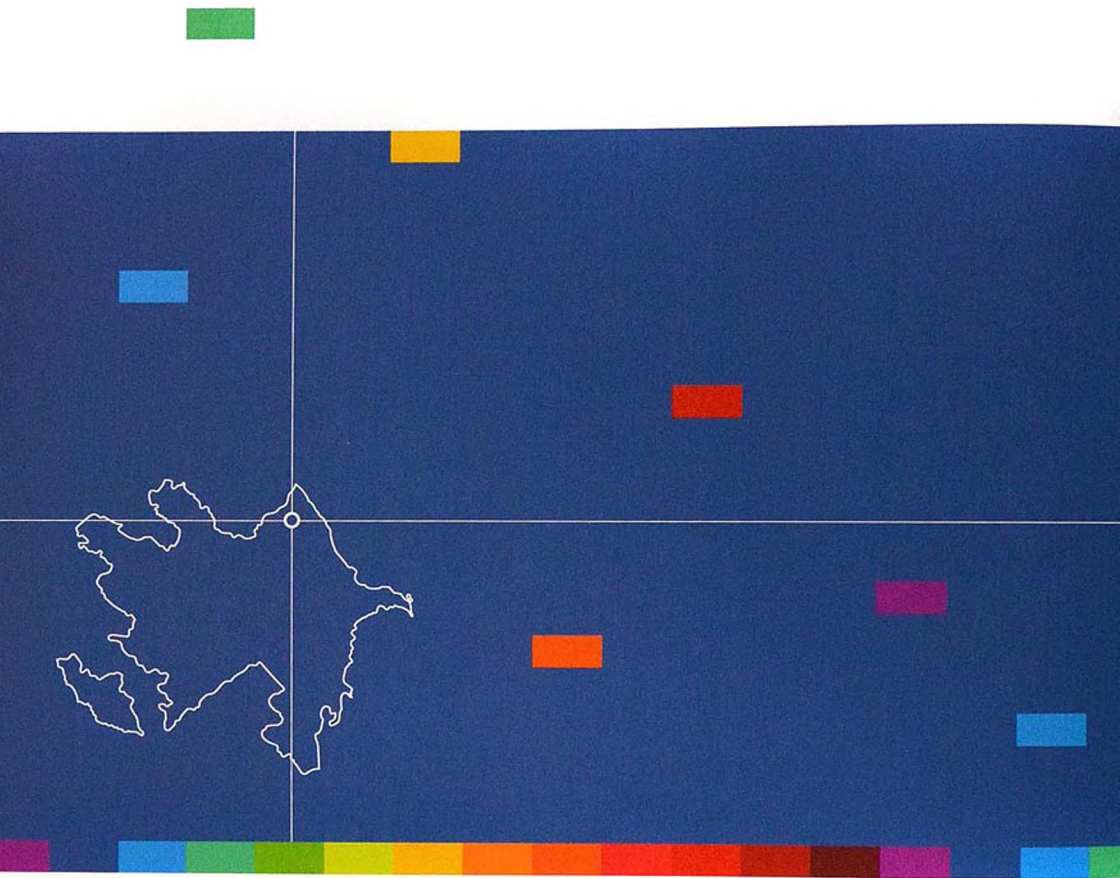
Tufan dağı

Xinalıq kəndinin qarşısında yerləşir və xinalıqlılar onu müqəddəs dağ hesab edirlər. Adətən bu dağın başı həmişə dumanlı və küləkli olur. Bir rəvayətə görə, həmin dağda qədim kəndlilərin xanəbəhərləri yerləşir və təxminən 1000 il bundan əvvəl zəlzələ nəticəsində kənd dağılıb və əhəlişi də kəçərək indiki yərə gəlirlər. Yerli əhalinin dediyinə görə Tufan dağında Pira - Mixix adlı 1 pir var ki, bu da onların piri olub.

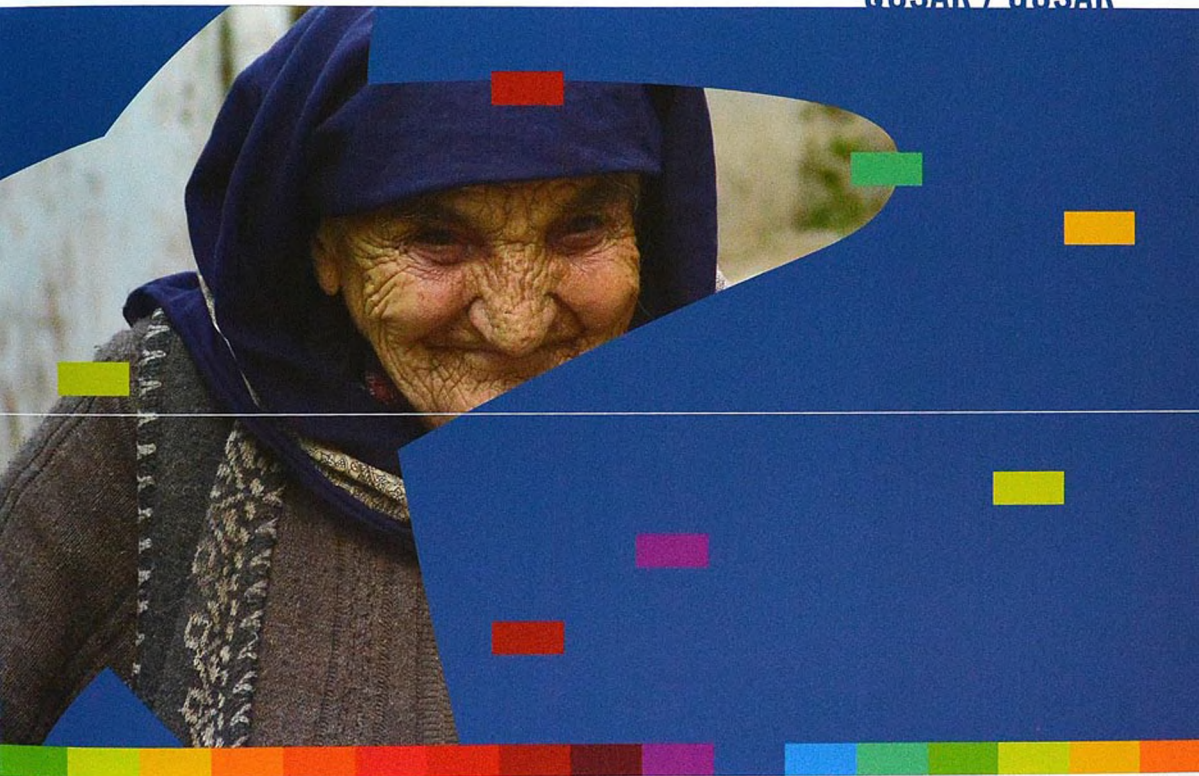
Xinalıq Tarixi muzeyi

Xinalıq History museum

QUSAR / GUSAR

Gusar

The town of Gusar, called the "Northern Gateway" due to its geographic location, is the last major town in northern Azerbaijan. Going up the path behind a board announcing "Gusar" at the entrance to the town, you can reach the village of Qachaguch and have a cup of flavoured tea in woods situated high up. Incidentally, this is the only point to provide a beautiful view of the whole town.

The gorge below Qachaguch hosts a place called Qarabulaq. This wide gorge has long been a favourite holiday destination for local residents and visitors. This is why almost all of Gusar's hotels are located in Qarabulaq.

Gusar District has many places of outstanding beauty. It has peaks constantly covered in snow and glaciers, plateaus which are cool even on the hottest days and blossoming plains. Twenty per cent of the territory is forest-covered.

Gusar, Samurayolu
The view from Gusar

Myth

They say that Shah Nader of Iran (1688-1747), who seized the territory of present-day Gusar District, set up a camp at the foothills of Mount Sahdag and was so captivated by the beauty of this place that he named the upper reaches of the Gusar River after his wife Sahnabat. Since then, this place has been called Sahnabat and is now on the tourist routes of Gusar District.

According to another myth about Mount Sahdag, it was named after Shah Abbas, who once set up camp on the slopes of this mountain. The flat area where the shah's tent was set up is called Sah Duzu (the shah's plain). According to this myth, the Sahnabat River, which originates in the snow on the heights of Mount Sahdag, was named after Shah Abbas's wife.

Note

The town of Gusar is situated on the slopes of the Great Caucasus Mountains at a height of 715 metres above sea level in the north-eastern part of the country, near the Dagestani border. The highest mountains in Azerbaijan – Bazarduzu (4,466 metres) and Sahdag (2,242 metres) are situated in Gusar District. The Samur-Davachi canal and the Gusar and Samur Rivers also flow here. The Baku-Derbent-Makhachkala-Moscow highway passes through this district. The distance between the town of Gusar and Baku is 180 kilometres.

The place name Gusar

The word "Gusar" is believed to have originated from the name of a tribe or the name of its chief. Some people claim that it originates from the name of the Hissar tribe which used to populate this region. They say that this tribe was important in the ethnogenesis of the local population before it gradually disappeared from the historical scene.

The word "Gusar" is also interpreted as a "small detachment of horsemen". In the Hungarian language, this

Qusar

Cəqrafi mövqeyinə görə "Şimal qapısı" adlandırılan Qusar Azərbaycanın şimaldakı son yaşayış məntəqəsidir. Buraya qədərlik Qusar yazılmış lovhənin arxasındakı cığırda hərəkət edərək "Qaçaq" deyilən yerdən çıxmaq, yüksəklikdəki məsədə rayon mənzərəsinin fonunda çay içmək olar. Yeri gəlmişkən bura, Qusar panoramasının görüldüyü təqəttədir.

Qaçquncun altındakı darə "Qarabulaq" ərazisidir. Bu geniş darə hələ sovet vaxtından yerlilərin və buraya qonaq gələnlərin istirahət üçün rəğbət etdiyi məşhur zonadır. Buna görə də Qusardakı istirahət mərkəzlərinin demək olar hamısı Qarabulaqda yerləşir. Dağlar və düzənliklər diyarı Qusarda o qədər gözəl yerlər var ki... bu kürort zonasında başı daimi qar və buzlaqlarla örtülü uca zirvələr, sarın yaylaqlar, düzənliklər bir-birini əvəz edir. 20% meşələrlə örtülü olan ərazinin böyük hissəsi turizm zonasıdır.

Rəvayət

Bela deyirlər ki, qoşunuyla birlikdə hazırkı Qusar ərazisinə hücum edən İran hökmdarı Nadir şah (1688 - 1747). Şahdağın ətəyində məskən salır. Buralara elə heyran olur ki, Qusar çayının başlanğıc hissəsini öz arvadı Şahnəbatın adını verir.

Elə o vaxtdan bu yeri belə çağırırlar. "Şahnəbat" yaylağı bu gün Qusar üzrə gerçəkləşdirilən daxili tursit marşrutlarından birini təşkil edir. Şahdağ haqqında başqa bir rəvayətdə deyilir ki, bura gələn Şah Abbas dağın ətəyində cədir qurduğu üçün dağ onun şərəfinə Şahdağ adlanır. Hökmdarın cədrinin qurulduğu düz ərazi isə indiyədək Şah düzü adlanır. Həmin rəvayətə görə mənbəyini Şahdağdan götürən Şahnəbat çayı isə guya Şah Abbasın arvadı Şahnəbatın şərəfinə onun adı ilə adlandırılıb.

Arayış

Böyük Qafqaz dağlarının ətəklərində, dəniz səviyyəsindən 715 metr yüksəklikdə, Dağıstanla sərhəddə yerləşir. Azərbaycanın ən yüksək zirvələri olan Bazardüzü (4466 metr), Şahdağ (4242 metr), eləcə də Samur - Davaçı kanalı, Qusarcay, Samur çayı Qusar ərazisindədir. Bakı - Qusar arası məsafə 180 kmdir. Bakı - Dərbənd - Mahaçqala - Moskva şossə yolu buradan keçir. Xudat dəmiryolundan 35 km, Xaçmaz dəmiryolundan 40 km aralıdadır.

Qusar toponimi

Qusar sözünün təyfa və ya təyfa başcısı adından olduğu ehtimal edilir. Hissar qəbiləsinin adından yaranması haqqında da iddialar var. Söhbat vaxtında burada yaşamış və yerli əhalinin etnogenetikdə rol oynamış, zaman içərisində tədricən yox olmuş hissar təyfasından gedir.

Toponim macar dilində "kiçik süvari atlı dəstəsi" mənasını verən qusar sözündən götürülüb. Şahar keçmişdə bu ərazidə yerləşən Qusar süvari polkunun adını daşıyır. İndiki Qusarın ilk bünövrəsi 1810 - cu ildə qoyulub. 1816 - 1870 - ci illərdə Qusarda burada yaradılan Şirvan piyada diviziyası nəzdində zabıtlar hazırlayan hərbi məktəb fəaliyyət göstərmiş.

Ləza kəndində Pir (1800 metr yüksəklik)

The shrine in Laza village at a height of 1,800 metres

Şahdığın ataymı Sürür Nuruzm bazarı

Sürür çeşni

word means "a type of cavalry", and it is believed that the town was named after a Gusar regiment which was once stationed here. The present-day town of Gusar was founded in 1810. From 1816-1870 there was a school in Gusar which trained officers of the Sirvan infantry division. Initially, the town was called Qeysari – there is a legend that this was the name of a tribe which populated this area and then moved to another region. Some villages still preserve this name, though it changed into its current form later.

According to another legend, the hills around the town of Gusar contain four graves, and the name of the town comes from the Lezgin words "qud" – four and "sar" – grave, i.e. "four graves".

Before Christ, the Lezgins were followers of the Qutsar religion, thus it may be that the name of the town originated with the faith.

Another version is that the name's origins are from the word "kas" (man) or "sar" (men) which, combined, imply courage, bravery, stamina and other qualities typical of the Lezgin people.

Neighbouring tribes named the first town established here "Ksarhur" – "a settlement of men". In the course of time, "hur", which means "village", was dropped, while the remaining part of the word "Ksar" evolved later into Gusar.

"Can..."

The most popular form of address among Lezgins is "can..." This is how every sentence begins and ends in Gusar. Women use it more often, and this makes their speech more attractive and sincere. "Can, welcome, can", "Can, what can I do for you, can", "Can, be our guest, can".

Lezgins

Lezgins comprise 95 per cent of the district and occupy a special place among the other people living in Azerbaijan. Their habitat is the northern and north-western part of the country. Some authors interpret the word "Lezgin" as "inhabitants of the mountains". Their forefathers are Legs, one of the main peoples of Caucasian Albania. Historical research showed that the main ethnic habitat of the Legs was on the left bank of the Samur River, which is now in Dagestan. Over the centuries, some Lezgin tribes gradually moved to the foothills in the south. Strabo recorded that the Qarqar language and the dialect of the Legs who lived in the north contributed to the formation of the main Albanian language. The current Lezgin language belongs to the Sahdag group of languages. The Lezgins comprise 2.2 per cent of Azerbaijan's population and are Muslims.

The Lezgin feast

There is a widespread expression – "Lezgin feast". This is when a guest who has eaten his fill hurries unceremoniously to leave the house which has offered him hospitality, immediately after the meal. Even Lezgins themselves laugh at this not exactly polite, but extremely openhearted behaviour of the mountain people, saying "can, you're very welcome, can".

Qusarın ilk adı Qeysəri olub. Deyilənlərə görə, qədimdə burada qeysar tayfaları yaşayıb. Bunlar sonradan köçüb getsə də bu adı buralarda yaşayan bəzi kəndlər qəbul edib. Söz də tədricən əvvəlki formasını itirərək Qusar şəklini alıb. Rəvayət edirlər ki, Qusar şəhəri ətrafındakı yuxaşlıklarda 4 qəbir var. Qusar adı da lazgi dilindəki "qud" 4 və "srar" qəbir sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib. "dörd qəbir" mənasını ifadə edir. Lazgılar, I minillikdə qutsar dininə etiqad ediblər. Qusar sözünün həmin xüsusi din adından yarandığını ehtimalı mümkündür. Söz lazgi xalqına xas olan cəsarət, qorxmazlıq, mərdlik və sair kimi xüsusiyyətləri özünə birləşdirən "kas" (kişi), "ksar" (kişilər) kəlməsindən yaranıb. Qonşu tayfalar bu yerlərdə meydana gələn ilk yaşayış məntəqəsinə Ksarxur (kişilər kəndi) adını verib, zaman keçdikcə də "kənd" mənasını verən xür hissəsi tələffüzdən çıxıb, yavaş - yavaş dildən düşüb. Axırda Ksar qalıb ki, zaman içərisində Qusar formasını alıb.

"Can..."

Ən populyar müraciət formasıdır. Qusarda hər cümlə bu sözlə başlayır və bitir. Xüsusilə də lazgi xanımların dilindən düşməyən bu kalimə onların danışığına başqa bir səmimiyyət və şirinlik verir: "can, xos gəlmisən,can", "can, nə istəyirsən,can?", "can, hara gedirsən,can?", "can, gəlin qonağımız olun,can"

Lazgılar

Bəzi müəlliflər lazgi etnonimini "dağ əhli" kimi mənalandırıb. Rayon əhalisinin 95% lazgilərdən ibarətdir. Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqlar arasında önəmli yer tutan lazgılar əsasən İrəvanın şimalında və şimal - qərbi hissəsində toplanıblar. Qafqaz Albaniyasının əsas xalqlarından biri olan leqlər lazgıların əsilləri sayılır. Strabonun yazdığı kimi 26 Alban dialektində ən əsası məhz qar-qar və şimalda leqlərin ləhcəsi əsas alban dilinin formalaşmasında böyük rol olub. Şahdaz dil qrupuna aiddirlər. Azərbaycan əhalisinin toplan 2.2%-ni təşkil edən lazgılar İslam dininə şitayış edirlər.

Lazgi qonaqlığı

Xalq arasında geniş yayılmış belə bir deyim var. Əgər kiminsə evinə gedir, yemək yeyir və yemək bitən kimi tələsik çıxıb gətirməli olursunuzsa, buna "lazgi qonaqlığı" deyirlər. Lazgılar özləri də bu məsələ güclü, "can, bala, nə olsun" deyirlər.

Türk kəndləri

Əhalisinin böyük əksəriyyətinin lazgılar olduğu Qusarda sırf türklərin yaşadığı dörd kənd var: Badişqala (13 km), Gündüzcə (15 km), Badişqala (8 km), Hasənqala (10 km). Bu kəndlərlə bağlı maraqlı bir rəvayət var. Deyilənlərə görə, XVI - XVII əsrlərdə Osmanlı İmperiyasının, Qaradəniz sahillərindən, Trabzon şəhərindən buraya köç etmiş 4 qardaş olub: Badiş, Gündüz, Həsən və Badi. Onlar buranı özlərinə məskən seçib və yerləşiblər. Öldükdən sonra doğmaları babalarının adını bu kəndlərə veriblər. Rayonda qonaqların diqqətini cəlb etmək maraqlı yerlər yoxdur. Turist marşrutları ilə bağlı məlumat almaq üçün "Dostluq parkı"ndakı turizm bazasına getmək məsləhətdir. Bütün tarixi abidələrin və gözəllik - görülməsi aranan yerlərin hamısı kəndlərdə yerləşir. Amma mərkəzdə köhnə bir unvan diqqəti cəlbir. Bu, dahi rus yazıçısı və şairi Lermontovun vaxtilə yaşadığı evdir. İndi muzey kimi fəaliyyət göstərir.

Qusarın Əmli kəndi. Yaraqlı evləri ilə gəçilir

The village of Anig has beautiful houses

Turkic villages

In Gusar District, there are also villages with a purely Turkic-speaking Azerbaijani population. These villages are Badisqala, Gunduzqala, Babirqala and Hasanqala.

There is quite an interesting myth about these villages. They say that in the time of the Ottoman Empire, in the 16th and 17th centuries, four brothers - Badis, Gunduz, Hasan and Badir - moved to this area from the city of Trabzon on the Black Sea coast. Later, their descendants named these villages after their forefathers.

Lermontov about Gusar

Lermontov, who was exiled to the Caucasus by the Isarist government, also visited Gusar. Here he wrote his works "The Caucasus Prisoner" and "Ashug Qatib: The Turkic Tale". Being a friend of the great Azerbaijani writer and thinker Mirza Fatali Axundov, the poet stressed in a letter to his friend Rayevskiy that he had started learning the Tatar (Azerbaijani) language, which was as important and widespread in Asia as French was in Europe. There is a house museum of the Russian poet in Gusar.

Tourism

The main sights of Gusar are scattered around the villages. Information about tourist routes is available at Friendship Park. The town itself also has a tourist attraction - an old house where Mikhail Yuryevich Lermontov (1814-1841) once stayed. It is now the poet's house museum.

Gusar District has four of the nine climatic zones existing in the republic. Favourable natural conditions create great opportunities for establishing resorts, recreation zones and tourist complexes in the district. Gusar is one of the main holiday destinations in Azerbaijan. This region of outstanding beauty, with its rich flora and fauna, has everything required for ecotourism - the routes can be divided into the following three directions

Gusar-Qazanbulaq

This route goes through the Alistan Baba beech forest, which covers an area of seven square kilometres. There are also many interesting things in villages situated along the route. You can buy local handicrafts here, including the famous Sumax carpets.

Gusar-Sudur

The route goes along the Samur River which divides Azerbaijan and Russia. In villages situated along this route, you can buy handicrafts, familiarize yourself with the traditions of the local population, the lifestyle and folklore of the Lezgin people and watch a performance by pahlavans (strong men).

Gusar Qazanbulaq tourism zone

Gusarbulaq resort

M.Y.Lermontov (1814 – 1841)

Hərbi olsa da monarxiyə əleyhinə çıxışlarına və azad düşüncələrinə görə ittiham edilib. 1837-ci ildə Puşkinin dueldə öldürülməsindən bərk təsirlənərək yazdığı "Səhrin ölümü" şərinə bu cənazəyə görə Cənub hokumatını günahlandırır. Bu çıxışdan sonra həbs edilən gənc şair Qafqaza sürgün edilib. Qusarda olduğu 1825 - 26 - cı illərdə "Qafqaz əsiri", "Aşıq Qarib: Türk nəğməsi" (1828) əsərlərini yazıb. M.F.Axundovla dostluq edən şair, fransız dili Avropada vacib olduğu qədər Asiyada geniş işləyən tatar (Azərbaycan) dilini öyrənməyə başladığını dostu Rəyevskiya yazdığı məktubda vurğulayıb.

Qeyd

1552 - ci ildə Kazan xanlığını (Tatarıstan), 1556 - ci ildə Həştərxan xanlığını, 1783 - cu ildə Krım xanlığını işğal edən Rusiya XIX əsrin ilk yarısında Şimali Azərbaycan xanlıqlarını da öz torpaqlarına qatır. Bu zaman adları çəkilən coğrafiyalarda yaşayan əhəlinin eyni dindən olması və eyni dildə danışmasına görə bunların hamısını tatar adlandırır. Elə o döndəndən Rusiya İmperiyası sərhədləri daxilində yaşayan türklərə ümumi şəkildə tatar deməyə başlayırlar və bu tarixi sənədlərdə də belə yazılır. 1920 - ci ilə qədər Azərbaycan türklərinə də müsəlman - tatar deyilib. Sosialist inqilabının lideri V.I.Leninin bütün əsərlərində və məktublarında "Azərbaycan tatarları" ifadəsi işlənilir.

Turizm

Respublikadakı 9 iqlim tipinin 4 - nə rayon ərazisində rast gəlinir. alverişli iqlim şəraiti burada kuraortlar, istirahət zonaları və turist komplekslərinin təşkilinə geniş imkanlar verir. Şəhərin anası deyilən rayon Azərbaycanın əsas istirahət guşalarından biridir. Zəngin flora və faunası olan Qusarda ekoturizm üçün hər şərait var. Ekoloji marşrutları 3 istiqamətdə bölmək olar:

1. Qusar – Qazanbulaq marşrutu

Bu istiqamətdə sahəsi 7 km olan alistan baba fıstıq meşəsi var. Marşrut boyunca yerləşən kəndlərdə qədim ailə sənətlərindən parça üzərində tikmə, ağac üzərində oyma işlərini və məşhur "Sumax" xalçalarını əldə etmək olar.

2. Qusar – Sudur marşrutu (102 km)

Samur çayı boyunca uzanan bu marşrut boyunca kəndlərdə xalq sənəti nümunələrini əldə etmək, yerli əhəlinin milli adət-ənənələrini, sim pəhləvanlarının çıxışını izləmək, al sənəti nümunələrini əldə etmək, ləzzətli məhsul və folkloruyla yaxından tanış olmaq olar. Samur çayı Rusiya ilə Azərbaycan arasında sərhəd rolunu oynayır. ərazidə bəzi kəndləri görməyə dəyər.

Sudur kəndi

Marşrutun son dayanacağı, eləcə də Qusarın ən son kəndidir. Dəniz səviyyəsindən 1800 m. hündürlükdə. Şah dağın ətəyində yerləşən Sudur füsunkar təbiətə sahibdir. Dağ-turizm istirahət və sağlamlıq zonasının yaradılması üçün yaxşı potensial var.

The village of Sudur

This is the last stop along the route and the last village in Gusar District. It is located on the slopes of Mount Sahdag at a height of 1,800 metres. The beauty of this place is fascinating. It is a perfect place to establish a mountain-tourist recreation and health centre.

The village of Hil

This is situated 17 km from the town of Gusar and was the district centre until the 1960s. The famous local 19th century mosque has been included on the list of historical monuments of national importance. The local soil is rich in clay. This is where the name of the village comes from - Hil or Gil, which means clay.

The village of Xazra

In the 15th century, Sirvan, in the north-eastern region, was a peaceful and quiet place which Sheikh Cunejd and his son Heydar, of the Safavid dynasty, coveted. Planning to seize Sirvan, Sheikh Cunejd crossed the Kura River under the false pretext of a "jihad against Circassian infidels" and invaded the state. He was opposed by the troops of Sirvansah Xalilulla I. In a battle near the village of Qıpcag on the left bank of the Samur River in 1460, the Qizilbas army was defeated and Sheikh Cunejd himself was killed. The murids (court) of the sheikh took his body to the right bank of the river and buried him in the village of Gulxan - this is the village of Xazra in Gusar District. This village, situated 53 km from the district centre, is one of the most important points on the Gusar-Sudur tourist route. The name of the village is interpreted in different ways. It most probably originates from the word "hazrat" (sir, respectable, saint). The population was moved here from Iran and settled near the grave of Sheikh Cunejd under Shah Abbas I (1557-1628).

The Sheikh Cunejd sepulchre

The sepulchre, built on the grave of Sheikh Cunejd, is regarded as one of the most important historical-architectural monuments, not only in Gusar District, but also in the whole of Azerbaijan. It is also called the Sixcannat Mosque. Cunejd's grandson - the great Safavid Shah Ismayıl Xatai - moved his grandfather's remains to Ardabil, while the sepulchre was built on the order of another Safavid ruler - Shah Tahmasib I. The date - 1544 - still remains on the facade.

The Lezginka dance

This is the most popular ethnic dance, performed to the accompaniment of the accordion and nagara drum. This is the common name for all the dances of Caucasian peoples. Only the Lezginka is danced here. Lezginka is a very energetic dance whose main peculiarity and difficulty is that you should dance it, not even on tiptoes, but standing on the tips of your toes. Although some say that this dance is dedicated to a Lezgin girl, most people do not agree with this. Lezgins also call this dance "Lezgi hangı". Folklore experts point out that this is a smooth dance which gives people food for thought, and dancers reveal their story with their gestures and motions. Every dance has its own story - bravery, herders' games and love. It is a special pleasure to watch women who seem to be gliding as gracefully as swans while dancing Lezginka.

Hil kandi (17 km)

1960-cı illərə qədər rayon mərkəzi olub. Kəndin XIX əsrdən qalma məşhur məscidi oke əhəmiyyətli tarixi abidələr siyahısındadır. Toponim "gil" kəliməsi ilə bağlıdır. Burada torpağın tərkibində bol miqdarda gil var.

Hazra kandi (53 km)

Adının mənası müxtəlif cür izah edilir. "Həzrət" sözünün dəyişilmiş formasıdır. Kənd əhalisini I Şah Abbas (1557 - 1628) İrandan Quba vilayətinə köçürüb və Şeyx Cüneydin qəbri ətrafında yerləşdirib. XV əsrdə Şirvanı, onun şimal - şərq vilayətlərində dincilik vardı. Bu dinclik Səfəvi sülaləsinə mənsub Şeyx Cüneyd və onun oğlu Heydər tərəfindən pozuldu. Şirvanı istila etmək niyyətinə düşən Şeyx Cüneyd "dinsiz çarxəzlərə qarşı cihad" şüarı altında Kür çayını keçərək Şirvanı daxil olur. Şirvanşah Xəlillullah onun qarşısını kəsir və 1460-cı ildə Samur çayının sol sahilində Qıpçaq kəndində baş verən döyüşdə qızılbaş qoşunları məğlub olur. Şeyx Cüneyd döyüşdə həlak olur. Şeyxin müridləri onun cənazəsini Samur çayının sağ sahilinə gətirərək Gülxan kəndində dəfn edirlər. Şəhbat Qusann Hazra kəndindən gedir.

Şeyx Cüneyd türbəsi (XVI əsr)

Şah İsmayıl Xətəinin babası Şeyx Cüneydin şərəfinə ucaldılmış türbə Qusarı ən mühim tarixi - məmərlik abidələrindən sayılır. Buna Şıxcannat məscidi də deyirlər. 1460-cı ildə Şirvanşah I Xəlillullahın qoşunları ilə vuruşmada həlak olmuş və burada dəfn edilmis ərdəbil şeyxi Cüneydin qəbri üzərindədir. Şeyx Cüneydin cənazəsinin qalıqları nəvəsi, Səfəvi hökmdarı Şah İsmayıl tərəfindən ərdəbilə köçürüldükdən sonra, I Təhməsinin göstərişi ilə tikdirilib. Abidənin fəsadındakı kitabədə 1544-cü ildə inşa edildiyi göstərilir.

Hazra kəndi pəhləvanları ilə məşhurdur. Burada Azərbaycan folklorunun ən populyar nümunələrindən olan "Sim pəhləvanı" tamaşalarını yaşadırlar. Bu milli bayramların vəzkeçilməz oyunudur. Bəzən kənddə pəhləvanlara məşq edərək rastlamaq mümkündür. Qusarda "Ləzginka" rəqs folklor ansamblı fəaliyyət göstərir.

Ləzginka rəqs

Qafqaz xalqlarının rəqlərinə verilən ümumi addır. Türkiyədə buna "Şeyx Şamil oyunu" deyirlər. Qarmon və nəğarə ilə ifa olunan ən populyar etnik rəqsdir. Bu tərəflərdə hər yerdə hər kəsin bir qayda olaraq yalnız ləzginka oynayır. Yüksək temperamental rəqsdir. Texnikası çətinidir. Ləzginkanın əsas xüsusiyyəti baş barmağın üstündə oynanmasıdır. Bir ləzgi qızının şərəfinə qoşulmuş rəqs kimi izah edilərsə də, əksəriyyət bu fikri qəbul etmir. Ləzginkaya ləzgilər "ləzgi hangı" da deyirlər. Folklorşünaslar bunun həzin düşündürücü rəqs olduğunu, səhnədə rəqqasların hərəkət və mimikaları ilə tarix danışdığını və hər rəqsin öz hekayəti olduğunu deyirlər. Oynanır ki, cigit, çoban oyunları və məhəbbət məzmunlu rəqlər var. Ləzginka oynayanın, ortada (səhnədə) durma kimi süzülən xanımlara tamaşa etmək başqa zövqdür. Rəqləri izləyərkən insanın qanı qaynaməyə başlayır. Bıçaqlarla olan səhnələr və qılınc oynatma ilə bağlı elə truqlar var ki, onları oynayanca yaddakı ifaçılar dəfələrlə zədələnir, yaralanırlar. Xorla "ups - a" və "as" mifləri çıxınca yerində durmaq mümkün deyil. Bəzən solo oynayan oğlanlar özərlərini yerə elə atırlar ki, təkrar ayağa qax-acaqlarına şübhə edirsən. Amma onlar yenidən qalxır və eyni çəvəklik və həvəslə rəqsə davam edirlər. Bunu izləməyə dəyər.

Tahircal kəndində 3-yarınqlı qəbiristanlıq
Deyir-gil baş daşları

The cemetery on three-levels in Tahircal village

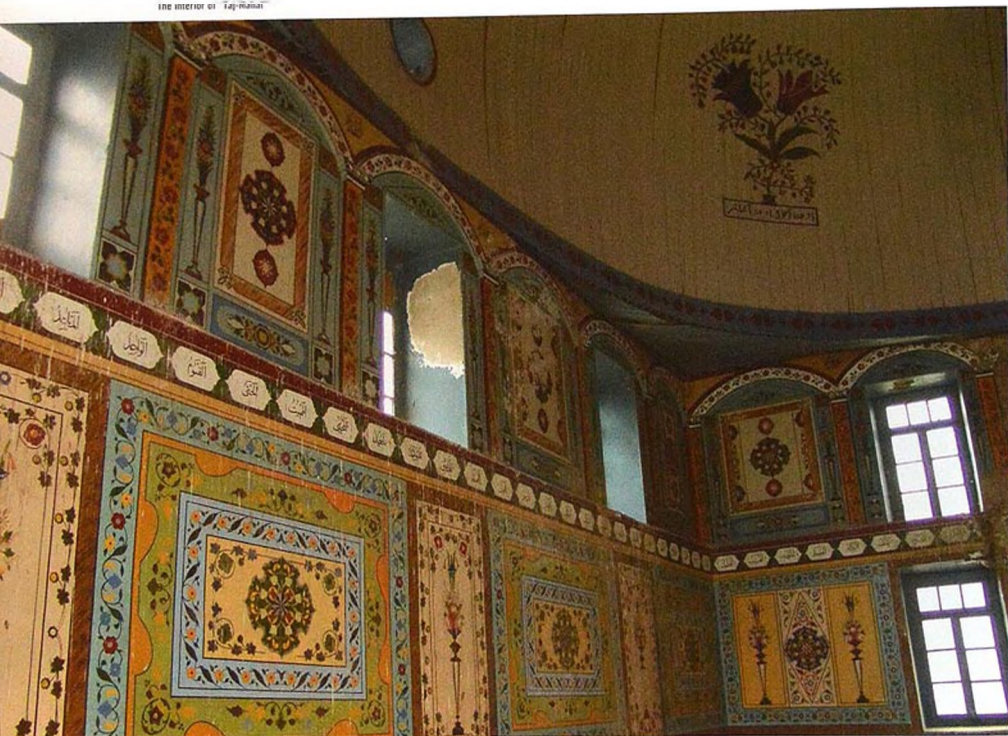

Hil kəndində məscid: 15-cü əsr

Mosque in the Hil village 19th century

Şeyx İsmail məscidi - 19-cu əsr

The interior of Şeyx İsmail

Scenes of brave men with knives and daggers contain stunts which are learned at the cost of numerous injuries. Even if you are just watching the dance, your blood begins to boil. After loud exclamations such as "upsa" or "assa", you can no longer hold back. Young dancers who perform solo sometimes jump and land on their knees with such force that you doubt their ability to stand up again. However, not only do they stand up, they also continue to dance with greater inspiration and tempo.

The village of Yuxari Tahircal

The road to this village of outstanding natural beauty is a very difficult one. The population here is engaged in bee-keeping, while a beehive is the village emblem. It is surrounded by forests in which fruit trees grow. There are quite a few wild apple trees here. Higher up the mountain there is an ancient settlement by the Tahircal River. After an earthquake in 1954, the population moved to the lower left bank, downriver. The opening of the Samur-Davaci canal provided employment for the population and resulted in an exodus from that location. In summer, the village is visited by more people.

There used to be three mosques and several shrines here, but they were destroyed under communist rule. The village has many large burial sites. They say that local residents sometimes find treasure here.

The largest historical monument in the village is a cemetery on three levels. The size of the cemetery is just amazing. You get the impression that large battles took place here in the past, claiming thousands of lives. It is also amazing that every grave has a tombstone of astonishing shape. They say that relics found in the burial sites belong to the Bronze Age.

Gusar-Laza-Suvar

It is better to use an off-roader to travel along this stony road. The first stop is the village of Aniq

---

Aniq

This village is situated in the mountains. People have lived here from ancient times. The village is on the crest of a hill which is protected by natural barriers. The village of Aniq is 27 km southwest of the district centre, on the right bank of the Gusarçay River and near the Gusar-Zindanmuruq road. The valley of Gusarçay (the valley of Aniq), which contains nine villages, was also named after this village. As defence against Arab attacks a castle was built in this village of strategic importance on the slopes of Mount Sahdag. The remains of the castle walls are still intact. "The History of Abu Muslim" chronicle, which was written in Arabic, mentions several villages which existed in Azerbaijan in the 10th century, including in the village of Aniq. Aniq Castle has existed since the 9th century. Its walls were 9.3 metres high and two metres wide. Local residents still believe that the castle was destroyed during a war between Christians and Muslims. Detachments of Christian Georgians who served in the troops of Argun Khan, ruler of the Mulaku state, were actively involved in fighting against the Golden Horde in 1288 to defend Aniq Castle. Legend has it that the village was named after a local ruler Aniq Aga. According to another version, the place name Aniq is linked to the name of the Hun tribe. Initially, it sounded like "uniqu" and then turned into "Aniq".

Yuxarı Tahircal kandi (96 km)

Mükəmməl təbiəti, çətin yolları olan dağ kəndidir. əhalisi arıçılıqla məşğul olur. Kəndin emblemi arı pəyəsidir. Kəndi əhatə edən meşələr meyvə ağacları, xüsusilə də cır alma ağacları ilə məşhurdur. Tahircal çayının üst, yuxarı dağlıq hissəsi qədim kənd ərazisidir. 1964-cü ildə burdakı zəlzələdən sonra gözü qorxan kənd camaatı nisbətən aşağı hissədə yerləşən çayın sol sahilinə tərəf köçməyə başlayıb. Samur - Dəvəçi kanalı açıldıqdan sonra yaranan yeni iş yerlərində çalışmağa gedən kənd camaatı tədricən buradan uzaqlaşmış, əsasən yay aylarında kəndə axın-coxalır. Vaxtilə kənddə 3 məscid və bir neçə pir olub. Ateist kommunist rejimi illərində bunlar bəximsizlikdən söküldü gedib. Kəndin içində addımbaş hər yerdə qəbrlər və onların içindəki müxtəlif insan sümükləri ilə qarşılaşmaq mümkündür. Cox böyük dölçüləri və formaları ilə seçilən qəbrlərin içində kənd sakinləri qiymətli metal əşyalar çıxardığını deyirlər. Kənddəki ən qiymətli tarixi abidə 3 yaruslu nəhəng qəbristanlıqdır. ərazisi böyüklüyünə görə heyratlandırır. Sanki nə vaxtsa burada böyük döyüşlər baş tutub və minlərlə insan həlak olub. Qəribədir ki, hamısına başdaşı qoyulub. Buradakı baş daşları da qəribə fərqli formalarıyla diqqət çəkir. Qəbrlərdən çıxan bəzi əşyaların tunc dövrünə aid olduğunu iddia etsələr də, ərazidə indiyədək elmi araşdırma aparılmayıb.

3. Qusar – Ləza – Suvar marşrutu (42 km)

Böyük hissəsi cırıqlı və daşlı yolu yalnız yüksək keçidli avtomobillə getmək mümkündür. Bu marşrut üzrə hərəkət edərkən ilk dayanacaq anıq kəndi ola bilər.

Əniq kəndi (27 km)

Cənub - qərbdə, Qusar - Zindanmuruq yolunun kənarında Qusar (Şahnabat) çayının sağ sahilindədir. 9 kəndi əhatə edən Qusarçay vadisi buranın şərəfinə "əniq dərəsi" adlanır. Qusarçayın sağ sahilində salınmış qədim yaşayış yeri nəhəng, alverişli təbii maneələrə malik, hündür tapanın üzərində yerləşir. Gözəl mənzərəsi var.

Əniq qalası (IX əsr)

Şəhdəgin atayında yerləşən strateji əhəmiyyətli bu kənddə, arəb yürüşlərindən qorunmaq üçün orta əsrlərdə bir qala tikilib. Qala divarları kəndin içində bu günə qədər qalıb. IX əsrdən mövcud olan Əniq Qalası divarlarının hündürlüyü 9,3, eni 2 metrdir. Bu qalanın xristian - müsəlman müharibəsində dağıdılması haqqında rəvayət kənd sakinləri arasında bu günə qədər doləşir. 1288-ci ildə Hülakilər dövlətinin hökmdarı Arqun xanın qoşunlarındakı xristian - gürcü dəstələri Qızıl Orda qoşunlarını dəf edərkən Əniqdəki döyüşlərdə xüsusi fəallıqla iştirak ediblər. Yeriillərin rəvayətinə görə, kənd adını vaxtilə burada yaşamış Əniq ağanın adından alıb. Digər fərziyyəyə görə isə, Əniq hun tayfalarının adı ilə bağlı toponimdir.

Məhəlin Tacı (XIX əsr)

Kəndin mərkəzində yerləşən məsciddir. Hindistandakı Tac Məhəla bənzədiliyinə görə belə adlanır. anıqda göstərilmiş, dəbdəbəli evlər tikmək adətindən cəddətlər var. Deyilənlərə görə, bu məscidi tikdirdən adam Hindistana səyahət zamanı Tac Məhəli görüb və əla bəyənib ki, öz kəndində buna bənzər məscid tikdirməyə qərar verib. Ciy kərpicdən tikilən məscidin əslində 300-ə yaxın yaşı olduğunu söyləyirlər. Məscidin divarlarındakı

Qusarın Ləza kəndi

Village of Laza in Qusar

Gusar-style Taj Mahal

The Mahalin Taci mosque, in the centre of the village, is so named because of its similarity to the Taj Mahal in India. In Aniq, it has been customary since ancient times to build grandiose and eye-catching buildings. They say that the construction of this mosque was ordered by a man who visited India, saw the Taj Mahal and decided to build a replica at home. Although they say that the mosque, which was built from raw brick, is 300 years old, a plaque on the wall says that it was built in the 19th century. Inscriptions on the wall of the mosque attract attention. Although they have not been restored, they retain their bright colour. They were created with natural vegetable paints.

The Dervish Baba shrine

The village of Aniq has a cemetery which belongs to the 1st century AD. The Dervish Baba pir (shrine) is situated here. He was a deeply religious and virtuous man, which is why local residents still respect his memory and visit his grave. The dome of the shrine is so low that you have to bow down when you enter it - in this way, you show your respect for Dervish Baba, who was buried here.

The village of Laza

In Lezgin, this village is called Latsar. Situated in a valley among the mountains, it consists of two parts. The second part is on the other slopes of the mountain - on the bank of the Damircay River in Qabala District.

They say that residents of Laza moved to this area from there and gave the new village the same name. The village is in the foothills of the Great Caucasus Ridge, on the slopes of Mount Sahdag and the Sah Yaylagi Peak and on caravan routes passing through the Main Caucasus. Local residents call this place, situated at a height of 1,800 metres above sea level, "Kurva Pass". The most famous historical monument in the village of Laza is the 300-year-old mosque in the centre of the village.

Laza is one of the most visited villages in Azerbaijan. There are many tourists in the village, both in winter and summer. Foreigners love to visit here most of all. The tourists stay in local residents' homes - rooms specially built in the courtyards have every convenience.

The Haci Seyid Baba shrine

This is the most notable place in the village. There is a pointed rock that looks artificial here. The ground around the rock is covered with small white stones and shells. People who visit the shrine make a wish, after which they have to take off their shoes and go round the rock barefoot three times over the stones and shells, thinking only about the wish they have made. Then they have to repeat their wish and drink from a nearby spring. After that, it is necessary to donate some money to the shrine. The local population still visits the burial site inside the rock, which they think is holy. Usually, those whose wishes come true after they visit this place return here in order to sacrifice an animal and give it to the poor. The refusal of such a gift is regarded as disrespect, while tasting it is a good sign. Such a pilgrimage resembles a picnic, while the rituals are very interesting. There are also other notable sites within 15-20 km of Laza. One of them is the Tsar's Cave - a deep cave in the rocky wall of Mount Sahdag - and the old bridge Qanci-Mux over the Gusarcay River.

rəsmlər diqqətli çəkilir. Bu rəsmlər heç yenilənməyə də rənglər parlaqlığını itirməyib. Natural, təbii bütü kəllərindən əldə edilmiş boyalarla çəkilib

Darvış Baba piri

Ənig kəndində bizim eramız I minilliyinə aid qəbristanlıq var. Qəbristanlıqda Darvış baba piri yerləşir. Darvış baba dindar və xeyriyyəçi bir adam olduğu üçün xatirəsini indiyədək əziz tutan kəndlilər onun qəbrini ziyarət edirlər. Bu ərazidəki gumbazvari pirlər elə alcaq tikilib ki, içəri daxil oluncə ayılmək məcburiyyətində qalır və bununla da Darvış babaya ehtiramlarını göstərirlər.

Laza kəndi

Ləzgicə Latsar deyirlər. Dağların arasındakı darada yerləşən kənd 2 hissədən ibarətdir. İkinci hissəsi dağın o biri yamacında. Qəbələ rayonu ərazisində, Dəmiraparan çayı üzərində yerləşir. Deyirlər ki, məhz bu kəndin sakinləri oraya koc edərək yeni məskən salıb və yeni yerlərini də Laza adlandıırıblar. Böyük Qafqaz sıra dağlarının, Şahdag yüksəkliyinin (4242 metr), "Şah yaylaq" dağının ətəklərində yerləşir. Kənd Baş Qafqazdan keçən karvan yollarının üzərində yerləşir. 1800 metr yüksəklikdəki bu yera "Kurve pereval" deyir yerlilər. Ləzənin ən məşhur və təqə tarixi abidəsi mərkəzdəki 300 illik məsciddir. Kənd əhalisi ləzgilərdir. Tarixi arəşdirmələr zamanı aydın olub ki, ləzgilərin əcdadları sayılan ləqlərin əsas etnik əraziləri indiki Dağıstanın cənubunda, Samur çayının sol sahilində mövcud olub. Yüzilliklər ərzində ləzgi tayfalarının bir hissəsi tədricən cənuba, dağətəyi zonaya doğru köç edib.

Laza Azərbaycanın ən populyar turistik məkanlarının başında gəlir. Yay – qış kənd qonaqlarla dolu olur. ən çox da xaricilərin rəğbət etdiyi yerdir. Kəndlilər turistləri evlərində saxlayırlar. Həyatlarda tikilmiş xüsusi otaqlarda onların yaşaması üçün şərait yaradılib. Xidmətlərə ev xanımlarının evdə hazırlayıb təqdim etdiyi qazan yeməkləri də daxildir.

"Hacı Seyid Baba" piri

Kəndin ən diqqət çəkən yeridir. Burada maketə bənzəyən ucu şiş bir qaya var. ətrafı xırda ağ daş, cırıqlar-la doludur. Piri qalanlar əvvəlcə urayında niyyət tutub, ayaqqabılarını çıxarıb bu daşların üstü ilə 3 dəfə dövrə vurmali və bu zaman yalnız arzusu haqqında düşünməli, heç nə danışmamalıdır. Daha sonra bu niyyəti təkrar edərək ərazidən çıxan bulagın suyundan içməlidir. Ritualdan sonra pir üçün bir miqdar pul buraxmalıdır. Yerli əhəli qayanın içində dəfn olunmuş muqəddəs məzarı bu günədək ziyarət edir. Adətən ziyarətdən sonra arzuları baş tutanlar buraya yenidən gələrək qurban kəsirlər. Adətə gora qurban süfrəsinə qonaq edirlər. Etrəz hörmətsizlik sayılır. Qurban atının dadına baxmaq yaxşı əlamət sayılır. Bu ziyarətlər pikniyi xatırladır. Rituallar isə xeyli ağırlıqlı olur.

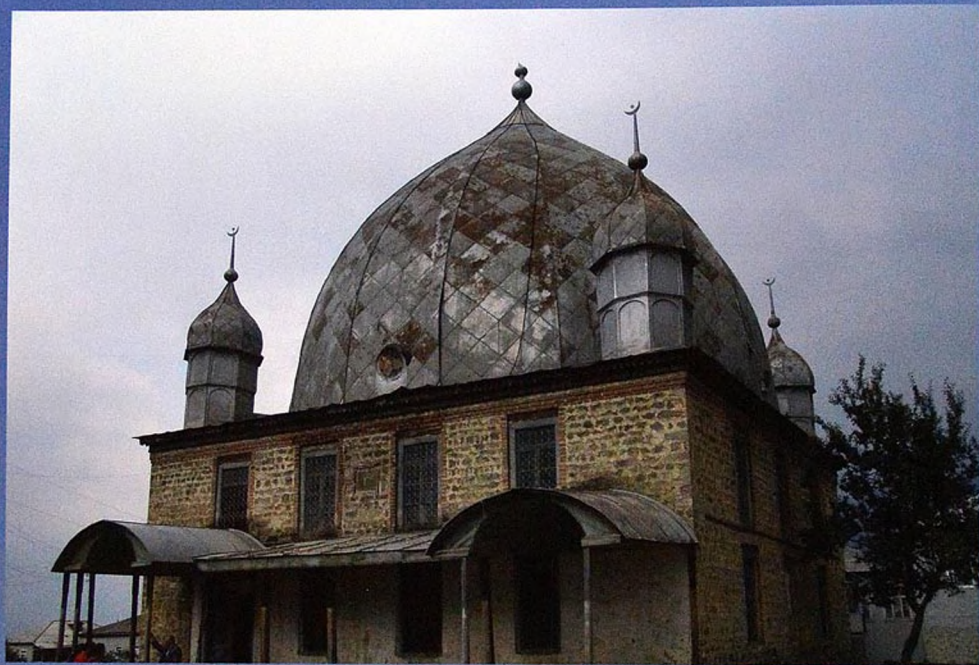
Laza ərazisində, təxminən 15 -20 km radiusda aşağıdakı görməli ekskursiya mantaqələri var.

"Cər" mağarası. Bu, 800 metr uzunluğunda olan Şahdag massivinın qaya divarında şaquli vəziyyətdə bir dərin mağaradır.

Ənig kəndindəki Darvış baba Piri

The Darvish Baba shrine

Gusarın "Tao mahal",

Gusar's "Taj-mahal"

At a nearby base, you can find guides for mounted or pedestrian excursions to the holy shrines high up in the mountains.

You can also ask local residents, who are considered to be the best guides to the mountains and know literally every inch of land here. They will guide you to the Sah Yaylagi and Sahnabat plateaus at a height of 3,000 metres, to the peak of Mount Sahdag at a height of 4,242 metres and the Heydar Aliyev peak (3,650 metres) on Mount Qizilqaya.

Winter holidays

In winter, nature at this highest point in the country is amazingly beautiful. The snow which starts falling in November lies until March. It is perfect for practising winter sports here. You can ski, ride a snowboard, climb a mountain etc. It is also planned to set up a winter Olympics base in Gusar District.

Twin waterfalls

Situated at a height of 2,000 metres, the twin waterfalls are another beautiful spot in this area. Local waterfalls have one typical feature - they freeze in winter. Professional mountain climbers hold contests to conquer such waterfalls.

Gusar. Sahdag ataheri
Gusar. At the foot of the Sahdag

Suvar

Lazadan 2 km aralıda, daha yüksək dağlıq ərazidəki məkanın adıdır. Azərbaycanın ən yüksəkda yerləşən istirahət markazı, eyni zamanda turist bazasıdır. Şahdağın ətəyindəki Suvar qış aylarında da fəaliyyət göstərir. Arzu edənlər burada çadırdə yaşasa, gecələr yuxu tulumunda yata bilər. Bu yüksəklikdəki süni göllər əraziyə tamamilə başqa yaraşır verir.

Dağ yürüşlərinə çıxmaq, yüksəkliyi 4000 mindən artıq olan zirvələri fəth etmək istəyənlər Suvar istirahət kompleksində çalışanlardan yardım ala bilərlər. Yaxud dağların ən yaxşı bələdçiləri sayılan və buarlıardakı hər qarışa bələd olan yerli kənd sakinlərinə də müraciət etmək olar. Onlar sizə 3000 metr yüksəklikdəki Şah yaylağına, Şahnabat yaylağına və ya 4243 metrlik Şahdağ zirvəsinə, eləcə də Qızıl-Qaya massivindəki 3751 metr yüksəklikdəki Heydər Əliyev zirvəsinə çıxara bilərlər.

Şahdağ (4243 metr)

Ucqar və alçatmaz kimi görünən möhtəşəm dağdır. Onu fəth etmək mümkündür. Bunun üçün Suvara qədər avtomobillə gəlmək olar. Yolum qalan hissəsi isə piyada gedilməlidir. Şahdağı fəth etmək 3 gün vaxt aparır. Şahdağın zirvəsinə iki marşrutla qalxmaq olar. Bu, yerli dağçıların işləyib hazırladığı şimal və cənub marşrutlarıdır. Yüksəyə çıxmaq təhlükəli və çətin olsa da, Şahdağın möhtəşəm mənzərəsi, mükəmməl havası, yol boyunca qarşınıza çıxan Qara-bulaq, yüksək dağ gölləri, kanyonlar və digər möcüzələr insani heyran edir. ərazidə pirlər, qədim karvan yolunun keçdiyi çığırar, antik körpü qalıqları və tarixin başqa izləri qalmaqdadır.

Azərbaycanın bu ən azamətli zirvəsinə aparan ən asan yol cənubdan keçir. Təhlükədən uzaq, hər hansı xüsusi alpinist avadanlığı tələb etməyən yoldur. Bu, 1892-ci ildə dağ silsiləsinin xəritəsini ilk dəfə tərtib edən topoqraf Anfrey Pastuxovun qət etdiyi yoldur.

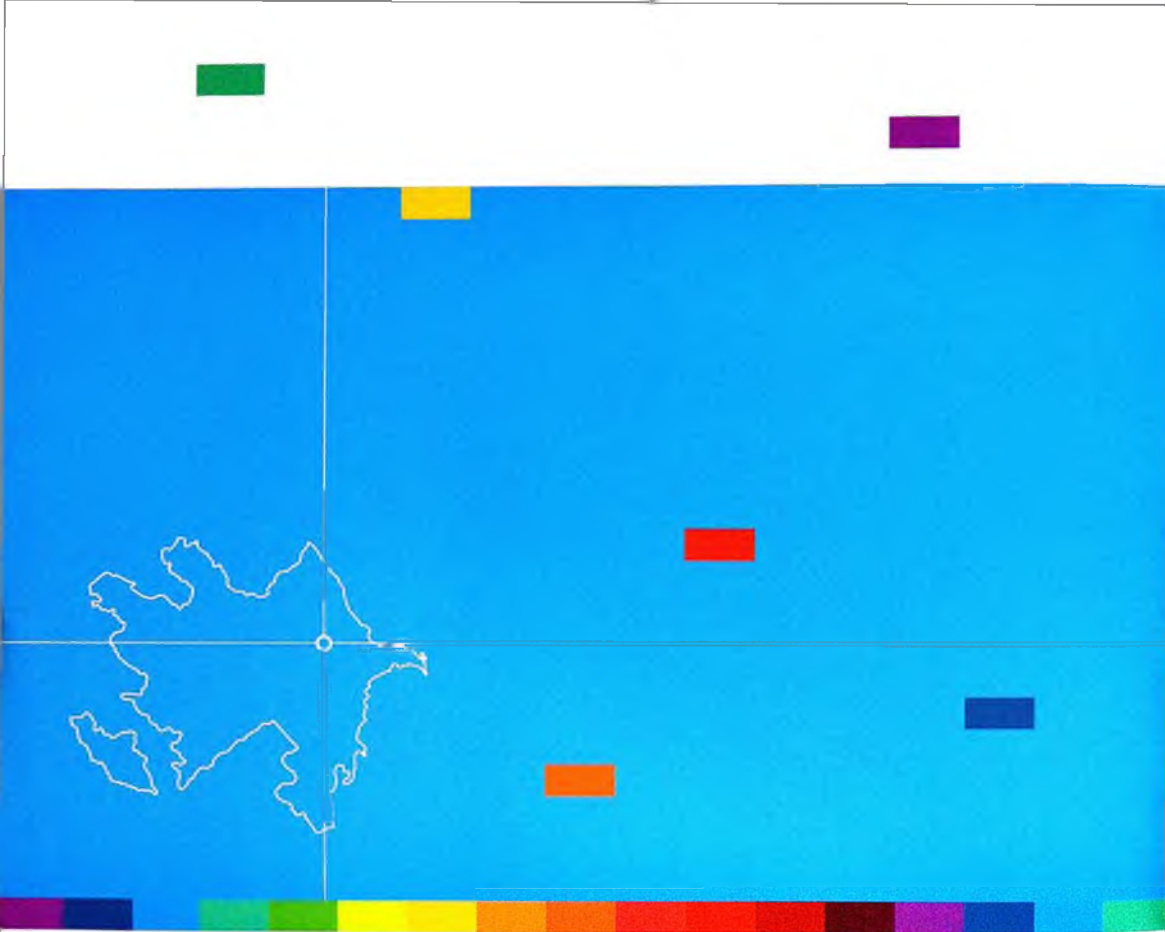
Qış tətili

Ölkənin ən yüksək dağlıq ərazisi sayılan bu yerlərin təbiəti qışda çox gözəl olur. Noyabr ayında yağmaza başlayaraq qat mart ayına qədər qalır. Qış idman növləriylə məşğul olmaq üçün əla təbii potensial var. Xizəkə sürüşmək, aysklaymbinq, snoubord, eləcə də dağçılıq, alpinizmlə məşğul olmaq, dağ yürüşləri, trekinqlər keçirmək mümkündür. Burada ilin bütün fəasillərində xidmət göstərən qış olimpiya idman bazası yaradılması nəzərdə tutulur.

Qoşa şalala

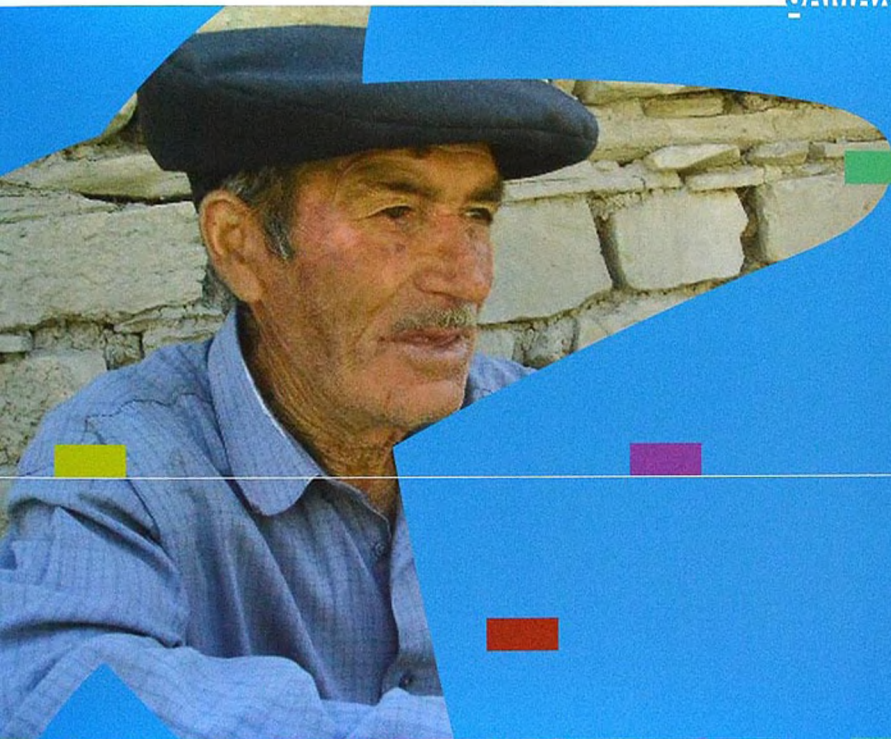
Təxminən 2000 metr yüksəklikdə yerləşən Qoşa şalala əraziyə xüsusi gözəllik verir. Bu tərəflərdəki şalaların spəsifikasi xüsusiyyəti var. Onlar qışda donurlar. Professional alpinist - idmançılar arasında qışda donan şalalələrə dirməməq üzrə yarışlar keçirilir. Şalaların altında diqqəti çəkən qara taxta evlə bağlı maraqlı bir əhvalat var. Evi buraya vaxtilə Az KP MK-nin ikinci katibi olmuş Viktor Polyaniçko gətirib. Bir vaxt gəzməyə gələn ikinci katib buralardan ələ xoslanıb ki, özünə yay istirahət guşəsi hazırlamaq qərarına gəlib. Kəndlilər, keçən əsrin 80-ci illərində hərbi texnika ilə bu evin buraya necə gətirildiyini indiyədək xətriləyirlər. İndi həmin yer yayda istirahətə gələnlərin vəzkeçilməz piknik məskənidir.

SAMAXI / SHAMAKHI

Shamakhi

This place used to be called "The flower garden of Shirvan". In the district which is known as a centre of vine-growing and wine-making, local wines have been made since time immemorial and have been spread through caravans. As one of Azerbaijan's most ancient and greatest cultural centres, it has been the centre of the Shirvan region for centuries. In the 9th-10th centuries, Shamakhi was an important point on trade routes. In the 15th century, the city played an important role in international silk trade. Shirvan silk, which was known under the name of Talamani silk, was exported to a number of Asian and European countries.

Note

It is located on the 120th kilometre of the Baku-Qazakh road. Eight per cent of its territory is covered by forests. Shamakhi lies from the northern edge of the Kura-Araz plain to the southern slopes of the Great Caucasus Mountains. It covers the northwestern part of Qobustan and the eastern basin of the Agsu River. The height of its territory varies from 300 to 2,200 metres. The highest mountains are Gulmudostu and Dubar. The climate changes as the height increases. There are no natural lakes and waterfalls in the district. There are about 40 mineral water springs here.

Samaxi - Bakakand goristəsi

Shamakhi. The views from Galakhand

Personalities

Shamakhi, which is known as the homeland of geniuses, is the birthplace of masters like Khaqani, Nasimi, Shirvani and Sabir. The city's historical Shikhanda cemetery has the sepulchres of I. Nasimi's brother Shakhanda, alias Dagniq Sachli, and S. A. Shirvani.

The Pirsaat shrine (9th-15th centuries)

Almost everyone stops at the shrine which is located on the edge of the road on the bank of the Pirsaat River at the entrance to the city. People make wishes, declare their intentions, sacrifice animals and visit the graves inside the sepulchre. Pirsaat is known as a miraculous ovlia from the prophet's family. There is a famous legend about its miracle and the creation of the shrine.

Legend

Legend has it that a person who was afraid of earthquakes once had a nightmare. He got up and made a fuss telling everyone to leave their homes because there would be an earthquake. But no-one listened to him. His nightmare became a reality later. A terrible earthquake occurred. Houses were razed to the ground. After that event, that person, whose house was destroyed, left his place of residence. After a lot of travel, he settled on the bank of the Pirsaat River. Those who heard the man's warning, but did not listen to him and survived the earthquake started visiting him very often. Since then, Pirsaat has become a place which is visited by people who have seeing and hearing problems.

Şamaxı

Vaxtilə buranı "Sırvanın gül bəgçası" adlandırırdılar. Üzümcülük və şarəbcılıq markəzlərindən biri kimi məşhur olan rayonda yerli süfrə şarəbləri qədimdən bəri hazırlanı və karvanlar vasitəsilə yayılır, şöhrət tapırdı. Azərbaycanın ən qədim və böyük mədəniyyət markəzlərindən biri əsrlər boyu tarixi Sırvan ərazisinin markəzi olub. Şamaxı hələ IX - X əsrlərdə ticarət markəzi yolları üzərində olan mühüm dayanacaqlarından idi. XV əsrdə şəhər beynəlxalq ipək ticarətində əhəmiyyətli mövqə tuturdu. Tələman ipəyi adı ilə məşhur olan Sırvan ipəyi Asiya və Avropanın bir sıra ölkələrinə yollanırdı.

Arayış

Bakı - Qazax avtomobil yolunun 120 - ci km-də yerləşir. ərazinin 8% meşə sahələri ilə örtülüdür. Kür - Araz ovalığının Şimal qurtaracağından başlayaraq Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub yamaclarına qədər uzanır. Qobustanın şimal - qərbinə və Ağsu çayının şərq hövzəsini əhatə edir. ərazidə hündürlük 300 - 2200 metr arasında dəyişir. ən yüksək dağ Gulumdostu və Dübər yüksəkliyidir. Yüksəklik artdıqca iqlim sərtləşir. Rayon ərazisində təbii göl və şalala yoxdur. 40 - a yaxın mineral su mənbəyi var.

Şəxsiyyətlər

Dəhşər vətəni kimi ad çıxaran Şamaxı Xaqani, Nəsimi, Sırvani, Sabir kimi böyük söz ustalarının doğulduğu yerdür. Şahdakı tarixi Şixandan qəbiristanlığında İ.Nəsiminin "Dəğmə saçlı" ləqəbli qardaşı Şaxəndanın və S.Şirvaninin türbələri var.

Pirsəat piri (IX – XV əsrlər)

Şaharın girəcəyində, məsin yolunun kənarında, Pirsəat çayının sahilində yerləşən piri yanında demək olar gəldən kəcən hər kəs ayaq saxlayır. Niyyət tutur, dua edir, qurban kəşir, türbənin içərisindəki qəbirləri ziyarət edirlər. Pirsəat bəbə peyğəmbər nəslindən möcüzəli bir övladı kimi ad çıxar. Onun möcüzəsi və ziyarətgahın yaranması ilə bağlı məşhur əfsanə var.

Əfsanə

Deyilənlərə görə, zəlzələdən qorxan bir nəfər bir gecə çox pis yuxu görür.Yerindən qalxıb səhər - küy salır ki, hər kəs evini tərk etsin, zəlzələ olacaq. Ancaq onu heç kim dinləmir. Həqiqətən yuxu gərcək olur. Dəhşətli zəlzələ baş verir. Evlər yerlə yeksan olur. O hadisədən sonra evi dağılan həmin adam yaşadığı yerdən uzaqlaşır. Çox gəzib dolaşdıqdan sonra Pirsəat çayının sahilində özünə məskən salır. Kisinin xəbərdarlığını eşidib sözüna qulaq asmayan və zəlzələdən sağ çıxanlar isə onu tez - tez ziyarətə gəlməyə başlayırlar. Həmin tarixdən Pirsəat eşitmə, qorma problemləri olan insanlar üçün müalicə yeri, sağ tapdığı ocağa çevrilir.

Şamaxı - Pirsəat piri

Şamaxılı - Pirsəat şəhəri

Bəzəli hamamı

The mosque in Bəzəli village

The earthquake

For centuries, Shamakhi, the centre of Shirvan, has been repeatedly destroyed by strong earthquakes. Although it is located in the most seismic-hazardous area of the Caucasus, the city was restored all the time. The strong earthquakes of 1828, 1859, 1891 and 1902 damaged the city so badly that it was gradually forced to change its location. After the devastating earthquake of 1859, the centre was partially relocated to Baku. The city was razed to the ground by another terrible earthquake on 31 January 1902. Underground tremors damaged the city so badly that it was impossible to restore it in full. After this earthquake, Baku, a port in the Caspian Sea, took over leadership as the centre of northern Azerbaijan. Present-day Shamakhi is located roughly 2 km off old Shamakhi. "Shamakhi will never be able to say that it will survive this day. But every time, Shamakhi people had the power to restore their city from ruins and ashes," Alexander Dumas

Shamakhi architecture

Frequent earthquakes have always caused serious damage to buildings. According to Arab historian H. A. Jiddi, the houses built in the city in the 9th-12th centuries were seriously damaged due to the seismic nature of the territory and as a result of following construction work. Riverbed stones were used as major building material for the construction of houses in Shamakhi, and lime was used as cement. Famous travellers who visited Azerbaijan and Shamakhi at various times mention Shamakhi in their travel notes.

History

Materials acquired here during archaeological excavations show that this area was inhabited 2,500-3,000 years ago. The ancient Greek philosopher Ptolemy mentions 26 Albanian cities and villages in the 11th chapter of the 5th book of his work "Geography". According to A. Bakikhanov, Samakheya (Kamakheya) mentioned by Ptolemy is the present-day city of Shamakhi. Shamakhi District has been heavily populated since the Bronze Age, i.e. the 4th-3rd centuries BC. Coins belonging to the pre-Christian period have been found in the village of Khinishli.

Persian historians link the foundation of Shamakhi to Sassanid King Anushiravan (531-579). The 14th century historian and geographer, Hamdullah Qazvini, also recorded that Shirvan's main city of Shamakhi was built by Anushiravan the Fair. Arab historians link the foundation of the city to the 8th century Shirvan ruler Shamakh ibn Shujan or Arab poet Ash-Shamakhiyya. It was under the rule of the Arab caliphate for many years. After the decline of the caliphate, Shamakhi became the capital of the Shirvanshah feudal state. In the Middle Ages, it was also called Yazidiyya for some time.

In 1222, Shamakhi was invaded by the Mongols. At that time, the city had strong defensive walls. Although the walls of Shamakhi Castle were repeatedly destroyed in the 9th century, they were restored many times in the 8th-19th centuries and the city always had a strong line of defence.

In 1382-1417, under Shah Ibrahim I, the city got stronger from a cultural, political and economic point of view. Shamakhi was one of the khanates that were established on Azerbaijani territory in the 18th century. After its annexation to Russia, it became the centre of a district and region.

Şamaxı panoraması

The view from Shamakhi

Zəlzələ

Uzun asırlar boyu Şirvanın mərkəzi Şamaxını güclü zəlzələlər dəfələrlə dağıdıb. Qafqazın ən güclü seysmik zonasında yerləşməsinə baxmayaraq şəhər hər dəfə yenidən qurulub. 1828, 1859, 1891, 1902 - ci illərdə baş verən şiddətli zəlzələlər buranı elə dağıdıb ki, şəhər tədricən əvvəlki yerini dəyişməli olub. 1859 - cu ildəki böyük dağıdıcı zəlzələdən sonra mərkəz qismən Bakıya köçdü. 1902 - ci il 31 yanvarda baş verən novboti, dəhşətli zəlzələ şəhəri yerlə bir etdi. Yeraltı təkan şəhəri elə dağıdıb ki, onun yenidən tam dirçəlməsi mümkün olmur. Məhz bu dağıntıdan sonra Xəzər sahilindəki liman şəhəri olan Bakı şimali Azərbaycanca mərkəz olmaq üçün liderliyi ələ keçirir. İndiki Şamaxı köhnə Şamaxının təxminən 2 km-liyində salımb. "Şamaxı heç vaxt bu gündən sabaha salamat çıxacağını söyləyə bilməyəcək. Amma yəna də şamaxılılar hər dəfə bu şəhəri xarəbəliklər və küllüklər içindən dirçəltmək üçün özərində qüvvə tapırlar." Aleksandr Dümə

Şamaxı memarlığı

Şamaxıda zəlzələnin tez - tez baş verməsi yaşayış evlərinə həmişə ciddi ziyan vurub. arəb tarixçisi H.ə. Ciddinin yazdığına görə şəhərin IX - XII əsrlərdə inşa olunmuş yaşayış evləri ərazinin seysmik xarakterinə və sonrakı əsrlərdə aparılan tikinti işləri nəticəsində güclü dağıntıya məruz qalıb. Şamaxıda yaşayış evlərinin inşasında başlıca tikinti materialı çay daşı, bəzən material kimi əhəngdən istifadə edilib. Şəhər haqqında məlumatlara müxtəlif dövrlərdə Azərbaycana səyahət etmiş və Şamaxıda olmuş məşhur səyyahların, Yan Streys və Evliya Cələbinin qeydlərində rast gəlinir.

Tarixi

Arxeoloji qazıntıları zamanı əldə edilən materiallar burada həyatın 2500 - 3000 il əvvəl mövcud olduğunu göstərir. Antik yunan müəlliflərindən Ptolomey "Coğrafi təlimnəmə" əsərinin 5 - ci kitabının XI fəslində Qafqaz Albaniyasının 29 şəhər və kəndinin adını çəkir. A. A. Bakıxanovun fikrincə Ptolomeyin xatırladığı "Şamaxeya" (Kamaxeya) indiki Şamaxı şəhəridir. Şamaxı tunc dövründən, e.ə. IV - III əsrlərdən başlayaraq insanların intensiv yaşadığı ərazilərdən biri olub. Xinixi kəndində e.ə. ald pul sikkələri tapılıb.

Fərs tarixçiləri Şamaxının salınmasını Səseni hökmdarı anuşirvan (531 - 579) ilə bağlayırlar. XIV əsrin tarix və coğrafiya alimi Həmdullah Qəzvinli də Şirvan haqqında danışarkən onun əsas şəhəri olan Şamaxının anuşirvan Adil tərəfindən tikildiyini göstərir. arəb tarixçiləri şəhərin salınmasını VIII - XIX əsrlərdə Şirvan hakimi olmuş Şamaxı ibn Sücənin və ya arəb səiri əssəməxiyyənin adı ilə bağlayırlar. Uzun illər arəb xilafətinin təbəçiliyində olub. Bu xilafət zəiflədikdən sonra yaranan Şirvanşahlar feodal dövlətinin paytaxtı oldu. Orta əsrlərdə bir müddət Yazıdlıya də adlanıb.

1222 - ci ildə şamaxı monqol işğalına məruz qalıb. O zaman şəhər möhkəm müdafiə divarları olub. Şamaxı qala divarları 9 əsr ərzində dəfələrlə dağıdılmasına baxmayaraq VIII - XIX əsrlərdə dəfələrlə bərpa edilib və bu müddət ərzində şəhər hər zaman güclü müdafiə xəttinə malik olub.

1382 - 1417 - ci illərdə, I Şah İbrahim dövründə şəhər mədəni, siyasi, iqtisadi cəhətdən qüvvətləndi. XVIII əsrdə Azərbaycan ərazisində yaranan xanlıqlardan biri Şamaxı xanlığı idi. Rusiyanı birləşdikdən sonra qəza və quberniya mərkəzinə çevrildi.

M. A. Sabirin ev muzeyi

The home-museum of M.A. Sabir

The place name

The city's name was repeatedly changed to Ash-Shamakh, Shakhmakh or Shamukh. The place name derives from the words shah (great) and makh (city). Ancient Albanians called the luxurious houses inhabited by people who differed from them Shamukh which meant "a place of kings". According to another theory, the word Sham is the Arab name for Damascus and akhi means similar or alike. On seeing the greatness and beauty of the city, the Syrians who came here compared it with Damascus.

Historical monuments

The Shamakhi region, which is famed for its architectural traditions started to live a difficult period after endless earthquakes in the 19th century. Although almost none of ancient and medieval monuments survived, the territory still boasts of some historical monuments of national and local importance.

The Friday mosque (8th century)

The mosque, which is located in the centre of the ancient city at the entrance to the district, has a non-standard structure. The mosque with four minarets resembles medieval European universities. It has three circles. Although the city used to have 36 mosques, they were all destroyed as a result of frequent earthquakes. Only one mosque survived. The most wonderful historical-religious monument of Shamakhi, which was one of the most important religious centres in the Middle East, is on the list of the most prominent monuments of the South Caucasus. It is the first mosque in the Transcaucasia.

The German astronomer, philosopher and geographer, Adam Oleari, wrote: On 5 February 1637, some of our people and I passed through... the courtyard of a well-structured building. There were many rooms for men in this building. When we saw many old and young people walking around with books in their hands here, we wondered what this place was; we learnt that it was a madrasah, that's a gymnasium or an academy. The Arabs first built mosques in countries they had seized in order to spread Islam.

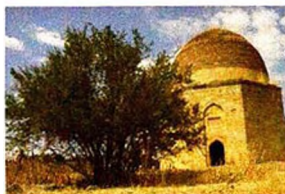
The Arabs who came to Azerbaijan in the 7th century built the first mosque in the Caucasus in Darband in 733 and the second one in Shamakhi in 743. The Arabs first built a small mosque in the city. The special commission that was set up after the earthquake of 1902 carried out excavations and research here. The commission discovered a fire temple and elements belonging to the pre-Islamic period here. All this proves that the mosque was built on a fire temple. The Friday mosque which has survived to date was actually built on the foundations of the ancient mosque, based on a project by the architect Zivarbay Ahmadbayov in 1902. The Friday mosque received the greatest harm on 18 March 1918. On that day, Armenian Dashnaks fired at the mosque with cannons from the Lalayan quarter which was located on the city's highest hill.

The seven dome sepulchre complex (17th century)

It is located 3 km from the centre. It is a mausoleum which was built for the family of Shamakhi Khan Mustafa in the 17th-18th centuries. Only one stone inscription has survived in the eight-pointed sepulchre. You can have a nice view of Shamakhi from the point where the sepulchre is located.

7 gumbazlar qəbiristanlığı 17-ci əsr

The seven dome sepulchre complex 17th century

Toponim

Səhərin adı dəfələrlə dəyişərək əssamax, Şaxmax, Şamux formasında da işlənib. Toponim sah (böyük) və max (şəhəri sözlərindən əmələ gəlib Qədim albanlar özlərindən fərqli əhalinin yaşadığı dərbabəli gözəl yaşayış yerinə "şahlar yeri" mənasına gələn Samux deyilərlər. Başqa bir fərziyyəyə görə, şam sözü Dəməşq şəhərinin ərəbcə adı, "axı" (əxi) isə oxşar, bənzər deməkdir. Buraya gəlmiş suriyalılar şəhərin gözəlliyini və əzəmətini görəndən sonra onu Dəməşqlə müqayisə edəblər.

Tarixi abidələri

Məmarlıq anıkarları ilə məşhur olan Şamaxı zonası aramsız zəlzələlərdən sonra, XIX əsrdə çətin dövr yaşamaya başlayır. Qədim və orta əsr abidələrindən demək olar heç nə sağ qalmasa da ərazidə dika və yerli əhəmiyyətli bəzi tarixi abidələr indiyədək durur.

Cüma məscidi (VIII əsr)

Qədim şəhərin mərkəzində, indiki rayon girişində yerləşən məscid qeyri - standart quruluşa malikdir. Orta əsr Avropa universitetlərinə bənzərən məscidin 4 minarəsi var. 3 yarusdan ibarətdir. Vaxtilə şəhərdə 36 məscid olsa da, tez - tez baş verən zəlzələlər nəticəsində hamısı dağılıb. Sağ qalan tək məsciddir. Yaxın Sərgin mühüm dini mərkəzlərindən biri kimi fəaliyyət göstərən Şamaxının ən möhtəşəm bu tarixi - dini abidəsi, Cənubi Qafqazın görkəmli abidələri sıyahısındadır. Zaqafqaziyanın ilk məscididir.

Alman astronomu, filosof və coğrafiyasünnəsi Adam Oleari yazırdı: "Şamaxıda 1637-ci il fevralın 5-də mən bizim bir neçə adamla birlikdə... quruluşca çox yaxşı tikilmiş... bir binanın həyatından keçirdim. Bu binada çoxlu kişi otaqları var idi. Burada əllərində kitab tutmuş bir çox gəzişən və ya oturmaz yaşlı və ya azyaşlı adamları gördükdə buranın nə olduğunu soruşduq; deyəndik ki, bu, mədrəsədir, yəni gimnaziya və ya akademiyaqır."

Ərəblər işğal etdikləri ölkələrdə İslamı yaymaq üçün ilk iş olaraq məscid inşa edirdilər. VII əsrdə Azərbaycana gələn ərəblər Qafqazdakı ilk məscidi 733 - cü ildə Dərbənddə, ikincisini isə 743 - cü ildə Şamaxıda tikdilər. ərəblər ilk dəfə şəhərdə çox da böyük olmayan məscid inşa etmişdilər. 1902 - ci ildəki zəlzələdən sonar yaradılmış xüsusi komissiya burada qazıntı - araşdırma işi apararkən məsciddən qabaq bu yerdə Atəşgah və İslama qədər dini mərasimlərə aid elementlər aşkarlandı. Bütün bunlar məscidin atəşgah üzərində inşa olunduğunu təsdiq edir. Dövrümüza gələn Cüma məscidi 1902 - ci ildə memar Zivarbəy Əhmədbəyovun layihəsi ilə qədim məscid özünlə üzərində tikilib.

Cüma məscidi tarixin ən böyük yarasını 1918 - ci il martın 18 - də aldı. Həmin gün erməni daşnaklar şəhərin ən hündür tapasında yerləşən Lalayənlər məhəlləsindən məscidi top atəsinə tutdular. Mərmilərin izləri hal - hazırda da qalmaqdadır.

Yeddi günbəz türbələri kompleksi (XVII əsr)

Mərkəzdən 3 km aralıdadır. XVII - XVIII əsrlərdə Şamaxı xanı Mustafanın ailə üzvləri üçün səhnən məzarlıqdır. Burada xan nəslinə aid olan 7 qədim türbə var. Səkkizgüşəli formada tikilmiş türbələrdən

Şamaxı Cüma məscidi

The Cuma mosque in Shamakhi

Kalakhana sepulchres (14th-17th centuries)

The village of Kalakhana is known for its 17th century complex of sepulchres. Their height and forms are the same. They are all eighti-pointed. One of the nine sepulchres has been completely destroyed. The first one was built in 1663. The territory used to be a family mausoleum for Shirvanshah rulers. The chests with Arab inscriptions belong to the 14th century. Based on this, it is believed that the village was already inhabited at the time.

The territory of Kalakhana resembles a steppe. There is little vegetation here. It is very hot in summer. Scorched by the heat of the sun, Kalakhana is suffering from a lack of water. Despite the terrible lack of water, people are not leaving the area, and strange as it may seem, they have not built a water pipeline to the village and continue to live like this.

The Pir Mardakan sepulchre (12th-13th centuries)

It is located 6 km southeast of Shamakhi in the village of Goylar. The Pir Mardakan sepulchre in the graveyard is regarded as the village's most famous monument. Based on the fact that the grave of Shirvanshah Ibrahim I is located here, the sepulchre is attributed to the 12th century. The sepulchre was built on the grave of Sheikh Imam Mardakani. The mausoleum which consists of two parts is 9 m high. People from various places visit the grave inside, make donations, make wishes and pray here. The name of the monument has nothing to do with the village of Mardakan in Baku. The only mosque in the village was built in the 19th century.

Gulistan Castle (9th-11th centuries)

The castle was a residency of the Shirvanshahs and a military base of strategic importance. It was built 3km northwest of the city and on a 200 metre high steep mountain. The best way to get to the castle is from the south. It is called Shamakhi's Malden Tower. There is no accurate information as to when it was built. It is also called Akhsitan Castle. It was named after Akhsitan who restored it after an earthquake in 1174-1202. It is possible to get to the castle on foot in one hour maximum. There is a perfect view from the top. You can enjoy the most beautiful view of Shamakhi from here. When Shamakhi was threatened in the past, a bonfire was made on the highest point of the castle in order to warn surrounding areas. Currently, a bonfire is made in the same place only once a year. The bonfire made by young people who ascend the castle during the Novruz holiday signifies the onset of spring.

In the 9th-11th centuries, the city of Shamakhi was defended by Gulistan Castle. In the 14th-15th centuries, the ancient walls of Shamakhi and Gulistan Castle were the main point of defence for the rulers of Shirvan. Gulistan Castle has gone down in history as a castle which Shah Ismayil failed to seize. Although the Safavids, who had seized Shirvan, attacked Shamakhi several times, they failed to take Gulistan Castle. After another botched attack, the young shah saw his helpless soldiers and angrily said: - Do you need Shirvan or the castle? Let's take Shamakhi, and after the castle loses support from the surroundings, it will surrender itself. In connection with the invention of firearms, especially cannons, in the 17th-18th centuries, Gulistan and similar castles lost their significance. At that time, Gulistan Castle became a temporary residency to protect the rulers of Shamakhi from hot weather.

Kalakhana türbaları

Kalakhana sepulchres 14th-17th centuries

Pir Mardakan türbəsi

Pir Mardakan sepulchres

sadəcə bir dənəsinin üzərindəki yazılı daş kitabə salamat qalıb. Kompleksin olduğu nöqtədən Şamaxıya gözəl manzərə açılır.

Kalaxana türbələri (XIV – XVII əsrlər)

Kalaxana kəndi XVII əsr türbələri kompleksi ilə məşhurdur. Hündürlüyü və formaları eynidir. Həmişə səkkiz gusəlidir. əvvəl 9 olan türbələrdən bir dənəsi tamamilə dağılıb. Birincisi 1663 - cü ildə tikilib. ərazi vaxtilə Şirvanşah hökmdarlarının ailə məzarlığı olub. Üzərində ərəbca yazılar olan sənədlər XIV əsra aiddir. Buna istinad edərək kənddə həyatın hələ o zamanda mövcud olduğunu söyləyirlər.

Kalaxana ərazisi çöldü xatırladır. Yaşılıq çox azdır. Yayda quraqlıq olur. Gün istisinin qovurduğu Kalaxana susuzluqdan əziyyət çəkir. Dehşətli dərəcədə su sıxıntısı yaşamalarına rağmen ərazini tərk etmir. çox qarıbadır ki, kəndə su da çəkmir, beləcə yaşamaya davam edirlər.

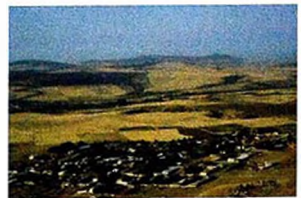
Pir Mərdəkan türbəsi (XII - XIII əsrlər)

Şamaxıdan 6 km cənub - şərqdə, Göylər kəndi ərazisində yerləşir. Kəndin ən məşhur abidəsi qədim qəbiristanlıqdakı Pirmərdəkan türbəsi hesab edilir. Şirvanşah I İbrahimın qəbrinin burada olmasını əsas gətirərək türbanın tarixini XII əsra aid edirlər. Türbə Seyx İmam Mərdəkaninin məzarı üzərində salınıb. İki hissədən ibarət məvzoleyin hündürlüyü 9 metrdir. İçəridəki məzarı müxtəlif yerlərdən insanlar ziyarətə gəlir, nəzir - niyaz verir, müxtəlif niyyətlərlə burada dua edirlər. Abidənin adının Bakının Mərdəkan kəndi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Kənddəki təqəmsic XIX əsrdə inşa edilib.

Gülüstan qalası (IX - XI əsrlər)

Şirvanşahların iqamətgahı və strateji əhəmiyyətli hərbi müdafiə mantaqəsi olub. Sahədən 3 km şimal - qərb tərəfdə, 200 metr sıldırım dağ zirvəsində tikilib. Qalaya ən əlverişli yol cənub tərəfdəndir. Buna Şamaxı Qız qalası da deyirlər. Nə zaman tikilməsi barədə dəqiq məlumat yoxdur. Buna Axsitan qalası da deyirlər. 1174 - 1202 - ci illər arasında baş vermiş zəlzələdən sonra Axsitan tərəfindən yenidən bərpa edildiyinə görə onun adı ilə şöhrətlənib. Qalaya maksimum bir saatda piyada çıxmaq mümkündür. Üstündən ətrafa müəmməl manzərə açılır, ən gözəl Şamaxı panoramı buradan seyr edilir. Keçmiş zamanlarda bir təhlükə olanda qalanın ən yüksək zirvəsində tonqal qalınaraq ətrafa xəbər verilməmiş. İndi də eyni yerdə yalnız ildə bir dəfə tonqal qalanır. Novruz bayramı günü Gülüstan qalasına çıxan gənclərin qaladığı tonqal el - aləmə yazın, baharın gəldiyini xəbər verir.

IX - XI əsrlərdə Şamaxı şəhəri Gülüstan qalası ilə müdafiə olunub. XIV - XV əsrlərdə qədim Şamaxı qala divarları ilə yanaşı Gülüstan qalası da Şirvan hökmdarlarının əsas müdafiə mantaqəsi olub. Gülüstan qalası Şah İsmayılın fəth edə bilmədiyi qala kimi tarixə düşüb. Şirvanı ala keçirən Səfəvilər dəfələrlə Şamaxıya hücum etsələr də Gülüstan qalasını rəh etmə bilməyiblər. Uğursuzluqla nəticələnən növbəti hücumdan sonra asqarlarının ümidəz vəziyyətini görən gənc hökmdar qəzəblənib və deyib: - Siza Şirvan lazımdır yoxsa qala? Şamaxını ala keçirək, ətrafdan dəstəyini itirən qala bir müddət sonra özü təslim olacaq. XVII - XVIII əsrlərdə odlu silahların, xüsusilə topun meydana gəlməsi ilə əlaqədar Gülüstan və buna oxşar qalalar öz əhəmiyyətini itirməyə başlayır. Bu dövrdə Gülüstan qalası Şamaxı hakimlərini istidən qorumaq üçün müvəqqəti yaşayış yerinə çevrilir.

Gülüstan qalası
Gülüstan castle

Gulistan or Maiden's Tower?

It is known as Maiden's Tower among the people. Some people link its name Gulistan to the natural environment in the surroundings. Indeed, the lower parts of the mountain on which Gulistan is located, especially its southern, eastern and northern feet, are full of various flowers and plants in spring and autumn.

Only some towers have been left from the legendary Gulistan Castle to date. The area which resembles ruins is now a snake's den. For this reason, going up the hill is not recommended in the heat of summer.

Tourism

It has been one of the country's most active tourist destinations since Soviet times. The tourism information bureau is located in the city centre near the Friday mosque. You can get all information about must-see sights in Shamakhi. There are no waterfalls or natural lakes in the district. There are about 10 artificial lakes here. Excursions also include Shamakhi's natural sights.

Mud volcanoes

Mud volcanoes have been discovered in several places, or to be more precise in three places. The biggest one is the Damirchi mud volcano which is located on the road to the village of Damirchi about 30-31 km off Shamakhi and 7 km off Pirgulu.

The Pirgulu state nature reserve

The nature reserve was set up on the eastern edge of the Great Caucasus Mountain Ridge on an area of 1,521 ha in 1968 in order to protect the 250 species of flowering plants and more than 50 medicinal plants growing in Shamakhi, as well as the district's rich flora and fauna. The territory of the reserve includes the Jangi, Pirgulu and Bado forests. At the same time, the nature reserve belongs to the Shahdag National Park. Internal tourist routes in several directions have been opened here.

The villages of Sis, Keshmaddin, Qaleybugurt and Qala Darasi

It is one of the internal routes. The villages are located in the direction of Pirgulu and are picturesque and quiet mountain villages. The last village in this direction is the village of Qala Darasi. There is no infrastructure like a tourist base here. Qala Darasi used to be a bay's or khan's village, or to be more precise, it used to be a summer destination for local aristocrats. The village of Sis is one of the sites that have become very popular in recent years. It is an extremely attractive place with clear and dry air, a nice view and productive fruit gardens. The village is called Sis because of the constant fog here.

The village of Qaleybugurt

It is a mountain village 9 km off Chukhuryud. There are only 210 houses in this village located at a height of 1,300 metres. The Bado natural recreation centre is located here. The most famous monument here is the

Pirgulu mountain

The views from Pirgulu

Gülüstan yoxsa Qız Qalası?

Xalq arasında Qız qalası adı ilə məşhurdur. Gülüstan adlandırılmasını bəziləri onun ətrafının təbii səraitinə ilə əlaqələndirirlər. Doğrudan da, Gülüstanın yerləşdiyi dağın ətəkləri, xüsusilə onun cənub, şərq, şimal ətəkləri bahar və payız fəasillərində müxtəlif gül və bitkilərlə dolu olur.

Əfsanəvi Gülüstan qalasından bu günə yalnız bəzi bürclər qalıb. Xərəbəliyi xatırladan ərazisi təbii olaraq ilan yuvasıdır. Ona görə də yayın qızmar vaxtına yuxarıya çıxmaq məsləhətli deyil.

Turizm

Sovet dönməindən bəri ölkənin ən aktiv turizm mərkəzlərindəndir. Turizm informasiya bürosu, şəhərin mərkəzində, Cuma məscidinin yanında. Şamaxının qazilib - qorulacaq və qaçınılmayacaq yerləri ilə bağlı bütün məlumatları buradan əldə etmək olar. Rayon ərazisində şalala və təbii göl yoxdur. Səni göllərin sayı 10 – a yaxındır. Səyahətlərə Şamaxının təbii abidələri də daxildir.

Palçıq vulkan

Bir neçə yerdə, daha daqiq desək, 3 mantaqada aşkar edilib. Ən böyüyü Dəmirçi kəndi yolunun üstündə, Şamaxıdan təxminən 30 - 31 km, Pirquludan 7 km məsafədə yerləşən Dəmirçi palçıq vulkanıdır.

Pirqulu Dövlət Təbiət Qoruğu

1968 – ci ildə, 1521 ha sahədə, Böyük Qafqaz sıra dağlarının şərq qurtaracağında təşkil edilib. Şamaxı ərazisində bitən 520 növ çiçəkli bitki, 50 növdən artıq dərman bitkisi, bölgədəki digər zəngin flora və faunanı qorumaq məqsədilə təşkil edilən qoruq ərazisinə Cəngi, Pirqulu, Bədo meşələri daxildir. Qoruq eyni zamanda Sahdağ Milli Parkı sahəsinə aiddir. Burada bir neçə istiqamətə daxil turist marşrutu müəyyənlaşdırılıb.

Sis – Keşməddin - Qaleylüğürl - Qala dərəsi kəndləri

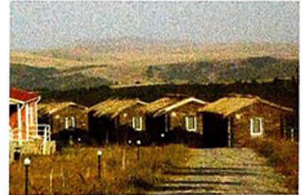
Daxili marşrutlardan birini təşkil edir. Məmsi Pirqulu istiqamətində, səfəli, sakit dağ kəndləridir. Bu istiqamətdə ən sonuncu kənd Qala dərəsidir. Turizm bazası olaraq hər hansı bir infrastruktur yoxdur. Vaxtilə Qala dərəsi bəy, xan kəndi olub. Daha doğrusu yerli aristokratların isti yay aylarında öz tutduq yayaqlar yerləri olub. Sis kəndi son illərdə sürətlə populyarlaşan məkanların siyahısındadır. Təməz, qutu havası, mənzərəsi və bol meyə bağları ilə son dərəcə cəzibəli yerdir. Kəndin üstündən duman əksik olmadığından adını Sis qəyublər.

Qaleylüğürl kəndi

Cuxurıyurdan 9 km aralıda, yüksək dağ kəndidir. 1300 metr yüksəklikdə yerləşən bu kənddə cəmi 210 ev yaşayır. Bədo təbii istirahət zonası buradadır. ən məşhur abidəsi kəndin yaxınlığındakı dağın zirvəsində

Pirquluda istirahət zonası

Pirqulu resort

Qaleyi Bugurt located on the peak of the mountain. The ruins of a legendary defensive fortification, attached to a steep rock, are still here.

Qaleyi Bugurt (11th-13th centuries)

It is located 20 km northeast of the centre and 1,600m above sea level. Bugurt Castle is famous just like Baurik Castle. It was inhabited in the 11th-13th centuries. The castle which is believed to have been built in the 13th century is often mentioned in 15th century sources. When the Safavid ruler Shah Ismail I invaded Shirvan in 1509 and 1518, Shirvanshah Sheikhshah retreated into Bugurt Castle and defended it for several months. In that period, the treasury of the Shirvanshahs was kept at Bugurt Castle. During the Safavid-Ottoman wars, the Ottomans seized the castle and turned it into a base. The castle was used until the end of the 17th century. The castle which has a perfect water supply system has a shah's palace inside. The remains of ponds built for storing water secretly supplied here, a water tower and a water pipeline are still here. Since it is very difficult to get to the castle from the village of Qaleyi Bugurt, it is recommended that you go through the last village on this route – Qala Darasi. It is possible to get to the castle in 40-50 minutes from there. On the high mountain standing opposite to the castle, there are dense forests called Shahbulaq and Tophkana, as well as picturesque places. It was a strategic point where Shahbulaq rulers spent their holidays, while Tophkana was a strategic point where Shirvanshah cannons were deployed.

Damirchi hand qalari

The houses at Damirchi village

The villages of Zarat Kheybar, Safali, Damirchi and Avakhil

Another internal tourist route in Shamakhi goes in this direction. The last stop is the village of Zarat Kheybar

Zarat Kheybar

It is one of the remotest mountain villages and is located at a height of 1,850 metres. It looks like Khinaliq as the houses and fences are built from riverbed stone. The village survives by subsistence farming. There are 40 houses and one primary school in the village, but there is no hospital here. Once the weather gets cold, snow blocks the roads. The roads open again only after the Novruz holiday. For this reason, a lot of food is stockpiled for the cold winter.

The village of Safali

Its official name is the village of Safali. There are only 21 houses here. The village is located 1,500m above sea level. It is one of the villages where the Azerbaijan film studio has set up most of its pavilions. Episodes from the films "Saddle the Horses", "Wizard" and others have been shot in Safali. Almost all residents of the village have participated in film production. The only historical monument here is a 19th century mosque.

The village of Damirchi

The village is located 1,500-1,600 metres above sea level. It has 68 houses and a population of only 515. The village's previous name is Chayli. The village is known for a river of the same name flowing through its territory. However, since most of its residents work as blacksmiths, it was then renamed Damirchi (Blacksmith).

yerləşən Qaleyi - Bugurtür Sal qayaya bitişik əfsanəvi müdafiə istehkaminin xarabalıqları bu günə qədər qalır.

Qaleyi - Bugurt (XI - XIII əsrlər)

Markazdan 20 km şimal - şərqdə, dəniz səviyyəsindən 1600 metr yüksəklikdədir. Bugurt qalası, Bərkut qalası kimi də məşhurdur. Burada XI - XIII əsrlərdə yaşayış olub. XIII əsrdə tikildiyi ehtimal edilən qalanın adına XV əsra aid mənbələrdə sıx-sıx rast gəlmək olur. 1509, 1518 - ci illərdə Səfəvi hökmdarı I Şah İsmayıl Şirvanı hücum edəndə Şirvanşah Şeyxşah Bugrut qalasına cəkilərək buradan bir neçə ay müdafiə olunub. Həmin dövrdə Şirvanşahların xəzinəsi də Bugurt qalasında saxlanırdı. Səfəvi - Osmanlı müharibələri zamanı Osmanlılar bu qalanı ala keçirib öz dayaq mərkəzinə çeviriblər. Qaladan XVII əsrin sonlarına kimi istifadə edilib. Mükəmməl su təchizatına sahib olan qalanın içərisində Şahin sarayı var. Buraya gizli yolla gətirilən suyu saxlamaq üçün tikilmiş hovuzlar, su qülləsi və su kamarinin qalıqları indiyədək durur. Qalaya eyni adı kənddən çıxmaq çox təbii olduğundan, bunun üçün ən yaxşısı bu istiqamətdəki ən son kənd olan Qala dərəsinə getmək məsləhətdir. Oradan piyada 40 - 50 dəqiqədə qalaya çıxmaq mümkündür. Qala ilə qarşı tərəfdəki yüksək dağda Şahbulaq və Topxana deyilən sıx meşəlik, gözəl mənzərəli yerlər var. Şahbulaq hökmdarların dincəldiyi, Topxana isə Şirvanşahların toplanma yerləşdiyi strateji məntəqə olub.

Zarat Xeybər - Səfəli - Dəmirçi - Avaxıl kəndləri

Şamaxı daxili turist marşrutlarından digəri bu istiqamətdə həyata keçirilir. Son dayanacaq Zarat Xeybər kəndidir.

Zarat Xeybər

Ən ucqar dağ kəndlərindəndir. 1850 metr yüksəklikdə salınıb. Yerlər və evlər, çaparılar çay dərəsindən inşa edildiyindən bir az Xınalığa bənzəyir. Kənd şəxsi təsərrüfat hesabına yaşayır. Cami 40 ev, 1 ibtidai məktəbi olan kənddə xəstəxana yoxdur. Elə ki, havalar soyuyur, yağan qar yolları bağlayır. Bir də Novruz bayramından sonra yollar açılır. Buna görə də sət keçən qış üçün güclü qida ehtiyatı tədarük edilir.

Səfəli kəndi

Cami 21 ev var. Dəniz səviyyəsindən 1500 metr hündürlükdədir. Azərbaycanfilm kinostudiyasının ən çox pəvliyon qurduğu kəndlərdəndir. "Atları yahanlayın", "Qırsuncu" və sair filmlərdən bir çox səhnələr Səfəlidə çəkilib. Kəndin demək olar bütün camaatı kino çəkilişlərində iştirak edib. Tək tarixi abidəsi XIX əsr tarixi məscididir.

Dəmirçi kəndi

Dəniz səviyyəsindən 1500 - 1600 metr hündürlükdə, 68 evdə cami 515 nəfər insan yaşayan kəndin adı əvvəllər Çaylı olub. Kənd ərazisindən axan eyniadlı çay adı ilə tanınır. Amma əhəlinin əsas məşğuliyyəti dəmirçilik olduğundan sonradan dəyişərək Dəmirçi qalıb. ən məşhur tarixi - dini abidəsi 1892 - ci ilə aid qədim məsciddir. Kənd camaatı buraya Lahicdən köç edib. Deyilənlərə görə, orta əsrlərdə Lahicdə bir

Bugurt qalasından görünüşü

Bugurt castle

Səfəli kəndi görünüşü

The view from Safali village

Its most famous historical-religious monument is a mosque built in 1892. The villagers moved here from Lahij. Legend has it that a ruler who placed an order with a local craftsman in the Middle Ages was so pleased with his work that he gave this land to the craftsman as a fee. That craftsman settled in the present-day village of Damirchi together with his family 500 years ago. For this reason, all villagers are regarded as each other's relatives. Just like in Lahij, the main business here is craftsmanship. Apart from the blacksmiths, saddle-makers are also popular here. Residents of surrounding villages visit Damirchi in order to buy these goods. As you wander Damirchi, you notice tandir ovens placed under the sun.

Tandir

It is made mostly for sale. To this end, they bring special soil from the mountains, sift it, soak it and store it for several days, and then they dry it. The dried special soil is mixed with goat hair, metal dust and shells and shaped like a tandir. After the tandir totally dries within 40 days under the sun, it is sent for sale. The strangest thing is that all the hard work on the tandir is done by women. Local women are also good cooks. They bake delicious bread covered with saffron, shakar bura and pakhlava in the tandirs of their own making. The most famous sweets in Shamakhi are the Shamakhi mutakkas. Tasting pan kebab, musamma and Shirvan dill pilaf is a must.

On cuisine

In his works on his visit to the Caucasus, French writer Alexander Dumas spoke in detail about kebab, jizbiz, pilaf and other national dishes of Azerbaijan, pheasant hunting with falcons in Shamakhi and his meetings with historical personalities. He shared his good impressions about Azerbaijani country, the Caspian Sea, the Kura, Samur, Qudyalchay and Shahdag. The writer noted that the Azerbaijanis were sensitive, sincere, caring, intelligent, hospitable, friendly, loyal, restrained, brave, slender and beautiful. In connection with his travel, a route called "Alexander Dumas in the Caucasus" is being arranged. The route begins in the Dagestani city of Kizlyar and covers the Quba-Baku and Baku-Shahakhi-Sheki directions and ends in the Georgian city of Poti.

Şirvan usulu sayıdılı plov

Shirvan style pilaf with dill

The villages of Chukhuryurd, Nagarakhana and Pirqulu

We would not be wrong if we said that it is the most popular internal route in Shamakhi. Let's have a look at the villages located on this route.

The village of Chukhuryurd

The village is located 10-12 km from the centre, on the right bank of the Pirsat River and 850-1,200 metres above sea level. It is one of the most beautiful villages in Shamakhi. It is surrounded by meadows and forests. The village grows potatoes, cabbage and fruits and is famed for its sunflowers. There are springs of sulphur water on the heights surrounding the village. Chukhuryurd has a medicinal water spring rich in minerals. It is one of the villages where Molokans were settled as part of the tsarist policy in the 19th century. Most of them have migrated to Russia in recent years. When the Molokans lived here, they set up night life centres in order to make the village more attractive to tourists. Restaurants are operating around an artificial lake in the village. Chukhuryurd, which is regarded as a resort village, has a favourable climate. The

ustaya sifariş verən hökmdar onun əlindən ələ məmnun qalıb ki, haqqını ödəmək üçün ustaya bu torpaqları hədiyyə edib. Həmin sonatkar öz ailə üzvləri ilə birlikdə döz 500 il əvvəl indiki Dəmirçi kəndi ərazisində məskunlaşıb. Ona görə də kənd camaatı həmişə bir - birinə qohum hesab edilir. Eynən Ləhicdə olduğu kimi buranın da camaatının məşğuliyyəti sənətkarlıqdır. Dəmirçilərdən başqa burada sənətkarların - at aksesuarları hazırlayan ustaların əl işləri populyardır. Atrəf kəndlərdə yaşayanlar bu materialları satın almaq üçün bu kəndə üz tuturlar. Dəmirçidə dolanışan gün əltinə düzülmüş təndirlər diqqəti cəlb edir.

Təndir

Daha çox satış üçün düzəldirlər. Bunun üçün dağdan xüsusi torpaq daşıyıb, onu ələyir, islədirlər, bir neçə gün suda saxlayır, sonra qurudurlar. Qurumuş xüsusi torpağı keçir, tükü, dəmir tozu, çinillərlə qarışdırıb yığurur və təndir şəklini verirlər. 40 gün gün əltində qalan təndir tam quruduqdan sonra satış üçün başqa yerlərə göndərilir. an qarışığı budur ki, təndir ilə bağlı bütün ağır iş əvvəldən axıra kimi xanımlar görür. Buranın xanımları mətbəxində də məhir ustadırlar. Öz düzəldikləri təndirlərdə çox ləzzətli, üstü zəfəranlı çörək, şəkərbura, paxlava bişirirlər. Şamaxının ən məşhur şiriniyyəti Şamaxı mütəkkəsidir. Təs kabab, musamma və Şirvan üsulu südüdplov burada mütləq dadılması gereken təamlardır.

Mətbəxə bağlı

Qafqaza səyahətindən sonra yazdığı bir neçə əsərdə gördüklərindən geniş bəhs edən fransız yazıçı Aleksandr Duma kabab, cızbiz, plov və digər milli Azərbaycan xörəklərindən. Şamaxıda sahilinlə qırğıovul ovundan, tarixi şəxslərlə görüşlərindən urak dolusu danışır. O, Azərbaycanın təbiəti, Xəzər, Kür, Samur, Qudyalçay və Səhəddə barədə xoş təəssüratlarını bölüşür. Yazıçı azərbaycanlıların həssas, səmimi, qayğıkeş, ağıllı, qonaqpərvər, mehriban, sözbütöv, dayanaqlı, mard, qədd-qəmətli, gözəl olduqlarını xüsusi qeyd edir.

Bu gün onun Qafqaz səyahəti ilə bağlı "Aleksandr Duma Qafqazda" marşrutu təşkil edilir. Marşrut Dağıstanın Qızıl şəhərindən başlayıb, Quba-Bakı, Bakı-Şamaxı-Səki istiqamətlərini əhatə edir və Gürcüstanın Poti şəhərində başa çatır.

Çuxuryurd - Nağaraxana - Pirqulu qəsəbəsi

Şamaxı üzrə gerçəkləşdirilən ən populyar daxili səyahət marşrutudur desək yanlışdır. Bu istiqamətdə yerləşən dayanacaqları tanıyaq.

Çuxuryurd kəndi (10 km)

Pirsaat çayının sağ sahilində, dəniz səviyyəsindən 850 - 1200 metr yüksəklikdə yerləşir. Şamaxının ən gözəl kəndlərindən biridir. Atrəfi çəmənlilik və meşəlikdir. Kənd kartofu, kələmi, ləzzətli meyvələrlə zəngin, günəbaxan yağı ilə məşhurdur. Qəsəbə atrəfi yüksəkliklərdə kükürlü su bulaqları var. Çuxuryurdda minerallarla zəngin, müalicəvi əhəmiyyətli bulaq suyu çıxır. XIX əsrdə çarizm siyasətinin bir parçası olaraq Azərbaycanca yerləşdirilən mələkanların məskən saldığı kəndlərdən biridir. Onların əksəriyyəti son illərdə sürətlə Rusiyaya köç edib. Mələkanlar burada yasadıqları zaman kəndin gənc ayaqları buranı turizm üçün daha da ayaqlancılı hala gətirib. Kənddəki söni gölün atrəfində restoranlar fəaliyyət göstərir. Kuort kənd hesab edilən Çuxuryurd iqlimi ilə diqqət mərkəzindədir. Sərin, küləksiz, quru havası var. Nəm yoxdur.

Çuxuryurd gölü

The Chukhuryurd lake

weather is cool, windless and arid here. There is no humidity here. As a resort, it is good for treating muscle pains, cardiovascular diseases and at regulating metabolism. As a tourist paradise, Chukhuryurd has been the focus of attention for rich Bakuvians and foreigners living in Azerbaijan. Since demand for property is increasing here, prices are rising.

The village of Nagarakhana

The village is located on the Pirqulu road, 17 km from the centre and 4 km from Chukhuryurd. The village has 506 houses and a population of 8,000. It is located 1,445 metres above sea level. There is a settlement belonging to the Bronze Age and old barrows here. Merchants travelling with caravans running between the west and the east were well-aware of this place. The name of the village originates from a story related to those merchants.

Legend

One of two Indian merchant brothers, surnamed Multan, falls ill and dies in Shamakhi. The other brother set his body on fire according to the pagan tradition and takes his ashes to India. According to the then tradition, it was necessary to burn a woman together with the dead man so that she could accompany him in the afterlife. But it was very difficult to do so in a Muslim city. The wealthy Indian merchant finally found a Christian woman who agreed to do this for money. The territory of the present-day village of Nagarakhana was chosen to burn the body. According to the tradition, 50 drummers were invited. The ceremony began. As a bonfire was made, the drummers started beating the drums with all their power. Although the woman was scared and decided to quit, Multan did not allow her to leave and set her on fire alive with his dead brother. It is believed that the woman's screams could be heard in the surrounding area. Since then, this village has been called Nagarakhana (nagara – drum). Because of Multan's cruel behaviour, residents of Shamakhi used his name Multan for a cruel person.

The village of Pirqulu

Pirqulu, which is situated 12 km northeast of the centre and 1,400 metres above sea level, has perfect potential for winter tourism. The snow which is regarded as suitable for skiing begins to fall at the end of October and lasts until April. It is suitable for tourists and winter sports. The village has perfectly clear and arid weather. Tourist bases were built in the area in Soviet times. In recent years, the number of tourist facilities and hotels has been rapidly increasing. If the hotels are expensive, it is possible to set up a tent and relax on the territory of the reserve. This method is not recommended to those who are afraid of snakes, because Shamakhi, including Pirqulu, is famed for its snakes.

The astrophysics observatory

It is located 22 km from the centre, on the northern slope of Mount Pirqulu and 1,435 metres above sea level. This scientific centre, which bears the name of Nasiraddin Tusi, has been operating since 1962. When the observatory was established, a greater number of clear nights was the main condition. After four years of research under the leadership of Academician Yusif Mammadaliyev, it was discovered that Pirqulu had perfect weather conditions for an astrophysics observatory. The observatory has the biggest telescope in the former USSR. The diameter of its mirror is two metres. The equipment had been brought from Germany. All stars, planets and the sun are observed from six observatories located in this area.

Kurort kimi azala ağrıları, ürək - damar xəstəliklərinin müalicəsində, maddələr mübadiləsinin tənzimlənməsində xeyirlidir. Turizm cənnəti Cuxururd son illərdə paytaxt zənginləri və hətta Azərbaycan-dakı xaricilərin diqqət mərkəzindədir. Kənardan gələnlərin əmlak almasına tələb artdığından qiymətlər al-yandırır.

Nəğaraxana kəndi (17 km)

Cuxururdan 4 km məsafədədir. 506 evdə 8000 nəfərin yaşadığı kənd dəniz səviyyəsindən 1445 metr yüksəklikdə yerləşir. Tunc dövrünə aid yaşayış məskəni qədim kurqanlar mövcuddur. Qərblə Şərq arasında hərəkət edən karvanlardakı tacirlər buraya yaxşı bələd olublar. Kəndin adı da həmin tacirlərlə bağlı bir hadisədən sonra meydana çıxıb.

Rəvayət

Hindistanlı Multan soyadlı iki qardaş tacirlərdən biri yolda xəstələnir və Şamaxıda ölür. Digər qardaş onu bütərəst qəsdinə görə yandırmaqlı və küllünü özü ilə Hindistana aparmalı olur. O vaxt ki adətə görə olan qardaşının yanında o biri dünyada ona yoldaşlıq etməsi üçün bir qadın da yandırılmalı idi. Amma müsəlman şəhərində bu adətləri tətbiq etmək çox çətin idi. Çox zəngin olan hindli tacir nəhayət ki, pul qarşılığında bunu etməyə razı olan bir xəçərəst qadın tapır. Cənazəni yandırmaq üçün indiki Nəğaraxana kəndi ərazisi seçilir. Adət - ənənəyə uyğun olaraq 50 nəğaracı dəvət edilir. Mərasim başlayır. Tonqal yandırılarkən nəğaracılar var gücləri ilə vurmaya başlayırlar. Bu mənzərədən qorxmaya başlayan qadın qərarından son anda dənsinə də, Multan ona icazə vermər və ölmüş qardaşı ilə birlikdə onu da diri - diri yandırır. Deyənlərə görə, qadının çıxışı bütün ətrafa yayılır. O vaxtdan bu yerin adı Nəğaraxana qalır. Zalım Multanın bu davranışına görə həmin vaxtdan sonra zülmkar, zalım sözünün yerinə şamaxılılar "mul-tan" kəliməsindən istifadə etməyə başlayırlar.

Pirqulu qəsəbəsi (12 km)

Dəniz səviyyəsindən 1400 metr yüksəklikdə yerləşən Pirqulu qış turizmi üçün ideal potensiala malikdir. Xizəkçilik üçün keyfiyyətli sayılan qar oktyabr ayının sonlarından yağmağa başlayır və apreldə qəhr. Bu da turizm və idmanın qış növləri üçün əlverişlidir. Mükəmməl təmiz və quru havası var. Sovet vaxtı ərazidə turizm bazaları tikilib. Son illərdə turizm xidmət obyektlərinin, otellərin sayı sürətlə artır. Otellər bahalı gəlirsə, cədir qurub qorxu ərazisində dincəlmək mümkündür. İlanlardan qorxanlar üçün bu metod tövsiyyə edilmir, çünki Şamaxı, o cümlədən Pirqulu ərazisi ilanları ilə də məşhurdur.

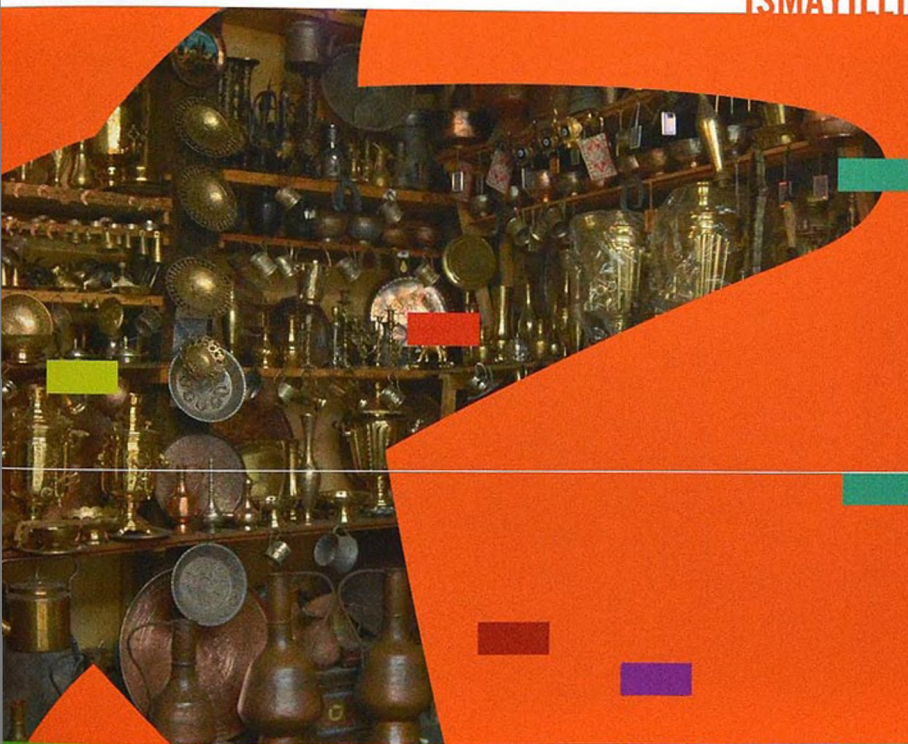
Astrofizika rəsədxanası

Mərkəzdan 22 km aralı, Pirqulu dağının şimal ətəyində, dəniz səviyyəsindən 1435 metr yüksəklikdə salınıb. Nəsrəddin Tusinin adını daşıyan bu elmi mərkəz 1962 - ci ildən fəaliyyət göstərir. Rəsədxana qurur-ların aydın gələnlərin sayca çox olması əsas şərtlərdən biridir. Akademik Yusif Məmmədaliyevin başçılığı ilə aparılan 4 illik araşdırmadan sonra astrofizika rəsədxanası üçün ən ideal hava şəraitinin Pirquluda olduğu ortaya çıxıb. SSRİ məkanında ən böyük teleskop buradadır. Güzgüsünün diametri 2 metrə bərabərdir. Avadanlıqlar Almaniyadan gətirilib. Bütün ulduzlar, planetlər və günəş ərazidəki gecə - gündüz cəhədən 6 rəsədxanada müşahidə edilir.

İSMAYILLI / ISMAYILLI

İsmayilli

İsmayilli District has been part of the historical Shirvan territory. The highest mountain in the district is Babadag (3,629 m above sea level), which is among the country's most revered places of worship. Famous Russian poet Lermontov visited Babadag during his trip to Azerbaijan in the 19th century. In 1837, Lermontov visited the village of Tirjan in İsmayilli District, where he met a well-known aşıq called Oruj. He wrote the epic Aşıq Qarib using the epos he had heard from aşıq Oruj.

Brief information

İsmayilli is located 185 km northwest of Baku, on the southern fringes of the Great Caucasus range, and in the Qanikh-Alazan-Ayrichay valley. It was established as an administrative district in 1931. Its highly developed mountain resort centre is 500m above sea level. 66,799 ha of forest in İsmayilli are rich in clay deposits and mineral springs. There are many mineral springs in İsmayilli. Most of them are located in Bado, Haftaslyab, Dilyalli, Namazgah, Lahij, Qandob and other villages on the southern slopes of the Great Caucasus range. The springs are different in the chemical composition of their water. Some are rich in hydrocarbons, others in sulphate, sodium, calcium and magnesium. In a book published in 1884 (Healing waters in Russia and abroad), famous mineralogist Bertmenson noted the importance of the mineral springs near the village of Lahij. There are 20 mountain rivers in İsmayilli District. The bigger ones are Goychay (113 km), Girdmanchay (88 km), Agsachay (72 km) and Pirsachay (202). The rivers originate from the Great Caucasus range.

History

İsmayilli was part of the Caucasus Albania. Hapits, descendants of ancient Albanians, are still living in the district. Mehranis, who were descendants of Turkic Sabirs, created a kingdom in the Girdman province of Albania in early 7th century. Javanshir (642-682 AD) was the last ruler of this last Albanian state. Mehranis had some residences in today's İsmayilli District. A castle bearing the name of Javanshir is still standing 4 km from the village of Talistan, on the bank of the river Agchay.

Why İsmayilli?

A village called İsmayilli existed there before the administrative district was established in 1931. One can ask: who was İsmayil? Where did the residents of the village come from? Native residents of İsmayilli mostly lived in an area close to the Nazra cemetery, which dates back to the 7th and 8th centuries. From there, they gradually moved to today's İsmayilli village. Presumably, the village was later named after a very respectable elder of that community called İsmayil.

Toponym (Place name)

Some historians say that the toponym comes from the word "sumeyilli" (inclined to water). If we looked at İsmayilli's geographic structure, we would see that water is easily accessible there. Up until recently, you could access water by digging only 20 to 30 cm. There is an interesting story about the origin of this toponym.

Girdman çayı üzərində məşhur Asma köprüsü

The famous Suspension bridge over Girdman river

İsmayilli

Tarixi Sırvan ərazisinin bir parçasıdır. Rayonun ən yüksək zirvəsi ölkənin ən məşhur ziyarətgahlarından olan Babadağdır: 3629 metr. Məşhur rus şairi M.Y.Lermontov 1837 - ci ildə İsmayılının Tircan kəndində olub. Burada tanınmış ozan Aşıq Orucula görüşüb. Onun dilindən eşitdiyi dastanın motivləri əsasında "Aşıq Qarib" poemasını yazıb.

Arayış

Bakı - İsmayilli arası məsafə 185 km-dir. Azərbaycanın şimal - mərkəz hissəsində, Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub ətəklərində, Qanux - Alazan - ayriçay vadisində yerləşən rayon 1931 - ci ildə təşkil edilib. İnkişaf etmiş dağ kurort mərkəzi dəniz səviyyəsindən 500 metr yüksəklikdə təşkil edilib. Meşələrin ümumi sahəsinin 66799 ha olduğu ərazi gil yatağı, mineral bulaqlarla zəngindir. Subtropik və qismən mülayim iqlim şəraitində yerləşir. İqlim ehtiyatlarının kurort və istirahət məqsədləri üçün də istifadə edilməsi imkanları böyükdür. Son dərəcə mənzərəli meşəli dağ yamacları, sarın mineral bulaqlar şəbəkəsi, olduqca səfəli yağışlar ilə fərqlənən rayonun kurort-istirahət bölgəsi kimi ideal potensiala sahibdir. İsmayılıda təbii mineral su bulaqları çoxdur. Məşhur mineroloq Bertmenson 1884-cü ildə Xaricdə və Rusiyada olan mədəm müalicə suları - adlı elmi əsərində Lahic yaxınlığındakı mineral suların müalicə ahamiyyətindən bəhs edib. ərazidən 20 dağ çayı axır. ən böyükləri olan Göyçay çay (113 km), Girdmançay (88 km), Ağsucuay(72 km), Pirsatçay (202 km) başlanğıcını rayonun şimalından, Baş Qafqazın Baş suayını silsiləsindən götürür.

Tarixi

Qafqaz Albaniyası torpaqlarına aid ərazi olub. İndiyədək qədim albanların nəslindən olan həpətlər yaşayır. VII əsrin əvvəllərində Albaniyanın Girdman vilayətində Sabir türklərinin nəslindən olan Məhəranilər knyazlıq yaradırlar. Bu son alban dövlətinin son hökmdarı sarkarda Cavanşir (642 - 682) idi. məhəranilərin indiki İsmayilli ərazisində bəzi iqamətgahları olub. Talistan kəndindən 4 km şimalda, Ağçayın sahilində Cavanşirin adı ilə bağlı qala indiyədək durur.

Nədən İsmayilli?

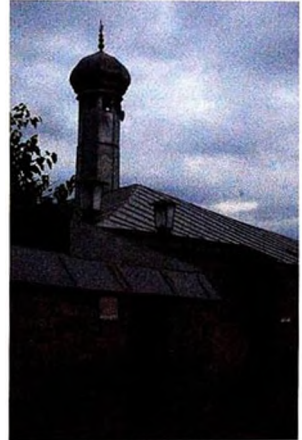
İsmayilli rayonu olmamışdan əvvəl burada İsmayilli kəndi vardı. Sual oluna bilər ki, İsmayıl kimdir? İsmayillilər hardan gələrək bu kəndin əsası qoyublar? Buranın yerli sakinlərinin əsas məskunlaşdıqları yer VII -VIII əsrlərə aid Nazra qəbiristanlığı yaxınlığındadır. Daha sonra oradan yavaş - yavaş indiki kənd ərazisinə köçüblər. Ehtimal olunur ki, həmin camaatın içərisində çox hörmətli ağsaqqal İsmayıl kişinin adını da sonradan bu kəndə veriliblər.

Toponim

Bəzi tarixçilərə görə, toponim sümeylli sözündən amala gəlib. Coğrafi quruluşuna diqqət edəndə həqiqətən də relyefin suya meyilli olduğu müşahidə edilir. Yaxın keçmişə qədər burada alına bel alıb 20 - 30 sm qazsan yerin altından su çıxdı.

Başqal kəndində məscid 19-cu əsr

Mosque in Başqal village. 19th century

Story

Once upon a time, there lived a young boy and a young girl. They loved each other. One day, the girl was standing on a road, waiting for her sweetheart. A passer-by asked her: What are you doing here? She replied: I am waiting for Ismi Mail. Ismi Mail means a boy named Mail. It is said that, from that time on that area became known as Ismi-mail. Over time, the name was transformed into Ismayilli.

Nature reserves

There are three reserves in Ismayilli District. They are the Lahij state history and architecture reserve; the Basqal state history and culture reserve; and the Ismayilli state nature reserve.

The Ismayilli state nature reserve

First, a nature reserve covering 5,778 hectares of land was established in 1969. In 1981, the area was expanded to 16,700 hectares of land. The nature reserve is located on the southern fringes of the Great Caucasus range. Eighty-seven per cent of the area is made up of forest. There are 40 species of mammals, 17 species of reptiles, four species of fish and 104 species of birds in the reserve. The part of the reserve which is 800 to 2,250 m above sea level is called the Topchu valley. Another part of the reserve 600 to 650 m above sea level is called the Alazan-Ayrichay valley. Caucasus goats and elk may be hunted in the Qallinjaq area of the reserve during the hunting season. There is a stunning view of the reserve from the Qiz Qalasi (Maiden Castle).

Tourism

Ismayilli is one of the country's best tourism destinations because of its natural resources – mineral springs and attractive mountains – and also its closeness to the capital Baku. There is great potential for the development of tourism, alpinism, mountain climbing and other sports in an area part of which makes up the Shahdag National Park. There are five tourism routes:

1. The Maiden Castle-Shirinsu (Sweet Water) tourism zone;
2. The Qalajiq tourism zone;
3. The Central tourism zone;
4. The Bado-Basqal tourism zone;
5. The Lahij tourism zone.

The Maiden Castle - Shirinsu tourism zone

This tourism zone includes some of the villages in dense forests along the Ismayilli-Qabala highway. The forests, which are flooded by people in summer, are good for ecotourism, hiking and picnicking.

The village of Khanagah

Khanagah – this is what locals call the first village on the route. It is located on the seventh km of the

Lahij mancarları

The views from Lahij

Qoruqlar

İsmayilli ərazisində 3 qoruq var.
Lahic Dövlət tarix - memrlıq qoruğu.
Başqal Dövlət tarix - mədəniyyət qoruğu.
İsmayilli dövlət təbiət qoruğu.

İsmayilli dövlət təbiət qoruğu

Əvvəlcə 1969 - cu ildə rayonun 5778 ha sahəsində yasaqlıq qurulub. Böyük Qafqazın cənub yamaclarında yerləşən bu təbii kompleksi qorumaq məqsədilə 1981 - ci ildə 16700 ha sahə qoruq elan edilir. ərazinin 87 % - i meşəlikdir. 40 növ mamalı, 17 növ sürünən, 4 növ balıq və 104 növ quş mövcuddur. Qoruğun 800 - 2250 yüksəklikdəki hissəsi Topcu, 600 - 650 metr yüksəklikdəki bölümü Alazan - əyricay vadisidir. Qoruğun Qalıncaq hissəsində ov sezonunda dağ keçisi, dağ kəli ovuna çıxmaq olur. Qoruq ərazisində gəzintiyyə çıxarkən Qız Qalasından ətrafa açılan möhtəşəm manzara - panoramı izləməyə dəyər.

Turizm

İstər təbii potensialına - mineral sular, bulaqlar, cəlbədicil dağlıq relyefə görə, istərsə də paytaxta yaxın olması səbəbiylə İsmayilli ən maraqlı və ən çox turist cəlb edən rayonlardandır. Bir hissəsi Sehdağ Milli Parkına daxil olan ərazidə turizm, alpinizm, qayaya dırmaşma və digər idman növlərinin inkişafına geniş imkanlar var. Turizm zonaları üzrə 5 marşrut müəyyənləşdirilib:

1. Qız qalası - Şirinsu turizm zonası
2. Qalacıq turizm zonası
3. Mərkəzi turizm zonası
4. Bado - Başqal turizm zonası
5. Lahic turizm zonası

Qız qalası - Şirinsu turizm zonası

Bu turizm zonasına İsmayilli - Qabala şossesi üzərində, yol kənarındakı, sıx meşədə yerləşən kəndlərin bir qismi daxildir. Qoruğa daxil olan bu meşələr ekoturizm, yuruyuşlar, piknik üçün yay fəslində çox sayda insanın axın etdiyi ərazilərdir.

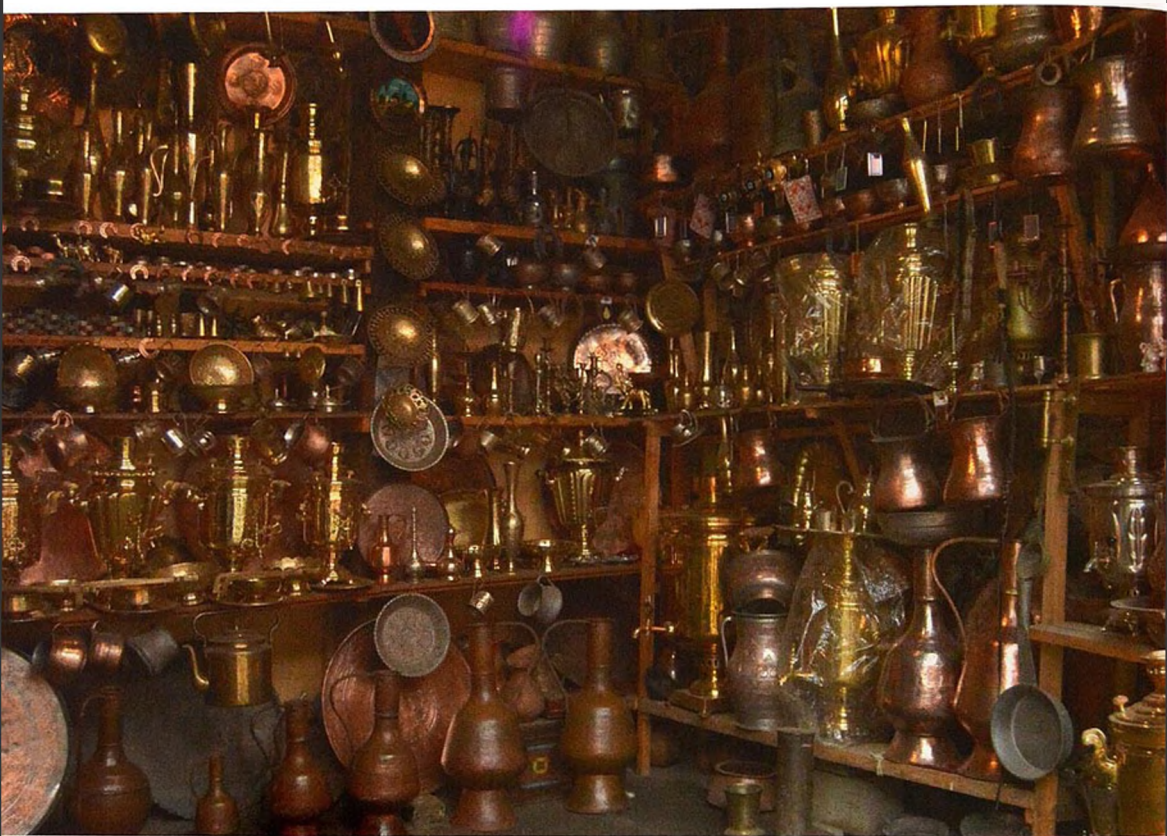
Xanəgah kəndi (7 km)

Marşrut üzərindəki ilk kəndə yerli dialektlə Xənəyə deyirlər. ən qədim yaşayış məskənlərindən hesab olunur. əvvəl burada mövcud olmuş ibadətəgahın adı ilə əlaqədardır. Kəndin ilk sakinləri vaxtilə Qubanın Xanəgah kəndindən köçüb gələn tayfadan 5 nəfər olub. Burada məskən saldıqdan sonra kəndin simal tapasındakı Xanəgah qalası tikilib. Kəndin içərişiyə keçən dar yol Qız Qalası istirahət zonasına aparır. Cami 3 km aralıdakı İsmayilli dövlət təbiət qoruguna qədər, yol boyunca çadır qurub yaşayan insanları, piknikçiləri görmək olur.

Tabicdə misgahh emalıkanalrı

Copper handicrafts shop

Lahij'da el işleri dükkanı

Handicraft shop in Lahij

Lahıda misqarlıq sənəti nəslidən-nəslə keçir

Copper craftsmanship is handed down from
generation to generation in Lahij.

Ismayilli-Qabala highway, on the left bank of the Akhokh river. Khanagah is viewed as one of the oldest population centres in Ismayilli. The first residents of the village were five people who moved in from the village of Khanagah in Quba District. Having resettled in the village, they built the Khanagah castle in the north of the village.

A narrow road running through the village leads to the Maiden Castle resort centre. One can see picnickers and people living in tents along the 3-km road to the Ismayilli state nature reserve.

The Akhokh river

Akhokh is a branch of the Goychay-Ayrichay river. The name of the river comes from the Turkic words "akh", "akhin" (stream) and "okh" (arrow). The river has been named Akhokh because it flows through the mountains very fast, like an arrow. Locals have another interesting story about the origin of this word. They say that the word Akhokh is related to Malakans, a religious community exiled to Ismayilli from Russia in the 19th century. They say that one day the inexperienced Malakans ate so much forest fruit that they had stomach ache. Then they started scrambling around near the river, looking for a toilet and screaming "ah", "oh". And this was how the river was named.

The Maiden Castle (seventh century)

The Maiden Castle, built on a high mountaintop 10 km from the district center, is the most famous and important historical monument in Ismayilli. It is located in the Ismayilli state nature reserve, 3 km from the main road, and near the village of Khanagah. The forest is so dense that the mountaintop gets almost no sunlight. Therefore, it is always dark and cold there. Only some of the towers and parts of the walls and fence have remained to date. In the past, a secret tunnel linked the Maiden Castle to the Javanshir Fortress, located in a neighboring village several kilometers away. According to various sources, the tower dates back to the seventh, or XI-XII centuries. It was designed as a fortification on a mountaintop surrounded by steep slopes and rocks on the right-hand side of the Akhokh river. The area of the tower is 1.5 ha. You can drive to the resort centre also called the Maiden Castle. But from there on, you have to walk 1 km to get to the castle. To climb up the castle, you have to cross a fast running mountain river on foot, which is really exciting. If you want to conquer the castle, you'd better seek help from a local resident or a worker of the resort centre. It is worthwhile to climb up the castle and have a bird's eye view of the surrounding area.

The Qalajiq tourism zone

The Qalajiq tourism zone is located in the north-west of the district. It is rich in the mineral Istisu springs. However, there is still no facility in place to use this water for recreation purposes. The area is a paradise of waterfalls, but you have to travel over impassable roads to get to the waterfalls. The largest of the waterfalls, known as the Ana (Mother) Waterfall, is 40 to 50 m high. It comes down from a dense forest area with steep rocks. Another waterfall near the village of Qalajiq is 50m high. A waterfall near the village of Istisu is 25 m high. These forests are rich in berries - blackberries, raspberries and mountain strawberries.

Brugul Mahalləsində 100 illik məktəb

Centenary school in Brugul

Axox çay

Göyçay - ayrıçayın bir qoludur. Türkca ak, akın, cök sözlərindən ibarətdir. Dağların arasından ox kimi iti sürətlə axdığı üçün bəla adlandırılıb. Yeri sakinlər çayın adı ilə bağlı məzəli bir rəvayət danışır. Çuğa buralara sürgün edilən və əraziyəbələd olan malakanlar meşə meyvələrindən yeyib üstündən də su içincə qarın ağrısına tutulublar. Ağrının siddətindən çay atarında "ax - ox" nidaları ilə aşağı - yuxarı qaçaraq rahatlamğa yer axtarıblar. Çayın adı da o vaxtdan Ax - ox qalıb.

Qız Qalası (VII əsr)

Markəzədən 10 km məsafədə, dik bir dağ zirvəsində tikilmiş Qız Qalası İsmayılının ən məşhur və ən böyük tarixi abidəsidir. Xanəgah kəndi yaxınlığında, İsmayilli Dövlət Təbiət qoruğunun içərisində, yol kənarından 3 km içəridə yerləşir. Dağın üstü ilə sıx meşəlikdir ki, əraziyə demək olar heç gün işığı düşmür. Buna görə də həmişə qaranlıq və sarın olur. Qaladan bəzi bürc, sədd, divarlar və terras qismən salamat qalıb. Qız Qalasından bir neçə km aralıda, qonşu kənddəki Cavanşir Qalasına gizli yeraltı tunel olub. Qalanın yaşı müxtəlif mənbələrdə gəh VII, gəh də XI - XII əsrlərə aid edilir. Bu, Axox çayının sağ sahilində, sərt yamaclar və sıldırım qayalarla əhatələnmiş dağın üstündə inşa edilmiş müdafiə istehkamıdır. Sahəsi 1.5 hədir. Qalaya gedən yolunun üstündə eyni adlı istirahət mərkəzinə qədər avtomobillə, daha sonra bir km-lik məsafəni isə piyada qət etmək lazımdır. Qız Qalasına dırmaşmaq üçün iti sürətlə axan çayı piyada keçmək lazım gəlir ki, bu da əməlli - başlı ekstrima səbəb olur. Qalanı fəth etmək üçün ətrafda yaşayan və ya istirahət mərkəzinə çalışan birlərindən yardım almaq məsləhətdir. Zirvaya çıxıb qış bəxşliyi cəvranı seyr etməyə və bu macərəni yaşamğa dəyər.

Qalacıq turizm zonası

Rayonun şimal - qərbi istiqamətində yerləşən bu zonada İstisu mineral bulaqları mövcuddur. Ancaq onların sanatoriya kimi faydalanmaq üçün hər hansı bir baza yoxdur. Bölgə şalala cənnətidir. Ancaq onları görmək üçün məsəqətli yollardan keçmək lazım gəlir. "Ana şalala" dedikləri ən böyük şalala sıx meşənin içərisində sıldırım qayalar arasından 40 - 50 metr yüksəklikdən tökülür. Qalacıq kəndinin yaxınlığındakı digər şalalanın hündürlüyü 50 metr, İstisu kəndinin yaxınlığındakı şalalanın 25 metrdir. Bu meşələri gilməyəcənnatdır. Qara, qırmızı moruq, boyürtkən, dağ çiçəyi ilə zəngindir.

Pir Davud yaşayış yeri (XIII - XIV əsrlər)

Əhəli cöxdən dağılıb. Yerində qalan Pir Davud ziyarətgahı, dəniz səviyyəsindən 800 - 900 metr yüksəklikdə orta yaşları 400 - 500 olan 30 - 35 metr hündürlüyü olan nəhəng fıstıq ağacları ilə doludur.

Qalacıq kəndi (30 km)

Toponimin kökü qala sözüdür. kiçik qala deməkdir. Cox gözəl mənzərəsi, təmiz havası olan Qalacıq keyfiyyətli, iri ölçülü səbəldən ilə tanınır. İsmayillidə səbəlid bağları olan tək kənddir. Nəhəng səbəlid ağacları kəndin bütün yollarını, bağları bürüyüb və hər tarafa kolğa salır. Quba və Qəbələ rayonlarının düz ortasında yerləşən çox məşhur bir tarixi abidəyə də bu kənd ev sahibliyi edir.

Qalacıq turizm zonası

Qalacıq ətəri

The Pir Davud residential area

Located near the Pir Davud cemetery, this is an old residential area dating back to XIII-XIV centuries. Pir Davud was a bustling population centre until early XX century. Over time, people moved to other places. But people have always visited Pir Davud as a shrine. The area of the Pir Davud shrine, 800 to 900 m above sea level, is full of 400 to 500-year-old and 30-35m tall beech trees.

The village of Qalajiq

Thirty kilometres from the district centre, Qalajiq is the last village on this route. Qalajiq means a small fortress. A famous episode of the movie Stepmother (explosion of a mountain while a boy named Ismayıl was collecting rosehips) was filmed here. That mountain lies right on the road leading to the village of Qalajiq. The road was under construction while the movie was being filmed in 1955, and it was a true explosion. Up until that time, the road leading to Qalajiq was impassable and long.

Qalajiq, which has a beautiful landscape and fresh air, is also known for its high quality chestnuts. It is the only village with chestnut gardens in Ismayilli District. Large chestnut trees are everywhere in the village – along the roads and in the gardens. Qalajiq also has a very famous historical monument located right between the districts of Quba and Qabala.

The Qasimkhan fortress (IX-XIV centuries)

Built on rocks, the Qasimkhan fortress is located in an area called Sangar, some seven to eight kilometres north of the village, near the source of the Goychay river. It is a medieval fortification. The fortress was presumably built between the ninth and fourteenth centuries. The fortress bears the name of Qasimkhan, an uncle of Shamakhi ruler Mustafa khan, who had it repaired in the 18th century. It is the worst damaged fortress in Ismayilli. Only a mud fence and debris of bricks have remained out of the fortress. In the past, a road near the fortress led to Dagestan. Traces of that road are still there. It is said that carts would travel over what now a wide pathway is leading to the fortress. It is a very beautiful location. You have to walk through the remaining 2-km stretch of the road to the fortress.

The central tourism zone

This route includes the well-known villages of Ivanovka and Talistan. Talistan, which is 4 km north of the district centre, is one of the oldest population centres in Ismayilli. The name of the village comes from the words tala (glade) and ostan (area, province). There are four ancient population centres and five cemeteries on the outskirts of the village. The first archaeological excavations were carried out here in the 1960s. The population centre is believed to be 2,000 years old.

The Javanshir fortress (VII century)

This fortress, which is 7 km from the district centre, is Ismayilli's pride. It is located 4 km north of the village of Talistan, on the right bank of the Aghjachay river. You can drive to Talistan, but have to take a horse

Qasımxan qalası (IX - XIV əsrlər)

Kənddən 7 - 8 km şimalda, Göyçay çayının mənbəyinə yaxın, Səngər adlanan ərazidə, qayaların üstündə yerləşir. Orta əsr müdafiə istehkəmidir. Salındığı tarix IX - XIV əsrlərə aiddir. XVIII əsrdə Səməxi hakimi Mustafə xanın əmisi Qasımxan bəpə etdirdiyi üçün adı Qasımxan qalası qəhb. İsmayılılda ən çox dağıntıya məruz qalmış qaladır. Mövcudluğu yalnız torpaq səddən və kərpic qırıntılarından bilinir. Bir vaxtlar qalənin yaxınlığında Dəğıstana yol gedirmiş. Bu yolu izləri indiyədək durur. Həqiqətən qalaya gedən geniş çığırdan bir zamanlar araba və faytonların keçdiyini söyləyirlər. ərazi İsmayılının hər yerində olduğu kimi çox gözəl, mənzərəli yerdır. Qalaya son 2 km məsafəni piyada qalxmaq lazımdır.

Mərkəzi turizm zonası

Bu mərsutə məşhur İvanovka, Talıstan kəndləri daxildir. Talıstan İsmayılının qədim yaşayış məskənlərindən olub, rayon mərkəzindən 4 km şimalda yerləşir. Tala yeri, talada məskən deməkdir. Kənd ətrafında 4 qədim yaşayış yeri və 5 məzarlıq yerləşir. Burada ilk arxeoloji araşdırmalar 1960 - cı illərdə aparılıb. Ərazinin təxminən 2000 illik tarixi olduğu ehtimal edilir.

Cavanshir qalası (VII əsr)

Mərkəzədən 7 km aralıdakı bu qala İsmayılının qürur mənbəyidir. Talıstan kəndindən 4 km şimalda. Ağcaçayın sağ sahilində yerləşir. Kəndə qədər maşınla, kənddən sonrakı məsafəni isə atla yaxud piyada getmək lazımdır. əsas hissə və lçqaladan lbarətdir. Əsas hissənin cənub divarlarının qalınlığı 2 metr, hündürlüyü isə 10 metrədən çoxdur. lçqalə dağın ən hündür yerində tikilib. Sahəsi 2 ha-dır. İlk orta əsrlərə aid möhtəşəm müdafiə sistemidir. Burada böyük bir dərə var. Deyilənlər görə, vaxtilə cəzalandırılanlar qalədə aşağı, bu dərəyə atılmış. Məşhur alban sərkərdəsi və görkəmli hökmdarı Cavanshirin (642 - 681) adı ilə bağlıdır. Buradan 7 km məsafədə yerləşən Qız Qalasına yeraltı gizli tunel yol olub. Zaman içərisində tunel uçub, bəzi hissələr indiyədək durur. Qala ərazisindəki şələlə var ki, bunun ətrafı sıx meşəlik ərazi ideal piknik yeridir.

Ivanovka (14 km)

Göyçay - Davabatan çayları arasında, Acınohur dağlarında, dəniz səviyyəsindən 500 - 800 metr yüksəklikdə İvanovka yaylası yerləşir. Yol boyunca salıqlı sapsarı taxıl zəmiləri, qara şumlanmış torpaq uzaqdan diqqəti çəkir. Uzaqdan yanmış əraziyə oxşayan bu yerə çatınca bunun sadəcə şumlanmış torpaq olduğunu görürsən. Kəndə aparən yollardan kəndin düünə qədər yollardakı salıqa - səhmən başqa yerlərdən olduqca seçilir. Folkloru, adət - ənənələri, məişətiylə seçilir.

Kolxoz

SSRİ dağıldıqdan sonra kolxozun dağılmadığı tək yer İvanovkadır. Kolxoz vaxtilə ona uzun illər başçılıq etmiş əfsanəvi sədri Nikitinin adını daşıyı. İvanovka kolxozunun məhsulları paytaxtda da böyük rəğbət görür. Bakının "Tərqəvi" küçəsində yerləşən İvanovka mağazasında bu kəndin ekoloji təmiz məhsulları satılma çıxarılır.

Bəsgəl kəndində minillik çınar

Thousand year old "Chinar" in Bəsgəl village

Ivanovkədə göl

The lake in Ivanovka village

Kazakh - a silk headscarf in Baysai village
Baysai Kazakh - silk headscarf

or walk to the fortress from the village. The fortress is made up of the main part and Ichqala (inner fortress). The southern walls of the main part of the fortress are 2 meters wide and over 10m high. The inner fortress has been built on the mountaintop. It occupies 2 hectares of land. It is a magnificent fortification built in the early medieval period. There is a deep valley here. It is said that, in the past convicts were dropped into valley from the fortress. The fortress has been named after the famous Albanian ruler Javanshir (642-681). The Mehrani dynasty, of which Javanshir was a member, created the Girdman kingdom on the territory of today's Ismayilli District. Under Javanshir, the rule of the Mehranis was spread to the whole of the Albanian territory. A secret 7-km tunnel used to link the fortress to the Maiden Castle. The tunnel collapsed over time. Only some sections of it have remained to date. There is a waterfall on the territory of the fortress. Surrounded by a dense forest, it is an ideal location for picnicking.

Ivanovka

The Ivanovka highland lies 500 to 800 m above sea level, between the Goychay and Davabatan rivers. Tidy, yellow fields of corn and ploughed black farmland are spread along the road. From afar, it looks like scorched land, but once you get closer, you realize that it is only ploughed farmland. The roads leading to the village are much cleaner and smoother than roads in other parts of the district. Ivanovka, which is different from other villages with its folklore and traditions, is 14 km from the district centre.

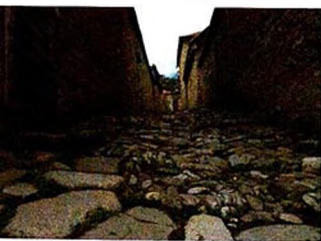

Kolkhoz (collective farm)

Ivanovka is the only village in Azerbaijan where kolkhoz was preserved after the collapse of the Soviet Union. This kolkhoz has been named after Nikitin, the legendary leader who headed the collective farm for many years. Agricultural produce from the Ivanovka kolkhoz is in great demand in the Azerbaijani capital. The ecologically clean products from the village are sold at the Ivanovka shop in Baku's Torqovaya (current Nizami) street.

Lalıcın dax dığamalı yolları

Cobbled roads in Lalı

Grape gardens

There are vast vineyards in the village. Several sorts of black grapes grown in Ivanovka are transported to various wine plants for processing. The Ivanovka wines made of domestically grown grapes are very popular. Villagers also make wine at home, using unsophisticated methods. Visitors can buy wine in the village.

Naftaran

Ivanovka was formerly called Naftaran. It was renamed after Col Ivanov, who supervised the resettlement of Malakans in Ismayilli.

Who are Malakans?

This is a religious sect. In Russian, the word Molokan was used to describe people who were "fed with words as pure as milk". They were exiled by the czar for "rejecting the oath, the church, religious ceremonies and the supreme leadership". In the 18th century, the ancestors of Malakans were exiled to an area close to the

Üzüm bağları

Cox geniş üzüm sahələri var. Bunlarda becarılan qara üzüm sortları süfrə şərabları hazırlanması üçün müxtəlif şərab zavodlarına yollanır. Yerli üzüməndə alda edilən İvanovka markalı çaxırar çox populyardır. Amma kəndlilər evlərində kустar üsulla şərab hazırlayırlar. Kəndə gedənlər maraqlansalar satın ala bilərlər.

Naftaran

İvanovkanın keçmiş adı Naftaran olub. Malakanları köçürmə kampaniyasına başçılıq edən polkovnik İvanovun xatirəsinə kənd sonradan İvanovka adlandırılıb.

Malakanlar kimdir?

Molokan - rusca söz kimi pak sözlərlə qidalanan kəslərə deyirlər. Bunlar Çar tərəfindən "Andı, kilsəni, dini mərasim və ali hakimiyyəti qəbul etməyən" insanlar kimi sürgün ediləblər. Ortodoks - pravoslav xristianların molokan təriqətinə sitayiş edən rusların əcdadları. XVIII əsrdə dini inanclarına görə Həştərxana, Mołoçnyə Vodi deyilən çayın sahilinə sürgün ediləblər. Uzun illər o çayın sahilində yaşadılar. Üçün o vaxtdan bu dini təriqəti belə adlandırılar. Digər versiyaya görə isə pravoslavlardan fərqli olaraq otuq - pəhriz vaxtı sadəcə süddən istifadə etdiklərinə görə özlərini belə çağırırlar. Malakanlar XIX əsrin birinci yarısında çarizmin ruslaşdırma siyasətinin bir parçası olaraq Azərbaycanca sürgün ediləblər.

İnanclar

Bunların dini qaydasına, inanclarına görə yaşlı kişilər mütləq saqqal saxlamalıdır. Odur ki, yaşı 40 - 1 kədikdən sonra hər kəs saqqal buraxır. Saqqalsız ölmək olmaz. Uzun bəyaz saqqallı, üç düyməli kətan köynək geyən yaşlı malakanlar rus nağıllarındakı qocaları xatırladırlar. Malakanların kilsəsi yoxdur. Onlar adətən evlərində ibadət edirlər. Kütləvi ayınlar isə bazar günləri, səhər erkən saatlarda həyata keçirilir.

Diskoteka

İsmayılının ən aylancalı kəndi statusuna sahib olan İvanovkada gecə həyatının olması, diskoteka buranı turistlər üçün daha cazibəli edir. İlin bütün fəslillərində hər həftəsonu təşkil edilir. ətrafdakı istirahət mərkəzlərində dincələnlər də mütləq diskoteka üçün buraya təşrif buyururlar. Kənd klubu qapalı və açıq hava disko və sair tədbirlərin keçirildiyi yerdir.

Motosiklet

3 takarlı motosikllər bu günə qədər İvanovkada ən populyar nəqliyyat növüdür. Bunlar təsərrüfat işlərində ivanovkəlilərin işlərinə çox yararlıdır. Kəndə galan qonaqlar üçün bu motosikletlərdə gəzintiye çıxmaq ən böyük aylancalardan biridir.

İstisu kəndinə aparən yol

The road leading to Istisu village

Molochnyye Vody river in Astrakhan because of their religious beliefs. Members of the sect were named Malakans after living near that river for many years. According to another theory, these people call themselves Malakans because, unlike Orthodox Russians, they use only milk (moloko in Russian) during the fasting period. Whatever the name means, Malakans were settled in Azerbaijan in the first half of the 19th century as part of the czar's Russification policy.

Religious beliefs

According to their beliefs, elderly people must grow beards. Therefore, every male Malakan grows a beard after reaching the age 40. They believe that a man must have a beard before he dies. Old Malakans with long and white beards wearing long, linen shirts with three buttons resemble elders in Russian tales. Malakans do not have a church. They usually pray at home. Mass rituals are held in early hours on Sundays.

Disco

Ivanovka's night life and disco make the village more attractive to tourists. It has the status of the most entertaining village in Ismayilli District. Disco nights are held here at the weekends in all seasons of the year. Tourists from nearby resort centers also frequent the disco. Disco nights and other indoor and outdoor events are held in the village club.

Motorbikes

Three-wheel motorbikes are still the most popular means of transportation in Ivanovka. The villagers find the bikes very useful in their daily work. Tours of the village on the bikes is one of the most exciting forms of entertainment for guests.

Houses

These are old, classic, standard one-storey Russian houses made of wood. The roofs, doors, fences and windows are made of carved wood. The houses have been built in lines. There are wide roads between the lines. The streets are also wide. There are wooden benches outside each house. Maize and sunflowers are grown in the yards. The houses are rented out for nights or months, as there is no hotel in the village.

Russian stove

The Russian stoves are a must in houses in Ivanovka. In winter, these stoves are used for heating houses and also for cooking. The stoves have been designed in a way that they can also be used as a bed.

Ivanovka bread

Shaped like a brick, a loaf of the Ivanovka bread weighs 2 to 3 kg. It can be used for many days before being spoilt. It takes days several days to cook the bread, the dough of which is made of natural yeast.

Evlar

Qadim, klassik, bir mərtəbəli, taxta, standart rus evləridir. Damları, qapı, hasar və pəncərələri işləməli taxtadan hazırlanan evlar təkcə sıra ilə düzülüb. Hər sıranın arasında geniş yol var. Küçələr genişdir. Hər həyatın qabığında taxta skameykalər dincəlmək üçündür. Hər evin həyatında bağ - bostan ağı, qərgidli, günəbaxan yetişdirilir. Kənddə otel olmadığından bu evlar gecəlik və aylıq olaraq kirayə verilir.

Rus sobası

Hər evdə mütləq olması gereken atributlardan biri, məişətin vəzkeçilməz parçasıdır. Qış aylarında bu sobalar hamı evi qızdırmağa, həm də içərisində yemək hazırlamağa lazım olur. Sobanın quruluşu elədir ki, üstündə yataq salıb yatmaq mümkündür.

Ivanovka çörəyi

2 - 3 kq ağırlığında olan kərpic formalı çörək uzun müddət xarabə olmur. Mayalı xəmirədən bişirilən çörəyin hazırlanması da bir neçə gün çəkir. Təbii maye ilə xəmirin mayalanmasını uzun müddət gözləməli olurlar. Ivanovkaların çörəklə bağlı bir deyim var: "Xleb vsemu qolova" deyirlər.

Bu da təsadüfi deyil. Bərəkət çox önəmlidir. Hər qonağı duz - çörəklə qarşılayırlar. Böyük Vətən müharibəsindəki əcliq - səfərlər çörəyə olan hörməti daha da artırıb. Kənddə ən gözəl bayramlardan biri 9 May - Qələbə bayramıdır. Veteranlar burada çox ləli. İldən ilə sayılan azalsə da, sağ olanlar və onların ailələri mütləq hər il hərbi parad kostyumlarını geyinir, medallarını taxır və 41-45 abidasinin qarşısında toplanırlar. Ivanovkadakı digər bayramların hamısı dini xarakterlidir.

Matbax

Ivanovka matbaxı o qədər də zəngin deyil. Ən ləzzətli yeməclərdən birisi sobada bişən piroşkilərdir. Ölçülərinə görə kiçik olan və yerli maye ilə xəmirədən hazırlanan piroşkilərdən yeməkdə doymaq olmur. Kənddəki bütün toy və yas mərasimlərinin, qonaqların vəzkeçilməzli və süfrədə olması mütləq tələb olunan təkməyi "lapşa"dır. Bu, bir növ arişlə yeməyidir. Yerli üzüm çıxırı və ya rus adət - ənənəsinə sadiq olaraq süfrədə bütün növ mərasimlərdə vodka servisi edilir.

Bado - Başqal turizm zonası

Bado

Mərsutun ilk dayanacağıdır. Buradan çıxan kükürdlü mineral su müalicəvi xəssəlidir. Buradan bir qədər aralıda yerləşən 7 bulaq bölgəsi də turizm cənnəti hesab edilir. Yüksək dağlıq - meşəlik ərazidə bir - birinə yaxın 7 bulağın ətrafı yay istisindən qaçanlar üçün yaxşı çarədir. Bado - Başqal turizm zonası tarixi abidələrlə zəngindir. Çünki bu tarixi abidələrin ətrafında heç bir turizm infrastrukturunu yoxdur, yol çəkilməyib. Piyada və ya atla səyahət etmək mümkün olan tarixi abidələr Xan qalası (XII - XIII əsr), Həram qalası, Fit qalasıdır.

The Ivanovka residents have a motto. "Khleb vsemu golova". They say this is not by chance. Bread is very important. The villagers meet their guests with salt and bread. The starvation during the Second World War made people respect bread more.

One of the most important holidays in Ivanovka is the 9 May Victory Day. The village used to have many veterans of the war, but their number dwindles every passing year. On 9 May, the veterans and their family members wear their parade costumes, put on their medals and come together near the monument to the 1941-1945 war. All other festivals in Ivanovka are religious in nature.

Cuisine

Ivanovka's cuisine is not very rich. One of the most delicious dishes is piroshki, which are cooked in a stove. Small in size, piroshki are made of dough with yeast. They are really tasty. Another dish, called lapsha, is a must in wedding parties and funerals in the village.

What is lapsha?

It looks like arishta (Azeri dish). Thin layers of dough are cut into very small pieces and boiled in chicken flavoured water. Chicken is sliced into very small pieces and added to the meal before being served. Local grape wine or vodka is served in all ceremonies in keeping with the Russian traditions.

The Bado-Basgal tourism zone

Bado is the first stop on the route. Its sulphuric mineral water has healing effects. Located on a roadside, it is the most popular stop for travellers, especially in summer. The Seven Springs area, which is a little farther, is also viewed as heaven for tourists. Seven springs located close to each other in an area of high mountains and forest are good for people feeling the scorching heat. The Bado-Basgal tourism zone is rich in historical monuments. It takes several days to visit all the monuments, because there is no tourism infrastructure, no roads around the monuments. Let us have a look at the monuments that can be reached on foot or on horses: The Khan fortress (XII-XIII centuries), The Haram fortress, The Fil fortress.

The village of Basgal (56 km)

Basqal, which in a way resembles the Old Town in Baku, is amazingly tidy. The village was the administrative center of the district until 1933. There is a piece of national music, Basqali, dedicated to the village. Parts of the movie "On Faraway Shores" were filmed here. Although the village is a reserve, modern buildings have been constructed here in recent years. The historical architecture of the village has been affected by this.

Architecture

Basgal is very different with its narrow streets paved with cobblestones, and also with its unique houses built with pebbles. The most interesting feature of the houses is that they all look to the kiblah. Unlike build-

Keywords: Osmycetin; malolysis

Basal Demerchibazze

Basqal kəndi (56 km)

Bir baxışda Bakının İcarışaharını xatırladan Basqal salıqəsi ilə heyranlıq oyandırır. Kənd 1933 - cü ilə kimi rayon mərkəzi olub. Bu kəndin şərəfinə Basqalı adlanan milli musiqi nömrəsi də var. Qorxu olmasına rəğmən kənddə son illərdə aparılan modern ev inşaatları bura'nın tarixi memarlığına zərər verir.

Memarlığı

Dar küçələri, yənlərə döşənmiş çay daşları və eyni daşlardan tikilmiş orijinal evləri ilə çox fərqli otantik quruluşu sahib yerdə. Basqal evlərinin ən maraqlı xüsusiyyəti odur ki, bunların hamısı üzü qibləyə tərəf tikilib. Digər yerlərdən fərqli olaraq, hələ XVII əsrdə bu evlərin içərisində hamam da quradınılıb. Salıqəli küçələrdə, sıra ilə tikilmiş evlərin hamısının həyatıyanı sahəsi var. Evlər 2 mərtəbəlidir. Birinci mərtəbə sakinlərin ixtiyar vaxtları və təsərrüfat üçün nəzərdə tutulub. Evlər zəlzələyə davamlı tikilib. Çay daşlarının arasına, hər 5 - 6 qatdan bir ağac katıllar qoyulub. Buna mütəxəssislər "seysmik kəmə" deyirlər.

Məhəllələr

Basqalda 5 böyük məhəllə var. Ən böyüyü Qoşəbəlaq və Dəmirçi bazarıdır. Ən qədim məhəllə isə Kələkücədir. Tapada "Mollanın yeri" adlanan qırmızımtıl yovşanlı bir təla var. Düzən qəbristanlığında ən az 500 illik qəbirlər var. Dəfn olunanların kimliyi, sənəti, ölüm tarixi və sair məlumatlar yazılan məzarüstü daşlar, kitabələr çoxdur.

Dəmirçi bazarı

Geniş meydan qəsəbənin mərkəzidir. Bura keçmişdə, uzun illər Basqalın mədəniyyət və ticarət mərkəzi olub. Bazar meydanından Sayad dağına, Fit dağına və ətraf məsələlərə gözəl bir mənzərə açılır. Qəsəbənin yeganə tarixi hamamı XVIII əsrdən qalıb. Basqal tarixi ləkə yolunun dayanacağıdır. Karvanların qonaqladığı, ticarət etdiyi yer olan Bazar meydanında hər zaman bəllü olub. Məhəllədəki XVI əsr Xan cınar elə nəhəngdir ki, gövdəsindəki geniş oyuqda bir zamanlar çayxana və bərbər dükanı olub. Hacı Bədəl məscidi (XIX əsr) - əl Fəqir Şeyx Səfəli ibn Şeyx Məhəmməd məscidi (XVII əsr) kəndin salamat qalmış tarixi məscidləridir.

Kürəbənd (XII əsr)

Basqal kanalizasiya sistemi belə adlanır. Bu sabəkə elə qurulub ki, çirkəb su, üstü sal daşlarla örtülü salıqə ilə hərülümüş borularla öz axarı ilə uzağaşı yönəldilib. Yerin altından çəkilən bu sistem elə inşa edilib ki, kirlə suların eynən Ləhdədə olduğu kimi hara axdığına sakinlər hələ də bilmirlər.

Toponim

Türkçə bas və qal ifadələrinin birləşməsindən əmələ gəlib. Qala qut, qala ucalt mənaqlarını verir. Basqallılar Təbriz ləhcəsinə yaxın siva ilə danışirlər. C, c və c hərflərinin dəyişik lələffüzü dənışqlarına fərqli rəng qatır.

Basqal mənzərələri

The views of Basqal

ings in other parts of the district, the houses in Basqal had indoor bathrooms even in the 18th century. The streets are clean and tidy. There are yards outside houses built in lines. These are two-storey houses. The first floor is used as a living space after the owners become old. It is also used for agricultural needs.

The houses are capable of withstanding earthquakes. There are wooden layers between every five or six tiers of pebble on the walls. This is what experts call "seismic belts".

Residential quarters

There are five large residential quarters in Basqal. The larger ones are Qoshabulag (twin springs) and the Damirchi (blacksmith) bazaar. The oldest of the quarters is Kalakucha. There are 500-year-old graves in the Duzan cemetery. Many of the gravestones contain information about the identity of the dead, their profession, the date of death, etc.

Blacksmith bazaar

There is a large square in the centre of the residential quarter. This square used to be Basqal's cultural and commercial centre for many years. There is a beautiful view of the Sayad mountain, the Fit fortress and the surrounding forests from the bazaar square. The only historical bath of the settlement dates back to the 17th century. Basqal was a stop on the old Silk Road. Goods were in abundance on the Basqal square, where caravans used to stop for trade. A 16th-century plane tree in the quarter is so huge that a hollow in its trunk was used as a tea house and as a barber's shop. Several mosques in the village that are survived: The Haji Badal mosque (XIX century). The Al-Faqir Sheikh Safai ibn Sheikh Mahammad mosque (17th century), Kuraband (XII century)

Toponym

Basqal is a pure Turkic word. The late academican Ziya Bunyadov believed that Basqal was a combination of two words – bas and qal. It means "storm a fortress", "build a fortress", or "erect a fortress". Basqal residents speak with an accent close to the Tabriz dialect. Their speech is colorful with specific pronunciation of the sounds "g", "j" and "ch".

History

Research carried out in Basqal in the 1980s revealed its 2,000-year history. Historians say that Basqal existed in the fourth century AD. The south-east of Basqal was an old population center rich in ancient and medieval monuments. Basqal was part of the Albanian state, which existed BC. It gained political, economic and strategic importance because of its suitable geographic location.

Silk production

In the middle ages, Shirvan was an important centre of textile manufacturing. Shaki received the silk production know-how from Basqal. Up until recently, almost every house in Basqal had silk weaving machines.

Tarixi

1980 - ci illərdə aparılan araşdırmalar buranın 2000 illik keçmişindən xəbər verir. Tarixçilərin fikrinə görə, Basqal hələ IV əsrdə mövcud olub. Basqalın cənub - şərqində yerləşən antik və orta əsrlər abidələri zəngin ərazi qədim insan məskəni olub. Miladdan əvvəl mövcud olan Albani dövlətinə mənsub idi. Ərazi tarixən əlverişli coğrafi mövqədə yerləşib ki, bu da siyasi və iqtisadi - strateji əhəmiyyət kəsb etməsinə səbəb olub.

İpəkçilik

Orta əsrlərdə Şirvanın böyük toxuculuq və sənətkarlıq mərkəzlərindən biri olub. Şəkiyə də ipəkçilik Basqaldan gedib. Demək olar bütün evlərdə yaxın keçmiş qədər ipək toxucu daşqahları vardı. Boyaçılıq, toxuculuq, ipəkçilik nəsilən nəsələ keçərək inkişaf edib. İpəkdən hazırlanan ən populyar məhsul kələğayı olub.

Kələğayı

Keçən əsrin 60 - ci illərinə kimi Basqaldakı hər evdə kələğayı toxunurdu. SSRİ dağıldıqdan sonra bazara qonşu dövlətlərdən müxtəlif cür mallar, o cümlədən örtüklər, şallar da daxil oldu. Bununla da kələğayı gözdən düşdü. Hazırda Basqalda kələğayı sexi fəaliyyət göstərir və ipək kələğayılardan artıq başqa modellər də hazırlayırlar.

Kələğayı çox zərif, çox incə, toxunduqca insana xoş gələn yumşaqlıqda, müxtəlif ölçülü milli baş örtüyüdür. əslində tarixən kələğayı istər kəsib və istərsə də zəngin təbəqədə Azərbaycan xanımlarının ən əsas geyim atributlarından olub. Gənclər üçün, yaşlılar üçün və hətta mərasimlər üçün kələğayılar vardı. Toy zamanı gəlinin başına qırmızı kələğayı örtər, yəsdə hər kəs qara kələğayıya bürünərdi. Gündəlik istifadə üçün krem, qəhvə və ya bəyəz kələğayılar bağlanardı. Tarixən ipəkçilik mərkəzi olduğundan Azərbaycan milli geyimlərində ipək parçalardan geniş istifadə edilib. XIX əsrin birinci yarısından başlayaraq Basqalda hazırlanan ipək məmulatların sorğu xarici bazarlardan eşidilib. 1862 - ci ildə Azərbaycan ilk dəfə Londonda keçirilən Ümumdünya sargisində iştirak ediblər. Həmin sargidə basqallı toxucu Nəsir Əbduləziz oğlu nümayiş etdirdiyi nəfis kələğayı və zərif qanovuz parçaya görə sarginin gümüş medalı və diplomla mükafatlandırılıb.

Əmrəki

Basqal yaxınlığında, kənddən 2 km aralıda, dağ başında yerləşən ən populyar meşə - dağ istirahət zonası belə adlanır. amir şəxs adı. ya da ordu başçısı kimi izah edilir. Toponim amir dağı mənasına gəlir. ərazidə eyni adı dağ, meşə, otel-restoran, bulaq var.

Pip ağacı - pip döləsi

Bu meşələrdə bitən meyvəsiz ağacdır. Amma yarpağı ilə yerli mətbəxin ən ləzzət təamlarından biri bəşirilir. Yaz ayında ağaclar yeni çiçək açdığı zaman, yarpaqlar çox təzə və yumşaq ləzzətli - tar pip yarpağından

Silk production, dyeing and weaving skills passed down to generations and evolved. The most popular product made of silk was kalagayi (a female head cover)

Kalagayi

Kalagayis were weaved in every house in Basqal until the 1960s. After the collapse of the Soviet Union, the market was flooded by foreign products, including head covers and scarves. Thus, the demand for kalagayis fell. Currently, there is a small kalagayi factory in Basqal. It now makes other models of silk kalagayis as well.

A kalagayi is a fine and pleasantly soft traditional head cover. Kalagayis were one of the most important items of clothing for both poor and rich Azeri ladies. There were special kalagayis for young and old ladies, and also for different ceremonies. During weddings, bride would wear red kalagayis. In funerals, all women wore black kalagayis. On a normal day, milky, brown or white kalagayis were used.

Historically, Azerbaijan has been known as a centre of silk production, therefore, silk has been widely used in traditional clothing.

Starting the first half of the 19th century, silk products made in Basqal became known in foreign markets. For the first time in 1862, Azerbaijan participated in an international exhibition held in London. A weaver from Basqal, Nasir Abdulaziz oglu, won the silver medal and got a diploma for the fine kalagayi and cloth he displayed at the exhibition.

Amraki

It is the most popular forest and mountain resort centre located on a mountaintop 2 km from Basqal. Amir is a male name. It also means an army commander. The toponym (Amraki) means the "Amir Mountain". A mountain, a forest, a hotel-restaurant and a spring in that area are also called Amraki.

The Pip tree- pip dolma

This tree, grown in these forests, produces no fruit. But one of the most delicious dishes of the local cuisine is made of the leaves of the Pir tree. The fresh leaves are collected in the spring, in mid-April when trees start to blossom, and are used in cooking dolma. The fresh leaves are marinated for about 10 days. Dolma made of Pir leaves is a must in Basqal. If you do not get the chance to taste it in Basqal, you can buy marinated Pir leaves, which are available everywhere in Basqal, and make your own dolma at home.

The Lahij tourism zone

Small villages are scattered over mountain slopes all along the road to Lahij. The landscape of the valley is extremely beautiful.

dolma bışırılır. Bu da aprel ayının ortalarında baş verir. Taxminən 10 gün ərzində toplanan təzə yarpaqlar marinad edilir. Başqala gəlir pip dolmasından yemədən buradan getmək gühəhdir. agar yeya bılmasəniz, arazıda har yerdə pip yarpaq marinadları satılır. Alıb evinizdə sinaya bılarsınız.

Lahic turizm zonası

Lahica aparan yollarda, dağ yamacına sapalanmış kiçik kəndlər var. Dara boyunca fəvqəladə gözəlliyə sahib manzaraya doymaq olmur.

Asma körpü və Girdmançay

İşı olan və olmayan hər kəs in yolda ayaq saxlayıb, mütləq üstündən keçdiyi məşhur körpüdür. İş orasındadır ki, bu dara boyunca axan Girdmançay çox dalı çaydır. Yazda və payızda macrasına sığmayan Girdman çayının sağıltısından qulaq tutulur. Bir az yağıntı düşən kimi, coşub daşır və qarşısına çıxan hər şeyi yuyur. dağdır. Heç bir körpüyə rəm olmayan bu çayın yeganə çarəsi asma körpüdür. Yüzrlə körpü dağıldıqdan sonra, nəhayətində çox yüksək olan bu asma dəmir körpünü inşa etdilər. Ekstrim, adrenalin həvəskarları üçün əla ağılancadır.

Namazgah

Vaxtilə buradan keçən karvanların dayanacağı olub. Burada namazlarını qılıb, yemək yeyib, dincəlib yollarına davam ediblər. Çünki bu ərazi dar dağ yollarında ən geniş sahəsi olan tək yerdir. Namazgah mineral süfrə suyu ilə məşhurdur. Burada qurudulmuş bitkilər satılır. ətraf dağ və meşədə bitən nə qədər çiçək varsa, hamısını toplayır, qurudur və su qlymatına da satılır. Kaklik otu, yovşan, yarpız, itburnu, banəvsa, çobanqəstigi - nə axtarsanız var. Bunların hamısı müalicə məqsədilə istifadə edilir. Qanın, maddə - bəğırsaq və baş ağrısı, təzyiq və öskürək sökücü dərmanlar satılır. Hansı çaycayın nəyə faydalı olduğunu yerlilər çox yaxşı bilərlər. Xalis Lahic baltı almaq istəyənlər buradakılara güvənə bilərlər. Kilosu ən az 25 AZN-dən başlayır. Babadağ ziyarətçiləri də uzun yolçuluqları sırasında dincəlmək və namaz qılmaq üçün buranı seçirlər.

Babadağ (3629 m)

Baş Qafqaz silsiləsinin cənub-şərqində, Quba və İsmayilli rayonları sərhədindədir. Babadağa digər yol Quba - Qonaqkənd - Qarxun kəndlərindən keçir. Bu, daha çətin və təhlükəli yoldur. Bu səbəblə ölkənin ən yüksək zirvələrindən birinə getmək üçün Lahic yoluna daha çox üstünlük verirlər. Dağın şimal və şimal - cənub yamacları bitkisizdir. Qaraçay, Valvə və Girdman çayları burdan başlayır. İl boyu zirvəsi qarlı olan Babadağın yaxınlığında, dəniz səviyyəsindən 3400 - 3500 metr yüksəklikdə, bir - biri ilə yanaşı 3 təbii göl yerləşir.

Hözzət Baba ziyarətgahı

Ölkənin ən məşhur ziyarətgahlarından olan Babadağa aparan yollar sadəcə 45 gün açıq olur. İyul - avqust aylarında buraya ziyarətə gedən məşinlər dara boyunca uzun bir karvan əmələ gətirir. KAMAZ və Sovet üslu böyük avtobuslarla hər kəs Babanın yanına tələsir.

Suspension bridge and Girdmanchay

This is the famous bridge over Girdmanchay, which is flowing fast through the valley. In spring and autumn, the river overflows, making a lot of noise. Every time when there is rain, the river breaks its banks, destroying everything on the way. This iron suspension bridge was built high on the river after it had destroyed hundreds of regular bridges. It is very good for those seeking excitement and adrenaline.

Namazgah

It used to be a stop for caravans. Merchants stopped here to pray, to eat and have a rest, as it was the most spacious area on the mountain pathway. Namazgah is known for its mineral water. Herbs from the surrounding mountains and forest are collected, dried and sold here very cheaply. You can find everything here – oregano, wormwood, mint, camomile and violets. These herbs are used for medical purposes, for the treatment of stomachache, headache, blood pressure and cough. Locals are really experts on the herbs. They know which herb is good for a particular disease. Pure Lahij honey can be found here. A kilo of the honey costs at least 25 manats. Pilgrims to Babadag also stop here to have a rest and pray.

Babadag (3,629 m)

Babadag is located in the south-east of the Great Caucasus range, on the border between the Quba and Ismayilli districts. Another route to Babadag starts in Quba and goes through the villages of Qonaqand and Qarkhun. It is a more difficult and dangerous route. Therefore, many people prefer the Lahij route to get to Babadag, one of the country's highest peaks that is covered in snow throughout the year. The northern and southern slopes of the mountain are barren. The Qarachay, Valvala and Girdman rivers originate from here. There are three natural lakes located side by side near Babadag, 3,400-3,500m above sea level.

The Hazrat Baba shrine

The roads to Babadag, one of the country's most revered places of worship, are open for only 45 days throughout the year. The vehicles of pilgrims form a long convoy along the valley in July and August. Travelling in Kamaz lorries and Soviet-made buses, everybody is anxious to see the Baba (grandfather).

Legend

Nana (grandmother), one of the companions of the prophet Adam, has been buried on a slope of the mountain, and Baba disappeared on the mountaintop. Closer to the peak, there is the Valley of Devil and the Musa spring, which is similar to the Zamzam spring (in Mecca). Pilgrims first visit Nana's grave, and then follow the dangerous route up to the mountain. Then they stone the devil, drink water from the Musa spring and finally climb up the peak, where they pray for Baba.

Lahij, Hacıdayim 72 otaqlı ev

Lahij. A seventy-two-room home of Hacıdayi

Afsana

Dəğin atayında Adam peyğambarın əshabələrindən biri olan Nana dəfn edilib, dəğin zirvəsində isə Baba qəyb olub. Dəğin zirvəsinə yaxınlığında Seytan Darası və Zamzam bulagının bənzəri olan Musa bulağı var. İnsanlar ilk öncə Nana qəbrini ziyarət edir, sonra təhlükəli yolu olan dəgə dırmaşır. Seytana daş atır, Musa bulagından su içir və nəhayət, zirvəyə qalxaraq Babanın ruhuna dualar oxuyur, niyyət edirlər.

Lahıc (37 km)

Bakıdan 180 km şimal - qərbdə, Böyük Qafqazın atayında, Girdmançayın sol sahilində, okean səviyyəsindən 1100 - 1200 metr yüksəklikdə yerləşən kənd az meyilli yamaçda salınıb. Lahıc aşırımı möhtəşəm Niyaldağ silsiləsinin suayırıcındadır. Hündürlüyü təqribən 1700 metrdir, dar və çətin keçildir. Yollar təhlükəli olsa da, il boyunca buraya avtomobillə getmək olur. 7 dağ arxasında salınmış Lahıcda bütün Şərq şəhərlərindəki analarına xas bir cəhət var. Tarixən burada 7 dağ əhatəsində 7 məhəllə, 7 bulaq, 7 məscid, 7 hamam və sair mövcud olub. Lahıcda hər şey 7 rəqəmi ilə bağlıdır.

Niyal dağ

Lahıcın gözəlliklərindən, atributlarından biri də Niyal dağdır. Niyal dağı dəvə belinə oxşar 9 yaldan ibarətdir. Bu yal silsiləsi dəvə karvanını xatırladır. Kənd ətrafında çay dərələri boyu at gəzintisi etmək olar. Həmin gəzinti zamanı bəzi təbii - tarixi abidələrlə qarşılaşmaq olar.

Girdman qalası

VII əsrdə Girdman dövlətinin mərkəzi, indiki Lahıc qəsəbəsinin olduğu zamanlarda qalanın əsası qoyulub. Mərkəzdan 37 km şərqdə, Girdman çayının sol sahilində yerləşən bu abidə qədim Albaniyanın alınmaz qalalarından olub.

Tarixi

Antik Sədun şəhərinin qalıqları, nə vaxtsa burda yerləşmiş qədim Girdman şəhərinin izləri bu günə qədər qalmıqdır. 2000 il yaşı olduğu ehtimal edilən Lahıc 6 - cı əsrin sonu, 7 - ci əsrin əvvəllərində son Alban dövlətinin hökmdarları olan Mehranilər sülaləsinin birinci nümayəndəsi Mehran tərəfindən salınıb - əvvəlcə son Alban dövləti Girdman knyazlığının, daha sonra isə Lazıyan mülkiyyətinin siyasi - inzibati mərkəzi, o cümlədən son Alban hökmdarı, knyaz Cavanşirin yəy iqamətgahı olub.

Rəvayət

Deyilənlərə görə Lahıcın əsası Sasani şahı I Keyxosrov tərəfindən qoyulub. Onun idarəçiliyi dövründə İran - Turan müharibələri gedirdi. İranla Turanın uzun və yorucu düşmənçiliyindən bezən I Keyxosrov hakimiyyətdən əl çəkərək İranı tərk edir. Öz yerini qardaşı oğluna təqdim və Lahıc tərəflərarə gəlir. Buranın gözəlliyi, iqlimi, təbii şəhəni cəlb etdiyindən, ömrünün axırına qədər Lahıcda qalmaq qərarlaşdırır. İranın

Lahij

It is a village 180 km north-west of Baku, and 37 km east of the district centre. Lahij is located on a slope of the Great Caucasus range, on the left bank of Girdmanchay 1,100-1,200m above sea level. There are the Qovdagh (2,437 m) and Niyaldagh (2,322 m) ranges nearby. The roads to Lahij are open throughout the year although they can be dangerous. As a typical Eastern town, everything in Lahij is connected with the number 7 (seven). Historically, there have been seven residential quarters surrounded by seven mountains, seven springs, seven mosques and seven baths in Lahij.

The Niyaldag mountain

One of the beauties and attributes of Lahij is the Niyaldag mountain. It is made up of nine hills resembling camel humps. This range of hills looks like a caravan. You can ride along the river valleys outside the village on horses. There are some historical and natural monuments in the valleys.

The Girdman fortress

The fortress was built in the seventh century, when Lahij was the capital of the state of Girdman. Located 37 km east of the district centre, on the left bank of the Girdman river, it was one of the impregnable fortresses in ancient Albania.

History

The ruins of the ancient town of Sadun and the traces of an old Girdman town are still there. Lahic was built by Mehran, the founder of the Mehrani dynasty, in late sixth and early seventh centuries. The Mehranis were the last rulers of Albania. Lahij was first the political center of Girdman (the last Albanian state), and then the capital of the state of Lazika. It was also a summer residence for Javanshir, the last ruler of Albania.

Legend

It is said that Lahij was founded by Sassanid shah Kaykhosrov I. During his rule, Iran was fighting a war with Turan. Tired of the long and exhausting war, Kaykhosrov I abdicated and left Iran. He appointed his nephew as king and traveled to Lahij. Kaykhosrov was so impressed by the beauty, climate and nature of Lahij that he decided to stay here until the end of his life. He named the area Lahij after Iran's Lahijan region. It is even said that Kaykhosrov's grave is in the old cemetery in Lahij.

Toponym

There have been several variant spellings of the name, such as Lanjan, Al-Ayjan, Al-Akhbaz, Layijan and Liran. Some people say Lahij was the name of a tribe. Others say the toponym is related to the Lahijan region in Iran's Gilan province. There is a famous legend about the toponym.

Lahicda mövsümün səbəngləri ilə də dəbdəbə

Copper water jars are still in fashion in Lahij

Lahican əyalətinin sərafına bu yerləri Lahic adlandıır. Hətta Lahicin köhnə qəbiristanlığında Keyxosrovun qəbri olduğu guman edilir.

Toponim

Lancan, al - aycan, əl - Axbaz, Layican, Liran formalarında işləniб. Bəziləri Lahıcı tayfa adı ilə əlaqələndirirlər. Digərləri Gilanın Lahican əyalətindən gələnlərin bu adı saxladıqlarını qeyd edirlər. Toponimlə bağlı bırı rəvayət geniş yayılıb:

Rəvayət

Qədimdə İranda La sahəri var imiş. Biri dafə güclü zəlzələ baş verir. Bundan sonra şəhər vırana qalır və xəbər yayılır ki, La həc. Yəni La şəhəri həc olub. O tarixdən sonra Lahic adı meydana çıxıb. Başqa bir ehtimala görə isə Lahic Baba dağında yerləşən "Həzrət Baba" ziyarətəhəinin yolu üstündə yerləşir. ərəb dilində la istiqamət bildirir. Həcc sözünün mənəsi isə aydındır. Yəni Lahic sözü "Həcc yolu" mənəsini verir.

Lahic Dövlət Tarix Memarlıq Qoruğu

1980 - ci ildə yaradılıb. 80 ha sahəsi olan qoruq ərazisində 93 ədəd tikili tarix və mədəniyyət abidəsi mühafizə olunur ki, bunlardan 71-i şəxsi yaşayış evləri, 22-si isə müxtəlif təyinatlı tikililərdir. Şahdag Milli Parkının hissəsi sayılan qoruq açıq hava altında muzeyi xatırladır. Lahic muzeyi 1914 - cü ildə tikilən Ağulu məscidində 1985 - ci ildən fəaliyyət göstərir.

Turizm

Azərbaycanda qonaqları ingilis dilində qarşılayan yeganə kənddir. Kəndin girişindəki "Welcome to Lahic" yazısını gəzənlər üçün hər şey hamın aydın olur. Bura yerli - xarici bütün turistlərə ilin bütün fəslələrində xidmət edən nədir, bəlkə də tək yerdi. Muzey yaxındakı turizm informasiya bürosunda kirayə evlər, tarixi - təbii abidələr, gəzintilər haqqında bütün məlumatı toplamaq və bələdçi tutmaq olar. Qoruq üzrə bir neçə istiqamətdə səyahət gerçəkləşdirmək mümkündür. Lahic ətrafı turlara qatılmağa dəyər. 1505 metr yüksəklikdə. Pəstər çay. Pəstər dərəsi boyunca üzü dağlara və meşə istiqamətində mükəmməl mənzərə, pəncərəm, bulaqlar və yol boyunca müxtəlif yerdə və təbəqədə şalələri var, ən yaxını 2 km məsafədədir.

Lahicin küçələrinə yağış və qar yağanda torpaq döşəməni yuyub aparmasın deyə başdan ayağa dəş döşənib. İkimartəbəli evlərin hamısı çay daşından tikilib. Hər 60 - 70 sm-dən bir bu daşların arasına ağac katil - kərəkəs, pəncərələrə bəzəkli dəmir bərməliq vurulur. Qədim taxta qapılarda dəmir döyəclər var.

Ölkənin ən çox turist qəbul edən kəndi olmasına rağmen burada hələ ki, otel yoxdur. Bunun əvəzinə kirayə evlər var. Lahicdəki ən məşhur ev Həcimin evidir. Bu tarixi abidə 72 otaqlıdır. Uzaqdan diqqət çəkir. Amma dərəyə yaxın olduğundan qismən ovulub. Ümmiyyətlə, Lahic sellər - suları uzundan yavaş - yavaş yox olmaq təhlükəsi ilə üz - üzədir.

Bütün məhəllələrdə su bulaqları var. Hər kəs mis səhənglərdə evlərinə su daşıyır. Lahic sakinlərinin fəxrli

Legend

In the distant past, there was a town in Iran called La. One day, the town was obliterated by a powerful earthquake. People started telling each other: "La hech", which means the town of Lahij has gone. Thus, the name Lahij emerged.

According to another theory, Lahij is made up of the words la and Hajj. Lahij is lying on the road to the Hazrat Baba shrine on the Babadag mountain. In Arabic, la means direction. So Lahij means the road to Hajj.

The Lahij State History and Architecture Reserve

The reserve was established in 1980. Ninety-three buildings in 80 hectares of land are protected as historical and cultural monuments. Of the buildings, 71 are residential. The other 22 are for various purposes. The reserve, which is part of the Shahdag National Park, is like an outdoor museum. The Lahij museum was established in 1985 in the Agolu mosque, which was built in 1914.

Tourism

In Azerbaijan, Lahij is the only village where visitors are greeted in English. A poster erected at the entrance to the village reads: "Welcome to Lahij". This is a unique, and probably the only place where local and foreign tourists are provided with services throughout the year. At the tourism information bureau near the museum, you can get any information about houses for rent, historical and natural monuments, and tours of the town. You can also hire a guide. There are tour opportunities in several directions within the reserve. Tours of the Lahij suburbs are worth joining. There is a beautiful view of the mountains and forest from the Peshtar river and Peshtar lake 1,505m above sea level. There are also springs and waterfalls along the road. The closest one is 2 km away. Tours within Lahij are the most popular. What can be of interest in the village?

To prevent erosion by rain and snow, the streets in Lahij have been fully paved with stones. All of the two-storey houses have been built of pebbles. There are wooden layers between every 60-70 cm of pebble on the walls. Attached to the windows are decorated iron grids. There are also iron beaters on the old wooden doors.

There is still no hotel in Lahij although it receives more tourists than any other village in the country. Instead, there are houses for rent. The best known house in Lahij is the one owned by Haji. This historical monument stands out with its 72 rooms. As the building is close to the valley, it has been partly washed away. Generally speaking, Lahij is facing the threat of gradual destruction by rains and floods.

There are springs in all the residential quarters. Everybody takes water home in copper jugs. Lahij residents boast about their sewage system, which was built in the ninth century, although nobody here really knows where the waste water flows to.

There used to be many baths in Lahij. Only two of them have remained to date. One of them is the Haji Molla Huseyn bath, built in the 19th century. Heated by wood, the bath is half-dark inside. The bath serves men on even days, and women on odd days. It is almost never vacant. Some customers enjoy themselves by renting the bath entirely.

Lahicn mis samovazıları da məşhurdur

The copper samovars of Lahij are also famous

bahs etdiyi kanalizasiya sistemi IX əsrdə qurulsada, burada kirli suların haraya apardığını bu günə qədər də bilin yoxdur.

Əvvəllər sayı çox olan hamamlardan müasir dövrə sadəcə 2 danəsi qalıb çıxıb. Onlardan biri XIX əsrə aid Hacı Molla Hüseyn hamamıdır. Odunda qızdırılan hamamın içərisi yarıqaranlıq olur. Burada bir qayda olaraq tək günlərdə kişilər, cüt günlərdə xanımlar çimirlər. Demək olar heç vaxt içi boş qalmır. Bəzən hamam pulunu artırılmasıyla ödəyən müstəvirlər hamamı tamamilə özləri üçün kirayəlayaraq səfəsini çəkirlər.

Sanatkarlıq

Qədim sanatkarlıq mərkəzində nəlbəndlər, xalçaçılıq, dəmirçilik, toxuculuq, qalayçılıq da indi qədər yaşayan sənətlərdir. XIX əsrin ortalarında Lahıcda 200-dən artıq sənətkar emalatxanası fəaliyyət göstərirdi. Burada 127 növ pəsa istiqamətləri olub.

Misgərlik

Lahıc sakinlərinin ən əsas çörək ağacı, tarixən ən populyar sənət misgərlik olub. Bu da təbiiidir. əvvəllər mis qablar məişətin vazkəçilməz parçası idi. İndi məişətdə istifadə edilmədiyindən misdən daha çox suvenir əşyaya hazırlayırlar. XIX əsrdə Lahıcda 60-dən artıq misgər olub. ən qədim al sənətlərindən olan misgərlik ailədən ailəyə ötürülür və asla unudulmur. Odu ki, bəzən kənardan birisi uşağını gətirib bu ustalara deyəndə ki, bir il yanımda qalıb sənəti öyrənsin, lahıclı misgərlər gülürlər. Çünki onlara görə bu işi görmək üçün bir insan mis qoxusuyla böyüməli, dağahın yanında tərbiyə olunmalıdır. XVIII - XIX əsrlərdə misgərlik və silah istehsalat mərkəzlərindən olan Lahıcda misənləmə ocaqları hələ də durur. Yerli ustaların düzəltmələri al işləri Orta Asiya, Dağıstan, Gürcüstan, İran, Türkiyə və digər yerlərdə tanınıb. 1717 - 1718 - ci illərdə lahıclı usta Nəcəfqulunun düzəltmədiyi səmavərlər çox məşhurlub. Bura hər mənada tamamilə fərqli duyğular yəşədən yerdir. Evlərin həyatında təndirxana var. Səhər saat 7 -də Lahıc küçələrində, hər evin dərəcəsi qarşısında yenidən təndirdən çıxmış isti çörəklərdən satın almaq olar. Kənd mağazalarında qoyun və ya keçi pəndirini tapıb səmavər çayı ilə edilən gözəl bir qalyanaltımın və heyvə yarpağından bişirilmiş xüsusi Lahıc dolmasının dadı uzun müddət damaqda qalır.

Craftsmanship

In this old centre of craftsmanship, there are still blacksmith's shops, as well as workshops producing horse-shoes, carpets, clothes and tin. In mid 19th century, there were over 200 workshops in Lahij. There used to be 127 professions here.

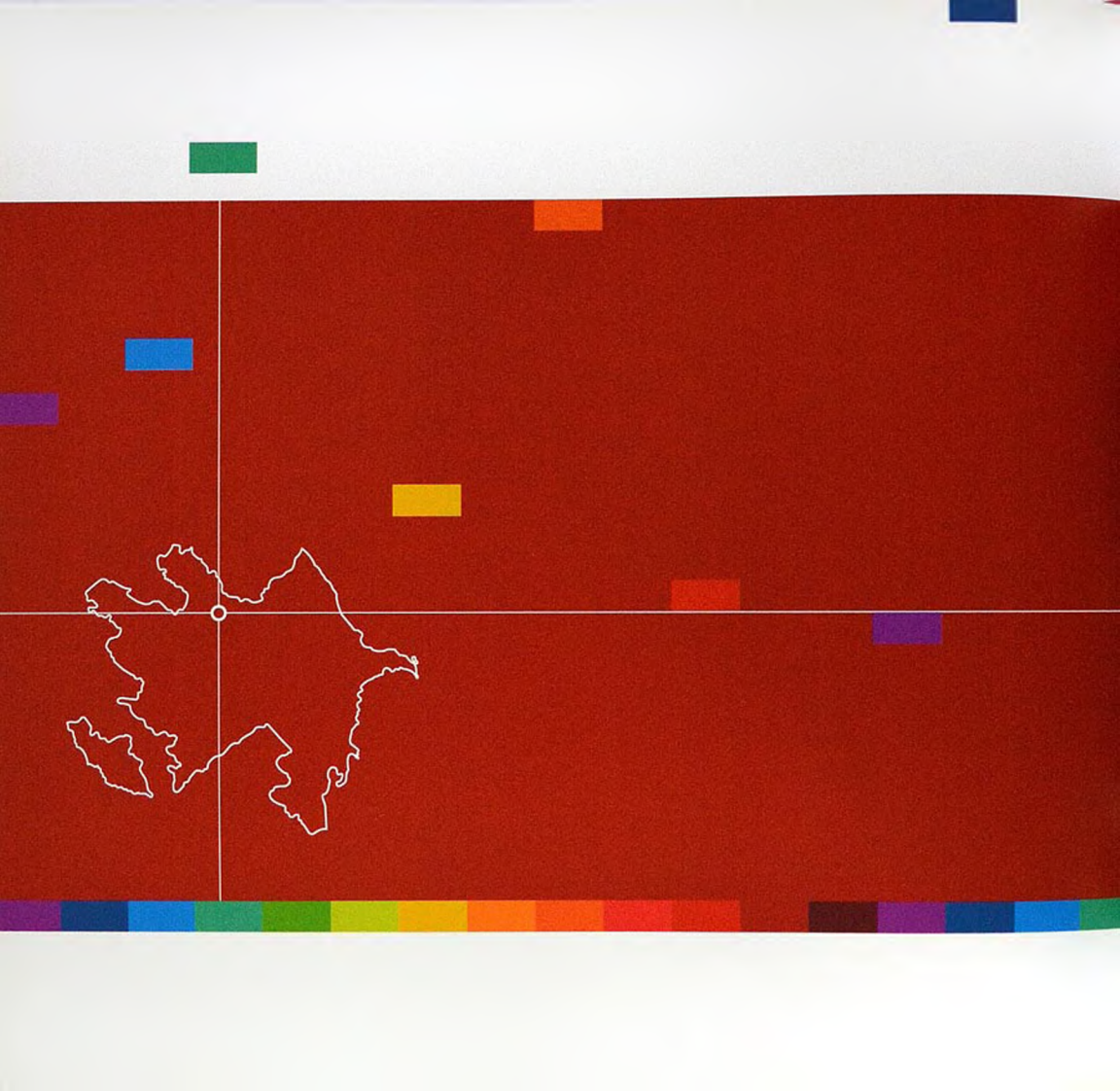
Copper works

Traditionally, making artefacts of copper has been the main source of income and the most popular profession in Lahij. And this was not by chance. Copper items used to be an inseparable part of everyday life. But it is no longer the case. Now mostly souvenirs are made of copper. There were more than 60 coppersmiths in Lahij in the 19th century. Coppersmith skills are never forgotten. They are passed down through generations. This is why, Lahij coppersmiths laugh at people who ask them to teach the skills to their children within a year, because they believe that a man has to grow up smelling copper in order to become a good coppersmith. Lahij was a center of misgarlik and arms production in the 18th and 19th centuries. Copper melting sites in Lahij have remained to date. Works by local craftsmen have achieved fame in Central Asia, Dagestan, Georgia, Iran, Turkey and other places. Samovars made by Lahij resident Najafqulu in 1717-1718 were very well-known at the time.

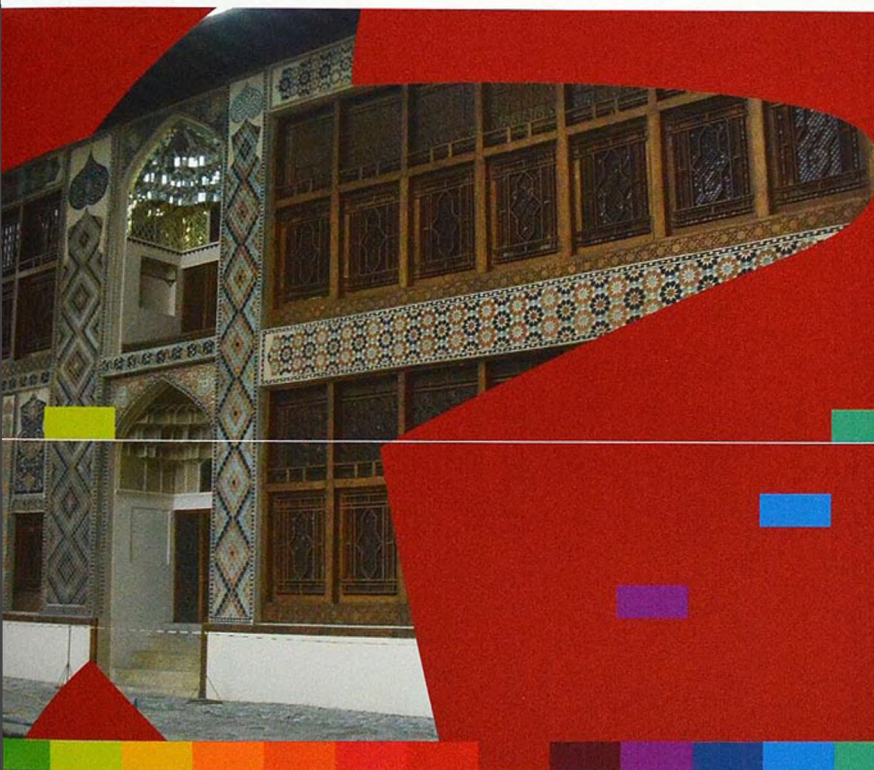
This is a place that arouses completely different feelings. There are tandirxhanas (bakeries) in the yards. You can buy freshly baked bread from any house in Lahij at 0700 in the morning. You will always remember the nice breakfast you will have with cheese (made of sheep or goat milk) from a local shop and samovar tea. In Lahij, there is a meal which visitors want to have again upon their return to the village. This is also the meal that is advised to people planning to visit Lahij.

ŞƏKİ / SHAKI

Şahı qalasının içindəki Əlibağ məbədi: 5-ci əsr

The ancient temple, 5th century

Shaki

I first visited Shaki in winter 1991. The red roofs of the town, nestled in a valley, were covered with dazzlingly white snow through which smoking chimneys peeped out. I felt as though I were in the 18th century, in a magical town, and caught myself thinking: "I'll come back here. I'll definitely come back. And not just once." My intuition did not let me down. Many years later I have travelled the length and breadth of Shaki, savouring all its charms. And I advise you to do the same. Shaki is one of the finest and most unusual parts of Azerbaijan.

Shaki and its people

You have only to say the word "Shaki" to prompt a good-natured smile from anyone who has just a passing knowledge of the area. The reason is that the locals are cheerful, resourceful, sharp-tongued and full of positive energy. Shaki people cannot be confused with anyone else. Just as Scottish people can be identified straightaway by their English pronunciation, Shaki people can be recognized from their first phrase in their native Azerbaijani.

Local people are known for their liking for jokes and jokey conversational style. This is why Shaki is sometimes called "Azerbaijan's Gabrovo". Absolutely everyone here tells jokes – old and young, men and women. When you are in Shaki, don't take offence easily. In the land of humour, try to respond to a joke with a joke.

Shaki people laugh at themselves as well as at others. A half-joking, half-serious Shaki-Azerbaijani dictionary has been compiled on the peculiarities of the local dialect and hangs at the entrance to the local History Museum. You cannot help laughing when you read it. An archaeologist is a goresan, literally "someone who rummages about in graves", a director is a duzub gosən, literally a "doer", while chicken cooked in wine is kefli beca, "drunk chicken".

Any Azerbaijani can tell you at least one joke about Shaki people, whether it is about the local dialect or their stinginess or about how good they are at counting – money, of course. I cannot say that Shaki people are mean, but they are certainly very precise in financial matters. Shaki dialect, which is amazingly infectious, provides an endless source of jokes. I have noticed that after every trip there I involuntarily begin to speak in the dialect, adding the particle "ha" to the beginning of every word. This reminds me of a joke: "A Shaki man sends his son to a remote corner of Russia to learn Russian there. Some time later, the father goes to visit his son to see how he is getting on. When he knocks at the door of the house where his son is staying, the Russian landlady replies: "Ha ind!?" or "Who is there?" in Shaki Azerbaijani.

Many famous people were born in Shaki. Shaki is proud of its sons – the founder of Azerbaijani theatre, Mirza Fatali Axundov, People's Poet Baxtiyar Vahabzadə, author and playwright Sabit Rahman and composer Emin Sabitoğlu were born here.

Shaki architecture

Shaki was originally founded on the left bank of the River Kis, but after a mud volcano erupted in 1772 it was moved to its current location. The village of Nuxa was close by, so at one time Shaki shared its name. It

Şaki

Buraya ilk dəfə gələn özünü nağıllar aləminə düşmüş kimi hiss edir. Nədənsə bir dəfə gələnlar bir dəfə mütləq Şakiyə gələcəklərindən əmin olurlar. Çox vaxt bu istək gerçək olur. Cərməyanlar mütləq görməli...

Arayış

Böyük Qafqaz dağlarının cənub yamaclarında, 2432.7 kvadrat km sahədə mineral bulaqlar, meşə və tikinti materiallarıyla zəngin ərazidə yerləşir. 63 yaşayış məntəqəsi var. Bakıdan 370 km aralıdır. ərazidən iki dəfə çay - KİS və Qurcana çayları axır. Xan yaylağının dağətəyi düzənliyində, dəniz səviyyəsindən 675 metr yüksəklikdədir. 3 tərəfdən hündür sıra dağlarla əhatə olunub. Xan yaylağı (1800 metr), Qızıl Qaya (3000 m), Bazar Düzü (4466 m)

Şaki və şakililər

Şaki deyan kimi buranı tanıyan hər kəsin üzündə xoş təbəssüm yaranır. Zərəfatçıl, həzircavab, basdan-ayada müsbət enerji saçan insanlarına görə. Şaki camaatını Azərbaycanın heç bir bucağının adamları ilə səhv salmaq mümkün deyil. Şotland lahcası İngiltərədə qulağınızı necə çılırsa, şakiliyin də ilk kəlmələrində şirin Şaki lahcasını sezmək mümkündür.

Şakililər duzlu-mazali söhbətləri, zərəfatları ilə ad çıxarıblar. Sovet dövründə Şakini Azərbaycanın "Qəbrov"su adlandırırdılar. Burada hamı - qadın da, kişi də, uşaq da latifə danışır. Yolumuz Şakiyə düşdüsə, hər deyilan sözdən inciməyin. Yumor dünyında zərəfata zərəfatla cavab verməyə çalışın.

Şakililər ham başqaları, ham da özləri barədə zərəfat etməyi sevirlər. Yerli dialektin xüsusiyyətləri barədə yazırafat, yənciddi "Şacıca-Azərbaycanca" lüğət tərtib edərək, Tarix - Diyarşünaslıq Muzeyinin lap girişində asıblar Oxuduqca, gülüb gedirsən. Bəzi misallar: Pomidor - bəmadur, neft - noyut, məktəb - mayfut, velosiped - yersavat, məaş - donnux, axsaq - myatarax, ayaqqabı - ayaxqavı, qoyartı - ala. Bu kəlmələri isə uğunmadan oxumaq mümkün deyil. arxeoloq - goreşən, rejissor - düzüb-qoşan, çaxırda bişiril-miş toyuq - kefli beça.

Azərbaycanda istənilən kəsə Şaki barədə latifə soruşsanız, mütləq birini xatırlayar. Bu, ya Şakililərin lahcası, ya simic olması, ya da haqq-hesabı yaxşı bilməsi barədə ola bilər. an çox gülüs mənbəyi isə dəhsət yoluucux Şaki lahcasıdır. Fikir verməşəm, hər dəfə Şakiyə səfərdən sonra qeyri-ixtiyari Şaki lahcasında danışmağa başlayır, sözlərimin əvvəlinə "ha" hissəcici əlavə edirəm. Ha indi, Ha bura ...

Şaki memarlığı

Şaki ilk əvvəl KİS çayının sol sahilində salınıb. 1772-ci ildə şiddətli yağış nəticəsində KİS çayında daşqın baş verir, güclü sel şəhəri tamamilə dağıdır. "Qafqaz" qəzeti 1846-cı il 15 iyul tarixli buraxılışında bu hadisəni belə təsvir edirdi: "Dəhsətli daşqın əmalə gətirən KİS çayı Şakini xarəbazara döndərdi, onun bütün evlərini bünövrəsindən qopardı. ... Minlərlə adam bu dəhsətli selin qurbanı oldu. o vaxtdan şakililər vadinin şərq sahilinə - dağların ətəklərinə çəkildilər. İndiki Nuxa şəhəri də əla burada əmalə gəldi"

was during this period that the fortress of Narin Qala was built. The new structure and original appearance of the new town, built in the 18th century, kept their initial appearance right up to the 19th century. Later, relatively modern buildings, constructed with less expenditure of time, effort and money, began to squeeze out the older buildings.

Shaki's unique panorama is the result not only of the bewitching beauty of the mountain scenery, but of the town's harmony with nature. All the houses are surrounded by gardens, the yard of every house is surrounded by a fence or wall, while the roofs of all the houses are covered in red tiles, which are not only attractive but keep the homes warm in winter and cool in summer.

The wooden gates into the yards of homes are another striking Shaki feature. To avoid opening the heavy gates every time, they contain small doors on which unusual bells hang "daqqilbabi", (literally "mallets"), and not one door, but two, one higher for adults and the other lower for children. In recent years iron gates have come into fashion here and are continuing to spread. Shaki people have already come up with a joke about this: "Never mind, one day iron gates will bow before wooden ones too."

The streets of Shaki are unique too. The old town is covered in cobblestones. And with good reason. It often rains here. Local people say: "If just a drop falls from heaven, it's pouring in Shaki." Cobbles hardly wear down, are attractive and cobbled streets gather very little dust.

Although it rains a lot in Shaki, the town is short of drinking water and it contains very little iodine. If you plan to settle here for some time, then take iodine with you.

One interesting fact: in the Soviet era it was common practice to give districts a new name, but many parts of Shaki escaped this fate and kept their old names – Gancali, Dirrah, Manqara, Gumbaralar and Dodu. Each of these famous districts has its own character. For example, the national dish piti is made in Dodu, while settlers from the city of Ganca once lived in Gancali. The district of Gumbaralar (Grenades) is said to have got its name because a grenade was once blown up here during an argument.

Shaki manor

The view from Shaki

Old Shaki

Most of Shaki's buildings of historic and architectural interest are concentrated in the upper part of the town, so this area has been declared a reserve. In the reserve, which the locals call Kohna Qala (Old Fortress), it is forbidden to demolish buildings and build new buildings that are not in the appropriate traditional style.

Old Shaki is surrounded by the 18th-century walls of Narin Qala fortress. The Khan's Palace, which is here, was built in 1762 during the reign of Huseyn Khan. As the name makes clear, this was the residence of the ruler of the independent Shaki khanate. The palace is considered an outstanding example of medieval Azerbaijani architecture, unique in the world. Thousands of tiny pieces of glass were used to create the colourful effect we know as "sabaka" – they were stuck by hand into a wooden lattice without the use of nails or glue. Legend has it that when the palace was completed, the khan, enchanted by its beauty, ordered that the craftsman's hands be cut off so that he could not make its like again. There is a workshop near this unique building where the ancient art of sabaka making has been revived and visitors can watch the craftsmen in action.

Bu təbii fəlakətdən sonra Nuxa kəndinin yanında yerləşdiyindən, səhər bir müddət Nuxa adlandı.

Nuxa adı uzun müddət işlədilib. 1968-ci ildə çıxarılan qərarla inzibati ərazi vahidi kimi yenidən rəsmən Şəki adlandırılıb 18-ci əsrdə qurulmuş yeni şəhərin strukturu və orijinal halı 19-cu əsrin ortalarında olduğu kimi qorunub saxlanıb. Sonralar daha az vaxt, zəhmət və məsrəf tələb edən nisbətən müasir tikililər köhnələrin yerini almaya başlayıb.

Şəki qəlası, başqa deyişlə Narın Qala şəhərin yuxarı hissəsində yerləşir. İlk Şəki xanı Hacı Cəlaləddin hakimiyyəti dövründə, 1743 - 1755-ci illərdə tikilib. Üstündən iki əsr keçdikdən sonra ilk dəfə 1958 - 1963-cü illərdə bərpa edilib.

Şəkinin görünüşünü təkrarlınmaz edən gözəl dağ mənzərəsi ilə yanaşı, təbiətlə uyğunluq təşkil edən şəhər planlaşdırmasıdır. Hər bir ev öz baği ilə əhatə olunub. Bir-birindən çəpər və ya hasarla ayrılan evlərin damı kiramitdən hazırlanmış qırmızı daş örtükləri ilə örtülüb. Bu, estetik gözəlliklə yanaşı, evlərin içini yay aylarında sarın, qış aylarında isə isti saxlamağa kömək edir.

Şəki evlərində diqqəti cəlb edən başqa bir maraqlı cəhət taxta darvazalardır. Ağır taxta darvazaları hər dəfə açıb bağlamaq üçün, ortasından kiçik qapı da qəşləyir. Hər bir darvazənin üstündən "dağgilbab" adlanan qapı zəngləri asılıb. Darvazələrin üstündə, bir qayda olaraq, 2 dağgilbab görəcəksiniz. Yuxarıda böyük və nisbətən aşağıda kiçik dağgilbab müvafiq olaraq, böyüklər və kiçiklər üçün nəzərdə tutulub. Son illər dəbdə olan dəmir darvazələrin sayı sürətlə artmağa başlayıb. Şəkililərin bununla da bağlı zərəcəti var: "Dəmir qapının da bir gün taxta qapıya işi düşər."

Küçələrə su səpmişəm

Şəki küçələrinin spesifik bir özəlliyi var. Köhnə şəhər başdan-başə daşla döşəyib. Məsələn burasındadır ki, Şəkiyə tez-tez yağış yağır. Burada deyirlər ki, göydan bir dəmci düşəndə, Şəkiyə leysan yağır. Odur ki, yollar tez yuyulub, səraddən çıxmasın deyə, şəkililər şəhəri başdan-başə eroziyaya davamlı çay daşları ilə döşəyiblər. Bu, səhərə həm yaraşığı verir, həm də daş döşəməli küçələrdən keçərkən, havaya toz qalxmır. Yeri gəlmişkən, Şəkinin yağışından bol olmasına baxmayaraq, əhali içməli su azlığı problemi yaşayır. Suyun tərkibində yod çatışmazlığı var. Burada uzun müddət yaşamağı planlaşdıranlara yod dəmçiləri qəbul etməyi nəzərdən keçirmək məsləhətdir.

Maraqlıdır ki, Sovet dövründə yer adlarının ücdəntulma dəyişdirilməsinə baxmayaraq, Şəkinin bir çox köhnə məhəllə adları bu gündə də qorunub saxlanıb. "Gəncəli", "Dırx", "Mənkərə", "Qumbarələr", "Dodu" məşhur məhəllələrdən bəziləridir. Hərəsi nə ilə məşhurdur. "Dodu" pitisiyə tanınır. Dulusçuluğun inkişaf etdiyi məhəllədir. "Gəncəli" - xanlıq vaxtı buraya köçürülən gəncəlilərin sıx yaşadıqı məhəllə olub. "Qumbarələr" isə, deyiləncə görə, məhəllədə mübahisə vaxtı partladılan qumbarələrin şərəfinə bu ismi alıb.

Köhnə Şəki

Səkidəki tarix-məmarlıq abidələrinin əksəriyyəti şəhərin yuxarı hissəsində yerləşdiyindən, bura qorucu elan edilib. Yerlilərin "Köhnə Qala" adlandırdığı bu ərazidə tarixi evləri sökmək və ənənəvi memarlığa uyğun olmayan yeni inşaatların aparılması qadağandır.

Şakıda duluzguluq

Pottery in Shaki

Crafts in Shaki

Sabaka is a decorative, applied art that requires a very high degree of skill. A distinguishing feature is that neither nails nor glue are used in making the mosaic. The main designs in sabaka are geometric shapes, in which circles, polygons and stars predominate.

The sabaka workshop takes private orders. Prices are quite high, as everything is done by hand and takes a lot of time. For example, it takes two months to make an average-sized window and this will cost at least 800 manats. But you can choose a small souvenir. Shaki craftsmen will meet any order with the precision of a jeweller. Their main customers are local and foreign private clients. The secrets of the craft are passed down from generation to generation and are a source of pride for Shaki people.

If you visit Shaki between 10 and 20 July, you can go to the traditional Shaki craft fair. The fair lasts two to three days and craftsmen display their wares on the town square. You can buy various hand-made domestic items here which make unusual souvenirs. For example, master hatters make different styles of hat from leather. Prices depend on the style and quality of the material. Prices for a cylindrical "daqqa" sheep's wool hat start at 80 manats.

Shaki silk

Back in the 1st century BC Shaki was at the crossroads of trade routes and as a result has always been a major stopping-off point for merchants. Part of the historic Silk Road passed this way. Travellers stopped in Shaki to rest and visited the local bazaars.

From ancient times Shaki was famous for its silk, which was in great demand in the Middle East, Europe and India. Carpets woven here did not lag behind silk either. Silk carpets were famed for their delicacy, elegance and beauty. These carpets were twice as expensive as wool carpets of the same size, which is to be expected, as it took twice as long to weave a silk carpet. A silk carpet in a house was a sign of a householder's fine taste, but many could not afford one.

Another famous souvenir of Shaki is a kalagayi, a traditional woman's headscarf made from silk. It was widespread in the silk producing areas. The scarves are traditionally woven on standard Sarbal looms, 140 cm by 140 cm. At one time men wove silk. The woven silk fabric was given to dyers who used different plant dyes to colour the cloth. A kalagayi may wear out with age, but will not lose its colour. After dying, the kalagayi was dried and various patterns were stamped upon it.

Nowadays all silk items, including kalagayi, are made at the Shaki silk mill. Samples of the mill's work can be bought at the mill shop. Hand-made kalagayi can be found in the village of Basqal in Ismayilli District. But we'll talk about this in the section on Ismayilli.

Shaki's culinary delights

An historic 19th-century mill continues to operate on the bank of the River Kis in the Dodu district. It is famous as it is the only historic monument that is still working. It grinds wheat, oats and mainly rice. The

"Köhnə Qala" ərazisində on bir tarixi hamam var. Onlardan yalnız bir danəsi, 19-cu əsrdən qalan məhəllə hamamı fəaliyyətdədir. Həftənin müəyyən günləri kişilər, digər günləri qadınlar gəlirlər. Hamamlar Şəki məişətində də olduqca əhəmiyyətli obyekt sayılırdı: "Feodal Şərq dövlətlərində olduğu kimi Azərbaycan şəhərlərində də hamamlar sanitari - gigiyena funksiyasından başqa, məhəllə sakinlərinin yığıncaq yeri idi ki, burda son xəbərləri eşitmək, dincəlmək, vaxt keçirmək olardı."

Köhnə Şəki 18-ci əsrdə Hacı Çələbinin inşa etdiyi "Narın Qala"-nın divarlarının əhatəsindədir. Müxtəlif dövrlərə aid çox sayda tarixi abidənin əksəriyyəti şəhərin məhz bu hissəsində yerləşir. Bunların içərisində 5-ci əsr Albani məbədinə bənzər, Çar dövründə inşa edilən kazarmalara qədər bir çox tarixi əsəri misal çəkmək olar. Onların içərisində bir danəsi var ki, zərifliyi ilə tamamilə fərqlənir və ürakları fəth edir.

Xan sarayı

Ardından da məlum olduğu kimi müstəqil Şəki xanlığı hökmdarlarının rəsmi iqamətgahı olub. Xan sarayı 1762-ci ildə Hüseyn xanın vaxtında tikilməyə başlayıb. "Şamaxılı memar Abbasqulu tərəfindən əsası qoyulub. Şəki qalasının içərisində yerləşən sarayın tamamını və içərisindəki ornamentləri yerli ustalar işləyiblər. Azərbaycan xalq memarlığının ən gözəl nümunələrini əks etdirir."

Orta əsr Azərbaycan memarlığının ən görkəmli abidəsi hesab olunan Xan sarayı öz orijinallığına görə yeganə sayılır. Rəngbərang mozaikaların işlənməsində minlərlə xırd şüşə parçalarından istifadə edilib. Bu şüşə parçalar heç bir mix-mismar və ya yapışqan olmadan, əla, təbii bir-birinə bənd olunub. Rəvayətə görə, saray hazır olandan sonra, heyran qalan xan bu nadir sənət işinin təkrar olunmaması üçün onu tikan ustasının qollarını vürdərmiş amr edib.

Sitat

1950-ci illərdə SSRİ-yə mühacirət edən tanınmış türk şairi Nazim Hikmət Azərbaycana, eləcə də Şəkiyə qonaq gəlir. Xan Sarayını gördəndən sonra təəssüratlarını təbii cümlə ilə belə ifadə edir: "əgər Azərbaycandan dünyaya bir tikili göstərsən desəydilər, Şəki Xan Sarayını göstərmək kifayət edərdi."

Şəkida sənətkarlıq

Şəbəbə möcüzəsi sayılan Xan sarayının yanında bu sənəti yaşadan ustaların emalatxanası yerləşir. İlboyuncu işləyirlər. Şəbəbənin necə yarandığını və bu işin incəliyini burada şahidi ola bilərsiniz.

Şəbəbəçilik dekorativ-tətbiqi sənətin çox böyük məharət tələb edən sahələrindən biridir. Şəbəbənin sənəti xüsusiyyəti odur ki, mozaikanın əmələ gəlməsində nə mıxdan, nə də yapışqandan istifadə edilmir. "Şəbəbə bazayının əsasını xəndəklər təşkil edir. Bu bazaklar içərisində dairəvi, çoxbucaqlı, ulduzşəkilli formalar başlıca yer tutur."

Şəkida "Köhnə Qala" ərazisində fəaliyyət göstərən şəbəbə emalatxanasında özəl sifariş də etmək mümkündür. Amma sırf əl işi olduğuna görə, qiymətlər ucuz deyil. Orta ölçülü pəncərənin hazırlanması 2 ay vaxt tələb edilir, qiyməti də 800 AZN-dən başlayır. Buna gücünüz çatmırsa özünüzlə xırd ölçülü suvenir də götürə bilərsiniz. Şəki ustaları sizin hər bir sifarişinizi zərgər dəqiqliyi ilə yerinə yetirəcəklər. Əsas

Şəki Xan sarayı. 18-ci əsr

Şəki Xan sarayı. 18-ci əsr

Şəki Kərvansarayı
Shaki Caravanserais

main customers are the master halva makers. Everyone knows and loves Shaki halva, but few people know that it is made from rice flour with only nuts added.

Every district in Shaki has its own halva shop. Many make it in small workshops in the courtyards of their own homes and offer it for sale. Some halva masters have now become brands in their own right. Mahmud Halva and Ali Ahmad Halva have been made by families for over 100 years.

When you go into a shop, you can sample the product you are about to buy. Halva makers sell not only halva, but many other types of sweet which are served with tea in Shaki. They include sweet barama or cocoons, multi-coloured nogul, almonds with milk and saffron, sugar with nuts, almonds fried in butter and many other delicacies. Private orders are taken for special events.

A dish fit for a king

Shaki cooking occupies a special place amongst the regional centres of traditional Azerbaijani cuisine, while the king of Shaki dishes is piti.

It is cooked in specially made, small clay pots, called "piti dopusu". "Dopu" is one portion for one person. Piti is made from lamb (breast or leg) – Shaki chefs are convinced that beef is not suitable for this dish. It is cooked for eight to nine hours. It's a very filling dish, so best eaten at midday. After midday you won't find any piti in Shaki ready to eat.

Piti is eaten in an unusual way too. It is eaten with old bread and onion and sumakh, a slightly spicy pepper, is an essential condiment. It must also be eaten in a special way. First the bread (yesterday's if not older) is broken into small pieces, placed on a plate and sumakh is sprinkled over it, then the liquid part of the piti is poured onto the bread from the dopu. The onion is squeezed or cut into four pieces. Once the first part of the dish is finished, the second part of the operation begins. The lamb and chickpeas are tipped from the dopu onto the plate, sumakh is sprinkled over them and salt and pepper according to taste and then they are mashed together into a puree. Only then are they eaten, again with bread and onion. This is the only way in which piti is cooked and eaten. Shaki people say that piti made in any other way is not piti. At any rate, in order to appreciate the difference, do not leave Shaki without trying piti.

Şakı mətbəxinin Şakı-piti
King of Shaki dishes - piti

RECIPE FOR SHAKI PITI

Chickpeas, soaked in a 100-ml glass of water for one day prior to cooking

80-120 grams of lamb, broken up into small chunks

a pinch of salt

a pinch of saffron

a ladle of water

half an onion, finely chopped

Place all the ingredients in a small clay pot. Use a piece of tail fat (50-60 g) in place of a lid and cook over a low flame. In winter a dried plum or chestnut can be added to each portion of piti, according to taste.

müştəriləri ham xaricilər, həm də yerli özəl idarələrdir. Sənətkarlıq burada nəsilən nəslə ötürülür və şəkillilərin qurur mənbəyidir.

Şəbəqəçiliyin müasir nümunələrindən biri Şəkida ilk 5 ulduzlu otel statusu daşıyan Şəki Palace mehmanxanasıdır. Bol şəbəqəsi olan bu modern oteldə qiymətlər 80AZN-dən başlayır.

Əgər Şəkiyə yolunuz iyul ayının ikinci ionicünyunda düşərsə, burada təşkil olunan sənətkarlar yarmarkasına mütləq baş çəkməlisiniz. 2-3 gün davam edən yarmarkada sənətkarlar şəhər meydanına toplanaraq, al işlərini nümayiş etdirdirirlər. Burada özünüə al işi olan müxtəlif adda məişət əşyaları, ala suvenirlər tapa bilərsiniz. Məsələn, papaqçı dükanlarında müxtəlif dərirlərdən dəyişik modeldə papaqlar tikilir. Qiymətləri də dəri və modeldən asılı olaraq dəyişir. Məsələn, silindr formasında, qoyun yunundan hazırlanan "daqqə" papaqların qiyməti 80AZN-dən başlanır.

Şəki ipəyi

B.e.ə. 1-ci minillikdə ticarət yollarının mərkəzində yerləşən Şəki hər zaman tacirlərin əsas dayanacaq yeri idi. Bura tarixi İpək yolunun bir hissəsi olub. "Şəkida ticarətin artması ipək toxuculuğunun inkişafı ilə əlaqədər idi."

Səyyahlar burada istirahət edər, Şəki bazarlarını ziyarət edərlərmiş. Şəki qədimdən öz ipəyi ilə məşhur olub. Şəki ipəyi Yaxın Şərq ölkələrinin, Avropanın, Hindistanın, bazarlarında al-al gəzib

Şəki ipək xalçalarının da söhrəti dildən dila dolayırdı. İpək xalçaları incə, yumşaq, narin və gözəl olması ilə ad çıxarıb. Bir ipək xalçanı toxumaq onunla eyni ölçüdə olan yun xalçanı toxumaqdan ən az 2 dəfə daha artıq zəhmət və vaxt tələb etdiyindən, qiymətləri daha bahalı olur. Xalçaya toxunduqca ondan qopma bilmiş insan. İpək xalçaya sahib olmaq ev sahibinin xüsusi zövqündən xəbər versə də, bu keyfi yaşamağa həminin imkani çatmır.

İpəkdən hazırlanan və Şəkida alınacaq əsas hədiyyələrdən biri kələgəyidir. Azərbaycanca kələgəyi qədimdən bəri anənəvi qadın baş örtüyüdür. İpəkçiliyin inkişaf etdiyi yerlərdə çox məşhur olub. Standart 140x140 sm ölçülərində "Şərbaf" adlanan ipəktoxuma dəzgahlarında hazırlanıb. Vaxtilə ipəktoxuma sənətiylə kişilər məşğul olub. Toxunduqdan sonra boyaqçılara təhvil verilibdi. Boyalar müxtəlif bitki köklərindən hazırlanırdı. kələgəyi köhnəlsə də, rəngi heç vaxt solmurdu. Boyadılma işi bitdikdən sonra kələgəyi qurudulur və üzərinə müxtəlif bəsmə qalibləri naxış atılırdı.

Şəki SSRİ-nin ipək sənayesi şəhərlərindən idi. Sovet dönməində Şəki İpək kombinatının məhsulları, o cümlədən Şəki ipəyi İtaliya, Yaponiya, İsveçraya ixdal edilirdi. Bu gün Şəki ipəyindən hazırlanan bütün ipək məhsullar Şəkiddəki İpək Kombinətində istehsal edilir. Kombinət bütün məhsullarının satışını yarı tarafdakı burağa aid xüsusi dükandan almaq olar.

Şəki dadlıları

Kiş çayı üstündə Dodu deyilən səmtdə 19-cu əsrdən qalma bir dəyirman, fəaliyyət göstərən yeganə tarixi abidə kimi məşhurdur. Burada arpa, buğda və ən çox da düyü üyüdürlər. əsas müştəriləri həlvəçilərdir.

Məşhur Şəki pastırması

The famous Şəki gahkəşə

FACTS AND FIGURES

Shaki District is located on the southern slopes of the Great Caucasus Range and covers an area of 2,432.7 sq. km., rich in minerals, thick forests and building materials. It has 63 villages, is 675 metres above sea level and 370 km from Baku.

From the horse's mouth

I am in a camp two passes away from the capital of the Shaki khanate – the city of Shaki. I am wandering through this country entranced. Our camp is located in woods where pomegranate, tamarisk and plane trees grow. Shaki is beautiful. I can say that this is a big Bakhchesaray. There are 14,000 people living here. There are three thousand houses on the slopes of the Dagestani mountains with a wonderful view.” Russian General Nikolay Rayevskiy (from a letter to Pushkin)

Tourist paradise

Shaki is a paradise for tourists. Locals call the tourists “guests”. Don't be surprised if people greet you on the street. You are considered a “guest” and welcomed. Shaki's bewitching scenery was famous back in Soviet times. Even then, when tourism was less developed, a branch of the USSR Tourism Committee operated in Shaki. People came from all over the Soviet Union to the tourism and visitor centre, Soyug Bulaq, which was opened in 1980.

There are many places in Shaki which it would be a sin to miss. From ancient times Shaki was famous for its silk, which was in great demand in the Middle East, Europe and India. Carpets woven here did not lag behind silk either. Local people are known for their liking for jokes and jokey conversational style. Every district in Shaki has its own halva shop. Many make it in small workshops in the courtyards of their own homes and offer it for sale. Some halva masters have now become brands in their own right

---

Marhal

Those who like to relax in the country are well-acquainted with Marhal. It is regarded as the most popular holiday destination. Having achieved popularity in the 1980s, Marhal became a must on the itineraries of both local and foreign guests. Residents of Shaki and neighbouring districts come here in summer in search of cooler weather. In recent years, catamarans have appeared on the man-made lake as another leisure pursuit.

Marhal is beautiful at all times of the year. Even if you don't spend the night here, you should at least take a breath of the intoxicating air and enjoy the captivating view.

The Xan mountain plateau

As the name implies, this is the place where the Shaki khans had a residence. They say that with the onset of hot weather, the khan of Shaki moved to this plateau together with his family, servants and domestic ani-

Halvanı hamı tanıyır və seva-seva yeyir, amma Şəki halvasının düyü unundan və içinin də sırf fındıqdan hazırlandığını az adam bilir.

Şəkida bütün məhəllələrdə halvaçı dükənləri var. Çoxu bu nemati öz şəxsi həyatında təşkil etdiyi kiçik sexlərdə hazırlayıb satır. Bəzi halvaçılar isə amallı-başlı brend olub "Halvaçı Mahmud", "Əli Əhmədin halvaçısı" kimi yerlər yüz ildən artıq halvaçıqla məşğul olan nəsilərdir.

Dükənlərə girdiyiniz zaman aldığınız nematların dadına baxa bilərsiniz. Halvaçılarda təqə halva yox, Şəkinin çay süfrəsini bəzəyən bir çox başqa şirniyyat növləri də mövcuddur. Bəziləri bunlardır: barama şirni, müxtəlif rəngli nogullar, mindal, fındıqlı qənd, südlü mindal, südlü-zəfəranlı mindal, yağda qovrulmuş mindal, tel halvası və daha bir çox ləzzət. Burada xüsusi tədbirlər üçün özəl sifarişlər də qəbul edilir. Azərbaycanın ənənəvi aspazlıq sənətinin məhəlli mərkəzləri içərisində Şəki mətbəxi özünəməxsus yer tutur. Bu mətbəxin şah yeməyi isə Pitidir.

Qaçırılmayacaq yerlər

Şəki turizm cənnətidir. Yerlilər turistlərə "qonaq" deyirlər. Yolda rastına çıxanlar sizə salam versə, təəccüblənməyin. Sizi burada "qonaq" bilib, salamlayırlar. "Salam Allah salamıdır" deyib onu kimsədən əslqəmirilər.

Şəkinin füsunkar təbiəti Sovet dönməndə SSRİ Turizm Komitəsi filialının məhz Şəkida fəaliyyət göstərməsinə səbəb olub. 1980-ci ildə açılan "Soyuqbuluq" Turist- Ekskursiya birliyinə SSRİ-nin müxtəlif yerlərindən dincəlməyə gəlirdilər. O vaxtdan qalan ənənə bu gün də davam edir. Şimal - qərb bölgəsinin turizm mərkəzi Şəki seçilib. İndi də Azərbaycana gələn xarici qonaqların, demək olar, hamısının ziyarət axınına uğrayan ən populyar məkandır. Şəkida mütləq görülməsi gərəkən bir neçə yer var. Sırayla onlarla tanış olaq.

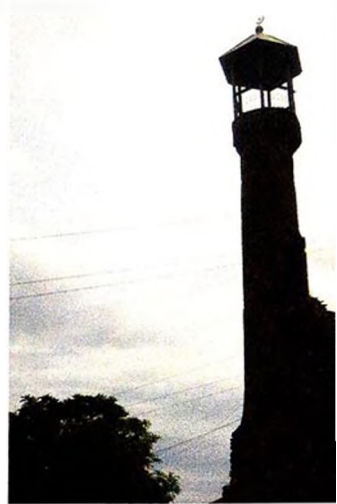
Marxal

Ən populyar istirahət mərkəzi sayılır. Keçən əsrin 80-ci illərindən sürətlə məşhurlaşan Marxal istər yerlilərin, istərsə də Şəkiyə gələn qonaqların mütləq baş çəkdiyi ünvandır. Yay aylarında Şəkinin və ətraf rayonların camaatı sarınlamək üçün Marxal gəlir. Son illər ərazidəki süni göldə fəaliyyətə başlamış katarmanlar burada fərqli ağılanca yaradır. Bütün fasilələrdə gözəl görünür. Gecələməyi düşünməsəniz belə, havası və yaşıllığı ilə adəmi valeh edən mənzərənin fonunda ərazidəki restoranlarda ağılaşib ləziz yeməklərindən dadda bilərsiniz.

Xan yaylağı

Adından da məlum olduğu kimi, burə Şəki xanlarının yay aylarında yaşayış yeri olub. Belə deyirlər ki, istilər düşəndə, xan öz ailəsi, xidmətçiləri və heyvan sürüləri ilə Xan yaylağına köçərmis. Soyuqlar düşəndə burada qalırlarmış. Deyilənlərə görə, yaylaqdan Xan sarayına şüşə kanal də çəkilmiş. Xan sürüsünün heyvanlarının südü boru vasitəsilə birbaşa saraya axıdılmış.

Cox yüksəkədə olduğundan, Xan yaylağında ağac yoxdur, amma müxtəlif çeşiddə dağ çiçəyinin və xüsusi

imals and remained there until the cold weather returned. Legend has it that a glass channel was constructed to supply milk to the khan's palace.

The plateau is very high up and is above the tree line. But the air is saturated with the intoxicating fragrance of mountain flowers, especially thyme. In clear sunny weather, neighbouring districts can be clearly seen. As you approach the Xan plateau, beware of wolfhounds guarding flocks of sheep. It is better to find the shepherd, and he will protect you from the dogs and treat you to bread, cheese and fragrant tea made over a fire. You can also take food and a tent with you and camp out overnight.

After a few minutes here, you realize what we miss in the bustle of the city. Only after taking a deep breath of pure mountain air and seeing the blush cheeks of the herder, do you realize the wisdom of the Shaki khan who chose this paradise for his holiday retreat.

The Xan plateau stretches for 15-20 km north of Shaki. It is better to use a horse or a jeep to get to this place of unspoilt nature. The only road to the Xan plateau goes through Marhal, where you can resolve the issue of transport. Never mind if you don't have your own car. A local guide will provide you with safe passage through the forest which stretches across a steep slope. While travelling in his car, you can observe the unique panorama, see the squirrels and other forest animals and, if you are lucky enough, even a frightened bear cub. This entertaining trip will be a real pleasure and leave a lasting impression. It is well worth trying. Guides recommend climbing the plateau in summer when there is less rain. Floods following the rains can sweep away anything in their path – bushes, trees and even big boulders. You cannot walk or drive until a tractor comes to clear the way. Residents of Shaki hope that the situation will change and these places will become more attractive for tourists if a cable car or funicular is built from Marhal to the Xan plateau, although thrill-seekers are quite happy to use the mountain paths.

Your adventures will not end with a trip to Marhal and to the Xan plateau. On your way back, you will have another trip that will get the adrenalin flowing. But we will come to that later. Now let us talk about another sight that is well worth seeing.

Mustafa Bay's place

Residents of Shaki also refer to this place as "Mustafa Bay's camp". Who was he? Everyone asks this question. He was a member of the Shaki khans' family in the early 20th century. This place used to be his private property, where he spent his holidays with his family in summer. After the Bolsheviks took over in 1920, they set up a pioneer camp which was popular throughout the Soviet Union for many years. Now it is a private recreation centre. Compared to other such places, prices are very low in Shaki: only 6-8 manats per person for B&B. It is a real godsend if you want to escape from the clamour of the city, take a breath of fresh air and enjoy the beauty of a thick forest. The Gulxali quarter, where "Mustafa Bay's place" is situated, is where Shaki was originally founded. The quarter is noted for other sights. There is the house in which poet and playwright Mirza Fatali Axundov (1812-1877) was born and grew up – he was the founder of theatrical drama in the East – and also the 15th century Gulxali mosque, of which only a minaret remains.

It is impossible to see Shaki in one day. Those who want to have a good rest and see all the sights of the city should spend three or four days here. Where can you stay? The choice is quite extensive. You can stay at hotels in the city or the suburbs, in modern cottages or in the houses of local residents who are ready to help

da kəklilik otunun qoxusu insanı məst edir. Həvalər günəşli və açıq olanda bu yüksəklikdən ətraf rayonlar aydın görünür. Xan yaylağına getsəniz, çoban itlərindən özünü də qozlayın. Ona gora da sürüyə yox, çobana yaxınlaşsanız, həm qurd kópaklardan qorunur, həm də çoban süfrəsinə qonaq olub, pendir-cörəkədən, ocaq-da damlanmış kəklikotu çayından dadmış olarsınız. Çox arzu edənlər çadırları, sayyar yataqları və yeməklərini yanlarına alıb, burada gecələyə də bilərlər.

Bu dağ yüksəkliyində keçirilən daşlıqalarda səhər həyatının qaçaqaçında özünü nədən məhrum etdiyini başa düşsən. Təmiz dağ havası ciyərlərinə dolduqca, yanaqlarından qan daman çoban qardaşa baxa-baxa, bu cür cənnəti özünə istirahət yeri seçən xanın müdrikliyi və kəfina valeh olursan.

Xan yaylağı Böyük Qafqaz dağ silsiləsinin Şakıdan 15 - 20 km şimal istiqamətində yerləşir. aldaymamış gözəl təbiəti olan bu yerə yalnız at, ya da Jeep ilə getmək məsləhətdir. Xan yaylağına aparən yeganə yol Marxaldan keçdiyindən, bura qalxmaq istəyənlər maşın məsələsini ələ Marxalda həll edə bilərlər. Öz nəqliyyatınız yoxdursa, kədərənmayın, yerli bələdçi maşını ilə dik yamaclı meşəni təhlükəsiz qat etməyə yardım edər. Sızsa, insan ali dəyməyən bu gözəllikdən həzz ala, yol boyu ara-sıra qarşınıza çıxan hürkmüş ayı balasına və ya dələlərə, başqa heyvan balalarına tamaşa edə bilərsiniz. Bu macəranı yaşamaya dəyər.

Yerli bələdçilər Xan yaylağına yağintıların nisbətən az düşdüyü yay aylarında çıxmağı məsləhət görürlər. Yağışdan sonra yuxarıdan axan sel qarşısına çıxan nə varsa, qaya parçalarından, ağaclara qədər hər şeyi yuyub aparır. Traktor gəlib buraları təmizləyincəyə qədər yollar bağlı qalır. Şakılılar ümid edirlər ki, Marxaldan Xan yaylağına kənat yaxud funikulyor çəkilsə, bu yerlər turistlər üçün daha əlverişli olar.

Karvansaraylar

Şakinin düz mərkəzindən axan Gürcənçayın sahilində şəhərin əsas ticarət və işgüzar mərkəzi yerləşir. Qədimdən bəri Şakı sənətkarlıq və ticarət şəhəri olduğundan burada çoxlu bazar və karvansaralar tikilib.

"Karvansaraylar feodal Şərqi əsas tikililərindən olub. Şakıya səfər edən bütün səyyahlar Azərbaycan haqda danışarkən karvansaraylara xüsusi yer ayırırlar. Orta əsrlərdə karvansaraylar şəhərin yaranması və qurulmasında böyük rol oynayıb."

XVIII - XIX əsrlərdə Şakıda İsfəhan, Təbriz, Ləzgi, ərmanlı, Təzə karvansara adı ilə 5 böyük karvansara binası olub. Burada uzaq ölkələrdən gələn tacirlərin rahatlığı, özünün və malının təhlükəsizliyi üçün hər şey nəzərə alınıb. Tacir malını zirzəmiyə yığır, 1-ci mərtəbədə alver edər, ikinci mərtəbədə də yaşayırdı."

Müasir dövrdə 5 karvansarayından yalnız 2-si qalıb çıxıb. Aşağı və Yuxarı Karvansaray kimi tanınan tarixi abidələrin ikisi də 18-ci əsrə aiddir. Yerli ustalar tərəfindən tikilib.

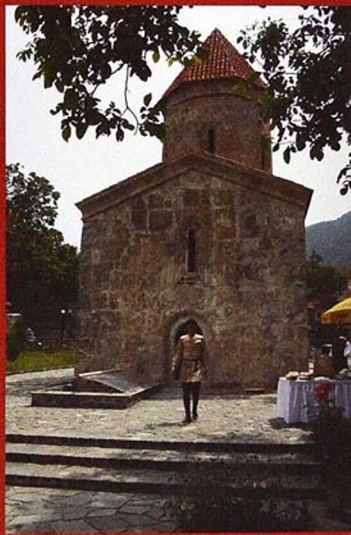
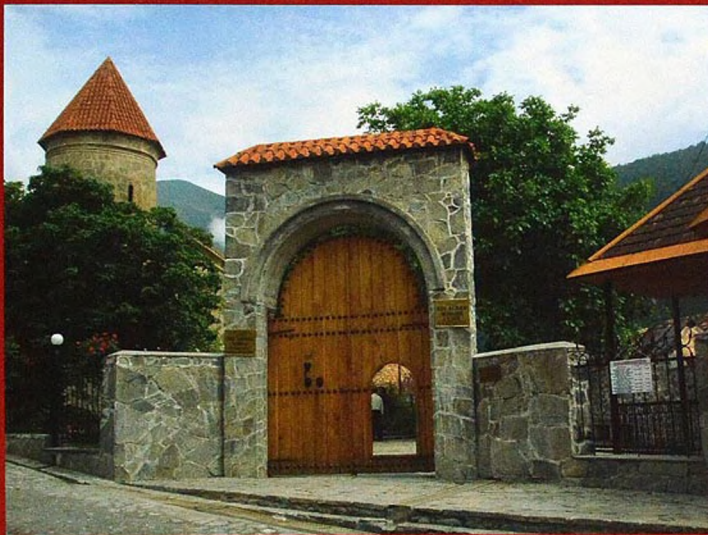
"Tikiliş və şərait baxımından çox rahat və gözəl, iri miqyaslı sövdələşmə və alış-verişlərin aparılması üçün əlverişli şəraitə də sahib olub." Bu gün Yuxarı Karvansaraydan otel kimi istifadə edilir. Onun girişindəki günbəz Yaxın Şərqi ən böyük günbəzlərindən biri hesab olunur.

Yuxarı Karvansarayın içindəki Çay evi Azərbaycan qaydası ilə çay servisinə görə mükəmməldir. Armudu stəkanlarda çayın yanında Şakı halvası, cəsidli mürəbbətlər, Şakı şirniyyəti və bu qədər şirnin mükəbbiləndən təzəyiqini tənzimləmək üçün limon. Bütün bunlara Şakı ləhcəsiylə İngiliscə danışan qarşonları

Kiş kandi. Alban mabadi-5-ci asr
Kish village. Albanian temple 5th century

tourists heading for Kohna Qala. Tourists can also use the Karavan Saray Hotel where they will enjoy a real botanical environment. This old hotel was opened up to visitors to Shaki after restoration work in 2002. It is designed for 75 people, but it is very difficult to find a room here unless you book in advance.

Caravanserais

The main shopping and business centres are situated on the bank of the Gurcançay River which runs through the city centre. There are many bazaars and caravanserais in Shaki, since it has been a centre of handicrafts and trade from ancient times.

Caravanserais were buildings commonly seen in the feudal East. Every traveller to Shaki has given them special attention. They played a large part in the establishment and development of this city in the Middle Ages.

In the 18th and 19th centuries, there were five big caravanserais in Shaki - Isfahan, Tabriz, Lazgin, Armenian and Taza (New), where merchants from distant countries used to stay. Their goods were also safe here. The merchants stored their goods in the basements, sold them on the ground floor and lived on the first floor.

Two caravanserais built in the 18th century and known as the Asagi (Lower) and Yuxari (Higher) caravanserais still exist. They were built by local workers. The Yuxari caravanserai is now used as a hotel. The dome installed at its entrance is said to be one of the largest in the Middle East.

The Tea House in this caravanserai is perfect for the tea commonly served in Azerbaijan. Shaki halva, the famous Shaki dessert, various jams - and lemon, which helps reduce blood pressure after the consumption of so many sweets - are served here. Add in the waiters who speak English with a Shaki accent, and you can easily imagine the whole colour of the experience.

Bideyes handi. Alban mabadi. 7-ci ular

The ancient temple. 7th century

Horse breeding and hunting

How else can you spend time in Shaki? Horse and sport lovers can watch traditional races as well as horse games. The Shaki horse-breeding centre keeps and breeds various horses. You can enjoy their beauty and even ride them. Shaki is also one of the major bases for hunting in Azerbaijan. Those who love hunting can visit the Hunters' Club which holds a licence from the Azerbaijani Ministry of Ecology and Natural Resources. After registration, you can go hunting for the wild boar, the Caucasian goat and other animals whose list is established by the same ministry.

Historical monuments

In the first century, Shaki was one of the biggest cities in Caucasian Albania. One of the 11 administrative units of the Albanian state in the northwest was called Shaki. This is also proved by the numerous historical and cultural monuments from the era of Caucasian Albania.

da əlavə etsək, mənzərənin koloritliliğini təsəvvür etmək çətin deyil. Buranın başqa bir aurası var. Xüsusilə da xaricilərin rəğbət etdiyi yerdir. Karvansarayın möhtəşəm yay restoranı şəhərin içərisində olsanız belə sakit ortamda yeməkdən, havadan, təbiətdən zövq alaraq bir neçə xoş saat yaşamınızı təmin edəcək. Əgər yağışı sevirsinizsə, yağış keyfini həyatınızda birçə dəfə də olsa Karvansarayın bagçasında yaşamığınız məsləhətdir. Elə bir romantikadır ki, gəl görəsən. Məndən söyləməsi, gerisi sizlikdir.

Tarixi abidələri

Səki I-ci əsrdə Qafqaz Albaniyası dövlətinin ən böyük şəhərlərindən biri olub. İnzibati cəhətdən 11 hissədən ibarət Alban ölkəsinin şimal-qərbdəki vilayətinin adı Şəki idi. Bunu təsdiq edən və bu günə qədər qalib çıxmış o dönməyə aid bir çox tarix - mədəniyyət abidəsi var. Ümumiyyətlə bu bölgə Qafqaz Albaniyasına aid tarixi abidələrlə zəngin yerdir.

Kiş Alban məbədi

Qafqaz Albaniyasına aid abidələrdən biri, UNESCO-nun dünya əhəmiyyətli abidələr siyahısında göstərilən Kiş Alban məbədidir. 1-5-ci əsrlərə aid olan və Zaqafqaziyada ilk kilsələrdən sayılan bu məbəd Kiş kəndində yerləşir. Kiş şəhərindən 6-7 km məsafədə, eyniadlı çayın sahilində salınmış qədim kənddir. Yerlilərlə bir az söhbət edirik. Dənşirlər ki, uzun illər baxımsızlıqdan tamamilə sökülmə təhlükəsi yaşayan məbəd səmən demə ələ-bələ abidə və ya indiki kimi muzey deyilmiş. Müqəddəs sayılan bir yer olduğundan camaat buraya ziyarətə də gəlmiş.

Kiş Alban məbədinə Şəkiyə gələn yerli və xarici qonaqların, demək olar, hamısı ziyarət edir. Muzeyin qapısının qapalı olması sizi ümidsizliyə düşürməsin. Bura baxan nəzarətçi kənd sakinidir, evi də qonşuluqda olduğundan, iş saatının limiti yoxdur. İstənilən zaman qapısını döyüb, muzeyi əcdadla bilsərsiniz.

Kiş

Strabon, Böyük Plini, Yull Solin məlumat verib bura haqqında. VII əsr Alban tarixçisi Musa Kalankaytüklu b.e. 70 - ci illərdə baş vermiş hadisələrlə bağlı Kiş kəndinin adını çəkir. Kiş Avesta sözü olan "kaos"la bağlıdır. Qurbanların bişirildiyi və müqəddəs odun olduğu yer" mənasında işlənib. Kiş tayfa mənşəli toponimdir. Qas tayfası ilə əlaqədardır. Qas - qas tayfası Assur - Babil mənbələri kəşşu kimi adlandırılıb.

Tarixi ekskursiyaları xoslayanları Şəkiddə bol material gözləyir. İş orasındadır ki, bura Qafqaz Albaniyası tarixinin izlərini daşıyan ən zəngin bölgələrdən biridir. Arxeoloq baladçimiz Nəsim Muxtarovun dediyinə görə isə, dağ atayında yerləşən yaşayış məskənlərinin demək olar hamısında o dövrün xatirələri indiyədək yaşayır. Bu mənada Şəkinin Zayçid - Küncüt - Fəzil - Bideyis marşrutu üzrə yola çıxmaq məsləhətdir. Adları çəkilən kəndlərdəki abidələr Qafqaz Albaniyası məmariyətində əhəmiyyətli yer tutur. Kompozisiya quruluşlarına görə tikinti dövrlərini VI - VII əsrlərə aid edirlər.

Bideyis məbədi (VII - VIII əsrlər)

Bideyis kəndindən 8 - 10 km aralıdadır. Dağlıq ərazidə yerləşir. Yaşılqların arasında yerləşən məbədi tapırıq. Məbəd qonulmuş iri dən kvadrlarla hövülüb. Məmarlıq quruluşuna görə təxminən 7 - 8-ci əsrlərə

The Albanian Church of Kis

The Albanian Church of Kis is included on the UNESCO list of world monuments. This church, which is situated in the village of Kis in the Shaki District, belongs to the 1st-5th centuries and is thought to be one of the earliest known churches in the South Caucasus. Kis is an ancient village situated some 6-7 km from Shaki on the bank of the Kis River.

The church is visited by almost all local and foreign visitors to Shaki. Don't be put off by the closed doors of the local museum – its caretaker is a local resident who has an open-ended working day. You can knock on his door at any time and ask him to open the door. Our guide, Nasib Mustafarov, said that in each of the villages situated on mountain slopes, you can see monuments from the early Middle Ages. Let's familiarize you with some of them.

The Bideys Temple

This is situated in the mountains, 8-10 km from the village of Bideys. Built from big, square stones, the temple drowns in greenery. Its architectural style belongs to the 7th-8th centuries. The area where the Bideys Temple is situated is one of indescribable beauty. The temple stands in a clearing surrounded by forests and mountains. Our guide said that large clay jugs were found during archaeological excavations here. Much work remains to be done to study the history of this temple and the territory where it stands.

The village of Fazil

The Tapabasi necropolis, which remains from antiquity, was discovered in the village of Fazil during excavations which began in the 1990s and continued for several years. Scientists found evidence that this place was inhabited in the Bronze Age – the 3rd millennium BC. The discoveries testify that ancient rituals resembling those of shamans were held here.

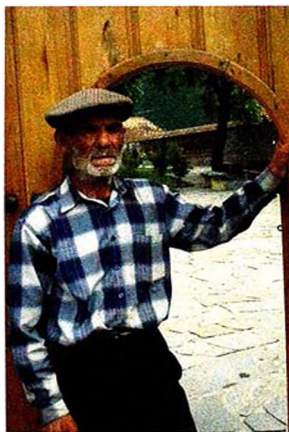
Power supplies to the village had been disrupted and we went down into the maze-like barrow with candles in our hands. Despite the hot summer weather, it was freezing cold inside. There were animal and human bones all over the place – just like in horror movies. The Tapabasi necropolis, where barrows remain totally intact, is the first labyrinth museum in Azerbaijan.

Galarsan-Gorarsan Castle

This castle is situated on a steep rock at the top of Mount Qazatapa on the western bank of the Kis River, 8 km from Shaki. This strategically important castle was founded by the ruler of Shaki, Alican, in the 15th century. Consequently, or to be more precise, under the rule of Haci Calabi Khan (1739-1775), this castle had a great role to play in the history of the whole region.

Haci Calabi Khan was the founder of the first independent Shaki khanate and a prominent Azerbaijan statesman in the 18th century. Residents of Shaki still remember him with pride. Haci Calabi Khan was a leader of the people's liberation war against the Iranian Shah Nadir. Having executed Nadir Shah's governor, Malik Nacafqulu, in 1743, he proclaimed Shaki an independent state and refused to obey the shah.

aid edirlər. Bideyis məbədinin yerləşdiyi ərazi heyranedicə gözəlliyə sahibdir. Məşə və dağların əhatəsində, talada yerləşir. Bələdçimiz burada aparılan arəşdırma işləri zamanı yerin altından çox nəhəng küpələri tapıldığını deyir. Bu məbədin, habelə onun yerləşdiyi ərazinin tarixi ilə bağlı görülsə tədqiqat işləri həddindən artıq çoxdur.

Şəki toponimi

Antik dövrdən söz açılmışan bir məqama açıqlıq gətirmək lazımdır. Qədim yunan coğrafiyaşünaslarından Ptolomey Albən şəhərləri içərisində Niqa adlı yaşayış məntəqəsinin olduğunu qeyd edir. Onun tərtib etdiyi xəritəyə diqqət edərkən söhbətin Şakidən gəldiyini anlamaq olur. Orta əsrlərə aid mənbələrdə Səki, Şəki, Şakki və Nuxa kimi də adlanmış. Toponimin mənşəyi şimaldan gələn Sak tayfasının adı ilə bağlıdır. 1840 - cı il islahatı nəticəsində rəsmi sənədlərə Nuxa adı ilə daxil olub. Nuh diyarı türkdilli məq tayfaları yaşayışan yerdir. Azərbaycanın şimal - qərb və Gürcüstan şərq zonalarında məskunlaşan məqlərdir. Nuxa farsca - yeni məkan, yeni yer deməkdir. Çünki sel yuduqdan sonra şəhər məhz burada məskən salmışdı.

Hacı Çələbi xan

Şəkillərin fəxr etdiyi bu adam 18-ci əsr görkəmli Azərbaycan dövlət xadimidir. Eyni zamanda Nədir şahə qarşı xəlq əzadlığı hərəkatının başçılarından biridir. 1739 - 1755-ci illərdə Şəki xanı olub. İlk müstəqil Şəki xanlığının qurucusudur. 1743-cü ildə Nədir şah hökumətinin məmuru Məlik Nəcəfqulunu öldürdükdən sonra Şəkinə tamamilə müstəqil dövlət elan edərək, şahə boyun əyməkdən imtina edib. Nədir şahın son hədə-qorxu məzmunlu təslim olma ultimatumuna "gələrsən-görərsən" cavabını verməklə ona meydan oxuyub. Sonra şəhərin başlıblarını, ağsaqqal və ərvad-uşaqlarını toplayaraq Kış kəndi yaxınlığında yerləşən dağ başındakı qalaya sığınib. Deyilənə görə, qalanın adı o vaxtdan beləcə də qalıb...

Gələrsən - görərsən qalası

Şəhərdən 8 km aralı, Kış çayının qərb sahilindəki sıldırım qayanın üstündədir. Qaratəpa dağının zirvəsində, strateji cəhətdən münasib yerdə tikilib. "Qalanın əsası XV əsrdə Şəki hakimi əlican tərəfindən qoyulub. Tarixçi Kərim Ağa Fətəh "Şəki xanlığının müxtəsər tarixi" əsərində yazır: "Gələrsən - görərsən qalasının çox hündür və bərk olmağına görə heç kimsə ələ bilməmişdir". Gələrsən-görərsən qalasına aparan yol uzaq olmasa da yorucudur. Çox dik yamaca strateji əhəmiyyətli nöqtədə olduğunu təngnəfəs təm zirvəyə çatanda anlıyırısan. Bütün ətraf ovucunun içindəymiş kimi gərsənir. Qaladan ətrafa bəsiqəlləndirən mənzərə açılır.

Yalnız buradan baxarkən, Hacı Çələbinin nəyə ərxaşın olub, meydan oxuduğunu anlamaq mümkündür. Nədir şahın qədrəşi İbrahim xan 2 dəfə, 1744 və 1745-cin illərdə 20.000 minlik qoşunla Azərbaycana Şəki üşyanlarını yatırımağa yollansa da, Qalanı ələ bilməyib. Hərçənd 2 il sonra Hacı Çələbi mübarizəni dayandıraraq, özü Qalanı tərk edib. Amma deyilənə görə o bunu, müqəvimat göstərməmiş mənasız olduğunu başa düşdüyündən öz xoşu ilə edib. Hacı Çələbinin əzm-kərtlərinə heyran qalan Nədir şah isə onun Şəki xanı titulu ilə təxəmmüləyib. "Hacı Çələbi çox böyük adam olub" misalı o vaxtdan dillərə düşüb. Tarixi əkskursiyaları xoşlayanlar üçün Şəki tapınıdır. Buranı tərk edəndə ürayından bir şey keçir. İlk fərsətdə Şəkiyə yənə gəlmək!

In response to an ultimatum issued by Nadir, Calabi said: Galarsan-Gorarsan (Come and See). He marshalled the elders, prominent people of the city and their families and retreated to a mountain castle near the village of Kis. They say that from then onwards, the castle was named Galarsan-Gorarsan.

Although the road to the castle is not very long, it is very tiring. You realize that you are standing on a strategic point of the steep rock once you get to the very top, puffed out. The castle looks onto an amazing view of the environs.

Only here do you realize what Hacı Calabi was hoping for when he opposed the powerful Nadir Shah. Nadir's brother Ibrahim marched to Shaki twice, in 1744 and in 1745, with a 20,000-strong army in order to suppress the rebellion in Shaki, but failed to seize the castle both times. Although Hacı Calabi left the castle voluntarily and laid down his arms two years later, they say that he did so only after realizing that further resistance was pointless. Amazed by the resilience of Hacı Calabi, Nadir Shah allowed him to keep the title of Shaki Khan. Since then, people have said that "Hacı Calabi was a great man".

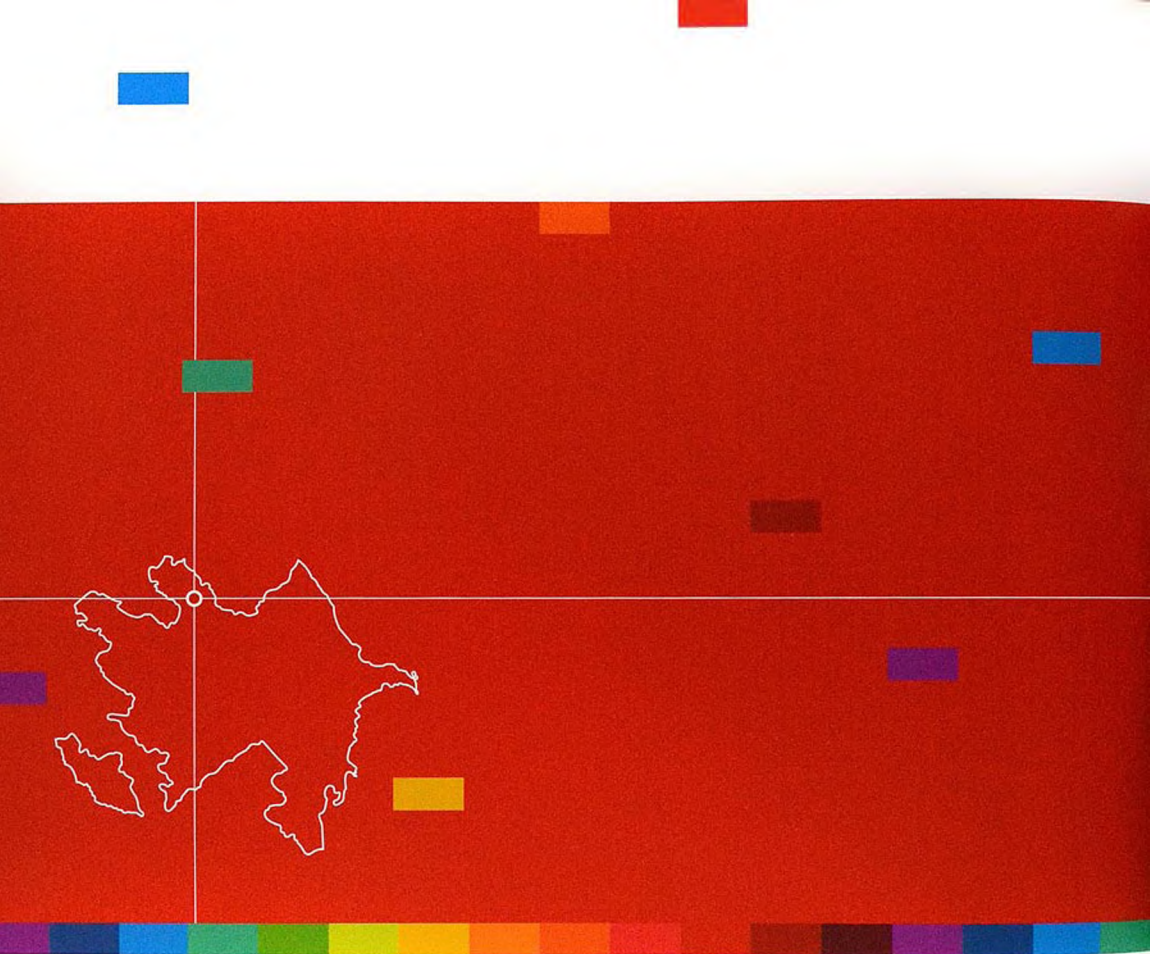
Today Galarsan-Gorarsan Castle welcomes everyone who comes sightseeing to this area. So the name of the castle "Come and See" still applies, but for a completely different reason. In a word, Shaki is a real discovery for those who love historical excursions. Anyone who leaves this place has only one wish – to visit Shaki again!

"No-one ever conquered Galarsan-Gorarsan Castle, because it was very high and strong." Karim Aga Fateh, historian

QAX / GAKH

Gakh - On the slopes of the Great Caucasus

Several kinds of pear grow in Gakh, which is famous for its fruit. Lemonade made from this fruit is decidedly a boon to any table. The mineral water known as "Qax Suyu", from the slopes of a mountain surrounded by woods near the village of Suskan, has also become quite popular in recent years.

Note

It is 409 km from Baku to Gakh. The district is 500 metres above sea level on the right bank of the Kurmuk mountain river, near the Saki-Zaqatala highway in north-western Azerbaijan and it borders on Georgia and Dagestan. The Kurmuk, Qasqacay and Ayricay rivers flow through the district. The climate in the south of the district is arid and subtropical, in the centre it is temperate and in the mountains it is cold. The slopes of the Great Caucasus Ridge are steep and rocky. The highest peak is Mount Altay (3,480 m). Gakh was granted the status of district in 1930.

Historical monuments

There are more than 60 historical monuments of global and republican importance here. Most of them are scattered throughout the surrounding villages. Archaeological monuments and barrows found in Gakh prove that the land has been populated since the Bronze Age. After visiting the walls of the castle in the district centre (16th century), the Friday mosque (19th century) and the Alaverdi Church, we recommend a visit to the largest, most ancient and most famous shrine in the South Caucasus.

The Kurmuk Temple (5th century)

This is located on one of the hills in Gakh. You can drive along a forest road up to the temple and walk several hundred metres. The territory is full of fruit orchards. The temple site provides a wonderful view of the surrounding area. The temple is named after the Kurmuk River. The meaning of the word Kurmuk is explained by the merging of the words "kur" - "extravagant" or "capricious" and "muq" - the name of a Hun tribe.

Since the 19th century, this temple has been known as St George's Church. It is visited by pilgrims from Georgia. April and November are the months of pilgrimage. It is one of the rarest places visited by both Christians and Muslims. It is necessary to offer a sacrifice after every pilgrimage. It is interesting that Christian pilgrims do not slaughter pigs. Kurmuk is one of the most ancient Albanian temples of the early Middle Ages. They say that in the pre-Christian era, the inhabitants of Albania worshipped the Goddess of the Moon and that this temple was built in her honour.

The place name

When we hear the name Gakh, we think first of dried fruit, because this is what it means in Azerbaijani. In fact, the place name has nothing to do with dried fruit. It means a "castle" or a "fortification". Another version relates it to the name of the ancient Gag tribe which inhabited this place. The most recent hypothesis

821. Khuda Cəngəlləri gözetmə

Jingala in Khuda

Qax

Meyvaları ilə məşhur Qaxda müxtəlif ölçülü, rəngli, sulu və şirin bir neçə növ armud yetişdirilir. Xüsusilə düşmə armudlar çox sevilir. Səkan kəndi yaxınlığında meşə ilə əhatələnmiş dağın ətəyindən süzülüb gələn təbii mineral su son illərdə ölkədə Qax suyu brendi kimi sürətlə populyarlıq qazanıb.

Araşdır

Bakı - Qax arası məsafə 409 kmdir. Yevlax dəmiryolu stansiyasından 116 km məsafədədir. Dəniz səviyyəsindən 500 metr yüksəklikdə, Kürmük dağ çayının sağ sahilində, Şəki - Zaqatala şose yolunun kənarında yerləşir. Azərbaycanın şimal - qərbindəki Qax Gürcüstan və Dağıstanla həmsərhəddir. Ərazidən Kürmük, Qasqəçay, ayrıcay çayları axır. Cənubda quru subtropik, mərkəzdə qismən isti, qismən rütubətli subtropik, yüksək dağlarda isə soyuq iqlim müşahidə olunur. Baş Qafqaz silsiləsinin yamacları dik və sıldırımdır. ən yüksək zirvə 3480 metrlik Ahvay dağıdır. Rayon kimi 1930 - cu ildə təşkil edilib.

Tarixi abidələr

Qaxda 60 - dan çox dünya və ölkə əhəmiyyətli tarixi abidə qeydə alınıb. əksəriyyəti ətraf kəndlərdə yerləşir. ərazidə aşkar edilmiş arxeoloji abidələr, kurganlar burada Tunc dövründə məskunlaşmanın olduğundan xəbər verir. Rayon mərkəzindəki Qala divarları (XVI əsr), Cümə məscidi (XIX əsr), Alaverdi kilsəsi (1884) görüldükdən sonra Zaqafqaziyadakı ən qədim, ən böyük və ən tanınmış abidə - ziyarətçiyə getmək məsləhətdir.

Kürmük məbədi (V əsr)

Qaxın ən yüksək təpələrindən birində yerləşir. Dağlıq ərazidə meşəliyin içərisi ilə abidənin bir neçə yüz metrliyindəki məşinə getmək mümkündür. Sonra bir az piyada getmək lazımdır. ərazi bol meyvə bağları ilə zəngindir. Abidənin olduğu yerdən ətrafa mükəmməl mənzərə açılır. Məbəd adını eyniadlı çaydan alıb. Kürmük sözünün mənası bu cür yozulur: kür - dallı, şıltaq, erkəyün (kəprishli), muq isə türk - hun tayfalarının birinin adıdır. XIX əsrdən etibarən Mühəddəs Georgi kilsəsi kimi də tanınır. Buraya Gürcüstandan ziyarətçilər gəlirlər. Aprel və noyabr ayları ziyarət vaxtıdır. Müsəlman və xristian əhəlinin birlikdə ziyarət və ibadət etdiyi nadir yerlərdəndir. Hər ziyarətçidən sonra mütləq qurban kəsilir. Maraqlı olan fakt, xristian zavvarların burada qurbanlıq olaraq donuz kəsməməsidir. əslində Kürmük ilkin orta əsrlərdə inşa edilmiş Qəxdəki ən qədim Alban məbədlərindəndir. Xristianlıqdan əvvəlki dövərlərdə Albanların aya sitayiş məbədlərindən olduğu və Ay ilahəsi şərəfinə tikildiyi bildirilir.

Toponim

Qax deyəni kimi hər kəsin ağlına ilk öncə meyvə qurusu gəlir. Çünki Azərbaycanda qurudulmuş meyvələrə qax deyirlər. Amma toponimin əslində meyvə qurusu ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Qax sözünün mənası qala, istehkam deməkdir. Bir digər versiyaya görə toponim vaxtilə burada məskunlaşmış qədim qax tayfasının adı ilə bağlıdır. Son ehtimala görə isə söz iki kökdən ibarətdir: qa - yaşayış yeri, ax - çay. Qaax, yəni çay yaşayış yeri. Tədqiqatçıların biri dildən düşüb. Akademik İqar aliyev "Midiya tarixi" əsərində Midiya və

İkinci. Dairəvi qala. 19-cu əsr

İkinci. The round castle. 19th century

explains its origin as a merger of the words "qa" - a place of residence - and "ax" - a river. The word Gaax later was becoming Gakh.

In his book "The History of Media", Academician Iqar Aliyev says that one of the 24 non-Iranian tribes which inhabited Media was called "Karkh". They lived in mountainous areas and were distributed over a large area.

The population of Gakh

Representatives of 20 different peoples live in Gakh. Statistics from 1873 reveal that there were 279 families living here. They included seven bey families, 23 Tsakhur families, 77 mugals (Azerbaijanis) and 130 Ingiloy families. The folklore, customs, traditions and lifestyle of ethnic minorities are distinguishing features of the region.

Tangit village-Haji Murat is buried here

People who are well-versed in history will definitely linger in the village of Tangit. On the road from Gakh to Zaqatala, there is a narrow path leading to an oak forest, at the end there is a cemetery. Sheikh Shamil's close associate Haji Murat is buried here. The tombstone carries an inscription in Arabic: "Here lies the great Avar martyr Murat Khunzaki". This small village is named after one of the great Turkic families that lived here.

There are hundreds of myths and legends about Haji Murat. The great Russian writer Lev Tolstoy dedicated his novel "Haji Murat" (1896) to him.

In recent years, a number of historians from Turkey have visited a graveyard located in another village in the Gakh District. The reason is a belief that the grave of the famous Turkish philosopher and poet Yunus Emre (1240-1320) is situated there.

The village of Gum

The name of this ancient village is related to a Kipchak tribe. The name of Khan Kipchak was mentioned in the second century. Gum is one of Azerbaijan's most ancient villages. This is graphically proven by the presence in the region of several historical monuments. The village is situated 8 km from the district centre, on the slopes of the Greater Caucasus, at 700 metres above sea level. The Ardava river flows through the village. The mountain slopes are covered by dense forest in which medlar, cherry plums, cornel, forest pear and wild apples grow. There are 200 houses here. On the edge of the village, which is replete with Caucasian Albanian monuments, there is a small, ancient Albanian temple which used to serve as a parochial church.

Nizami's homeland

The village of Gum is known as this. We are talking about the Azerbaijani poetic genius of the 12th century, Nizami Ganjavi, who was connected with this village. In his work "The Azerbaijani Atabey State" (Baku,

Qaxingiloy kilsəsi. 19-cu əsr

The Gakhingiloy church. 19th century

onun atəfətində yaşayan qeyri – İran mənşəli 24 tayfadan birinin Karx tayfası olduğunu bildirir. Dağlı tayfa olan Karxlar gəmiş coğrafiyaya qayılblar

Qaxlılar

Qaxda 77 – yə qəvın xəlqın numayəndəsi yasağır. Statistikağa baxanda hələ 1873 - cü ildə Qaxda 9 bay, 23 saxsı, 20 muqal (azərbaycanlı), 130 inqiloy ailəsi olmaqla cəmi 239 ailə yaşadığını görürük. Etnik azlıqların rəngarəng folkloru, adət – anənəsi, məişətləri buranı digər yerlərdən fərqləndirir. Bu dəqiqanlı insanlarla tanışlıq, unsıyqat da maraqlıdır. Yüzillərdir bir arada yaşayan dağlı xalqlar XIX əsrin əvvəllərində başlayan rus işğalına qarşı, 25 il boyunca mübarizə apararaq imperiyaya boyun əyməyib, etiraz ediblər. Uşyan və müharibələrlə yadda qalan həmin dövrdən qalına çox xətinə Qaxda hələ də durur.

Tanqıt kəndi

Bu kiçik kənd vaxtilə burada yaşamış boyük türk nəslilərindən birinin adını daşıyır. Tarixi bilənlər Tanqıt kəndində mütləq ayaq saxlayırlar. Qax - Zaqatala yolumun üstündə, qocaman palıd meşəsini qədən ensiz, dər bir cığır var. Bu cığırın sonunda Seyx Samilin naibi Hacı Muradın məzarı yerləşir. Məzarın üzərində dəşin üstündə arab dilində bu sözlər yazılıb: "Burada boyük cəfakəs, avat Hacı Murad Xinzaklı dəfn edilib." əfsanəvi Hacı Muradın qəbrini Tanqıtdakı tarixi qəbüstənliqdədir.

Hacı Murad (??? - 04.04.1851)

XIX əsrin əvvəllərində Dağıstanda dünyaya gəlmiş. Avat xalqının lideri rus qüvvələrinə sonsuz - hesabsız hücumlar təşkil edərək qısa zamanda İmam Samilin ən cəsur və müvəffəqiyyətli naibi kimi ad çıxarıb. Dəfələrlə Cənub hakuməti ona qarşı sui - qəsd düzənləsə də sağ qalmaq bacarıb. Bir dəfə cərin özəl dəvəti ilə Tiflisə gedib, burada həbs edilib, həbsxanaya gətirilib yolda özünü yüksək ucurumdan ataraq qatib. Topal qaldığı bu hadisədən sonra Seyx Samillə birləşərək cərin qorxulu rəyasinə çevrilib. 1850 - ci ilin oktyabrında Hacı Murad öz suvarı dəstəsi ilə Qax ərazisinə girir. Lakin rus hərbi hissələri ona qarşı cəvəs etməyə cəkinirlər. 1851-ci ildə siri indiyə qədər bilinməyən bir səbəblə birdən - birtə rusların tərəfinə keçib. Bu hadisə bəzələrinə görə İmam Samil ilə bərabər qurduqları planın bir parçası, digərlərinə görə isə Samil ilə münasibətlərinin pozulmasının nəticəsi idi. Rus əsarətinə düşən Hacı Murad Şəkiddə göz dəstəgi kimi saxlanırdı. 1852 - ci il aprelin 23 - də əsgərlərin müsayəti ilə ova çıxan Hacı Murad bir nəfərdən başqa bütün əsgərləri öldürərək Qax istiqamətində qaçmağa başlayır. Sağ qalan əsgərin məlumatı ilə hərəkətə keçən ruslar onu Qaxın Tanqıt kəndi ərazisində mühasirəyə alırlar. Burada baş tutan qeyri - bərabər döyüşdə Hacı Murad adına yaranan şəkiddə vurularaq həlak olur. Cənub Nikolayın əmrinə bəsi kəsilib və mumiyalanır. Nəzakə qaləsinin komendantı Korqanov Hacı Muradın kəsilmiş başını şəxsən Tiflisə aparıb Vorontsova təhvil verir. O da Sankt Peterburqa yollayır. Deyilənlərə görə, ordu hissələrində nümayiş etdirilən Hacı Muradın kalləsi indiyədək Sankt Peterburq Hərbi Akademiyasının muzeyində saxlanılır. Hacı Murad haqqında yüzlərlə rəvayət və dəstən yazılıb. Dahi rus yazıçısı Lev Tolstoy 1896 - cı ildə qələmə aldığı "Hacı Murad" pyesini ona həsr edib.

Son illərdə Türkiyəli bir sıra tarixçilər Qaxın başqa bir kəndində yerləşən qəbirstənliyi tez - tez ziyarət edirlər. Onları buraya gətirən səbəb məşhur türk filosof - şairi Yunus Əmrənin (1240 - 1320) burada olduğunu iddia edən məzəridir.

Qax Cümə məscidi

The Cuma mosque in Qakh

1985]. Academician Ziya Bunyadov assumed that Nizami Ganjavi's wife, Afaq, belonged to a Kipchak family from the village of Gum. There is a popular saying that while travelling in the Great Caucasus Mountains, Nizami once observed Mount Kapaz from a height near the village of Gum. Having learnt this, the Atabay ruler Qizil Arslan gave this village to his favourite poet and even married him to a local girl called Agca. The girl's relatives, who respected the poet, built a palace for him here. They say that in summer, Nizami came here to holiday with his wife. However, the poet's happiness did not last long and, after Agca's untimely death, Nizami stopped visiting. The village and the palace given by Qizil Arslan were left ownerless.

The basilica (5th century)

This is a charming, majestic building and is known as the Hunn Temple, an ancient Albanian temple in the village of Gum. It is 25 metres long and 20 metres wide. The basilica has balconies on all four sides and three halls. There are sacrificial and prayer rooms. The dilapidated monument is overgrown by trees and bushes. Tastefully shaped large stone columns and arches stand out. According to Albanian historians, the Palestinian missionary Patrick Yelisey, who came here to spread Christianity, died in a place called Gomenik (on the site of the present-day village of Gum). Later, the ruler of Caucasian Albania, Vachagan III, ordered the building of a temple here. This is the only theory related to the history of the temple in the village of Gum.

Balli Bulaq

This is a resort 5 km from the village of Gum and near the village of Cinarli - a real tourist paradise. There is a large, tumultuous cascade in the dense forest that surrounds Garacay. The water falls from the height of several storeys and has formed natural baths where people can bathe and find relief from the summer heat.

Sirt Castle (8th century)

This is found in the upper reaches of Gum village - on a site with a stunningly beautiful view from the top of a high mountain. It is only possible to reach it via a natural path. There is no accurate information about the history of this castle. All the surrounding villages are clearly visible from its height. It looks like a watch-tower. It is believed that the castle was built for defensive purposes.

The village of Lakit

They say that this village has a history going back 1,600 years. There are many villages of this name in Azerbaijan. Some think that it derives from the word "Lokut", which is a non-granular rice broth. In fact, the place name is related to that of a Turkic-speaking tribal alliance. Strabo recorded that, along with the Gel mountain people of the Caucasus, this place was also populated by Leks. These are the same Leks who are referred to as "Liks" in sources related to Urartu.

The village is 20 km from the district centre. The area is rich in thick forests, mountain rivers, springs and a complex of mountain castles. Lakit is one of the most notable villages in Gakh. It is surrounded by nut orchards. Local residents say that local nuts are bigger and tastier than those growing in other places. The

027. Lakit handirma məscidi

Gakh Mosque in Lakit village

Oncallı kəndi

Bu kənddəki qədim Oğuz qəbiristanlığında türk poeziyasının klassiki Yunus əmrəyə istinad edilən qəbir - abidə var. Bura ziyarətqəhədir. 700 il əvvəl vəfat etmiş Yunus əmrənin müxtəlif ölkələrdəki 7 qəbrindən birinin burada ola biləcəyi güman edilir. Türkiyədə isə Yunus əmrəyə aid 22 ayrı yerdə məzar var. Bunlardan hansının daqiqə olduğu bilinmir. Digər yerlərdən fərqli olaraq Oncallıdakı qəbiristanlıqda şair müridi Hacı Tapdıqla eyni yerdə dəfn edilib. Onların bu ərazilərə gəlmə missiyalarını burada yaşayan qıpçaqlar İslam dininə yönəltmək olub. Allah sevgisini tələqin edən, sufi təriqətinin davamçısı şair bütün Anadolunu, Azərbaycan və İranı gəzib.

Qum kəndi (8 km)

Baş Qafqaz silsiləsinin ətəyində, dəniz səviyyəsindən 700 metr yüksəklikdə yerləşir. Kənd ərazisindən ardava dağ çayırı axır. Dağ atəkləri sıx meşə ilə əhatə olunub. Meşələrdə əzgil, alca, zoğal, meşə alması, meşə armudu ağaclarından ibarətdir. Kənddə cəmi 200 ev var. Qafqaz Albaniyası dövrünə aid tarixi abidələrlə zəngin olan kənd kənarında çox da böyük olmayan qədim Albən məbədi var. Bir vaxtlar məhəllə kilsəsi kimi fəalliyət göstərmiş.

Qum kəndi "Nizami yurdu" kimi tanınır. Söhbət Azərbaycan klassik ədəbiyyatının dahisi Nizami Gəncəvidən (XII əsr) gedir. Nizaminin həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı xalq arasında yayılmış rəvayətlər çoxdur. Eləcə də yer adları geniş yayılıb. Belə nəql edirlər ki, Nizami Böyük Qafqaz dağlarını gəzəndə, Qumdakı bir yüksəklikdən Kəpəz dağına seyr edəmiş. Bunu bilən Atabəy hökmdarı Qızıl Arslan bu kəndi sevimli şairinə bağışlayır. Hətta onu kənddən Ağca adlı bir qızla evləndirir. Şairə çox ehtiram edən Ağcanın qohumları onun üçün Qumda qala - qəsir tikdirlirlər. Deyilənlərə görə, Nizami Gəncəvi arvadı Ağca xanım ilə yay aylarında bunlara gəlib dincəlirmiş. Amma şairin xoşbəxtliyi uzun çəkmir. Ağcanın vaxtsız ölümündən sonra Nizaminin bu yerlərdən ali - ayağı kəsilir. Qızıl Arslanın ona bağışladığı Qumdakı qala da sahibsiz qalır.

Bazilikə (V əsr)

Çox möhtəşəm tikilidir. Görənləri özünə heyran buraxır. Qum Albən məbədi, Hun məbədi kimi məşhurdur. Uzunluğu 25 metr, eni 20 metrdir. Dörd tərəfdən eyvanla əhatə olunmuş bazilikanın üç zəli var. Bunlar qurubəngəh və ibadət otaqlarıdır. Dağılmış vəziyyətdəki abidə ağaclıq və kolluqlar içərisində qalıb. İrə daş sütunları və təqləri çox incəliklə və zövqlə işləniib. Albən tarixçilərinin məlumatına görə, eramızın əvvəllərində xristian dinini yaymağa gələn fələstinli missioner Patrik Yelisey, Qomenk adlı yerdə (indiki Qum kəndi ərazisində) şahid olub. Sonralar Qafqaz Albaniyasının hakimi III Vəcaqan həmin yerdə məbədi tikilməsi haqqında sərəncam verib. Bu, Qum məbədinin tarixi ilə bağlı mövcud olan tək ehtimaldır.

Balı bulaq

Qumdan 5 km aralıda, Cinarlı kəndinə yaxın yerləşən bu kurort ərazi əsl turizm cənnətidir. Qaraçayın ətəfində, sıx meşənin içərisində qurulu şalələ axır və bir neçə mərtəbədən enərək töküldüyü yerlərdə suyun şiddətindən təbiə vannalar əmələ gəlir. Yayda istidən ürəyi sıxılanlar burada çimirlər.

Qum kəndi, Bazilikə 5-ci əsr. Başqaq Albaniyası dövrünə aid ən qədim məzarlıq abidələrindəndir

Qum village, Bazilikə, 5th century. One of the most ancient monuments of Caucasian Albania

Gazax "Korumsuzi" folklor grupu
"Korumsuzi" folk band of Gakh

Georgian church, 5th century

The Gumruk temple, 5th century

Lakit Alban mosque: 5-6c. 954

The Albanian temple in Lakit. 5th century

population professes Islam. The mosque which is situated in the centre was built from cobble stones and lime in the 18th century. It used to have a madrasa. After the elders who taught there departed this world, they were buried within the grounds of the mosque. In Lakit, there are two monuments of world renown, situated in the upper and lower parts of the village.

The Albanian temple (5th century)

The temple is on the outskirts of the village and is surrounded by nut orchards. It was built in Byzantine style. The temple was founded in the pre-Christian period. According to Albanian popular belief, it was built to honour a god. The Albanian temple in the village of Lakit is regarded as one of the most important monuments of Caucasian Albania.

In 1968, a monument belonging to the late Bronze Age or early Iron Age was discovered in the villages of Lakit and Kotuklu. This is a treasure containing various ornamentations, which testifies to the existence of a highly developed culture in this area at the end of the second and the beginning of the first millennium BC. In the 8th century BC, this area was part of a Scythian state and, in the 4th century BC, part of the Albanian state.

In 1985, an archaeological survey was carried out of the Albanian temple in the village of Lakit and in the basilica in the village of Gum. The survey established that these monuments belong to the 4th-6th centuries. Based on its architecture, it is believed that the temple in the village of Lakit was part of the Albanian episcopacy.

The Seven Churches (5th-6th centuries)

There is an inscription on this monument: "Sovmanishin 7 Churches". The word "sovmnashin" means "a monastery" or "a church". The name comes from the fact that there used to be a monastery with two basilicas and five small sovmas here. The monument is on the road from Lakit to Kotuklu, in a mountain forest at the highest northern point of the village. Most of it has been destroyed. An altar and large (presumably for storing grain) and small (for storing gold coins) clay jugs were found here. On a nearby mountain, there are ruins of castles where the monks hid from danger and defended themselves. The monastery resembles a small, compact village. Apparently, the monks survived by subsistence farming. The monastery was built in the period when Christianity was just developing. This complex is the biggest Caucasian Albanian monument in the region. A vast plain near the monastery is called Albantala. From here you can reach the Mamirli (Mossy) cascade on foot through a dense forest and down a steep slope.

The Mamirli cascade

This is in the heart of a thick forest near the village of Lakit-Kotuklu. It is a very rare type of cascade. The water that has permeated the rocks for centuries has helped moss to grow and cover the rocks so thickly that they seem to be covered by an emerald carpet. The forest canopy is so dense that sunlight never reaches the ground, which is permanently cold. The area surrounding the cascade is a real paradise for a picnic. Visitors to the villages of Lakit and Kotuklu definitely come to see the cascade, so it is always crowded here.

Sırt qalası (VIII əsr)

Qum kəndinin yuxarı başında yerləşir. Heyranedicə mənzərəli yerdə, yüksək bir dağın tapasında yerləşən qalaya dar çıxır və təbii şəkildə çıxmaq olur. Sırt qalası haqqında ətrafı və daşqı hər hansı məlumat yoxdur. Qalanın üstündən baxdıqda bütün ətraf kəndlər ovucunun içindəymiş kimi açıq görünür. Cəzətiçi qalasına bənzəyir. Müdafiə məqsədilə tikildiyi ehtimal edilir.

Lakit kəndi (12 km)

Değirlər ki, bu kəndin 1600 illik tarixi var. Eyni adlı yaşayış məskənləri Azərbaycanca çoxdur. Bəziləri Löküt sözündən götürüldüyünü deyirlər. Löküt duyğunun qeyri - dənəvar halında portladılmışına deyilir. əslində toponim türkdillə təyfa birləşmələrinin adı ilə bağlıdır. Strabon qellardan başqa leqlərin də Qafqaz dağları ilə birləşəndə yaşadıqları göstərir. Urartu məbədlərində adı çəkilən ləklər də həmin ləklərdir. Sıx meşə, dağ, çaylar və bululaqlar və qalalar kompleksi ilə zəngin olan Lakit Qaxın ən mənzərəli mütləq görülməsi qərəkən kəndlərindən biridir. Fındıq bağları çoxluq təşkil edir. Hətta yerlilər buranın fındığının daha ləzzətli, iri ölçülü və keyfiyyətli olduğunu söyləyirlər. Lakitdə dünyəyə məşhur iki tarixi abidə var. Biri kəndin yuxarı, digəri isə aşağı başındadır.

Alban məbədi (V əsr)

Kəndin kənarında, fındıq bağlarının əhatəsində yerləşir. Bizans memarlığı üslubunda tikilib. Lakit məbədinin əsası xristianlıqdan əvvəl qoyulub. Alban inanclarına görə Tanrıların birinin şərəfinə tikilib. Lakit alban məbədi Qafqaz Albaniyasının ən önəmli tarixi abidələrindən biri hesab edilir. 1968 - ci ildə Lakit - Kötüklü kəndlərində son tunc və ilk dəmir dövrü abidəsi aşkara çıxarılıb. Bu, müxtəlif bəzək əşyalarının ibarət dəfndir. Bu tapıntıları burada e.ə. II minilliyin sonu I minilliyin əvvəllərində həyat olduğunu sübut edir. ərazi e.ə. VIII əsrdə Skif çarlığına, e.ə. IV əsrdə Alban dövlətinə daxil olub.

1985 - ci ildə Lakitdəki Alban məbədində və Qumdağı bazilikada arxeoloji tədqiqat işləri aparılıb və həmin abidələrin IV - VI yüzilliklərə aid olduğunu müəyyən edilib. Memarlıq üslubuna görə Lakit məbədinin Alban yepiskopluğuna daxil olduğunu ehtimal edilir.

7 kilsə (V - VI əsrlər)

Abidənin üzərində "7 kilsə sövmanışini" yazılıb. Sövmanışin monastır, kilsə deməkdir. 7 kilsə monastırı 2 bazilikaya və 5 kiçik sövmaadan ibarət olduğu üçün belə adlanıb. Lakitdən Kötüklüyə gedən yolda, dağüstü meşənin içində, kəndin ən üst şimal nöqtəsində yerləşir. Abidənin çox yeri dağılıb, ərazidə qurbangah, içərisində təxli saxlanıldığı güman edilən böyük və qızıl saxlanılan kiçik kuplar aşkar edilib. Yaxınlıqdakı dağda isə burada yaşayan rahiblərin təhlükə zamanı sığınacaq bulundurları qalaların izləri durur. Monastır kiçik, gücəmə bir kəndi xatırladır. Vaxtilə burada yaşayan rahiblərin natural təsərrüfat həyatı keçirdikləri ehtimal edilir.

Xristianlığın inkişaf etdiyi dövəndə inşa edilən 7 kilsədə rahiblər yaşayıb, oxuyublar. Bu kompleks bəlgədə yerləşən Qafqaz Albaniyası abidələrinin ən böyüyüdür. Monastırdan az aralıdakı geniş düzən ərazi Albantəla adlanır. Buradan sıx meşənin içərisiylə dik yamaqdan enərək Məmrili şalaya pıyada getmək mümkündür.

Lakit kəndi "Yeddi kilsə" sövmanışini 5-6-cı əsrlər

Lakit village. Seven churches. 5-6th centuries

The village of Gakhingiloy

Founded in 1897, the village is two kilometres from the centre - in an area of outstanding beauty populated by extremely welcoming people. The church in the centre of the village is a 19th century monument. The village, populated by Ingiloy, differs from other villages of Azerbaijan in its traditions, customs and lifestyle. The Ingiloy have lived in the fertile, irrigated land around the Alazan River from time immemorial. Houses with large gardens are widely spaced from each other. There is a kahriz system in all courtyards. The kitchens cooking puri-khachapuri are always a draw.

Puri-Khachapuri

Puri is the name of bread with a very different shape and taste. One loaf of this elongated bread, which resembles Turkish pide, can be eaten at one sitting. Khachapuri is a pastry filled with cheese. Made from flaky paste, khachapuri is famous throughout the Caucasus. They put sulguni cheese into rolled pastry, fold it, giving it a rectangular form, and moisten the top with a brush in order for it to bake well and develop a crust. It is baked for about 20 minutes. The baked pastry swells and sometimes they pierce it with a straw so that it bakes well from the inside. It would be a sin not to try these Ingiloy delicacies.

Ingiloy feast

The hospitable villagers are very keen on feasts which go on for some time. Their main elements are songs, kebabs served on skewers and the mandatory cheese and puri on the table. We should also mention the main feature of the feast - wine.

Wine

Wine has been common among the Ingiloy for as long as anyone can remember. The development of vine-growing in ancient times in the Alazan valley also inspired the development of wine-making. Archaeological excavations in this territory have uncovered large wine jugs containing fossilized remains of wine. In order to avoid falling ill, Christian Ingiloy drink wine after every meal.

In this region, almost everyone produces home-made wine in their courtyard. Some kind of wine grape grows and ripens in late August and early September in every courtyard. It is picked and processed and then poured into different clay jugs to mature. The smallest jug takes 25 litres, while the biggest holds 100 litres. The wine-filled jug filled is sealed tightly to prevent air from infiltrating and is kept for at least a year.

The jug is opened on special days: on holidays or when a guest arrives. Everyone gathers to where the jug is buried. The host cleans the neck of the jug, opens it, pours out the upper layer of wine, pours it into a special vessel and mixes it. Then, he pours wine for all the guests and proposes the first toast of welcome. The glasses are drained; the puri, cheese and kebab are eaten and only then is it poured into a big cauldron. Every person sitting at the table proposes a toast in turn. They say wonderful words for those present and absent. The glasses are drained one after another, and the person who arrives sober cannot remember later how he left. A jug once open must be finished, otherwise the wine might turn into vinegar as it comes into contact with the air.

"Serhillo yememiseniz, demek Qaz
germemiseniz". (It'sa malba)

"If you haven't eaten 'Serhillo', then you
haven't been in Gakh". Cuisine of Gakh

Mamırlı şalala

Lakit - Kotuklu kəndində, sıx meşənin dərinliyində yerləşir. Çox nadir şalələdir. Qayalardan yuğzillər boyu süzülərək axan su bunların üstündə sıx mamır bitməsinə səbəb olub. Bu mamırlar qayalarla ələ örtüb ki, sanki yaşıl xalça sarılıb. Q qadər sıx ağac bitib ki, araziyə heç vaxt gün işığı düşmür və bura daim sarın olur. Şalələ ətrafı piknik cənnətidir. Hər zaman yeyib - içənləri, piknikçiləri görmək olar. Lakit və Kotuklu kəndində gedən qonaqlar mütləq buraları gəzməyə çıxırlar. Qəsdə gəzilib - görülmək yerlər çoxdur.

Qaxingiloy kəndi

1897 - ci ildə əsası qoyulan kənd, mərkəzdən 2 km aralıda, super mənzərəsi, istiqanlı insanları ilə həminin ürəyini açan bir yerdir. Kənd mərkəzindəki kilsə XIX əsr tarixi abidasidir. İngiloyların yaşadığı bu kənd adət - ənənəsi, məişəti ilə digər Azərbaycan kəndlərindən fərqlənir. Tarixən İngiloylar münbit suvarma təpəliklərinə malik olan Alazan ətəflərində məskunləşiblər. Geniş həyatı təmin edən sahəli olan evlər bir - birindən aralı salınıb. Bütün həyatlarda kəhriz sistemi var. Burada puri - xaçapuri səxləri diqqəti cəlb edir.

Qax - İngiloy kəndində iki ziyarətqah var. May və noyabr aylarında ziyarət dövrü sayılır. Pirlər gövdələri oyulmuş iki nəhəng ağacdən ibarətdir. Buralarda dua etmək, niyyət tutmaq, şam yandırmaq adəti var. Kəndin yuxarı başındakı mənzərəli dağa Uludağ deyirlər və kənd camaatı gələn qonaqlarını gəzmək, dincəlmək, piknik üçün oraya aparır. Təxminən 3 saatlıq bir dırmanışdan sonra mohtəşəm həvəsi və mənzərəsi olan yüksəkliyi görməyə dəyər. Kempinq, trekinq, ekoturizm üçün ideal şərait var. Yol boyunca şalələlər buraların gözəlliyinə başqa bir rəng qatır.

Puri - xaçapuri

Puri çörəyə deyirlər. Formasına və dadına görə çox fərqlidir. Uzunsov, türk pıdalarına bənzəyən bu çörəyin bir növünə bənzər bir oturmada yeyib bitirmək mümkündür. Xaçapuri isə pendirli çörəkdir. Qat-qatlı xəmirdən hazırlanan xaçapuri qəfəqlərdə qaynadılır. Xəmiri yayıb, içərisində sulqun pendiri qoyur və sonra da dördkünc formada qatlayırlar. Üzərini sulu firça ilə fırçalayırlar ki, bişərkən çörə qızarsın. Təxminən 20 dəqiqə sobada bişirirlər. Bişdikcə xəmir qabarıq qalır. Arada bir çöplə xəmirin üstünü desirlər ki, içərisi də yaxşı bişsin. Bunlar İngiloy kənd sülhərlərinin vəzəncilməz dadlarıdır.

İngiloy qonaqlığı

Saatlarla davam edir. Qonaqparvar kənd camaatı yeyib - içməyi çox sevirlər. Süfrə arxasında məhni oxumaq, məhəl keyfi yaşamaq, kababı ilə şışlarda servis etmək, masaya mütləq pendir və puri qoymaq bu süfrə mədəniyyətinin əsas parçalarıdır. Qonaqlığın baş atributu olan çaxırdan danışmamaq olmaz.

Çaxır

Alban tayfaları İngiloylar arasında qədimdən bəri çaxır geniş yayılıb. Alazan vadisində qədim zamanlardan üzümçülüğün inkişafı çaxırçılıq üçün əlverişli zəmin olub. Arxeoloji qazıntılar zamanı bu ərazilərdə iri çaxır kupları və diblərində qatranlaşmış çaxır qalıqları tapılıb. Xristian İngiloylar hər dəfə yeməkdən sonra

Qaxingiloy kəndində ananəvi çörə

Traditional home-made wine in Qaxingiloy village

Qaxingiloy kəndində xaçapuri-pendirli çörək

Khachapuri-cheese bread in Qaxingiloy village

Kurumukh

This is also pronounced kumukku. This is the name of a schoolboy folk group in the village of Gakhingiloy. They are keepers of mountain folklore. Local national dances and music, dance movements and songs like Givelo and Atabari are notable for their similarity with the folklore of Turkey's Black Sea region. As the boys sing and dance, it is difficult for spectators to resist as the whole body responds instinctively. The Caucasian national costume that the boys wear has long since fallen out of everyday use. Its main attribute is surely the dagger.

The dagger

In the past it was a matter of duty and honour for every mature man to wear a dagger. This was necessary for self-defence. This tradition, typical of all mountains folk, is also part of Ingiloy life.

The village of Ingiloy-Kotuklu

This is another wonderful village in Gakh populated by Ingiloy. It is interesting to visit this place in early June when the mulberry ripens. People make a lot of noise and sometimes laugh, joking and shouting while stretching large cloths (xarals) under big mulberry trees, and immediately attract your attention. If you walk by, you have to beware not to fall under a hail of fruit. Such is the tradition - they pick mulberries by shaking the trees here. To this end, one man climbs the tree, while others stretch the xaral underneath so that the fruit does not fall on the ground. As soon as the process ends, everyone goes for the fruit. In order to retain its sweetness and vitamins, it is not washed. The mulberry is used to make bakmaz or dosab without any additives. The preparation of this sweet is a very lengthy and laborious process.

Chacha

Sometimes called "moonshine", Chacha is another exclusive product made in Ingiloy villages. The mulberry that is harvested is left to ferment. Then special equipment is used to make environmentally safe 70-degree vodka. The day when the vessel of chacha is opened is marked in the village by the mulberry festival. They drink this vodka in the cold part of the year in order to warm up. Chacha is also made from apples, pears, cherries, apricots, peaches, cornel and other fruit. The drinks made from cornel and mulberry is regarded as the best.

Ilisu

Ilisu's fairytale beauty enchants visitors whatever the time of year. Blindingly white snow blankets the scene in winter. The surrounding wooded mountains are permanently hidden in clouds. In spring and summer there is heavy rain almost every day, followed by a rainbow. Crystal-clear air and deafening silence. Wherever you look, you can see attractive, centuries-old houses and ancient monuments. You want to stay here for ever. Take a couple of months' holiday in the Ilisu resort area and you will rid yourself of chronic stress and all its consequences. Local people say that Ilisu would be a serious contender in a competition to find paradise on Earth.

Kotuklu bandı. Maymun Məməli qalası

Kotuklu village. The famous Mamuk waterfall

Sarıbaş kəndindən İlisuya açılan mənzərə

The view of Ilisu from the village of Sarıbaş

"xəstəlanmamak üçün mütləq çaxır içirlər." Bu zonada çaxırı demək olar hamı öz evində, əl usulu ilə hazırlayıb. Hər həftədə çaxırlıq üzümlər yetişdirilir. Avqustun sonu, sentyabr ayında üzüm yetişir, toplanır, emal edilir və ciy çaxır daymaq üçün kuplara doldurulur. Bu kuplar gildən hazırlanıb və müxtəlif tutumlu olur. ən kiçiyi 25 litr və ən böyüyü 100 litradək olan kupları torpağa basdırır, içərisinə şarabı doldurduqdan sonra ağzı möhkəm bağlanır ki, içinə hava dolmasın. Beləcə ən az 1 il bunları qapalı vəziyyətdə saxlayırlar.

Evə əziz qonaq gələndə və yaxud başqa xüsusi səbəblərlə çaxır açılır. Kupın açılması xüsusi, izləməyə hazır bir mərasimdir. Hamı havasla kúpın olduğu yera toplanır. Ev sahibi bel ilə qazıb kúpın qapağını torpaqdan tənizləyir, ağzını açır və alındakı qabla çaxırın üzündəki yığılmış maddəni atır və üstədən şarabı qarışdırır. Yarındakılar allarında stəkan və puri-pendir-kababla havasla gözəlləyirlər. Ev sahibi çaxırı hamının stəkanına süzür və ilk tostlarını "xoş gəlmisiniz" deyərək qaldırırlar. Stəkan dibinədək boşaldılır, puri-pendir-kabab yeyilir və yalnız bundan sonra çaxır böyük sürəhiyə doldurularaq süfrəyə qoyulur. Masada oturan hər kəs sıra ilə qalxaraq tost deyir: məclisdə iştirak edən və etməyən, ağla gələcək hər kəsin və hər şeyin şərəfinə gözəl sözlər deyilir və qadahlər boşaldılır. Bura ayıq giren buradan necə çıxdığını sonra xatırlamır. Açılmış kuplar isə mütləq boşaldılmalıdır, əks təqdirdə artıq hava olmuş şarab kúpın içində qalıb sirkayə dönə bilər.

"Kurumuxi"

Kürmükü də deyilə bilər. Qaxingiloy kəndinin məktəbli oğlanlardan ibarət folklor qrupu belə adlanır. Dağlı folklorunu yaşadırlar. Mahnı ritmləri, musiqi janrları, rəqs hərəkətləri, "Cilveloy" və "Ataban" kimi mahnılar Türkiyənin Qaradəniz bölgəsindəki folklorla bənzərliyi ilə diqqəti çəkir. Uşaqlar oynadıqca, oxuduqca bir yerdə durmaq olmur. İnsanın bütün bədən əzələləri qeyri - ixtiyari hərəkət etməyə başlayır. Uşaqların üstündəki Qafqaz milli forması gündəlik geyim olmaqdən. məişətdən cəxdən çıxıb. Bu geyim tərzinin ən mühüm atributu və bəzək elementi, şöbhəsiz, xəncərdir.

Xəncər

Kəçmiş məişətin zəruri parçasıdır. Yetişkin hər kəşi belində kəmərdən asma xəncər gəzdirməyi özüə bərc bilər, şəraf işi sayırdı. Müdafiə məqsədilə ehtiyac duyulduğundan üstündə daim xəncər gəzdirmək həyatı zərurət, bütün dağlılara xas olan bu xüsusiyyət idi.

İngiloy - Kötüklü kəndi

Qaxın İngiloylar yaşayən, səfəli digər kəndidir. İyunun əvvəlində, tut sezonunda buranı görmək maraqlıdır. Kənddə demək olar küçədə nəhəng tut ağaclarının altında allarında böyük bez parçalarla toplanmış, həy - küylə danışır - gülən, bəzən də qışqırən insanlar diqqəti cəlb edir. Yanlarından keçərkən tut yağışından ehtiyatlı olmaq lazımdır. Qayda belədir. Tutu cırıraqa toplayırlar. Bunun üçün biri ağaca çıxır. Digərləri məhsul yera tökülməsin dəyə geniş parçanı cəkib ağacın altında dayanırlar. Cırma işi bitir - bitməz hər kəs anı kimi meyvəyə dərsər. Tut şirniyyəti və vitamini gətirməsin dəyə uyulmadan yeyilən meyvədir. Tutdan murəbbə və doşab və ya digər adıyla bəhməz bişirirlər.

Kötüklü-İngiloy kəndində kilsə, 19-cu əsr

The church in Kötüklü-İngiloy village. 19th century

İlisu evinin daxili

The interior of İlisu house

İlisu k  sesinin manzarası
The view of street in İlisu

Facts and figures

Ilisu is 12 km from the district centre, Qax, on the left bank of the River Kurmuk, 1,200-1,400 metres above sea level. It is a tourist paradise. Qax District was once famed for this village. Caravan routes to Dagestan used to pass through the village. This ancient settlement was the capital of the sultan of Ilisu, who ruled from the second half of the 16th century to the mid-19th century. Ilisu is now the centre of Qax's tourist zone.

Tourism in Ilisu

The conditions are ideal for mountaineering and hiking. Spa and tourism holidays are popular. Holidaymakers in Ilisu can go horse riding or walking in the area. The conditions are ideal for hunting too. Ilisu was a famous resort area in Soviet times and has all the necessary infrastructure. New cottages and modern hotels have been added to the already existing guest houses. Although there are a great many of them, it is impossible to find vacancies here in summer as people who have already holidayed here before book their rooms in advance. Locals say that in the summer there are ten times more tourists than local people. However, as soon as the cooler weather starts, there is nobody here. This is because of a lack of facilities for winter holidays although some establishments do work all year round. Summer visitors who cannot find vacancies are taken in by local people, lest they be disappointed, so Ilisu's historic buildings welcome tourists.

Ilisu's houses

At first glance Ilisu does not look at all like a village. The unusual architecture of the streets, roads, houses and other buildings is eye-catching. The baked brick houses with their red-tiled roofs are surrounded by pebble walls. The houses have a distinctive smell. The interior design is pretty much the same everywhere: the walls have special niches which house cupboards and glass cases. The niches opposite windows are for bedding and the higher ones are for lamps and candles. Shelves called "taxca" for crockery line the walls. Some houses also have small rooms. The newest house is at least 100 years old. The garden wall usually shows the date a house was built, the name of the builder and sometimes of the owner.

Many forest trees grow in the yards. Free space is covered with pebbles which lend a special character to the architecture. The neighbourhood system exists in Ilisu too. The largest, oldest and best known neighbourhoods are Sangar, Bucaq, Qala, Qacar and Bay-Tabun. The village is surrounded by mountains and thick forests. Two mountain rivers - the Kurmukçay and Ağçay - merge in this indescribably beautiful place. These rivers are very deep and fast flowing.

The centre of the village is a place called Besbulaq or Five Springs. There actually are five turbulent springs here. Visitors should not miss the waterfall in the upper part of the village either.

Ilisu people

Historically most of the population of Ilisu have been craftspeople. The craftsmen passed down the secrets of their trade from generation to generation. Local people are also market gardeners and farmers. The vil-

Sumqala, 19th century

The Sumqala fortress, 19th century

Bahmaz

Meyvəni heç bir əlavə qatıqsız bəşirək aldılən şlrin, qatı mayedir. Bəşirlməsi çox uzun və çətin prosesdir. Çox ağır əməyin bəhəsi olduğuna görə hər deyəndə və hər kəs bəşirmir. Az tapıldığından bəşirənlər də bəhə qiymətlə satırlar. Bəzi xəmır yeməklərində, xüsusi qış aylarında bəşirilən xəşil yeməyində sous kimi, eləcə də dərman kimi xalq təbabətində geniş istifadə olunur. İngiloy kəndlərində tutdan eksklüziv bir içki də hazırlayırlar.

Ceca

aldacaqırma araqdır. Buna "samoqon" da deyirlər. Toplanmış tut qıçqırdılır və xüsusi texniki avadanlıq vasitəsilə damladılaraq ekoloji təmiz, 70 dərəcəli təbii araq hazırlanır. Tut arağının açıldığı gün isə kənddə tut bayramı kimi qeyd olunur. Həvalər soyuyanda içəridən qızışmaq üçün onu içirlər. İngiləylər bu xüsusi istehsalatına dərman kimi baxırlar. Bəzən soyuqdayma və ya boğaz ağrıları zamanı içərisinə bol istiot tökülərək içilir. Cecanı alma, armud, giləs, şaftalı, tut, zəğal və sair meyvələrdən də hazırlamaq olur. ən yaxşısı zəğal və tutdan hazırlanan ceca hesab edilir.

İlisu

Hansı fəsilədə gəlməyindən asılı olmayaraq İlisunun əsrərangiz təbiətini gərənələr özünü nəğildəki kimi hiss edir. Qışda basdan - başa ağappaq qarla örtülü olur. Hər tərəfi əhatə edən meşəli dağlar və onların üstündən əksik olmayan buludlar, yazda və yayda demək olar hər gün sel kimi yağan yağış, onun ardınca çıxan göy qurşağı, tərtəmiz hava, sakitlik və özünü hara çevirsən, gözəl mənzərədə salınmış yüzillik evlər, eləcə də çox köhnə tarixdən qalma abidələr... Bunları qoyub geri qayıtmaq istəmirsən. Kurort zonası İlisuda 1 - 2 ay dincənlər xroniki stress və onun fəsadlarından tamamilə müalicə olunaraq buranı tərk edirlər.

Dəyim

Ağar yer üzündə cənnət üçün müsabiqə elan edilsəydi, İlisu bu yarışmada ən ciddi rəqib olardı.

Araşış

Rayon mərkəzindən 12 km aralıda, Kürmük çayının sol sahilində, dəniz səviyyəsindən 1200 - 1400 metr yüksəklikdə yerləşir. Qax rayonu bir vaxtlar İlisu ilə tanıdılır. Turizm cənnətidir. Vaxtilə Baş Qafqazdan Dağıstana gedən karvan yolları İlisu ərazisindən keçib. Bu qədim yaşayış məskəni XVI əsrin ikinci yarısından XIX əsrin ortalarına qədər mövcud olmuş İlisu sultanlığının mərkəzi elub. İndi də Qax turizm zonasının mərkəzi İlisudur.

İlisuda turizm

Burada dağ turizmi və alpinizm həvəskarları üçün hər cür təbii şərait var. Kənd yaşıl turizmi, icma turizmi, müalicə turizmi, istirahət turizmi daha geniş yayılıb. İlisuya gələnələr atla və piyada olaraq ətrafa yürüşə

İlisuun mərkəzindən görünüş

The high street of Ilişu

Iage is famed for its scholars. There is a joke here that an educated Iliisu native becomes a scholar and an uneducated one a shepherd.

Local people take good care of their ancient traditions and customs. For example, no locks are hung on doors in Iliisu and dogs are not kept in yards. You won't find people talking loudly in the streets here either. Iliisu people are not to be found manning stalls in the market or on the street and are not traders. They don't like to go cap in hand to anyone so prefer to solve their problems themselves. Local people say this is because Iliisu people come from an aristocratic lineage. The sultans' cemetery, Tovlatla, known as the burial place of the martyred sultans, still exists. The graves of most of the members of the ruling family of Iliisu can be found here. The roots of the local aristocracy go back to the Middle Ages.

Historic monuments

Iliisu has 11 registered historic monuments. Some of the most interesting monuments are to be found high up in the mountains and it's very difficult to get to them even in summer. These include the 14th century Kesikci Qala, Shamil Qala and Cin Qala.

One of the most interesting monuments is the 17th-century Ulu Bridge across the River Kurmuk. The bridge was built after the capital of the sultanate was moved to Iliisu. It is a source of pride for local people and considered to be the gates to Iliisu. When Russian troops attacked Iliisu in 1844, the last sultan of Iliisu, General Daniyal Bay, famed for his ruthlessness and courage, is said to have been categorically opposed to destroying the bridge in order to prevent the enemy from entering the village. Egg yolk is said to have been used as a fixative when building the bridge which is why the bridge is still standing.

The historic Sumug Qala monument in Buceq neighbourhood is considered the emblem of Iliisu. It's a four storey defensive tower which has a very good view of the entire area from the top. There are many towers of this type in the North Caucasus and Dagestan. As "sumug" is the local pronunciation of the word "sumuq" or "bone", the tower is thought to have been named for its strength. The tower was a key part of the home of Sultan Daniyal. No trace of this house now remains, however. Some scenes from the first Western in the history of Soviet and Azerbaijani cinema, *Don't Worry, I'm With You*, were shot in the tower in 1981.

The 19th-century Iliisu fortress is a defensive fortress built by the Russians. Despite the presence of many place names, legends and historical events connected with Sheikh Shamil, he never visited this area. The two-storey fortress in the very centre of the village on the road to Dagestan has survived pretty well. Inside you feel very much as though you were on a film set.

The old mosque in the centre of the village was built in 1700 on the orders of the Tsakhur sultan, Ali. The mosque is one of the most precious historical monuments in Iliisu. It is 10 metres long, seven metres wide and four metres high. The mosque does not have a minaret. Some religious figures are buried in the cemetery around the mosque.

Iliisu state nature reserve

The nature reserve was set up in 1987 in order to protect the distinctive ancient historic monuments, the unique architecture of Iliisu and the flora and fauna typical of the southern slopes of the Greater Caucasus.

Ikeanda Ulu mosque 17-cs ast

The Ulu mosque in Iliisu 17th century

çıxa bllirlər. arazida ovçuluq üçün ideal sərait var. Sovet vaxtından bəri istirahət zonası kimi məşhur olan İlisuda turizm infrastrukturunu qurulub. İllərdə fəallıyyatda olan pansionatlara yeni koteç və apərt tipli otellər əlavə olunub. Təsirlərin sayları artsa da yay fəslində buralarda yer tapmaq mümkün deyil. Çünki İlisunu bir dəfə görünən və istirahət edənlər daha sonra davamlı buraya gəlmək istədikləri üçün yerlərini əvvəlcədən tuturlar. Yerlərin dediyinə görə, yay tətilində İlisuya gələn qonaqların sayı əhəliən ən az 10 dəfə çox olur. Amma əla ki, həvalər soyudu, al - ayaq yığırsı. Həmi çəkilib gedir. Çünki burada qış turizmi üçün ləziz olan sərait hələ ki, yoxdur. Buna baxmayaraq bəzi yerlər qışda da çalışır. Otellərdə yer tapa bilməyənlər mayus olmasın deyə yerli sakinlər öz evlərinin qapılarını qonaqların üzünə açılır. Bəla ki, tarixi İlisu evləri turistlər üçün xidmət edir. Bunlarda qalmaq otel qiymətlərinə görə daha ucuz və sərfəlidir. Məsələn, bir otel və ya pansionatda qalmaq orta hesabla 50 - 100 AZN arasında dəyişirsə, evlərdə bu qiymət 20 AZN təşkil edir. Həm də bu evlərin aurası, bunlarda qalmağın ləzzəti tamamilə başqadır.

İlisu evləri

İlisu ilk baxışdan kənd təsiri buraxmır. Küçələrin, yollərin, evlərin və digər binaların özünəməxsus memarlığı diqqəti çəkir. Qırımsız kiramitli, bişmiş kərpicdən, çay daşından tikilmiş evləri çay daşından hörülmüş həsarlər əhatə edir. Evlərin içində spəsifik qoxu var. Həmisinin daxili dizaynı da demək olar eynidir. Divarlarda xüsusi oymalar var. Bunlar şəkəf və vitrinli əvaz edir. Pəncərə ilə üzbağda oymalar yorğan - döşək yığımaq üçündür. Divanın üstündəki kiçik oymalar ləmpə və ya sam qoymaq üçün nəzərdə tutulub. Nəhayət, divar boyunca taxtalar vurulub ki, buna taxça deyirlər və bunlar da qab - qəşiq düzmək üçündür. Evlərdə kiçik otaqlar da görmək olur. Bunların taxta qapısı var. Həç bir bəzak işlənməyən bu yer vanna otağı rolunu ifa edir. İlisunun qışı çox soyuq olduğundan, səxtəli aylarda sakinlər bu otaqlarda çimirmiş. Buradakı ən gənc evin ən az 100 yaşı var. Bir qayda olaraq daş həsarların üstündə evin inşa edildiyi tarix və üstənin adı, bəzən evin kime aid olması da yazılıb. Qapılar, dərəvazələr, balkonlar da evlərlə eyni yaşda deyil demək olar ki. Həyatlarda meyvə ağacları boldur. Torpağa səliqə ilə çay daşı döşəyirlər ki, bu da buralara xüsusi memarlıq çaları qatır.

Məhəllələr

Məhəllə sistemi İlisuya da hakimdir. Səngər, Bucaq, Qala, Qacar, Baytabun məhəllələri buranın qədim, böyük və məşhur məhəllələridir. Baytabun məhəlləsi Sultan məhəlləsi olub. Ruslar İlisunu işğal etdikdən sonra kəndi tamamilə yandırdıqları üçün sultan evlərindən əsər - əlamət qalmayıb. Kənd XIX əsrin ikinci yarısından sonra yenidən tikilməyə başlanıb. Buradakı evlərin bəziləri 1880 - ci illərdə inşa edilib. əksəriyyəti tarixi əsər statusu daşıyır.

Bulaq, çay, şalala

Kənd dağlıq və sıx meşəliklərlə əhatə olunub. Möhtəşəm mənzərəli bu yerdə iki dağ çayı, Kürmükçay və Ağçay birləşir. Bunların dərələri çox darıdır və özləri də çox iti axır. Kəndin mərkəzi "Beşbulaq" deyilən yerdir. Buradan həqiqətən eyni yerdən 5 ayrı təmiz bulaq suyu isti surətlə çıxır.

Ulu şalala

Kənddən 1 km məsafədə yerləşir. Kəndin yuxarı başındakı bu şalala İlisuya gələn qonaqların mütləq görməsi qərarən yerlərindən biridir. İkinci, nisbətən kiçik şalala Həməçaya gedərəkən yolum sağ tərəfindədir.

İlisuda Ulu şalala

The Ulu waterfall in Iliu

Ilisu is 3,500-3,600 metres above sea level and covers an overall area of 54,000 hectares. Hundreds of plant species grow here, there are 35 species of mammals and up to 50 species of birds, some of which have been included in the Red Book of endangered species. There are hundreds of mineral water springs and streams in the nature reserve. The Qanix (or Alazan) River flows through the reserve, as does the republic's second largest spate river, the Kurmuk. It takes just a drop of rain for the Kurmuk to break its banks and wash away everything in its path.

Hamamcay

The River Hamamcay that flows seven kilometres north-west of Ilisu is also known as the River Istisu or Agcay. The Hamamcay is a tributary of the Kurmuk, one of the Greater Caucasus's most beautiful mountain rivers. The river gorge has steep cliffs and it is very difficult to walk along the bottom of the gorge. You often have to cross the turbulent river. Going upstream the gorge narrows and the slopes almost touch at the mineral spring. You can take curative baths here. The river valley is considered sacred, as there are many geysers and hot springs here with medicinal properties. The Moxsu spring is also here, full of sulphurous water. The largest waterfalls in Qax District - Ram-Ramay, Vazircal and Gical - are also to be found in the Hamamcay river basin. The bewitching mountainsides, the overflowing rivers and wooded gorges create a unique landscape. Legends abound about the flora and fauna of Hamamcay where nature remains wild and untouched.

Ilisu cuisine's royal dishes

Ilisu cuisine is very varied. Herbs, dairy products and local honey are widely used. Thirty-five varieties of flour dishes are produced in Ilisu. Hot, high calorie dishes from grains are essential in the local conditions and they are more easily digested than in the city. Surxullu is the best known of these dishes. It is also known as surxulya. Locals say that if you haven't eaten surxulyu, then you've not seen Gakh.

Saribash village

Saribash is 18 km from the district centre and 1,800 metres above sea level. You can get here via Ilisu. Winters in this remote mountain village in Gakh are severe and summers cool. The village is north-west of Ilisu between the rivers Gunahcay and Agbulaq on a 100-metre river terrace. Several peaks in the Greater Caucasus range rise up behind it.

The village is connected to the outside world by a dirt road, which after every downpour is washed by the torrential Kurmuk. As a result, the village is cut off from the world. It is dangerous to cross the river. On the way, you might meet shepherds heading for the mountain plateaus and can share some food and conversation with them. A trip to Saribash is for lovers of adventure and the extreme. If you go to the village for fun, you need to bear in mind that bad weather might trap you there for some time. Locals say that sometimes visitors wait all summer for suitable days to travel to Ilisu from Saribash.

Saribash was created as a village in the 16th century. The 16th-17th century Haji Tapdiq mosque is the oldest of the village's many historic buildings. Local women weave carpets with unusual designs and knit richly decorated socks. The folkore genre Tonqay Malik which arose out of women's daily chores is unique to

İlisulular

Tarixən yerli əhalinin əsas hissəsi sənətkar olub. Müxtəlif peşələrlə məşğul olan bu kəndlilər öz sənətlərini nəslindən nəslə ötürərək yaşayıblar. 1500- a yaxın kənd əhalisinin əksəriyyəti saxurlardan ibarətdir. Qoğunculuq və aqinciliklə məşğuldurlar. Oxumuş, savadlı insanları ilə tanınan kənddir. Zərafətlə deyirlər ki, oxumuş İlisulu alim olur, oxumamış isə çoban. Buranın camaatı məişət adət - ənənələrini qoruyur. Məsələn, İlisuda qapıya qifil vururlar. Həç həyatda it də saxlamırlar. Bu kənd sakinlərini yüksək səslə qışqıraraq danışdıqlarını görmək mümkün deyil. Bəzərdə - küçədə piştaxta arxasında mal satan, satıcı İlisuluyla rast gəlmək də olmur. Həç kimsəyə ağız açmağı xoşlamadıqları üçün bir problem olanda özləri həll edirlər. Bunu yerlilər İlisuluların bay nəslindən olmaları faktı ilə izah edirlər. Tovlatala sultan qəbiristanlığı İndiyədək durur. Şahid sultanlar məzarlığı kimi də tanınır. İlisunun hökmdar nəslindən olan ailə nümayəndələrinin çoxunun qəbri buradadır. Yerli aristokratiyanın kökləri orta əsrlərə gedib çıxır.

İlisu sultanlığı (1563 - 1844)

Orta əsrlərdə Azərbaycanda xanlıqlardan başqa onlara təbə olmayan sultanlıqlar da vardı. Bunların içərisində İlisu sultanlığı (XVII əsr) idarəçilik sistemi ilə seçilirdi. Avar, saxur, İngiloy və muğallar (Azərbaycanlılar), eləcə də lazgılar yaşayırdı. Sultanlığın təməli 3 avqust 1563 - cü ildə qoyulub. İndiki kənd vaxtilə Cəf - Balakan mahalının vassallığına aid olan İlisu Sultanlığının paytaxtı hesab edilirdi. Sultanlığın ilk paytaxtı İndiki Qax şəhəri olsa da, sultanlığın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə əlaqədar olaraq hakim öz rezidensiyasını daha yüksəkda yerləşən İlisu kəndinə köçürüb. XVIII əsrdə rus - türk müharibələri nəticəsində ruslar, Qafqazın daha da içərilərinə soxulmaga başladılar. Nəticədə XIX əsrin əvvəllərində şimali Azərbaycan tamamilə işğal edilsə də Qafqaz xalqları rahat və asan diz cökəmədilər. Ciddi müqavimət göstərmələrinə baxmayaraq 26 avqust 1844 - cü ildə ruslar tərəfindən işğal edilib.

Rus qoşunlarının baş komandanı general Sisyanov şimal - qərbi Azərbaycan hakimlərindən biri olan İlisu sultanı ali Sultana ultimatum göndərək ki, təslim olmasa cəzəmələrini onun qanı ilə yuyacaq və İlisunun daşını daş üstündə qoymayacaqlar. Buna baxmayaraq Sisyanov Azərbaycandan Dağıstana gedən dəg aşırımlarını öz nəzarəti altına ala bilmədi. 1830 - cu ildə sultanlığın hakimi seçilmiş İlisunun son sultanı Daniyal bağın zamanında bu qarşıdurmalar daha sərt xarakter aldı. 1844 - cü ildə Sarıbaş kəndindən keçərək Şamilin Azadlıq ordusuna gəlir və burada Darqo aulunda Qurana and içir ki, son nəfəsinə qədər ruslara qarşı savaşıacaq. Seyx Şamilin qızını oğluna alır və qızını da onun oğlu ilə evləndirir. Seyxlə birlikdə düz 15 il rus generallarının dəfələrlə bu torpaqlarda məğlub edir. Cəf Rusiyanı ilə aparılan müharibənin uzun və üzücü xarakterini görən Daniyal bay, Şamilə itkiyə qol verməmək üçün ruslarla barışmağı təklif edir. Lakin rədd cavabı alır. Bu arada Cəf hökuməti onun əf edildiyini, sultanlığın da yenidən özünə qaytaracağını təklif edir. Bunun qarşılığında Daniyal sultan çarın tərəfinə keçməli və rus idarəçiliyini bölgədə möhkəmlətməyə kömək etməli idi. Ruslara xidmət fikrini rədd edən Daniyal sultan 1859 - cu ildə Osmanlıya mühacirət edir və həmişəlik orada qalır. Səltən tərəfindən dostca qarşılanan Daniyal bay, 1870 - ci ildə orada vəfat edir. Osmanlı xanədanlığında Bütün Qafqaz türklərinin qəhrəmanı kimi hörmət görən Daniyal sultan bir əsilzadəyə yaraşan şəkildə dəfn edilir.

Toponim

Bir neçə cür izah edilir. Bəzilər ərazidən axan mineral xassəli, kükürd qoxan suya görə "ıylı su", ıylı olduğu üçün "İlly su" deyiblər. İlisu adlandırılması isti mineral bulaqların çoxluğu ilə əlaqəlidir. Yerlilər kəndin

İlisu sultanlığı. Əf sakinlər

İle lokal bəzərmən

the village and played only amongst women. Winters in Saribash are freezing and the nights long. If they are not working on the small holdings, the women do all the household chores together.

The name Ilisu

There are several theories. Some people think that the name is connected with the many sulphur springs in the region - ili su translates literally as "smelly water". Others say that the name of the village comes from the temperature of the spring water - ilig su or "warm water".

At any rate, the name of the village is linked to the many hot mineral springs. Locals believed in the healing properties of the spring in the upper part of the village; they considered it sacred and called it Ulu Su or "Ancient" or "Great Water". The name of the village is a merger of two ancient Turkic words "il" meaning "ancient" and "su" meaning water and means "water is flowing down". According to this hypothesis, Ilisu means "river flowing from the peak". The word comes from two roots. "ulus" (people) and "su" (water), i.e. "people living on the bank of the river". Many place names here begin with the word "ulu" or "sacred".

yuxarı hissəsində müalicə ahamiyyətli suya inamı bəzən bəhəllənir. Təsirinə görə müqəddəs sayıb ona "Ulu su" (Böyük su) deyirlər. Qədim türk dilində işləyən il (ulu) və su sözünün birləşməsindən yaranıb ki, bu da yuxarıdan aşağıya axan mənasını daşıyır. Bu fərziyyəyə görə İlisu zirvədən enən çay deməkdir. Söz iki kəkənəyə ayrılır: ulu və cu. Ulu sucu yəni çay kənarında yaşayan xalq, çay kənd deməkdir. Ümumiyyətlə, burada ulu ilə başlayan obyektlər adları çoxdur. Ulu müqəddəs kəliməsinin əvəzicisi kimi işlənir.

Tarixi abidələr

İlisuda qeydə alınmış 11 tarixi abidə var. Hündürlüyü 10 metrə çatan Kəşikçi qalası (XIV əsr), Şamıl qalası, Cinqala bu silsilədənir. İlisuda XIX əsərə aid üç rus qalasından ikisi kəndin içərisindədir. Üçüncüsü Yazıdağın üstündədir. Arə məhəllələrdən birindən keçməklə, qalaya doğru aparən dağ çıxını vasitəsilə getmək mümkündür.

Sumuq qala

Bucaq məhəlləsindəki bu tarixi abidə İlisunun emblemi hesab edilir. 4 mərtəbəli müdafiə qülləsidir. Üstündən hər tərəf açıq - aydın görünür. Şimali Qafqaz və Dağıstanda bu tip qalalar çoxdur. Sumuq yerli əhali sümüyə deyir. Sümük kimi bərk olduğu üçün qalanın belə adlandırıldığı güman edilir. Sumuq qala Daniyal sultanın evinin bitişində tikilib və onun dayacağı olub. Sultanın evindən asar - əlamət qalmayıb. 1981 - ci ildə Sovet və Azərbaycan kinosunda western janrında ilk film sayılan "Qorxmı, mən səninləyəm" aksiyon filmindən bəzi fraqmentlər burada çəkilib.

Ulu məscid

İlisunun ulu məscidi 1700 - cü ildə İlisu sultanlarından səxurlu ali Sultanın sarancamı ilə inşa etdirilib. İlisunun ən dəyərli abidələrindəndir. Kəndin üz mərkəzində yerləşir. Uzunluğu 10, eni 7, hündürlüyü 4 metrdir. Məzarı yoxdur. Məscid ətrafı qəbiristanlıqda bəzi din xadimlərini dəfn edirlər. Məşədi xanım Nematova İlisu kitabələrini oxuyub, tədqiq edib. Ulu məscidin üstündəki yazılar, Tovlatla qəbiristanlığındakı yazıların hamısını oxuyub və açıb.

Ulu körpü (XVII əsr)

Kürmük çayı üzərindəki körpü sultanlığın mərkəzi İlisuya köçürüldükdən sonra inşa edilib. Yerlilərin ixtiyarı olan körpü İlisunun qapısı sayılır. Deyilənlərə görə 1844 - cü ildə rus qoşunları İlisuya hücum edərkən düşmən kəndə daxil ola bilməsin deyə Ulu körpünün uçurulması fikrinə Sultan Daniyal bəy qəti etiraz edib. Körpünün inşasında yumurta sarısından bərkidici maddə kimi istifadə edildiyinə görə indiyədək sağlam və istifadəyə yarayan vəziyyətdə qaldığını deyirlər.

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğu

Tarixi abidələr, təkrarolunmaz məmari si ilə çox özəl bir yer olan İlisunu və Böyük Qafqazın cənub yamaqları üçün xarakterik təbiət kompleksini qorumaq məqsədilə 1987 - ci ildə yaradılıb. Arazinin dəniz səviyyəsindən hündürlüyü 350 metrden 3600 metrə qədərdir. Ümumi sahəsi 54 min ha -dır. Yüzlərlə bitki,

İlisu. Məşhur Ulu körpü. 17-ci əsr

İlisu. Famous Ulu bridge. 17th century

Sarıbağ köyünün salkımı
Lokal olan

35 növ məməli heyvan və 50-ə qədər quş növü yaşayır ki, bunlardan bəziləri Qırmızı kitaba düşüb. Qoruq ərazisində yüzlarla mineral bulaq qaynayır və çaylarla zəngindir. Ərazidən Qanix(Alazan) və respublikada sel çıxımına görə ikinci olan Kürmük çayı axır. Haqlıqatən 1 az yağış yağan kimi çay dolub daşır. Öz cığırından çıxaraq qarşısına çıxan hər şeyi dağıdır, bir çox dağ kəndlərinin yolunu yuyub aparır.

Hamamçay

İlisudan şimal - şərqdə, 7 km məsafədə yerləşən Hamamçay ham istisu, ham da Ağçay kimi tanınır. Kürmük çayının sol qolu olan Hamamçay Böyük Qafqazın ən gözəl dağ çaylarındandır. Hamamçay darasının yamacları qayalıqdır. Daranın dibi ilə getmək çətinidir, tez - tez qur sulu çayı keçməli olursan. Dara yuxarıya doğru daralır. Mineral bulqa çatanda qayalı yamaclar az qalır ki, qovussunlar. Burada müalicəvi vannalar qəbul etmək olar. Bu çayın darası möcüzəvi qeyzərlərinə görə müqəddəs hesab edilir və insanlar buraya ziyarətə gəlirlər. Onun hövzəsində çox böyük müalicəvi əhəmiyyətli istisu - qeyzər yerləşir. Hövzədə həmçinin kükürlü - müalicəvi əhəmiyyətli Mohsu su mənbəyi qaynayır. Qax ərazisindəki ən böyük Ram - ramay, Vəzirçal, Qılcal şalafələri da Hamamçay hövzəsində yerləşir. ərazi füsunkar dağ yamacları, bol sulu və məsəli daraları ilə bənzərsiz landsaft yaradır. Vəhşi təbiətin olduğu kimi müşahidə edildiyi Hamamçay təbiət abidəsi haqqında əfsanələr yayılıb.

Əfsanə

Deyilənlərə görə Ovcu Pirim ova çıxır, bir maralı yaralayır və sonra da izinə düşür. Yaralanmış maral bir yerdə özünü suya atır, bir müddət suda qaldıqdan sonra güc toplayaraq yenidən iti sürətlə qaçmağa başlayır. Bu möcüzədən təəccüblənən Ovcu Pirim yaralı alını həmin suya salır və yarasının sağaldığını görür. Ovcu Pirim tez həmin yerdə hamam düzəldir. Sonra da gəlib burada şafa suyu olduğunu hər kəsə danışır.

Matbax

İlisunun yerli matbaxı da çox rəngarəngdir. Göy - göyərtili, süd məhsulları və yerli baldan çox istifadə edilir. Bunlardan əlavə İlisuda 35 növ xəmirlə yeməyi mövcuddur. Bu təbiətdə isti və kalorili xəmirlə yeməyi bir ehtiyacdır və şəhərdəki kimi ağırlıq vermir. Bunlardan ən məşhuru sübhüllüdür.

Deyim

"Sübhüllü yeməmişsə, deməli Qaxı görməmişsən"

Sarıbaş kəndi (18 km)

İlisudan 7 - 8 km şimal - qərbdə, dəniz səviyyəsindən 1800 metr yüksəklikdə, Qunaxaysu ilə Ağbulaq çayları arasında, 100 metrlik çay terrası üzərində, yerləşir. Buraya İlisudan keçərək getmək mümkündür. Qişi sərt, yayı isə mülayim, hər tərəfdən yüksək dağlarla əhatə olunan Sarıbaş Qaxın ən ucqar dağ kəndidir. Bu kəndin arxasından Baş Qafqaz silsiləsinin bir neçə zirvəsi ucalır. Kəndə aparən yollar daşşatlıdır. Buralara yol çəkiləmyəlb. Torpaq yol var sadəcə. O da ki, hər dəfə yağış yağanda sel olub dənən Kürmük çayı bu tor-

Sarıbaş kəndindən görünüşlər

The views of the Saribash village

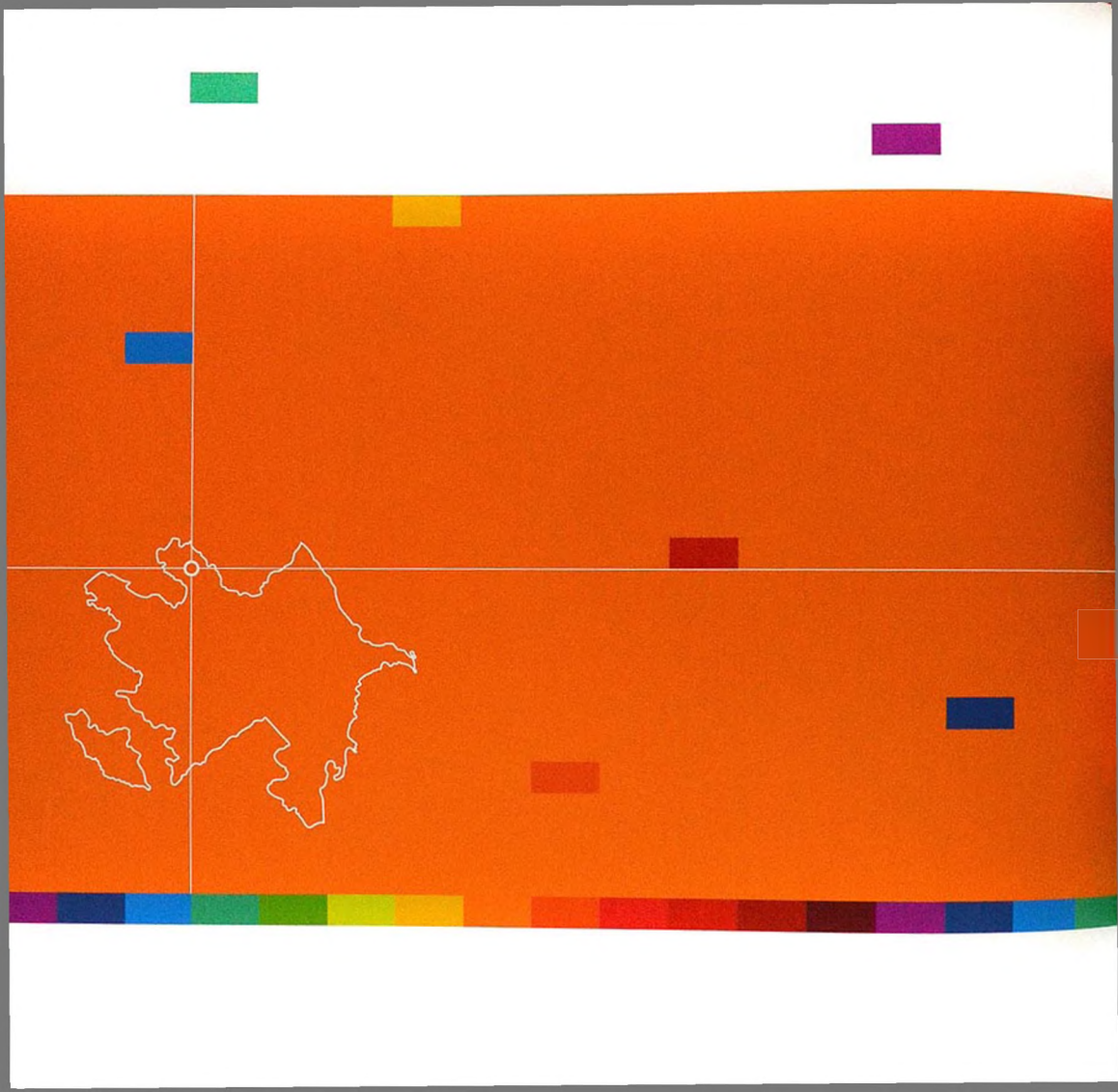

paq yolu yuyub aparır və nəticədə kəndə gedis - gəliş kəsilir. Çayın içərisindən piyada keçməyə cəhd etmək isə təhlükəlidir. Yolda yaylağa gəlib - gedən çobanlara rastlamaq, çoban süfrasına qonaq olub onlarla söhbətləşmək olar. Sarıbaşə sayahət əsl macara və ekstrimi sevanlar üçündür. Əyləncəli yolçuluqdan sonra kəndə gedib, dəyişən hava şəraitinə görə geri qayıda bilməmək ehtimalını unutmamaq lazımdır. Yerlilərin dediyinə görə, bəzən qonaqlar bütün yayı İlisuda Sarıbaşə gedə bilmək üçün havanın düzəlməsini gözləyirlər.

Sarıbaş XIV əsrdə yaşayış məskəni kimi formalaşmış. İlk sakinləri calayırılar olub, 1556 - cı ildə saxurlar buranın yerli əhəlinə qaynağıb qarışıblar. Hələ 400 il bundan əvvəl Samur - çay dərələrinin birində mövcud olmuş Saxur kəndindən gəlmələr Qafqaz silsiləsinin qərb hissəsinə keçərək Sarıbaş kəndinin əsasını qoyublar. Tarixi-memarlıq abidələri ilə zəngin kəndin ən qədim abidəsi 16 - 17 -ci əsra aid Hacı Tapdıq məscididir. Qadınlar burada orijinal naxışlı xalçalar və bəzəməli yun corablar toxuyurlar. Qadınların məişət işləri prosesində yaranan bir folklor janrı olan "Tonqay Məlik" xalq oyunu sadəcə bu kəndə aiddir.

Toponim

Sarı qadında bülbül kimi gözəl şaşı, məlahətli manasında işlədilib. Hətta məşhur xalq mahnısında "Sarı gəlin" deyəndə onun dərisinin rəngi yox, şaşının bülbül kimi məlahətli olması nəzərdə tutulur. Sarı ilə başlayan yer adları Azərbaycanca çoxdur. Amma heç birinin rəngi sarı deyil. Sözün etimologiyası iri, böyük, hündür kəllələri ilə daha çox əlaqəlidir. Sarıbaş - yəni dağ başı. Həqiqətən də Qaxın Sarıbaş kəndinə yaraşan əddir. Burada səhərlər günəş doğarkən və qürub edərkən dağların arxasına tədricən endikcə kəndin üstünü sarı rəng örtür. Sarıbaş sovet liderlərindən Xruşçovun keçən əsrin 60 illərində məşhur regionlarda inkişaf layihəsinin bir parçasının qurbanları sıyahısındadır. Bu islahatlara görə, çətin dağ şəraitində, uçqarlırdakı yerləşmə mərkəzlərinə infrastruktur çəkilmək yerinə, oraların əhəli rayon mərkəzlərinə köçürülməli idi. Beləliklə, Sarıbaş kənd camaatı da aşağıya, düzənlə yəni köçürülür və kənd camaatını yerləşdilyə yeni yerdə salınan yeni kəndin adını Calayır qoyurlar.

ZAQATALA / ZAGATALA

Zagatala

This land of roses is also famed for its majestic, 750-year-old, plane trees. The most aromatic tobacco in the world is said to grow here, but the abundant nut trees remain the main symbol of Zagatala.

Hazel nut

Hazel nut trees, called "bread baskets" by the locals, are the area's greatest asset. Nut trees grow on some 9,000 hectares. Local factories process around 3,000 t of nuts per year. Nut reception points can be seen on the roadside.

The attractive section of road from Saki to Zagatala bodes well for the journey. Travellers were captivated by the beauty of this road at the start of the last century. The Zagatala district was an important point on the famous Tiflis – Nuxa (Saki) – Samaxi – Baku route. Work on the road to Zagatala began in 1867. In 1909 travellers spoke of a 68-verst (approximately 70-km) highway Nuxa – Zagatala – Lagodekhi lined with nut trees and different fruit trees. Zagatala was the only city and administrative centre in the district. It began to develop in the mid-19th century and received its city status in 1850.

Facts and figure

Zagatala is 450 km from Baku. The town is located in north-west Azerbaijan on the southern slope of the Greater Caucasus range in the Qanix-Ayrıcaý valley, 535 m above sea level on the banks of the River Tala.

Seven rivers flow through Zagatala including the Qanix (Alazan), Tala, Katex, Muxax and Vakmaz. The highest point is Guton Mountain (3,648 m). It borders Dagestan to the north and Georgia to the south and covers an overall area of 1,348 square kilometres. The landscape is mainly mountains and plains. The climate on the plains is mild while in the mountains it is cold and wet. Almost half the territory of the district is covered in mountain forest. The climate means the area can be a mountain resort.

Mineral springs

Zagatala District is rich in mineral water springs. They are mostly sulphurous: Qosabulaq in Maqov, Buğdaşlıq in Alıabad, Damiran springs in Lahic; Kukuıdıu water in the village of Sabuncu; the tributary of the River Bıdılı, full of iodine, in the village of Yuxarı Cardaqlar, Isıtma spring in Mamrux; and Hamam spring in Qimır.

Zagatala state nature reserve

The reserve was established in 1929 on the southern slopes of the Greater Caucasus mountain range in Zagatala and Balakan districts. One of the first nature reserves in the South Caucasus, it was set up to protect the local flora and fauna. It spans an area 600-3,600 metres above sea level. At around 2,400 m above sea level are alpine meadows. An area of 24,000 hectares is home to more than 800 species of plants, 32 species of mammals and almost 90 species of birds. Twelve species of local flora and fauna have been

Zagatala Mağzalı kəndi

Zagatala Mağzalı village

included in the Red Book (of endangered species). The nature reserve, ideal for ecotourism, is also home to a variety of castles and waterfalls. A journey on foot or horseback along the tourist trails gives the chance to watch and film the birds and animals. There are convenient places to rest or spend the night along the way and you can hunt for pheasant, water fowl, boars, rabbits and other animals. There are good conditions for skiing in the winter near the village of Qas. There are several tourist routes in Zaqatala District which allow you to get to know the area better.

Lazat – Car – Shamil Castle

This is the most central and popular route. Shamil Castle, the final stop on the route, is also known as Shamilevka by locals. The defensive castle, on top of a mountain covered with thick forest, can be reached only on foot or horseback. The road up takes three to four hours while locals say it takes all day to walk there. The castle is one of the shelters that Sheikh Shamil used when he was fighting the Russians.

The village of Car is the district's main historical centre. It is just one kilometre from the town of Zaqatala, which became the district's administrative centre relatively recently. The population of Car is mainly Muslim Avars. The village has a bust of Sheikh Shamil and many historical monuments. The 18th-century mosque in the centre of the village was an important religious and political centre and many leaders who fought the Persian and Russian occupations came from here.

The villages of Car and Tala are very old. Three hundred years ago they were subordinate to the sultanate of Ilisu. In the first half of the 18th century they fought against Nadir Shah whose imposition of excessive taxes on the rebellious local population in 1735 led to a major uprising. Although Nadir Shah's punitive detachments razed the villages to the ground, he still could not subdue these people.

Cingez Castle (18th century)

The castle, also known as Cingiz, is in a nut grove on Ibrahim kisi's land. In the Zaqatala-Balakan area, most of the historic monuments are found on private land, unlike in other areas.

Such four-cornered castles predate the use of firearms. An Arabic inscription 20-25 metres from the castle's defensive wall dates to the 18th century.

The frequent changes of ruler in this area (Ottoman and Safavid) led to frequent uprisings. In 1578 the famous Qanix battle between the Ottoman and Safavid empires took place on the banks of the River Qanix. After this historic battle, which ended in victory for the Turks, the region remained under their influence for a time. In the Zaqatala-Balakan area this could be seen particularly in celebrations to mark the birthday of the Prophet Mohammed. To this day the religious verse (ilahi) of Yunus Emre is recited at these events.

Trout Association

Fish-lovers should visit the Trout Association in the village of Maqov, also known as the Fisherman's Rest Centre. Trout, a tasty and expensive freshwater fish, are farmed here. Large quantities of the fish, reared in special pools, are sent to market. The rest centre is in a green park, where a variety of trees and roses grow. A hotel and luxury and super luxury chalets have been built here recently.

Tala mosque: Azərbaycanın ən böyük məscidlərindən biri

Tala mosque: One of the biggest mosques of Azerbaijan

bitki, 32 növ məməli, 90 növə qədər kəçəri və oturaq quslar yaşayır. 12 bitki növü Qırmızı kitabə salınıb. Ekotənzim üçün ideal şəraiti olan Qoruq ərazisində müxtəlif qala və salalələr var. Turist cığırları boyunca piyadə və at belində səyahətə çıxanda qoruqda yaşayan heyvanların və qusların davranışlarını müşahidə etmək, foto və video çəkilişlər aparmaq olar. Bu marşrutlarda turistlərin dincəlməsi, çadırda gecalması və ovçuluq üçün münasib yerlər. Qaş kəndinin ətrafında qısa xizək sürmək üçün əlverişli şəraiti var. Ümumiyyətlə, turizm potensialı çox yüksək olan Zaqatalada bir neçə istiqamətdə daxili turist marşrutu müəyyənləşdirilib ki, bunlar vasitəsilə rayonu gəzib hər tərəfli tanımaq məsləhətdir.

Ləzzət - Çar - Şamilovka

Markəza ən yaxın və ən populyar səyahət marşrutudur. Son dayanacağı yerlərin Şamilovka dediyi Şamil qalasıdır. Yüksək dağ başında, sıx meşənin içərisində yerləşən bu müdafiə qalasına yalnız atla və ya piyadə getmək mümkündür. Atla 3 - 4 saatda gedilən qalanı piyadə ziyarət etmək kəndlilərin dediyinə görə bir gün vaxt aparır. Burada Seyx Şamilin rus işğalına qarşı mübarizə apardığı illərdə sığınacaqlarından biri olub.

Çar kəndi

Markəzdən cəmi 1 km aralıda yerləşən bu kənd Zaqatalanın əsas tarixi mərkəzi olub. Sonradan inzibati mərkəz indiki rayon ərazisinə köçürülüb. Böyük Qafqaz sıra dağlarının ətəklərində salınmış əhalisi müsəlman əvərləridir. Tarixi abidələrlə zəngin kənddə Seyx Şamilin büstü qoyulub. Mərkəzdəki XVIII əsərə aid Çar məscidi ciddi dini və siyasi mərkəz olub. Rus və fars işğallarına qarşı mübarizə aparan Çar - Tala və Çar - Balakan camaatlığı liderlərinin bir qismi məhz bu dini mərkəzdə yetişib.

Çar və Tala kəndlilərinin tarixi şəhərdən qədimdir. 300 il əvvəl İltis sultanlığı təbəçiliyində olublar. Nadir şahə qarşı XVIII əsrin I yarısında vurusublar. 1735 - ci ildə Nadir şahə ona baş əyməyən camaatə elə vergilər qoyub ki, böyük uşşan qalıxıb. Bəlgəyə cəza dəstələrini yollayan Nadir şahə həmin kəndliləri xarəbəyə çevirsə də camaatı yəna özünə təbə etməyi bacarmayıb.

Cingöz qala (XVIII əsr)

Cingöz qalası da deyirlər. Çarlı İbrahim kisinin həyatıyını sahəsində, fındıq bağının ortasında yerləşir. Digər yerlərdən fərqli olaraq Zaqatala - Balakan zonasında saxsı evlərin həyatlarında tarixi abidələr sayca çoxluq təşkil edir. Dördbucaqlı formasına görə bu tip qalaları odlu silah kəşf edilməzdən əvvəlki tarixə aid edirlər. Bununla bəla, qalanın 20 - 25 metrliyiəndəki qoruyucu divarın üzərində ərəbca yazılmış kitabədə tarix XVIII əsrə göstərir.

XVI əsrin sonlarından başlayaraq burada tez - tez dəyişən Osmanlı və Səfəvi dövlət idarə üsulu insanları tez - tez uşşana qalxməgə vadar edirdi. 1578 - ci ildə Səfəvilərlə Osmanlılar arasında baş verən Qanıx döyüşü də burada, Qanıx çayın sahilində baş tutub. Osmanlıların qaləbəsi ilə başə catan bu tarixi hadisədən sonra bəlgə bir müddət Osmanlı türklərinin təsiri altına düşüb. Odu ki, Balakan - Zaqatala bəlgəsindəki dini ayimlərin bir qismi, xusussla məvlud kimi tanınan və peyğəmbərin anadan olması şərafinə düzəldilən məclislərdə bu yaxınlıq dəha cəhə hiss edilir. Məvlud məclislərində Yunus Əmrenin ilahiləri bu günə qədər oxunur.

Zaqatala qaləsindən görünmə, 19-cu əsr

The view from Zagatala castle, 19th century

Place names

There are several legends about the etymology of the name Zaqatala. Local people say that it means "Zaki tala", which translates literally as "Zaki's fields". Long ago a man by the name of Zechariah cleared a small area of trees and built a house on the cleared field ("tala", hence the name Zakari tala, Zakutala.

It's more likely that the name Zaqatala is a distorted form of the word "Sakatala", which means "plain of the Saks". The Sak tribes came to west Asia in the 7th century BC and settled in (Caucasian) Albania from the right bank of the Kur River to the foothills of the Caucasus. These tribes lent their name to Zaqatala, which was originally Sakatala or Plain of the Saks.

History and monuments (Albanian houses, villages of Mamrux, Pasan and Muxax)

Famous historical and archaeological monuments show that this area has been inhabited by man since the third millennium BC. Archaeological finds made at Alovlu Tapa in the Alazan River valley date from the Stone Age (third to first millennia BC). Peasants from the village of Muganli found cleavers in the shape of horse teeth, clay crockery and children's graves when they were working in fields not far from the village.

Zaqatala was in the western part of Caucasian Albania. In the early centuries AD Christianity was the official religion of the state, to which this region was subordinate for many years, and the area's territory is full of Albanian Christian monuments from that period. Most of the temples in the woods and villages dotted about the slopes of the trapezoidal Armatay Mountain are Albanian Christian.

Castles, defensive earthworks, temples, houses, graves, workshops, mosques and minarets from the early centuries AD can be seen here. Almost 100 historical monuments protected by the state are recorded in the district. Zaqatala's villages have a dozen 5th-7th-century AD Albanian monuments, known as Albanian houses.

These ancient Albanian monuments, that resemble one another, can be found in the villages of Mamrux, Pasan and Muxax. The temples are thought to have been dedicated initially to the trinity of gods, Mithra, Ahuramazda and Anahida, linked with worship of the Sky, Sun and Moon, heavenly bodies in the infinite Universe. In the pre-Islamic period Christianity and religious beliefs concerning the Sun and Moon dominated here.

Mosques

Around 40 of the mosques in north-west Zaqatala, which has the highest concentration of mosques, lost their minarets in the Soviet period. Village mosques were built in the national architectural style. The town mosque, completed in 1998-2002, was built by master architect Adem Elmaz from Giresun (Turkey) in the Ottoman Turkish style.

The Cuma Mosque in the village of Asagi Tala was the largest mosque in the Caucasus in its day. It covers 20 hectares and 2 500 people can pray here at any one time. The funds to complete construction are said to have been provided by millionaire philanthropist Hacı Zeynalabdin Tagiyev.

"Farel birliyi"

1978 - ci ildən fəaliyyət göstərir. Buna "balıqçılıq istirahət mərkəzi" də deyirlər. Makov kəndindədi Ərazidə farel balıqları yetişdirilir. Farel yalnız şirin suda yaşayan bahalı, ləzzətli balıqdır. İstirahət mərkəzində xüsusi hovuzlarda yetişdirilən çox sayda balıq buradan satışa göllənir. Farel birliyi İstirahət mərkəzi çesidli ağac növlərinin, qızılgüllərlə dolu yaşıl parkın içərisində salınıb. İstirahət mərkəzində son illərdə lüks və super lüks kotejləri olan otel inşa edilib.

Toponim

Zaqatala adının etimologiyası ilə bağlı bir neçə rəvayət var. Yerlilərə görə bu, Zəki talası deməkdir. Guya qədimdə Zakəriyyə adlı şəxs six məsəni qıraraq yer acıb və özünə burada ev tikib. Bundan sonra Zakəri tala, Zakiritəla kimi tanınmağa başlayıb. Zaman keçdikcə Zaqatala olub. Zaqatala adı Sakatala, yəni Sak duzu adının dəyişmiş versiyasıdır. E.ə. VII əsrin əvvəllərində Kimmer - Skit dalgaları ilə Ön Asiyaya düşmüş sak tayfaları Albaniyanın ərazisində də məskunlaşıblar. Sakların yerləşdiyi ərazi Kür çayının sağ sahilindən Qafqaz dağ ətəklərinə qədərki sahəni tuturdu. İki hissədən ibarətdir: zaqa və tala. Zaqa - Saka sözündən götürülüb, saklar mənasında işlənir. Zaqatala Zakirin yax, sak tayfalarının talasıdır.

Tarixi

Zaqatala ərazisində yazayısının III minillikdən bəri mövcud olduğunu sübut edən tarixi - arxeoloji abidələr mövcuddur. Alazan çayı vadisində neolit dövrünə və eramızdan əvvəl III - I minilliklərə aid olan "Yalovlu təpə" arxeoloji tapıntıları aşkarlanıb. Məğənli kəndi yaxınlığında əkinçilik işi ilə məşğul olan kəndlilər iş zamanı torpaqdan ət diş şəklinə capacaqlar, saxsı qablar, usaq qəbirliyi tapılıb.

Zaqatala Qafqaz Albaniyası dövlətinin qərbində yerləşirdi. Uzun əsrlər bölgəyə hakim olmuş Albaniya dövlətində eramın əvvəllərində xristianlıq rəsmi din kimi qəbul edilir. O zamana aid Albani xristian memarlıq abidələri ilə rayon ərazisi çox zəngindir. Zaqatala - Qax arası dağlıq ərazidə trapez şəkilli Armatay dağının yamaclarına səpələnmiş kəndlərdə və məsələn ərazilərdə bu məbədlər sayca çoxluq təşkil edir.

Tarixi abidələr

Bizim eramın əvvəllərinə aid olan qalalar, müdafiə sədləri, türbələr, məbədlər, evlər, sənətkarlıq emalatxanaları, məscidlər və minarələr var. Rayon ərazisində dövlət tərəfindən qorunan 100 - a yaxın abidə qeydə alınıb. Zaqatala kəndlərində V - VI əsrlərə aid 10 - dan çox Albani abidəsi var.

Alban evi

Mamrux, Pəsan, Muxax kəndlərində yerləşən və bir - birinə bənzər bu qədim alban abidələrində 1974-84 - cu illərdə elmi araşdırmalar aparılıb. Əhtimal edilir ki, məbədlər inşa edildikləri ilk zamanlarda müqəddəs uçluğa - Mitra, Ahuramazda və Anahidə həsr olunub. Bu isə göy cisimlərinə, sonsuz dünyaya məxsus Göyə, Günəşə və Aya inamla bağlı idi. İslamdan əvvəl yüzillər boyunca Aya, Günəşə və xristianlığa bağlı inanc hakim olub.

Mamrux kəndində qədim zərdə

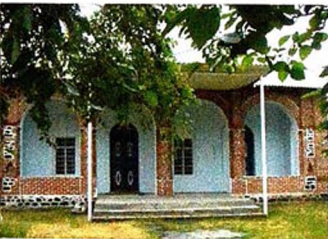
Mamrux village The ancient temple

Yuxari Cardaqlar village

The village is 14 km north-east of Zagatala town and borders the Greater Caucasus range to the north and the village of Muxax to the south. Yuxari Cardaqlar – Muxax is one of Zagatala's internal routes. The village is home to the medieval Suay Castle, also known as the Tower. It was once a guard post on the caravan route. It is thought to have provided information on the movement of caravans and was used as a centre and beacon. It is well worth visiting the area for its captivating beauty, ancient historical monuments and kind, hospitable people. Everything is in place here for ecotourism: the River Bitdili with its trout and the thick forest, rich in different fruit trees and berries. The intoxicating scent of flowers, birdsong and cool springs at every turn make this an ideal place for picnics. A trip to Pari Castle is a must. Built of hewn stone on a mountain top, it looks like a magnificent statue.

Paşan kəndi. Məşənin içində Albən evi

Pashan village. The ancient temple

Legend of Pari Castle (4th to 6th centuries)

Although it is popularly known as Pari Castle, it is in fact a Zoroastrian temple. The place is militarily and strategically important. As the paths to Pari Castle have been destroyed it is impossible to get there. Locals say that if you climb for an hour you can only get close to it but not inside. There are many legends about Pari Castle, one of which was included in Yusuf Qallaxov's (1889) *Names of the Caucasus and a Description of the Land*. The legend says: 'World conquering Tamerlane reaches Azerbaijan. Concerned at the fierce resistance of the local inhabitants he mobilizes his strongest commanders to seize the area. The great conqueror hears rumours that an outstandingly beautiful and brave young woman is amongst the local population who fight to the death and the last man standing. This girl by the name of Pari kills Tamerlane's favourite commander in a fierce battle. Angered by the news, Tamerlane sends Pari a message with a proposal that she lay down her arms. He also proposes to marry the girl. Infuriated by Pari's reply 'better to die than surrender to the enemy', Tamerlane orders that the enemy be treated mercilessly. Many people die, while Pari climbs up from the fighting to a peak where the castle is now located. Aware that she is losing strength and that defeat is inevitable, she throws herself into the river below. Searching the whole area, enemy soldiers find the girl's body several days later and take her to Tamerlane. He orders that Pari's body be left in his tent for the night. The next day Tamerlane's troops withdraw from the area and attack in a different place. It is said that when an old man suggested to Tamerlane in the twilight of his years another campaign in the Caucasus, he replied: 'There even the women die as proudly as the men'. The great conqueror never set foot on this land again.'

Qaladuzu Park and Zagatala Castle

A park of culture and rest was laid out in 1947 in the area known as Qaladuzu. This is the highest part of the town. The park covers 13 hectares and is home to 27 species of tree. There are monuments, carousels, tea-houses and a restaurant in this recreational spot popular with Zagatala residents. Russian officers who served here after the capture of Zagatala in 1803 are buried in Qaladuzu, home to a large church and to Zagatala Castle, which played an important role in the history of the area.

From the start of the 19th century Russia waged several campaigns in the region, suffering great losses every time. The ruthless and undefeated Russian general, Gulyakov, was killed here in 1804. The wave of uprisings that swept the whole Russian Empire started here. In order to prevent revolt the Tsarist government decided to build major fortifications and fortresses and to base troops here.

Pəşən kəndi

Zaqatalanın gözdan uzaq, an manzaralı kiçik kəndlərindəndir. Məsanin sıx dağınıqlığında quş səslərinin musayafı ilə yolu bilməyənlər bir neçə saatlıq axtarışlardan sonra bir Albən evi ilə qarşılaşırlar. Tak hücrədən ibarətdir. Qafqaz Albəniyası zamanından, V - VII əsrlərdən qalma tarixi abidənin kəsikçi qalası, ibadətə və sair ola biləcəyi ehtimal edilir.

Məmrux kəndi

Rayon mərkəzindən 23 km şərqdə, məsanin içərisində yerləşən bu səfəli dağ kəndində saxurlar yaşayıb. Saxurlar əsasən sarışın, ucaboylu, ağbənizli, rəngli gözləri olan insanlardır. Olduqca qonaqpərvər saxurlarda bir məsəl var: "Səməvəni qaynamayan və qonağı olmayan evdən ev olmaz". Bu da o deməkdir ki, bu kənddə hansı evin qapısından içəri daxil olsan, yedirib içirmədən yola salmırlar.

Zaqatalanın ən qədim kəndlərindən olan Məmruxda XVIII əsrdən qalma qədim körpü, eyni dönəmə aid məscid və V əsr Albən evi yerləşir. Məmrux məbədinin qədim inanclara görə Ay ilahəsi Selenanın şərəfinə tikildiyi güman olunur.

Muxax kəndi

Rayon mərkəzindən 12 km şərqdə, Muxax çayının sağ sahilində yerləşir. 8 min nəfərlik kənd əhalisi azərbaycanlılardır. əkinçilik, tütünçülük, fındıqçılıq, tərəvəzçilik, bağçılıq və maldarlıq kənd əhalisinin əsas məşğuliyyəti sahələridir. "Antristress effekti" kəndlər silsiləsindəndir. Muxaxın ən məşhur tarixi abidəsi tamamilə kəlləqlərin arasında qalmış qədim Albən evi və onunla eyni ərazidə XIX əsrdə inşa edilmiş Cümə məscidi.

Məscidlər

Simal - şərq zonasında məscidlərin sayca çoxluq təşkil etdiyi yer Zaqataladır. Burada 40 - a yaxın məscid var. əksəriyyətində minarələrin olmaması diqqətli çəkir. Cəsu kommunist rejim zamanı dağıdılıb. Kənd məscidlərinin əksəriyyəti milli memarlıq üslubunda inşa edilib. 1998 - 2002-ci illərdə istifadəyə verilmis mərkəzi şəhər məscidi isə Osmanlı türk memarlığı əsasında, Türkiyənin Çirəsun bölgəsindən usta Adəm Elmas tərəfindən tikilib. Bunlardan ən böyüyü Aşağı Tala kəndində XIX əsrdə inşa edilmiş Cümə məscidi vaxtilə bütün Qafqazda ən böyük məscid olub. 20 ha sahəsi olan məsciddə eyni zamanda 2500 nəfər ibadət edə bilər. Deyillərə görə, yerli məscidin təmənlənməsi üçün tələb olunan vəsaiti məşhur xeyriyyəçi neftçidən Hacı Zeynalabdin Tağıyev bağışlayıb.

Yuxarı Çardaxlar kəndi (14 km)

Simal tərəfdən Böyük Qafqaz sıra dağları və cənubdan Muxax kəndi ilə həmsərhəddir. Yeri gəlmiskən, Y.Çardaxlar - Muxax kəndləri Zaqatala üzrə daxili səyahət marşrutlarından birini təşkil edir. Kənddə orta əsrlərdən qalma Şuay qalası var. Buna Birc də deyirlər. Gözləmə mənəqəsi olub. Kərvən yolu üzərində yerləşir. Vaxtilə kərvənlərin gəliş - gedişləri ilə bağlı xəbərləşmə mərkəzi, bir növ mayak kimi istifadə edildiyi güman olunur. Gözəlliyinə, manzarasına, tarixi abidələrinə və mehriban insanlarına görə buralara

Zaqatala qalası: 19-cu əsr

Zaqatala qalası: 19-cu əsr

Work began on this castle of great military and strategic importance in 1804 and finished in 1830. The castle had three entrances and covered nine hectares. Some 30 rooms were built inside for different purposes. A powerful garrison and its artillery were based here at one time. The castle, one of the largest in the South Caucasus, was the main stronghold for putting down several peasant uprisings.

Mutinous sailors from the battleship Potemkin were sent here in 1905. Many years later a film about these historic events The Rebellious Battalion was filmed here. Restoration has been under way in the fortress in recent years.

Population

Representatives of 22 ethnic groups and nationalities live in Zagatala, including Azerbaijanis, Avars, Sakurs, Meskhetian Turks and Ingiloys. They all keep their traditions, language and customs.

Mosul village

There are cities with this name in Iraq and Turkey. Weddings in this village are very interesting and involve all the residents. There is no need for invitations. A tent is erected and tables groan under the weight of all the food. Men and women sit at table at the same time in this area. Everyone eats, drinks and dances, taking it in turns to dance to Caucasian melodies. Local weddings are like contests where the dancers have to show off their skills.

Shalaxo

This is the oldest and best loved men's dance at weddings and is widespread across the Caucasus. It has an interesting history. Gypsies travelled around the villages and took with them monkeys and bears to put on shows for the local people. To the accompaniment of a simple melody on the tambourine the animals jumped, leapt and performed cartwheels and somersaults. The owner put a piece of wood on the back of the animal symbolizing a bundle of logs and ordered it to appear before the spectators. The word "shala" could often be heard in this song which led to the word "shalaxo", popularly pronounced as "shalakho". Two to three people dance "shalaxo" at the same time but each of them performs a different dance. The dancers compete in skill, technique and artistry.

Yuxarı Çardaglar kəndi - Pəri qalası

Yuxarı Çardaglar kəndi. Pəri qalası

gəlməyə dəyə. Kənddə avarlar yaşayı və əsas məqsətiyyəti əkinçilik, tutunculuq, fındıqçılıq, bağçılıq və heyvandarlıqdır. Həmin həyatında fındıq bağı var. Eva gələn qonaqlara fındıq yedirir, yeməyənlərin payını qoltuğuna vurur. Ekorizim üçün hər cür səiə var. Suyunda fərel balığı olduğu söylənən Bittidi çayı axır Məşə hər cür meyvə və giləmeyvələrlə zəngindir. Çiçəklərin qoxusu, quşların səsi, hər tərəfdən qaynağan sərən bulaqqlar buranı ideal piknik ərazisinə çevirir. Y.Cərdaxlarda mütlaq görüləsi gərəkən yer kəndin yuxarı basındakı tarixi abidə, buraların yarası, yüksək dağ zirvəsində daşdan yonulmuş möhtəşəm heykəli xatirlədən Pəri Qalasıdır.

Pəri qala (IV - VI əsrlər)

Xəlf arasında bu adla təminə da, əslində Zərdüşt məbədidir Hərbi - strateji əhəmiyyətli yerdır Pəri qalasına aparan yollar tamamilə ucdüğundan oraya getmək mümkün deyil. Kəndlilərin söylədiyinə görə, dağ boyunca üzüyuxarıya doğru 45 dəqiqə çıxmaqla qalaya yalnız yaxınlaşmaq olur. İcərisinə daxil olmaq isə qeyri - mümkündür. Pəri qalası haqqında çox sayda əfsanə danışılır. 1889 - cu ildə İosif Qallaxov adlı müəllifin "Qafqazın adları və yerlərinin təsviri" adlı xatirələr məcmuəsindəki rəvayət belə səslənir:

Rəvayət

Dünyanı işğal edən Topal Teymur Azərbaycanı qalib çıxır. Yerlərin güclü müqəvətimindən təşvişə düşən Teymur ən güclü sərkərdələrini səfərbər edir ki, bu tərəfləri rəf etsinlər. Son nəfərinə və son nəfəsində vurusan camaatın içərisində gözəlliyi və ligidliyi ilə seçilən cavan bir qızın xəbəri Teymura da çatır. Şiddətli döyüşlərdən birində Pəri adlı bu qız Teymurun səvimli sərkərdəsini öz qılıncı ilə öldürür. Adəminin ölüm xəbərinə qəzəblənən Teymur Pəriyə xəbər yollayır ki, xoşluqla silahını yerə qoysun. Üstəlik ona ərvadı olmağı da təklif edir. Pərinin "düşməni təslim olmaqdansa ölmək yaxşıdır" cavabına qəzəblənən Teymur daha əməzsiz davranmağı əmr edir. Nəticədə çox insan qırılır, Pəri də döyüşə bu qələnin olduğu yüksəkliyə qalxır. Yuxarıda artıq gücünən tükəndiyini hiss edir. Uduzduğunu anlayınca da özünü qaladan aşağıya atır. Hər yerdə onu axtaran düşmən əsgərləri bir neçə gün sonra qızın meyitini cəydan tapıb Teymurun hüzuruna gətirirlər. Teymur Pəri xanımın cənazəsini bir gecə cədrində saxlamağı əmr edir. Ertəsi gün Teymur qoşununu buralardan cəkib başqa yerlərə hücumə keçir. Deyirlər, qocalıqdan sonra ona Qafqaza yenidən hücum etməyi təklif edən bir qocaya, "Orada qadınlar da kişilər kimi mərdliklə cənvenirlər." - söyləyən Teymurləngin bir daha da buralara əyığı dəyməyib.

Qaladüzü parkı

Qaladüzü deyilən ərazidə 1947 - ci ildə mədəniyyət və istirahət parkı salınıb. Bura sahərin ən üst, dağlıq hissəsidir. 13 ha sahəsi olan parkda 27 növ ağac əkilib. Karusellər, abidələr, çayxana və restoranların fəaliyyət göstərdiyi park zəqatalələrin ən populyar dincəlmə mərkəzidir. 1803 - cü ildə Zəqatala Rusiya rəkbinə daxil edildikdən sonra burada qulluq edən rus zabıtlarının dəfn edildiyi yer olan Qaladüzündə bir böyük kilsə və buranın tarixində çox onəmli yerə sahib qala da yerləşir.

Zəqatala qalası

XIX yüzilliyin əvvəllərindən etibarən bu bölgəyə dəfələrlə işğalçı yürüşlər təşkil edən Rusiya hər dəfə xəyli itkiyə məruz qalıb. 1804 - cü ildə qəddar və məğlubedilməz rus generalı Qulyakov burada öldürülüb. O

Teymur Cərdaxla kəndi - Süyən qalası

Teymur Cərdaxla village: The Shuayr castle

Zaqatala qalası. 19-cu əsr
Zaqatala castle. 19th century

donamda bütün rus imperiyasına yayılan üsyanlar dalgası da məhz burada başlayıb. Çar hökuməti üsyanların qarşısını ala bilmək üçün Zaqatalada ciddi hərbi istəhkam və qala tikdirməyin, qosun saxlamağın vacib olduğunu qərar verir.

Qala Çar Rusiyası tərəfindən hərbi - strateji məqsədlə 1804 - cü ildə tikilməyə başlanıb, 1830-cu ildə tikintisi başa çatıb. 9 hektar sahəsi və 3 giriş qapısı olan qalanın daxilində müxtəlif məqsədlər üçün tikilmiş 30 - a yaxın bina var. Vaxtilə burada toplarla təchiz edilmiş güclü qarnizon, qarargah, xəzinə saxlanılıb. Qala çar hakimiyyətinə qarşı bir sıra kəndli çıxışlarının yatırılmasında əsas dayaq mantaqəsi və Rusiyanın Cənubi Qafqazda ən böyük istəhkamlarından biri olub. Çox böyük sahəni əhatə edən qalanın içərisində yuğlarla, hətta bir neçə min əsgər və zabitin təlim keçməsi, yaşaması və istirahət etməsi üçün şərait yaranıblar. İbadət etmək üçün ruslar qalanın yaxınlığında kilsə də tikiliblər.

Qala Rusiyanın Qafqazda həyata keçirdiyi işğalçı siyasətin simvolik rəmzi kimi qəbul edilir. İşğalçı siyasətə üsyanla etiraz edən dağlı xalqlar həmişə ilk növbədə Zaqatala qalasını ala keçirməyə cəhd ediblər. Çar ordusu yerli əhaliyə müxtəlif növ ağır vergilər təyin edirdi. Bu vergiləri ödəyə bilməyən yerli əhali, 1830, 1863, 1864-cü illərdə üsyanlar qaldırıb. Hər üsyandan sonra qala bir neçə yerdən dağılıb. 1905 - ci ildə Rusiyada Potyomkin gəmisinin matrosları Çar Rusiyası zülmünə qarşı üsyan qaldırdığına görə bu qalaya sürgün olunub. Məncə sürgün olunmaq üçün ala yerdirdi. İllər sonra burada həmin tarixi hadisənin süjəti əsasında "Yenilməz batalyon" filmi çəkilib. Son illərdə qalada restavasiya işləri aparılıb. Hələ də hərbi - strateji əhəmiyyətini itirməmiş qalada DİN Daxili Qoşunların hərbi hissəsi yerləşir. Amma tezliklə buranı bosalıb turizm üçün açıq zonaya çevirəcəklər.

Əhəlişi

Zaqatalada 22 millət və xalqın nümayəndəsi yaşayır. Bu etnik azlıqlar öz adət - ənənələrini, dillərini və dinlərini yaşadırlar. Türklər, avar, saxur, lazqlı, mesxeti türkü, ingiloylar və digərlərindən ibarətdir. Bunların içərisində ingiloylar çoxluq təşkil edir. 1859 - 1871 - ci il statistikasına görə burada yaşayan 11 min ingiloyun 8 min müsləman, qalanı xristian olub.

İngiloylar

Qax. Zaqatala. Balakəndə yaşayan etnik qrupdur. Albaniyanın türk etnoslarından. Gürcü tələffüzündə ingiloy sasanlar, Gürcü və türk dillərində danışır. Tarixi mənbələrə əsasən qədim Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş Alban dövləti tərkibində Gel tayfaları yaşayırdılar. Ptolomey ingiloyların məskunlaşdığı ərazini Gelda adlandıırı. Məhz həmin gellər indiki İngiloyların əcdadı sayılır.

XIX əsrin 60 illərində çar hökumətinin Alazan vadisində zorla xristianlaşdırma siyasətinə etiraz əlaməti olaraq kütləvi narazılıq başlayıb və 1863 - də açıq üsyanla nəticələnib. Sonrasında çar məmurlarının təhdidlərinin yaxa qurtarmaq üçün Əliabad kəndindən üsyanın fəal iştirakçısı olan 40 - a yaxın ailə Osmanlıya köç edib. İngiloy mühacirlər Adana vilayətinin Ceyhan ilçəsindəki Dağıstan kəndində məskunlaşılıb. Hət - hazırda burada yaşayan ingiloyların bir qismi müsəlmən, digərləri isə xristiandır.

Memorand kumari sarakai

Local old man

Gellar

Azərbaycan xalqının etnogenezində böyük rol oynayan gellar Albaniyanın qədim sakinlərindəndir. Tarixi mənbələrə görə, gəl tayfaları e.ə. IV yüzillikdən başlayaraq Albaniyanın sərhədləri daxilində yaşayıblar. Onların bir hissəsi, indiki Gürcüstan ərazisində yaşayanlar XIV yüzillikdə gürcülər tərəfindən assimilyasiyaya uğradı. Balakan - Zaqatala - Qax ərazisində yaşayan gellar isə tam assimilyasiyaya edilməmişdirlər. Çünki bu ərazilər XV əsrdə türk - müsəlman mənşəli Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu dövlətlərinin sərhədləri daxilində idi. XVII əsrdə qısa müddətlik də olsa gürcülərin təsiri altına düşən yengiloylar Şah Abbasın birləşmə yürüşündən sonra yenidən Azərbaycana qayıtıldı və əhəlişi müsəlman inancına geri döndü. Bununla əlaqədar türklər arasında yengiloy yəni yeni gəl ifadəsi yaranmışdır. Buna baxmayaraq 1850-ci ildən yengiloylar gürcü kilsəsinin təsiri altına düşərək bir qismi xristianlaşmışdır. Avarlar onlara gelou, sax-urilər gəlavu deyə çağırırlar. 18-ci əsrdə Saingilo ifadəsi yaranmış ki, bu da yengiloyların vətəni mənasını verir.

Əliabad kəndi

Rayon mərkəzindən 18 km aralıdadır. Zaqatala - Balakan şossə yoluna bitişik. 6000 ha sahədə salınan bu kənddə 9 minə yaxın ingiloy yaşayır. Vaxtilə İpək yolunun üstündə Sarqın ən böyük bazarlarından "əskibazar"ın yerində indiyədək hər həftə böyük yarmarka açılır.

Mosul kəndi

İraqda və Türkiyədə eyniadlı şəhər var. Zaqatalanın Mosul kəndində ingiloylar yaşayır. Burada toya getmək maraqlıdır. Toylar kənd insanları üçün əsl ayləncədir. Bütün kənd iştirak edir. Davatnaməyə ehtiyac yoxdur. Çadır qurulur. Stollar düzülür. Üstü yeməklə doldurulur. Bu tərəflərdə qadınlarla kişilər eyni stol ərkəsində oturur, bir yandan yeyib - içir, bir yandan da durmadan rəqs edirlər. Bir - birini avaz edən Qafqaz musiqisi sadələri altında növbə ilə hamı ortaya atılır. Burada toylar temperamentli rəqs yansırımları xatırladır. Böyük həvəslə oynayanlar bütün ustadlığını və məharətini göstərməli olurlar.

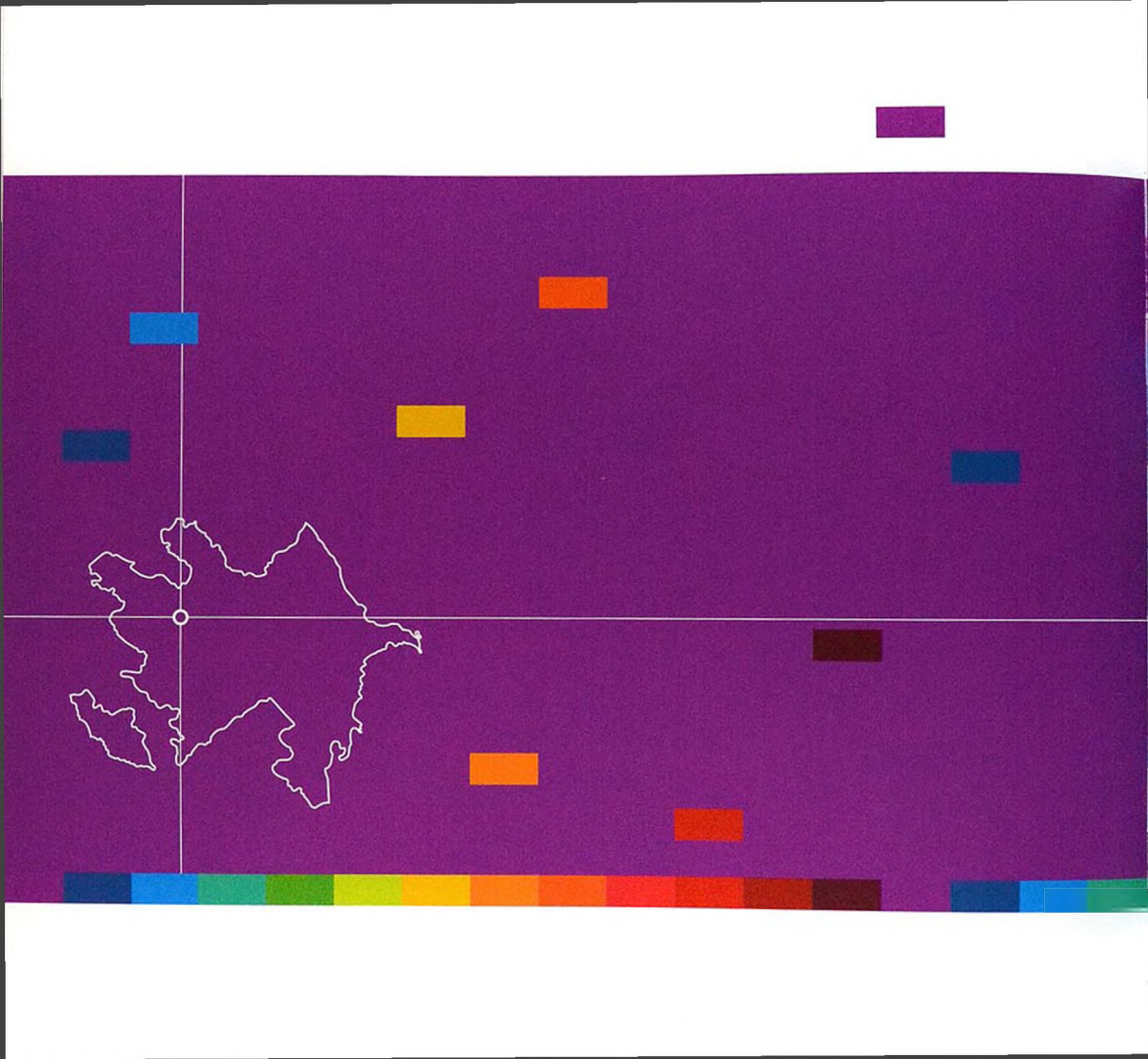
Şalaxo

Bu, Zaqafqaziyada geniş yayılmış, toylarda ən sevilən və ən qədim kişi rəqslərindəndir. Yaranma tarixi maraqlıdır. Keçmişdə kənd - kənd dolanən qaraçılar ayı və meymun gəzdirdilər, camaatın qarşısında onları oynadardılar. Heyvanları gəzdirdən qaraçının qaval çala - çala oxuduğu yeksənəq, sadə bir melodiyə əhəngində ayı ya da meymun hoppanar, mayallaq vurur, oynadı. Baladçı qaraçı onun küreyinə bir ağac parçası qoyardı. Guya ki, bir şala çırpı yükləyib, işarə edirdi ki, tamaşaçıların qabagından keçsin. Özü isə oxuyardı. Oxunan mahnıda tez - tez şala sözündən istifadə edilirdi ki, şalaxo sözü də bu kökdən törəyib. Xalq arasında şalaxo deyirlər. Şalaxonu eyni vaxtda 2 - 3 adam oynayır, lakin onlardan birinin ifa etdiyi rəqsin şəkli digərinə oxşamır. Burada əsasən oynayanlar arasında bacarıq məharət ifadə texnikası yarışır gedir.

Mosul kəndi məscidi və minarəsi

Mosque in Mosul village and minaret

GƏNCƏ / GANJA

Ganja

The Georgians say that "Baku is the capital of Azerbaijan and Ganja is the capital of Azerbaijanis". It is Azerbaijan's second largest city. Plane trees adorn the city. The number of persimmon trees along the road attracts attention. As you walk along the street in Ganja in autumn, you can help yourself to persimmon. There used to be 70 streets here. Ganja, which has houses built from red bricks and tiles and a rich past with its own special architecture and historical monuments, is home to genius personalities. It is the first capital of the Azerbaijan People's Republic which was the first democratic republic in the East and in the Muslim and Turkic world. In a word, Ganja is a must-see destination to discover Azerbaijan.

Note

The distance between Baku and Ganja is 365 km. It is located at the northeastern foot of the Small Caucasus Mountain Ridge, on the Ganja-Qazakh plain and on the bank of the Ganja River. The historical Ganjabbasar region stretches on a vast territory from Yevlakh to Qazakh. The territory is still known under this name. The fact that Ganja, which is known as a regional centre, is located at the intersection of the Baku-Tbilisi caravan route, has allowed it to establish trade links with large trade centres of the East beyond the Caucasus. The distance from Ganja to Tbilisi is only 120 km.

Ganja mountains

The highest peaks are Murovdag - 3,440 metres, Qoshqardag - 3,362 metres and Kapaz - 3,066 metres.

The Ganja River

The Ganja River is the right branch of the Kura and begins at a height of 2,314 metres on Mount Murovdag. It enters Ganja on the 66th kilometre.

Nizami Ganjavi (1141-1207)

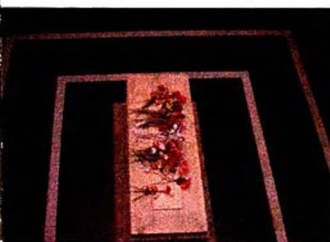
Ganja is the birthplace of Nizami Ganjavi, one of the luminaries of world classical literature. His real name was Jamaladdin Ilyas Ibn Yusuf. The medieval Azerbaijani poet was born into a craftsman's family in Ganja. He lived and was buried here. During his lifetime, he was known as a sheikh and was loved by the people. Although he refused to be a court poet, he wrote poems at the request of rulers and praised them. Nizami began his activity with lyrical poems and his works are known as Khamsa (The Five). It includes five poems. There are many places named after the genius poet in Ganja: The Nizami mausoleum (13th-14th centuries), The Nizami poetry theatre (17th century), The Nizami home museum (1980).

Ganja architecture

The large administrative building, which is left over from Soviet architecture and is decorated with wonderful columns, and the music fountain in front of it create a special atmosphere here. While wandering in

Nizami Ganjavinin qabri

The grave of Nizami Ganjavi

Gəncə

Gürçülər "Bakı Azərbaycanın, Gəncə azərbaycanlıların paytaxtıdır" deyirlər. Ölkənin ikinci böyük şəhəridir. Yollarda xurma ağaclarının və xan çinarlarının çoxluğu diqqəti cəlb edir. Vaxtilə burada 70 məhəllə olub. Qırmızı kərpic və qırmızı kərmitdən tikilmiş mülkləri, özünəməxsus memarlığı və tarixi abidələri ilə zəngin tarixi keçmişə sahib Gəncə dahi şəxsiyyətlər vətənidir. Şərqdə, müsəlman və türk dünyasında ilk demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk paytaxtıdır.

Araşış

Bakı - Gəncə arası məsafə 365 km-dir. Kiçik Qafqaz dağlarının şimal - şərq ətəklərində, Gəncə - Qazax düzənliyində, Gəncə çayının sahilində yerləşir. Tarixi Gəncəbasar ərazisi demək olar Vəvləxdən sonra düz Qazaxa qədər uzanan geniş qərb bölgəsini əhatə edir. ərazi indiyədək bu adla məşhurdur. Regional mərkəz olan Gəncənin tarixən Bakı - Tiflis karvan yollarının kəsişdiyi nöqtədə yerləşməsi ona Qafqazdan da o tarafa Şərqi böyük ticarət mərkəzləri ilə ticari əlaqələri yaratmasına imkan yaratdı. Gəncədən Tiflisə məsafə cəmi 120 km-dir.

Gəncə dağları

Ən yüksək zirvə Murovdag 3440 metr. Qoşqar dağı 3362 metr. Kəpəz dağı 3066 metr yüksəkliyi var.

Gəncə çayı

Kürün sağ qolu olmaqla öz başlanğıcını Murovdag silsiləsindən 2314 metr yüksəklikdən götürür. 66 - cı km-də Gəncəyə daxil olur.

Nizami Gəncəvi (1141 - 1207)

Dünya klassik ədəbiyyatının korifeylərindən olan Nizami Gəncəvinin vətənidir. əsl adı Cəmaləddin İlyas ibn Yusifdir. Orta əsr Azərbaycan şairi Gəncədə sənətkar ailesində doğulub, burada yetişib və burada dəfn edilib. Sağlığında Seyx kimi məşhur olub, xalq tərəfindən sevilib. Saray şairi olmaqla imtina etsə də hökmdarların sifarişləri ilə əsərlər yazıb, poemalarında onları mədh edib. Yaradıcılığı lirik şeirlərlə başlayan Nizaminin əsərləri "Xamsa" (Beşlik) kimi tarixə düşüb. Burada 5 poema daxildir. Gəncədə dahi şairin adı ilə bağlı çox sayda obyektlər var: Nizami məqbərəsi (XIII - XIV əsrlər), Nizami poeziya teatrı (XVII əsr), Nizami ev muzeyi (1980).

Gəncə memarlığı

Gəncə dolaşarkən qədim Sarıq şəhərində olduğunu hiss edərsən. Köhnə tikililər, Gəncə çayının üstündəki qədim körpülər, "Dər üs - Saltənət" sarayı (X - XII əsrlər), məscidlər və karvansaraylar mühafizə olunur. Şəhərin ən yaraşığıl binalarından birində, XIX əsrə aid Ziyadxanovların mülkündə tarix - diqarşünaslıq muzeyi yerləşir. Qafqaz Albaniyası dövrünə aid bəzi alban məbədlərinin birində məscid, digərində Gəncə Dövlət Kamera Orkestri fəaliyyət göstərir və hər şənbə günü konsert verir.

Nizami əsərlərindən kompozisiya

The composition of Nizami works

Nizami Gəncəvinin məzarlığı

The mausoleum of Nizami Gəncəvi

Ganja, you feel in an ancient oriental city. Old buildings, ancient bridges over the Ganja River, the Dar us-Sallanal Palace (10th-12th centuries), mosques and caravanserais are protected by the state. One of the most beautiful buildings of the city, the 19th century Ziyadkhanov building, houses a history museum. One of the Albanian mosques belonging to the time of Caucasian Albania still houses a mosque and another - the Ganja State Camera Orchestra, where concerts are staged every Saturday.

Ancient Ganja

It is located at a distance of 6-7 km from the city centre. This place was a mountainous territory in the past. Ganjbasar, which is located on a neighbouring height and has a rocklike relief, used to be one of the most seismically active districts of the Caucasus. 1122, 1139 and 1235 saw earthquakes measuring nine with their epicentre in the old city. After the strong earthquake of 1139, the city was totally destroyed. This natural calamity claimed about 300,000 lives. The survivors did not leave their homes and founded a new settlement nearby. The site of the previous city is known as the ruins of Ganja. Like all medieval cities, Ganja was also built as a castle in the 9th century on the right bank of the Ganja River.

The Ganja Gate (9th century)

The Ganja Gate was made by the blacksmith Ibrahim Osman oglu in 1063 under the rule of Al-Fazl's son Shaddad Abul Asgar Sayid. The city was destroyed by an earthquake in 1139. Taking advantage of this, the Georgians plundered the city and stole the large gate. In response to the Georgian attacks in the 12th century, the Seljuk army invaded Georgia, but failed to get the gate back.

This is how the historian Al-Isfahani described this historic event: "The city and region of Ganja were left under the ground. It was destroyed so badly that it seemed there was no such city on earth. The city which was destroyed by an earthquake was plundered by the King of Georgia Demetri. As he left, he took the city gate to his own country."

Since that time, the Ganja Gate has adorned the Gelati Temple and the sepulchre of King Demetri's father David the Builder in the Georgian city of Kutaisi. The gate is 172 metres wide and 3.33 metres high.

Ganja Castle (16th century)

A small fragment of the castle - the castle wall - is located in the city centre near the Khan Garden. The intact wall of the castle is the remains of the Shiralibay Tower. In the 16th century, the Ganja region was a battle field for Ottoman-Safavid wars. At that time, it was necessary to build a strong fortress. Ganja Castle, which was known as "a shield that all Asians relied on", was built by the commander of Turkish troops in the Caucasus, Ferhat Pasha, on orders from Ottoman Sultan Murat III. The total length of the wall was 3.6 km and height - 8.5-9.5 metres.

For its favourable geographic position, Ganja was always regarded as a place of special military-strategic importance. This is also proved by the letter that General Tsitsianov had written to the civilian governor of the Caucasus, Garparov, saying that "the position and seizure of Ganja Castle, which keeps all of Northern Azerbaijan in fear, is of special importance to Russia".

Qədim Gəncə

İndiki şəhər mərkəzindən 6 - 7 km məsafədədir. Buralar qədimdə dağlıq zona olub, ətraf yüksəklik üzərində uçalan qaya kimi relyefə malik Gəncəbasar Qafqazın seysmoaktiv rayonlarından biri idi. 1122, 1139, 1235 - ci illərdə episentr qədim şəhər elməqlə 9 bal gücündə zəlzələ baş verib. 1139 - cu ildə baş verən şiddətli zəlzələdən sonra şəhər tamamilə dağılıb. Bu təbii fəlakətdən sonra 300 000 - ə yaxın insan ölüb. Fəlakətdən sağ çıxan sakinlər yerlərini tərk etməyib, ondan bir az aralıda yenidən məskən salıblar. əvvəlki şəhər yeri Gəncə xarabəliyi kimi tanınır. Bütün orta əsr şəhərləri kimi Gəncə də IX əsrdə qala - şəhər tipində, Gəncə çayının sağ sahilində tikilib.

Gəncə qapıları (IX əsr)

Əl - Fəzrin oğlu Səddadı əbül əsyan Sayir in hökmdarlığı zamanında onun təpəsiyi ilə dəmirçi Osman oğlu İbrahim tərəfindən 1063 - cü ildə hazırlanıb. 1139 - cu ildə Gəncədə zəlzələ baş verərkən şəhər viran qalır. Fərsətdən istifadə edən gürcülər şəhəri talan edir, qalanın möhtəşəm qapılarını oğurlayırlar. XII əsrdə gürcü başqanlarına cavab olaraq Səlcuq ordusu Gürcüstana soxulsa da tarixi darvazanı geri qaytarmır. Əla o vaxtdan Gəncə qapısı Gürcüstanın Kutaisi şəhərindəki Gəlati məbədinə, çar Demetrinin atası Qurucu Davidin məqbərəsinə bəzəyir. Qapının eni 172 metr, hündürlüyü 3.33 metrdir.

Gəncə qalası (XVI əsr)

Həmin qaladan qalan kiçik bir parça, Qala divarı şəhərin mərkəzində, Xan bağı yaxınlığındadır. Qalanın indiyədək yaşayan divarı Şirəlibay bürçünün qalıdır. XVI yüzildə Gəncə vilayəti Osmanlı - Səfəvi müharibələrinin döyüş meydanı idi. Məhz o zaman güclü qala zərurəti yaranıb. "Bütün əsiyalıların güvəndiyi siper" kimi məşhur olan Gəncə qalası 1588 - ci ildə Osmanlı sultanı III Muradın sərancamına əsasən Qafqazdakı Türk qoşunlarının komandanı Fərhad Paşa tərəfindən tikilib. Divarın ümumi uzunluğu 3.6 km, hündürlüyü 8.5 - 9.5 metr olub. 1868 - ci ildə Gəncə quberniya mərkəzi olur. Yeni baş plan hazırlayan quberniya arxitektoru İqnati İvanoviç Krjintaloviçin təqdim etdiyi və 1873 - cü ildə imperator II Aleksandrın imzaladığı bu baş plana əsasən şəhərin mərkəzi tarixi hissəsi radikal dəyişikliyə məruz qalır. Qalanı dağıdaraq "avropasayağı kvartal" salırlar.

Gəncə faciəsi

XIX əsrin 80 - ci illərində mövcud olan Gəncə qalasında hərbi qarnizon yerləşirdi. Ruslar tərəfindən tamamilə dağıdılan qalanın müdafiəsində 3700 nəfər öldü. Qala tutulduqdan sonra şəhər demək olar ki, boşaldı. Türk - müsəlman əhali şəhəri ailəliklə, nəsilliklə, butöv məhəllələrlə tərk etdirdi. Oduz ki, bəzi kəndlilər tamamilə silindi. Qarabəgə, İrana, Samuxa, Nuxaya qaçdılar. Səkidə bu günə qədər Gəncəlilər məhəlləsi durur. Rus işğalından sonra Gəncədə bir çox şey dəyişdi. 3 yanvar 1804 - cü il günü isə Gəncə faciəsi kimi tarixə düşdü.

Yelizavetpol

Yelizavetpol hərbi dairəsi Gəncə xanlığı 1804 - cü ildə təbə edildikdən sonra yaradılmış hərbi - inzibati

Gəncə qalası divarları 16-cı əsr

The walls of Ganja castle 16th century

In 1868, Ganja became a regional centre. According to the new general plan drawn up by the regional architect, Ignatiy Ivanovich Krzyntalovitch, and approved by Emperor Alexander II, the historical centre of the city underwent drastic changes. The castle was destroyed and a European-style quarter was established.

The Ganja tragedy

Ganja Castle which existed until the 1880s houses a military garrison. Some 3,700 people were killed while defending the castle which was totally destroyed by the Russians. The city became totally deserted after the castle was seized. Whole families, generations and quarters of the Turkic Muslim population left the city. Therefore, some villages were totally erased from the map. The population fled to Karabakh, Iran, Samukh and Nukha. There is still a quarter of Ganja residents in Sheki. After the Russian occupation, a lot of things changed in Ganja. 3 January 1804 went down in history as the Ganja tragedy.

Yelizavetpol

The Yelizavetpol military district is a military-administrative unit established after the conquest of the Ganja Khanate in 1804. Unlike the khanates that were incorporated into Russia through the signing of bilateral interstate political agreements, the khanates that put up armed resistance to tsarist troops were immediately abolished. In their stead, units called military districts and ruled by tsarist officers were established.

The Ganja Khanate was abolished and reorganized into a region. The region was renamed Yelizavetpol on the initiative of the commander-in-chief of the Caucasus, General Tsitsianov. He personally read out the tsar's decree to rename the city Yelizavetpol from the minaret of Ganja's Friday Mosque to people who had gathered on Shah Abbas Square on 2 March 1804. The city was renamed after the wife of Emperor Alexander, Elisabeth. This was a punishment aimed at making the residents of Ganja forget the historical name of the city. According to the decree, those who used the word Ganja were fined one silver coin (20 kopecks). It is believed that after this historic decree, the obstinate people of Ganja visited tsarist officials, deliberately said Ganja and gave the Russian officials one coin. In all official documents until 1918, Ganja is mentioned as Yelizavetpol.

The name of Ganja, a city that has a history of 2,500 years, has changed several times in the course of historical events. After Shah Abbas seized the city in 1606, the city was called Abbasabad for some time. In 1804-1918 - Yelizavetpol, in 1918-1935 - Ganja and in 1935-1990 - Kirovabad in honour of the communist leader S. M. Kirov.

The place name

The word Ganja means a treasury or a warehouse in Persian. Because of the city's geographic relief, the word is also interpreted as "spacious". It is also believed that the name is derived from the name of the Ganjak tribe. Ganjak was one of the 24 Oguz-Kipchak tribes mentioned by the historian Mahmud Kashgari. The historian Mahmud Ismailov believes that Ganja was founded by them.

Ganja's previous names – Gauiz is a Median word, and Gunisa means "a land of women" in Greek. Probably it is about the legend about Amazonian women living in the Caucasus which was common among ancient

vahidirdi. Gəncə xanlığı ləğv edilərək qubeyniyaya çevrildi. ərazinin Yelizavetpol adlandırılması Qafqaz bas komandanı general P.D. Sisianovun təklifi ilə oldu. Şəhərin Yelizavetpol adlandırılması haqqında çarın fərmanını 1804 -cü il martın 2 -də Şah Abbas meydanına toplaşan camaatla Gəncə Cümə məscidi minarəsindən səksən oxudu. Şəhərin adı dəyişdirilərək İmperator Aleksandrın adı ilə Yelizavetanın şərəfinə Yelizavetpol adlandırıldı. Bu, şəhərin tarixi adını unudurmaq üçün gəncəlilərə verilən cəza idi. Fərmana əsasən həmin tarixdən sonra Gəncə sözünü islədilər 1 gümüş abbası(20 qaplı) cərimə olunurdu. Deyənlərə görə, bu tarixi qərardan sonra inadkar gəncəlilər çar cinovniklərinin yanına gələrək məxsusi olaraq Gəncə deyib, sonra ciblərindən bir abbası çıxaraq rus məmurlarına verirdilər. 1918 - ci ilə kimi olan bütün rəsmi sənədlərdə Gəncə Yelizavetpol kimi xatırlanırdı. 2500 illik keçmiş olan Gəncənin adı tarixən siyasi hadisələrin gedişində bir neçə dəfə dəyişilib. 1606 - ci ildə Şah Abbasın şəhəri tutmasıyla bir müddət Abbasabad, 1804 - 1918 - ci illərdə Yelizavetpol, 1918 - 1935 - ci illərdə Gəncə və 1935 - 1990 - ci illərdə kommunist liderlərdən S.M.Kirovun şərəfinə Kirovabad adlandırılıb.

Toponim

Gəncə kəlməsi fars dilində xəzinə, məhsul anbarı mənasına gəlir. Coğrafi relyefinə görə sözün mənasını genişlik kimi də izah edirlər. Bunun Gəncək tayfalarının adıyla bağlı olduğu ehtimalı da güclüdür. Gəncək tarixçi Mahmud Kəşqarinin adını cəkdiyi 24 Oguz - Qıpçaq tayfalarından biri olub. Tarixçi alim Mahmud İsmayilov hesab edir ki, Gəncənin əsasını onlar qoşub.

Gəncənin keçmişdəki adlarından Qauz qədim Midiya sözü, Qunica isə yunanca "qadınlar ölkəsi" deməkdir. Yəqin ki, Qafqazda yaşayan amazon qadınları haqqında qədim yunanlar arasında geniş yayılmış əfsanə nəzərdə tutulur. Qədimdə Qanqa (Kanca) adlanıb. Sözün ilk komponenti "qan" (kan) bir sıra türk dillərində həkim, sərkərdə; cə isə yer, yurd kimi tərcümə olunur. Xan yeri, xan yurdu deməkdir.

Şah Abbas meydanı

Səfəvi hökmdarı Şah Abbas (1557 - 1628) 1606 - ci ildə Gəncəni tutdu. Mərkəzdəki Şah Abbas meydanının 400 il yası var. Burada məscid, karvansaray (XVII əsr), Çökək hamam, Hacı Bağır kəhriz və xan qəbiristanlığı olub. Digər adı Bazar meydanı idi. Bütün orta əsr şəhərlərinə xas bazar meydanı ictimai və ticarət mərkəzi funksiyasını yerinə yetirirdi. Quruluş və ölçülərinə görə çox böyük olduğundan buna Böyük Meydan da deyirdilər. Meydan hündürlüyü 40 - 45 metr olan cinarlarla çevrəli idi. Ravayata görə, Şah Abbas təzə şəhər salınarkən meydanın ətrafına cinar tıngıları akan bağbanlara bu uzunömürlü və böyük ağacların boyuyarkən bir - birinə mane olmaması üçün "gəncə - gəncə basdırın" deyirmiş. Guya ona görə də şəhərin adı "Gəncə" qalıb.

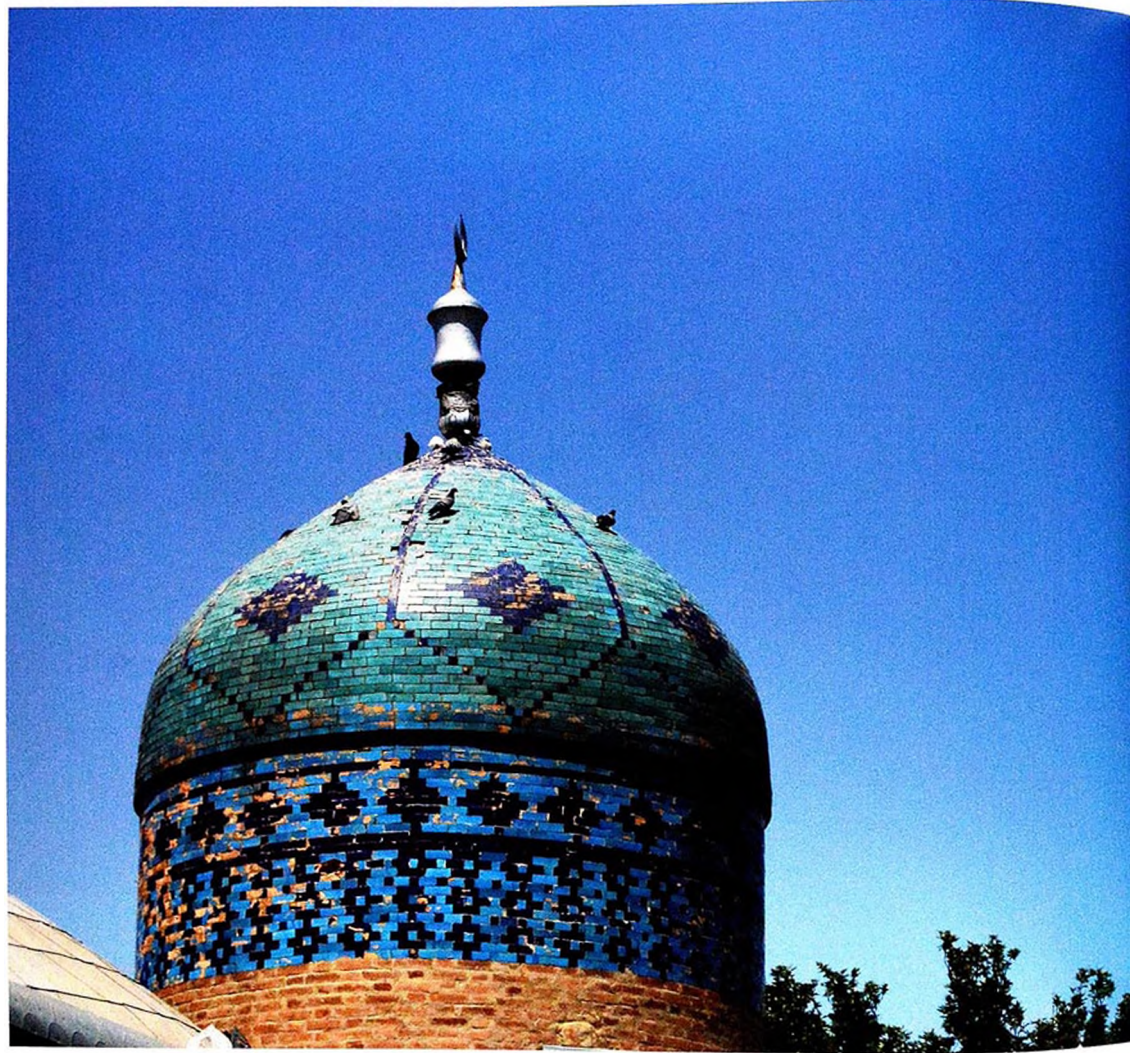
Şah Abbas məscidi (1606)

Şərqdə yaxşı tanınmış memar Seyx Bahəddin Məhəmməd Əmilin layihəsi əsasında inşa edilən bu məscid Cümə məscidi kimi də məşhurdur. 1776 - ci ildə binaya əlavə olaraq qoşa minarə tikilib. 1606 - ci ildə ildə Səfəvi hökmdarı I Şah Abbas tərəfindən tikdirilən məscidi XVIII əsrdə Cavad xan 2 dəfə əsaslı təmir etdirib. Məscidin daxilində 12 imam şərəfinə tikilmiş 12 hücrə var. əvvəllər burada mədrəsə fəaliyyət göstərirdi. Məscidin diqqət çəkən əlamətlərindən biri budur ki, günorta vaxtı binanın günbatan divarına düşən kölgə itir. Bu da günorta namazına başlamayın vaxtını bildirir. Ərdəbil, İsfahan və Qəzvin şəhərlərində bənzər məscidlər var.

Şah Abbas məscidi (1606 - ci il)

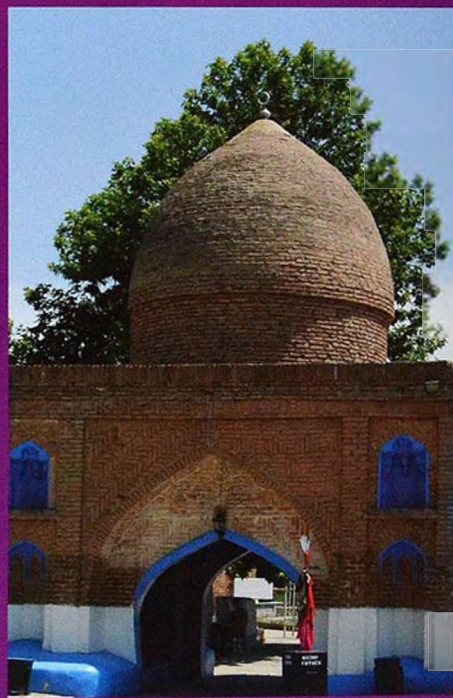
The Shah Abbas mosque (1606)

Röy İmam məscidinin qəbbəsi
The domes of Røy İmam mosque

Gəncə İmamzadəsinin girişi
Entrance to Ganja İmamzadə

Greeks. In the past, it was also called Gancha (Kanche). The first part of the word "gan" (kan) means a ruler or a military chief in some Turkic languages, while cha means a place or home. It means a khan's home.

Shah Abbas Square

The Safavid ruler Shah Abbas (1557-1628) seized Ganja in 1606. After his ascent to the throne in 1587, he did a lot of work to expand, strengthen and develop the country. At the same time, Shah Abbas, who was a very cruel ruler, took brutal steps to maintain his power and even killed his loved ones and his son for the sake of power.

Shah Abbas Square in the city centre is 400 years old. There used to be a mosque, a caravanserai (17th century), the Chokak bath, the Haji Bagir underground water pipe and a khan's graveyard here. Its second name was Market Square. The market square, which was characteristic of all medieval cities, operated as a public and trade centre. Since it was too big for its structure and size, it was also called the Big Square. The square was surrounded by 40-45 metre high plane trees. Legend has it that when a new city was established, Shah Abbas told gardeners, who planted plane trees around the square, "genja-genja basdirin" (plant them away from each other) so that these long-lived and big trees do not get in each other's way. It is believed that the city was called Ganja for this reason.

Shah Abbas Mosque (1606)

This mosque, which was built on the basis of a project by the well-known oriental architect Sheikh Bahaddin Muhammad Amili, is known as a Friday mosque. A double minaret was attached to this building in 1776. The mosque, which was built by the Safavid ruler Shah Abbas I in 1606, was refurbished by Javad Khan twice in the 17th century. There are 12 cells built in honour of the 12 imams inside the mosque. A madrasah operated here previously. One of the remarkable features of the mosque is that the shadow which falls on the western wall of the building disappears in the afternoon. This means that it is time for the afternoon prayer. There are similar mosques in Ardabil, Isfahan and Qazvin.

Ganja Caravanserai 17th century

Ganja Caravanserai 17th century

The Chokak Bath (15th century)

It is attached to the Shah Abbas Mosque. It was built on the basis of a project by Sheikh Bahaddin Muhammad Amili. The building has a dome. It is no longer used as a bath as the sewage system was damaged during refurbishment work in Soviet times. Those who visit Shah Abbas Square can familiarize themselves with works by Ganja craftsmen and pieces of applied arts on china dishes. The Chokak Bath houses a centre for decorative arts.

One of the most important monuments on Shah Abbas Square is the sepulchre of Javad Khan. Although the sepulchre was built in 2004, its history goes back to the 19th century. Javad Khan's story is a ballad of heroism for Ganja.

Çökək hamam (XV əsr)

Sah Abbas məscidinin bitirijində yerləşir. Şeyx Bahəddin Məhəmməd Amilin layihəsi əsasında tikilib. Bina gumbəzlidir. Sovet vaxtı təmir olunarkən kanalizasiya sistemina zərər vurulduğu üçün artıq hamam kimi çalışmır. Şah Abbas meydanına gələnərlər buradə Gəncə sənətkarlarının əl işləri, çini qablar üzərində tətbiqi sənət nümunələri ilə tanış ola bilərlər. Çökək Hamamda Dekorativ Sənət Markəzi yerləşir.

Şah Abbas meydanındakı önəmli tarixi abidələrdən biri Cavad xan türbəsidir. Türbə 2004 - cü ildə tikilsə də onun tarixi XIX əsrə gedib çıxır. Cavad xanın hekayəsi Gəncənin qəhrəmanlıq dastanıdır.

Cavad xan (1786 - 1804)

Ziyədoğullar nəslinin nümayəndəsi. Gəncənin son xanıdır. 1786 - cı ildən taxta keçən Cavad xanın hakimiyyəti dövründə Gəncə gücləndi. Müstəqil xarici siyasət yürüdən Xan o dövrün mürəkkəb tarixi hadisələri fonunda öz siyasi fəallığı ilə digər Azərbaycan xanlarından seçildi. Yaxınlaşan təhlükə qarşısında Azərbaycan, Dəğıstan və Gürcüstan hakimlərini antirus koalisiyası yaratmağa müəyyən dərəcədə nail oldu. Amma hələddici andə Gəncə xanına heç kimsə kömək etməyincə tək qaldı. 1803 - cü ildə Gəncə qalasını ruslar tamamilə mühasirəyə aldılar. 1804 - cü ildə yanvarın 20 səhər saat 5 - də qalaya hücum əmri verildi. Amansız döyüşlərdən sonra ruslar şəhərin müqəvəmətinə qindılar. Bir aydan artıq mühasirədə qalan xan və oğlu Hüseynqulu düşmənlərinin belə etiraf etdiyi qəhrəmanlıqla döyüşərək hələk oldu. Beləliklə, general Sisianovun hədə - qorxu dolu məktubuna cavab verdiyi kimi, "Gəncəni ancaq mənim cəzağamın üstündən keçərək tuta bilərsiniz" sözlərinə sonunadək sadıq qaldı. Cavad xanın mərdliyi və şücaəti qarşısında heyranlənən, onun cəsarətinə və əməllərinə heyran qalan knyaz Sisianov xanı bir hökm - dərə yaraşan şəkildə, təbütünü Gəncə bazarına sərşərək dəfn etməyi əmr etdi.

Xan bağı (1700)

Ziyədxanlılar nəslə ilə bağlı olan tarixi əsər bu gün gəncəllərin və Gəncəyə gələn qonaqların məmnuniyyətlə gəzinti üçün öz tətulluğu parkdır. Qafqazda ən böyük parklardan hesab edilir. 1700 - cü ildə salınmışa başlaşıb. Dünyanın müxtəlif yerlərindən gətirilmiş yaşıllaqlar, nadir bitkilər var. Cavad xanın dönməndə bağda abadlaşdırma, ən böyük yaşıllaşdırma işləri aparılır. Bundan sonra onun şərəfinə buranı Xan bağı adlandırılmağa başlandıqlar. Rus işğalından sonra işə adı dəyişdirilərək Qubernator bağı olur. Xan bağı - xan ailəsinə məxsus 52 ha torpaq sahəsində 1847 - ci ildə salınan bu park "Sərdar bağı" kimi də tanınır.

Tarixi

Bəzi müəlliflər Gəncənin Makedoniyaqlı İsgəndər dövründə (e.ə.336 - 323), digərləri Səşəni hökmdarı I Qubad zamanında (489 - 531) salındığını göstərir. IX əsrdə beynəlxalq ticarətdə mühüm rol oynayan şəhərdə sənətkarlıq və ticarət xüsusi yer tuturdu. Gəncə bazarlarında yerli və xarici sənətkarların hazırladıqları müxtəlif məmulatlar satılırdı. Orta əsrlərdə şəhər karvanların tez - tez keçdiyi və ayaq səxlədiqləri yerlərdən biri olub Şəhər kimi V əsrdə formalaşmış.VII əsrdə ınanılır, sonra isə arablar tərəfindən dağıdıldı. Gəncə X əsrdə 945 - ci ildə rusların Bərdəyə basqınından sonra Arranın mərkəzinə çevrildi. Bununla da öz coğrafi mövqeyinə görə şimali Azərbaycan şəhərləri içərisində ön sıraya keçdi. XII əsr

Cavad xan məqbərəsi

Cavad xan sepuqləri

Javad Khan (1786-1804)

Javan Khan is a representative of the Ziyadoglu family and the last khan of Ganja. Under Javad Khan who ascended to the throne in 1786, Ganja became stronger. The khan who pursued an independent foreign policy differed from other Azerbaijani khans during the then complex historical events. In the face of the imminent danger, he managed to some extent to forge an anti-Russian alliance of Azerbaijani, Dagestani and Georgian rulers. But he was left on his own as no-one helped him at the decisive moment. In 1803, Ganja Castle was totally surrounded by the Russians. The castle was attacked at five o'clock in the morning on 3 January 1804. After fierce fighting, the Russians broke the resistance of the city. The khan and his son Huseynqulu, who remained under siege for more than a month, fought and died as heroes, which was acknowledged even by his enemies. Thus, in response to a letter full of threats from General Tsitsianov, he said "you can take Ganja over my dead body" and remained loyal to his words. Admiring Javad Khan's courage and bravery, Prince Tsitsianov ordered that the khan be buried as a ruler and that the flag of Ganja be wrapped around his coffin.

The Khan Garden (1700)

This historical monument related to the Ziyadkhanli family is a park frequently visited by Ganja residents and guests coming to Ganja. It is regarded as one of the largest parks in the Caucasus. Its construction began in 1700. It has rare kinds of plants brought from various parts of the world. Under Javad Khan, the park was renovated and trees were planted here. After that, the park was called the Khan Garden in his honour. After the Russian invasion, it was renamed the governor's garden. The Khan Garden was laid out on an area of 51 ha belonging to the khan's family and is also known as the Sardar Garden.

The Sardar Garden

In 1847, a city park was laid out on an area of 6 ha in the Khan Garden on the initiative of the tsar's governor (commander) in the Caucasus, Prince Vorontsov. It was a place of recreation for the nobility. A wonderful red-brick building for the Zemstvo department was built near the garden in 1897. In 1918, this building, which was called the Duma House, housed the ADR government. Now it is the main building of the Agriculture Academy. The garden has fountains, a pond, a summer cinema, a summer concert hall and a zoo.

History

"Ganja is a beautiful, rich and crowded city. The large population of the city stands out for its generosity, friendliness, scientists and respect for emigres." Arab geographer Ibn Haukal, 977

"Ganja has five climates. This Islamic city was built in the 39th year of the hijrah (659). It is a beautiful and great city." Geographer Hamdullah Qazvini, 14th century

Based on his sources, Abbasqulu Bakikhanov recorded that Ganja already existed under Cyrus II, the king of Persia

Qadim Ganjadan görünüş

The old building in Ganja

Atabəylər dövləti dönamini Gəncə üçün çiçəklənmə dövrü adlandırmaq olar. İqtisadi, sənaye, hərbi və mədəni cəhətdən əla gülsəli ki. "Arran şəhərlərinin anası" kimi şöhrət qazanır. 1231 - ci ildə Gəncəni mühasirəyə alan monqollar ciddi müqavimətə rast gəlsələr də əsir alır və dağıdır. Daha sonra əmir Teymurun başqınlarına məruz qalan şəhər XVI əsrin əvvəllərində yaranan Səfəvilər dövlətinin bağlayıbağlı olur. Bu dönamdə şəhər yenidən dirçəlməyə başlayır. 1723 - cü ildə Osmanlı qoşunları Gəncəni mühasirəyə alsalar da tutmağa nail olmadan geri çəkilişir. 1736 - 1747 - ci illərdə Nadir şah zamanında yurüdüən siyasət şəhərin yenidən zəifləməsinə gətirib çıxardı. Onun ölümdən sonra yaranan xanlıqlardan biri Gəncə xanlığı (XVIII - XIX əsrlər) idi.

Tarixi abidələr

Gəncə şəhərində 504 tarixi abidə qeydə alınıb. 288-dənəsi dövlət tərəfindən qorunur. Dini abidələrin çoxluğu diqqəti çəkir. Gəncəbasar bölgəsində dini inancların ən güvətli olduğu yer sayılan Gəncə müsəlmanlar arasında "İmam Hüseyn" şəhəri kimi də məşhurdur. 52 məscid var. 70 illik kommunist - ateist rejim bütün inanclardan olan ibadət evlərinin ya dağıdılmasına ya yaxud da binalarından fərqli niyyətlərlə istifadə edilməsinə gətirib çıxardı.

Alman kilsəsi (XIX əsr)

Gəncənin ən gözəl memarlıq nümunələrindən biridir. Çar hökumətinin Gəncəbasarda yerləşdirdiyi alman mühəcirlər kilsəsinin tikintisində əsasən tuf daşından istifadə ediblər. 1915 - ci ildə Pravoslav kilsəsinin istifadəsinə verildən sonra Aleksandr Nevski kilsəsi adlandırılır. Binada indi Gəncə Dövlət Kukla Teatrı fəaliyyət göstərir.

Rus Pravoslav kilsəsi (1875)

Gəncəni işğal etdikdən sonra quberniya mərkəzində yaşayan ruslar üçün inşa etdirilib. Tikildiyi gündən bu günə qədər kilsə kimi aktiv fəaliyyət göstərir.

İmamzadə (738 - ci il)

Şəhər mərkəzindən 7 km şimal - şərqdə, Gəncə çayının sağ sahilində, Aznlıx kəndindən sonra, qədim Gəncə ərazisindədir. VIII əsra aid türbənin üzərindəki kitabədə İmam Məhəmməd Bağırın oğlu İbrahim qəbri üstündə tikildiyi və rus ordusunun 2 - ci atlı - müsəlman polkunun sərkərdəsi, general - mayor İsrəfil bəy Yedigərdəzinin təşəbbüsü ilə bərpa edildiyi (1878 - 79) göstərilir. Memarlıq üslubuna görə onun XIV əsrdə, ətrafındakı kompleksin isə XVII əsrdə tikildiyi ehtimal edilir. Türbənin ətrafında kiçik məscidlər, karvansaray tipli evlər, dərvazə və köməkçi binalardan ibarət dini kompleks yadrlılıb. Türbənin hündürlüyü 12 m, qünbəzin hündürlüyü 2.7 metr, diametri isə 4.4 metrdir. Künbəzə mavi kaşdan üzük çəkilib. Xalq arasında daha çox işləən Göy İmam Məqbərəsi ifadəsi göy rəngli mozaika ilə əlaqədardır.

Əvvəllər daha geniş ərazini əhatə edən kompleks XVII əsrdə ziyarətəgah şəklini alıb. İmamzadə xüsusiə dini bayramlarda, ən çox da Məhərrəm ayında ziyarətçi axınına uğrayır. Gəncə, Naxçıvan, Bərdə, Nardaran İmamzadələrinin hamısı imam nəslinin nümayəndələri şərəfinə ucaldılıb. Hər birinin öz tarixçəsi var.

Some authors say that Ganja was founded at the time of Alexander the Great (336-323 BC) and others under the Sassanid ruler Qubad I (489-531).

Industry and trade took centre stage in the city which played an important role in international trade in the 9th century. Various products made by local and foreign craftsmen were sold at Ganja markets. In the Middle Ages, Ganja was a place frequently visited by caravans.

During archaeological excavations carried out in the 1940s, a settlement belonging to the pre-Christian period was discovered here. It formed as a city in the 5th century. In the 7th century, it was destroyed first by Iranians and then by Arabs. In 945, Ganja became the centre of Aran after the Russian attack on Barda. Following this, it became the most important city of northern Azerbaijan due to its geographic position.

In 895-1030, Ganja had its strongest period. At this period when castles, palaces, bridges and caravanserais were built and coins were minted, Ganja's territory naturally expanded. Industrial zones were established and trade, especially the sale of silk and silk products, increased. At that time, Ganja also turned into a religious centre. The centre of the Albanian catholicosate moved from Barda to Ganja.

Beginning from the 10th century, Ganja started to strengthen its position as a centre. After the collapse of the Arab caliphate, it became the capital of an independent feudal state. At that time, castle walls were built along the bank of the Ganja River to boost the security of the city.

"Now Ganja resembles a paradise"
Qatran Tabrizi

The rule of the Atabay state in the 12th century can be called a period of Ganja's prosperity. It became so strong from an economic, industrial, military and cultural point of view that it was known as "the mother of Arian cities". In 1231, the Mongols surrounded Ganja, but encountered strong resistance. They took the city and destroyed it. After that, the city was attacked by Amir Timur and became a vassal of the Safavid state in the 16th century. At that time, the city started to revive again. Although Ottoman troops encircled Ganja in 1723, they failed to take the city. The policy of Nadir Shah in 1736-1747 weakened the city again. One of the khanates that took shape after his death was the Ganja Khanate.

Historical monuments

504 historical monuments have been registered in Ganja. 288 of them are protected by the state. The great number of religious monuments attracts attention. Ganja, which is regarded as the stronghold of religion in the Ganjabasas region, is also known as the city of Imam Huseyn among Muslims. The city has 52 mosques. As a result of the 70 years of communist atheist rule, prayer houses were either destroyed or used for other purposes.

The German church (19th century)

It is one of the most beautiful monuments of architecture in Ganja. The German emigres resettled by the tsarist government in Ganjabisar built the church mainly from lava. After its handover to the Orthodox

Hacıvəndə Alban məbədi

The ancient temple in (Layland)

Gəncənin emblemləri

Buranın o qədər çox simvolu, emblemi var ki... Şəhərin hər yerində, bütün suvenir aşıyalarda şəhərin tarixi rəmzlərinə rastlamaq olur. Gəncədən bir xatirə kimi bunları əldə etmək olar. Onlardan ən populyar olanı gerbirdir.

Gəncə gerbi

Müstəqil Gəncə xanlıqı zamanında yaranıb. Gerbdə təsvir olunan günəş - abadi həyat simvolu, ay - əbədi işıq, azadlıq rəmzi, 8 guşalı ulduz - türkçülük rəmzi, palıd yarpağı - möhtəşəmlik, uzunömürlülük və mudriklik simvolu, bütün bunları özündə birləşdirən yaşıl fon isə islamın rəmzidir.

Gəncə sabatı

Cənub zonasından sonra məişətdə geniş istifadə edilən və dahiən düşməyən lokal məişət avadanlığıdır. Şəhər bazarından satın almaq olar. Qarğıdan hörülür. Gəncəlilər ölçüsünə görə bunu zarafla xan sabatı və hambal sabatı deyər ayırırlar. Şəhərin müxtəlif məhəllələrində bu sabatı toxuyan ustalar var. Qarğıdan hazırlanan məşhur Gəncə sabatı arzaqları uzun müddət saxlamaq üçün əlverişli sayılır.

Gəncə paxlavası

Digər yerlərin paxlavalarından fərqlənir. Əsas xüsusiyyətlərindən biri onun mis sınıda və ocaqda bişirilməsidir. Xalis Gəncə paxlavasının altı və üstü qırmızı, içərisi ağ rəngdə olur. Yuxuların sayları bilinir - 23 qat olur. Elə kalorilidir ki, bir danəsini bir dəfəyə yeyib bitirmək mümkün deyil. Və ən əsası, gerçək Gəncə paxlavası bir neçə ay qalsada xarabə olmur. Paxlava elə əziyyətli və bəhədar ki, dükənlərdə satışına rastlamaq çox çətindir. Daha çox Novruz bayramında bəşirilir.

Gəncəyə gəlmişkən aşağıdakı marşrut üzrə səyahətə qatılmağı mütləq nəzərə almaq lazımdır. Gəncə - Hacıkənd - Göygöl (56 km)

Hacıkənd

Gəncədən 23 km cənubda, dəniz səviyyəsindən 1000 metr yüksəklikdə, Pant sıra dağlarının şimal - qərb yamaclarında, kiçik meşəlik dərədə yerləşir. Hacıkənddən etibarən iqlim kəskin dərəcədə dəyişməyə başlayır. Sıx meşəlik dağ - iqlim kurortu, yaylaqdır. Cəmi 109 ha sahəsi var.

Tarixi

Yuxarı və Aşağı Hacıkənd 1920 - ci ildən əvvəl yalnız Gəncə, Bakı, Tiflis zənginlərinin yaylaq yeri olub, əslində buranın təməlini XIX əsrin ortalarında almanlar qoymublar. Hacıkənd yaşayış yerinin təməlini qoyan almanlar abadlıq işləri aparıb, burada kilsə də tikiblər. 1870 - ci ildə Hacı Mircəsim və onun qardaşlarının malikanələri tikildi. Məşhur bəkilə məsənət Hacı Zeynalabdin Tağıyev daxil bir çox milyoncu keçən əsrin

Church in 1915, it was called the Alexander Nevskiy Church. The building now houses the Ganja State Puppet Theatre.

The Russian Orthodox Church (1875)

It was built for the Russians living in the regional centre after the occupation of Ganja. The church has been active since the moment it was built

---

Imamzada (738)

It is located on the territory of ancient Ganja after the village of Aznizi 7 km northeast of the city on the right bank of the Ganja River. A stone inscription on the 8th century sepulchre says that it was built on the grave of Ibrahim, the son of Imam Mahammad Bagir, and was restored on the initiative of the commander of the Russian army's second Muslim cavalry regiment, Major-General Israil Yedigazada (1878-79). For its architectural style, it is believed that it was built in the 14th century and the surrounding complex in the 17th century. Around the sepulchre, there is a religious complex of small mosques, caravanserai-like houses, a gate and auxiliary buildings. The height of the sepulchre is 12 m, while the height of the dome is 2.7 m and diameter - 4.4 m. The dome is covered with blue tiling. The phrase The Blue Imam Sepulchre which is more common is due to the blue mosaic.

The complex covered a larger territory before being turned into a shrine in the 17th century. Imamzada is more visited during religious holidays, especially during the month of Ramadan. All Imamzada sepulchres in Ganja, Nakhichevan, Barda and Nardaran were built in honour of the imam's family. Each of them has its own history.

The emblems of Ganja

This place has so many symbols and emblems that you can see them everywhere in the city and on all souvenirs and historical symbols of the city. You can get them as a keepsake of the city. The most popular one is the coat of arms.

The Ganja coat of arms

It was created during the time of the independent Ganja Khanate. The sun depicted on the coat of arms symbolizes eternal life, the moon - eternal light and freedom, the eight-pointed star - Turkism, the oak leaf - might, longevity and wisdom, while the green background symbolizes Islam.

The Ganja basket

It is a local household utensil that is widely used after the southern zone and is always in fashion. You can buy it from the city market. It is woven from reed. For its size, Ganja residents divide it in jest into khan baskets and servant baskets. There are craftsmen who weave it in various parts of the city. The famous Ganja basket made from reed is good for storing food for a long time.

avvallarında burada oxlarına mülk tikdirməyə başlayınca diqqət mərkəzinə cəvridi. Yaylaqda mülk sahiblərinin çoxu hacı olduğu üçün yerin adı da o vaxtdan Hacıkənd qaldı, yəni hacıların kəndi. Yay aylarında ailəcə burada toplaşar. Qarabagdan o zamanın ən məşhur xanədanlarını məclisəsinə dəvət edərək mugəmə gecələri təşkil edərləmiş.

Məbədilər

Ərazi Albən məbədləri ilə zəngindir. Bir dənəsi yol üstündə, çox rahat yerdədir. Ona Muqəddəs Mariya kilsəsi də deyirlər. Tək hücrəlidir. Üstündə müxtəlif bəzəkli xaçlar həkk olunub.

Pan məbədi

Pan dağındakı muqəddəs Pan kilsəsi təxminən 2200 - 2300 metr yüksəklikdə yerləşir. 1000 ildən çox yaşı olduğunu iddia edirlər. Orijinal adı Muqəddəs Pantilius məbədidir. Qədim yunan miflərinə görə Pantilius səhiyyə - sağlq Tanrısının adıdır. Bu qədim albən məbədi xristian və müsəlman əhalinin ziyarət etdiyi nadir pirlərdir. Sevgi, məhəbbət üçün niyyət edənlərin, sevgililərin qovuşması üçün üz tutulan ünvandır.

Əfsanə

Ətraf kəndlərin birində bir- birini sevan gənc oğlanla qızın valideynləri evlənmələri razı deyilmiş. Buna görə gənclər qaçmağa qərar verir və bu yüksəkliyə qədər gəlib çıxırlar. Onların izini buraxmayan valideynləri gəlib tapırlar. Bunu görən gənclər Allaha onları zalım valideynlərin əlinə verməmələri, gizlənmələri üçün dua edirlər. Beləcə, yer ayrılır və gənclər yerə gömülür. Deyilənlərə görə, torpağın üstündə yalnız qızın saçındakı lent qalır və həmin yerdə bu məbəd tikilir. O vaxtdan sevanlar qovuşmaq üçün buraya gələrək sevgiləri üçün dua edirlər.

Məbədın yaxınlığında başqa yerlərdə rastlanmayan, buranın möcüzəsi olduğuna inanılan bir təbii hadisəyə rastlayacaqsınız. Torpağın üstündə bir neçə dərin oyuc var. Onların içərisindən yüksək təzyiqə güclü hava axını yuxarıya qalxır. Külək effekti verir. Yay fəslində onun üstündə uçsan, səvrlən yüzlərlə böcək görmək mümkündür.

Kiçik Qafqaz dağları

Qafqazdakı 2 dağ sırasından biri, kiçik olanıdır. 600 km uzunluqda. Böyük Qafqaz dağlarının cənubunda yerləşir. ən uca zirvəsi Ciyəmiş dağıdır (3724 metr). Murovdag, Qarabag, Mıxtəkon, Şahdag, Pant dağı silsiləsindən ibarətdir. Təcrid olunmuş halda yüksələn və dörd bir yandan görünən Kapaz dağının hündürlüyü 3030 metrdir.

Toğana kəndi

Cöy-göl ərazisində, göldən 1.5 km məsafədə yerləşir. Qorugun bitişiyində yerləşən son yaşayış məntəqəsidir. Buradan Kəlbəcəyə cəmi 80 km-dir. Toğana Kürəkçayın sahilindən başlayaraq yuxarıya doğru yüksələn dağ kəndidir. Döğən şahın quşu, toğana şahın yuvası deməkdir. Kəndin camaatının da şahın xas-

Ganja pakhlava

It is different from other types of pakhlava. One of its main peculiarities is that it is cooked in a copper tray and bonfire. The top and bottom of the real Ganja pakhlava is red and its filling is white. The number of layers is 23. It is so rich in calories that it is impossible to eat it at once. And the most important thing is that the real Ganja pakhlava can be stored for several months and does not spoil. The pakhlava is so difficult to make and is so expensive that it is very difficult to find it in shops. It is usually made for the Novruz holiday.

If you visit Ganja, you should definitely take the following journey.

Ashikli-Hajikand-Goygol (56 km)

Hajikand

It is located 23 km south of Ganja, 1,000m above the sea level, on the northern and western slopes of the Pant Mountain Ridge and in a small forest gorge. Beginning from Hajikand, the climate starts to change rapidly. This place is a mountain resort with dense forests. Its total area is only 109 ha.

History

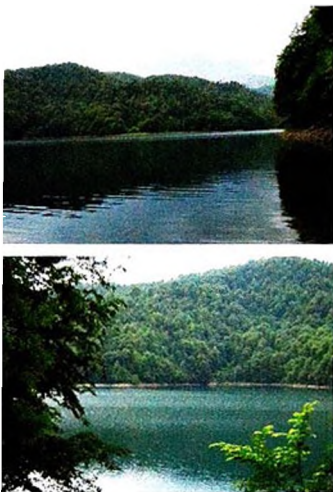
Before 1920, Yukhari and Ashagi Hajikand was only a holiday destination for wealthy people from Ganja, Baku and Tbilisi. In fact, this place was founded by Germans in the middle of the 19th century. Having founded Hajikand, the Germans carried renovation work and built a church here. In 1870, the houses of Haji Mirqasim and his brothers were built here. It turned into a centre of attention as the famous Baku philanthropist Haji Zeynalabdin Tagiyev and many other millionaires began to build houses for themselves here at the beginning of the past century. Since most of the house owners in the area are hajis, the village was named Hajikand - a village of hajis. In summer, people would gather here and arrange mugham evenings inviting the most famous singers of the time from Karabakh.

Temples

The area is rich in Albanian temples. One of them is located in a very pleasant place along the road. It is called Saint Merry's Church.

Saint Pantilius Temple

Its original name is Saint Pantilius Temple. In ancient Greek mythology, Pantilius was the name of the god of health. This ancient Albanian temple is one of the rare shrines visited by the Christian and Muslim population. It is a place frequently visited by loving couples.

Goy gol manzarası

The view from Goy gol

İlyətlil, mərd olduğunu deyirlər. Kurort kəndi olduğundan yay aylarında burada boş ev tapmaq olmur. Bütün Gəncə camaatının yaylaq yeri buradır.

Kürəkçay

Kürün sağ qoludur. Başlangıcını Kiçik Qafqazın Murovdag silsiləsindən alır. 186 km məsafədə axan çayın sahilində 1805 - ci il 14 mayda Qarabag xanı İbrahim xan və Rusiya qoşunlarının Qafqazda bas komandanı general Sisianov arasında müqavilə imzalanıb.

Göygöl Milli Parkı

2008 - ci ildə yaradılıb. Bir neçə istiqamətdə daxili turist marşrutu nəzərdə tutulur. Bunlar piyada, velosipedlə nəzərdə tutulan marşrutlardır. Bura dağ - iqlim kurortudur. 423 növ ağac, kol, darman bitkiləri, nadir quşlar, vəhşi heyvanlar, ən çox da maral və çuğur mövcuddur. Ən əsası Göy - göl ərazisində ümumiyyətlə 14 göl var. Onlardan yalnız 7 - si böyük göllər sırasında olduğundan rəsmən qeydə alınıb. 1913 - cü ildə professor D.I.Sosnovski Rusiya təbiətçiləri və hakimiyyətinin XIII qurultayında "Qafqazda təbiət abidələrinin mühafizəsi" mövqeyindən çıxış edərək buranı xüsusi bölgə təyin etməyi təklif edib. Nəticədə 1927 - ci ildə Göygöl yenidən atərlər arasındırıldıqdan sonra qoruq elan edildi. 1937 - ci ildə ilk dəfə Gəncədən Göygölə təxminən 44 km məsafədə asfalt yol çəkildi. Kiçik Qafqaz dağlarının azamətli panoramının xüsusi gözəllik verdiyi qoruq ərazisində 12 növ torpaq mövcuddur. Bütün fasilələrdə mükəmmal gözəlliyə sahibdir. Uzun müddət qalan mükəmmal qar örtüyü qış idman növləri üçün ideal potensial yaradır. Qorudakı turşu Murovdag istiqamətində, Göy-göl qoruğu ərazisində müalicəvi əhəmiyyətli bulaqdır.

"Dəhi rəssamın sah əsəri", "Azərbaycanın mirvarisi", "Azərbaycanın İsveçrəsi", "Bütün göllərin kraliçası". Təriflər bitmək bilmir ki, bilmir. Əslində bura ilə bağlı danışib ləksikondakı sözləri imtahana çəkmək yox, Göy-gölü həyatında birca dəfə də olsa görmək lazımdır.

Göy-göl

Qorudakı ən böyük göl Kiçik Qafqaz silsiləsindən Murovdagın zirvələri arasında dəniz səviyyəsindən 1556 metr yüksəklikdə yerləşir. Uzunluğu 2800, eni 800 - 100 metr, dərinliyi 96 metrdir. Ən gəzəl dağ gollarındandır. 7 - 8 km zolaqda qalın şam meşəsi ilə əhatə olunub. Şirin və şəffaf suyu payızda daha da şəffaf olur. Gəncədə məşinlərlə içməli su kimi Göygöl suyu satılır. Çox sayda fərel balağı yaşayır. Suyun rəngi göyə çaldığı üçün Göy-göl adlandırılıb. Gün arızında suyun rəngi bir neçə dəfə dəyişir. Məsələn kəlgəsinin suyun üzərinə düşməsi möhtəşəm görüntü yaradır.

Göy-gölün yaranması

25 Sentyabr 1139 cu ildə Gəncədə baş vermiş güclü zəlzələ ilə bağlı Kirakos Gandzaketsi yazırdı "Dağların bəzi bəzi bulud və duman bürümüşüdə və Gəncə qorxulu, dahətli zəlzələyə qatq olmuşdu. Gəncə dağılmışdı və ... " Zəlzələnin nəticəsi olaraq Kapəz dağı uçaraq dağın atayından keçən Ağu su çayının qarşısını kəsdi və Göy-göl yarandı. Tarixi faciə nəticəsinə yaranan bu göl hazırda Azərbaycanın ən mənzərəli, gözəl təbiəti məşhur məkanlarındandır.

Legend

In one of the surrounding villages, the parents of a boy and girl did not want them to marry. For this reason, the young couple decided to run away and arrived at this height. Their parents follow them and find them here. On seeing this, the young couple ask God to protect them from their cruel parents and help them hide. The ground opens and the young couple fall under the ground. Legend has it that only the ribbon in the girl's hair remains on the ground, which is why a temple was built here. After that, loving couples visit this place and pray for their love. Near the temple, you will witness a natural phenomenon that is not common in other places and is believed to be a local miracle. There are several deep dents on the ground. From inside the dents, a strong flow of air rises under high pressure. This creates the effect of a wind. In summer, you can see a lot of insects flying above and being sucked in.

The Small Caucasus Mountains

The Small Caucasus Mountains are one of the two mountain ridges in the Caucasus. They stretch for 600 km and are located south of the Great Caucasus Mountains. Their highest peak is Mount Giyamish (3,724 metres). They include the summits of Murovdag, Karabakh, Mikhtokan, Shahdag and Pant. The height of Mount Kapaz, which stands alone and can be seen from all four sides, is 3,030 metres.

The village of Togana

It is located on the territory of Goygol at a distance of 1.5 km from the lake. It is the last settlement located near the reserve. The distance from here to Kalbajar is only 80 km. Togana is a mountain village which starts from the bank of the Kurakchay River to the top. Togana means a falcon's nest. It is believed that the villagers are as brave as falcons. Since it is a holiday village, it is impossible to find a vacant house here in summer. The rent is quite high here. It is a summer holiday destination for all residents of Ganja.

Ganja Khan Bagh

Ganja Khan park

The Kurakchay

It is the right branch of the Kura River. It begins from Mount Murovdag in the Small Caucasus Ridge. Its length is 186 km. An agreement was signed here between Karabakh Khan Ibrahim and the commander-in-chief of the Russian troops in the Caucasus, General Tsitsianov, on 14 May 1805.

The Goygol national park

It was set up in 2008. There are internal tourist routes in several directions. These are pedestrian and cycling routes. This place is a mountain-climatic resort. There are 423 species of trees, bushes, medicinal plants, rare species of birds, wild animals, antelopes and roe deer. There are 14 lakes in total on the territory of Goygol. Only seven of them are officially registered since they form part of the great lakes line. At the 13th congress of Russian naturalists and physicians in 1913, Professor Sosnovsky called for "the protection of natural monuments in the Caucasus" and suggested declaring the area a special region. As a result, Goygol was studied in detail again in 1927 and declared a reserve. The first 44 km asphalt road from Ganja to Goygol was built in 1937. There are 12 types of soil in the reserve to which the great panorama of the Small Caucasus Mountains lends special beauty. It has wonderful beauty in all seasons. The perfect snow cover

Maral göl

Eni və uzunluğu 1 km-ə qədərdir. Dərinliyi 97 metrdir. Su oksigen və fərel balığı ilə zəngindir. 2000 metr yüksəklikdəki Maral gölün çox maraqlı əfsanəsi var.

Əfsanə

Ətraf kəndlərin birində gözəl qız yaşayırmış. Onun yeddi qardaşı varmış. Gününlərin bir günü zalım cadugər bu qızın qardaşlarını maralə çevirir. Qardaşlar meşələrə qacırlar. Qız evə qayıtmayan qardaşlarını axtarmağa çıxır. Cəza - gözə gəlib Maral gölə çatır. O zaman burada göl yox imiş. Yorgunluqdan və çarəsizlikdən ağlamaya başlayan qızın göz yaşları damlaya - damlaya göl əmələ gətirir. O vaxtdan yerin adı Maral göl qalır. Qoruq əməkdaşlarının söylədiyinə görə burada maralə rastlamaq olar. Bəzən gölə girib üzürlər. Amma kiçik bir hanırtı duyan kimli iti sürətlə sudan çıxıb meşəyə qacırlar. Maralə baxmayın, bu göllərdə insanların çimməsinə məsləhət görmürlər. Dağ gölü olduğundan suyu buz kimi soyuqdur. Şirin su olduğundan və soyuğun təsirindən azalaları yığır və hərəkət etmək məhdudlaşır, imkansız hala gəlir. Buna görə də gölə həvəslə atlayanlar çox yaxşı üzücü olsalar da, boğulmaqdan yaxa qurtara bilmirlər.

that remains here for a long time creates ideal potential for winter sports. Turshsu is a medicinal spring flowing towards Murovdag on the territory of the Goygol reserve.

You can hear lots of definitions like "The masterpiece of a genius painter", "the pearl of Azerbaijan", "the Switzerland of Azerbaijan" and "the king of all lakes". In fact, you need to see Goygol at least once in a lifetime instead of talking about it and using all the words in your vocabulary.

Goygol

The reserve's largest lake is situated at a height of 1,556 metres above sea level from the Small Caucasus Ridge to Mount Murovdag. Its length is 2,800 metres, width - 800-1,000 metres and depth - 96 metres. It is one of the most beautiful mountain lakes. It is surrounded with a dense pine forest on a stretch of 7-8 km. Its sweet and clear water becomes even more transparent in autumn. Goygol water is sold as drinking water in Ganja. There is a great number of trout here.

Since the colour of the water is blue, the lake is called Goygol (Blue Lake). During the day, the colour of the water changes several times. The shadow of the forest on the water creates a beautiful view.

The emergence of Goygol

In connection with the strong earthquake that happened in Ganja on 25 September 1139, Kirakos Gandzaketsi recorded: "The mountains were enveloped by clouds and fog, and Ganja was engulfed in a fearsome and terrible earthquake. Ganja was destroyed and..." As a result of the earthquake, Mount Kapaz collapsed and blocked the Agsu River that flowed at the foot of the mountain, creating Goygol. This lake which emerged as a result of a historical tragedy is one of Azerbaijan's most beautiful and picturesque places.

Maralgol

Its width and length are about one kilometre. Its depth is 97 metres. Its water is rich in oxygen and trout. Maralgol, which is situated at a height of 2,000, has a very interesting legend.

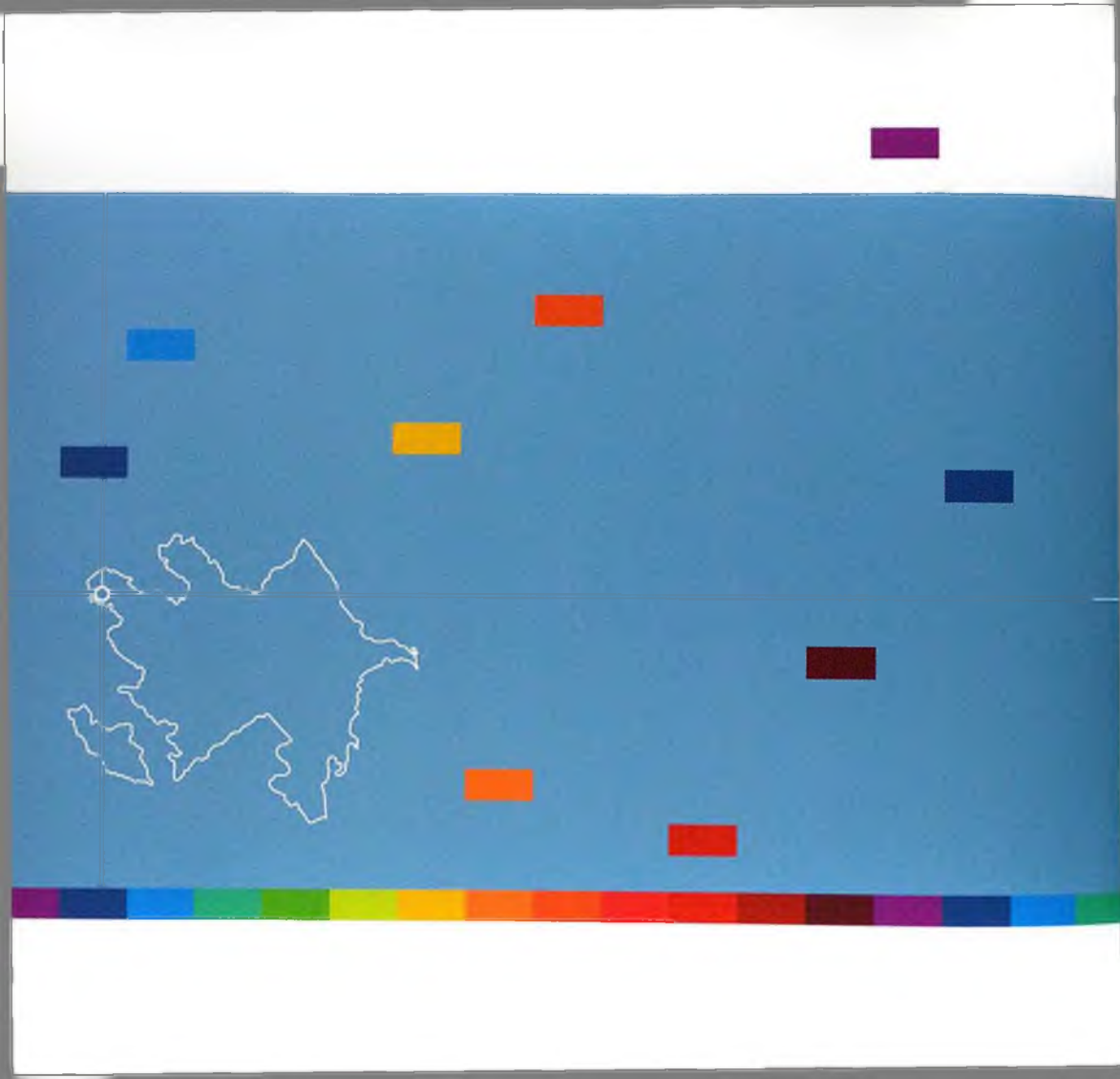

Legend

There used to be a beautiful girl in one of the surrounding villages. She had seven brothers. One day, a cruel witch turned the girl's brothers into antelopes (maral). The brothers ran away into the woods. The girl went to search for her missing brothers. She reached Maralgol. At that time, there was no lake here. The tears of the girl who cried out of tiredness and helplessness created a lake. Since then, the place has been called Maralgol.

According to the staff of the reserve, there are still antelopes here. Sometimes they enter the lake and swim. But as soon as they hear a little rustle, they get out of the water and run into the woods again. It is recommended that people should not swim in these lakes. Since it is a mountain lake, its water is ice cold. Since the water is sweet and cold, it shrinks the muscles and restricts your movements. For this reason, those who jump into the lake cannot avoid drowning even if they are good swimmers.

QAZAX / GAZAKH

Gazakh

Gazakh is called Azerbaijan's gateway to the west. It is the last population centre in the western direction. First thing that draws attention is that people speak in high tones here. At first sight, it seems that two people are arguing rather than talking. Then it becomes clear that it is not customary to speak quietly here. And finally, the most interesting and strangest word is actually a mode of address: "Olüm." The stress falls on the first syllable – the letter o. They say ölüm at the beginning and at the end of every sentence, which makes their talk and dialect different.

Note

The distance between Baku and Gazakh is 465 km. It borders on Armenia and Georgia and covers the southern feet of the Great Caucasus and the northern slopes of the Small Caucasus. The Kura, Chogaz and Khrumchay rivers flow through the territory of the district. The district is located on the left and right banks of the Agstafa (Oguztapa) River. Shamakhi-Qabala-Sheki-Ganja-Tabriz, Barda-Ganja-Tiflis, Darband-Shabran-Baku-Canja-Iravan-Tabriz, Ganja-Siniq Korpu-Tiflis and Nakhichevan-Iravan-Tiflis caravan commercial routes used to pass through the district. Most of Gazakh and Agstafa is mainly lowland. Low mountains cover the southern and south-western parts of Gazakh. In this place, Mount Odundag is 1,300 metres high. Jeyranchoi covers the northern and north-eastern parts of the district. The height of local hills reaches 600-800 metres here. Mineral resources include stones, clay, shells, sand and cement.

The land of ashigs

Gazakh is known as the homeland of ashigs. It is home to such great poets as Molla Vali Vidadi, Molla Panah Vagif, Mehdi Huseyn, Samad Vurgun, Huseyn Arif and Ismayil Shikhlı. Samad Vurgun's poem "Azerbaijan" is probably the only poem that all Azerbaijanis know by heart.

In Qazakh, not a single party is held without the saz. Everyone admires saz music here. Sometimes, such parties go on for hours. Some genres of oral folklore are actively used at Gazakh households and in the everyday lexicon. During conversations, when citing an example, praising someone and so on, they do so in a poetic way. Weddings in the western region cannot be held without ashigs. The most popular saz song is Yariq Karam. When ashigs come together, they definitely begin a competition of words and phrases.

Oza

Ozan is a title given to skilful poets and saz artists. Ozan was first mentioned in the epos Alp Ar Tunqa. Ozan became a type of performance in the early centuries of the first millennium BC. It is derived from the words Oguz and uz.

Ashiq art

It is the most ancient type of national folklore. In the 11th-12th centuries, ashigs were professional story tellers who could tell various eposes. The Anatolian, Goycha, Tabriz and Shirvan ashig schools formed in that

Gazaxda Vagif və Vidadinin heykəlləri

The monuments of Vagif and Vidadi in Gazakh

Qazax

Bura Azərbaycanın qərbə açılan qapısı deyilərlər. Qərb istiqamətindəki son yaşayış məntəqəsidir. Qazaxla ilk baxışla sanki söhbət edənərlər dəvə edir, dalasız düşüncəsinə qapılırsan. Sonra anlaşırlı ki, burada sakit səsli danışmaq adətli yoxdur. Ən çox diqqət cəkan, qulağa maraqlı və qarışa qalan söz əslində bir münəccat formasıdır "ölüm," Vurgu ilk sətin, o hələmin üstünə düşür. Hər cümlənin başında və sonunda qəzaxlılar "ölüm," deyirlər ki, bu da danışqlarına, şıvalarına başqa bir cəlar qatır.

Arayış

Bakı - Qazax arası məsafə 465 kmdir. Ermənistan və Gürcüstanla həmsərhəddir. Böyük Qafqazın cənub atəkləri və Kicik Qafqazın şimal yamaclarını əhatə edir. Kür, Cəgəz, Xızmcağ rayon ərazisindən axır. Ağstafa (Qəzətpə) çayının sağ - sol sahilində yerləşir. Qazax - Ağstafanın səthi əsasən düzənlikdir. Qazaxın cənub - cənub - qərb hissəsi alçaq dağlıqdır. Bu hissədə Odundag 1300 metrə çatır. ərazinin şimal və şimal - şərqi hissəsini Ceyrançöl tutur. Buradakı təpələrin hündürlüyü 600 - 800 metrə çatır. Faydalı qazıntılardan misir daşı, gil, çirçil, qum, sement xəmmalı var.

Qazaxlar yurdu

Aşıq vətəni kimi ad çıxarıb. Molla Vəli Vədadi, Molla Panah Vəqif, Mehdi Hüseyn, Səməd Vurgun, Hüseyn Ərif, İsmayıl Sızalı kimi böyük şairlərin və söz ustadlarının vətənidir. Səməd Vurgunun "Azərbaycan" serisi demək olar ki, bütün azərbaycanlıların əzbər bildiyi tək səndir:

*El bilir ki, sən mənimsən
Yurdum, yuvarım, məşğələm sən.
Anam, dogma Vətənim sən
Ayrılmırmı: könül cəndan
Azərbaycan, Azərbaycan...*

Qazax dedimmi, heç bir məclis səzsiz otürmür. Burada saz musiqisinə hər kəs heyrandır. Bəzən bu məclislər səallarla davam edir. Şifahi xəliq ədəbiyyatının bəzi janrlarından Qazax məişətində, gündəlik ləksikonunda geniş istifadə edilir. Söhbət əsnasında, bu misal cəkmək istəyəndə, birini tərifləyəndə və sair durumlarda bunu poetik şəkildə, şeirlə, qəsmə ilə edirlər. Qərb bölgəsinin tayları da aşıqsız olmur. Ən populyar saz havası Yəmiq Kəramdır. Adətən aşıqlar bir araya gəlincə mütləq deyisir, öz aralarında sözlə və ifa ilə yarışirlar.

Qazan

Ətildur. Məhir söz və saz ustadlarına belə ad veriblər. İlk dəfə "Alpər Tünqa" dastanında qazan tipinə təstəllər. Qazanın ifadəsi kimi formalasması bizim e.ə. I minilliyin ilk əsrlərinə təsadüf edir. "Oğuz" və "uz" yəni qalıq sözələrindən tərtəyib.

period. Ganjabasar was one of the centres of the Goycha ashiq school. Historically, folklore has been quite common in this region and still retains its popularity. Even Islamic values failed to break these traditions. Ganjabasar which stretches along Shamkir, Tovuz, Gadabay, Gazakh and Agstafa and covers all areas around Ganja creates admiration for the saz and poetry in an ashiq environment. It is very interesting to observe hostility and rivalry between various ashiq schools and their desire to beat each other with the saz and poetry. The enthusiastic demonstration of skills by ashiqs and their rapid responses to each other have become a historical tradition. Therefore, if you go to Gazakh and see someone sitting with a saz in their hands at a party, you should not be surprised.

Ashiqs have their own peculiar uniforms and clothes. In the recent period, more and more ashiqs prefer national costumes. The black boots, long trousers with hems folded into the boots, a long-sleeved shirt with a collar and buttons and the black belt resemble some sort of military uniform. They always wear cylindrical hats. They say that in the past, ashiqs encouraged soldiers before they went to fight and created a fighting spirit in them.

The front line

Gazakh has a 168 km border with Armenia. Although one of the internal tourist routes lies in this direction, it has been impossible to implement it due to the military situation. Since 1991, six villages of Gazakh District have been under Armenian occupation. The heavily battered villages of Yukhari Askipara, Ashagi Askipara, Mazan, Ayirmli and Kheyrimli, which are famed for their historical-archaeological monuments and natural reserves, are completely deserted. The village of Baganis Ayrim was totally burnt down in 1991.

Baganis Ayrim

The village is located on the bank of the Chogaz River. Its previous name is Seyid Ayrim. The village was so called because the Seyidli families settled near the former village of Baganis in the past. There were 108 Seyid families in the early 19th century. The place name means the village of Ayrim near Baganis. The precise origin of the word Baganis is not known.

The terrible traces of the war can be seen from the heights in the front line village of Qushchu Ayrim. Gazakh also has other monuments of great historical value on the front line.

Qizil Qaya

This mountain consists of reddish and brown rocky slabs and draws attention with its enormity, leaning against Mount Avey from the southwest. For this reason, it is called Qizilqaya (golden rock). There are legends about it. Barrows belonging to the Bronze Age have been discovered in a gorge called Baikin Agzi. Historians regard this place as the ruins of the ancient city of Khalkhal (Lala).

The ruins of Khalkhal (Lala)

The precise site of this historical city situated in the west of Caucasian Albania is not known. It is believed that it was situated around Qizilqaya. The Battle of Khalkhal is known in history. Under Sassanid King

Asiq sanati

Milli folklorun ən qədim növüdür. XI - XII əsrlərdə antiq əsiqlər müxtəlif məzmunlu dastanlar danışmağı bacaran professional nağılcılar idilər. Həmin dövrdə Anadolı, Fəbriz, Gəyca, Sırvan əsiq məktəbləri formalaşdı. Gəyca əsiq məktəbi mühitlərindən biri də Gəncəbasar idi. Tarixən xalq yaradıcılığı bu regionda geniş yayılıb və bugünküdəki populyarlığını qoruyub. Hətta İslam dəyərləri belə bu adət - ənənələri sındırma bilməyib. Səmkir - Tovuz - Gədəbəy - Qazax - Ağstafa böyünca uzanıb gedən və bütün Gəncə ətrafı əraziləri əhatə edən Gəncəbasar əsiq mühitində saz - soza rəqəbat heyranlıq oyandırır. Müxtəlif əsiq məktəbləri arasındakı adəvət, rəqəbat, bir - birlərinə sazla - sozla üstünlük qurmasını izləmək çox maraqlıdır. Dəstənin əsiqlərinin bir nəfəsə sürətlə deyişmələri, yaxud saz ifası ilə bağlı məharətlərini canla - başla nümayiş etdirmələri tarixən yayılan ənənələrdəndir. Odur ki, Qazaxa qonaq gəndə ağılasacağınız hər hansı bir məclisdə alında saz tutan birinin hazır olmasına təəccüblənməmək lazımdır. Əsiqlərin özünəməxsus formaları, geyim dəstələri var. Son dövrlərdə əsiqlər daha çox milli geyimlərdə çıxış edirlər. Tarixən geyindikləri dize qədər uzanan qara cəkmələr, alt hissəsi cəkmənin içərisinə salınan geniş salvar, uzunqollu, yaxalıqlı, duymalı köynək və ortasına vurulan qara kəmərlər bir növ əsgər formasını xatırladır. Başında da mütləq silindri papaq olur. Deyilənlərə görə, bir zamanlar əsiqlər ordunu döyüşə gətirməzdən öncə ruhlandırmaq, onlara döyüş əzmi yaratmaq vəzifəsini yerinə yetiriblər.

Cəbhə xətti

Qazax Ermənistanla 168 km sərhəd zolağında yerləşir. Daxili turist marşrutlarından biri bu istiqamətdə olsa da, müharibə şəraiti yasağından bunu gerçəkləşdirmək hələlik mümkün deyil. 1991 - ci ildən bəri Qazax rayonunun 6 kəndi erməni işğalı altında. Tarixi - arxeoloji abidələr və təbii zənginlikləriylə məşhur dağıdılmış Yuxarı Əskipara, Aşağı Əskipara, Məzən, Aynmli, Xeyrimli kəndləri bəhəsdür. Bəgənis Ayrım kəndi 1991 - ci ildə tamamilə yandırılıb.

Bəgənis Ayrım

Cogaz çayı sahilində yerləşir. Keçmiş adı Seyid Ayrım olub. Yasayış mantaqəsi ayrımaların Seyidli qoluna mənsub ailələr keçmişdə mövcud olmuş Bəgənis kəndi yaxınlığında saldıqı üçün belə adlanıb. Seyidilər XIX əsrin əvvəllərində 108 ailədən ibarət olub. Toponim Bəgənis yaxınlığında Ayrım kəndi mənasını daşıyır. Bəgənis sözünün dəqiq mənşəyi bəlli deyil. Müharibənin dəhşətli izlərini cəbhə xəttindəki Quscu Ayrım kəndinin yüksəkliklərindən izləmək mümkündür. Qazaxın cəbhə xəttində yerləşən tarixi dəyərləri yüksək olan digər abidələri bunlardır.

Qızı Qaya

Canub - qərbdən Avey dağına soykənan, əzəmətli görüntüsüylə diqqət cəlbən bu dağ qırımrizmitli - qəhvəyi - sarı qayalardan ibarətdir. Buna görə də adına Qızılqaya deyirlər. Məqəndə əfsanələr var. Bir qədər qərb tərəfdə yerləşən "Bərkın Ağrı" adlanan darəddə lunc dövrünə aid qurğınları aşkar edilib. Tarixçilər buranı qədim Xəlxai (Lələ) şəhərinin xarəbəsi hesab edirlər.

Vazdagird II, Zoroaster sent 700 priests to Albania in order to promote fire worshipping, but some time later, the local population who could not stand violence, raised a revolt against foreigners and gained a victory near the city of Khalkhal which was the winter residency of Albanian kings. The Arab historian Hamdullah Qazvini recorded that the city of Khalkhal was situated 96 farsakhs (one farsakh is 6-7 km) from Baku. The leader of the Girdman principality, which was the last Albanian state, and the last leader of the Mehanid dynasty, Prince Javanshir and his wife are believed to have been buried here.

The place name

It is believed to be a place named after the Atabay ruler Shamsaddin Eldaniz. It has several interpretations. One of them is that Qazaq is a Turkic tribe. The Qazaq tribe that settled here long before the Christian Era closely participated in the ethos of the Azerbaijani people. It is also believed that the place name is derived from the combination of the words qas and aq. It is very likely that a branch of this tribe, which spread from the western coast of the Caspian Sea to the west and to the south, expanded in the western part of Caucasian Albania. Qas is the surname of a union of tribes called Qaz and then Khaz (Khazars). In old Turkish, it means height, greatness or mountain. Ag, experts believe, means a home or place and a rise. According to another theory, Gazakh means a mountain man. The Qases who lived in the mountains are also called mountain Qases.

History

In 67 BC, after Rome's failure in the Caucasus, the Roman Senate decided to send military a strong army led by the commander Pompey the Great to fight here. The 60,000 Albanian horsemen who met the enemy travelling on the Iravan-Diljan road started a battle of life and death at the foot of Mount Goyazan. The Roman army was defeated and was forced to leave the area. In 66 BC, Pompey launched another sudden attack on Albania. As he reached Agstafa, he met with the local army on the bank of the Kura River. After he crossed the river, a clash occurred in a place called Kambizena. This place is now called Qarayazi. Historical sources say that the Romans who were forced to cross the barren and arid Qarayazi plain took 10,000 bottles of water from the Kura on orders from Pompey.

It is believed that in Qarayazi, Pompey's legions captured two local villagers and demanded that they guide them. As the villagers had no choice, they agreed and decided to lead the enemy army into impassable bushes. Having saved their own lives, the villagers were rewarded by the Albanian King Aruz and his brother Kozis.

In the 8th century, the military commander Marwan ibn Muhammad founded a settlement called Kasal. The Arab sources of that period called this place Qasak or Qazak and reported that it was a big settlement. The Gazakh sultanate was founded in the 15th century. Under the Safavids, this sultanate was subjugated by the Karabakh principality. The Gazakh sultanate whose rulers had a sultan's title was ruled by three generations:

1. The Shikhlinski tribe called Qazakhli and Alqazakhli was the first ruler. As the tribe defected to the Ottomans under Turkish Sultan Ahmad III (1703-1730), the Safavids relieved the Qazakhli tribe from power when they retook the region.

Xalxal (Lala) xarabalığı

Qafqaz Albaniyasının qərbində yerləşən bu tarixi şəhərin tam yeri dəqiq məlum deyil. Böyük ehtimalla Qızılqaya ətraflarında olduğu güman edilir. Tarixdə Xalxal vuruşması məlumdur. Səsnəli hökmdarı II Yazdaqırdın dövründə Zərdüşt - atasaparatilik dinini yaymaq məqsədilə Albaniyaya 700 kahin göndərildən az sonra zorakılığa dözməyən yerli əhali yadellilərə qarşı üsyana qalxaraq, alban çarlarının qış iqamətgahı olan Xalxal şəhəri yaxınlığında uğur qazanıb, arəb tarixçisi Həmdullah Qəzvinli Xalxal şəhərinin Bakıdan 96 fərsəx (1 fərsəx 6 - 7 kmdir) məsafədə olduğunu göstərmiş. Son Albən dövləti sayılan Girdman knyazlığının hökmdarı, Məhranlılar sülaləsinin son lideri knyaz Cəvənsirin və xanının məzarlarının buradakı qəbiristanlıqlardan birində olduğu söyleneir.

Toponim

İddialara görə, Atabəy hökmdarı Şəmsəddin Eldənizin şərəfinə yaranmış toponimdir. Bir neçə variantda izah olunur. Bunlardan biri, Qazax türk tayfasıdır. Eramızdan çox əvvəl burada maskunlaşan qazax tayfası Azərbaycan xalqının etnogenezində yaxından iştirak edib. Həsəb edirlər ki, bu kəlimə "qas" və "aq" sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş. Çox güman ki, Kəspi (Xəzər) dənizinin qərb hövzəsindən qərbə və cənuba yayılan bu tayfanın bir qolu da Qafqaz Albaniyasının qərbində çəxəlmiş. Qas əvvəl "qaz", sonralar "xaz" (xəzərlər) adlanan tayfa birliliyinin soy adıdır. aski türkcədə ucalıq, yüksəklik, dağ deməkdir. Aq isə müxtəssislərin fikrincə ham yurd, məkan bildirir və ham da qalxmaq, ucalmaq mənaqlarını verir. Başqa bir ehtimala görə, Qazax dağ adamı, dağlı mənasını verir. Ucalıqlarda yaşayan qaslar, dağlı qaslar, dağ qasları kimi də yozurlar.

Tarixi

Erədən 67 il əvvəl Roma sənəti Qafqazdakı uğursuzluqdan sonra qərar qəbul edib sarkardəsi Qney Pompeyi güclü ordu ilə savaşa göndərmiş. İrəvan - Dilcan yolu ilə gələn düşmənin qarşısına 60 min süvari döyüşçü ilə çıxan albanlar Qüqəzən dağının atayında ölüm - dirim meydanına atılırlar. Tab gətirməyib dağılan Roma ordusu buraları tərk etməli olur. Pompey miladdan əvvəl 66-cı ildə qəflətən yenidən Albaniyaya hücum edir. Ağstafa ərazisinə çatanda Kür çayının sahilində yerli ordu ilə qarşılaşır. Kür çayını keçdikdən sonra Kəmbizəna deyilən yerdə toqquşma baş verir. Bu düzəngəhə indi Qarayazı deyirlər. Tarixi mənbələrdə Qarayazının otuz və susuz düzəngəhindən keçmək məcburiyyətində qalan romalıların Pompeyin tapşırığı ilə Kürdən 10.000 tuluc su götürdükləri qeyd olunur.

Deyənlərə görə, Pompey legionları Qarayazıda iki kəndlini əsir götürərək bələdçi kimi yol göstərməyi tələb edirlər. Cəzasızlıqdan razılaşan kəndlilər düşmən qoşununu azdırmayaraq üçün onları keçilməz qəmşiliyə salırlar. Beləcə canlarını qurtaran kəndlilər Albən hökmdarı Aruz və onun qardaşı Kəziz tərəfindən mükafatlandırılırlar.

VIII əsrdə sarkarda Mərvən ibn Məhəmməd "Kəsal" adlı yaşayış mantaqasını salmış. O dövrün arəb mənbələrində Qəşək və ya Qəzak adlanan bu yerin in yaşayış mantaqəsi olduğu yazılmış.

XV əsrdə Qəzak sultanlığı yaradılmış. Səfəvilərin dövründə bu sultanlıq Qarabəy bəylərbəyliyinə təbə edilmiş. Həkimləri sultan titluna sahib olan Qəzak sultanlığına 3 nəsil rəhbərlik edib:

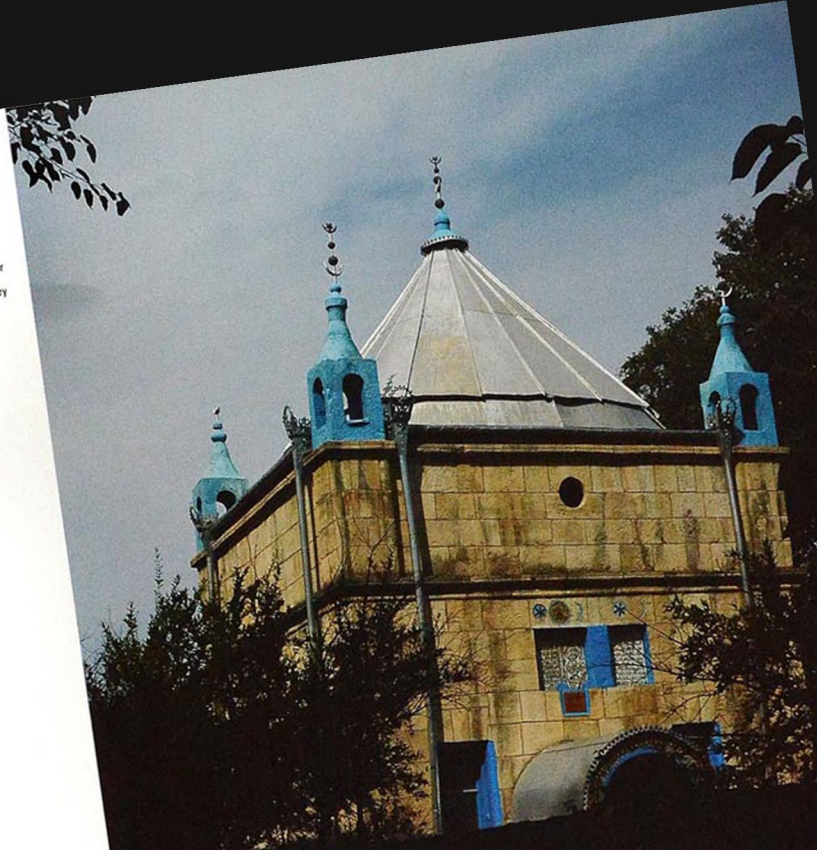

Pilbox atlar Qazaxın simvolidir.

Pilbox barabanlar Qazaxın simvolidir.

Aslanhayli kandi. Mahmud standi mescidi. 19-cu asr
The Aslanhayli village. Mahmud Mendi mosque. 19 th century

2. When the Iranian military chief Subhanverdi was appointed in their stead, Gazakh was already subordinate to the Karabakh principality. After Nadir Khan proclaimed himself shah in 1736, the ruler of Karabakh, Ugurlu Khan Ziyad oglu, acted against Nadir. For this reason, when Nadir Shah ascended to the throne, he handed over the Qazakh, Borchali and Shamshaddil regions to the Georgian Kingdom of Kakheti in order to maintain his position and weaken the strong Ganja khan.

3. On orders from the Georgian King Irakli II, Panah Agha from the family of Kosa Mirzali Agha who ruled Salahlı was appointed as a representative to the Qazakh sultanate. In 1752, the Qazakh sultanate was annexed by Haji Chalabi's Sheki Khanate which had defeated Irakli II. After the death of the Sheki khan, the Qazakh khanate fell under the influence of Georgia again and was incorporated into Russia together with Western Georgia in 1801. The Qazakh sultanate was abolished in 1819 and became a county of the Yelizavetpol (Ganja) region later. In 1909, Qazakh was granted status as a city and was abolished as a county in 1929. Since 1930, it has been an independent district.

Historical monuments

Qazakh has 112 monuments of global, national and local importance. The historical Israfil Agha bath, the Friday mosque and the seminary building in the district centre draw special attention.

Seminary (1910)

The first teachers' seminary in Azerbaijan was opened in Qazakh. The building of the seminary was built in 1910. The two-storey tastefully decorated building which was built from burnt red bricks now houses a secondary school. When Firidun Kocharli relocated the Azerbaijani department of the Gori seminary here in 1918, he faced a lot of difficulties. A civil war was under way in Baku, and the situation was confusing. The delegation was dropped off the train at the Georgians' demand and had to wait in Aqstafa. A decision was made to keep the seminary in Qazakh until the situation stabilized in Baku. But where? At this moment, a resident of the village of Kosalar, millionaire Mashadi Ibrahim, handed over his personal two-storey house to the seminary. The Tatar department of the Gori teachers' seminary trained 250 teachers from 1878 to 1918. These people made an unprecedented contribution to Azerbaijan's public-political, scientific and cultural life in the late 19th and early 20th century. Some episodes of the film "Deli Kur" (1969) were shot at this seminary.

Khranchay

The real name of this river, which flows through Shikhli 2, is Efram. It is a branch of the Kura. The Georgians call it Khranchay. Another name of the river is Tapadoy (Tavadoy). Khranchay means "beating against the coast"; it means "a river flowing through a gorge" or "a deep mountain river". The river really flows through a deep gorge over an extended period. There are two famous medieval monuments on the river.

Siniq Bridge (5th century)

It is believed that this bridge, which is intended for carts, phaelons, camels and mules, was built either under the Sassanids (3rd century) or during the time of Caucasian Albania (5th century). The stone crown

1 "Qazaxlı", "Alqazaxlı" deyilən Sıxlinskılar tayfası ilk idarəçilər olublar. Türk sultanı III əhmədın (1703 - 1730) zamanında tayfa Osmanlıların tərəfinə keçdiyi üçün Səlavilər yenidən buranı geri alarkən Qazaxlı tayfasını təhəbbürləndirən azad edib

2. Onun yerinə sərkərdə İranlı Subhanverdi xanı təyin ediləndə Qazax artıq Qarabag bəylərbəyliyinə tabe idi. 1736 - cı ildə Nadir xan özünü şah elan etdikdən sonra Qarabag bəylərbəyliyi Uğurlu xan Ziyad oğlu Nadiirin əleyhinə çıxış edir. Bunun üçün Nadir xan taxta olurdugdan sonra öz mövqeyini itirməmək üçün güclü Ganca xanının nüfuzunu zəiflətmək məqsədilə Qazax, Borcalı və Səmsəddil mahallarını Kaxetiyyə - gürcü çarlığına verir.

3 Gürcü çarı II İrəklinin fərmanı ilə 1774 - cü ildə Qazax sultanlığına Salahlıda bəylək edən Kosa Mirzəh ağanın nəslindən olan Panah ağa vəkil təyin edilib. 1752 - də Qazax sultanlığı II İrəklini məğlub edən Hacı Cəlabinin xanlığı Səkiyə birləşdirilib. Şəki xanının vəfatından sonra yenidən gürcü təsirinə düşən Qazax sultanlığı 1801-də Qərbi Gürcüstanla birlikdə Rusiyanın tərkibinə daxil edilib. 1819 - cu ildə Qazax sultanlığı ləğv edilir, daha sonrakı illərdə də Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının tərkibində qaza statusu qazanır. 1909-cu ildə şəhər statusu alan Qazaxın qaza statusu 1929 - cu ildə ləğv edilir.1930 - cu ildən müstəqil inzibati rayondur.

Tarixi abidələri

Qazaxda dünya, ölkə və yerli əhəmiyyətli 112 tarixi abidə var. Rayon mərkəzindəki tarixi İsrəfil ağa hamamı, Cuma məscidi və Seminariya binası diqqət çəkir.

Seminariya (1910)

Azərbaycanda birinci müəllimlər seminariyası Qazaxda açılıb. Seminariyanın binası 1910 - cu ildə inşa edilib. Bismis qırmızı kərpicdən yüksək zəvqlə tikilmiş ikimərtəbəli binada indi orta məktəb fəaliyyət göstərir. 1918-ci ildə Fəridun bəy Kocərlı Qorı seminariyasının Azərbaycan şöbəsini butayə köçürəndə böyük çətinliklə qarşılasır. Bakıda vəfatəş mühəbbəsi gədirədi, vəziyyət qarışıq idl. Gürcülərin tələbi ilə qətdərdən endirilən heyət Ağstafada dayanıb gözləməli olur. Qarara alınır ki, Bakıda vəziyyət stabilləşənə qədər seminariya Qazaxda fəaliyyət göstərsin. Amma harda? Bu zaman meydana çıxan Kosalər kənd sakini milçüncü Məşədi İbrahim tikdirdiyi şəxsi ikimərtəbəli evini xeyir məqsədilə istifadə etmək üçün seminariyaya bağışlayır. Qorı müəllimlər seminariyasının tatar şöbəsi 1879 - 1918 - ci illərdə 250 müəllim yetişdirib. Bunlar XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai - siyasi, elm və mədəniyyət həyatında misilsiz xidmətləri olan insanlardı. Seminariyanın binasında məşhur "Dəli Kür"(1969) filminin bəzi səhnələri çəkilib.

Xramçay

II Sıxlı arazisindən axan bu çayın əsl adı Əhrəm çaydır. Kurun bir qoludur. Gürcülər Xramçay deyir. Başqə bir adı da Tapadoy (Tavadəy) çaydır. Xrami, "səhlə çürpələn" deməkdir: "dərədən axan çay", "dərin yataqlı dənə çay" mənasındadır. Çay həqiqətdən də uzun müddət dərin dərə ilə axır. Üstündə orta əsrlərdən qalma iki məşhur tarixi abidə var.

Qazax Cuma məscidi

Qazax Cuma mosque

of the bridge broke many years later. Since then, it has been called the Siniq Bridge (Broken Bridge). Some parts of the bridge which broke in the course of time are still intact. A forester's house has been built on the remains of its foundation on the left bank, and it works as a canteen. As there is another bridge standing nearby, together they are called Qosha Bridge (Double Bridge).

The Red Bridge (12th century)

The Red Bridge, which was built under Atabay ruler Muhammad Jahan Pahlavan in 1136-1225 at a distance of about 100 metres from the Siniq Bridge, has four spans. It was built between two hills on the Tapadoy River which joins the Kura. As it was built from burnt red bricks, it is called the Red Bridge. It is 165 metres in length and 12.4-4.3 metres in width. Caravans used to spend the night on vast pastures on the banks of the river. This historical monument which plays the role of a bridge between Georgia and Azerbaijan has now been declared a museum. The border checkpoint is also located here.

In the 17th century, it was refurbished and decorated by Shah Abbas. For its style, it is similar to old Ganja and Khudafarin bridges. There are interesting stories about them.

In the past, only the Siniq Bridge spanned the Efram River. Once a shah crossed the bridge, and on finding out that it was broken, he said that a new one must be built; otherwise, it would be difficult to get to the other side.

On his way from Iran to Tbilisi in 1819, the writer and diplomat, Aleksandr Griboyedov, got off his horse here, stayed here for some time, watched the bridge and got additional information from his interpreter Shamshir bay. Later on, he stressed in a letter to his friend: "... In a desert covered with snow, we suddenly encountered a monument of architecture, Oh God, how beautiful it was! This four-arch bridge was built symmetrically and with extraordinary skill and taste."

Goyazan

Residents of Gazakh regard it as "the centre of the world". If you don't believe, let's measure it, they say.

Mount Goyazan visits the heaven
And it blocks the moon's path at nights

This rhyme belongs to Samad Vurgun. He praised it so much that everyone thinks that Goyazan is a huge mountain. Those who visit it are always surprised.

Goyazan is the emblem of Qazakh. It is the biggest natural monument in the district and is 250 metres high. The rare geological monument of nature emerged as a result of a volcano eruption. It is located 20 km from the centre and 2 km to the left of the Chogaz River. It is not attached to any other mountain or hill. It is on its own. You can see the remains of a large settlement - Yeddiburjlu Castle - at its foot. There is a cave and pastures in the mountain, and they are regarded as first human settlements. It is flatter than the summit. They say that when there were holidays and enemy threats in the past, a bonfire was made on the peak of the mountain.

Sınıq körpü (V əsr)

Değilənlərə görə, araba, fayton və davar qatır karvanları üçün nəzərdə tutulan bu körpü ya Sasanilər (III əsr) ya da Qafqaz Albaniyası dövründə (V əsr) inşa edilmiş. Tikildikdən uzun illər sonra körpünün təcili dağılması onun birinci sınıq körpü qalıbı. Zaman içində dağılan körpünün bəzi qalıqları Şəh Sol sahilindəki özül qalığının üstündə məbəbəyi evi tikilib ki, o da yeməkhana kimi fəaliyyət göstərmiş. Şəhərsiz - hesabsız ticarət karvanlarının dayanacaq məntəqələrindən olub. Yaxınlığındakı digər məşhur körpüylə birlikdə ikisinə Qosa körpü adını verilib.

Qırmızı körpü (XII əsr)

Sınıq körpüdən təxminən 100 metr aralıda, 1136 - 1225 illərdə Atabəy hökmdarı Məhəmməd Cəhan Pəhləvan zamanında tikilmiş Qırmızı körpü dörd aşırımlıdır. Kura qovuşan Tapadov çayının üstündə. İki tapanın arasında salınıb. Bismis qırmızı körpüdən hazırlanmışına görə adı Qırmızı körpü qalıb. Uzunluğu 165 metr, eni 12.4 - 4.3 metrdir. Sahil dayaqlarında geniş otaqlarda vaxtilə karvanlar gəcaləyib. Gürcüstanla Azərbaycan arasında körpü rolunu oynayan bu tarixi əsər hazırda qoruq - muzey elan edilib. Sərhəd keçid məntəqəsi də burada yerləşir.

XVII əsrdə Şah Abbas tərəfindən əsaslı təmir edilib və bəzədilib. Üslub cəhətdən qədim Gəncə və Xudafərin körpülərinə bənzəyir. Onlar haqqında maraqlı rəvayət var.

Kecmiş zamanlarda Əhrəm çayının üstündə təkcə Sınıq körpü varmış. Buradan keçən pədsah onun sınıq olduğunu görənəndən sonra hökumət yeni birisini tikmək lazım olduğunu söyləyir. Vəxsə o taya gedir - gəlir cəlin olar

Yazıçı - diplomat A.S. Qırıbov 1819 - cu ildə Tiflisdən İrana gedərkən burada atdan düşüb xəyli dayanıb. körpüyə heyratla tamaşa edib və təvəccüslə Şəmsir bəydan olava məlumatlar alıb. Sonralar bir dostuna yazdığı məktubda xüsusi olaraq qeyd edir ki, "... qarlı örlül cəldə gözənilmədən bir məmərliq abidəsinə rast gəldik. Nə qədər heyratamiz gözəllikdir, ilah! Bu dördətaqlı körpü simmetrik qaydada, fəvqəladə ustalılıqla, əla zövqlə tikilib."

Göyazan

Qazaxlılar buranı "dünyanın mərkəzi" hesab edirlər. İnənmişinsizə gəlin ölçək deyirlər.

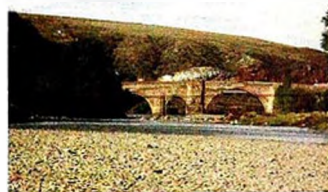
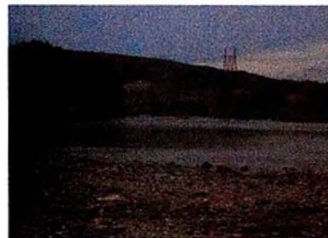
Göylərə baş çəkər Göyazan dağı
Axsam bağlı olur ayın qabığı

Bu mısırlar İsa Səməd Vurguna aiddir. O qədər mədh edib, əla tərifləyib ki, hər kəs Göyazanı nəhəng, böyük bir dağ zənn edir. Gəlib görənərlər İsa hər zaman təəccüblənirlər.

Göyazan Qazaxın emblemidir. Rayondakı ən böyük təbii abidədir. 250 metr hündürlüyü var. Nadir geoloji təbii abidəsi vulkan püskürməsi nəticəsində yaranıb. Mərkəzdən 20 km aralıda, Cəqaz çayından 2 km şimalda. Hec bir dağa və tapaya bəitlik deyil. Təkdir. Dində və atayında iri və qədim göyayış yerinin.

Tapadov çay

Tapadov, Khamachay

Magistral Göyazan dağında

The famous "Red bridge"

The place name

It is interpreted by Persian and Turkic words such as Kuhl Zanān (Women's Mountain), Kuhl Azām (Great Mountain), Kuhl Azan (Azan Mountain), Goy Ozan (the blue ozan of the blue Turk), Koy Ozan (the village of Ozan) and Guy Azan (silencer of noise). There are legends and stories about every interpretation. They say that the city castle at the foot of the mountain was once devastated. Only a noble-looking old woman lived there. When the Sassanid army passed through the area, they investigated the situation and named the mountain Kuhl Zanān (Women's Mountain).

Another theory says that foreigners admired this lonely and high mountain and named it Kuhl Azan, i.e. Mount Azan... The most convincing explanation regarding the place name of Goyazan is a mountain that hits the sky. One of the internal tourist routes to be opened in Gazakh is the direction of Khanliqlar-Damirchilar villages.

The Didevan tower (6th-7th centuries)

It is a watchtower. It is also called Dadaban – the father's house. Until the middle of 20th century, the tower was a shrine. The watchtower was built in the first millennium BC and was part of a defensive system together with the Albanian temple on Mount Avey. This monument of defensive nature on the territory of the village of Khanliqlar is on the list of architectural monuments of national importance. Although it has different names and is interpreted differently, its interpretation as Dadaban – the father's house – seems more convincing. Dadaban Tower is shaped like a truncated cone. It is 9-10 metres in height and 5-6 metres in diameter. The colour of the tower is dark grey. When you look at it from afar, it looks like an Ottoman fez hat. It is also known as the "Koroglu barrel". This name was given to the tower because it resembles a barrel. It is located on top of Mount Didevan on an ancient caravan route from Iravan to Qazakh. It was built from large pieces of rock.

The Gol restaurant in a lush area near the village of Damirchilar-Khanliqlar on the Armenian border has been famous since Soviet times. Some parts of the tower, located on the Iravan-Gazakh caravan route, were destroyed as a road was built to the abovementioned restaurant in the 1970s. There is a reason why the Didevan Tower, which belongs to the 6th-7th centuries, is known as the Koroglu tower among people. It is believed that Koroglu passed through this area during one of his journeys.

Baba Dervish

This antique settlement, located 2 km west of the city on the left bank of the Agstafa River, is a monument of global importance. It was a big city belonging to the Bronze Age. It has been repeatedly battered in various attacks and forays, and finally, it was destroyed by a strong earthquake. After its fall, its population moved to surrounding villages. Some time later, dervishes settled at the ruins of the ancient city. Legend has it that a dervish and his followers lived here in the past. According to dervish rules, marriage was forbidden. One day, a young dervish broke the rule. While travelling from one village to another, he fell in love with a girl and married her. For this reason, Baba Dervish put a curse on him. After this curse, the city was razed to the ground. As a result of archaeological excavations carried out in 1958-62, three cultural layers were discovered. A settlement dating to the 3rd-1st millennia BC, prayer rooms and tombstones were discovered.

Yeddibureclü qalainın qalıqları görünür. Govdasında ilkin insan maskələri sayılan mağara - otaqlar var. Zıvəsi nisbətən yastıdır. Deyilənə görə qədimdə bağramlarda və düşmən təhlükəsi olanda dağın zirvəsində toqnaq qalanarmış.

Toponimi

Kuhi - zanan (Qadın dağı), Kuhi - əzəm (əzəmətli dağı), Kuhi - azan (azan dağı), Goy Ozan (Goy türkün goy ozanı), Köy ozan (Ozan kəndi), Güy azan (sas - kuyu hatıranı) kimi farsca və türkca kalimələri izah edilir. Hər yozmaya dair əfsanələr və rəvayətlər var. Deyirlər, dağın dibindəki sahar - qala viran olubmuş. Təkcə nuranı qarı yaşayarmış. Sasani ordusu oradan keçəndə vəziyyətlə tanış olur, dağa da Kuhi - zanan yəni Qadın dağı adlandırırlar. Belə bir izahat da verirlər ki, yadellilər bu tak, uca və hündür dağa heyranlıqla baxıb - baxıb "Kuhi - azan" yəni azan dağı deyiblər. Toponimlə bağlı inandırıcı izahat gey dən, güylərə bas vuran, gey azan yozmalandı.

Qazax üzrə gərcəkəşdiriləcək daxili turist - səyahət marşrutlarından biri də Xanlıqlar - Dəmirçilər kəndi istiqamətləndir.

Didevan qülləsi (VI - VII əsrlər)

Gözetçi qalasıdır. Dədəbən - Dədə evi də deyirlər. Qala XX əsrin ortalarında ziğaratqah olub. E.ə. I minillikdə inşa edilən bu gözetçi qülləsi Avey dağındakı Albən məbədiylə birlikdə müdafiə sistemi təşkil edib. Xanlıqlar kəndi ərazisindəki müdafiə xarakterli bu abidə məmarlıq nümunəsi kimi ölkə əhəmiyyətli abidələr siyahısına aiddir. Adını müxtəlif cür desələr, ayrı - ayrı mənalandırırlar da. Dədəbən - dədə evi kimi izahı daha inandırıcıdır. Dədəbən Qalası kəşik konusvari formadadır. Hündürlüyü 9 - 10 metr, diametri 5 - 6 metrdir. Qalainın rəngi qaraya calan boz rəngdir. Uzaqdan baxdıqınız zaman Osmanlı dönməsi türk fəş papaqlarına bənzərliyi ilə diqqəti cəlb edir. Daha çox "Koroglu boğası" adı ilə tanınır. Qurulmuş boğaya bənzədiyinə görə bu adı yarasdırırlar. İrəvan - Qazax karvan yolunun qırığında yerləşən qalainın bəzi parçaları keçən əsrin 70-ci illərində yuxarıdakı restorana yoll cəkilərək dağıdılıb. VI - VII əsrlərə aid Didevan qülləsi el - oba içərisində Koroglu qalası kimi tanınmasının səbəbi var. Ehtimal edilir ki, Koroglu hansısa səfərlərindən birində buradan keçib.

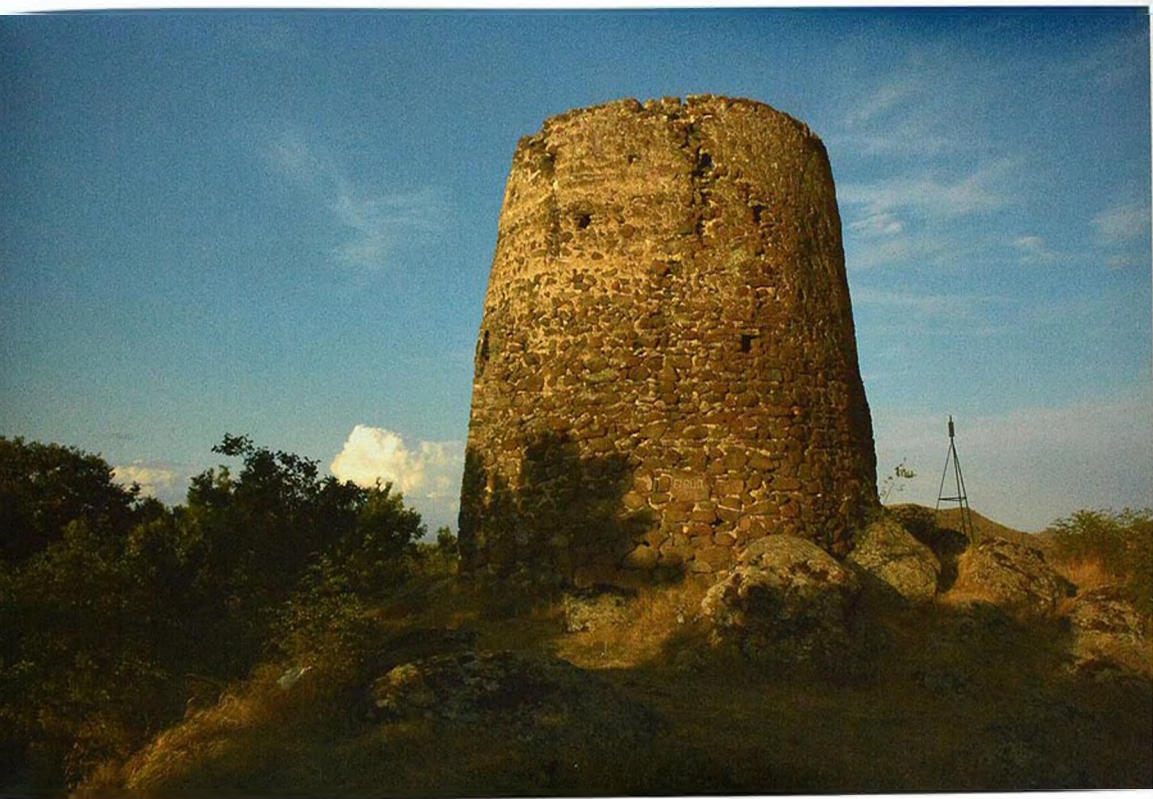
Baba Dərviş

Səhərdən 2 km qərbdə, Ağstafa çayının solunda antik yaşayış məskəni dünya əhəmiyyətli abidədir. Tunc dövrünə aid iri səhər olub. Dəfələrlə hücumlara, basqımlara məruz qalaraq dağılıb, nəhayət güclü zəlzələdən sonra tamamilə ortalıqdan itib. Sükut edəndən sonra əhalisi ətraf kəndlərə köçüb. Bir müddət sonra qədim səhərin xarabalığında dərvişlər məskən salıblar. Rəvayətə görə bir zaman Dərviş baba və onun müridləri burada yaşayırmış. Dərviş adatlarına görə evlənmək qadağan olub. Günlərin bir günü gənc dərvişlərdən biri bu adət pozub. Kənd - kənd gəzərək gərdüyü qızlardan birini sevib və onunla evləndi. Buna görə Baba dərviş ona qarşı edib. Bu qarğısından sonra səhər yerlə yeksən olub. 1958 - 62-ci illərdə aparılmış arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində ərazidə 3 mədəni təbəqə aşkar edildi. Ərəmin III - I minilliklərə aid yaşayış məskəni, ibadətqah yerləri və qəbr abidələri üzə çıxarıldı. Keçən əsrin 70 - ci illərində Ağstafadan Baxıxdarlıya dəmir yolu cəkilərkən bu qədim və zəngin yaşayış yeri dağıdılıb. Baba Dərviş ərazisində 3 dini abidə, türbə var.

As a railway was built from Agstafa to Barkhudarli in the 1970s, this ancient and rich settlement was destroyed. There are three religious monuments and one sepulchre on the territory of Baba Dervish.

The Seven Brothers

It is also called the seven stones. It is located on the south-western edge of the village of Damirchilar and at the end of the Qapaqli Gorge. These are stones attached to each other. The seven stones are believed to have been a single stone in the past. Two pieces broke off some time later. Visitors lit candles, put them on the stones and made wishes here. Some people sacrificed animals. There is an interesting legend about this place. In ancient times, enemies were planning an attack the area. People who learnt about this started a watch on the upper edge of the village by seven men at a time. When it came to seven brothers living in the village, they fell asleep while on duty. When they woke up, they realized that the enemy had surrounded them. They prayed to God asking him not to let the enemy capture them. After this prayer, a heavy rain started to fall from the sky, the thunder struck, the people woke up, defended the village and the brothers turned into stone. Since then, this place has been a shrine.

The Inja Gorge

One of the tourist routes goes along this gorge. Inja is the name of a river. It is a place that has beautiful views and orchards. Its plains which start from the foot of the Gazakh mountains are covered with alpine grasslands. This is the Altuntakht summer pasture. The Inja Gorge is situated behind the pasture. Mount Qaraqoyunlu is situated in front of the gorge. The Inja Gorge is rich in historical monuments and includes four villages: Aslanbayli, Qaymaqli, Kamarli and Khanbagi.

The village of Kamarli

The village, which is situated on the edge of the Inja Gorge on the border, is surrounded by vegetation. There is an artificial lake here. The handover of the village's Khanbagi historical forest to Armenians caused a scandal in 1984. Although several high-ranking officials were dismissed, the lands were never returned. Khanbagi used to be a summer holiday destination belonging to aristocratic families.

The village of Aslanbayli

The most famous monument in the village is the sepulchre of Haji Mahmud Afandi, or in other words, the blue sepulchre.

The Sama dance

It is a dance performed only by residents of the village of Aslanbayli. It resembles a religious ritual or meditation. The Sama dance is performed during movlud days. Movlud is a free meal given in honour of a deceased person. On that day, they gather at the house of the dead man and eat together. They light candles on the table and offer prayers in honour of spirits. After the meal, they sit on their floor with their legs folded and recite philosophical poems in honour of the dead man's spirit and the greatness of God. During

Yeddi qardaş

Yeddi daş da deyirlər. Dəmirçilər kəndinin cənub - qərb qulagında, Qapaqlı dara məhəlləsinin qurtaracağındadır. Bir - birinə sığınmış daşlardır. Deyilənə görə, vaxtilə yeddi bütöv daş olub. İkisi sonralar parçalanıb. Buraya ziyarətə gələr, sam yandırıb daşların üstünə qoyar və niyyət edirlər. Qurban kəsənlər də tapılır. Bura ilə bağlı maraqlı əfsanə var. Çox qədim zamanlarda buraya düşmənlər hücum etməyə hazırlaşır. Xəbər tutan camaat gəcə - gündüz kəndin yuxarı başında yeddi - yeddi keşik çəkməyə başlayırlar. Növbə kənddə yaşayan yeddi qardaşa çatır. Onlar növbətə iken gəcə yuxu aparır. Ayılırlar ki, düşmənlər ətrafı mühasirəyə alıb. Allaha dua edirlər ki, onları düşmənin əlinə keçirməsin. Bu duadan sonra Göydan bərk yağış yağır, ildırım çaxır, səssizlik kəmə. Kəndi müdafiə edir, qardaşlar isə daşa dönr. O vaxtdan bu yer pır olub.

İncə dərəsi

Turist marşrutlarından biri bu dərə boyunca reallaşdırılır. İncə çayın adıdır. Gəzəl mənzərəli və bol meyvə bağları olan bölgədir. Qazağın dağ ətəyindən başlayan düzənlikləri alp çəmənləri ilə örtülüb. Bura Altıntəxt yaylağıdır. Yaylağın arxa tərəfində İncə dərəsidir.

Dərənin qarşı tərəfində Qaraçayın dağı ucalır. Tarixi abidələrlə zəngin olan İncə dərəsinə 4 kənd daxildir: Aslanbəyli, Qaymaqlı, Kəmərlı və Xanbəyli.

Kəmərlı kəndi

İncə dərəsinin sonunda, sərhəddə yerləşən kənd yaşılıqlarla əhatəlidir. Süni göl var. 1984 - cü ildə Kəndin Xanbəyli adlanan tarixi meşələrin bir hissəsinin ərmanilərə verilməsi qalmaqala səbəb oldu. Rəhbər vəzifə tutanların bir qismi işdən azad edilsələr də torpaqlar geri qaytarmadı. Xanbəyli vaxtilə aristokrat ailələrə məxsus yaylaq yeri olub.

Aslanbəyli kəndi

Kəndin ən məşhur abidəsi Hacı Məhmud əfəndinin türbəsi, digər deyişlə 1896 - cı ildə inşa edilmiş Göy türbədir ki, Hacı əfəndinin ocağı hesab olunur. Əslən Aslanbəylikdən olan Hacı Məhmud əfəndi 150 il əvvəl Türkiyədə dini təhsil başa vurandan sonra doğma yurda qayıdıb. Zəhmətkeş olması və xeyirxahlığı ilə tanınır. Aslanbəyli kənd məscidini də kəndin ən yüksək tapasında ucaladıb.

Sama rəqsi

Yalnız Aslanbəyli kənd camaatının icra etdiyi rəqsdir. Daha çox dini rituallara, meditasiyaya bənzəyir. Sama rəqsini mövlud günləri oynayırlar. Mövlud bir olunun ruhuna verilən əhsanə deyirlər. Həmin gün ölü sahiblərinin evində toplaşır, yemək yeyirlər. Süfrədə ruhların şərəfinə şamlar yandırılır, dualar edilir. Yemək bitdikdən sonra yerdən bardaş qurub oturur və ölünün ruhuna və İlahinin böyüklüyünə dair fəlsəfi məzmunlu şeirlər oxuyurlar. Bu əyən zamanı müsəlman dini mərasimlərindən fərqli olaraq kişi - qadın birlihdə iştirak edir. Əlində daf olan bir nəfər məclisi idarə edir. aruz vəznində melodik şəkildə sər deyir. Vərdən oturanlar

This ceremony, men and women sit together unlike in Muslims ceremonies. Someone with a *daf* (drum) in their hands runs the ceremony. They recite melodic *Aruz* poems. Those who sit around repeat what he says and clap their hands. Gradually, the speed increases. At this moment, those sitting on the floor stand up and start to dance. This dance is very different from others. The dancers slowly raise their hands and turn around. It looks as though they are sliding into a trance. The *Sama* dance lasts several hours. It resembles the famous *Semazen* dance by students of *Mevlana Jalaladdin Rumi's* school in Turkey's *Konya Province*. They say that these dances have the same roots.

Gazakh carpets

It is one of Azerbaijan's carpet schools and one of the most ancient types of art. A 15th century *Gazakh* carpet is kept in the oriental section of the *Berlin Arts Museum* and at *Istanbul's* museum of *Turkish and Islamic* works. These carpets depict mythical animals and events, a phoenix and a dragon fighting. Researchers say that such *Azerbaijani* carpets which depict a fight between two opposite forces, evil and good, were in high demand in the world at the time, sold very quickly and were given as presents. Carpets like *Dag Kasaman*, *Qazakhcha*, *Shikhli*, *Borchali*, *Qaymaqli* and *Aqgoyunlu* are very famous. In the villages and in the city itself, several versions of original carpets called *Qazakh-City* are woven. It is very interesting that *Gazakh* carpets use the *swastika* as a decorative element. It is no accident that this pattern, which represents the sun, is used so actively. It is more than 4,000 years old.

Aveydag (6th-7th centuries)

Aveydag is one of the peaks and a white-greyish ridge in the *Small Caucasus Mountains* located between *Georgia* and *Gazakh District*. It is 12 km away from the village of *Dash Salahli*. Entry is banned here as it is very close to the front line. There is an *Albanian temple* here. *Christian temples* were usually built on top of previous *pagan temples*. The word *Aveydag* allows us to assume that there was an *Albanian lunar temple* here. The place name is interpreted as a lunar house. In general, moon worshipping has been quite common among *Turks* since ancient times. Ancient *Turks* had the phrase *Ay Tanrı* (Moon God). The historian *Q. Qeybullayev* explains that the word *Avey* should actually be pronounced as *Ayev* (*Ayevdag*). *V. Radlov* recorded that *Altai Turks* had a myth called *Ay Moko* (Strong Moon).

The Avey Albanian temple (5th-6th centuries)

It is only one hour and 15 minutes' walk. It is located on the southern peak of *Mount Avey* at a height of 920 metres. There is an old and narrow path leading here from the west. There is a wonderful view of the surroundings from the peak. The two-cell temple was built from *Avey's* own stone. Archaeologists believe that throughout history, the *Avey Temple* has been properly restored three times, last time in 1838. When another building standing underneath the current one was studied, it became known that this building was built during the time of *Caucasian Albania* roughly in the 5th-6th centuries. A number of local and *Georgian scientists* believe that in the pre-Christian period, in the 4th century, it was a *lunar temple*. There are many monuments on *Mount Avey* and near *Avey* and *Goyazan*. For this reason, the *Avey historical-cultural reserve* was set up here in 1969. The sites of eight temples, two settlements, an ancient *Albanian-Oguz* graveyard, a defensive fence, the sites of two fortifications and about 30 artificial caves have been discovered in the southeast and west of *Mount Avey*. *Damlılı* is also one of the main sites in the reserve.

Avey dağı
Avey mountain

onun dediklərini təkrar edən və al çalılar. Tədrisən surətini artırmağa başlayır. Bu zaman yerdə oturanlar qalxıb təh - təh rəqs etməyə başlayırlar. Bu rəqs digərlərinə heç bənzəmir. Oyananları alçılları gəvəs - gəvəs havaya qaldırıraq ox oxları arasında dönürlər. Sanki trans vəziyyətinə düşürlər. Səma rəqs bir neçə saat davam edir. Türkiyənin Konya bölgəsində geniş yayılmış, məşhur Məvlana Cəlaləddin Rumi məktəbinin yətimlərinin məşhur səmazen (sənəvi) rəqslərinə çox bənzəyir. Bu rəqslərin eyni kukdan olduğunu söyləyirlər.

Qazax xalçası

Ən qədim sənət növlərindəndir. Berlin İncəsənət muzeyinin Sarıq bölməsində, İstanbulun Türk və İslam əsərləri muzeyində XV əsrə aid edilən Qazax xalçası saxlanır. Bu xalçalarda əfsanəvi epik heyvanlar və hadisələr, sınırlı qusu və əjdahanın səvasi kimi ən qədim motivlər əks olunub. Tədqiqatçıların söylədiyinə görə, bir - birinə zidd olan iki qüvvənin, xeyirlə şər in mübarizəsini təmsil edən bu cəsid Azərbaycan xalçaları o zaman dünya bazarında çox tələb görüb, çox satılıb və hədiyyə verilib. "Dağ Kəsən", "Qazax", "Şirli", "Borcalı", "Qaymaqlı", "Ağqoşunlu" xalçaları məşhurdur. Kəndlərdə və rayonun özündə bir neçə vananlı "Qazax - səhər" adlı orijinal kompozisiyalı xalılar toxunur. Qazax xalılarında bəzək elementləri kimi svastikadan geniş istifadəsi maraqlıdır. Gənəsi təmsil edən bu ornamentin belə geniş istifadəsi təsadüfi deyil. Bunun 4 min ildən artıq yaşı var.

Aveydağ

Gücüstən ilə Qazax rayonu arasında yerləşən Kiçik Qafqaz dağlarındakı zirvələrdən biri, aq - hözümül dağ silsiləsidir. Das Sahəli kəndindən 12 km aralıdadır. Cəbhə xəttinə yaxın olduğundan giriş qədimdir. Burada alban məbədi var. Adətən xristian məbədləri əvvəlki bulparası məbədlərinin yerində qurulurdu. Aveydağ sözünün özü də təxmin etməyə imkan verir ki, albanların Ay məbədi burada olub. Toponim Ay evi kimi açılan. Unutmaq türkərdə Aya sığınacaq qədim dövrlərdən bəri geniş yayılıb. Qədim türklərdə "Ay Təngri" (Ay Allah) ifadəsi olub. Təxirə alim Q. Qeybulayev Avey sözünün əslində "Avey yox", "Avey" (Aveydağ) olduğunu əsaslandırır. VVRadlov altay türklərində - Ay moko: (məhkəm Ay) əfsanəsini qeyd alıb.

Avey Alban məbədi (V - VI əsrlər)

Piyada 1 saat 15 dəqiqəlik məsafədədir. Avey dağının cənub zirvəsində, 920 metr yüksəklikdə yerləşir. Qərb tərəfdən buraya qədim, dar çıxır. Zirvədən ətrafa möhtəşəm mənzərə açılır. İki hücrəli məbəd Aveyin öz dəsi ilə inşa edilib. Arxeoloqlar bu qənaətdədir ki, tarix boyunca Avey məbədi 3 dəfə, sonuncu dəfə 1838 - ci ildə əsaslı şəkildə restavasiya edilib. İndiki tikilinin altında qalan başqa bir tikilim arasındakı məlum olub ki, bu məbəd Qafqaz Albaniyası dövründə, təxminən V - VI əsrlərdə inşa edilmiş. Bu sıra yerli və gənc əhəmin fikrincə, xristianlıq yayılmazdan əvvəl, hətta IV əsrdə burada Ay məbədi olub. Avey dağının özündə və ətrafında, xüsusən də Avey Göyazın ətrafında abidələr çoxdur. Buna görə də 1989 - cu ildə burada Avey tarix - mədəniyyət qoruyucu yaradılıb. Aveydağın cənub - şərq və qərb təpələrində 8 məbəd yerli, 2 yasağı məntəqəsi yerli, qədim alban - oğuz qəbiristanlığı, müdafiə hasarlı 2 qala istehkam yerli, 30 - a qədər suni mağara aşkar edilib. Qoruqdakı əsas məkanlardan biri Dəməlihu.

Qazax məbədində alban məbədi

Albanian temple in the center of Qazax

Damjili

Samad Vurgun called this place the world's eighth and Azerbaijan's first wonder. He would not let his guests go without treating them to Damjili water and kebab and to Dash Salahli kingly. With the onset of summer, all residents of Qazakh come here on holiday. It is the main holiday and picnic site in the district. This place is definitely shown to guests. A carpet from plants has been woven on the rock. Water dripping from it is drinkable. When you look up, you cannot see the peak. Clean and pure cold water is dripping from between these huge 1,000 metre high rocks and becomes a spring by collecting down below. Damjili used to be a shrine. Stone from Mount Avey was cut and used. The particularity of these rocks is that they keep the water cool and filter it.

The cave

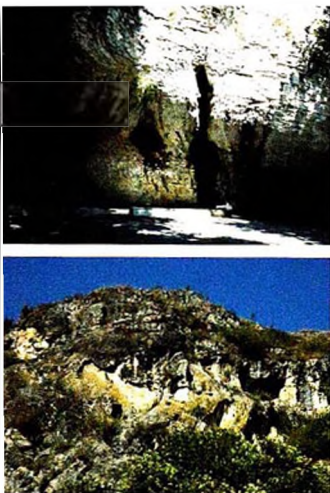
The famous sites in Damjili include not just its pure and cool water, but also surrounding castles and caves that are regarded as ancient human settlements. In fact, this area is a historical monument of global importance left over from the primitive society. The Damjili cave stretches from the village of Dash Salahli to the Khramchay and is located in a place called Yataq in the southeast of Mount Avey under a lime rock. The cave covers an area of 360 square metres and is 17 metres in length. Traces belonging to the Palaeolithic, Mesolithic, Neolithic, Bronze and Middle Ages have been found here. Aveydag is the biggest of the group of caves. It has a semi-circular shape and its front has been destroyed. Its height at the front is four metres. A hearth with a diameter of about two metres, traces of ashes and fragments of coal have been found in the cave. At the same time, more than 8,000 archaeological pieces, stone tools and bones of various animals were found during excavations.

Dash Salahli

There are four villages called Salahli in Qazakh: Yukhari (Upper), Ashagi (Lower), Orta (Middle) and Dash (Stone) Salahli. The village of Dash Salahli was named so because of natural white stone that is typical only of this place. Apart from the historical monuments we mentioned, this village is also famed for its kingly.

The Qazakh horse

It is known as the Dilbaz or Dilboz breed. These horses are saddle and draught horses selected and bred in the best conditions. Pedigree horses are being bred in the ancient land of Qazakh. They gradually spread to neighbouring Tovuz, Shamkir, Goycha and Borchali and even Sheki. The Karabakh and Dilboz breeds belong to the golden fund. The Dilboz breed emerged in the 17th century under Nadir Shah Afshar. Legend has it that, on his way back from a successful battle, Nadir Shah holidayed near the present-day village of Khanliqlar. The shah questioned a very agile and talkative person called Ali who served him here and noticed that he was quick-witted and intelligent. The shah told him: "You are a very talkative (dilbaz) man." The shah liked Ali and gave him one male and one female horse. Since then, the number of those horses started to increase. In the 19th century, they were crossbred with Arab and Karabakh horses. There are many beliefs about horses. It is believed that if you see a horse in your sleep, your dreams will come true. The horse is regarded as man's best friend and so on.

Damçılı

Burani dünyanın 8-ci, Azərbaycanın 1-ci möcüzəsi adlandırılan Samad Vurgun qonaqlarına Damçılı suyunun içirməmiş, Damçılıda kabab və Daşsalahlı xangəlindən yedirməmiş yola salmazmış. Elə ki yay gəlir, bütün Qazax camaatı sarınlamak üçün buraya üz tutur. Rayonun əsas istirahət yeri, piknik mərkəzidir. Qonaqlarına da buranı mütləq göstərirlər. Qayanın üstünə yasillərlərdən xalı hörülüb. Onların arasında damcı - damcı tökülən su icmalidir. Asagidan yuxarıya basanda zirvə görünür. Ümumi hündürlüyü min metrə çatan bu nahang qayalar hörgüsünün içərisindən süzülən saf və duru, buz kimi soyuq su damcı - damcı tökülür. Aşağıdakı ovucda yığılıb bulaq olur. Damçılı bir zamanlar ziyarətqah olub. Aveyə dərinin qayalarını qoparıb yonur, ondan su dəsi kimi istifadə edilirdi. Bu qayaların özəlliyi odur ki, suyu həm sarın saxlayır və həm də süzür. Bir növ filtr rolunu oynayır.

Magara

Damçılın məşhurlaşdıran yalnız duru və sarın suyu deyil, həm də onun ətrafındakı qadim insan məskənləri hesab edilən qala və mağaralardır. Əslində burda ibtidai icma quruluşundan qalma, dünya əhəmiyyətli tarixi abidədir. Elmi ədəbiyyatda adı Daş Salahlı ibtidai insan yaşayış yeridir. Daş Salahlı kəndindən Xram çayına qədər uzanan, Aveyə dərinin cənub - şərqində, ahəng qayalığın altında, Yataq yeri adlanan ərazidə yerləşən Damçılı mağarasının sahəsi 360 kv.km, uzunluğu 17 metrdir. Paleolit, mezolit, neolit, tunc dövrünə və orta əsrlərə aid izlər tapılıb. Aveydəg mağaralar qrupundan ən irəsidir. Yarımdayrəvi şəkilləlidir. Qabaq hissəsi dağılıb. Qərbi tərəfdən hündürlüyü 4 metrdir. Mağaradan diametri 2 metrə yaxın ocaq, kül izləri, kömür qırıntıları, eyni zamanda qazıntılar zamanı 8 mindən artıq arxeoloji material, daş kəsicilər, alətlər, müxtəlif heyvanlara aid sümükler tapılıb.

Daş Salahlı

Qazaxda 4 Salahlı kəndi var: Yuxarı, Aşağı, Orta və Daş Salahlı kəndləri. Daş Salahlı bu kəndə yalnız buraya xas olan tikinti materialı olan təbii ağ rəngli daşa görə verilib. Haqqında danışdığımız tarixi abidələrdən başqa bu kənd xangəli ilə də məşhurdur. Yerli mətbəxin vəzkeçilməz dadı xingəl adlanır. Onu bişirmə və pərəsi uzun mərasimdir. Gormaya və dadmaga dəyər.

Qazax atı

Dilbaz və ya Dilboz atı adı ilə tanınır. Bunlar ən yaxşı şəraitdə seçilib yetişdirilmiş minik - qoşqu tipidir. Qədim Qazax məhəlinə yetişdirilmiş cins atlardır. Fədrican qoşu Yovuz, Səmkir, Göycə, Bərcəli bəlgələrinə, hətta Səki məhəlinə də yayılıb. Qarabag cinsi və Dilboz atları qızıl fond hesab edilir. Dilboz cinsinin qaranma tarixi XVIII əsrdə, Nadir şah əfsos dövrünə təsadüf edir. Rəvayətə görə, uşuqlu doğusdan gətirən qayadan Nadir şah indiki Xanlıqlar kəndinin yaxınlığında dincəlməmiş. Burada ona qulluq göstərən çox ziraq, dilli - dilavər ali adlı şəxsi şah sorğu - suala tutub, hazırcavab, ağıllı olmağı diqqətli cəlb edib. Ona "sən nə dilbaz adamsan" deyir. Alıdan xoslanan hökmdar ona öz atlarından bir ekək və bir diş at verilməsini əmr edir. O vaxtdan hamın atlar cəxəlməyə başlayırlar. XIX əsrdə bunları ariəh və Qarabag atları ilə cəxəldirilməyə başlayırlar. Atüstü oyunlar ən qədim oyunlardır. Yaxın Şərq və Orta Asiya ölkələrində atüstü oyunlar iğidlik və cəsurluq rəmzi olub. At üstündə milli oyunlar keçirilir. "Covkan", "Şər pəpəq" (Horse ball), "Baharband", "Yaylıq", "Gərdək qacırmaq" və sair oyunlar möhtumdur. Atla bağlı inanclar çoxdur. Yuxuda at görənin istəyinə cəlacəyinə inanırlar. At mürəddir deyirlər.

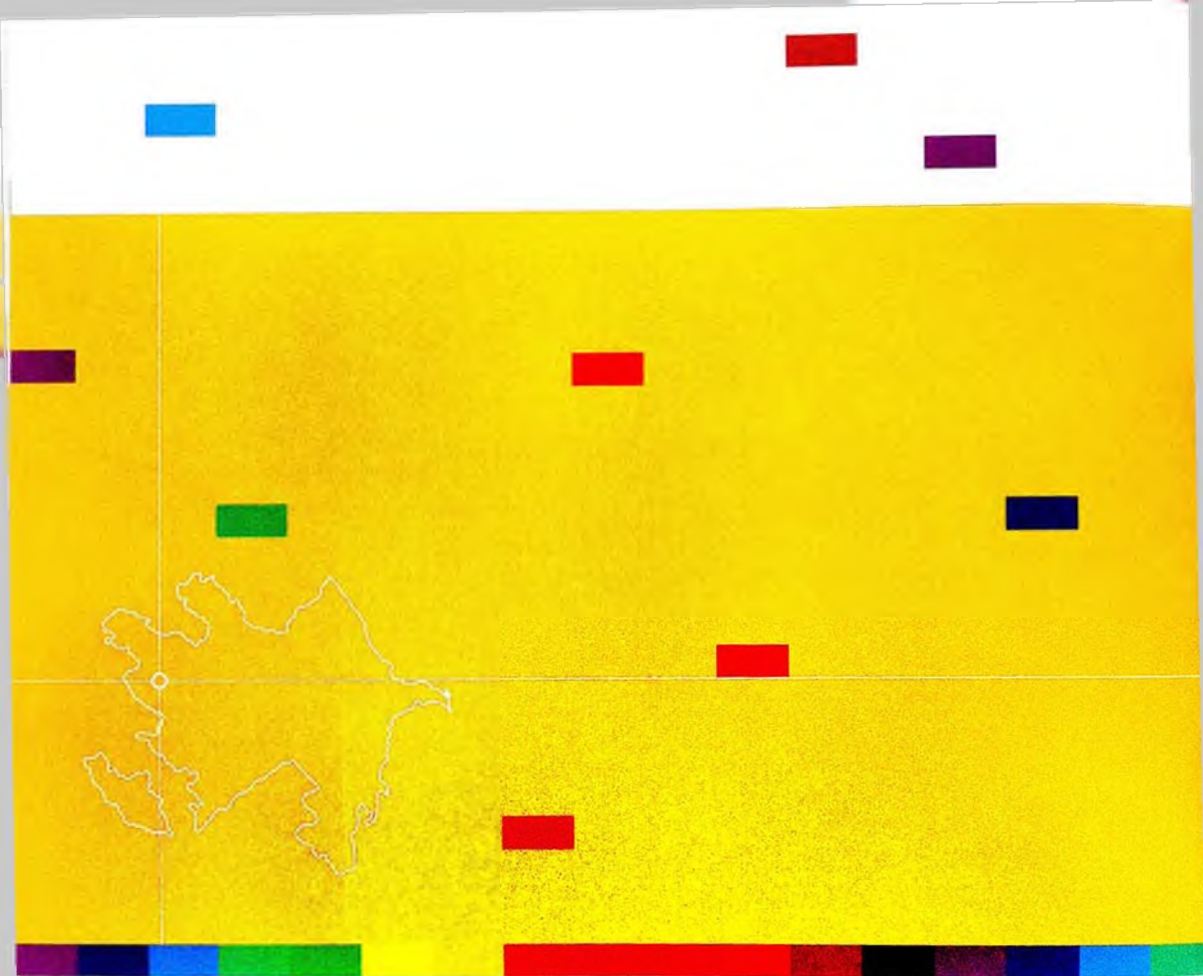

DƏDƏ
QORQUD

ԳԱԺԱԲԱՅ / GADABAY

Gadabay

This district is rich in black and white marble and iron reserves and used to be a summer pasture for surrounding villages. It was called "The Hill of the Rising Sun". The district where numerous meadows, springs, mountains and forests are all near each other has strong potential for tourism. When a copper mine was put into operation here in the 19th century, the word "mine" became a geographical name in the language of the local population. Although Gadabay was granted status as a district in 1930, most of the old-age population still calls the settlement where mines and factories are located a "mine". Gadabay remained out of sight both under tsarist and Soviet rule. Locals often cite the saying "out of mind, out of sight", regretting that this factor prevented their development. I think this makes Gadabay attractive and different from other places: it has remained out of sight, in other words, clean and pure. The people of Gadabay call their district "a land mullahs and taboos keep away from".

Note

The distance between Baku and Gadabay is 444 km. It has a 123 km border with Armenia in the west and southwest. Gadabay is located in the median and high zones of the Small Caucasus Mountains. The highest mountains are Qoshabulag (3,549 m), Qojadag (3,317 m) and Qaraarkhaj (3,063 m). The district has a dry climate. It has moderate hot summers and cold winters. Gadabay has a dense network of rivers and forests with a total area of 30,500 ha.

When you first visit Gadabay, you will not see anything eye-catching here. Thus, the following are the most important tips about this charming land.

Potato

When you say potato, the first thing is that springs to mind is Gadabay. It is the homeland of the potato which is regarded as second bread. The country's largest potato-growing district provides tonnes of potatoes every year. A local sort of potatoes stands out for its sweet taste. Local Gadabay potatoes are twice as expensive as potatoes imported from abroad. Potatoes here are sold not in kilograms, but in sacks.

The Shir-Shir waterfall

The waterfall is a must-see sight in Gadabay and is located in the district woods. You cannot see it easily because it is hidden behind trees. You can follow the sound of the water and find the waterfall in the rocky area. In summer, you can come across groups of men having a picnic with braziers.

Mineral waters

Gadabay boasts numerous Narzan-like springs. The district has an average of 26 well-known springs. The most famous springs are Narzan (the villages of Slavyanka, Kichik Qaramurad and Soyudlu), Turshsu (Qalakandi), Marmor (the village of Marmor) and Turshsu (Shimikh). The people of Gadabay call these medicinal springs a real remedy. In summer, you can see long queues near these springs. People from surrounding districts and holiday-makers take litres of water from here.

Wachagaya shrine, in fact it is a natural monument

Wachagaya shrine, in fact it is a natural monument

Gədəbəy

Qatı və ağ ınarlar, qızıl filizi yataqları ilə zəngin olan bu rayon ərazisi vaxtilə ətraf kəndlərin yağlıq yeri olub. Bura "günəş doğan tapanı" deyirləmiş. Döl çəmənlilik, çox sayda bulaq, dağ və meşə faktorlarının hamısı eyni yerdə toplanmışdır. Bu qədim turizm potensialına sahibdir. XIX əsrin ortalarında mis-madən işə düşərək "madən" sözü yerli əhalinin dilində coğrafi yer adı kimi formalaşmış. 1930-cu ildə rayon statusu əldə edən, indiyə qədər yaşlı əhalinin əksəriyyəti mədən və zavodların olduğu Qəbəbəyə "madən" deyir. Gədəbəy ərazisi istər-cə istərsə də sovet hökuməti illərində gözəndən və diqqətdən uzaq qalıb. Gözəndən uzaq olan kəndlərdən də uzaq qalmış misalını çəkən yerlilər onları inkisafdan geri salan bu faktla təəssüflənirlər. Zənnimcə Gədəbəyi digər yerlərdən fərqləndirən, cazibəli edən də elə bu xüsusiyyətdir: nəzərlərdən uzaq, başqa deyərsə pak və təmiz qalmasıdır.

Arayış

Bəli! Gədəbəy ərazisi məsafə 444 kmdir. Qərbi və cənubi-qərbi tərəfdən 123 km məsafədə Erivanistan ilə həmsərhəddir. Gədəbəy Kicik Qafqazın orta və yüksək dağlıq qurşaqlarında yerləşir. ən yüksək dağ zirvələri: Qosabulac (3549 m.), Qocadag (3317 m.), Qaraarxac (3063 m) Qutaq Iqlima sahibdir. Mulayim isti yay, soyuq qışı var. Cəy səbəksəsi sıx olan Gədəbəyda meşələrin ümumi sahəsi 30.5 min hektardır. Gədəbəyə ilk gəldiyinizdə gözə cərpən maraqlı heç nə görmərsiniz. Dura ilə bağlı bilməli olduğunuz ən vacib məlumatlar bunlardır:

Kartof

Deyən kimi ağıla gələn ilk yer Gədəbəydir. İkinci cəmək sayılan kartofun vətənidir. Ölkənin ən iri kartofçuluq rayonunda hər il tonlarla kartof əkilir. Gədəbəyin özünə aid yerli sort deyilən kartof şirin ləzzətliyi digərlərindən seçilir. Yerli Gədəbəy kartofu xaricdən gətiriləndən 2 dəfə bəha olur. Burada kartofları kilo ilə deyil, cüvəllərlə satın əhlirlər.

Şir - şir şalası

Gədəbəyə gəlməskən mütləq görülməsi yerlərdən biridir. Rayonun meşə ərazisində yerləşir. Ağacaların arasında gizləndiyi üçün görünür. Su şirlişinin səsinə təqib edərək qayalıq ərazidəki şalaları tapmaq mümkündür. Yay aylarında adətən burada mənqel məclisi qurmuş kişilərə rast gəlmək olur.

Mineral sular

Gədəbəyda Narzan tipli mineral su qaynaqları çoxdur. ərazidə ümumi hesabla 76 tanınmış mineral su bulagı qaynaqır. -Narzan- (Slavyanka, Kicik Qaramurad və Soyudlu kəndləri), -Tursu- (Qafakənd), -Mormor- (Mormor kəndi), Tursu (Şimix) məşhurdur. Gədəbəyli müalicə-sağlamlıq üçün yəqinli olan bu bulaqlara əsl cən dərməni deyirlər. Yayda bu bulaqların yanında uzun növbələr görmək olur. Ətraf rayonlardan insanlar və istirahət gələnlər bu yerlərdən litralarla su dildirib aparırlar.

Gədəbəyin meşələrində məşhur Şir şir şalası

Famous Shir-Shir waterfall in Gədəbəy

Old-timers

Clean air and stress-free and healthy lifestyle, as well as hard work at farms have turned the district into a land of old-timers. In Gadabay, there are more than 100 centenarians. A book has been written about them. Most of the old-timers live in Gadabay's Shinikh area.

"Amazons"

Most women in Gadabay – ranging from young girls to old grannies – are skilful horse riders. Sometimes, they gallop so fast in the mountains that the dust mixes with the fog and you have to step back. They resemble Amazon women from history books. Women who live in villages in winter and in pastures in summer go everywhere on horseback. It is the most comfortable means of transport here. Therefore, you can see them everywhere – in the mountains, in summer pastures and in the woods. Some men admit that they cannot compete with women in horse riding.

The place name of Gadabay

It is a combination of the words "gada" and "bay". Gadabay used to be populated by ancient Turkic tribes. Geographical names derived from the words "kat" and "bak" exist in the Turkic states of Central Asia as well. Those places which include the ancient Turkish word "kat" had numerous gatehouses and look-out stations in order to protect the population from sudden enemy attacks. There are dozens of stories related to the name Gadabay.

The Albanian historian Mukhtar Qosh called Gadabay Getabey in his work "The Albanian Chronicle" (1206). It is believed that the word Gettabey deformed later and turned into Gadabay. In the ancient Turkic language, it meant a great and powerful person. Due to its geographical terrain, it was a territory populated by bellicose Turkic tribes in the past. For this reason, in literature the word Gadabay means a person you address or a courageous boy.

The place name of Gadabay consists of the words gada – watchman and bak – hill in ancient Turkic and means a "watch hill". This assumption is closer to reality.

The gold mine

Residents of Gadabay describe themselves as "poor people living on gold". The history of copper extraction goes centuries back in the district which is known for its precious metal deposits. Archaeological excavations showed that residents of this region used copper in the 3rd and 2nd centuries BC. The rich iron reserves of the district were discovered in the 19th century. The arrival of foreigners in the mountains carried out a lot of work here. Until 1865, the copper extraction and processing industry was led by Hermann Tanker from Hanover and Simen Maric from Denmark. Subsequently, all shares were bought by the German brothers Werner and Walter Siemens.

Uzunömürlülər

Ekoloji təmiz hava, stressdən uzaq və sağlam həyat tərzı, torpağa bağlı fiziki iş - buranı uzunömürlülər dünyına çevirib. Gədəbəyli yası 100 civarında olan 100-dən çox insan qeydlıqlatdan keçib. Onlar haqqında kitab yazılıb. Uzunömürlülərin çoxu Gədəbəyin Sınıx bəlgəsində yaşayıb.

"Amazonkələr"

Gədəbəyda cavan qızlardan tutmuş yaşlı nənələrə qədər, burdakı xanımların çoxu məhərrətlı atlılardır. Bəzən dağlarda dördnala elə çapırlar ki, toz dumana qarışıb, məcburan kənara çökülürən. Tarix kitablarındakı amazon qadınlarını xatırladırlar. Qışda kənddə - yayda yaylaqda yaşayan qadınlar hər yere atla gedirlər. Bu tərəflərdə on rahat nəqliyyat vəsisəsidir. Odur ki, dağda, yaylaqda, mənəda gəzərkən hər yerdə onlarla qarşılaşmaq olur. Bəzi kişilər at sürməkdə qadınlarla rəqəbat apara bilmədiklərini etiraf edirlər.

Gədəbəy toponimi

"Gədə" və "bəy" sözlərinin birləşməsidir. Gədəbəy ərazisində qadım türk tayfaları yaşayıb. Kət və bək sözlərindən yaranan coğrafi adlar Orta Asiya türk dövlətlərində də var. Qadım türkçədə "kət" sözünün əks təpdiği həmin yerlərdə, əhəlini düşmanların qəfil həsəinlərindən xəbərdar etmək məqsədilə bii çox qarovulxana, kəsikçi - gözətçi mənəqələri mövcud olub. Gədəbəy adı ilə bağlı onlarla rəvayət mövcuddur. Qadım türkçədə böyük, qüdrətli adam mənəsində işlədilib. Coğrafi rəlyefinə görə burda qadımda döyüşkən türk tayfalarının yerləşdiği ərazi olub. Gədəbəy sözü də buna müvafiq olaraq bədli ədəbiyyatda müraciət olunan səxs, lıqd oğlan mənalarını verir. Gədəbəy toponimi qadım türkçə gədə - kəsikçi və bək - tapa sözlərindən ibarətdir və "gözetçi tapəsi" deməkdir. Bu ehtimal haqiqətə daha yaxındır.

Qızıl yatağı

Gədəbəyliər özlərin qızıl ustunda yaşayan kasıb insanlar kimi tərif edirlər. Qıymətli metal yataqlarıyla məşhur olan ərazidə mis eməlinin tarixi çox əvvəlki yuillıqlara gedib çıxır. Arxeoloji qazıntıları bu bəlgənin qadım səkinlərinin hələ e.ə. II-III əsrdə misdən istifadə etdiklərini göstərir. Rayonun zəngin filiz yataqları XIX əsrdə kəşf edilib. Xəncərlər Gədəbəyə gəlmələri buranın yeraltı səvətləriylə birbaşa bağlıdır. Dağların qoynunda zavədund insasına başlayan alman səhəbkarları bu yerlərdə xeyli iş görüblər. 1865-ci ilə kimi mis çıxartılması və emalı işinə hannoverli German Tanker və Danimarkalı Simen Maric həssçılıq edib. Sonradan bütün səhəmləri alman Verner və Vəltər Simens qardaşları satın alıb.

Simenslər Gədəbəyda

1856-cı ildə burdakı misəritmə zavəduunu yenidən quran Simens qardaşları bu zavəddə kəfayətlənməyiblər. Qələkənddə tikdikləri digər misəritmə zavəduunu 1883-cü ildə işə salıblar. Gədəbəy - Qələkənd arasında yəol çəkərək, damır yəol çətti qurduzub, eləcə də misı artırmaq ucun elektrik stansiyaya insa edirdiblər. Beləcə, Qələkəndin məhsulu dünya bazarına çıxarılib. O vaxt Qafqazda ən böyük və Azərbaycanında qeyimə olan bu zavəddə, Rusiyada istifadə olunan misin dördüdə biri istehsal edilib.

The Siemens brothers in Gadabay

The Siemens brothers who came to Russia in 1856 decided to build an India-Europe communication line. Since the line was to pass through the Caucasus, Walter Siemens went to Tehran to sign a contract. In order to build this line, a lot of copper and other metals were needed.

The Siemens Company reconstructed a local copper-smelting factory in 1856. However, the Siemens brothers did not restrict themselves only to this factory. They opened another copper-smelting factory in Qalakand in 1883. They built a road and railway between Gadabay and Qalakand, as well as a power station to smelt copper. Thus, Qalakand products were exported to the international market. This factory was the largest in the Caucasus and the only one in Azerbaijan, and it produced one quarter of copper used in Russia.

The Siemens company built the first hydroelectric power station in tsarist Russia in 1883. The copper-smelting factory in the village smelted copper by means of electrolysis. At a time when industrial cities of Europe like London, Paris and St Petersburg used kerosene lamps, Gadabay was already using electricity.

The Siemens brothers made a lot of money from the exploitation of copper mines here. Some people think that apart from copper, they secretly took 57 tonnes of silver and 3 tonnes of gold to Germany. After the Socialist Revolution, the new authorities failed to operate the copper-smelting factories, which is why the whole business collapsed. After a long break, the mines started operating again at the end of the 20th century. This time gold extraction in Gadabay was handed over to the British.

Grunfeld

Grunfeld is the name of the quarter populated by Germans who started to migrate here from 1819. A hospital built here in the second half of the 19th century and houses and other buildings which stand out for their architecture still remain intact. A road covered with stones attracts attention in the settlement. The Germans who brought a lot of innovations here 130-140 years ago built a road using local stones in order to maintain the roads during rains and snowfalls. Many industrial buildings and houses belonging to the Germans were ruthlessly destroyed in the first years of Soviet rule. Germans no longer live in Grunfeld. Despite that, you feel like in a different world when you come here. A visit to this quarter, which has a completely different aura, is a must.

Bridges

The Germans who ran Gadabay copper mines for 50 years built dozens of bridges here. The bridges were built because of railways. The first 28 km Gadabay-Qalakand railway was built in the Transcaucasia in 1879 in order to establish communications between the copper-smelting factory and the mines. Since the territory was mountainous, bridges were essential in many places - over gorges and rivers. Only local stones were used to build them. In some places, they were forced to cut through rocks. They say that the Siemens brothers were very generous with regard to workers building the bridges and pay them a high salary. Most of the bridges have now been destroyed. The ones that survived are being protected as historical monuments. One of them attracts attention with its beauty.

Gadabay'da 19. əsr alman körpüsü.

German bridge in Gadabay 19th century

"Simens" şirkəti 1883-cü ildə Qalakənddə Cənub Rusiyası ərazisindəki ilk su elektrik stansiyasını tikdirib. Kənddəki misaritmə zavodunda elektroliz usulu ilə mis əridilirdi. Eyni tarixdə Avropanın London, Paris, Sankt-Peterburq kimi iri sənaye şəhərlərində kerosin lampalarından istifadə olunduğu halda, Gədəbəydə artıq elektrik işıqından istifadə edilirdi.

Simens qardaşları buradakı mis mədənlərinin istismarından külli miqdarda qalır alda ediblər. Bəziləri bu fikirdədir ki, onlar Gədəbəydan misdən başqa 57 ton qum, 3 ton qızıl, gümüş, Almaniya qurğınları, Sosialist İnqilabından sonra yeni hakimiyyət misaritmə zavodlarını işlədə bilmədi və buna görə də hər şey dağılıb getdi. Uzun fasilədən sonra XX əsrin sonlarında mədənlər yenidən fəaliyyətə başladı. Gədəbəy qızılının istismarı bu dəfə İngilislərə təpsinib.

Gryunfeld

1819-cu ildən buraya köç etməyə başlayan almanların Gədəbəyda yerləşdiyi məhəllə belə adlanır. Burada XIX əsrin ikinci yarısında inşa edilmiş xəstəxana, xüsusi memarlığı ilə seçilən evlər və digər tikililər indiyədək qalıb. Məhəllədəki dərs dərəcəli çəkir. Bir çox yenililəyir imza alan almanlar, yəqin və qarşı gələn zaman yolların sürüşüb cuxur amala gətirilməməsi üçün 130 - 140 il əvvəl tamamilə yerli daşlarla istifadə edərək qol döşəyiblər. Almanlara məxsus yuğlarla sənaye və yaşayış tikilisinin bir çoxu sovet hakimiyyətinin ilk illərində amansızca dağıdılıb. Gryunfelddə artıq almanlar yaşamır. Buna baxmayaraq məhəllədə gələndə sanki başqa dünyaya düşmüş kimi hiss edirsən. Tamamilə fərqli aurası olan bu məhəllədə mütləq dolaşmaq lazımdır.

Körpülər

Gədəbəy mis mədənlərinə 50 il bəslənmiş edən almanlar burada onlarla körpü salıblar. Körpülərin salınma səbəbi dəmiryollarıyla birləşməyə bağlıdır. Mis zavoduyla mədənlər arasında nəqliyyat əlaqəsi yaratmaq üçün 1879-cu ildə Zaqafqaziyədə ilk dəfə uzunluğu 28 km olan Gədəbəy-Qalakənd arasında dəmiryolu xətti çəkiliblər. Ərazi dağlıq olduğundan bir çox yerdə, dərə və çay kəmərlərində, ucqun və nəhəng yerlərdə körpülər təbii idi. Onların hövuləsinə işlədilmiş materiallar tamamilə yerli daşlardır. Bəzi yerlərdə qayaların yarımaq məcburiyyətində qalıblar. Deyilənlərə görə, Simenslər körpü inşaatında çalışan işçilərə qarşı çox səxavətli davranaraq yüksək əməkhaqqı ödəyiblər. Körpülərin çoxu dağılıb. Salamat qalanları tarixi abidə dəyəri qazanıblar. Onların içərisində bir dənəsi məhsuldarlığı ilə diqqət çəkir.

Qanlı körpü

Körpünün adının belə qalması bir əhvalatla bağlıdır. Deyilənlərə görə, mədənlərdə çalışan fəhlələri daşıyan vagonlardan biri bu körpüdən aşağı ucumağa quraqlıq. Vagondakıların hamısının ölümü ilə nəticələnən bu bəd xətlə hadisədən sonra cəməat bura Qanlı körpü deməyə başlayıb. Ələ yüksəkdi ki, aşağı baxanda baş gicəlləndirir. Yüksəklik qorxusu olanların üstündən keçməsi məsləhət deyil. 7 tiyaddan ibarət olan körpü qorxusuz formada inşa edilib.

Gədəbəylilər

Gədəbəylilərin bəzən ayrım adlandırılır. Ayrım, burada işləyən qədim türk tayfasının adıdır. Birlər, yerli dənə diligə desək, pərdəyə bəyən aymayaraq dağlara üz tutmuş döyüşkən türklərdir. Başqa bir ehtimal.

Maymun QANLI KÖRPU 19-cu əsr

Famous "Bloody bridge" in Gədəbəy

Maymun QANLI KÖRPU 19-cu əsr

Famous "Bloody bridge" in Gədəbəy 19th century

Saratovka qubiristanigida antik hay dastlari
Ancient gravestones in Saratovka cemetery

The Bloody Bridge

This name was given to the bridge because of an accident. They say that a carriage transporting workers to mines overturned on this bridge and fell into an abyss. After this incident, which killed all the passengers of the carriage, people called this place a bloody bridge. It is so high that you feel dizzy when you look down. Those who are afraid of heights should not use the bridge. The bridge has seven arches and was built in a bow-shaped form.

Gadabay people

The people of the western region, including Gadabay, are called Ayrim. Although it means a slow and rude person, the etymology of the word has a completely different explanation. Ayrim is the name of an ancient Turkic tribe living here. According to local residents, the Ayrim were bellicose Turks who refused to obey the shah and retreated into the mountains.

According to another assumption, those who can tell fortunes by looking at the moon are called Ayrim. Ay (moon) is a heavenly body, rum is good news or informer. In the ancient Turkic language, rim meant foretelling, knowing and comprehending. In the Dada Qorqud epos, Ayrim meant a leader, an elder or God who foretold future events. The area used to be populated by astronomers who studied heavenly bodies and astronomy. This is proved by old observatories here, but no scientific research has been carried out at them.

According to another theory, the Greeks who moved to Caucasian Albania in the 7th-8th centuries called locals "ay rum" because they did not understand their language. In Turkish, Rum is used as a synonym for Greek.

Ayrim or ayrum means brave, courageous and quick. In Sak culture, this word was used as meaning "a creative spirit". Kipchak tribes used the word ay as a name meaning a hero. At the same time, Ayrim is mentioned as a tribe name in Oguz eposes; it is related to the name of a tribe that lived in the mountains and foothills.

History books describe ancient Albanians as white-faced, tall and beautiful people with fair hair and coloured eyes. People who meet this definition live in Gadabay's remote villages. As Germans and Slavs settled here in the 19th century, the ethnic composition of Gadabay changed.

Russians in Gadabay

In the middle of the 19th century, the tsar ordered the resettlement of some Christian sects to remote parts of the empire due to religious differences. According to another theory, it was in fact part of the covert policy of Russification in the empire. The Molokans who came to Azerbaijan and Gadabay settled in the villages of Slavyanka, Ivanovka and Saratovka here. The Russian Slavic villages are very different from Azerbaijani villages. The well-planned houses and comfortable roads that were built about 150 years ago are still intact.

Remains of the Gadabay bridge

The Albanian temple in the village of Girdarbag

mala gora, aya haqib bilənlərə də ayırım deyirlər. Ay səmə cismi, rum müjdə, xos xabir, xəbərlər kimi tərif olunur. Rım" qadın türklərlərdə bir şeyin əvvəlcədən başlanması haqqında rəhbər verən, bilmək, anlamaq mənalılarında işlənildir. Ayırım "Dədə Qorqud" dastanında haş hilon, aysaqal qaxud olacaq hadisələri əvvəlcədən məlumat verən tanrı deməkdir. Daha bir fərziyyəyə görə, VII - VIII əsrlərdə Qafqaz Albaniyasına köçmüş yunanlar yerlilərin dilindən anlamadıqları üçün onlara "ay rum" deyə müraciət ediblər. Türkcə yunan sözünün sinonimi kimi rum koloniası işlədilir. XIX əsrdə Gədnəbəyə almanların və slavyanların yerləşməsiylə buranın etnik tərkibi dəyişdi.

Gədəbəyə ruslar

XIX əsrin ortalarında dini fikir ayrılıqlarına görə Cərin əmrilə bəzi xristian sektaları imperiyanın ucaqri əyalətlərinə sürgün edildi. Başqa bir versiyaya görə bu, əslində imperiyanın gırılı ruslaşdırma siyasətinin bir parçası idi. Azərbaycana, Gədəbəyə qədər qalıb çıxan malakanlar butada Slavyanka, Ivanovka və Saratovka kəndlilərində məskunlaşdılar. Rus - slavyan kəndləri Azərbaycanlıların yaşadığı kəndlərdən çox fərqlənir. Təxminən 150 il əvvəl planlı şəkildə salınan evlər və salıqlı, rahat küçələr indiyədək olduğu kimi durur.

Novosaratovka kəndi

Gədəbəyə ilk ruslar 1831-ci ildə ayaq basdı. Sürgün edilmiş 12 malakan ailə Novosaratovka kəndinə yerləşdi. Maraqlıdır ki, burada yaşayan ruslar Azərbaycan dilində Gədəbəy ləhcəsi ilə danışılar. Malakan kəndlilərinin memarı quruluşu və məişəti ilə fərqlidir ki, buralara yolu düşən Azərbaycanda olduğunu unudur. Ruslar köhnə adət - ənənələrin, mətbəxinin, musiqilərinin yasaqlar. Bir yerdə yığılıb qəriməndə calır, cəstusca oxuyur, rəqs edirlər. Birliləri gələndə, klassik rus hamamlarına od salır, qonaqlarını məşhur supurqalarıyla doyadılayıb yaxşıca cimdirlirlər. Yaxda Saratovkədə ev kətrəliqlə qalmaq mümkündür.

Alban məbədi

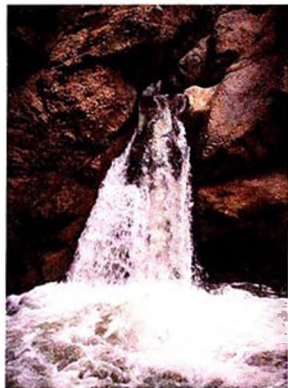
Saratovka kəndində 1535-ci ilə aid Alban kilsəsi var. Bu tarixi kilsələrdən istifadə etməyən malakanlar dini ibadətlikləri evlərində gərmə yedirlirlər. Deyilənlərə görə, bu vaxt bir kilsənin üzərində qarlı isərarlı olan daş hörgü var imis. Daha sonra bu daş və kilsədəki böyük xac müəmmalı şəkildə yoxa çıxdı.

Fındıqlı

Novosaratovkanın yaxınlığında Fındıqlı deyilən yerdə əvvəllər çox böyük fındıq bağları olub. Ekoturizm zonası elan edilən əraziyə daxil turist marşrutu təşkil olunur. Burada bir neçə maraqlı fındıqlı sahəsi var. Azərbaycan ərazisindəki ən qədim qəbiristanlıqlardan biri Saratovkədə yerləşir. Buradakı daşların üzərindəki ümumi təxminən dördüncü əsrdə. Qəbiristanı çoxu ilkin ulu əvələrdə aid edilirdi.

Novoivanovka kəndi

Saratovkadan bir neçə km aralıda yerləşir. Neftçilərin mənzərəyə olan kənddə rus mədəniyyəti muzeyi yaradılıb. 1985-ci ildən başlayan qəndinqurma siyasətindən sonra qədim sosial - vəziyyət və cəmiyyət bəzələri nəticəsində cəmiyyət burdan kəndə indi kəndə qalıb. 15 - 20 mətər qışqır rus qışqırtı.

Saratovka kəndindəki fındıqlı sahə.

Fındıqlı mənzərəsi Saratovka kəndində.

The village of Novosaratovk

The first Russians came to Gadabay in 1831. Twelve exiled Molokan families settled in the village of Novosaratovka. It is interesting that the Russians living here speak Azerbaijani with a Gadabay accent. The architectural structure and lifestyle of Molokan villages is so different that anyone who comes here forgets that they are in Azerbaijan. The Russians have maintained their customs, cuisine and music. They get together to play the accordion, sing chastushkas and dance. When someone comes here, they turn on classical Russian baths and bathe the guests with their famous brooms. In summer, it is possible to rent a house and stay in Saratovka.

Saratovka kəndi - Albani məbədi

Saratovka village The Albanian temple

The Albanian temple

In the village of Saratovka, there is an Albanian temple built in 1535. The Molokans do not use these historical churches, preferring to administer their religious rites at home. They say that there used to be a stone inscription on this church. This stone inscription and the big cross in the church mysteriously disappeared later.

Findiqli

There used to be big nut gardens in a place called Findiqli near Novosaratovka. An internal tourist route is being organized to the territory which has been declared a zone of ecotourism. There is a multi-storey waterfall called Findiqli here.

The village of Novoivanovka

It is located several kilometres away from Saratovka. A Russian culture museum has been set up in the village which has an astonishing view. As a result of the social situation and Armenian aggression after the beginning of the policy of perestroika in 1985, people moved out of here. Currently, there are only 15-20 Russians living in the village. Novoivanovka is the last population centre on Gadabay's 123 km border with Armenia. The previous name of Novoivanovka was Qarapapaq and some time later, Seyidlari.

The White Church

Novoivanovka's most famous monument is the White Mosque located several kilometres away from the village. After the Russians arrived here, they called it "Mechetka". The monument's original name is the White Church. The 4th century historical church is Gadabay's most ancient Albanian church. Unlike other similar buildings, it is white, which is why it is called the White Church. The White Church was built from local riverbed stones. Ethnographic symbols of the Albanian period are engraved on its stones.

The village of Slavyanka

Slavyanka is a picturesque village at the entrance to Gadabay. Resembling Russian fairy tales with its coloured wood and classical houses, Slavyanka is known for its yellow raspberries and raspberry jam. This

Novotivnovka Gədəbəyin Ermənistanla 123 km-lik sərhəd zolaqında yerləşən son qəsəbə mənəcəsinin əvvəlki adı Qarapapaq, bir müddət də Səqidlər kəndi olub.

Ağ kilsə

Novotivnovkanın ən məşhur abidəsi kənddən bir neçə km aralıda yerləşən "Ağ məscid"dir. Ruslar buraya gəldikdən sonra buna "Meçetka" deyiblər. Abidənin orijinal adı isə "Ağ kilsə"dür. IV əsi tarixi kilsəsi Gədəbəyin ən qədim Albən abidələrindəndir. Digər bənzər tikililərdən fərqli olaraq nisbətən ağ rəngə çaldığı üçün belə çağırırlar. Ağ kilsə yerli caldaslardan hünərlüb, üzərindəki daşlara Albən dövrünə aid etnoqrafik işarələr həkk olunub.

Slavyanka kəndi

Gədəbəyin girişində yerləşən mənzərəli kənddir. Rəngli taxtali, klassik evləri rus nağıllarını xatırladan Slavyanka səli rəngli mozağu və ondan hazırlanan mürəbbəsi ilə məşhurdur. Gilameyvanın bu sortu Azərbaycanla yalnız bu kənddə yetişdirilir. əvvəlki adı Qızılca yaylağı olub. Kürəli zona hesab edilir. Qızmar yayda sahədə temperatur 40 dərəcəyə çatanda, burada istilik 18 - 20 dərəcədən yuxarı qalxmır. İyul ayında dağların yamacı lələklərlə dolu olur. Slavyanka kəndindəki mineral bulaqlarının yanında, kəndin yuxarı və aşağı bəzlərində yeni açılan otellar yay fəslində fəaliyyət göstərir. Slavyankada kənd camaatı mənilik tarixi abidələrlə ic - lə qəsəbə. Qədim Oquz qəbiristanlığındakı nəhəng qəbir daşları diqqət cəkir.

Tarixi abidələri

Gədəbəydəki tarixi mədəniyyət abidələrinin eradan əvvəl XII - VII əsrləri əhatə etdiyi deyirlər. arızadan tapılan və son tunc - ilk dəmir dövrünə aid edilən müxtəlif alətlər, çoxlu bəzək əşyaları o vaxtlar Gədəbəydə sənətkarlığın gülsək səviyyədə olduğundan xəbər verir. XII əsr inqol işğalından əvvəl burada artıq Gədəbəy qaləsi olub. Həmin qalanın xarabalığı keçən əsrdə mis istehsal edilən və yerləşmə mərkəzinə çevrilən Mədən qəsəbəsinə tapılıb.

Qız qaləsi

Səyüdlü kəndində, Samkir çayının üstündə yerləşən möhtəşəm tikilidir. "Nəmərdqala" adı ilə də tanınan abidə ilə mürəkkəb coğrafi mövqedədir ki, oraya hər deyəndə getmək olmur. Sıldırım qaya üzərindəki qalanın hündürlüyü 15 metrə qədərdir. Yalnız yağışların çox az olduğu quraq yay aylarında qalaya çıxmaq mümkündür. Yağışlar zamanı çay dəşərək təhlükə yaradır və qalaya çıxmaq qeyri - mümkün edir.

Ünvanı görünüşünə görə Dəvəçidəki Cıraçqalaya bənzəyən Qız qaləsinin Sasanilər dövründə, V - VI əsrlərdə inşa edildiyini ehtimal edilir.

Tala kilsəsi

Rəyonun yuxarı hissəsindəki meşəlikdə, tala adlanan arızədə yerləşən qədim kilsədir. Yaşılhırlar arasında itmiş abidənin içində müxtəlif dərin oyuqlar var. Buradan müxtəlif istiqamətlərdə təmüllən qazıldığı anlaşıdır. Vəzifə ibadətə nə olduğunu deyirlər.

İvanovka kəndində Ağkilsə

Ağkilsə in İvanovka kəndinə

İvanovka kəndində Ağkilsə

Ağkilsə in İvanovka kəndinə

sort of berry grows only in this village in Azerbaijan. Its previous name was Qizilja. The village is regarded as a resort. While the temperatures reach 40 degrees in the town in the heat of summer, the temperatures here do not rise above 18-20 degrees. In July, mountain slopes are full of poppies. New hotels near mineral springs in Slavyanka and in the upper and lower parts of the village are open in summer.

The villagers in Slavyanka live side by side with 1,000-year-old historical monuments. Huge tombstones in the ancient Oguz graveyard draw attention.

History and historical monuments

It is believed that historical and cultural monuments in Gadabay belong to the 12th-7th centuries BC. Various tools and jewels that have been found in the territory and belong to the late Bronze Age and the early Iron Age prove that craftsmanship was well-developed in Gadabay at the time. Before the Mongol invasion in the 12th century, Gadabay Castle already existed here. The ruins of the castle were found in the settlement of Madan (mine) where copper was produced in the past century.

Maiden's Tower

The tower is a huge building located in the village of Soyudlu on the bank of the Shamkir River. The castle, which is also known under the name of Namardqala, is situated in such a complicated geographical area that it is almost impossible to get there. The height of the castle, which is located on a steep rock, is up to 15 metres. It is possible to get to the castle only in arid summer months when rainfalls are rare. During the rains, the river bursts its banks and poses a threat, and it is impossible to get to the castle.

The Maiden's Tower, which resembles Chiragqala in Davachi, is believed to have been built under Sassanid rule in the 5th-6th centuries.

The Tala Church

It is an ancient church located in a forest in the upper part of the district in an area called Tala. There are various deep dents on the monument which is hidden behind trees. It is believed that tunnels going in different directions were built here. They say that it used to be a prayer room.

The village of Boyuk Qaramurad

The village is situated at the foot of Mount Shahdag on the bank of the Qaramurad River. The name of this population centre with a perfect view is understood to mean a great and brave person. In 1888-1891, the German scientist Waldemar Belk carried out archaeological excavations on the territory of Qaramurad. He opened ancient graves and found gold, silver and bronze jewels and weapons inside. He made a list of things found in the graves and took all of them to Germany. Now those documents and things are kept at the Berlin Museum.

Gadabay, Tala alban mabedi

The Tala temple in Gadabay

Boyük Qaramurad kəndi

Sahdag əyalətində, Qaramurad çayının sahilində yerləşir. Mükəmməl mənzərəsi olan bu yaşayış obyektinin altının mənasını böyük, ıqid insan kimi izah edirlər. 1888 - 1891 - ci illərdə alman alimi Valdemar Belk Boyük Qaramurad ərazisində arxeoloji qazıntı işləri aparıb. Qədim qəbirləri açıb. İçindən qızıl, gümüş, tunc bəzək əşyaları, silah tapıb və bunların hamısını Almaniyaya aparıb. İndi həmin sandıqlar və əşyalar Berlin muzeyində saxlanılır.

Zəngli Kilsə (V - VII əsrlər)

Boyük Qaramurad kəndinin ən məşhur tarixi abidəsi V-VII - əsrlərə aiddir. XII - XIII əsrlərdə yenidən bərpa edildikdən sonra bu guncu formasını alıb. Bəzi mənbələrdə 1634-cü ildə inşa edildiyi yazılır. Yerlilərdən buna nədən Zəngli Kilsə deyildiyini soruşduq. Sən demə, kilsənin tavanından nəhəng dəmir zəng asılıbmış. Bu zənga dəmirə vurulduğu zaman ringillili səs ətrafa yayılmış. 1960-cı illərdə kilsənin zəngi müəmmali şəkildə yoxa çıxıb. Kondlilər ogurlandığını güman edirlər. Məbədin divarlarına müxtəlif ölçülü formalı daşlar və naqışlar döyülmüş. Deyilənlərə görə vaxtilə bu məbəddən karvanəsiray kimi də istifadə edilirdi.

Qızıltorpaq, Cəldas, Səbatkecmər və digər bir çox kondlilərdə, eləcə də rayon mərkəzindəki Tələ dəyilən ərazidə Qafqaz Albəniyası dönməndən qalma çox sayda məbəd indiyədək durur. Sahdagın əyalətində, Səmkir çayı sahilində yerləşən Qalakənd uca dağların, six meşələrin qoynunda salınmış əli yerüstü etnik muzeydir. 11 monastir var. Kənddəki evlərin demək olar hamısında orta əsrlərə aid xatirələr var. Kənd sakinlərinin biri həyatlarında kərtəf akmək istəyərkən, torpağın altından nəhəng beton parçası çıxarır. Bu, üstündə çox iri və bəzəkli daşlar və qədim alifbə ilə yazıları olan iri qablı daşdır. Burada alına bel alıb hərəni qəzsən, antik dövrdən qalma əsarlərə rastlamaq normal hal sayılır. Gədəbəydə 30 qalaca var. Bir tona yaxın ağırlığı olan nəhəng daşlardan inşa edilmiş strateji əhəmiyyətli obyektlər. Güzgü qalacaları deyirlər. Bunlar müdafiə məqsədli gözetici qurğulardır.

Korəyli qalası (V-VII əsrlər)

Buna Cəvənsir qalası da deyirlər. Dəniz səviyyəsindən iki min metr yüksəklikdə yerləşir. Bu, əslində 62 dövrəyə görə hər tərəfli olan qala - şəhərdir. V-VII əsrlərə aid tarixi abidədir. Albəni hökumətinin son dönmələrində, Girdman dövlətinin knyazı Cəvənsirin atası Vətəşdat tərəfindən inşa edilərək Düşmənlə təhlükəsi olduğu zaman hökmdar ailəsi və yaxınlarının sığındığı, sığınacaq qayınan üstündə tikilmiş strateji əhəmiyyətli möhkəmə müdafiə kompleksidir. Qalanın Cəvənsir və Korəyliyə aid olması isə belə izah edilir. Tarixi abidə kimi Albəni dövrünü əks etdirsə də, XVI-XVII əsrlərdə Korəylinin ixtiyarında olmuş Korəyli adıyla bağlı yerlər Gədəbəydə cəzdir. Korəyli dərəsi, Korəyli dağı və səli. Bu qalanın Korəylinin Azərbaycanı əsas sığınacaqlarından biri olduğu güman edilir.

Korəyli kəndi?

Türk xalqlarının ortaq elinədir. XVI - XVII əsrlərdə Osmanlı imperiyası və Azərbaycanın bir çox ərazilərini bürüyən kəndli üsyanlarından birinə Korəyli başçılıq edirdi. Rəvayətdə quraşlı adı Rəvən olmuş. Pədyahın əmriylə qorallı cəsarətli atasının bir halına qəzəblənən Rəvən özünə o qəndən Korəyli ləqəbini seçərək ədalətli zülmə qarşı mübarizəyə başlayır.

Korəyli qalasındakı kəndli

The views from Korəyli castle

Korəyli qalasındakı kəndli

The views from Korəyli castle

The Bell Church (5th-7th centuries)

The most famous historical monument in the village of Boyuk Qaramurad belongs to the 5th-7th centuries. It took its current shape after being restored in the 12th-13th centuries. Some sources say that it was built in 1634. We asked locals why they call it the Bell Church. It turned out that a huge iron bell used to hang from the ceiling of the church. The chimes of the bell could be heard all around. In 1960, the bell mysteriously disappeared from the church. The villagers assume that it was stolen. Crosses and patterns of different forms are engraved on the walls of the temple. They say that this temple was used as a caravanserai.

In Qiziltorpaq, Chaldash, Sabatkechmaz villages also in the area called Tala which is in district center there are a lot of temples has been left over from the time of Caucasian Albania period. Qalakand is located at the foot of Mount Shahdag on the bank of the Shamkir River. The village, which is situated too far from the town in the mountains and dense forests, is a real ethnic museum. There are 11 monasteries in Qalakand alone. Almost all homes in the village have medieval maps. A villager discovered a big piece of concrete as he tried to plant potatoes in his courtyard. It was a big tombstone with big and decorative crosses and inscriptions in an ancient alphabet. Getting a shovel and digging out works left over from the antique period is regarded as normal here. There are 30 small castles in Gadabay. These small castles, built from huge stones weighing about one tonne, are of strategic importance. They are called Oguz castles. The small castles are defensive look-out stations.

Koroglu Castle (5th-7th centuries)

It is also called Javanshir Castle. It is located 2,000 metres above sea level. In fact, it was a comfortable castle and city in its time. It is a monument belonging to the 5th-7th centuries. It was built in the final days of Albanian rule by Varastirdat, the father of the prince of the Girdman state, Javanshir. It is a huge defensive complex of strategic importance built on a steep rock where the ruler and his families and loved ones took refuge during an enemy attack.

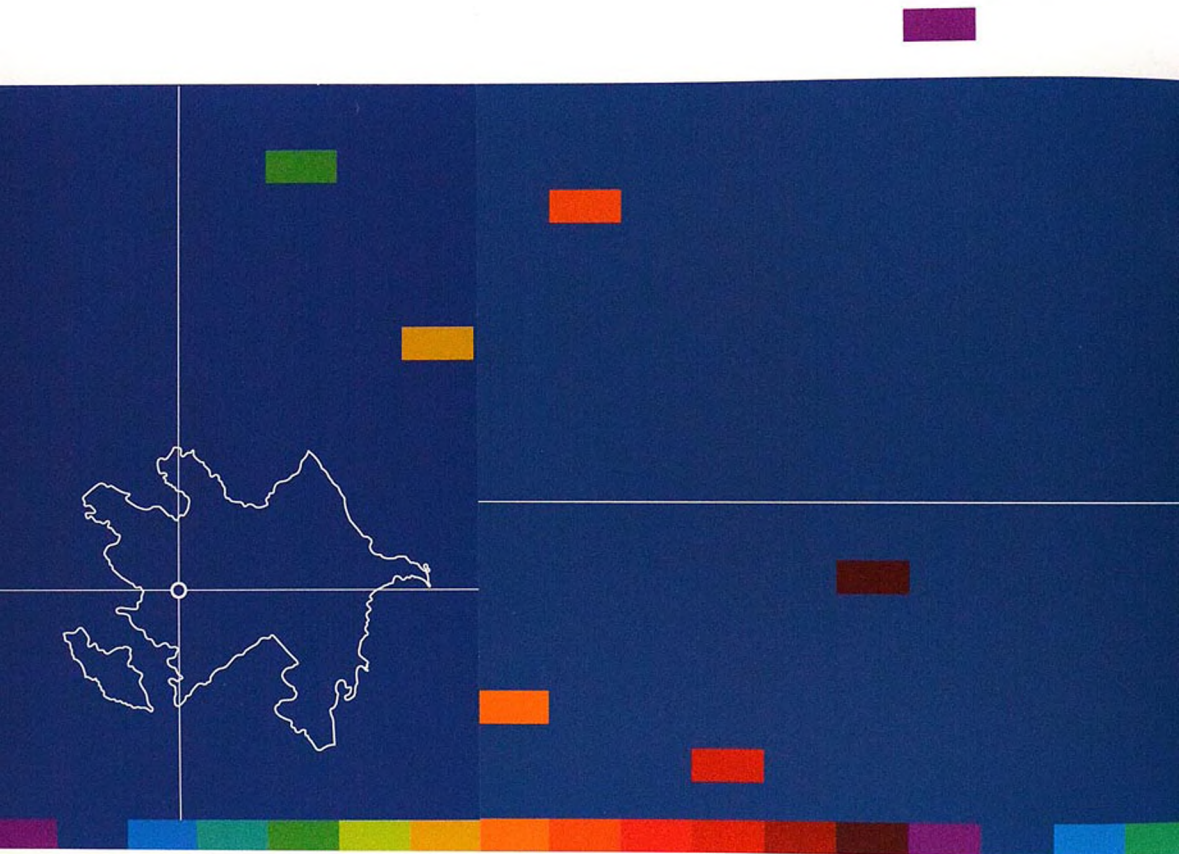
The belonging of the castle to Javanshir and Koroglu is explained in the following way. Although as a historical monument, it belongs to the Albanian period, it was controlled by Koroglu in the 16th-17th centuries. There are many places linked to Koroglu's name in Gadabay – the Koroglu gorge, Mount Koroglu and so on. It is believed that the castle was one of Koroglu's main havens in Azerbaijan.

Who is Koroglu?

Koroglu is a mystical people's hero for all Turkic peoples. In the 16th-17th centuries, the Ottoman Empire and many parts of Azerbaijan were engulfed in a peasant movement. One of these peasant uprisings was led by Koroglu. Legend has it that Koroglu's real name was Rovshan. His father Ali had his eyes put out. Entraged by the condition of his father who had his eyes put out on orders from the monarch, Rovshan chose the nickname Koroglu (blind man's son) and started fighting injustice.

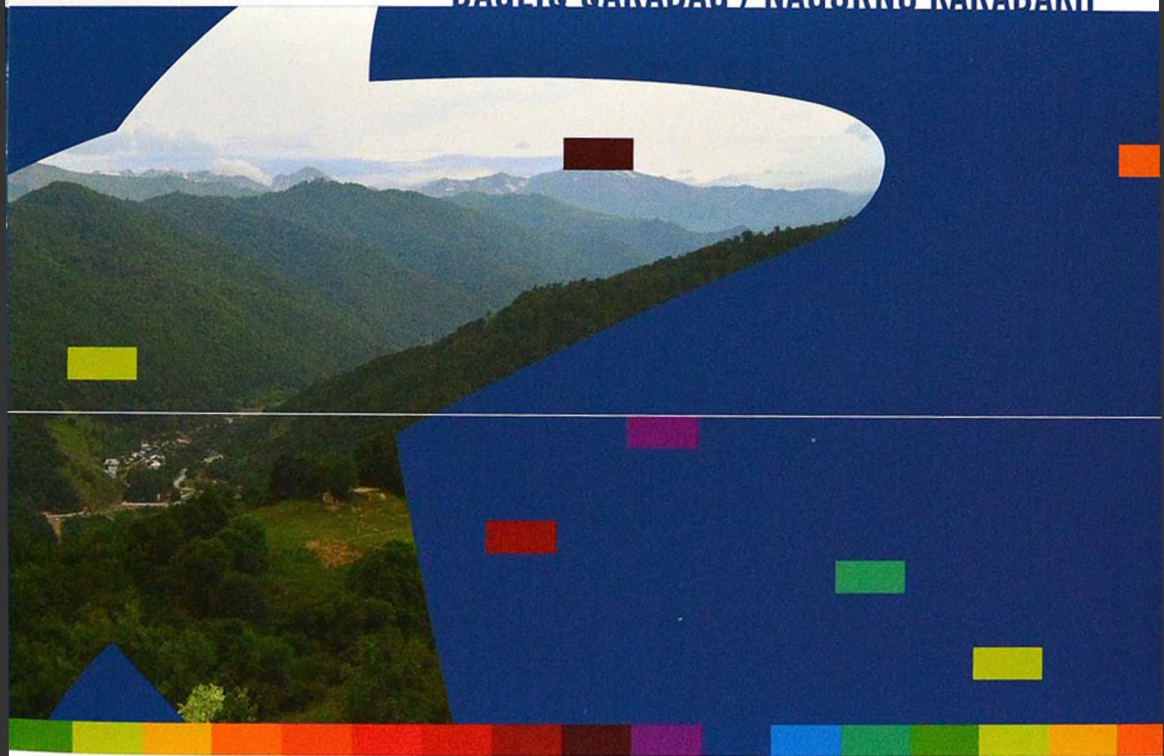

DAĞLIQ QARABAĞ / NAGORNO KARABAKH

Nagorno-Karabakh

Nagorno-Karabakh is situated in western Azerbaijan on the border with Armenia and Iran. It covers the districts of Kalbajar, Tartar, Barda, Agjabadi, Agdam, Khojavand, Fuzuli, Jabrayil, Zangilan, Qubadli, Lachin, Shusha, Khojali and Khankandi. This historical Azerbaijani region, which has been populated by Azerbaijanis and Armenians, is occupied by the Armenian armed forces.

A brief historical note

Historically, Karabakh has formed part of Caucasian Albania. After the Karabakh Khanate, a local feudal state, was occupied by the Russian Empire in 1813, thousands of Armenian families were resettled in the region from the Ottoman Empire and Iran. After the demographic explosion which followed this policy of resettlement, the Nagorno-Karabakh Autonomous Region was established on Azerbaijani lands in the Soviet Union in 1923. In 1989, the autonomy was abolished by the decision of the Azerbaijani parliament. The ethnic clashes that happened in the region in 1988 and Armenia's attempts to annex the NKAR led to a war between the two states. The Armenian army occupied the NKAR and six surrounding districts. A cease-fire was signed in Bishkek in 1994. Although the cease-fire is still in force, gunshots can still be frequently heard on the front line. The civilian population is suffering from these shootouts.

Karabakh

I did not visit, travel, see, taste and know Karabakh. That's why I cannot write anything. My heart aches. While filming the village of Karchivan from a height of 1,500 metres in August 2005, people surrounded us. It became known that the residents of the village were refugees from Shusha and Lachin. One of them, a very old woman said in the sweet Karabakh accent: "You are not a girl that would climb those mountains all day long with a burden on your back. When will you go to Shusha? The main place to film is Shusha, my daughter." She hugged me and cried. This was the first time that I did not find a word to say, and I felt very depressed. For 17 years now, the more than one million displaced persons have been waiting to return to their homes. A whole generation of Karabakhis is growing without Karabakh in Azerbaijan. Azerbaijan is living with a dream of Karabakh. Me too. Let's hope that this dream will come true one day...

Kalbajar : Occupied on 2 April 1992
Khojavand : Occupied on 2 October 1992
Agdam : Occupied on 23 June 1993
Lachin : Occupied on 18 May 1993
Shusha : Occupied on 8 May 1993
Khojali : Occupied on 26 February 1992
Jabrayil : Occupied on 23 August 1993

Fizuli : Occupied on 23 August 1993
Qubadli : Occupied on 31 August 1993
Zangilan : Occupied on 29 October 1993
Agdara : Occupied on 7 June 1992
Khankandi : Occupied on 26 December 1991
Hadrut : Communications were severed in 1992
Asgaran : All communications were severed in 1992

Dağlıq Qarabağ

Azərbaycanın qərb hissəsində, Ermənistan və İranla sərhəd bölgədə yerləşir. Kalbəcər, Tartar, Barda, Ağcabədi, Ağdam, Xocavənd, Fizulı, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Ləçin, Şuşa, Xocalı, Xankəndi rayonlarını əhatə edir. Tarixən azərbaycanlılarla yerli ermənilərin birgə yaşadığı bu tarixi Azərbaycan ərazisi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilib.

Qısa tarixi arayış

Qarabağ torpaqları tarixən Qafqaz Albaniyasının tərkibində olub. 1813-cü ildə yerli feodal dövlət olan Qarabağ xanlığı Rusiya İmperiyası tərəfindən işğal edildikdən sonra əraziyə Osmanlı və İrəndən minlərlə erməni ailəsi köçürülməyə başlandı. Bu köçürmə siyasəti nəticəsində yaşanan demografik partlayışdan sonra, 1923-cü ildə SSRİ tərkibindəki Azərbaycan torpaqlarında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti quruldu. 1989-cu ildə Azərbaycan Parlamentinin sərəncamıyla muxtariyyət ləğv edildi. 1988-ci ildə bölgədə baş verən etnik qarşıdurmalar və Ermənistanın DQMV - ni özünə birləşdirmə tələbləri iki dövlət arasında müharibəyə səbəb oldu. Ermənistan ordusu DQMV - ni və ona bittişik 6 rayonu işğal etdi. 1994-cü ildə Bishkekda atəşkəs sazişi imzalandı. Atəşkəs müqaviləsi bu günə qədər qüvvədə olsa da, cəbhə xəttində tez - tez güllə səsləri eşidilir. Bu atışmalardan dinc əhali azıyyat çəkir.

Qarabağa

Getmədim, gəzmədim, görmədim, dadmadım, bilmirəm. Ona görə də heç nə yazı bilmirəm. Ürəyimdə 1 xal qaldı. 2005-ci ilin may ayında Ağsunun təxminən 1500 metr yüksəkliyində yerləşən Karcivan kəndində çəkilişdəyikən camaat başımıza yıxıldı. Məlum oldu ki, kənd sakinləri Şuşa və Ləçin qaçıqlımları. Onların içərisində yalnızca 1 nəfər işğırın Qarabağ lahcasıyla: "Biy, san belində yükü bütün gün o dağı dəşən gəzən qız deyilsən? Bəs Şuşaya nə vaxt gedəcəksiniz? əsas çəkiliş yer oradadır, başına dönüm" - dedi və mənı qucaqlayıb əylədi. İlk dəfə cavab verməyə söz tapmadığım üçün özümü çox aciz hiss etdim. 17 ildir Azərbaycanda 1 milyondan artıq məcburi köçkün bir gün tarixi vatanlarına geri dönəcəkləri günü gözləyərək yaşayır. Azərbaycanda bir nəsil qarabağlı qarabağsız böyüyür. Azərbaycan Qarabağ xəyalı ilə yaşayır. Elə mən də. Bir gün bu xəyalın gerçək olacağına ümid edərək...

Kalbəcər : 1992-ci il aprelin 2-də işğal edilib.

Xocavənd : 1992-ci il oktyabrın 2-də işğal edilib.

Ağdam : 1993-cü il iyulun 23-də işğal edilib.

Ləçin : 1992-ci il mayın 18-də işğal edilib.

Şuşa : 1992-ci il mayın 8-də işğal edilib.

Xocalı : 1992-ci il fevralın 26-də işğal edilib.

Cəbrayıl : 1993-cü il avqustun 23-də işğal edilib.

Füzulı : 1993-cü il avqustun 23-də işğal edilib.

Qubadlı : 1993-cü il avqustun 31-də işğal edilib.

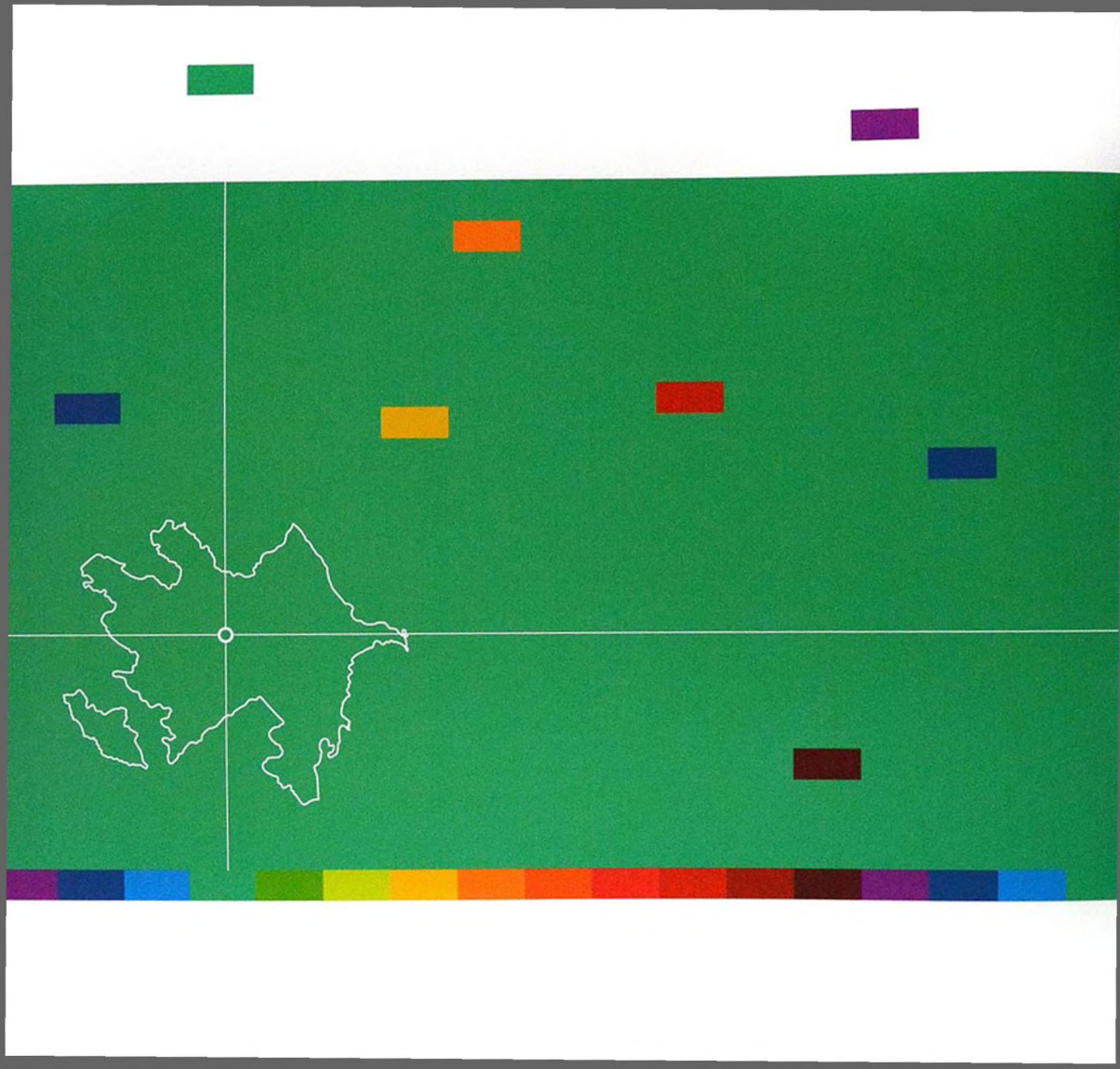
Zəngilan : 1993-cü il oktyabrın 29-də işğal edilib.

Ağdərə : 1992-ci il iyulun 7-də işğal edilib.

Xankəndi : 1991-ci il dekabrın 26-də işğal edilib.

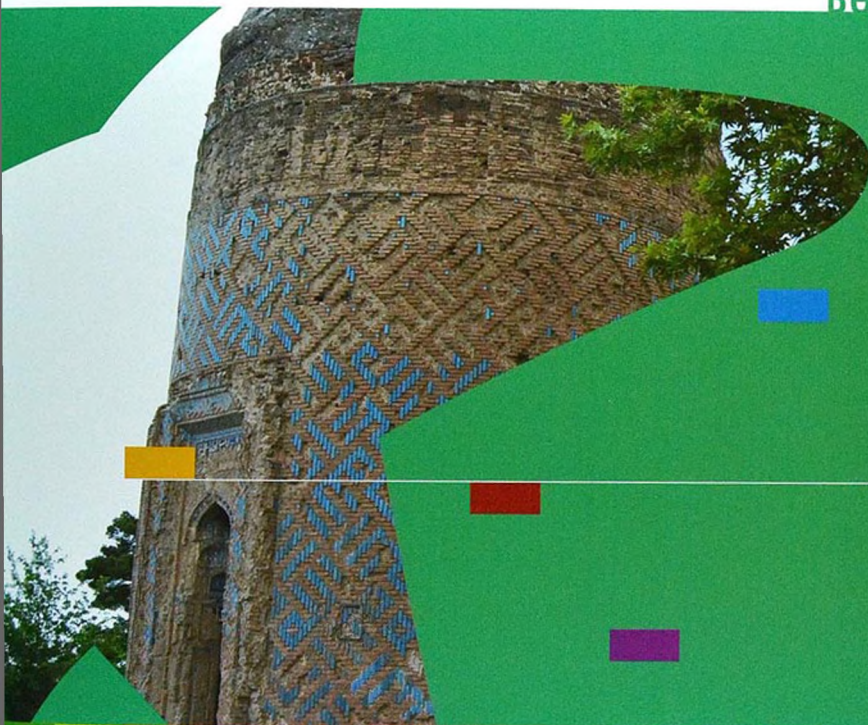
Hadrut : 1992-ci ildən əlaqələr kəsilib.

Əsgəran : 1992-ci ildən bütün əlaqələr kəsilib.

BƏRDƏ / BARDĀ

Bardə

Those who visit Bardə for the first time find it difficult to believe that Bardə used to be a developed and large trade centre and the capital of the most powerful antique state in the Caucasus. There is not a single trace left from the city's legendary past. A difficult page in the history of Bardə began in the 1990s. The war that broke out in Nagorno-Karabakh turned people into refugees. Some of the residents of Agdam, Lachin and Kalbajar took refuge in the closest place – Bardə. The reason is believed to be that those people were engaged mainly in cattle-breeding. Since 1993, Bardə has hosted as many refugees and displaced persons as its own population.

Note

The distance between Baku and Bardə is 314 km. As a district, it was established in 1930. It is situated in the northwest of the Kura-Araz plain and in the centre of the Karabakh steppe. The Tartar and Khachin rivers, as well as the Yukhari Karabakh canal pass through the district. The Kura River flows along the border of the district. On the right-hand side of the Tartar road, there are two lakes and a hot sulphur water spring – Istisu, while the Agali Lake is situated at a distance of 23 km and the village of Muganli near the mineral water spring.

Soltanbud

It is a common name given to the area. There is a hill called Soltanbud near a forest under the same name. Until recently, there were even seven hills here. After that, the hills were dug out and plundered in the belief that there were treasures in them. It is not known what was found in those hills, but out of the seven hills, only the biggest one Soltanbud was left. There are various legends about this place. It is believed that the hills emerged during the Mongol invasion. Mongol soldiers who fought for a long time and travelled a lot buried their dead commanders in those places. As part of the ritual, each Mongol soldier threw a handful of land on the grave. Thus, every grave turned into a big hill. The seven hills – the Soltanbud harrows – are regarded as graves from the same series.

A gate between the Karabakh mountains and plains

Bardə, which was called a gate between the Karabakh mountains and plains, was regarded as an important cultural and political centre between Tabriz and Ganja. Houses built from burnt bricks, baths, caravanserais, gardens, fields and bazaars in Bardə, which was once compared with the city of Baghdad for its beauty and wealth, used to be a talking point. Bardə is often mentioned in works by travellers and writers of various times. In his work "Roads and Countries", Ibn Khordadbeh (10th century) reported about trade routes going through the last capital of Aram, Bardə, and the city's administrative structure. Nizami Ganjavi, who visited Bardə in the 12th century, liked this place so much that he praised and admired the city in his "Isgandarnamah".

Bardə is so beautiful, so handsome,
In summer and winter, it is flourishing all the time.

Bardə qızılma qırı

Entrance to Bardə fortress

Bardə

Bardəyə ilk dəfə gedənlər buranı bir vaxtlar əslində inkişaf etmiş böyük ticarət mərkəzi, eləcə də Qafqazın ən qüdrətli antik dövlətinin paytaxtı ola biləcəyinə bir az şübhə inanırlar. Sahənin əfsanəvi keçmişindən əsər - əlamət qalmayıb. 1990 - cı illərdən isə Bardənin tarixində cətin sahifə açılıb. Dağılıq Qarabəgdə başlayan müharibə insanları qurud-yuvalarından didərgin salıb. Ağdını, Ləcin və Kalbəcər camaatının bir qismi ən yaxın quruda, Bardəyə sığınib. 1993 - cü ildən etibarən Bardə əhəlisinin sayı qədər məcburi köçkünə ev sahibliyi edir.

Arayış

Bakı - Bardə arasında məsafə 314 kmdir. Rayon kimi 1930 - cü ildə yaradılıb. Kür - Araz ovalığının şimal - qərb hissəsində, Qarabəg düzünün mərkəzində yerləşir. Tartar və Xaçın çayları, eləcə də Yuxarı Qarabəg kanalı rayonun ərazisindən keçir. Kür çayı rayon sərhəddi boyunca axır. Mərkəzdən 3 km məsafədə, Tartar yolunun sağ tərəfində 2 qol və qaynar kukurdulu su bulağı - İstisu, 23 km aralıda isə Ağalı gölü, Mugaanlı kəndi yaxınlığında mineral su bulağı yerləşir. Bardə ilə Ağdam arasındakı düzənlikdə məşhur Soltanbud meşəsi yerləşir.

Soltanbud

Əraziyə verilən ümumi addır. Eyniadlı məsənin yaxınlığında Soltanbud tapəsi durur. Yaxın vaxtlara qədər burada 7 belə tapa var idi. Daha sonra içərisində dəfina ola biləcəyi güman edilərək tapələr qazılıb tələməyə başlandı. O dağıntılardan nə tapıldı, nə əldə edildi bilinmir, amma 7 tapədən bu günə qalıb cəlan sadəcə on boyuğu olan Soltanbud qəldi. Bura haqqında cəsədlər əfsanələr gəzir. Deyilənlərə görə, tapələrin yaranma tarixi monqol yürüşləri zamanına gedib çıxır. Uzun müharibələr edən və davamlı səyahətlərdə olan monqol əsgərləri yollarda olan sərkərdələrin həmin yerlərdə dəfn edərləmiş. Adət üzrə məzarə monqol qəburlarındakı əsgərlərin hərəsi bir ovuc torpaq atarmış. Beləcə, hər qəbr normalda olması gözləndiyindən dəfələrlə böyük, tapa şəklində olarmış. 7 tapə - Soltanbud kurtənləri də eyni silsilədən olan qəbirlərdən hesab edilir.

Qarabəğin dağı ilə aranı arasında qapı

Əldirilən Bardə qədim Təbrizlə Gəncə arasında mühüm mədəni və siyasi mərkəzi hesab edilir. Vaxtilə yarasığı və zənginliyinə görə Bağdad şəhəri ilə müqayisə edilən Bardənin bismiş kəpirdən tikilmiş evləri, hamam və karvansarayları, bağ və aqın sahələri, eləcə də bazarları dillərdə dolayıb. Müxtəlif dövrlər məşhur səyyah və yazarlarının əsərlərində Bardənin adına tez - tez rast gəlinir. İbn Xərdəbəh (X əs.) "Yollar və ölkələr kitabı" əsərində Arranın sonuncu paytaxtı olan Bardədən keçən ticarət yolları, şəhərin inizibati quruluşu haqqında məlumat verib. XII əsrdə Bardəyə səyahət edən Nizami Gəncəvi buranı ilə bağlayır ki, "İsgəndərnəmə" poemasında şəhəri uzun - uzun tərifləyərək heyranlığını gizlətmir.

Bardə nə qəşəngdir, necə gözəldir,
Yayı da, qışı da güldür, çiçəkdir...

Bardə qəburları

Belə meşə el Bardə

Quote

"The first city established in the Karabakh region is the city and castle of Barda situated on the Tartar River and three groves away from the Kura River." Mirza Jamal Javanshir Qarabaghi (5th century)

History

Written sources first mention Barda in the 5th century. Although Azerbaijani historian Mirza Jamal Javanshir Qarabaghi says in his work "The History of Karabakh" that Barda was the first city in the Karabakh region, he does not say anything about the history of its establishment. Abbasqulu Bakikhanov (19th century) recorded that the ruins of the city of Barda existed in his time in the country of Karabakh near the bank of the Kura River.

According to historical sources, Barda, which had been developing since the 4th and 5th centuries BC, was regarded as one of the largest cities of the Caucasus 1,500 years ago. Barda was mentioned in the Kirabi Dada Qorqud ballade. Hamdullah Qazvini recorded that Barda was built by Alexander the Great. Qubad, the son of Firuz, renovated it and built a wall around the city. During that time, the city was called Firuzabad for some time. According to Moses Kalankatli, Barda was built under Albanian King Vache II (459-484).

Strabo mentioned a city called Ayniana in the Uti region in lowland Karabakh. One of the first researchers into Barda, Abdurrahim Haqverdiyev said that this city was Barda. Claudius Ptolemy mentioned 29 cities and large settlements in Albania and recorded that between Iberia and the Araz River flowing into the Kura, there was a large settlement called Bakura (Barda).

Ancient Barda

It is located about 5 km away from its current territory. In ancient times, the city consisted of two parts. The city centre which was surrounded by castle walls was called Shahrstan. The part that was called Rabat was home to merchants and a caravanserai. The city's famous Al-Kirkuy bazaar, which turned into one of the most important trade and cultural centres of the Middle and Near East in the 8th-9th centuries, was located near the Barda Gate.

A brief historical note

Under the Sassanids, Barda was a province, in 752 – the centre of the Arran province, and in the 6th-10th centuries – the capital of Albania for about 500 years. In 552, the centre of the Albanian church moved to Barda. In 628, the city was taken over by the Khazars and in 639 by Iranian feudals, however, the Albanian King Javanshir managed to oust them from the city. Under Caliph Othman (644-656), Arab troops seized the city Barda, which was repeatedly attacked and destroyed, was also destroyed during the military campaigns by the Mongols in the 12th century and then by Amir Timur. In 1736, it was totally devastated by Iranian Shah Nadir. After all this, the city went into decline and turned into a small village with a population of only 200-300 people in the second half of the 19th century. Since then, the city has been unable to recover its greatness.

Sitat

"Qarabag vilayətində salınan birinci şəhər Tartar çayının üstündə və Kür çayının 3 uzaqlığında olan Bardə şəhəri və qalasıdır." Mirza Camal Cavanşir Qarabagi (IV əsr)

Tarix

Yazılı mənbələrdə Bardə adına ilk dəfə V əsrdə rast gəlinir. Azərbaycan tarixçisi Mirza Camal Cavanşir Qarabagi "Qarabag tarixi" əsərində Qarabag vilayətində salınan ilk şəhərin Bardə olduğunu qeyd etsə də, yaranma tarixindən bəhs etməyib. A.A.Bakıxanov (XIX əsr) isə Bardə şəhərinin xarabalarının Qarabag olkəsində, Kür çayı sahilində yaxınlığında onun dövründə də mövcud olduğundan xəbər verib.

Tarixi mənbələrə görə, e.ə. IV - V əsrlərdən inkişaf edən Bardə 1500 il əvvəl Qafqazın ən böyük şəhərlərindən biri hesab edilirdi. Kitabı "Dada Qorqud" dastanında Bardənin adı çəkilir. Həmdullah Qazvini bildirir ki, Bardəni Makedoniyalı İsgəndər tikdirdi. Firuzun oğlu Qubad isə onu təmir eldirib, ətrafına divar çəkirdi. Məhz həmin vaxt ərzində şəhər bir müddət Firuzabad adlanıb. Moisey Kalankatlımın məlumatına görə, Bardə Albani hökmdarı II Vəqə dövründə (459 - 484) salınıb.

Strabon Düzan Qarabagdakı Uti vilayətində Ayniana adlı şəhərdən bəhs edir. Bardənin ilk tədqiqatçılarından olan Abdurrahim bəy Həqverdiyev bunun Bardə olduğunu qeyd edib. Klavdiy Ptolomey Albaniyada 29 iri şəhər və yaşayış məntəqəsinin adlarını çəkərək İberiya ilə Kürə tökülən Araz çayı arasında Bakura (Bardə) adlı iri yaşayış məntəqəsinin yerləşdiyini yazıb.

Qədim Bardə

İndiki ərazisindən təqribən 5 km kənarda yerləşib. Qədimdə şəhər iki hissədən ibarət idi. Qala divarları ilə əhatə olunmuş mərkəz Şəhristan adlanırdı. Rabat adlanan hissədə sənətkarlar, tacirlər məhəlləsi və kəvənsaray yerləşirdi. VIII - IX əsrlərdə Yaxın və Orta Şərqlin mühüm ticarət, mədəniyyət mərkəzinə çevrilmiş şəhərin məşhur "al - kürkiy" bazarı Bardə dərvasasının yaxınlığında yerləşirdi.

Qısa tarixi arayış

Sasanilər dövründə Bardə çarşın, 752 - ci ildə Arran vilayətinin mərkəzi, VI - X əsrlərdə, təxminən 500 ilə yaxın müddətdə Albaniyanın paytaxtı olub. 552 - ci ildə Albani kilsəsinin mərkəzi Bardəyə köçürülüb. 628 - ci ildə Xəzərlər tərəfindən işğal olunan şəhər, 639 - cu ildə İran feodalları istilə etsə də, Albani hökmdarı Cavanşir onları şəhərdən qovmaq bacarıb. Xəlifə Osmanın dövründə (644 - 656) arab qoşunları şəhəri tutub. Dəfələrlə başqın və dağıntılara məruz qalan şəhər XII əsrdə monqolların və sonra da əmir Teymurun yürüşündə dağıdılıb. 1736 - ci ildə İran şahı Nadir şəhəri tamamilə viran edib. Bütün bunlardan sonra tamamilə tənəzzül edən şəhər XIX əsrin ikinci yarısında cəmi 200 - 300 nəfər əhaliyə malik kiçik bir kəndə çevrildi. O tarixdən sonra əvvəlki möhtəşəm günlərinə heç cür qayıda bilmədi.

Bardə Cuma məscidi

Cuma mosque in Bardə

Muqaba qalası - Barda türbəsi. 1322-ci il
Nushaba fortress - Barda sepulchre. 1322 year

Barda Imamzadəsi. 14-ci əsr

Imamzadəsi in Barda. 14th century

Note

"After the centre of Caucasian Albania moved from Qabala to Barda, a new period of renaissance began in the development of this ancient city. In the early Middle Ages, it was one of the political, economic and cultural centres of the Middle East. The city is located in Azerbaijan's remotest part. It is built from red bricks and lime and is situated on a plain. According to Al-Istakhri, Barda is a very big city. If you ask me, it is an old note, because nothing has been left of the city. In Azerbaijan, I have met people who lived in Barda and asked them about the city. They said that the city was totally destroyed and very few people live there now. It is almost like a village; it is dangerous to live there, poverty and destitution are obvious, houses have been destroyed and there are traces of plunder everywhere."

Yaqut Al-Hamawi (1179-1229) "The Alphabetical List of Countries" (geographical encyclopedia)

Russians in Barda

Russian fighters who invaded the Caspian basin were aware of the city that was economically developed and was very wealthy. The Russians occupied the city in 943-944, killing 20,000 people and imposing a tax on the population. Everyone was supposed to pay a certain amount of money to save their life. Those who did not pay were executed. For this reason, the population left its place of residence. The Russians launched arson attacks in order to find out how many people lived in the city. People were forced to leave their hideouts. Since the plague spread in the city at the time, the Russians left it very soon. Beginning from that time, the city went into decline. After that, it was unable to recover.

The place name

Historically, there have been names such as Parda, Barza, Partav, Berda, Harum and Firuzabad. In "Isgandarnamah", Nizami Ganjavi hinted that the city's original name was Harun. No-one but Nizami mentioned this fact.

The place name Barda is also common in Central Asia, Urals and Altai, and is linked to Sak tribes. Incidentally, the Saks who came to Azerbaijan in the 8th-7th centuries BC established their own province on the Kura and Araz Rivers. Researchers link Barda to the place name Parda in Manna and to Bardo, a Turkic Hun tribe which settled in Azerbaijan.

Barda's name is also linked to Partatua, a Scythian king who lived in the 7th century BC. It is believed that he fought the Assyrians here. Based on this information, it is believed that Barda is at least 2,700 years old.

Barda, which is a word of Persian origin, implies a place of captivity or a narrow place. This name originates from the fact that rulers kept their prisoners from surrounding areas in this place.

Another interpretation of the place name says that it means a girl's city. According to another theory, the place name comes from the Turkic word berdi and implies a dish, bowl or jug. At the same time, Berdi means silk thread or a narrow river, branch or string.

Qeyd

"Qafqaz Albaniyasının mərkəzi Qəbələdən Bardəyə köçdükdən sonra bu qadım şəhərin inkişafında yeni intibah dövrü başladı. İlk orta əsrlərdə Yaxın Şərqlin siyasi, iqtisadi, mədəni mərkəzlərindən biri olub. Azərbaycanın ən uzaq bucağında yerləşən şəhər. Bismiş kəmpicdən və ahangdən tikilib, düzənlikdə yerləşir. Əl - İstaxrinin yazdığına görə, Bardə çox böyük şəhərdir. Məna qalsa, bu köhnə yazıdır, çünki indi şəhərdən heç nə qalmayıb. Azərbaycanda mən Bardədə yaşamış adamlar ilə görüşüb, onları şəhər haqqında sorğuya tutmuşam. Onların deməsinə görə, şəhər güclü şəkildə dağıdılıb və indi orada çox az adam yaşayır. Demək olar ki, kənd kimidir; orada yaşamaq qorxuludur, kasıblıq, ehtiyac göz qabağındadır, evlər dağıdılıb, hər şeydə talan izi qalıb."

Yaqut al - Həməvi [1179 - 1229] "Ölkələrin əlifba ilə sadalanması" (coğrafi ensiklopediya)

Ruslar Bardədə

Xəzər hövzəsinə yürüşlər edən rus döyüşçülər iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş, zəngin sərvəti olan şəhər haqqında məlumata sahib idilər. 943 - 944 - cü ildə şəhəri işğal edən ruslar 20 min nəfəri qılıncdan keçirib, əhali üzərinə vergi qoydular. Hər kəs canını xilas etmək üçün müəyyən məbləğdə pul verməliydi. Verməyənləri öldürürdülər. Əhali buna görə də yaşayış yerini tərk edirdi. Ruslar da nə qədər əhali olduğunu dəqiqləşdirmək üçün yangınlar törədirdilər. Məcbur qalan əhali üza çıxdı. Həmin dönmədə şəhərdə taun xəstəliyi geniş yayıldığından ruslar tezliklə buranı tərk etməli olurlar. Şəhər təxminən həmin vaxtdan etibarən tənəzzülə uğradı. Bundan sonra bir daha özünü düzəldə bilmədi.

Toponim

Tarixən Pərdə, Bərzə, Partav, Bərdə, Hərüm, Firuzabad və sair kimi adlarla tanınıb. Nizami Gəncəvi "İsgəndərnamə" poemasında şəhərin ilk adının Hərüm olduğuna eymham vurur. Bu faktı Nizamidən başqa heç kim yazmır.

Bardə toponiminə Mərkəzi Asiya, Ural, Altayda da rast gəlinir və bu, sak tayfaları ilə əlaqələndirilir. Yeri gəlmişkən, Azərbaycana e.ə. VIII - VII əsrlərdə gələn saklar Kür və Araz çayları arasında öz vilayətlərini qurublar. Tədqiqatçılar Bərdəni Mənnadəkə Pərdə toponimi ilə, bundan başqa iskit tayfalarının Azərbaycana - da məskunlaşmış hun - türk tayfası olan Bərdənin adı ilə əlaqələndirirlər.

Bərdənin adı e.ə. VII əsrdə skif çarlarından biri olan Partatuanın adı ilə də bağlayılır. Deyilənlərə görə o, burada Assuriyaya qarşı mübarizə aparıb. Bu məlumat əsasında Bərdənin ən əzi 2700 il tarixi olduğu güman edilir.

Fərs mənşəli söz olan Bardə, əsir etmə yeri, dar yer mənasını verir. Həkimdarlar ətraf yerlərdən tutduqları əsirləri dustaq kimi burada saxladığından belə adlandırılıb.

Toponimin bir başqa izahında qız şəhəri mənası verildiği bildirilir. Bir başqa fərziyyəyə görə isə toponim türk mənşəli bərdi sözündən olub, qab, piyala, kuza deməkdir. Bərdi eyni zamanda ləpə sap kimi tərcümə edilərək, ensiz çay, qol, tel mənasındadır.

It is also believed that Barda is linked to the name of Bardia, one of the sons of Achaemenid King Cyrus (6th century BC), who was mentioned on the Bisitun Stone and implies a giant and strong man.

Historical monuments

Unlike many provincial centres, most of Barda's important historical monuments are located inside the district. Apart from the sepulchres of Akhsadan Baba (14th century), Guloglu, Bahman Mirza Qajar (1880) and others and the multi-faced sepulchre built by master Ahmad Ayyub oglu al-Hafiz in 1322, the square fort built from row bricks in the Middle Ages is also of great interest.

The Friday mosque (1324)

The mosque, which is located in the centre of Barda, was built in 1324. It has two minarets. In Soviet times, it was used as a fertilizer warehouse, a school and an archive building. It has been open for prayers since 1990.

The Barda sepulchre

According to information from some sources, Barda Castle was built in 1322 by a foster child of the Ajami school, Ahmad ibn Ayyub al-Hafiz of Nakhichevan. The height of the castle is 13 metres. Many travellers have described the castle in their notes. The castle was destroyed during the Mongol invasion of Azerbaijan and was restored later. It was last repaired in 1958. It is one of the two tower sepulchres built in Barda in the 14th century. It has a round shape. The sepulchre, built from burnt bricks, started to be researched in the 19th century. It has overland and underground parts. On the castle, there is a pattern in which the word Allah is written more than 200 times. The inscription on the monument says: "Amali Ahmad ibn Ayyub al-Hafiz an-Nakhichevani". This shows that architects from Nakhichevan were invited to other cities to build important buildings in the 14th century. The sepulchre is an extremely valuable piece of art which proves that the traditions of the Nakhichevan architecture school were continued. Although it is not known who the monument was built for since its inscription was destroyed, it is believed that it was built for someone from the Elkhanid dynasty. It is known as Nushaba Castle among the people.

Who is Nushaba?

She was the ruler of Barda in ancient times. In his work "Isgandarnamah", Nizami Ganjavi extensively spoke about Alexander the Great's visit to Barda and his meeting with Nushaba.

Legend

Legend has it that Nushaba was a woman who did not have a man and enjoyed herself. In her palace, she had thousands of beautiful girls working for her and 30,000 slaves. When Alexander set foot in this land, he was astonished and decided to meet its ruler. He put on a messenger's outfit and headed for the palace. When Nushaba received the messenger, she realized from his bow, behaviour and jewels that it was Alexander himself and asked him why he was pretending to be a messenger. But once Alexander denied that, Nushaba showed him a silk dress with his picture on it and forced Alexander to acknowledge it. After

Barda Torpaqgala
Barda Torpaqgala fortress

Bardə adının əhaməti hokmdarı Kiti (e.ə VI əsr) oğlanlarından birinin adı ilə - Bisutun qayalarında yazılmış "Bardiya" ilə əlaqədar olub, mənasının nəhəng qəməli, bəhədar, güclü demək olduğunu bildirir.

Tarixi abidələr

Bir çox əyalət mərkəzlərindən fərqli olaraq Bardadakı mühüm tarixi abidələrin çoxu rayonun içində yerləşir. Axsadan Baba (XIV əsr), Güloğlular, Bəhman Mirzə Qacar (1880) və sair türbələr, 1322 - ci ildə usta əhməd ayyub oğlu əl - Hafizın tikdiyi çoxözlü məqbərədən başqa orta əsrlərdə çiy kərpicdən tikilmiş kvadrat şəkili torpaq qala da çox böyük maraq doğurur.

Cüma məscidi (1324)

Bardənin mərkəzindəki tarixi məscid 2 minarəlidir. Sovet illərində gübrə anbarı, məktəb və arxiv binası kimi istifadə edilib. 1990 - ci illərdən yenidən ibadətə açıqdır.

Bardə türbəsi (1322)

Bəzi mənbələrdə verilən məlumata görə Bardə qalası acəmi məktəbinin yetirməsi Nəxçıvanlı əhməd İbn ayyub əl Hafiz tərəfindən 1322 - ci ildə tikilib. Qalanın hündürlüyü 13 metrdir. Qala haqqında bir çox səyyahlar əsərlərində yazıblar. Qala moqolların Azərbaycana yürüşləri zamanı dağıdılıb və sonradan bərpa olunub. Son dəfə 1958 - ci ildə son dəfə təmir edilib. XIV əsrdə Bardədə tikilən iki qullavı türbədən bəridir. Formaca dəyişimlidir. Bismiş kərpiclə işlənmiş türbə XIX əsrdən arəsdinilməyə başlanıb. Yeraltı və yərustu hissələrdən ibarətdir. Üstündə 200 dəfədən artıq Allah sözü yazılmış nəxıs var. Abidənin üstündəki kitabənin məzmunu belədir: "əməli əhməd İbn Eyyub əl - Hafiz əlbənnəyi an - Nəxçıvani". Bu, Nəxçıvan memarlarının XIV əsrdə məşul binaları tikmək üçün başqa şəhərlərə dəvət edildiyinin göstərir. Türbə Nəxçıvan memarlıq məktəbi ənənələrinin davam etdiyini təsdiq edən son dərəcə qiymətli sənət nümunəsidir. Abidənin kitabəsi ucub - dağıldığından kimin sərəfinə tikildiyi məlum olmasa da onun Elxanilər sülaləsindən bir nəfər üçün inşa edildiyi ehtimal olunur. Xalq arasında Nüşəbə qalası adı ilə tanınır.

Nüşəbə kimdir?

Orta əsrlərdə Bardə hokmdarı olub, Nizami Gəncəvi "İsgəndərnamə" əsərində dünyanı fəth etməyə çıxmış Makedoniyəli İsgəndərin Bardəyə gəlib Nüşəbə ilə görüşməsindən geniş bəhs edib.

Əlsənə

Deyənlərə görə, Nüşəbə ərəkətsiz, keyfiyyətlə yaşayan çox gözəl bir qadın imiş. Sarayında ona təbə minlərlə gözəl çalısı, 30 min quləmi varmış. İsgəndər ayaq basdığı bu torpağa heyran qalır və hokmdarı ilə görüşməyə qərar verir. Elçi qiyafəsi geyərək saraya üz tutur. Elçini qəbul edən Nüşəbə onun təzim etməməsindən, davranışlarından, dəş-qəslərindən İsgəndər olduğunu anlayır və nədən elçilik etdiyini ondan soruşur. Ləkin İsgəndər bunu inkar edincə, Nüşəbə üzərində onun əksi olan ipək yaylığı hokmdara göstərir və İsgəndər çarəsiz rəziləşir. Bundan sonra Nüşəbə onunla sakit söhbət edərkən ulkəsinə zərər vur-

Bardə Torpaqəli

Bardə Torpaqəli fortress

that, Nushaba quietly spoke to him and asked him not to harm her country. After that, the woman ordered that food be served. Instead of food, she puts dishes full of jewels, gold and silver on the table. On seeing that Alexander was surprised, Nushaba replied:

If you can't eat this, why are you spilling the blood of innocent people because of this? If you don't worship stones, then go back and stay at home.

Amazed by the woman's wisdom and bravery, Alexander had a meal with her after this lesson, gave Nushaba presents and left her country in peace. Keeping his word, he did not invade Barda.

The twin bridge

The ruins of an ancient bridge, which are believed to be left over from those times, span the Tartar River. It is true that there is no river left there now. It is believed that Alexander's troops had been deployed in the valley of this river. After that, the river changed its course and flowed in a different direction.

The Akhsidan sepulchre (14th century)

It is located 50 metres east of the Nushaba sepulchre. Stylistically, it is similar to the Barda sepulchre. It was built in the 14th century by architect Ahmad ibn Ayyub al-Hafiz Nakhichevani. Locals say that Shirvan Shah Akhsitan (1149-1204) was buried here. Only the underground part of the sepulchre has survived while its inscriptions have been knocked down. In the first years of the socialist regime, the sepulchre was totally knocked down in 1920 and its bricks and tombstones from a nearby cemetery were used to build a house which is known as the old hotel in Barda.

Imamzade (14th century)

The Imamzade mosque is located in the district centre. Two of its four minarets are 12 metres high and two - 15 metres. It was built from burnt bricks. Imamzade remained closed until 1974, but was opened to the public again in 1980. The history of the shrine is very interesting:

Due to the presence of the grave of Imam Ja'far Sadiq's granddaughter Ismayil, caravans passed through Barda as it was located on the historic Silk Road. In the 12th century, a well-known merchant called Ibrahim saw people gathering around a grave. He wondered why that grave had been sanctified. In response, he found out that it was the grave of Princess Ismayil, the offspring of the holy imam. On hearing this, the merchant Ibrahim decided to build a mausoleum with a dome made from river-bed stones over the grave. Since then, the sepulchre and the shrine have been called the Ibrahim mosque.

In fact, the grave inside the shrine belongs to the granddaughter of Imam Ja'far Sadiq, Ismayil, Princess Ismayil who lived in the 8th-9th centuries fled her enemies and took refuge in Barda. She lived and died here. B. Dorn, who visited Barda in 1861, noticed a very strange mosque. He recorded later: "There is also ancient Ibrahim Imamzade the history of which is not known. The refurbishment of the building cost its owner 3,000 roubles in silver."

The following report was published in the 1886 Caucasus calendar: "A mosque was built on top of Imamzade in the city of Barda in the district of Javanshir in the Yelizavetpol region in 1868."

Barda Imam Ibrahim mosque 11-12 c. AD

Imam Ibrahim mosque in Barda 13th century

mamasını xahiş edir. Sonra xanım amr edir ki, süfrə açılınsın. Süfrəyə yemək yerinə qablarla dolu ləl-cavahirət, qızıl - gümüş düzülür. İsgəndarin taəccüblü sual dolu baxışlarına Nüşabə belə cavab verir: "əgər bu bogazdan keçmirsə, nədən bundan ötrü nəhaq qanlar tokmək lazımdır? əgər dəşə parastlıs emirənsə, al cək və yerində qal." Qadının müdrikliyinə və cəsarətinə heyran qalan İsgəndar bu dərindən sonra onunla yemək məclisində oturur. Nusabəyə hədiyyələr verərək oikani sülh içərisində tərk edir və sözünü tutaraq Bardaya toxunmur.

Qoşa körpü

Bu gün həmin tarixlərdən qaldığı güman edilən qədim körpünün qalıqları Tartar çayının üstündə durur. Düzüldür, indi orada çaydan asar - əlamət yoxdur. Deyilənlərə görə, İsgəndarin qosunları məhz bu çayın vadisində yerləşiblər. Sonradan çay məcrasını dəyişərək indiki istiqamətdə axmağa başlayıb.

Tar-tar çayı üzərindəki körpü

Bridge over Tar-tar river

Axsadan türbəsi (XIV əsr)

Nüşabə türbəsinin 50 metr şərqdə yerləşir. Üstüb cəhətdən Barda türbəsinə oxşayırdı. XIV əsrdə məmar Əhməd ibn əyyub al - Hafiz Naxçıvanlı tərəfindən tikilib. Yerlilərin anladığına görə burada Sırvanşah Axsatan (1149 - 1204) dəfn edilib. Yalnız yeraltı hissəsi bu günə qalıb çatan türbənin kitabələri dağıdılıb. Sosialist rejimin ilk illərində, 1920 - ci illərdə türbə tamamilə sökülüb, söküntüdə çıxan kərpiclərdən və qəbiristanlıqdakı baş daşlarını arıdib əhəngə çevirərək Bardada indi köhnə məhəmmənxana deyilən binanı tikiblər.

İmamzadə (XIV əsr)

Rəyon mərkəzində yerləşən İmamzadə məscidinin 4 minarəsindən ikisi 12 metr, ikisi də 15 metrdir. Tamamilə bismiş kərpicdən inşa edilib. 1974-cü ilədək bağlı qalan İmamzadə 1980 - ci illərdən etibarən yenidən ziyarətçilərin üzünə açılıb. Ziyarətgahın yaranma tarixi maraqlıdır. İmam Cəfər Sadiqın qız nəvəsi İsmayılın qəbri ilə əlaqədar Barda tarixi ipək yolunun üstündə olduğundan kəvənlər dəlmə buradan keçib XII əsrdə tanınmış tacirlərdən İbrahim adlı şəxs gördü ki, cəməat bir qəbrin başına dolanıb. Sorusut ki, niyə bu məzarı müqəddəsləşdiriblər? Cavabında bu məzarın müqəddəs İmam bəlası Şahzadə İsmayılın qəbri olduğunu öyrənir. Tacir İbrahim bu sözü eşitdikdən sonra qəbrin üstünü çaylaq dəsinədən künbəz halına salaraq məqbara tikdirir. O vaxtdan türbə - ziyarətgahın adı "İbrahim məscidi" kimi tarixə düşür.

Əslində ziyarətgahdakı qəbir İmam Cəfəri Sadiqın qız nəvəsi Şahzadə İsmayılın qəbridir. VIII - IX əsrlərdə yaşamış Şahzadə İsmayıl düşmənlərinin alından qaçaraq Bardaya pənah gətirib, yaşayıb və burada vəfat edib. 1861 - ci ildə Bardaya gələn B. Dornun nəzarətində çox qəraba bir məscid qalır. Sonralar yazırdı: "Orada həm də tarixi bilinməyən qədim İbrahim İmamzadəsi var. Binaın təmiri sahibinə 3000 rubl gümüş pulə bəşə gəlir.

1886 - ci il üçün Qafqaz təqvimində belə bir xəbər gəlir: "Yelləzavetpol quberniyası, Cəvənşir qəzasının Barda şəhərindəki İmamzadənin üstündə 1868 - ci ildə məscid tikildi".

İmamzadədə məscid divarlarına bitişik sına daşının üzərində askı əlifba ilə rusca yazılmış yazı mətaq dogurur: "Zdes pokoiitsya Mamed bek Djavanşir (1874 - 1900)". Belə ehtimal edilir ki, Məhəmməd bəy

A plaque mounted on the wall of the Imamzada mosque has an inscription in Russian written in Arabic script: "Zdes pokoiitsya Mamed bek Djavanshir (1874-1900)"

It is believed that Muhammad bay Javanshir is a person who executed the vizier of the Karabakh khan and poet Molla Panah Vagif after Iranian Shah Aga Muhammad was killed in Shusha.

The monument was reconstructed by the prominent architect Karbalayi Safikhon Qarabaghi in 1868. Even though believers died in other places, they were buried in the cemetery surrounding the Imamzada mosque in the city of Barda according to their wills. There are two important historical monuments around Imamzada: the Ibrahim mosque (18th century) and the Bahman Mirza sepulchre.

The Bahman Mirza sepulchre (1880)

It is located 25 metres northeast of Imamzada. Bahman Mirza Qajar Bahaiddovla (1811-1884) is a historian, a grandson of Fatali Shah and a son of Abbas Mirza. He was the ruler of several provinces. He was educated in the palace and worked as an Iranian vizier for 13 years. His brother fell from grace in the eyes of Aga Muhammad Shah Qajar. After their relations were disrupted, he left Iran first for Tbilisi and then for Barda and Shusha. He was buried here according to his will.

Barda cuisine

Karabakh cuisine includes classical Azerbaijani tastes. Meat, rice and dough dishes change from season to season, while some dishes are cooked in a different way. Milk pilaf is considered to be the most famous dish of Barda cuisine.

Bahman Mirza türbəsi, 1880-ci il

Bahman Mirza sepulchre 1880 year

Cavanşir Şuşada İran şahı Ağa Məhəmməd şah öldürüldülən sonra Qarabag xanının vəzirı, şair Molla Panah Vəqifi edam etdirmiş şəxsdir.

Abidə 1868 - ci ildə qorkəmli memar Kərbəlayı Sofixan Qarabaglı tərəfindən yenidən qurulub. Mərinin səksən başqa yerlərdə vəfat etsələr də, vəsiyyətlərinə uyğun Bərdə şəhərindəki İmamzadə məscidinin ətrafındakı qəbiristanlıqda dəfn olunublar. İmamzadə ətrafında iki tarixi önəmli abidə var. İbrahim məscidi (XVIII əs.) Bahman Mirza türbəsi.

Bahman Mirza türbəsi (1880)

İmamzadədən 25 metr şimal - şərqdədir. 3 otaqdan ibarətdir. Bahman Mirza Qacar Bəhəddovla (1811 - 1854) tərxiçi Fətəli şahın nəvəsi. Abbas Mirzənin oğludur. Bir sıra əyalətlərin hakimi olub. Saray təhsili alıb və İran vəzirliyində 13 il çalışıb. Qardası Ağa Məhəmməd şah Qacarın gözündən düşüb. Münasibətlər pozulandan sonra İranı tərk edərək əvvəlcə Tiflisə, sonradan daimi yaşamaq üçün Bərdəyə və oradan da Şuşaya gəlib. Vəsiyyətinə uyğun şəkildə burada dəfn edilib.

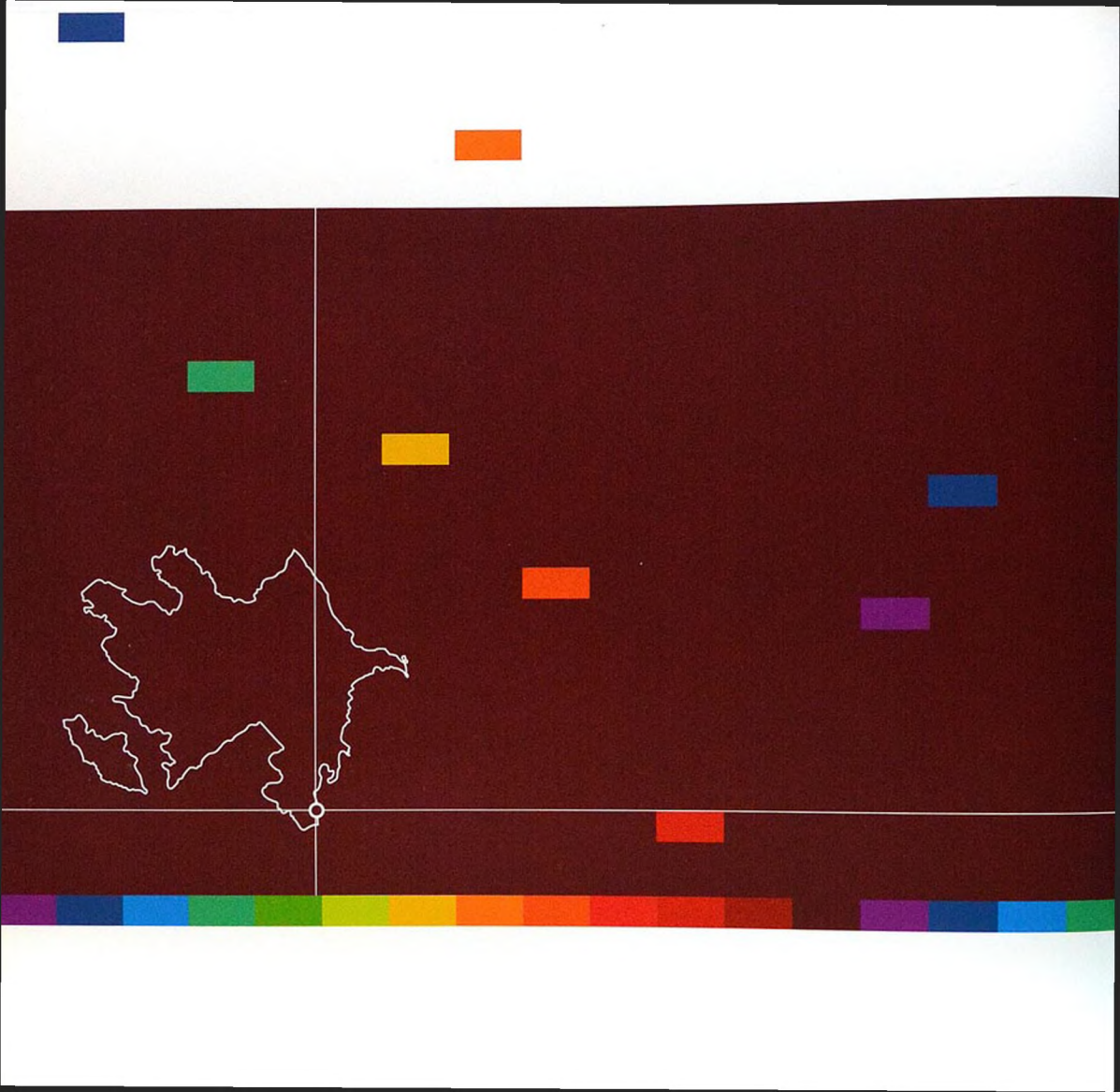
Bərdə mətbəxi

Qarabag mətbəxi klassik Azərbaycan dadlarından ibarətdir. Ət, duyu və xəmır yeməkləri mövsuma görə dəyişir. bəzi yeməklər bısırtılma qaydasına görə fərqlənir. Qarabag usulu süyuşlü plov və quzu damlaması Bərdəyə yolu düşənlərin mütləq dadına baxması gərəkən təamlardır.

Bahman Mirza türbəsi 1880-ci il

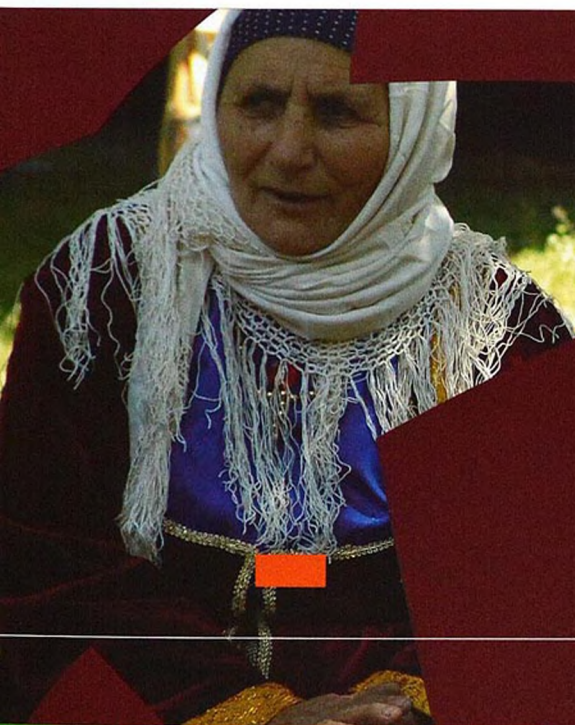
Bahman Mirza səpəliçisi 1880 year

LƏNKƏRAN / LANKARAN

Jazgi caabul malbazi

Diverse southern cuisine

Lankaran

Locals simply call it Lenkon. Everything is fascinating in Lenkon: nature, sea, cuisine and people. The city has retained arrogance typical of the capital of a khanate. It is the homeland of First and Second World War generals like Talyshinski, Samadbay Mehmandarov, Hazi Aslanov and other geniuses. The locals are the most hot-blooded, friendly, hospitable and sincere people in the world. Real Lankaranis are called "Khan Lankaranis" for their generosity, aristocracy and hard work.

Note

The distance between Baku and Lankaran is 268 km. Lankaran is one of the country's five natural-geographical regions. Its mountainous part is situated at a height of 200 metres, while the coastline in the Lankaran plain is 28 metres below sea level. The weather is moderate in winter, hot in summer and rainy in autumn. The biggest rivers are Lankaranchay and Boladichay. It is rich in natural reserves and thermal mineral water reserves. Since humidity reaches 88 per cent in summer, the weather becomes unbearable. It is dominated by a humid subtropical climate. The district is covered with 29,000 ha of forests.

Sisters

The most famous sisters of Lankaran are known throughout the country. They are invited to all holidays and music festivals. In the folklore group of the Mammadov sisters, no-one has music education. Their repertoire consists of Talysh folk songs. Sometimes, they rehearse in the courtyard of one of the sisters. The two sisters who sit in front and at the end hold a daf (drum) in their hands. No other music instruments are used. The two sisters who catch the rhythm with the daf recite poems, while others clap their hands, repeat and sing in unison. The sisters' names are also attractive: Gulbaji, Gulchohra, Gulbazak, Guldasta, Khanbaji and Qizbast. Talysh families have many children. The presence of many children is explained in jest by high-calorie Talysh food. Incidentally, it is necessary to talk separately about Talysh cuisine. The first thing that springs to mind when you hear about Lankaran is lavangi.

Lavangi

It is a street name in Lankaran. People who arrive in the city definitely visit this street, because the coach station is here. After their arrival, they definitely buy lavangi bread. The Lavangi Street is full of bakeries. The specialties of traditional southern bakeries are all united here. Bread and lavangi is baked at the bakeries that work from 0700 till it gets dark. It is regarded as the fast food of the southern zone. Bakeries are always very busy. Neither locals nor guests can get satiated with lavangi.

What is lavangi?

It is an unforgettable taste of southern and mainly Lankaran cuisine. In fact, lavangi is a filling placed inside chicken or fish. There are several types of lavangi: chicken lavangi, garaf (steppe bird) lavangi, aubergine lavangi, fish lavangi and summer lavangi. Southern cuisine is extremely rich. It has 23 types of meat dishes, seven types of poultry dishes, 20 types of flour dishes and nine types of fish dishes. There are

Lankaran

Yerlilər bura sadə bir ifadə ilə Lenkon deyirlər. Keçmiş xanlıq paytaxtında hər şey göz və könül oxşayır: təbiət, dəniz, mətbəx, insanlarla ünsiyyət. Dünyanın ən istiqlanlı, ən mehriban, ən qonaqpərvər və ən səmimi camaatıdır yerlilər. əsl lankaranlılara onların səxavətinə, zadəganlığına və zəhmətseverliyinə görə "Xan Lankaranlı" deyirlər.

Arayış

Bakı - Lankaran arası məsafə 268 kmdir. Lankaran ölkədəki 5 təbii coğrafi vilayətdən biridir. Dağətəyi sahəsi 200 metr hündürlükdə, sahil qismisi işa okean səviyyəsindən 28 metr aşağıda. Lankaran ovalığında yerləşir. Həvalər qışda mülayim, yayda isti, payızı çox yağintılı keçir. ən böyük çaylar Lankarançay və Boladçıdır. Təbii ehtiyatları və termal, mineral su mənbələri ilə zəngindir. Rütubətli subtropik iqlim hakimdir. 29 min ha sahə meşələrlə örtülüdür.

"Bacılar" folklor ansamblı

Lankaranın ən məşhur bacılarını bütün ölkə tanıyır. Bütün bayramlara, musiqi festivallına dəvət edirlər. Məmmədova bacılarının ibarət folklor qrupundakı heç kəsini musiqi təhsili yoxdur. Repertuar tələş xalq mahnılarından ibarətdir. Hər bir bacılardan birinin həyatında oturub məşq edirlər. ən başda və ən sonda oturan iki bacının alında dəf olur. Başqa musiqi alətlərinə istifadə edilmir. Dəfə ritm tutan iki bacı növbə ilə mizlərlən deyir, digərləri əl çalaraq təkrarlayır, xorla oxuyurlar. Bacıların adları da diqqət çəkir: Gülbacı, Gülcəhrə, Gülbəzək, Gülbacı, Güldəstə, Xanbəci, Qızbəst. Tələş ailələri çoxuşaqlı olur. Bunu zərərətlə yüksək kəllorli yeməklərinə bağlayırlar. Yeri gəlmişkən, cənub mətbəxinin xüsusi olaraq söz açmaq lazımdır. Lankaran deyən kimi həminin ağına əvvəlcə gələn ilk şey lavangidir.

Lavangi

Lankaranda küçə adidir. Səhərə gələn qonaqlar bu küçədən mütləq keçirlər. Çünki avtovağzal burdadır. Buraya qədər gəlmişkən, mütləq lavangi - çörək almağı özlərinə borc bilirlər. Lavangi küçəsi başdan - başa təndirxanələrlə doludur. anənəvi cənub təndirxanələrinə xas görünüşlər kompleks halında burada birləşir. Səhər saat 7-dən axşam hava qaralıncaqədər açıq olan təndirxanalarda çörək və lavangi bişirilir. Cənub zonasının operativ yaxud fast food tərzində yeməyi sayılır. Təndirxanalarda alver hər zaman qızğın gedir. Burada lavangi yeməkdən na yerilirlər, nə də qonaqlar doymurlar.

Lavangi nədir?

Cənub, əsasən də Lankaran mətbəxinin əvəzəlməz tədrisidir. əslində lavangi toyuq və balığın qarışmasına qoyulan, qoz, ləvəşə və soğanın hazırlanan içə deyildir. Bir neçə cür olur: cüca lavangi, gəraf (çöl qusu) lavangi, bədincən lavangi, bəliq lavangi və yay lavangisi. Cənub mətbəxi olduqca zəngindir. 23 növ at yeməyi, 7 qış növündən, 20 növ un məhsulundan, 9 növ bəliqdən hazırlanan yeməklər məlumdur. 8 növ aş, 5 növ kükü, 28 növ meyvə xörəyi, müxtəlif növ sildəqlər məlumdur. Bura qədimdən bəri diplomusuz, professional əspazların diğərdir. Aşçılıq sənəti bəzən nəsilədən nəslə keçirdi. İndi də ölkənin ən məşhur əspazları əslən Lankarandadırlar.

Lankaranın "məşhur bacıları"

Lankaran x. Fəxrəddin Səfəri

Xan evi. Tərxü muzeyi. 1913-cü il

Xan's House. History museum. 1913

also eight types of pilaf, five types of omelettes with greens, 28 types of fruit soups and various types of sildags. Since ancient times, this region has been home to uneducated, but professional cooks. The profession of pilaf making was sometimes passed from generation to generation. Lankaranis are still the most famous cooks in the country.

Craftsmanship

The Lankaranis have historically been very good cooks. Craftsmanship was the main sphere of the urban economy in the 19th century. The abundance of natural woods gave an impetus to the development of main crafts and trades here. According to statistical figures of 1877, there were 17 tailors, 22 hat-makers, 13 blacksmiths, three saddlers, 25 fitters, 26 craftsmen making agricultural and domestic tools, and two braziers and five stonemasons here. Fisheries, rice-growing, tangerine-growing, botany, tea-growing and grain-growing also gradually developed here. Carving, pottery, mat and wool weaving and the jeweller's art are still popular here. Wood carving is especially notable. Carving various pictures on wood with sharp tools is a decorative type of art. Usually, wooden domestic items are decorated.

Architecture

The mastership of the locals is reflected in local architecture as well. With its typical and wonderful houses and city design, Lankaran creates a very good view. After Ganja, Sheki and Quba, the main features of Lankaran houses are red bricks and roofs covered with red tiling. Unlike other places, the Lankaranis are still loyal to their historical architectural traditions. Houses in Lankaran are usually two-storeyed, while houses which stand out for their architecture make the city look different. Town-planning here began in the early 19th century. The general plan of fortifications at Lankaran Castle, which was drawn up in 1833, was an important stage in town planning. As basic elements of planning, there were a mosque and two bazaars with 117 shops in the city centre. At the end of the 19th century, the city was divided into four parts. These were Qala, Boşuk Bazar, Kichik Bazar and Sutamurdov. The central part of the city – the historical castle territory – is still called Qala. The coastline is still called Sutamurdov. At that time, mainly migrants, high-ranking Russians and Turks lived here.

The Khan's House (1913)

It is the house of Mirahmad Khan. The monument was built in 1913 by French and Italian architects invited from Europe by Mirahmad Khan. The three-storey palace is regarded as the first multi-storey building in Lankaran. It is the first house that had an electricity system and a central heating system in Azerbaijan before the revolution. The history of the building's construction is very interesting. Mirahmad's wife Tugra won the first beauty contest held in the Transcaucasia in 1912. After that, the titled beautiful wife of the khan asked her husband to build for her a house that had no match. At his wife's request, the building had to be so high that the whole city could be seen from its top floor. The khan who loved his wife fulfilled her request. Although the house differs from other buildings for its external European appearance, it has the interior of a typical Lankaran house. Bowls of different sizes, which are the main symbol of national cuisine, are placed in the niches made in the walls. The Khan's House currently operated as a museum of history. In general, buildings which have special architecture and history are in a majority in Lankaran.

Sanatkarlıq

Lankaranlılar tarixən həm də yaxşı sanatkar olublar. XIX əsrdə şəhər iqtisadiyyatının əsas sahəsinə sənətkarlığa təşkil edib. Təbii xammal olan meşə materiallarının bolluğu burada bəzi sənət və peşəkarların inkişafına təkan verib. 1877 - ci il statistikasına görə Lankaranda 17 dərzi, 22 parçaçı, 9 cakmacı, 13 damirci, 3 sənəcc, 25 çilingər, 26 kənd təsərrüfatı və meşəçilik alətləri hazırlayan, 2 misqar, 5 banna fəaliyyət göstərirdi. Cət - gəda balıqçılıq, çaltıqçılıq, narıncıq, yaşillıq-botanika, çayçılıq, taxılçılıq da inkişaf etməyə başladı. Naxışatma, dulussuluq, həsir və yun toxumaçılığı, zərgərlik bu günə qədər populyarlığını qoruyur. Ağacda naxışatma xüsusilə diqqət cəlb edir. Bu, ağac kəmərləri üzərində kəskin alətlərlə müxtəlif motivli şəkillər cıyılmasından ibarət dekorativ sənət növüdür. Adətən taxta meşə ağaclarının da bəzəyilir.

Memarlıq

Yerlilərin ustalıq yerli memarlıqda da özünü göstərir. Lankaran tipik - möhtəşəm evləri və şəhər quruluşu ilə çox xoş görünüşü vardır. Gəncə, Şəki, Qubadan sonra Lankaran evlərinin də əsas özəlliyi qırmızı kərpiclər, qırmızı kərpicli dam örtüklərdir. Digər yerlərdən fərqli olaraq lankaranlılar indiyədək tarixi memarlıq qanunlarına sadıqlarıdır. Lankaran evləri əsasən ikimərtəbəli, memarlığı ilə seçilən möhtəşəm evlər şəhərə başqa gözəllik qatır. Şəhərsalma burada XIX əsrin əvvəllərində başlayıb. 1833 - cü ildə tərtib və təsdiq olunan Lankaran qalası istehkamlarının baş planı şəhərsəlmədə mühüm mərhələ oldu. XIX əsrin sonunda şəhər artıq 4 hissəyə bölünmüşdü. Bunlar Qala, Böyük Bazar, Kiçik Bazar, Sütəmurdoq səmtləri idi. Şəhərin mərkəzi hissəsinə - tarixi qala ərazisinə lankaranlılar elə indi də Qala deyirlər. Dəniz səhli boyunca aralıq bu günə qədər Sütəmurdoq adlanır. O vaxtlar burada əsasən qalmalar, vəzifəli ruslar və türklər yaşayırdı.

Xan evi (1913-cü il)

Mirahməd xanın evidir. Abidə 1913 - cü ildə Təliş xanları nəslindən olan Mirahməd xanın dəvəti ilə Avropadan dəvət edilmiş fransız və italyan memarlara inşa etdirilib. Üçmərtəbəli saray Lankaranın ilk çoxmərtəbəli binası sayılır. Azərbaycanda inqilabdan əvvəl elektrik işıqlandırma sistemi olan, mərkəzi istilik sistemi qoşulmuş ilk malikanədir. Binaının inşa tarixi də olduqca maraqlıdır. Mirahməd bəyin arvadı Tuğra xanım 1912 - ci ildə Zaqafqaziyağa keçirilən gözəllik müsabiqəsinin qalibi olur. Bundan sonra titulu gözəl xan əvədi arından onun üçün elə bir ev tikdirməsini xahiş edir ki, təyi - bərabəri olmasın. Xanımın şərtlərinə görə bina elə hündür olmalıydı ki, üst qatından bütün şəhər görünsün. Arvadını çox sevan xan onun bu sifarişini yerinə yetirir. Xaricən avropasayağı görünüşüylə digərlərindən tamamilə fərqlənən evin içərisinə tipik Lankaran evi interyeri hakimdir. Divarlardan vurulan taxçaların üstündə milli mətbəxin əsas simvollarından olan müxtəlif ölçülü kasalar düzülüb. Xan evi hazırda tarix - diqqətsünəş muzeyi kimi fəaliyyət göstərir. Ümumiyyətlə, Lankaranda memarlığı və tarixi ilə diqqət çəkən tikililər sayca çoxluq təşkil edir.

Dairəvə qala (1747-ci il)

Lankaran qalası kimi də tanınır. Şəhərin mərkəzində yerləşir. 3 mərtəbədən ibarət qalanın hündürlüyü 20 metr, divarlarının qalınlığı 1 metrədən çoxdur. Tikintisində qırmızı kərpic, yumurtla və əhəng - qum qarışığından istifadə olunub. Lankaran strateji əhəmiyyətinə görə tarixən İran və Rusiyanın diqqət mərkəzində olub. Nədir xan əfsər 1725-ci ildə 30 ha ərazini qala divarları ilə əhatəyə alırdı və Lankaranı

(İki dəfə Sovet İttifaqı qəhrəmanı, Həzi Aslanovun heykəli)

Monument to Soviet general Azıslanov

"Haftoni" turizm zonası
Haftoni resort

Bacılar folklor ansamblı
"Sisters" Folklore band

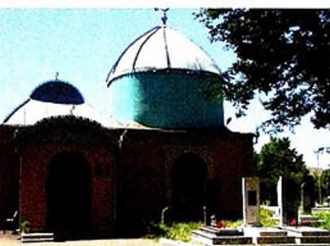

The Round Castle (1747)

It is known as Lankaran Castle and is located in the city centre. The three-storey castle is 20 metres high and the width of its walls is more than one metre. Red bricks, eggs and a mixture of lime and sand were used for its construction. For its strategic importance, Lankaran has always been the focus of attention for Iran and Russia. In 1725, Nadir Shah Afshar built castle walls around a territory of 30 ha and turned Lankaran into a fortress. Two more castles were built in 1747 in order to defend the city. Although Nadir Shah was assassinated, its construction continued and was completed in 1786. The castle was destroyed on the night from 31 December 1812 to 1 January by Russian troops invited by Mir Mustafā Khan. At this time 17,000 civilians and 4,000 soldiers were killed. After the Russians completed the seizure of the southern region in 1869, they knocked down the walls of the city, but did not touch the castles. The Round Castle which was known as a military installation until then was turned into a prison and operated as such for about 100 years – until 1970. One of its famous prisoners was Stalin who was known under the alias of Koba before the Socialist Revolution. The prison was closed in 1970.

Şeyxə Zəhid türbəsi. 15-ci əsr

Şeyxə Zəhid Sepulchre. 15th century

The Lighthouse (1747)

It is a twin brother of the Round Castle and was a point of support. The second castle in the northeastern part of the city is known as the Lankaran lighthouse and is still used as such. It is believed that the sea used to be at the very foot of the castle. Although it was a military installation, it was located in a private courtyard and was guarded. It is believed that it was possible to enter both castles through an underground tunnel. The lighthouse operated within a range of 16 miles and together with its lamp, its height was 33.4 metres while the thickness of castle walls was 2 metres. The first modern school after the Russian invasion opened here in 1856. One of the first theatres in the country started to operate here in the 1850s. Although the khanates were abolished, the tsar did not strip the Talysh khans of their title. The famous composer Muslim Magomayev, who came here at the invitation of the khan's family in 1906-1910, gave music lessons to the khan's children, collected local folklore and set up a national chorus. Along with that, Lankaran is known as a place where religious convictions are strong and religious traditions and customs are maintained. It is natural that the sheikh of the whole of the Caucasus is originally from Lankaran. There are a lot of mosques, sepulchres and shrines in Lankaran. The most famous one is located in the village of Shikhakaran.

The Sheikh Zahid sepulchre (15th century)

The shrine, which is located on the territory of a village cemetery, is known as the Sheikh Zahid Hearth. Sheikh Zahid, who was Shah Ismayil Khalai's maternal grandfather, was buried here. Sheikh Zahid ibn Sheikh Rovshan Amir (1215-1300) was a prominent scientist, philosopher and religious leader in the Middle East. His father Rovshan Amir hailed from Iran's Gilan Province. Later, he moved to Lankaran's village of Sigavar. Sheikh Zahir was born in that village. He got his first education in Lankaran's village of Pensai from Seyid Jamaladdin of Tabriz. Sheikh Zahid received his nickname Zahid from his teacher Seyid Jamaladdin. Zahid means an ascetic person who prays. After the death of his teacher Jamaladdin, Sheikh Zahid lived for 20 years and engaged in farming. Sheikh Zahid was also the leader of a religious denomination. For this reason, the village was named Shikhakaran, i.e. the houses of the sheikh.

qala - şəhərə çevirir. 1747 - ci ildə şəhərin müdafiəsi məqsədilə qala divarlarının ahətasında 2 ədəd bələ qala inşa edilməyə başlanılır. Nadir şahın didürülməsinə baxmayaraq onların inşaatı davam edir və 1786 - ci ildə tamamlanır. Qala 1812 - ci il dekabrın 31 - dan yanvarın 1 - a keçən gecə Mir Mustafə xanın dəvəti ilə çağırılan çar Rusiyəsi qoşunları tərəfindən darmadağın edilir. Bu zaman 17 min dinc əhali, 4 min asqar həlak olur. 1869 - cu ildə ruslar cənub bölgəsini tamamilə işğal edib bitirdikdən sonra şəhərin qala divarlarını söksələr də, qalalara toxunmurlar. O tarixə qədər hərbi müdafiə məqsədi daşıyan Dairəvi qala zindana çevrilir və təxminən 100 il, 1970 - ci ilə qədər həbsxana kimi fəaliyyət göstərir. Burada dustaq qatmış məşhurlardan biri, sosialist inqilabına qədər Koba laqəbi ilə təminən İ.V.Stalin olub. 1970 - ci illərdə həbsxana ləğv edilir.

Mayak (1747-ci il)

Dairəvi qalanın eskizi, dayaq mantaqalarından biri olub. Şəhərin şimal - şərq hissəsindəki İkinci qala Lankaran mayakı kimi tanınır və dəniz fəarı kimi fəaliyyət göstərir. Değilənə görə vaxtilə dəniz qalanın lap dibində imiş. Hərbi - müdafiə məqsədli obyekt olsa da, şəxsi həyətlərdən birində yerləşir və qorunur. Değilənlərə görə vaxtilə hər iki qalaya gedış - gəliş gizli yeraltı tunel vasitəsilə aparılıb. Görünüş dairəsi 16 mldən artıq olan Mayakın hündürlüyü fəarıla birlikdə 33.4 metr, binanın divarlarının qalınlığı 2 metrdir. Rus işğalından sonra cənubda 1856 - ci ildə ilk modern məktəb burada açılıb. Ölkədəki ilk teatrlardan biri 1850 - ci illərdə burada fəaliyyətə başlayıb. Xanlıqlar ləğv edilsə də Çar Təlis xanlarının titulu na toxunmayıb. 1906 - 1910 - cu illərdə xan ailəsinin dəvəti ilə buraya gələn məşhur bəstəkar Müslüm Məqoməyev burada xan uşaqlarına musiqi dərsi değıb, cəvra folklorunu toplayıb. milli xor qurub. Bununla bəla Lankaran dini inancın güclü olduğu, dini adət - ənənələrin qorunduğı yer kimi tanınıb. Bütün Qafqazın Şeyxinin də məhz Lankarandan çıxması faktı təbii qarşılanır. Lankaranda çox sayda məscid, türbə, ziyarətəgəhlər var. Bunlardan ən məşhuru Şıxəkəran kəndindədir.

Şeyx Zəhid türbəsi (XV əsr)

Kənd qəbristanlığının ərazisində yerləşən ziyarətəgəh Şeyx Zəhid Ocağı kimi tanınır. Şah İsmayıl Xətəinin ana bəbəsi olan Şeyx Zəhid burada dəfn edilib. Şeyx Zəhid İbn şeyx Rəvşan əmir (1215 - 1300) XIII əsrdə yaxın Şərqin tanınmış alimi, filosof və təriqət başçılarında olub. Atası Rəvşan əmir İrəvan bələ Lankaran vilayətindəndir. Sonradan Lankaranın Şıxəvər kəndinə köçüb. Şeyx Zəhid bu kənddə anadan olub. O, ilk təhsilini Lankaranın Pənsər kəndində Təbrizli Seyid Cəmaləddindən alıb. Şeyx Zəhidə Zəhid təxəllüsünü də müəllimi Seyid Cəmaləddin verib. Zəhid ibadət ilə məşğul olan pəhrizkar deməkdir. Müəllimi Cəmaləddinin vəfatından sonra Şeyx Zəhid 20 il yaşayış və əkinçilik ilə məşğul olub. Şeyx Zəhid eyni zamanda təriqət başçısı olub. Məhz ona görə də kəndin adı Şıxəkəran yəni Şeyx evləri adlanıb.

Tarixi

Yunan tarixçisi Herodot göstərdi ki, indiki Masallıya yaxın yerlərdə Dəbil adlı kənd var. Strabon 62 əsərində Bələdi, Məcöl, Bəstar və Təlisqəran kəndlərinin yaşillıq və otlaq olması haqqında məlumat verib. İlk dəfə bu ad 1409 - cu ildə ərəb dilində yazılmış Fərruxnəməğ - cəmalı - əsərinin müəllifi təbib Rəməzan İbn Şeyxəli Lankarənədə və həmin kitabı 1594 - cü ildə fərs dilinə tərcümə edən Məhəbəli İbn əhməd Lankarkünəni ləqəbində təsədüf edilib. XVI əsr İngiltərə - Moskva ticarət şirkətinin müvəkkili Lərens Cəpmen 1568 - 1569 - cu illərdə öz səyahət zamanı Xəzər sahilindəki Ləğqon şəhərində olduğunu bildirir. XVII əsrdə Azərbaycan torpaqlarına səyahət etmiş alman səyyahı Adəm Oleari bu yeri Lankarkünən adlandırb. Şəhər müxtəlif feo-

Lankaran mayakı. 1747 - ci il

Lankaran LightHouse 1747

History

The Greek historian Herodotus recorded that there was a village called Dubil in an area near present-day Masallı. In his work, Strabo recorded that the villages of Boladi, Majul, Bustar and Talyshkaran were lush and had pastures. This name is first mentioned in the name of the physician Ramazan ibn Sheikhali Lankarani, the author of the book Farrukhname-ye Jamali written in Arabic, and in the nickname of Mchubali ibn Ahmadi Lankarkunani who translated that book into Persian in 1594. The representative of the 16th century English-Moscow trade company, Lawrence Chapman, recorded that he visited the city of Laygon on the Caspian Sea coast during his journey in 1568-69. A report by the envoy of German Emperor Rudolf Habsburg to Shah Abbas I, Stefan Kakasch and his secretary, Tekander, which is kept at a German museum, mentioned a village called Lankon. The German traveller Adam Oleari, who visited Azerbaijan in the 17th century, called this place Lankarkunan. In the Middle Ages, the city was controlled by the Seljuk, Hulakid, Teymurid and Aggoyunlu states. It was ruled by the Safavids from the 16th century, and after Nadir Shah was assassinated in 1747, one of the khanates that emerged in Azerbaijan was called the Lankaran (Talysh) khanate.

The Talysh Khanate

The khanate that covered the southeastern part of Azerbaijan was called Lankaran. The founder of the dynasty of Talysh khans was Seyid Abbas who hailed from the Safavi family. Since the Talyshinski family, one of the Azerbaijan's greatest aristocratic families, originates from the dynasty of Propnet Muhammad, they are regarded as seyids. During the unrest of 1736 in Iran, Seyid Abbas came to Talysh and became friendly with local feudal rulers. He recognized the rule of Nadir Shah and even sent his son Jamaladdin to serve him. Nadir Shah issued an official decree proclaiming Seyid Abbas as a Talysh family. As Seyid Abbas died in 1747, his position was taken over by his son Jamaladdin, alias Qara (Black).

Fort Ballabur

It is located on top of a mountain in a dense forest on the territory of the village of Ballabur 9 km southwest of the centre. This territory has a rare iron tree forest. Traces of the castle's brick walls still remain inside the forest. It is possible to ascend the mountain in half an hour. It is believed that the castle was built by Iranian King Shapur for a military commander called Balabur in the 4th century BC. It was built from bricks and stones near a branch of the Lankaran River.

Qara Khan

He set up an army and moved his capital from Astara to Lankaran in order to defend himself from Iran. He confiscated the land of those who refused to obey the central government and carried out extensive renovation work in Lankaran. Under his rule, trade and culture started to develop in the city. At that time, Lankaran became an important port in the Caspian Sea. Qara Khan invited foreign craftsmen to build the city walls, the khan's palace, a mosque, a bath, a bazaar and a caravanserai, and favoured relations with Russia. On 12 March 1796, Karbalayi Asadulla presented Katherine II with a letter from Mir Mustafa Khan asking her to protect the Talysh Khanate. The acceptance of Russia's protectorate by Mir Mustafa Khan was very important for Russia which strove to ensure its dominance in the Caspian. According to the Treaty of Georgiyevsk signed on 26 December 1802, the Talysh Khan was placed under Russia's high protectorate. On

Ballabur qalası
Talysh fortress

dal dövlətlərin təsiri altında olub. XVIII əsrdə Azərbaycanda yaranan xanlıqlardan biri Lankaran (Talış) xanlığı olub

Talış xanlığı

Ərazisi Azərbaycanın cənub - şərq hissəsini əhatə edən xanlığın paytaxtı Lankaran idi. Talış xanları sülaləsinin banisi Şafəvi nəslinə mənsub Seyid Abbas olub. Azərbaycanın ən böyük aristokrat nəsilərindən olan Talışinskilər şəcərəsinin kökü Məhəmməd peyğəmbərin sülaləsinə gedib çıxdığından Seyid nəslə hesab edilir. 1736 - cı ildə İranda baş verən qarışıqlıqlar zamanı Talışa gələn Seyid Abbas yerli feodallarla yaxınlıq edib. Nadir şahın hakimiyyətini tanıyıb və hətta oğlu Camaləddini onun xidmətinə göndərüb. Nadir şah da rəsmi fərmanla Seyid Abbasi Talışın nəslə hakimi elan edib. 1747 - ci ildə Seyid Abbas öldükdən sonra yerinə oğlu Qara xan laqəbli Camaləddin keçir. 1869 - cu ildə Səid əli İbn Kəzım Bay tərəfindən yazılmış "Cəvahir-nəməyl - Lankaran" kitabında IX əsrdə Lankaranın Ballabur qalasında yerləşdiyi ehtimal edilir. Tarixi ekskursiyamı sevanlar Ballabur kəndinə gəlməlidirlər.

Ballabur qalası

Mərkəzdən 9 km cənub-qərbdə, Ballabur kəndi ərazisində sıx meşəliyin içərisindəki dağın zirvəsində yerləşir. Bu ərazi nadir damırağac meşəliyindən ibarətdir. Meşənin içərisində qalanın kərpicdən hörülmüş izləri qalıb. Yarım saatda qalxmaq olur. B.e. IV əsridə İran hökmdarı Şapurun Balabur adlı bir sərkərdəyə tikdirdiyi iddia edilir. Lankaran çayından ayrılan qolun kanarında kərpic və daşdan inşa olunub.

Ballabur nə deməkdir?

Pəhlvi, tıkanlı yer; Balabur - uca qala; Boza yaxud Bəzz qalası, yəni Qızıl quş - Şahin qala variantlarından hansının daqiq olduğu bilinmir. Rəvayətə görə, Talış vilayətinin cənubunu Hilal Baburun adı ilə bağlıdır. Qalada Bizans dövrünə aid qızıl və mis pullar tapılıb. Bu da həmin dövrdə IX - XI əsrlərdə Bizansla ticarət əlaqələrinə göstərir. Akademik Ziya Bünyadov arab işğalçılarına qarşı mübarizə illərində Xürramirlərin sığındığı Ballabur qalası babaklara hərəkətinin əsas mərkəzlərindən və dağ qalantələrindən biri olub. "Ballabur qalası dağda zirvədə yerləşir. Qalanın ən yüksək hissəsində üç dairəli qüllədə otaqlar yerləşdirilib. Birinci dairənin divarında ağ daşdan yonulmuş qoc fiquru var. İkinci dairənin divarında relief formasında kəmə, ox, siyırma qılınc, xəncər şakilləri çəkilib. Yuxarı dairənin sonunda dağıdılmış otaq, divarlarda gipsdən düzəldilmiş quş və gül-çiçək fiqurları diqqəti cəlb edir. Bundan başqa orada əlavə otaqlar da var: onlar tünd qırmızı və açıq qırmızı kərpicdən tikilib. Qalanın tapıntıları orta əsr şirli saxsı məmulatı, mis və qızıl Bizans pullarından ibarətdir." Arxeoloq İsa azimbayov "Drevnosti Lenkoranskogo kraya", 1926 - cı il

Sığon qəbiristanlığı

Qala ətrafında, həmin kəndin ərazisində yerləşir. Son tunc və ilk dəmir dövrünə aiddir. Sığon daş deməkdir. Daş qəbirilər o qədər böyükdür ki, bütayə "Divlar qəbiristanlığı" da deyilir. Burada daş qəbirilər mədəniyyəti tam olaraq aşkar edilməyib. Sığon eyni zamanda "ruhlərin sığındığı yer" kimi də izah edilir.

Talış xanlığının evi 20-ci əsr

The House of Talish Khan 20th century

Dairəvi qala. 18-ci əsr
The Round Castle. 18th century

the night to 1 January 1813, the Russian troops entered Lankaran. In 1826, the Talysh Khanate was abolished. In his book 'Javahirname-ye Lankaran' written in 1869, Said Ali ibn Kazim assumes that in the 9th century, Lankaran was located at Fort Ballabur. Those who are keen on historical excursions should visit the village of Ballabur.

What does Ballabur mean?

An oaken thorny place. It is not known which of the following options is correct. Balabur - a tall tower; Boza or Bazz Castle, or Red Bird - Shahin Castle. Legend has it that it is linked to the name of the Talysh province governor, Hilal Babur. Gold and copper coins belonging to the Byzantium period have been found in the castle. This means that trade links were maintained with Byzantium in the 9th-11th centuries. "Fort Ballabur is located on top of a mountain. Three round towers in the highest part of the castle have rooms. There is a ram's figure carved in the wall of the first tower. There are pictures of a bow, arrow, drawn sword and daggers embossed on the wall of the second round tower. The upper round tower has a demolished room at the end and gypsum bird and flower figures on the walls. There are also additional rooms there: they have been built from dark and light red bricks. Glazed pottery and Byzantine copper and gold coins have been found in the castle." Archaeologist Isa Azimbayov "Drevnosti Lenkoranskogo Kraya", 1926

İbadət meşəsindən görünüşü
The view from the Shadi forest

The Sigon graveyard

The graveyard is located around the castle on the territory of the village. It belongs to the late Bronze Age and early Iron Age. Sigon means a stone. The tombstones are so big that this graveyard is called a "graveyard of giants". The culture of stone graves has not been fully researched here. At the same time, Sigon is interpreted as meaning "sanctuary of ghosts".

The place name

It is a Persian or Talysh word. The words Langarkunan, Langaran, Lankaran, Lanqaran, Lyanqaran which were used before the 15th century are regarded as the first forms of the word Lankaran. Langarkunan means an anchorage or a jetty in Persian. This name originates from the fact that ships carrying people to Iran on commercial business, for education, visits and on diplomatic missions and ships travelling from Iran dropped their anchors here. Langkaran means a slow place in Persian. This name originates from the fact that those who visited here were held up by heavy rains. Lankon means reed houses in Persian. It means houses that look like a nest. At that time and even until the early 20th century, the roofs, fences and sometimes even walls of local houses were made from reed. This name is also mentioned in Germany's Hamburg embassy. This word is Lankon which was mentioned in 1603 - a place that was situated near Lankaran at the time. Now that Lankaran has grown, that village has merged with the city.

Tourism

The travel and excursions bureau set up here in 1980 organized tourist routes in 15 directions in seven southern districts. Lankaran has been divided into three tourist zones

Toponim

Fars və talış dilində izah edilir. XV əsrdən əvvəl işladiılmış Langarkünən, Langaran, Lankgaran, Langaran, Lqanqaran sözləri bu günkü Lankaran sözünün ilkin formaları hesab edilir. Langarkünən - fars dilində lövbər salınan yer, gəmilərin yarı aldırğı sahil deməkdir. Bu adın yaranmasının sababı dünyanın müxtəlif yerlərindən İrana ticarətə, səfərə, təhsilə, ziyarətə diplomatik işlərə gedən və İrandan gələn gəmilərin burada lövbər salıb dayanması olub. Lankaran farsca langıyan yer mənasını verir. Bu adın yaranmasının sababı isə yağışların çox yağması sababına buraya gələnlərin langiməsi, gecikməsi faktı olub. Lankən talışca qamış evlər deməkdir. Yuvaya bənzər evlər mənasında işladiılıb. O dövrdə, hətta XX əsrin əvvəllərinə kimi buradakı evlərin üstü, çəpəri, bəzən divarları da qamışdan olduğu üçün belə adlanıb. Bu ad Almaniyənin Hamburq səfəratxanasında saxlanılan hesabatlarda da var. Bu söz 1603 - cü ildə adı çəkilən, o dövrdə Lankarandan bir az aralı yerləşən almanca yazılmış Lankon sözüdür. İndiki Lankaran böyükdə hamın kənd şəhərə qatılıb.

Turizm

1980 - ci ildə burada təşkil edilən səyahət və ekskursiyalar bürosu cənubdakı 7 rayon üzrə 15 istiqamətdə turist marşrutları təşkil edirdi. Lankaran 3 turizm zonasına ayrılıb.

Sahilyanı zona

Xəzər dənizi sahilini tamamilə əhatə edir. Müalicəvi əhəmiyyətli qara qumla zəngin olan sahil boyunca məşəlik arazıda restoran və otellər fəaliyyət göstərir. Şahardakı ən zövqlü istirahət növlərindən biri sahila enib orda çay içmək və dənizi seyr etməkdir. Lankaranda Xəzərdən xoş dəniz qoxusu gəlir. Hər tərəfdə dənizə atılmış baliqçı torları və düz sahilədən keçən dəmiryoluyla hərəkət edən qatarlar, dənizkənarı park özünəməxsus aura yaradır. Vel kəndi də sahiləyini zonaya aiddir. Vel qıj bitkisinin talışca adıdır. Çoxlu qıj bitkisi bəldiyinə görə vel deyilir. Vel kəndində nəzərdə tutulan dəniz limanı turizm üçün yaxşı perspektiv vəd edir.

Haftəni zonası

Haftəni talışca yeddi bulaq deməkdir. Ekoturizmin inkişafı üçün müvafiq şərait var. Müalicəvi əhəmiyyətli sularla zəngin ərazidəki ən məşhur obyektlər Lankaran İstisə sanatoriyası və İbadı İstisuyudur.

Sanatoriya

Lankaran İstisə Sanatoriyası 1980-ci illərdə açılıb. Talış dağlarının ətəyində, şəhərin 12 km-liyində meşənin içərisində yerləşir. Burada suyun müalicəsinə təbiətin gözəlliyi, sakit meşə də sakinlərə dinclik və rahatlıq gətirir. İstisuda dağaq - hərəkət sistemi orqanlarının, sinir sistemi xəstəlikləri müalicə edilir. Sanatoriya mövsümi fəaliyyət göstərir, may - avqust ayları çalışır.

İbadı bulağı

Lac kəndi, kiçik dağ məssivində İbadı su mənbəyi var. İbadı və Sumax dağlarının yamaclarından müxtəlif temperaturlu sular qeynəyir. Lankaranın qərbində, Lerik yolunun üstündə, mərkəzdən 17 km aralıda

Lankaran Vel kəndi Lənk

The Village of Vel Port

The coastal zone

It totally covers the Caspian coast. There are restaurants and hotels in the woods along the coast which is rich in medicinal black sand. One of the favourite types of relaxation in the city is to walk down to the coast, drink tea there and watch the sea. In Lankaran, you can feel the pleasant fragrance of the sea. The fishing nets dropped in the sea from all sides, trains moving on a coastal railroad and the seafront park create a special aura. The village of Vel also belongs to the coastal zone. Vel is the Talysh name for fern. It is called Vel because a lot of ferns grow there. The village of Vel is very promising for the maritime tourist business planned to be established here.

The Haftoni zone

Haftoni means seven springs in Talysh. All conditions are right for ecotourism to develop here. The most famous facilities on the territory which is rich in medicinal waters are the Lankaran Istisu Sanatorium and Ibadi hot waters.

The sanatorium

The Lankaran Istisu Sanatorium was opened in 1980. It is located in the woods at the foot of the Talysh Mountains at a distance of 12 km from the city. Water treatments, beautiful scenery and quiet forests help residents relax and feel comfortable. Locomotive and nervous diseases are treated in Istisu. The sanatorium works on a seasonal basis from May to August.

The Ibadi spring

The Ibadi spring is located in the mountains in the village of Laj. Water boils at different temperatures on the slopes of the Ibadi and Sumakh mountains. It is located west of Lankaran at a distance of 17 km from the centre on the Lerik road. It is believed to have originated from hydrogen volcanic springs. Its water can be drunk. It is regarded as a good remedy for the stomach, osteochondrosis and other bone diseases. Legend has it that a man named Ibadulla, who suffered from a serious illness, settled here and recovered. Since then, it has been called the Ibadi spring.

The Narimanabad zone

The village of Narimanabad is located 17 km north of the district centre on the Island of Sam which also includes the Qizilagaj state reserve.

Port Ilıc

It is the former name of the village of Narimanabad. Until 1922, this place was called Pereval, which means a mountain pass. After that, it was named Port Ilıc in honour of the founder of the Soviet state, V. I. Lenin.

Lankaran Xəzər sahilı

The Caspian Coast near Lankaran

yerləşir. Vulkandan amala gəlmiş hidrogenli bulaqlar olduğunu deyirlər. Suyu içməlidir. Mada, öd kisəsi, osteoxondroz və digər sümük xəstəlikləri üçün yaxşı dərman hesab olunur. Rəvayətə görə ağır xəstəliyə tutulmuş İbədulla adlı bir şəxs bu yerə məskən salıb və şafə tapıb. O vaxtdan da İbadi bulağı kimi ad - san qazanıb.

Narimanabad zonası

Narimanabad qəsəbəsi, Sarı adasının daxil olduğu Qızılağac dövlət qoruğunun ərazisi rayon mərkəzindən 17 km şimalda yerləşir.

Port - İliç və ya "balıqçılar qəsəbəsi"

Narimanabad qəsəbəsinin keçmiş adıdır. Bura 1922 - ci ilədək Pereval adlanıb. Mənası aşırımlı keçid deməkdir. Sonra İsa Sovet dövlətinin banisi V.I.Leninin şərəfinə Port İliç, yəni İliçin limanı adlandırılıb. Narimanabada "balıqçılar qəsəbəsi" də deyirlər. əhəlinin əsas məşğuliyyətidir. Balıq almaq istəyənlər yoluunu buraya salır. Su, sahil,qumsal tərtəmiz və saysız - hesabsız balıqçı təknələri ilə yadda qalır. Ən təmiz, təzə, çeşidli, ləzzətli balıqlar burada olur. Adaya gedənləri də balıq qonaqlığı gözəylir.

Sarı adası

1956 - cı ildə Sarı adası Liman şəhəri ilə torpaq yolla, bəndlə birləşdirildikdən sonra yarımadada şəklini alıb. Yarımadanın dəniz sahillərində suyu və qumu şəffaf, təmiz çimərliklər istəh qəbərdir. Torpağı və qumu sarı rəngdə olduğu üçün bu ad verildiyi güman edilir. Sarı şəxs adı və ya rəng mənalarında da izah edilir. Təbiiçə Sarı adlanır. "Sa" "ru" sözlərindən yaranıb. Qırmızı çay, çayın başlanğıcı kimi anlaşılar. Mənası tam açılmayıb.

Qızılağac dövlət təbii qoruğu

1929 - cu ildə Xəzərin cənub - qərbində, 88.4 min ha sahədə təşkil edilib. Köçəri, su, bataqlıq və cöl quşlarının qışlaması, artırılması və qorunması məqsədilə yaradılıb. Respublikanın Qırmızı kitabına düşən quşların əksəriyyəti qoruda müşahidə olunur. Qoruq köçəri quşların çoxalması üçün çox əhəmiyyətli qoruda 270 növ quş var. Odu ki, quş yerli mətbəxin əsas elementlərindən sayılır. Bu çoxluğa görə "Quşlar evi" də deyirlər. Payız - qış ayları ov mövsümü başlayır. Qoruq ərazisinin 73 % su əkvatoriyasıdır. Motorlu qayıqla Böyük Qızılağac və Kiçik Qızılağac körfəzlərində sayahətə çıxmaq olar. Qızılağac bitki adidir. Məşə və su kənarında bitən enliyarpaqlı qırmızıimtil ağacdır. Çox sayda qızılağac bitdiyindən ərazinin adı belə qalıb.

Narimanabad - Sarı adasından görünüşü

Narimanabad. The view from the Yellow island

Balılağac bələzi

The gull of Qızılağac

Narimanabad is also called "fishermen's settlement". Fishing is the main business here. Those who want to buy fish come here. The water, the coast and the beach stick in your mind with their clean and countless troughs. The area has the cleanest, freshest and the most delicious fish. Visitors to the island should also expect to be treated to fish dishes.

Fish

Fish has a special place in southern cuisine. The months that do not have the letter R are not regarded as a fishing season. Fish vary from season to season from September to April. Fish is used to make different dishes. Some of them are roasted fish, tandir fish, fried fish, fish caviar, boiled fish, rounded fish (lavangi zlyad), fish kebab, pickled (salted) fish and sildaq fish. Fish is fried with oil, cooked in the tandir oven and on embers. Also, a fish soup is made with vegetables and greens. Sildaq fish with vegetables is a specific diet meal rich in vitamins. Sometimes, they fill fish with cherry-plums, onion, greens, tomatoes and pepper plants, wrap it in fig leaves and paper, soak it and put it in ashes. Fish cooked in this way contains no oil and preserves vitamins in its filling. This area is also home to sturgeon which is regarded as the delight of the Caspian. Although it is illegal to sell it, poachers catch this fish and sell it along the road, which is quite profitable.

The Island of Sari

After the Island of Sari (Yellow) was connected to the city of Liman with a road and a dam, it turned into a peninsula. The peninsula has attractive clean beaches with transparent water and sand. It is believed that the island is called Sari because its soil and sand are yellow. It is also interpreted as the proper name Sara and as colour. In Talysh, it is called Seri. It derives from the words se and ru, which means a red river or the beginning of a river. Its meaning is not totally clear.

Şahkasan kəndində qədim qəbiristanlıq

The old cemetery in the village of Shahkasan

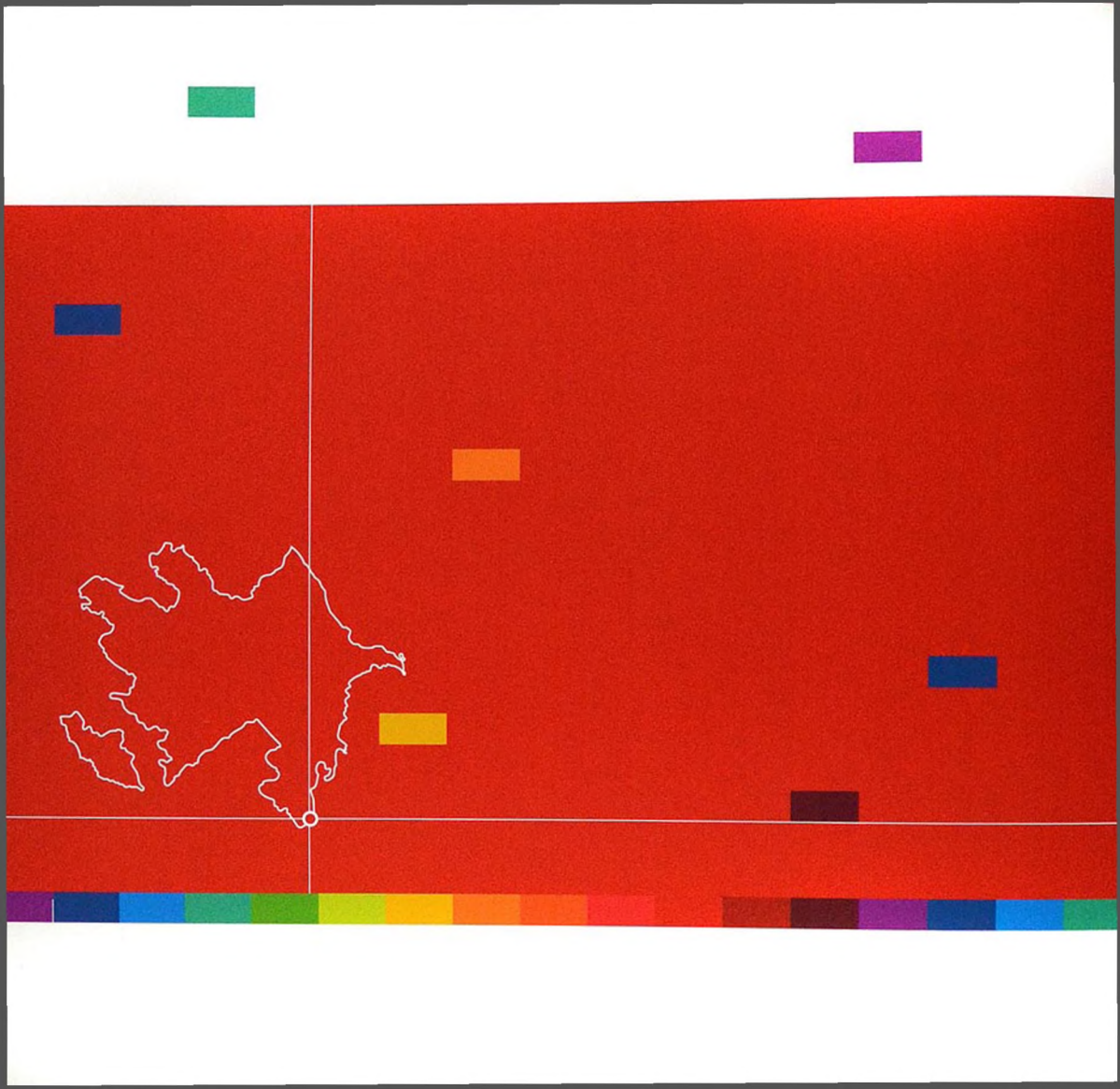

The Qizilagaj state nature reserve

Although a group of Russian scientists proposed setting up a reserve here in 1913, the idea was put on the back burner as the First World War broke out. The reserve was set up in the southwest of the Caspian Sea on a territory of 88,400 ha in 1929. The aim was to protect and breed migrating, aquatic, swamp and steppe birds. Most of the birds included in the country's Red Book can be seen at the reserve. The reserve is very important for breeding migrating birds. A lot of birds from Siberia, Kazakhstan, South Urals and Northern Europe come to spend the winter here. There are 270 species of birds in the reserve. Therefore, poultry is one of the main elements of local cuisine. The reserve is also called "House of Bird" as it hosts a great number of birds. The hunting season begins in autumn and winter. Water comprises 73 per cent of the territory of the reserve. You can travel to the Boyuk Qizilagaj and Kichik Qizilagaj gulfs on a motor boat. Qizilagaj (alder-tree) is the name of a plant. It is a reddish tree with wide leaves that grows on the edge of the woods and near water. The area is called Qizilagaj because a great number of alder-trees grow here.

ASTARA / ASTARA

Astara

Citrus plants make the first impression on you when you visit the district. Autumn is the best time to visit Astara. During the fruit season, this place turns into a truly exotic paradise. It is pleasing to see lemon, tangerine, grapefruit, orange, kiwi fruit, kinkan and leykhov trees growing all over the place. Since this area has the biggest amount of precipitation in the country, Astara is called a region of incessant rains.

Note

The distance between Baku and Astara is 313 km. The southernmost town of the country is situated on the border with Iran. The Araz River is a natural boundary. It is an important town on the Baku-Tehran road. The fact that a transit road connecting Western Europe and Asia passes through the area proves that Astara was one of the sites of the Silk Road. It is located between the Caspian coast and the Talysh Mountains. It has a moderate warm climate. The lowland part and foothills are part of the subtropical zone. As you go higher, the climate gets colder.

The Talysh Mountains

This is the name of a mountain ridge in the south of Azerbaijan. It is located in the southeast in the passage between the Small Caucasus Ridge and the Alborz Mountains (Iran). The highest peak is 2,477 metres. It consists of three main mountain ridges.

The Hirkan Sea

This is the name that ancient authors gave the sea as the southeastern coast of the Caspian was populated by Hirkans. As the coast was populated by Kaspis and Albanians, the Greek author Pliny the Elder called it the Caspian Sea and the Albanian Sea. In his notes on historic events, Strabo described Astara and used the metaphor that "the waves of the sea washed and kissed the foothills".

Although the sea, the coast and sand are clean in Astara, there are no conditions for relaxing on the beach. The sand on the coast is fine and black. Astara which is the farthest point of the 825 km sea coast is a fishing paradise.

The Hirkan National Park (HNP)

The park, which is located on the Astara-Lankaran road, has been established on the territory of three districts: Leik, Lankaran and Astara. The HNP, which is mostly located in Astara District, was established on an area of 21,435 ha in 2004. The purpose was to ensure the complex protection of nature in that territory, to preserve the flora and fauna included in the "Red Book" of the Azerbaijan Republic and create conditions for tourism and recreation. The territory, which is mostly covered by forests, is home to historical castles and monuments, some dwelling houses and the Khanbulan water dam. Five tourist routes have been established in the HNP. All the journeys are taken on foot. The shortest journey is four hours and the longest one nine hours.

Hirkan Milli parkı, Xanbulan su anbarı

Hirkan National Park, Xanbulan water reservoir

Astara

Bura gələndə ilk təəssürat sitruslar olur. Astaraya getmək üçün ən yaxşı vaxt payızdır. Meyva sezonunda ekzotik cannata çevrilir. Dörd bir tərəfdə yetişən üstü meyvələri dolu limon, mandarin, qreyfrut, portaqal, kivi, kinkan və feyxoa ağacları göz oxşayır. Ölkə ərazisində ən çox yağıntı burada düşdüyünə görə Astaraya atermis yağışlar diyarı deyilir.

Arayış

Bakı - Astara arası məsafə 313 km-dir. Ölkənin cənubundakı bu son yaşayış mantaqəsi İranla sərhəddə yerləşir. Araz çayı sərhəd rolunu oynayır. Bakı - Tehran yolunun üstündə vacib mantaqədir. Ərazidən Qərbi Avropa və Asiya ölkələrini birləşdirən tranzit yolunun keçməsi vaxtla buranın İpək yoluna daxil dayanacaqlardan olduğunu sübut edir. Xəzər sahilı ilə Talış dağlarının əhatəsində yerləşir. Müləyim isti iqlim var. Düzənlik və dağətəyi hissə subtropik zonaya daxildir. Hündürlük artıqca iqlim soyuqlaşır.

Talış dağları

Azərbaycanın cənubundakı dağ silsiləsi belə adlanır. Cənub - şərqdə, Kiçik Qafqaz dağlarından Elbrus (İran) dağlarına keçid hissədə yerləşir. ən yüksək zirvəsi 2477 metrdir. Uç əsas dağ silsiləsindən ibarətdir.

Hirkan dənizi

Antik müəlliflərin, Xəzərin cənub - şərq sahilində yaşayan hirkanların adına uyğun olaraq, dənizə verdikləri addır. Sahilinin kəşpilər və albanların yerləşdikləri hissələrinə müvafiq olaraq, yunanlı Böyük Plini həmin Xəzəri Kəsp dənizi və Alban dənizi adlandırır. Strabon Tarixi hadisələr barədəki qeydlərində Astaramı tanıf edərək, dənizin lapələrinin dağların ətəklərini yumasa və öpməsi kimi bənzətmədən istifadə edib. Astarada dəniz, sahil və qum təmiz olsa da, çimərlik istirahəti üçün təsirlər qurulmayıb. Sahil narın qata qumluqdur. 825 km-lik dəniz zolağının son ucu olan Astara baliq cənnətidir.

Hirkan Milli Parkı (HMP)

Astara - Lankaran yolunun üstündə yerləşən park üç rayonun ərazisində salınıb: Lerik, Lankaran, Astara. ən çox Astara torpaqlarının daxil edildiyi HMP 2004 - cü ildə, 21435 ha sahədə təşkil olunub. Məqsəd həmin ərazidə təbiətin kompleks şəkildə qorunması, AR "Qırmızı kitabı"na daxil edilmiş tıpik flora və faunanın saxlanılması, turizm və istirahət üçün şəraitin təşkil edilməsidir. Çox hissəsi meşələrlə örtülən ərazidə tarixi qala və abidələr, bəzi yaşayış obyektləri, eləcə də Xanbulan su barajı mövcuddur. HMP üzrə 5 turist marşrutu müəyyənləşdirilib. Səyahətlərin hamısı piyada yürüşlərdən ibarətdir. Ən qısa 4 saat və ən uzun 9 saat davam edir.

Turizm

Astara'nın turizm potensialı yüksək olsa da turizm infrastrukturunu yox deyəcək qədər azdır. Aqkərpü kükürlü mineral sular zonası. Sim dağ - meşə, təbii bulaqlar zonası. Miki dağ - meşə, təbii bulaqlar zonası.

Hirkan Milli parkı: Turistlərin ən sevilməli yeri
Hirkan Milli Parkı "Tourist" təvəkkül spot

Tourism

Although Astara's potential for tourism is extensive, the tourism infrastructure is almost at the zero level. Seven internal tourist routes in different directions have been established in the district which also includes the Agkorpu zone of sulphur mineral waters, the Sim Dag zone of forests and natural springs, the Miki Dag zone of forests and natural springs and the Istisu zone of sulphur mineral waters.

Istisu

The district boasts of medicinal mineral springs such as Agkorpu, Istisu, Sim, Bi, Toradi, Sherkh Nasrullah and others. The Istisu area, which is a zone of mountains, forests and resorts, has dozens of sources of mineral underground waters. The minerals give various colours to land. A strong smell of sulphur spreads around. There are no sanatoria here. People can only take foot baths. The Istisu forests are a perfect location for picnics. The restaurants here are working based on the principle "cook yourself - eat yourself". The southern forests which stand out for their specific lifestyle have many attractive objects. One of them is well known from the famous episode of the film "Ulduz" - the episode in which Mahammad and Zuleykha meet. We are talking about the lam.

Lam

The lam is an original building typical of the southern zone. Lams are also called summer houses. They are more common in Astara and have still not lost their popularity. As a natural air conditioner, the lam is an irreplaceable and safe place for sitting and sleeping in the summer time. There is a lam in almost every village and house in Astara. Similar summer houses were quite common in the Absheron peninsula until the middle of the past century, and they were called kulafirangi. In Astara, which is dominated by a warm subtropical climate, people spend their nights and eat here and do not enter their winter houses during the warm weather from May to November. The lam, which is built as protection from the heat and for relaxation, is open from all four sides. Lams were more common in the southern zone in the 18th-19th centuries. The lower columns of the lam were built from bricks and the upper part from wood and were decorated with various ornaments. This gave special beauty to the lams. Locals receive their guests here in summer.

Note

Adam Oleazi (1599-1671), a famous German traveller who visited Astara during the Novruz festival in 1638, recorded that grapevines as thin as a man grow in the region of Astara which is situated on the Caspian coast. According to Strabo who reported this much earlier, in this place which was called Hikaniya, one small grapevine yielded a basket of grapes. In this place, which was covered by tangerine gardens from head to toe, people said that if you plant a seed here, it begins to grow immediately. Indeed, that land is so productive that you can plant anything you like and it will grow immediately.

Tea

Tea is regarded as an irreplaceable asset of Astara. It takes centre stage in the economy of the Lankaran-Astara subtropical zone. Everyone is a tea expert here and knows a lot about tea. Everything needed for the

Lam-Astara da anaravi laliq yay evi
Traditional Talish summer-house

Istisu kukürdü mineral sular zonasının da daxil olduğu rayon üzrə müxtəlif istiqamətlərdə 7 daxili turizm marşrutu müəyyən edilib.

Istisu

Rayonda müalicə ahamiyyətli mineral bulaqlardan Ağ köpü, Istisu, Sim, Bi, Toradi, Şeyx Nəsrullah və sair bulaqları göstərmək olar. Dağ - meşə - kurort zonası olan Istisu ərazisində yerin altından qaynayaraq çıxan onlarla isti mineral su bulaqları var. Minerallar torpağa müxtəlif rəng verir. Ətrafa kəskin kukürd qoxusu yayılır. Sanatoriya təsisləri yoxdur. İnsanlar sadəcə ayaq vannaları qəbul edə bilirlər. Istisu meşəsi piknikçilər üçün ideal ünvənlərdən sayılır. Buradakı restoranlar daha çox "özün bəliş - özün yem" tərzində fəaliyyət göstərir. Spesifik məişəti ilə seçilən cənubun evlərində diqqət çəkən çox maraqlı obyektlər var. Onlardan birini bizim vətəndaşlar "Üldüz" filmindəki məşhur fraqmentdən, Məhəmməd ilə Züleyxanın tanışlıq səhnəsindən yaxşı tanıyırlar. Söhbət ləmdən gedir.

Ləm

Cənub zonasına şaə spesiflik - orijinal tikililər belə adlanırlar. Bunlara yay evi də deyirlər. Ən çox Astarada yayılıb və bu gündəlik populyarlığını itirməyib. Təbii kondisionerlər, yay aylarının avəzsiz və zərərsiz oturma və yataq yeridir. Astarada demək olar hər kənddə, hər evdə ləm var. Buna bənzər yay evləri keçən əsrin ortalarında Abşeron yammasında geniş yayılmışdı ki, onlar da külləfrəngli adlanırlar. İsti - subtropik iqlimin hökm sürdüüyü Astarada may - noyabr aylarında, isti düşəndən soyuqlar düşməyədək evəhli burada gəcalayırlar, yeyir, içir, qışlıq evə demək olar girmir. İstidən qorunmaq və istirahət etmək üçün inşa edilən ləm dörd tərəfdən açıq olur. Cənub zonasında ən çox XVIII - XIX əsrlərdə geniş yayılıb. Ləmin aşağı, sütun hissələri qırmızı kərpicdən, yuxarısı isə meşə ağacından düzəldilir və müxtəlif al işləri ilə bəzədilir. Bu da ləmə özünəməxsus gözəllik verir. Yerlilər qonaqlarını da yayda burada qəbul edirlər.

Qeyd

1638-ci ildə Novruz bayramı vaxtı Astarada olan məşhur alman səyyahı Adam Oleari (1599-1671) yazır ki, Xəzər dənizi sahilində yerləşən Astarə vilayətində adam yığunluğunda üzüm tənəkləri bitir. Bu faktı daha əvvəl xəbər verən Strabona görə o vaxtlar Hikanlıya adlanan bu yerlərdə bir kiçik tənək bir səbat üzüm verərmis. Başdan - ayağa narıncıya bağları ilə əhatə olunmuş bu yerdə deyirlər ki, torpağa hansı toxumu səpsən haman cücərir. Haqiqətən torpaq o qədər barəkətlidir ki, nə desən, çəkinmədən əkmək olar, mütləq yetişəcəkdir.

Çay

Astaranın avəzsiz neməti, zənginliyi sayılır. Lənkəran - Astarə subtropik zonası iqtisadiyyatında əsas yer tutur. Burada hamı çay müləxəssisidir, yaxşı çaydan anlaşırlar. Çay süfrəsi üçün lazım olan hər şey bu torpaqda yetişir: limon və çay. Bunlar Astarə süfrələrində aynılmaz ikilidir. May ayında çay çiçəyini, avqust ayında isə tuncrəqələri toplayırlar. Qonca çayı daha atırlı və bahalı olur. Öz kimyəvi tərkibinə görə Azərbaycanın qara çayı xarici məşəlli ən yaxşı çaylardan geri qalmır. Azərbaycanda ilk çay bitkisi 1896 - ci ildə, Lənkəranda 12 km aralıda, mühacir Novoselov tərəfindən aqilib. Çox böyük sayla 1ha sahədə 2000 kol yetişdirib. 20 illik təcürədən sonra çay və subtropik bitkilərin bu zonada daha çox gəllir verəcəyi qənaətinə gəlib. Rayonda 3 çay fabriki fəaliyyət göstərir. Ölkədə istehsal edilən çayın 99% Astarada yetişir.

Astarə. İstisu turizm zonası

Istisu resort

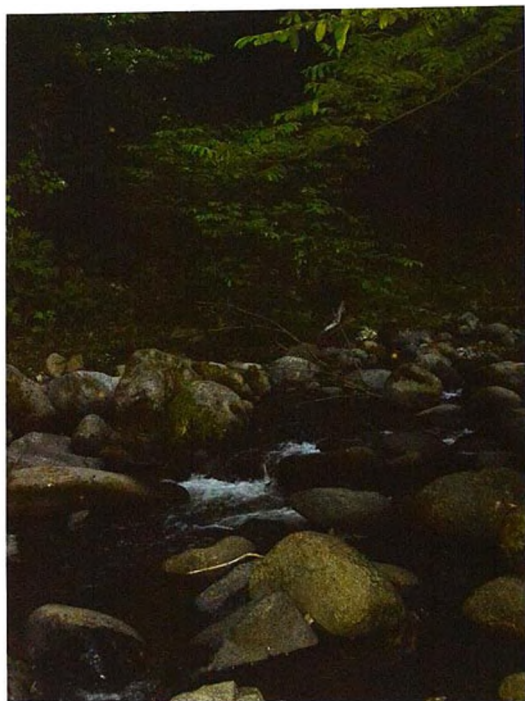

Sim kəndinə gedən yel

The road to the village of Sim

Miki dağı-mega turizm zonası

Miki mountain resort

Çirpi dağıran balaca qız
Local girl

tea making grows in this land: lemon and tea. These two are inseparable on the table in Astara. They collect tea flowers in May and shoots in August. Tea buds are fragrant and expensive.

For its chemical composition, Azerbaijan's black tea can be compared to the best foreign teas. The first tea in Azerbaijan was planted by the migrant Novoselov at a distance of 12 km from Lankaran in 1896. He grew 2,000 bushes on an area of one hectare with great efforts. After 20 years of experience, he came to the conclusion that tea and subtropical plants will yield more profit in this zone. There are three tea factories in the district, 99 per cent of tea produced in the country grows in Astara.

Bijar

Bijar is a place where rice is planted, in other words, it is a paddy plantation. It is one of the exotic southern sights. At different times of the year, you can see interesting changing views here. In May, you can see women who bow down in special places that look like puddles and fumble for something in mud with bare feet. As you see them who bow down so much that their heads almost hit the ground in small fields that resemble a swamp, you think that they have probably lost something and are now trying to find it. But in fact, they are removing weeds from there. That's to say they are clearing the water area from stones and wild plants. After they finish clearing it, they place rice seedlings. The seedlings are grown within three months in hot summer. The harvest begins in September. The rice sown at intervals of 10 days is picked depending on its type. The people of Astara are extremely pleased with the quality and taste of round rice, which they call local rice, and the Sadri, 1001, Hasani and Hashimi sorts of rice.

Note

A great chapter of the book "Turkish People", published by the Hungarian orientalist and traveller Armin Vanbeni (1832-1913) in Budapest in 1885, is dedicated to Azerbaijan. He recorded his travel to Astara and the wonderful folklore of peoples living here.

Hala

Halay is the name given to dances of the same type that emerged in the Astara-Lankaran zone and are accompanied with songs and applause. The population living in the south has been engaged in rice-growing since time immemorial. Looking after the crops and growing rice is a difficult job and requires hard work. Within 10-16 days after the appearance of sprouts, the roots of rice bushes are cleared from weeds. Women are mainly involved in this work. Such a process of clearing is called weeding. The song "Halay" appeared as a result of the harmonic resemblance of those words in the process of cultivation. The first version of this song had a purely working nature. Like most of the songs that appeared in the process of work, the word "Halay" speaks of the harvest and often signifies hard and laborious work.

History

The Greek historian Claudius Ptolemy (90-160 AD) compiled the map of the Caspian Sea in the second century and gave information about place names, objects and population centres on its coast. The author who named many cities and villages of Albania, of which he was aware, called Astara by its Greek name "Astarata".

Çayın yalısı Çayxana

The home of tea. The tea-house

Bicar

Düyü əkilən yerdir. Başqa deyilsə, çəltik plantasiyasıdır. Ekzotik cənub mənzərələrindən biridir. İlın fasillərinə görə burada dəyişən maraqlı görünüşlərlə qarşılaşmaq mümkündür. May ayında Astarada yol boyunca gəlmişə bənzər xüsusi yerlərdə yəre ayılmış, ayaqyalın, pəlcığın içərisində alları ilə torpaqda nəsa eşəyəyən xanımlar diqqəti cəlb edir. Bataqlığı xatırladan kiçik sahələrdə başları az qala yəre dayacaq şəkildə ayılmış qadımlar görünə əvvəl yağıın na isə liltiblər və tapmağa cəlisirlər düşüncəsinə qapılır insan. Əslində isə onlar alağ edirlər. Yəni sulu sahəni daş - kəsək, yəbəni ciltlərdən təmizləyirlər. Təmizləmə işini bitirdikdən sonra düyü şitillərini yerləşdirirlər. əkilən şitillər 3 ay müddətində, isti yay aylarında yetişir. Sentyabr ayında yığım başlayır. 10 günlük fasillərlə nəvündən asılı olaraq yetişmiş düyülər toplanır. Astaralırlar yerli düyü dedikləri yumru düyüdan, sadri, 1001, həsəni, həşimi növ düyüların keyfiyyətindən və dadından olduqca məmnundurlar.

Qeyd

Macar şərqşünas və sayyaxı Armin Vanberinin (1832-1913) 1885-ci ildə Budapeştdə nəşr etdirdiyi Türk elləri adlı kitabın böyük bir fəsilə Azərbaycanca həsr olunub. Astarada gəzib dolaşdığını bildirib, burada yaşayən xalqın gözəl folklorundan bəhs edib

Halay

Astara - Lankaran zonasında meydana gələn, oxuma və alçalma ilə müşayiət olunan eyni tipli rəqlərə verilən ümumi addır. Cənubda yaşayən əhəli qədimdən bəri düyü əkinə ilə məşğuldur. əkinə qulluq edilməsi, düyü yetişdirilməsi ağır işdir, çox zəhmət tələb edir. Çıxıntılar görünəndən 10 - 16 gün keçdikdən sonra düyü kollarının dibi alağ otundan təmizlənir. Bu işlə də ən çox qadımlar məşğul olur. Bəla təmizləmə prosesi alağvurma adlanır. Əmək prosesində həmin sözlərin həmahəng səsuğunluğu tərzində "Halay" mahnısı meydana gəlir. Bu mahnı ilkin versiyasında sırf əmək xarakteri daşıyırdı. əmək prosesində yaranmış məhənlənin əksəriyyətindəki kimi burada da "Halay" sözü məhsuldan danışır, çox zaman ağır, zəhmətli, uzun müddətli işi ifadə edir.

Tarixi

Yunan coğrafiyasıqnası İsgəndəriyyəli Klavdi Ptolomey (b.e. 90 - 160) II əsra aid Xəzər dənizinin xəritəsini tərtib edib və onun sahillərində yerləşən coğrafi adlar, obyektlər və yaşayış məntəqələri barədə məlumat verib. Bu xəritədə Albaniyanın ona məlum olan bir çox şəhər və kəndlərin adlarını çəkən müəllif Astaranın adını guncəna Astarata kimi qeyd edib. İngilis taciri Antoni Cənkinson İngiltərə ilə Buxara arasında ticarət əlaqələrini yaratmaq məqsədi ilə 1959-cu ildə Xəzər dənizi sahillərində olub. 1562-ci ildə Londona qayıdaraq öz səfərləri haqqında Rusiya-Tatarstan təsviri adlı əsərini nəşr etdirib. Xəzər dənizi ətrafındakı yaşayış məntəqələrinin adlarını verən müəllif Astaranı guncəna Stara kimi təqdim edib. Orta əsrlərdə Astara əyalət paytaxtı, dini, mədəni və ticarət mərkəzi olub.

Ərçevən kəndində tarixi məscid

Old mosque in the village of Arçevən

The English merchant Anthony Jenkinson visited the Caspian coast in 1559 in order to establish trade relations between England and Bukhara. After his return to London in 1562, he published his work "Moscoviae Et Tartariae Descriptio" about his travel. Naming the population centres around the Caspian Sea, the author called Astara by its Greek name "Stara".

In the Middle Ages, Astara was a regional capital and a religious, cultural and trade centre.

The place name

Astara means a lower place in Persian. In the Talysh language, it is called Ostor. The place name is also linked to the proper name Asta. Asta means a road. In Turkic languages, ast-alt means a lower side. Since the area is located below the Araz River, these place names contain the word ast. This can be seen in the place name Astabene mentioned by Ptolemy. Azar mentioned by Strabo and the modern place names Astara and Astarabad. When The King of Assyria Sargon II (721-795 BC) spoke about bravery in his stone inscriptions, he reported the conquest of a region called Telusena around the Caspian. Telusena is the first name for the ancient Talysh-populated region in northern Iran. According to another theory, the word Talysh is not mentioned in any source before the arrival of Arabs here. Historian Ahmad Al-Belazuri (820-892) used the word Talysh as Taylasan and spoke about the Arab invasion here.

The Talysh

The Talysh are the aboriginal population of the southern coast of the Caspian Sea. They call themselves Tolish or Tolosh. The Talysh language is part of the Indo-Aryan branch of the Indo-European language family. They are very sincere, hard working and hot-blooded people. Talysh means simple, pure and clean in Arabic. These are people with high morality and quiet lifestyle. They do not like war, robbery and theft.

Kazimbay Boradigahi recorded in his work "Javahirname-ye Lankaran" that the word Talysh is derived from the word Tayalis. In ancient times, this place was called Talis.

It is believed that the word Talysh is derived from the word tulush, i.e. mud. Due to torrential rains, this place has always been covered with mud. Although the word tiyulish means a swamp or a muddy place in Talysh, this version is normally ignored.

The Iranian scientist Sa'id Nafisi says that the Talysh belong to the Turkic race and that their ancestors were among the troops that Genghis Khan had brought to Iran.

The village of Archivan

It is one of the biggest and most ancient villages in Astara. Stories about Shah Ismail Khatai are quite interesting here. They say that the patrons of the future Safavid ruler who was in danger after his father was dethroned attached his cradle to a tree in the village of Archivan. After Ismail ascended to the throne, he came to pray in an ancient mosque in Archivan before his military campaigns. We are talking about the Muhammad Hanafiq Mosque which was built in 1499.

Shayran Kandanda mayhem Yaseri building

The famous water source in the village of Archivan

Toponim

Astara farsca aşağı yer manasında işlədilir. Talış dilində Ostoru adlanır. Toponimi Asta şəxs adı ilə də bağlayırlar. Asta yol deməkdir. Assuriya hökmdarı II Sarqon (e.a. 721 - 705) kitabələrində döyüş şücaətindən bahs edilərkən, Xazar ətrafı Telusena vilayətinin fəthi barəsində məlumat verilir. Telusena müasir İranın şimalında, talışların yaşadığı qədim vilayət. Talışın ilkin variantıdır. Başqa ehtimalla görə, arablar burda gələndə Talış sözünə heç bir mənada rast gəlinmir. Tərixçi əhməd əl - Balazuri (820 - 892) talış sözünü Taylasan şəklində işlədərək arabların buranı fəthindən bəhs edir.

Talışlar

Xazarın cənub sahilində yaşayanlar özlərini Talış adlandırırlar. Talış dili Hind - Avropa dil ailəsinin Hind - İran qoluna daxildir. Çox samimi, çalışqan, istiqanlı insanlardır. Talış arabca mənası sadə, saf, təmiz deməkdir. Kazımbay Boradigahi 1869 ildə yazmış olduğu Cəvahirnameyi - Lankaran əsərində talış sözünün təyili sözündən əmələ gəldiyini bildirir. Qədimdə buralar Talış adlanıb. Talış sözü tülüs, yəni pəlcik sözündən götürülməsi ehtimalı da şəslənir. Çox yağış yağdığından buralar həmişə pəlcik içində olub. Tıyılış talışca bəlaqlıq yer. pəlcik demək olsa da, bu ehtimalın üzərində dayanmırlar. İran alimi Səid Nəfisi talışları türk lüğidən hesab edir və onların əcdadlarının Cingiz xan tərəfindən İrana gətirilmiş qoşunlar arasında olduğunu bildirir.

Ərçivan kəndi

Astaranın böyük və qədim kəndlərindəndir. Burada əfsanəvi Səfəvi hökmdarı Səh İsmayıl Xətai ilə bağlı hekayələr maraqlıdır. Deyilənlərə görə, atası taxt - tacdan devildikdən sonra özü də ölüm təhlükəsi ilə üz - üzə qalan Səfəvilərin gələcək hökmdarının himayədarları onu məhz Ərçivan kəndində beşiyini bir ağacə bağlayaraq qızıladdılar. İsmayıl taxta çıxandan sonra gətirdiği hərbi yürüşlərdən əvvəl Ərçivəndəki qədim məscidə gəlib namazını burada qılıb. Söhbət 1499-cu ildə əsası qoyulmuş Məhəmməd Hənəfiyyə məscidindən gedir.

Yanar bulaq

Ərçivan kəndinin ən məşhur və populyar turizm obyektidir. Bu, içməli - kükürlü sudur. Günüən bütün saatlarında bulağın qarşısında novbəyə durmuş insanlar buradan su alıb yollarına davam edirlər. Adından da məlum olduğu kimi yanar bulağın suyu yanır. Bunun üçün kibriti götürüb suyun üstündə yandırmaqımız kifayətdir. Deyirlər ki, iiri bir çaydan bu sudan çıxan alovun istisi ilə 45 dəqiqədə qaynayır.

Miki kəndi

Astara mütləq görülməsi qərəkən dağ kəndlərindəndir. Adını qədim Miki tayfasının adından götürüb. Miki tayfası cəngəvar tayfa kimi tanınır. Toponim Miyo və kü sözlərindən törəyib. Mənası dağ ortalası deməkdir. Talış dağlarının yüksək yamaclarından birində yerləşir. Çoxsaylı qəbiristanlıq və hər tərəfdən onu əhatə edən pirlər kəndi qədim yaşından xəbər verir. Mikinin şimal hissəsində Monkalla deyilən yer var. Deyirlərə görə burada monqollarla döyüşlər olub. Döyüşlərdə həlak olan çox sayda monqol məhz burada bəsdinldiyinə görə monqol kəllələrinin çox bəsdinldiyi yer, yəni Monkalla adını qoynublar.

Xazarın sayı da, qemşəl sahilı da Astarda təbiiyir

Clear sands and waters of the Caspian near Astara

Astara. Reçmçy SSSR-də ən böyük salırs sorsozu. İndi çay plantasiyası

Formerly the biggest citrus growing farm in the Soviet Union

Məşhər Məlik bəli

Famous Makh honey

Yanar Bulaq

It is the most famous and popular tourist site in the village of Archivan, and for drinking sulphur water. People who queue in front of the spring throughout the day take some water and continue their journey. As can be seen from its name, the water of yanar bulaq burns. It is enough to take matches and light them above the water. They say that a big teapot boils in 45 minutes with the heat coming out of this water.

The village of Mik

It is one of the must-see mountain villages in Astara. Its name is derived from the ancient Miki tribe. The Miki tribe was known as a tribe of knights. The place name is derived from the words Miyo and Ku. It means the middle of the mountain. It is situated on one of the highest slopes of the Talysh Mountains. The numerous graveyards and the shrines surrounding the village from all sides testify to the great age of the village. In the north of Miki, there is a place called Monkalla. It is believed that this place was a site of fighting with Mongols. The many Mongols who were killed in fighting were buried here, which is why it is called Monkalla, i.e. a place where Mongol skulls are buried.

Bee-keeping

Bee-keeping is quite developed in Miki. Lemon, honey and tea – this trio is an adornment and attribute of village tables. Almost all residents of the village are professional bee-keepers. They know so much about bees and honey – how much honey you can get from this tree, which bee works hard and what makes honey from mountain flowers different. It becomes known that females make bakmaz from the fruits of wild dates growing in the Miki woods and bees make honey from its nectar. The most productive honey tree is the wild date. Every male bee collects an average of 1.5-2 kg of honey. One beehive produces 25-30 kg of honey. It is impossible to memorize all the sayings of Miki residents about honey. This is how some of the most famous ones sound.

Aphorisms

The bee told the prophet: "Allow me to yield gold and sting man so that he dies."
The prophet said: "No, yield honey, sting man and die yourself."

Indeed, these bees do not sting people, and even if they do, they die themselves. The ceremony of cutting honeycombs is extremely interesting. Everyone watches the process of tasting intently. Pure honey is hard, sticky and has a strong taste, is difficult to swallow, burns your throat and is very fragrant.

After Miki, the second must-see location is Sim. You can stop in several places along the road to the village. It is a great place for ecotourism. The springs located in the Demiragaj forest and along the river are a great holiday destination. It has an ancient water mill, ancient water canals and an ancient stone palace.

Subtropik zonasının dağ kəndləri

Subtropical mountain villages

Ariçılıq

Mikidə ariçılıq yüksək inkişaf edib. Limon, bal, çay - bu trio kənd süfrəsinin bazayı və atributudur. Demək olar bütün kənd sakinləri professional ariçılardır. Ari və bal ilə bağlı elə çox şey bilirlər ki; hansı ağacın çiçəyindən nə qədər bal çıxar, hansı ari nə qədər çalır, dağ çiçəyindən amala qalan bal nə ilə fərqlənir. Məlum olur ki, Miki meşələrində bitən yabani xurma ağacının meyvələrindən xanımlar doşab, anılar isə onun nektarından bal hazırlayırlar. Ən məhsuldar bal ağacı yabani xurmadır. Hər erkək anı orta hesabla 15 - 2 kq bal toplayırlar. Bir hektar 25 - 30 kq bal çıxır. Mikihəlin ari və bal ilə bağlı deyimlərinin hamısını yadda saxlamaq imkansızdır. Ən məşhur bir neçə danəsi isə belə aslanılır.

Aforizmlər

Ari peyğambara deyib: "İcaza ver, mən qızıl gətirim, insanı sancım ki, ölsün."
Peyğambar deyib: "Yox, sən bal gətir. adamı sanc və özün ol."

Həqiqətən bu anılar sancmır, əgər sancarsa özləri ölürlər. Patəyin kəsilməsi mərasimi olduqca maraqlıdır. Həmişə diqqətlə deqüstasiya prosesini izləyir. Saf bal - sarı, yapışqan, kəskin dadı sahibdir, cətin udulur və bogazı yandırır, çox da atılır.

Mikidən sonra mütləq görüləsi gərəkən ikinci ünvan Sımdır. Kənd istiqamətində yol boyunca bir neçə yerdə durmaq olar. Ekokutların təşkil edilməsi üçün alə ünvandır. Dəmirəqac meşəliyi və çay sahilə boyunca yerləşən bulaqlar istirahət üçün əladır. Sıx meşəliyin içərisində qədim su dəyirmanı, su axları, daş sarayı var.

Sım kəndi (40 km)

Astaranın mütləq görüləsi gərəkən ən yüksək, qədim dağ kəndidir. Sıma aparən yol çox yorucudur. Daha doğrusu yol deyilən şey yoxdur. Odu ki, 40 km məsafəni 4 saatda zorla qat etmək olur. Amma atırla elə gözəldir ki, şikayət etməkə sanki təbiətə həqsizlik edirsən. Yol boyunca ara sıra atlılara rastlamaq mümkündür. Təəcübə kimsiniz, hara gedirsiniz deyə soruşmaqdan özlərini saxlaya bilmirlər. Səhəbdən məlum olur ki, buralar ucaq yerlər olduğundan kəndə çox nadir hallarda qonaq gəlir, hər dəfə kimsə təsif buyuranda bayramı cəvərlir. Sımda nə işi, nə qaz, nə mobil əlaqə, nə yol - bir sözlə sivilizasiyaya əlaməti olan heç nə yoxdur. Kəndə təşkilatçı mineralarla zəngin 50 - ya yaxın təbii bulaq, hündürlüyü 25 - 30 metrə çatan 2 salata var. Burada da mükəmməl ləzzəti və atri ilə seçilən yerli bala qonaq edirlər.

Muzeylər məskəni adlandırılan Sımda 20 - ə yaxın qədim qəbiristanlıq var. İlk arxeoloji araşdırmalar Sımda yaşayışın eradan əvvəllərə gedib cuxdığını göstərir. Daş oturacaqlar və məsələr, daş hovuz, daş sarayın izləri, daş üzərindəki namalum yazılar, daş həbskəna, müxtəlif mağara və buxzanalar burada həyatın izlərini 2 - 3 min il əvvəllə aparır.

Sım qayaqlar şəhəridir. Kəndin ortasında, eləcə də hər həyatda nəhəng qaya pərçələri durur. Kəndin ətrafı da uzanmış yazıqlarla dolu qayalardan bəldür. Daşlardan yonulmuş qədim su hovuzu, qədim məscidin minarə qalıqları və sair tarixi abidələr mövcuddur. Vəşilliyin içərisində olmasa buraya Qobustan demək olar. IX - X əsrlərə aid olan Sım yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir.

Astarada anaməni çay səhəsi

Tədrəkəməli səhəri, eləcə də Astarada

The village of Sim (40 km)

It is Astara's highest and most ancient must-see village. The road leading to Sim is very tiring. Or to be more precise, there is no road. Therefore, it is hardly possible to cover a distance of 40 km in four hours. But the surroundings are so beautiful that if you complain, you will do an injustice to nature. Along the road, you can come across people on horseback sometimes. They cannot refrain from asking you in surprise – who are you and where are you going? It becomes known that since the village is too remote, it is rarely visited and every time someone comes here, it becomes a festivity. There is no power, gas, mobile communication or road in Sim – in a word, there is nothing to remind you of civilization here. The village has about 50 natural springs rich in minerals and two waterfalls at a height of 25-30 metres. You can help yourself to local honey, which stands out for its perfect taste and fragrance.

Sim, which is called a place of museums, has about 20 ancient cemeteries. Preliminary archaeological research shows that Sim was populated BC. Stone seats and tables, stone ponds, the traces of a stone palace, unknown stone inscriptions, a stone prison and various caves and ice-houses take the traces of life here two or three thousand years back.

Sim is a town of rocks. In the middle of the village and in every courtyard, there are fragments of rocks. The surroundings of the village are also full of rocks with cuneiform inscriptions. There is an ancient pond, the remains of the minaret of an old mosque and other historical monuments here. If this place was not green, it could be called Qobustan. The settlement of Sim, which belongs to the 9th-10th centuries, is an archaeological monument of national significance.

Historical monuments

The Silk Road used to pass through the territory of the district where 102 historical-cultural monuments have been registered.

Fort Shindan

It is located on the peak of Mount Shindan on the Iranian border at a height of 2,000 metres. It is regarded as one of the greatest architectural monuments in Azerbaijan's historical city of Namin. It belongs to the pre-Islamic period. One of the strategic objects of Babak, who fought the Arabs in that period, is located here. There is an ancient cemetery on the territory of the fort. Those who led various uprisings in the Middle Ages took refuge in this fort. There is only one road leading from the north to the fort, built from bricks and stones. Special watch places for the guard and military chiefs are of great interest. It takes one day to visit the castle which was built for purposes of observation.

Sim kəndinə aparıcı beşiməz yol

The "hard" route to the village of Sim

Sım toponimi

Bir neçə versiyada izah edilir. Qədim türk tayfasının, Nuh peyğambarın oğlunun adı olduğu iddia edilir. Daş sözündən götürüldüyü, qırmızı və ya şisə manasına gəlidiyi, coğrafi mövqeyinə görə həm də qıraq, کنار yer demək olduğu bildirilir.

Tarixi abidələr

102 tarix - mədəniyyət abidasının qeydə alındığı rayon ərazisindən vaxtilə İpək yolu keçib.

Şindan qalası

Şindan dağının başında, İranla sərhəddə, təxminən 2000 metr yüksəklikdə yerləşir. Azərbaycanın tarixi Nəmin şəhərinin böyük memarlıq əsərlərindən hesab edilir. İslamdan əvvəlki dövrə aiddir. Həmin dövərdə arab işğalına qarşı döyüşən Babəkin strateji obyektlərindən biri burada olub. Qala ərazisində qədim qəbiristanlıq var. Orta əsrlərdə müxtəlif üsyanlara başçılıq edənlər bu qalada sığıniblər. Daş və kərpicdən hörülən qalaya ancaq şimal tərəfdən aparən bir yol var. Gözətçi və sərkərdənin müşahidəsi üçün düzəldilmiş xüsusi yerlər maraqlıdır. Mühafizə məqsədi ilə tikilən qalanı ziyarət etmək bir gün vaxt aparır.

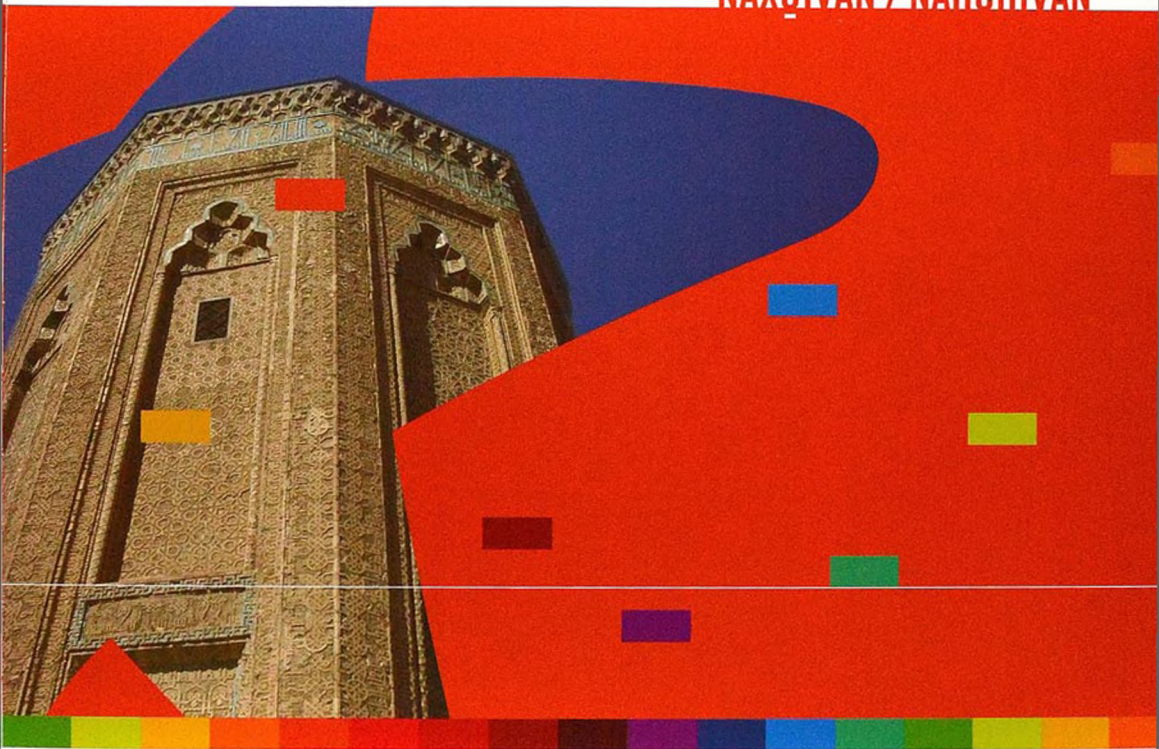

Sım - Daşların qəbiristanı

Sım, the village on the hills

NAXÇIVAN / NAHCHIVAN

Nahchivan

Also called the small fatherland, Nahchivan is a beautiful location. Words are not enough to describe it. The sky here is so low that you can almost touch the clouds with your hand. Locals attribute this to their closeness to God. The sky is also so blue that you do not get bored of looking at the piles of white clouds. Nahchivan, which has an ancient history, is also called a cradle of civilization.

Brief information

Nahchivan is 560 km from the capital Baku. As the region has been under Armenian blockade in the past 17 years, you can travel there only by plane. The capital of the Autonomous Republic of Nahchivan is situated at an important railway and airways intersection. The town is located on the Nahchivan plateau 1,000m above sea level, and on the bank of the Nahchivan River.

Climate

When speaking about Nahchivan, one cannot but mention its climate. I have been twice to Nahchivan. When I first visited Nahchivan, it was a freezing January day. I visited again on a scorching August day. After these visits, I told myself: "I will never go back to Nahchivan." May is the best time to travel to Nahchivan. The climate of the autonomous republic is significantly influenced by its geographic location, the mountains surrounding it and also with the fact that it is situated far from major seas and rivers. There are five types of climate in the region. As rainy clouds do not enter Nahchivan, there is little rain here compared to other regions of the country. Heavy rain is very rare here. It rains mostly in summer.

History

The regional capital, Nahchivan, is one of the oldest towns in the Middle East. According to archaeological research, the town is over 3,500 years old. It was built in the middle of the second millennium BC. In 1539 In IX-VI centuries BC, the town of Nahchivan existed as part of the ancient states of Manna and Media. Nahchivan has always been an important population center because it is located at the intersection of main roads linking the Middle East and the Caucasus. It turned into a battlefield during Iran's wars with Rome and Byzantium. Nahchivan repeatedly changed hands during those wars. The first written information about Nahchivan has been found in Greek geographer Claudius Ptolemaeus's book, "Geography". He wrote that Nahchivan existed as a town in the second century BC. Ptolemaeus wrote: "Naksuana is the centre of the vast country of Vaspuraga. The country has 37 provinces, and Naksuana is one of them." Medieval historian Mayise Khoreni wrote that the town was built in the sixth century BC. Arab and Persian geographers, however, said that Nahchivan was built by Sassanid rulers Khosrov the First, Anushiravan and Bahram Chubin in the sixth century AD. And Turkish traveler Ovligha Chahabi believed that the town was founded by the legendary Turan ruler Afraasyab.

The town was looted by the Byzantine emperor Irakli the Second in the first century AD. French traveler Wilhelm de Rubrik, who visited Nahchivan, said that it was a large and beautiful capital of a large country until the Mongolian invasion. It suffered serious damage during attacks by the armies of Genghis Khan in 1221.

Нәхчиван-Аңы һава алында музей

The Nahchivan Museum

Naxçıvan

Bura kicik vətən də deyirlər. Göy qübbəsi yərə elə yaxındır ki, sanki alini uzatsan buludlara dayacaq. Yerlilər bunu Tanrıya çox yaxın torpaq olmaqla əlaqələndirirlər. Sivilizasiyanın besiyi adlandırılan bu yeri tanıyarkən sanki tarix darsinə düşürsən.

Arayış

Bakı - Naxçıvan arası masafə 560 km olsa da son 17 ildir buraya yalnız tayyera ilə getmək mümkündür. 1991-ci ildən blokada şəraitində yaşayan Muxtar Respublikaya bir tək hava yolu açıqdır. NMR-nın paytaxtı mühüm dəmiryolu və hava qovşağıdır. Sahar dəniz səviyyəsindən 1000 metr yüksəkə, Naxçıvan düzündə və Naxçıvançayın sahilində yerləşir. NMR iqliminə onun coğrafi mövqeyi, hər tərəfdən dağ silsiləsi ilə əhatə olunması və iri su hövzələrindən uzaqda yerləşməsi çox təsir göstərir. Ərazinin iqlimi 5 tipə ayrılır. Buraya rutubətli hava kütlələri daxil olmuş. Ona görə də digər regionlarla müqayisədə Naxçıvana yağıntı çox az düşür.

Tarixi

Yaxın Şərqi ən qədim şəhərlərindən hesab edilən Naxçıvanda aparılan tarixi - arxeoloji tədqiqatlar ərazinin 3500 ildən çox yası olduğunu, şəhərin e.ə. II minilliyin ortalarında, 1539 - cu ildə salındığını göstərir. E.ə. IX-VI əsrlərdə qədim Manna və Midiya dövlətləri tərkibində iken Naxçıvan artıq tanınmış şəhər idi. Yaxın Şərqi ilə Qafqazı əlaqələndirən əsas yolların kəsişdiyi nöqtədə yerləşən şəhər alverşli coğrafi mövqeyə görə hər zaman mərkəz rolunu oynayıb. Roma - İran, İran - Bizans müharibələri zamanı döyüş meydanına çevrilən bölgə dəfələrlə əldən - ələ keçib. Bura haqqında ilk yazılı məlumata Klaudi Ptolemeyin "Coğrafiya əsərində rast gəlinir. O, Naxçıvanın hələ müləddən əvvəl II yüzillikdə şəhər olduğunu xəbər verərək yazıb: "Maksuana geniş ərazisi olan Vaspurakanın mərkəzidir. 37 nahiyyədən ibarət olan bu ölkənin bir nahiyyəsini də Maksuana təşkil edir". XIII əsrin əvvəllərində farsca "əcəlb ad - dünya" əsərində yazılırdı: "Naxçıvan Azərbaycanca böyük, əhəlişi çox, hündürdə yerləşmiş çox möhkəm şəhərdir. Orada çoxlu köşklər, şəhərkənarı yay sarayları, ləntənəli eyvanlar, şəhər yaxınlığında daşdan tikilmiş qala və bu qala içində mədrəsə, məscid və qalada çox gözəl su bulaqları var. Bəla deyirlər ki, yer üzündə bundan daha çox əhəlişi olan şəhər yoxdur. Bütün binalar kərpicdən və qədən tikilib.

XIII yüzildə bütün Yaxın Şərqi, Azərbaycanı da moŋqollar işğal etdi. 1253-cü ildə Naxçıvanda olmuş Fransız monax Vilhelm - de Rubruk onun tamamilə dağılmış olduğunu söyləyir. Əvvəllər böyük dövlətin paytaxtı olmuş, əzəmətli və gözəl şəhəri moŋqollar səhraya çevirirlər.

XII yüzildə 200 min əhəlişi olan şəhərdə ticarət inkişaf etmiş, öz ustaları və sənətkarları: dulusçuları, zərgərləri, süsçiləri ilə şöhrət qazanmış olsa da inşaat işləri daha geniş miqyas almışdı. Şəhərin gözəlliyindən vədə gəlmiş sayıxahların səhəliyinə görə, orta yüzillərdə burada Eldənizlərin məşhur saray kompleksli, Cüma məscidi, müsəlman məarifinin mərkəzinə çevrilmiş mədrəsə, dövlət binaları, asilzadələrin sarayları ucaldılmışdı. Evliya Çəlibi hovuzuna hər gün bir sabat qızılqul təcəyi atılan yerli hamamların atırlı suyundan söz açır.

Naxçıvan şəhərinə görünüşləri

The views of the town of Nakhchevan

A Farsi book (source) in early thirteenth century, entitled "Ajaib ad-Dunya", read: "Nahchivan is a big town in Azerbaijan with a large population. It is a very strong town (fortification) located on a high ground. There are many small shops, summer residences and beautiful balconies here. There is also a stone fortress near the town. Inside the fortress, there are a madrasah, a mosque and very nice springs. It is said that it is the town with the largest population in the world. All houses here have been built of bricks and mud."

The whole of the Middle East and Azerbaijan were conquered by Mongols in the thirteenth century. The French traveler, Wilhelm de Rubrik who was in Nahchivan in 1253, said that the town had been totally destroyed. This large and beautiful town, formerly the capital of a large country, was turned into a desert by Mongols. Hamdullah Gazvini, a historian and a geographer (1280-1349), mentioned Nahchivan in his book on geography entitled "The Delight of Hearts". He wrote: "They (residents of the town) speak a mixed Pahlavi. The town was built by Bahram Chubin. It is a very beautiful location. It is called Nagshijahan. The residents are white-skinned. They are members of the Safavi sect. There are several large fortresses near the town." An Arab geographer of the ninth and tenth centuries, Ibn al-Fakih, wrote that the town of Nahchivan was founded by Sassanid king Khosrov Anushiravan the First (531-579). Yagut Hamavi, another Arab geographer who lived in the thirteenth century, wrote: "The town of Nashava is in Azerbaijan. Some people say that this town is in Arran. Ordinary people call it Nakhchuan."

In the twelfth century, the town had a population of 200,000. Trade had developed here. The town was known for its craftsmen: potters, jewellers and glass makers. Construction had flourished here even more. According to travellers who were fascinated by the beauty of the town, in the medieval period Nahchivan had palace compounds of the Eldaniz (rulers of Iran and Azerbaijan), a Friday mosque, a madrasah (which had turned into a centre of Islamic teaching), state buildings and palaces of royal family members. Evliya Chalabi (Turkish traveler) spoke about local baths where the water of swimming pools was scented with a basket of rose petals each day. There is interesting information about Nahchivan in Persian sources of the thirteenth century. One of them says: "This town, located on a high ground, has many small shops, summer residences in the suburbs, a fortress and a madrasah inside the fortress. There are many springs inside the fortress. It is said that this is the town with the largest population in the world. It is a green area with abundant water. Nahchivan turned into a big town during the peak of the Eldaniz rule." The state of Eldaniz, or Atabays, was established by Seljuk dynasties. Seljuk ruler Alp Arslan built a special residence for himself in Nahchivan, which was annexed to the Seljuk state in 1064.

The state of Atabays (XII-XIII centuries)

This is another name of the state of Eldaniz. It was a new state founded on the basis of independent sultanates (territories ruled by sultans) during the demise of the Seljuks. This powerful feudal state, ruled by the Eldaniz dynasty, existed between 1136 and 1225. This state was founded by Atabay Shamsaddin Eldaniz. The rule of the Atabays, or the Eldaniz, started after Shamsaddin Eldaniz was appointed governor of the Seljuk state in this province. Nahchivan was part of the state of Eldaniz in the mid twelfth century. In this period, the town developed into a major commercial and trade centre of the state of Atabays. The rapidly growing town, which was the capital of the state between 1136 and 1175, was of economic and military importance. The treasury of the state was located in the Allinja fortress (in today's Julfa District).

Atabaylar dövləti (XII-XIII əsrlər)

Bu dövrdə Naxçıvan Atabaylar dövlətlərinin əsas ticarət və sənətkarlıq mərkəzinə və iqtisadiyyatına çevrilir. 1136 - 1175 -ci illərdə bu dövlətin paytaxtı olan və sürətlə inkişaf edən şəhər iqtisadi və hərbi əhəmiyyətə malik idi. Dövlətin xəzinəsi alınca qalasında (Culfa rayonu) saxlanırdı. Atabəy Səlcuq sultanları vəliəhd şahzadələrinin təbəqəsinə verilən titluldu.

Naxçıvan xanlığı (XVIII əsr)

Kəngərli tayfasının başçısı Heydərqulu xan tərəfindən yaradılmış feodal dövlətdir. İranın daim təslimində olan xanlığda daxili cəhəmlər illərlə sürüb. 1813 - 1828 -ci illərdə davam edən Rus - İran müharibəsində hakimiyyət tez - tez dəyişməklə məcburiyyətində qalıb. 1827 -ci ildə rus qoşunları Naxçıvanı zəbt etdilər. 1828 -ci il Türkmənçay müqaviləsi ilə Naxçıvan xanlığı İrəvan xanlığı ilə birlikdə Rusiyanın tərkibinə qatıldı. Eyni ildə çar I Nikolayın verdiyi fərman ilə ləğv edilmiş Naxçıvan və İrəvan xanlıqlarının ərazisində süni səkilə "erməni vilayəti" yaradıldı. 1828-ci ildə Güney Azərbaycandan, 1829-1830-cu illərdə Ərzurum və cənubunda ermənilər köçürülərək Naxçıvan və İrəvan dairəsində yerləşdirildi. 1850-ci ildən şəhər Azərbaycanlıların idarəçiliyində olan İrəvan quberniyasının tərkibinə daxil idi. İlk dəfə 1905-ci ildə Naxçıvanda da ermənilərlə Azərbaycanlılar arasında qırqınla start alan etnik münaqişə, 1917-ci ildə ermənilərin Naxçıvana ərazi iddiaları ilə çıxış etməyə başlamasıyla davam etdi.

Qaçırılmayacaq yerlər

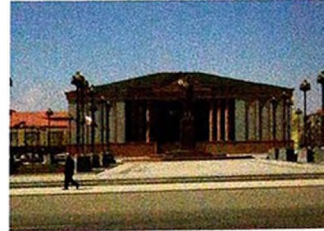
Naxçıvan yaşayan muzeyi xatırladır. Burada tarixlə yaşayış evləri iç - içədir. Tarixi abidələrlə zəngin paytaxtın Cəmsid Naxçıvanski, Müseyin Cavid, Bəhrüz Kəngərli, Cəlil Məmmədquluzadə, Heydər Əliyev, Şahidlər muzeylərini görməyə dəyər. Bundan başqa şəhərin tarixi - memarlıq əsərləri və digər gözəllik yerləri kifayət qədər maraqlıdır.

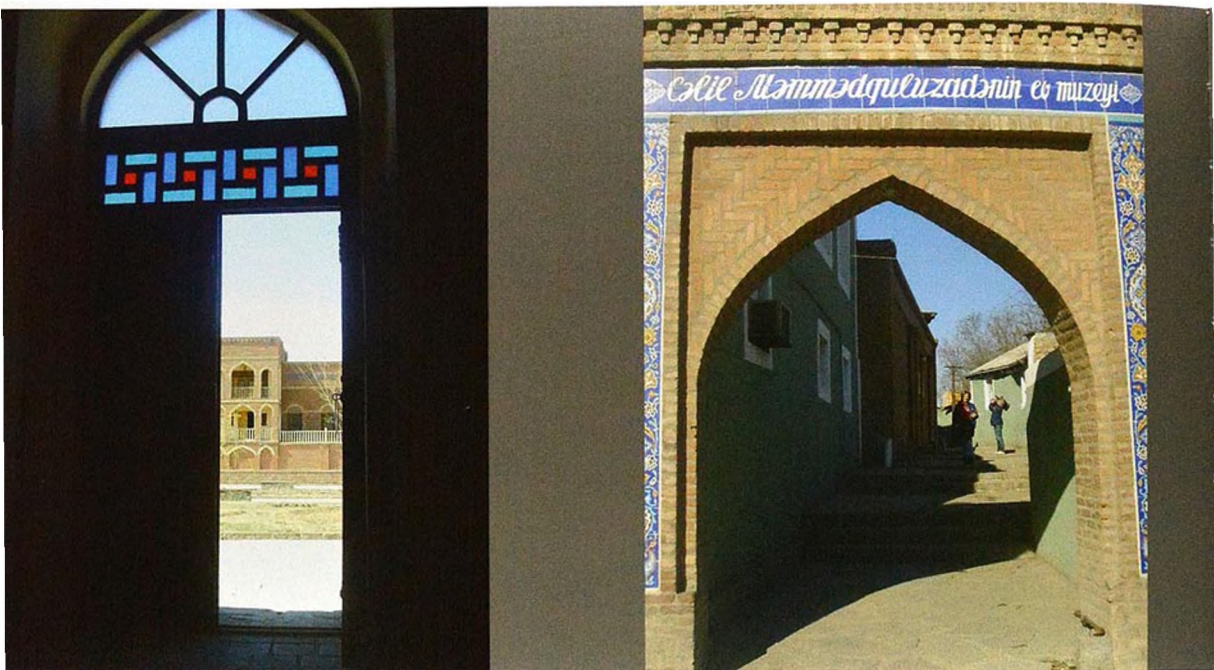
Əcəmi səyrangahı

Açıq Səma Altında Muzey, Möminə Xatun türbəsi, Xalça muzeyi komplekslərinin daxil olduğu geniş ərazidə salınmış park belə adlanır. Qədimdə Qala məhəlləsi adlanan yerdə, 1980 - 82-ci illərdə 4 ha sahədə inşa edilib. Şəhərin ən hündür nöqtəsində salınan bu park, yerlilərin və şəhərin qonaqlarının, eləcə də fotoqrafların şəhəri seyr etmək, piyada gəzmək üçün üz tutduqları populyar məkandır.

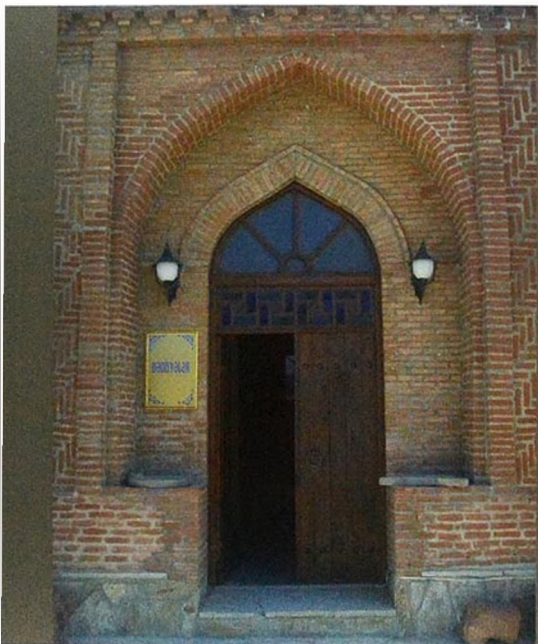
Qızlar buləğı

Naxçıvan şəhərində təbii - abidədir. Qala məhəlləsində yerləşir. Qayaların arasından süzülüb gələn göz yası kimi dumduru şərin bulaq suyu yaxınlıqdakı yaşıl vadiyə axan Bazarçayın suyunu qanışır. Gənc sevgililərin ən populyar görüş yeri. Yaxda çox zövqlü olur. Qayaların arasından axan salala ətrafı bir az sərin tutur. Yaxınlığında tarixi abidə olan hamam dəyişdirilərkən çayxanaya çevrilib ki, burada da ətrilə və ləzzətli çay xidməti var. Bu, məhəllə adındır. Əcəmi səyrangahında yerləşir. Qayadan tumuncuqlanıb mirvari kimi süzələn su bulaq başına yığılan qızların darayib arxasında təkduyu saç bənzədiliyinə görə buraya Qızlar Buləğı adını veriblər.

Memoria of the 1186-1187

The Mausoleum of Momine Xatun 1186

Atabay

Atabay was the title given to the caregivers of Seljuki crown princes. This term first emerged during the Seljuki period. A residential quarter (mahalla) called Atabays exists in Nahchivan to date. In the medieval period, there were several mahallas in Nahchivan. According to Ottoman government sources, almost all of these quarters were inhabited by Turks. Although mahallas are no longer administrative units, people still remember them (for instance, the Jigatay mahalla, or the Qurdlar mahalla). Nahchivan residents still ask each other: "Which mahalla do you come from?"

The Nahchivan khanate

It was a feudal state founded in mid-eighteenth century by Heydarqulu khan, the head of the Kangarli tribe. In this khanate, which had always been under Iranian influence, internal divisions (struggle) raged for years. Power changed hands very often during the Russian-Iranian war in 1813-1828. Nahchivan was captured by Russian forces in 1827. Under the Turkmanchay Treaty, signed in 1828, the Nahchivan khanate was annexed to Russia along with the Iravan khanate. In the same year, Nicolas the First signed a decree, abolishing the khanates of Nahchivan and Iravan and establishing an artificial "Armenian province" on this territory. In 1828, Armenians in Southern Azerbaijan (today's north-western Iran) were resettled in Nahchivan and Iravan. In 1829-1830, Armenians were moved here from Erzurum and surrounding areas. From 1850 on, the town was part of the Iravan province, which was governed by Azerbaijanis. The ethnic conflict between Armenians and Azerbaijanis, which started with the massacres of 1905, also raged in Nahchivan. In 1917, Armenians started laying territorial claims to Nahchivan.

Must visit

Nahchivan looks like a living museum. Residential buildings and history are (ich-icha) here. The Jamshid Nahchivanskiy, Huseyn Javid, Bahriz Kangarli, Jalil Mammadquluzada, Heydar Aliyev museums and also the Museum of Martyrs in the capital, which is rich in historical monuments, are worth visiting. Apart from that, the town has quite interesting historical and architectural monuments and other places of interest.

The Ajami seyranqah (outing space)

This is how the park built in a large area covering the Outdoor Museum, the Momine Xatun tomb and the Carpet museum is named. The park was built in 1980-1988 on four hectares of land formerly called Qala mahallasi (the quarter of Fortress). Located in the highest area of the town, this park is a popular place for local residents, as well as for tourists. It is good for walking and taking pictures.

Qizlar bulagi (the Maiden spring)

It is a natural monument in the Qala quarter in the town of Nahchivan. The crystal clear and cool water coming out of the rocks flows into the Bazarchay river, which runs from the nearby green valley. This is the most popular dating venue for young couples. It is especially beautiful in summer. The water falling down from the rocks keeps the surrounding area a bit cooler. A nearby bath, which is a historical monument, has been

Tarixi abidələri

Onla əsrlərdən qalma buxəna, hainamlar, mahalla məscidlərini saymaqla bitmiş XIX əsrdə inşa edilmiş dəmiryolu vəzəli Zaqafqaziyədə çəkilən ilk dəmiryollarına aid yarasıqlı bina kimi memarlıq abidələri sıyahısına daxil edilib. Tarixi abidələrin çoxu müxtəlif zamanlarda dağılsa da, bu günə qalib çıxmış bir neçə dənəsi yerlilərin qurur mənbəyidir. Şəhərin bütün qonaqlarının gorməsi qarəən ən əsas abidələri Naxçıvan memarlıq məktəbinin nümunələridir.

Naxçıvan memarlıq məktəbi

Eldəgizlər dövlətinin paytaxtı olduğuy dönəmdə əsası qoyulan və yüksəliş dövrünü yaşayan məktəb Azərbaycan və Yaxın Şərq memarlığına böyük təsir göstərərək XII əsrdə ölkədə şəhərsalma, memarlıq və incəsənət, təbiiq və təsviri sənət novları geniş inkişaf edib.

Əcəmi Əbubəkr oğlu Naxçıvani (XII əsr)

Naxçıvan memarlıq məktəbinin banisidir. Yaxın Şərq memarlığına yeniliklər gətirib. Şərqin böyük mütəxəssisləri ona "Şeyxül - mühəndis" (mühəndislərin başçısı) fəxri adını veriblər. Möhtəşəm tikililərindən ikisi günümüze qalıb. Yusif İbn Kuseyr və Möminə Xatun türbələri.

Yusif İbn Kuseyr türbəsi (1162)

Üzərindəki kitabədə 1162- ci ildə tikilib. Xalq arasında buna "Ata - baba türbəsi" də deyirlər. Yusif İbn Kuseyr Atabəylər sarayından çox sevilən məsləhətçi olub. Əla hörmətə sahib olub ki, öldükədən sonra xatirəsini əziz tutmaq üçün zamanənən ən məşhur memarına onun üçün türbə tikməyi təpşırıblər. Nəticədə Naxçıvan şəhərinin ən gözəl tarixi əsərlərindən biri ortaya çıxıb. Şərdəbə və yərüstü qüllələri hissədən ibarət olan bu abidənin kitabəsində onun kimin şərəfinə və hansı tarixdə inşa olunduğu qeyd edilib. Bu türbə xacə, canlı rəis, dinin zəkəsi, islamın cəmalı, şeyxlər başçısı Yusif Kuseyrin oğlundur. Digər kitabədə isə Bənnə əcəmi Əbubəkr oğlu Naxçıvaninin əməli sözləri yazılıb.

Möminə Xatun türbəsi (1186)

Milli memarlığın möhtəşəm abidəsi, Şərq memarlıq incisi hesab edilir. Buna Atabəy məqbarəsi, Atabəy günbəzi də deyirlər. Ümumi hündürlüyü 34 metr olsa da zaman içərisində dağılıb. Açıqlan son restavratsiyadan sonra indiki hündürlüyü 26 metrdir. XIX əsrdə qədər türbənin yanında başqa tikililər, o cümlədən məscid də olub. Naxçıvan şəhərinin emblemi sayılan türbə şəhərin bəzəyidir. Məqbarəni Atabəy hökmdarı Məhəmməd Cəhan Pəhləvan 1186 - cı ildə anasının şərəfinə inşa etdirib.

Məqbarəni Naxçıvanın Tac-Mahalı adlandırırlar. Təkcə Azərbaycanda deyil, islam ölkələrində də ən uca və inəca kompozisiyalı türbələrdən olan bu abidənin uzunömürlüliyünü mükəmməl mühəndis işi ilə bağlayırlar. Abidənin baş tağında kufi xətlə bunlar yazılıb: Biz gedirik ancaq qalır ruqlar. Biz ölüncə, əsər qalır yadigar.

Yusif İbn Kuseyr türbəsi. 1162-ci il

Yusif İbn Kuseyrin şərəfinə. 1162

turned into a tea house. You can have a cup of nice tea here. It is the name of a residential quarter and is located in the Ajami seyranqah. It is called the Maiden spring, as the clean water flowing down the rock looks like neatly combed hairs of girls who come together here

Historical monuments

Nahchivan has a medieval ice house and a countless number of baths and mosques. A railway station built here in the nineteenth century was one of the first in the South Caucasus. This beautiful building has been included on the list of architectural monuments. Many of Nahchivan's historical monuments have been destroyed over time. The few that have remained to date are the source of pride for locals. The most important monuments that all visitors to Nahchivan must see represent the local school of architecture

The Nahchivan school of architecture

This school of architecture, which was founded and reached its peak when Nahchivan was the capital of the state of Eldagiz, has had a great impact on the Azerbaijani and Middle Eastern architecture. Town building, architecture and art saw rapid growth in the twelfth century.

Ajami Abubakr oglu Nahchivani (XII century)

He was the founder of the Nahchivan school of architecture. Ajami Nahchivani brought novelties to the architecture of the Middle East. Prominent experts in the East gave him the honorary title of "Sheikh ul-muhandis" (head of engineers). Only two of his magnificent buildings have remained today. They are the Yusif ibn Kuseyr and Momina Khatun tombs.

The Yusif ibn Kuseyr sepulchre (1162)

According to an inscription on the sepulchre, it was built in 1162. Locals also call it the "tomb of a father and grandfather". Yusif ibn Kuseyr was a dearly loved adviser in the palace of the Atabays. Ibn Kuseyr enjoyed so much respect that after his death, the most prominent architect of the time was told to build a tomb for him. One of Nahchivan's most beautiful historical monuments was designed as a result. The monument is made up of a crypt and a structure on the ground looking like a tower. The inscriptions on the tomb contain information about the date of its construction and the person the monument was dedicated to. One of them reads: "This tomb belongs to Yusif Kuseyr oglu, a teacher, a living chief, the intellect of the religion, the beauty of Islam and the head of sheikhs." Another inscription reads "Built by mason Ajami Abubakr oglu Nahchivani."

The Momina Khatun mausoleum (1186)

This mausoleum is viewed as a magnificent monument of the national architecture and a pearl of the Eastern architecture. It is also called the Atabay tomb, or the Atabay dome. Once 34 metres high, the tomb has crumbled over time. It is now 25 metres high following the latest restoration. Until the nineteenth century, there used to be several other buildings, including a mosque, near the tomb. The monument is the

Nahçevanda tarixi çəxək hamamı

The historical bath house in Nahchivan

Möminə Xatun kimdir?

Azərbaycan Atabəglər dövlətinin ilk dövründə mühüm rol oynamış qadın, hökmdar Məhəmməd Cahan Pəhləvan və Qızıl Arslanın anasıdır. Dövrün siyasi hadisələrində məsləhətçi olub, saray cəkişmələrində hökmdar ailəsini qorumağı bacarıb. Həyatının sonunadək Naxçıvanda yaşayıb. Məqbarədə aparılan qəzinti işləri zamanı üzə çıxarılan insan sümüklərinin haqiqətən qadına aid olduğu müəyyən edilmişdir. Amma türbadəki qəbri başqa bir xanıma aid olması ehtimalı da irəli sürülür. Akademik Ziya Bünyadovun fərziyyəsinə görə, eyni türbadə dəfn olunan qadın zənn edildiyi kimi Möminə xatun yox, onun oğlu, Məhəmməd Cahan pəhləvanın arvadıdır. Atabəy hökmdarı Məhəmməd Cahan Pəhləvanın hakimiyyəti dövründə Naxçıvan hakimi onun arvadı Zəhidə xatun idi. Bu, o qədər ağıllı və müdrik, eləcə də hökmdarın sevimli qadını olub.

Açıq Səma Altında Muzey

2004 - cü ildən fəaliyyət göstərən bu muzeyin ölkədə analoqu yoxdur. Orta əsr Ağqoyunlu və Qaraqoyunlular zamanından qalma abidələri qorumaq məqsədilə yaradılıb. Buna qoc heykəllər muzeyi də demək olar. NMR ərazisində yerləşən bütün qəbristanlıqlardakı qoc və digər daş heykəllər içərilərdə qızıl olduğu iddiasıyla barbaclarına dağıdılıb. Yerdə qalanlar da məhv olmasın deyə çixis yolunu belə bir muzey quraaraq tapılıb.

Xan evi

XVIII - XIX əsrlərə aid Şərq memarlığı üslubunda tikilmiş bu abidə Naxçıvan xanı Rəhim xanın yaşayış evi olub. Bina zirzəmidən və 8 böyük otaqdan ibarətdir. Qədim Qala məhəlləsində və Möminə xatun türbəsinin 50 - 60 metrliyində yerləşir. Xan evinin pəncərələrində şabəkə üslubundan geniş istifadə edilib. Binaın şəhərin yüksək tapasında, "Xan diki" üzərində inşa edilməsi onu son dərəcə özəmətlı və gözəl göstərir. Bu nöqtədən şəhərə gözəl panoram açılır.

Naxçıvan Xalça muzeyi

Xan evi 1998-ci ildən bəri muzey kimi fəaliyyətədir. 6 zaldə xalçalar nümayiş etdirilir. Digər iki zal xan ailəsinə aynılıb. Azərbaycanla fəaliyyət göstərən ikinci Xalça muzeyinin Naxçıvanda açılması faktı çox maraqlıdır. Keçən əsrin 90-cı illərində bir qrup insan ölənən hər yerində olduğu kimi Naxçıvanı da kənd - kənd doləşaraq qiymətli al işlərini, o cümlədən xalçaları ahalıdan su qiymətinə toplayıb. Qaçəq yolla respublikadan qacırmağ istərəkən sərhəddə yaxalanıb. Müsədıra olunmuş xalçaların hamısı muzeyə təhvil verilib. Burada xalçanın təkamülünü izləmək mümkündür. Bu xalq sənətinin tarixi qədim sumerlərin dövründən, 3-5 min il əvvəldən başlayır. əvvəl sadə keçədən hazırlanan yun örtüklər zaman içərisində ən mükəmməl formasını, müasir xalça şəklini alıb. Muzeydə bir - birindən gözəl 250 - yə yaxın nadir xalça nümayiş olunur.

Buzxana

Azərbaycan ərazisindəki ən böyük buzxanadır. İmamzadə kompleksinin yaxınlığında yerləşir. Yüksək memarlıq quruluşuna sahib abidə Naxçıvan memarlıq məktəbinin inkişafı dövründə, XII - XIV əsrlərdə tikilib.

Naxçıvan xanlarının evi - Xalça muzeyi

The House of Nakhchivan Khans - Carpet museum

Naxçıvan Cümə məscidi
The Cuma mosque in Nakhchivan

emblem of the town of Nahchivan. It is also the beauty of the town. The tomb was built in 1186 in memory of the mother of Atabay ruler Mahammad Jahan Pahlavan. It is called the Taj Mahal of Nahchivan. One of Azerbaijan's and also the Islamic world's tallest tombs with fine composition, the long life of this monument is attributed to the perfect engineering work. A Kuli inscription on the tomb reads: "We go, but winds remain. We die, but our work remains."

Who was Momina Khatun?

This woman, who had an important role in the early years of the Azerbaijani state of Atabays, was the mother of Atabay rulers Mahammad Jahan Pahlavan and Qizil Arslan. She served as a political advisor to his sons and managed to protect the royal family amid infighting in the palace. Momina Khatun lived in Nahchivan until her death. It has been established that the human remains found at the tomb during excavations belonged to a woman. According to a different view, however, another woman had been buried in that grave. The late academician Ziya Bunyadov believed that the woman buried in the tomb was not Momina Khatun but the wife of her son Mahammad Jahan Pahlavan. Zahida Khatun was the governor of Nahchivan while her husband was in power. This clever and wise woman was a beloved wife of the king.

The Outdoor Museum

This museum, which was opened in 2004, has no equal in the country. It was established to preserve monuments dating back to the Aggoyunlu and Qaraqoyunlu period (in the Middle Ages). It can also be called a museum of ram sculptures. Ram and other stone sculptures in all cemeteries of the Autonomous Republic of Nahchivan have been savagely destroyed by people seeking gold. This museum was opened to preserve the remaining ones.

Khan's House

This house, built in keeping with the Eastern architectural style of the 18th and 19th centuries, was a home of the Nahchivan ruler Rahim Khan. The house has a basement and eight large rooms. It is located in the Qadim Qala (Old Fortress) quarter, 50-60 metres from the Momina Khatun tomb. The network (shabaka) style was widely used in the windows of the building. The house was built on a high hilltop called the "Khan height", which makes it look extremely magnificent and beautiful. There is a spectacular view of the town from this point.

The carpet museum of Nahchivan

The Khan's House has been used as a museum since 1998. Carpets are being displayed in six rooms of the house. The other two rooms contain belongings of the Khan's family. The fact that Azerbaijan's second carpet museum was opened in Nahchivan is very interesting. As in other parts of Azerbaijan, a group of people toured every village in Nahchivan in the 1990s and bought valuable handicrafts, including carpets, at giveaway prices. Those carpets were seized at the border while being smuggled out of the country. All of the seized carpets have been submitted to the museum.

Nahçevanda acemi seyrəngahı

The famous medieval architect Acemi from Nahchivan

İmamzadə (1722 - 1732)

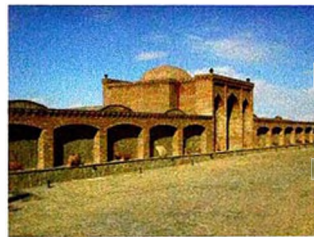
Kompleks şəhərin cənub - şərq hissəsində, yerli əhali arasında Köhnəqala adlanan ərazidədir. Burada antik və orta əsrlərə aid qədim şəhərin qala divarları aşkar edilib. İmamzadə türbəsi XVI - XVII əsr Səfəvilər memarlığı abidələrinin tipik xüsusiyyətlərini daşıyır. Vaxtilə bu sahədə tanınmış şeyxlərin dəfn edildiyi, əhəmiyyətli məqbərələr yerləşən ərazi olub. Zaman içərisində nekropolun yeri dəyişərək abidənin yaxınlığındakı tapaya keçib. İmamzadə binası isə XVIII əsrin 20-ci illərində inşa olunub. 3 binadən ibarətdir. Həzrəti ʿƏliyə aid olmayan kitabənin tərcüməsi belədir: "1722-1732-ci illərdə bu İmamzadə, arab və əcəmin ixtiyar sahibi, səxavətli xaqan, möhtərəm amir, ən böyük sultan, şah oğlu Şah əbu Muzəffər Təhməsbəh Bahadır xanın hökmdarlığı dövründə, günahları bağışlamaya layiq, mərhum Hacı Polad bəyin oğlu sahibkar, zamanın xeyrixahı olan Rufen bəyin əmi ilə tikilib." 1997 -ci ildə əsaslı təmir olunan türbəni ziyarətə gələnlər burada ibadətlerini yerinə yığırırlar. Şəhərin ən qədim ziyarətgahı sayılan bu yeri Nuh türbəsi də deyirlər. 1984 - 87 -ci illərə qədər acıxanə kimi istifadə olunub. Burada VIII İmam Rza'nın qız nəvəsi Seyyid Sultan Səfa dəfn edilib.

Naxçıvan Açıq Hava Alınma Muzeyi

The open-air museum

Yəzdəbad qalası - Köhnəqala - Narıqkala

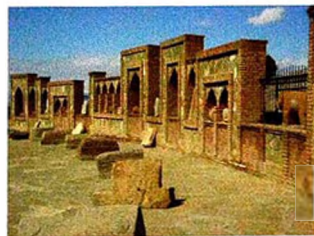
Vaxtilə köhnə şəhərin olduğu ərazinin xalq arasında geniş yayılmış adıdır. Naxçıvanın cənub - şərqindədir. İki hissədən - kicik qala və böyük qaladan ibarətdir. Qalanın böyük hissəsi dağılıb da bəzi bürcləri hala da durur. Böyük karvan yolunun üzərində yerləşən Naxçıvan şəhəri miladın III yüzilliyində sasanilər tərəfindən dağıdılıb. Burada VI yüzilliyin birinci yarısından VII yüzilliyin birinci yarısına qədərki dövrdə sasanilərə məxsus Naxçıvan zərbxanalarında üzərində Naxc sözün yazılmış gümüş pullar kəsilib. Qala Sasani şahı III Yəzdigird (632 - 651) zamanında tikilib. Həmin vaxt şəhərdə 30 minə yaxın evə və 150 minə yaxın insanın yaşadığı iddia edilir. Evləri Calabə Yəzdəbad qalasının moqol - tatarlar dövründə dağıdılmışdır. Şəhərin baş müdafiə istehkamı olan qala XVII əsrin ortalarında mövcud olub. Səfəvi - Osmanlı müharibələri zamanı dağıdılıb və bir daha əvvəlki möhtəşəm günlərini bərpa edə bilməyib. Rəvayətə görə, əfsanəvi peyğəmbər Nuhun qəbrı Köhnəqaladakı şəhər qəbiristanlığınınndadır.

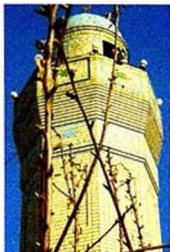
Naxçıvan toponimi

Fars - arab mənbələrində və digər bir çox qaynaqlarda müxtəlif variantlarda dəfələrlə adı çəkilib: Nuh tufan, Nuh çıxan, Naqşi - cahan və sair. Qədim yəhudi ədəbiyyatında Nəhhuntı kimi yazılır ki, bu sözün İbranice lüğət mənası "Allah" deməkdir. Sonralar bu adın yerli türk əhalisi tərəfindən Naxçıvan şəklinə düşdüyünü söyləyirlər. Yunan coğrafiyaşünası Klaudi Ptolomeyin "Coğrafiya" əsərində (b.e. II əsr) Naxçıvanın adı ilk dəfə Naxsana şəklində qeyd olunub və coğrafi mövqeyi göstərilib. Naxçıvanın qədim adlarından biri Nəşəvadır. Ərəbcədən tərcümə edildiyində bu, "gün çıxan yer", "ışık saçan məkan" deməkdir. Tarixi mitoloji qaynaqlardan bu torpaqda yaşayan insanların günəşə, odə, işığa olan inamını qədim dövrlərdən mövcuddur.

Hamdullah Qazvini və Əvliya Çələbiyə aid yazılarda, bir sıra digər qaynaqlarda Naxçıvan toponimi "Naqşi - cahan" kimi təqdim edilir. Bu ad metaforadır. Dünyanın bəzəyi mənasını bildirir. Görünür, bu epitet Naxçıvanın ən parlaq çağında, Azərbaycan Atabəylərinin paytaxtı olduğu XII əsrdə yaranıb. Başqa bir məlumata əsasən isə şəhərin adının Naxçı sözündən yaranması Sasani şahlarından Bahramın laqəbi ilə əlaqələndirilir. Guya şah Bahram tərəfindən salınıb Naxçırov ovsevanı, ov edilən yer və qənimət mənasını daşıyır. Bir qrup tədqiqatçıların ehtimalına görə, Naxçıvan sözü ərazidə yaşamış qədim tayfaların

Looking at the carpets in the museum, you can trace the evolution of carpet weaving. The history of this old art dates back to the ancient Sumers 3,000 to 5,000 years ago. Simple woollen covers evolved into today's carpets over time. There are nearly 250 very beautiful and rare carpets in the museum.

Ice house

The ice house, which is the largest in Azerbaijan, is located near the Imamzada complex. This monument with an excellent architectural design was built between the twelfth and fourteenth centuries – at the height of the development of the Nahchivan school of architecture.

Imamzada (1722-1732)

This complex is located in the south-eastern part of the town, in an area which locals call Kohnaqala. The walls of an ancient and medieval town have been unearthed here. The Imamzada tomb is typical of the Safavid architecture of the sixteenth and seventeenth centuries. It used to be an area where prominent sheikhs were buried and where important tombs were located. The location of the necropolis has changed over time and moved to a nearby hill. The Imamzada complex was built in the 1720s. It comprises three buildings. A now removed inscription on the complex read: "This Imamzada was built in 1722-1732, under Shah Abu Muzaffar Tahmasib Bahadır Khan – who is the ruler of Arab and Ajam, a generous khagan, a great amir, the greatest sultan and the son of a shah – by an order of Rufan bey, the late Haji Polad bey's son who was a lord and a kind person of his time." Visitors perform prayers at the tomb, which was fully renovated in 1997. This oldest place of worship of the town is also called the tomb of Nuh (Noah). It was used as a pharmacy between 1984 and 1987. Seyyid Sultan Safa, a grandchild of the eighth Shiite imam Reza, has been buried here.

The Fortress of Yazdabad - Kohnaqala - Narihqala

This is the widely known name used by local people to refer to an area where the old town used to exist. It is located in the south-east of Nahchivan. It has two sections – Kichik Qala (Small Fortress) and Boyuk Qala (Large Fortress). The large part of the fortress has gone. Only some of its towers have remained. The town of Nahchivan, which lay on the great caravan route, was destroyed by Sassanids in the third century AD. Between the first half of the sixth and the first half of the seventh centuries, silver coins with the word "Nakhch" carved into it were printed in Nahchivani printing houses owned by the Sassanids. The fortress was built under the Sassanid shah Yazdigird the Third (632-651). It is said that the town had nearly 30,000 homes with a population of nearly 150,000 at the time. Evliya Chalabi says that the fortress of Yazdabad was destroyed by Mongols and Tatars. The fortress, which was the main fortification of the town, existed until the mid seventeenth century, when it was destroyed during the Safavid-Ottoman wars and has never regained its glory since.

The description of the fortress of Nahchivan - Naqshijahan

"This town really deserves its name. It is the pride of the towns in Iran. Now it is a separate khanate in Azerbaijan. The khan has a lot of troops. This town was founded by Afrasiyab shah in the past. The graves of his ancestors have remained here to date. Under him (Afrasiyab) the Nahchivan province grew fast. Every

adı ilə bağlı etnotoponimdir. Məşhur tarixçi Moisey Xorenski Qafqazda yaşamış qəbilələrdən bəhs edərək, Naxçamasen qəbiləsinin də adını çəkib

Naxçıvan Qafqaz xalqlarının dilində (hazırda çeçenlərin) nax - xalq (qəbilə), cuo - insan mənasını verir. Hətta çeçenlər zərəfatla Naxçıvan çeçen torpağıdır deyirlər. Van kəliməsi isə qədim Midiya dilində məkan, yaşayış yeri mənasında işlənib. Buna istinad edən Naxçıvan sözünün Qafqazda yaşamış bir tayfənin adından götürüldüyü ehtimal edilir. Qafqaz və Midiya tayfələrinin dilində işlənmiş nax - cuo - van (xalq - insan - məkan) sözlərinin qovuşmasından yaranıb.

Кобукопәдә Нехун қабәт

The tombstone of Neahun

inch of land was used (cultivated) here. Then the greedy Mongols came in with a large army. They ruined this beautiful town, razing its fortress to the ground. Ten thousand large houses with clay roofs decorate this town. There are 70 large and 40 small (in residential quarters) mosques, 20 caravanserais, seven beautiful baths and up to a thousand trade booths in the town. Many of the residences here are beautiful." Evliya Chalabi "Sayahatnama" (Travel notes), XVI century. A legend says that the grave of Prophet Noah is in the town cemetery in Kohnaqala.

The toponym of Nahchivan

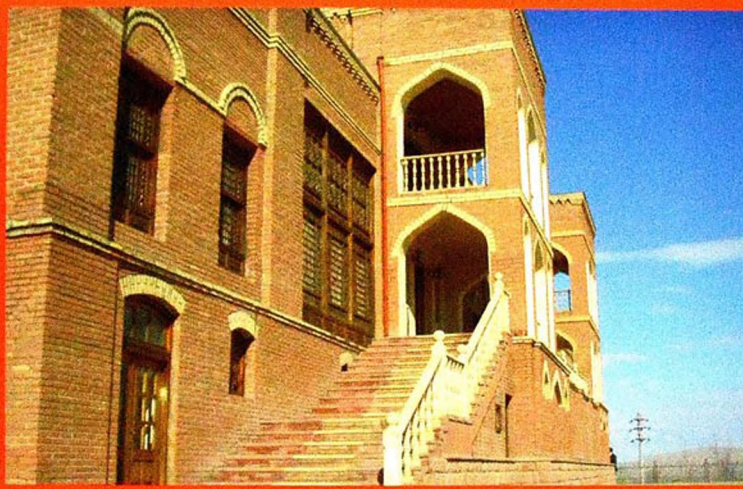
Various variants of the name - Nuh tufan (the storm of Noah), Nuh chikhan (the area where Noah landed), Nagshi jahan, etc - have repeatedly been used in Persian, Arab and many other sources. In old Jewish literature, it was mentioned as Nahhundi, which means God in Hebrew. The word was allegedly transformed into Nahchivan by the local Turkic population. In his book, Geography, Greek geographer Claudius Ptolemaeus mentioned Nahchivan as Naksuana and showed its geographic location.

One of Nahchivan's old names is Nashava. In Arabic, Nashava means the place where the sun rises from, or a shining place. According to historical sources and mythology, people living on this soil used to worship the sun, fire and light. Hamdullah Qazvini, Ovliya Chalabi and some other sources describe Nahchivan as "Naqshi-jahan". This is a metaphor meaning "the decoration of the world". This epithet probably emerged at the height of Nahchivan's glory in the twelfth century, when it was the capital of the Azerbaijani state of Atabaylars.

According to another view, Nahchivan is a transformed version of the word Nakhchir, which was a nickname of the Sassanid shah Bahram. It is claimed that the town was built by Bahram. "Nakhchirov" also means love for hunting, a hunting place or a trophy. A group of researchers say that the word Nahchivan may be an ethno-toponym derived from the name of ancient tribes that lived in the area. Well-known historian Moisey Khorenski mentioned the Nakhchamasen tribe while speaking about tribes that lived in the Caucasus. Some others say that the toponym is connected with the word Nashava, which means "growing" or "expanding" in Arabic.

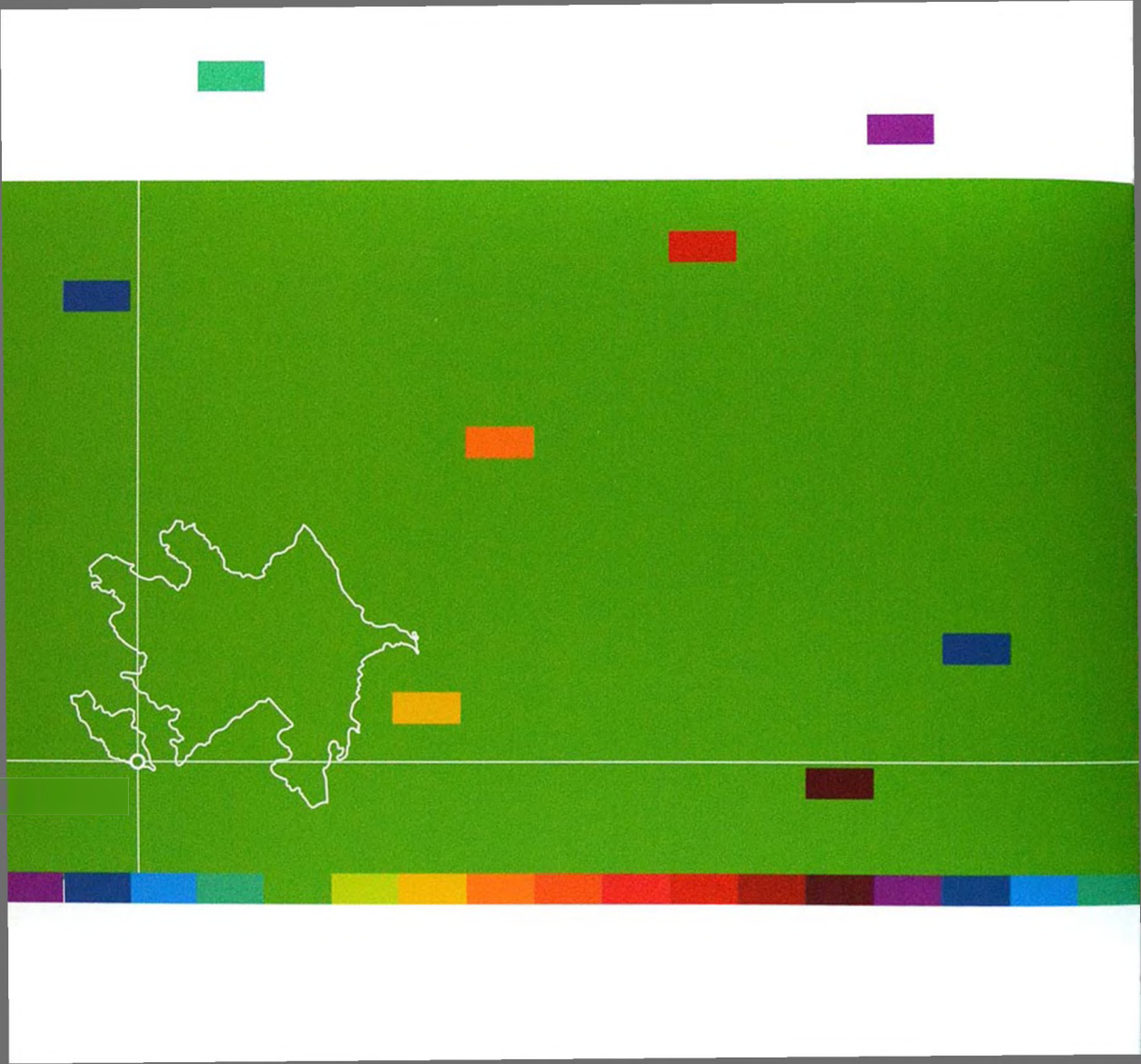
In the language of the Caucasian peoples (currently in the Chechen language), "nakh" means a clan, and "chuo" means a human. Chechens even joke that Nahchivan is Chechen territory. In the old Median language, "van" meant a location, or a residential area. Therefore, some people presume that the word Nahchivan derived from the name of a tribe that once lived in the Caucasus. They say that Nahchivan is a combination of the following words in the languages of the Caucasian and Median tribes: Nakh-chuo-van (people-human-place).

Hacıqavan tarixi şəhidlərin diyarı
Hacıqavan: the home of historical monuments

ORDUBAD / ORDUBAD

Ordubad - Pearl of Nakhchivan

Local people like to joke: "We are not Naxçivanis." Ordubad is different in terms of its fertile landscape, unique way of life and traditions and its people. When you first set foot here, you feel you have entered a city of the medieval East. Ordubad has been compared to a large garden in bloom and is called the pearl of Naxçivan.

Note

Ordubad is the second largest town in the Nakhchivan Autonomous Republic of Azerbaijan. It is on the left bank of the River Araz, 75 km south-west of the city of Nakhchivan at the foot of the Zangezur mountain range. It is 850 m above sea level, covers an area of 864 sq.km and borders Armenia and Iran. The town is divided into two by the River Ordubadçay. The river is 24 km long and rises in the Zangezur mountain range of the Lesser Caucasus, 3,200 m above sea level. It has a harsh continental climate: in the summer Ordubad is the coolest part of the Nakhchivan Autonomous Republic. It is famed for its plane trees. Ordubad was declared a historic reserve in 1977 because of its unique architecture and its more than 100 sites of historical and archaeological interest.

Ordubad people

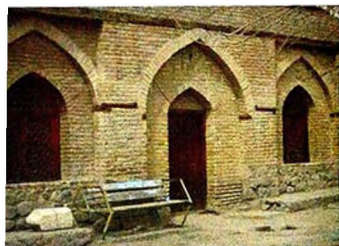
They are kind and hospitable and have a lovely accent. Guests are not asked "Who are you?" or "Where have you come from?" People are so trusting that they do not lock their doors when they go out. You will hardly see any locks on the doors in Ordubad. When the conversation turns to the characteristics of the local people,

History

Historians date the first settlement in Ordubad to the 5th-6th centuries AD. The name Ordubad first appears in written sources in the 7th century. It is said that Arab troops passed through Ordubad on their way to Ararat. In the 15th and 16th centuries Ordubad was in succession part of the Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu and Safavid states. In the 16th and 17th centuries it was destroyed, as it was at the centre of battles between the Safavid and Ottoman states. In the 17th century the Iranian Shah Abbas thought Ordubad especially important as its residents proved themselves loyal to the shah during the war with the Ottoman Empire. In 1588 when Ottoman forces led by Jalar Pasha captured Ordubad, Shah Abbas I (who ruled from 1587 to 1629) retook the town and freed the local people from taxes as a reward for their staunch resistance to the Ottoman troops. The Iranian shah's vizier, Xatəm bəy, who was from Ordubad, also played a part in this. The exemption from taxes allowed the town to be rebuilt and trade and crafts to develop. The decree by Shah Abbas, which consisted of just five clauses, was carved in stone and to this day can be seen in the walls of Ordubad mosque.

Town's main mosque

The Cuma Mosque dates back to the 17th-18th centuries and is of architectural interest. It is built at the highest point of the city's central square. Some elements in the medieval construction hint at an earlier period – the 12th and 13th centuries. The mosque is said to have acquired its current appearance after

Ordubad. Sarsqalar mahalla mosque

Ordubad. One of the old mosques

Ordubad

Buranın camaatı zarafatla "biz naxçıvanlı deyilik" deyir. Haqiqatən də, təbiəti, insanları, zəngin adət-ənənələriylə seçilən Ordubada ilk dəfə ayaq basan insan özünü bürdün birə ortə aş Şərq şəhərlərindən birinə düşmüş kimi hiss edir. Ətirli və böyük gül bağçasına bənzədilən Ordubada indiyə qədər Naxçıvanın incisi deyilir.

Araşdırma

Naxçıvan Muxtar Respublikasında (NMR) böyüklüyü və əhəmiyyətinə görə ikinci böyük şəhərdir. Araz çayının sol sahilində, Naxçıvan şəhərindən 75 km cənub - qərbdə, Zəngəzur silsiləsinin ətəyində yerləşir. 864 kvadrat km sahəsi olan şəhər dəniz səviyyəsindən 850 metr yüksəklikdə yerləşir. Ermənistan və İranla həmsərhəddir. Ordubadın mərkəzindən axan Ordubadçay şəhəri iki hissəyə bölür. Uzunluğu 24 km olan çayın mənbəyi Kiçik Qafqazın 3200 metrlik yüksəklikdəki Zəngəzur silsiləsindən başlanır. Səit - kontinental iqlimi var. Yayda NMR-in ən sərin yeridir. Cinar ağaclarıyla məşhurdur. Memarlığı və 110-dan çox tarixi - arxeoloji abidələrinə görə Ordubad 1977-ci ildə Qoruyulmuş şəhər elan edilib.

Ordubadlılar

Mehriban və qonaqpərvərliklər. Cox şirin danışqları var. Ordubada qonaq gələndə "kimsən, niyə gəlmisən" soruşurlar. İnsanlara o qədər etibar edirlər ki, evdən çıxanda qapını bağlamırlar. Evlərin qapısında qıflı gormək, demək olar ki, qeyri-mümkündür. Ordubad ləhcəsi Təbriz və Səki ləhcələrinə oxşayır. Bu bənzərlik onu Naxçıvanın digər yerlərindən fərqləndirir. Sadəcə danışqda deyil, memarlıq quruluşu, sənətkarlıq, ipəkçilik baxımından bu üç şəhər bir- birinə bənzəyir. Hər üçü tarixi ipək yolunun əsas dayanacağı olub.

Tarix

İlk yaşayış məskəninin V-VI əsrlərə aid olduğunu ehtimal edirlər. Yazılı mənbələrdə Ordubadın adı ilk dəfə VII əsrdə çəkilir. Orta əsrlərdə müxtəlif feodal dövlətlərin tərkibində olan, XVII əsrdə Səfəvi - Osmanlı müharibələri dövründə döyüş meydanına çevrilən şəhər gah Osmanlı, gah da İran əsarətinə məruz qalaraq dəfələrlə dağıdılıb və qərar olunub. XV əsrdə bura, Şah Abbasın xüsusi münasibət göstərdiyi əhəmiyyətli şəhər idi. Bunun səbəbi isə Osmanlı imperiyası ilə müharibə zamanı Ordubad əhalisinin Şah Abbasa qarşı sadəqətlə davranması ilə izah edilir. Belə ki, 1588-ci ildə Osmanlı qoşun dəstələrinin başçısı Cəlar Pəşə Ordubadı işğal edir. Şəhəri daha sonra geri alan I-cı Şah Abbas (1587 - 1629) döyüşlər zamanı düşmənlə müqavimət göstərdiyinə görə yerli əhalini mükafatlandırmaq qərar verir və vergidən azad edir. Şəhni vəzirli, əslən Ordubadlı olan Matəm bəy də bu məsələdə xüsusi rol oynayır. Qərarın verilməsindən sonra şəhərdə ticarət və sənətkarlıq sürətlə inkişaf edir. I Şah Abbasın 1603-cü ildə imzaladığı, cəmi 5 sətirdən ibarət olan həmin fərman Ordubad Cümə məscidinin Şərq qapısının üstündəki daş kitabədə həkk edilib və orijinalı indiyədək durur.

Ordubad Cümə məscidi (XVII əsr)

XVII - XVIII əsrlərə aid memarlıq abidasidir. Şəhərin mərkəzi meydanının ən hündür yerində salınmış, ən böyük məsciddir. Orta əsrlər memarlığının möhtəşəm nümunəsi olan məscidin plan quruluşu və bəzi ele-

Ordubad Cümə məscidi. 17-ci əsr

The Cuma Mosque. 17th century

restoration in the 17th century. The last time it was restored was in our own day, in 1987. The mosque also has a madrasah, or religious school, on its territory. In the mid-19th century Ordubad was a major town. In 1854 it had more than 800 houses, 63 mosques, more than 300 gardens and many different buildings. One of those buildings next door to the Cuma mosque today houses the local museum.

Geyseriyye and zoxxana

This 18th century structure consists of a large cupola with eight smaller cupolas attached to it. It was once home to the covered Eastern Bazaar which sold jewellery, precious stones and ornaments. It was then used as a zoxxana, a place for wrestling. The word "zor" means "strength" and "zoxxana" is a place to show off one's strength. During the rule of the Safavid dynasty, the displays of strength turned into real spectacles with musical accompaniment. Traditional wrestling contests were held here. Khans and nobles came to watch the strongest men of the surrounding districts compete. Unfortunately, the contests declined in popularity in the 19th century.

What's life without a tea house?

You really cannot imagine life in the East without a tea house. Ordubad is no exception – it is a typical town of the medieval East. Apart from the coldest days in winter, the tea houses here are bursting with life all year round. In this town they are all to be found under enormous, ancient plane trees. Men gather here to drink tea, play backgammon and domino tournaments, meet their friends and discuss domestic and foreign policy. Tea drinking in Ordubad is a compulsory part of every meal. Even when guests are invited to dinner or supper, in Ordubad they say, "Come and drink tea". According to local tradition, any meal begins with tea and then moves smoothly to the food. Different types of jam, dried fruit and of course fragrant lemon are served with tea. Not everyone has an appetite after this. But Ordubad cuisine has such delicious dishes that it would be a sin not to try them. Tea drinking is a whole culture. All important issues are decided over tea, including marriages.

According to tradition, successful matchmaking ends with tea. If sweet tea is served during the matchmaking, this means that the girl's parents are in agreement and the wedding will take place. Although in modern-day Azerbaijan young people decide their own future, parents still "negotiate" and drink tea after matchmaking. This is a mark of respect for national traditions.

Ordubad houses

Ordubad homes are built in a medieval style. These houses are considered some of the most interesting types of Azerbaijani dwellings. Great attention in their construction was paid to the microclimate. The courtyard of every house has a pool and well while the high fences have special apertures for ventilation. The lay-out of the yards resembles a caravansarai. The main doors are made of wood while there is a place next to the fence in the yard for luggage and a stall for guests' livestock. These outbuildings are called "xana". The xana usually consists of two storeys, the second floor of which serves as a lookout post. Usually there is one window here, through which you can see who is knocking at the gate. After the visitor has left his luggage and livestock here, the householder accompanies him down a narrow, cobbled path to the house, which is at the other end of the yard. Houses in Ordubad are built from a compound of ordinary earth. It keeps the houses cool in summer and warm in winter.

mentləri onun əslində XII - XIII əsrlərdə tikildiyini ortaya çıxarır. Cüma məscidinin indiki görünüşü XVII əsrdə aparılan təmirdən sonra yaranıb. Son dəfə 1987-ci ildə restavasiya edilib. Məscid atəzində bir mədrəsə binəsi var.

Qeysəriyyə (XVII əsr)

XVII əsra aid memarlıq abidasıdır. Böyük günbəz və ona bitişik səkkiz kiçik günbəздən ibarətdir. Vaxtilə Qeysəriyyə qiymətli zərgərlik məmulatlarının satıldığı ətülü Şərq bazarı olub. Daha sonra Zorxana, yəni doğuş meydanı kimi fəaliyyət göstərmiş. İndi də muzey kimi yaşamağa davam edir.

Zorxana

Burada ananəvi güləş yarışları keçirilirdi. Ətraf bölgələrin məşhur pahlavənləri buraya gələrək güləşər, camaatı uğışar. xanlar və bəylər də gəlir onları izləyirdi. Səzün mənası "zər, güc nümayiş etdirilən məkan" deməkdir. Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə zorxanaların əhəmiyyəti ən yüksək pillaya qalxır. Zorxana təməlləri son xarakterli dəyişir və yarışlar musiqi ilə müşahidə edilirdi. Taəssüf ki, zorxanalar aktuallığını XX əsrdə itirilib. Cüma məscidinin cənubundakı meydana vaxtilə karvansaraylar, dükənlər olub. İndi həmin yerdə nəhəng çinar ağaclarının altında Ordubad məişətinin əvəzəlməz parçası olan çayxanalar fəaliyyət göstərir.

Çayxana

Şərqdə həyatı çayxanasız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Tipik orta əsr Şərq səhəri olan Ordubad da istisna deyil. Səxtəli qış günlərindən başqa, bütün fəsilərdə çayxanalar açıq olur. Burdakı çayxanaların hamısı nəhəng, yuvalıq çinar ağaclarının kölgəsində salınıb. Müştərilərinin demək olar hamısı kişilərdir. Burada toplaşaraq daxili - xarici siyasət məsələlərini və dünyada baş verən hadisələri müzakirə edirlər, nərd və domino oğunları üzrə öz aralarında mini çempionatlar keçirirlər. Çayxanalarda çay servisi 3 əsas elementdən: armudu stakanda qatı çay, kolla qand və yemli limondan ibarətdir. Ordubad evlərində verilən ananəvi çay ziyafəti isə görülməyə dəyər.

Çay süfrəsi

Ordubad çay süfrəsiylə məşhurdur. Yeməyə "gedək çay içək" deyə dəvət edirlər. Qonaqlıq çay dəsgahı ilə başlayır və tədricən yeməyə keçir. Adətən çay süfrəsi o qədər zəngin olur ki, bundan sonra maddəyə yeməyə yer qalmır.

Ordubad evləri

Ordubad evlərinin quruluşu orta əsr şəhərciyini xatırladır. Tarixi Azərbaycan xalq yaşayış binalarının ən maraqlı tiplərindən sayılır. Qədim evlərin standart quruluşu karvansarayları xatırladır. Giriş qapıları taxtadan hazırlanıb. Olçularına görə kiçik qapıların hamısının üstündə laqəbləbləri var. Girisda gələn qonağın əşyalarını saxlamaq və heyvanlarını bağlamaq üçün nəzərdə tutulan xüsusi yeri "xana" deyirlər. Xana iki mərtəbəli olur. İkinci mərtəbədə kiçik gözətçi pəncərəsi yerləşdirilib. Qapı döyüldəndə gələnin kim olduğunu

Təməm Ordubad meyvə bağları da məşhur olub
Ordubad is famous for its amazing fruit orchards

Main neighbourhood

The Sersahar neighbourhood is the largest in Ordubad. Translated from Persian, its name means "main town". Sersahar is also the oldest neighbourhood on the left bank of the Ordubadçay River so it has the largest number of old buildings. The two storey neighbourhood mosque, square, pool, spring, bath house and thousand-year-old double plane tree – the whole area has kept its 18th century style. The neighbourhood is in the centre of town so every road passes through it.

Ambaras neighbourhood

Located on the right bank of the Ordubadçay, Ambaras consists of two ancient neighbourhoods, Lower and Upper Ambaras. It is referred to in written sources from the 18th century. The neighbourhood mosque (17th -18th century), spring and several small shops are in the centre. The whole square is in the shade of ancient plane trees. The old men of this picturesque neighbourhood say that long ago the neighbourhood was called Abirasd, which translates from Persian as "with many waters". There are a great many springs here.

Mingis neighbourhood

The neighbourhood is famed for its 9th century mosque. The house where famous writer Mammad Said Ordubad was born is here. The name of the neighbourhood is interpreted as "min kas" or "one thousand people". Local elders say that 1,000 people used to live here, hence the name. In fact, 1,000 is one of the symbolic numbers (with 3, 7 and 40) found in oriental folklore, the poetic sense of which is a large number.

Mingis is also famed for its sabaka workshops. The most famed master craftsman is Cabir, and orders can be placed in his workshop. Ordubad is the second place after Saki where this ancient craft continues in Azerbaijan.

Ordubad shebeke

Famous architect Acami Abubakr oglu Naxcivani widely used shebeke for the first time in the 19th century in the mausoleum of Xaraba Gilan. Shebeke is present in all his historic works. Shebeke is widely used in Ordubad's historic buildings – Zorxana-Qeysariyya and the Cuma mosque (the main mosque). But unlike Sheki craftsmen, Ordubad craftsmen use small nails in their shebeke.

Underground water supply or 40 steps

Ordubad is said to have had more than 70 springs in the 17th century. The system of underground water pipes, created in the Middle Ages, remains the main source of the town's water supply today. The people call the pipes, which are in the squares and some residential dwellings, the "40 steps" because steps have been dug to make access to the water easier. As a piece of underground hydro-technical engineering, the water pipes became an important part of daily life as the source of the water supply. The pipes not only supplied drinking water, but powered mills, irrigated fields, gardens and kitchen gardens. They also served as refrigerators – grapes, melons, water melons, meat and grain were stored here in the summer months.

görmək üçün nəzərdə tutulub. Xanadan sonra daş döşəməli dərya yolları digər ucundakı evə gedilir. Evlər yığılmış torpaqdan inşa edilir. Bu material, çox sərt iqlimə olan Ordubadda, otaqların yayda sərin və qışda isti qalmasına kömək edir.

Tarixi memarlığı

Ordubad məhəllələrindən ibarətdir. Hər bir məhəllənin öz meydanı, məscidi, çinar ağacları, çarhovuzu, çeşməsi və hamamı var. Sovet dövründə paytaxt Bakıda yalnız 1 məscid olduğunu nəzərə alsaq, Ordubadda hər məhəllənin öz məscidinin olması diqqətə cəlb edir. Məscidlər ibadət yeri olmamaqla yanaşı, adamların xüsusi səbəb axtarmadan, adi günlərdə də yığılıb söhbət etdiyi, vaxt keçirdiyi yerdir. Burada birisi ehsan verib, nəzir paylamaq istəyəndə hamını məhəllə məscidinə toplayır. Sarışahar, Ambaras, Mingiş məhəlləsi Ordubadın ən qədim və böyük məhəllələri hesab edilir.

Ordubadda şabaka

İlk dəfə XII əsrdə Memar acəmi Xaraba Gildəndəki məqbarını inşa edərkən şabaka formalarından geniş istifadə edib. Onun bütün tarixi əsərlərində şabakaya təslim olmaq mümkündür. Ordubad tarixi Zorxana - Qeysəriyyə binasında, Cuma məscidinin içində şabaka işinə geniş yer verilib. Şəkildən fərqli olaraq Ordubad ustaları şabakəçilikdə kiçik mizlərdən istifadə edirlər.

40 pilləkən və ya kəhrizlər

XVII əsrdə Ordubadda 70-dən artıq gür çeşmənin olduğu deyilir. Saharın bu gün də əsas su təchizatı olan kəhriz sistemi orta əsrlərdə yaradılıb. Məhəllə meydanlarında və ya bəzi həyətlərdə yerləşən bu kəhrizlərə xalq arasında "40 pilləkən" deyirlər. Oraya rahat enib - çıxmaq üçün pilləkənlər tikilib. Ordubadlılar deyirlər ki, burada Nəsrəddin Tusinin salafı yaşayırdı. Ordubad muzeyindəki gusələrdən biri tamamilə burada yetişmiş 450 elm-mədanıyyat-siyasət xadimlərinə ayrılıb. Onlardan 18-i akademikdir. Akademik Yusif Məmmədəliyevin doğulub böyüdüüyü Gülübi - Ambaras məhəlləsindəki 7 nömrəli evdə, YUNESKO-nun dəstəyi ilə muzey yaradılıb.

Yusif Məmmədəliyev (1905 - 1961)

Nəftin və neft qazlarının kənd təsəvvüf emalı sahəsində köşkləri II Dünya müharibəsi illərində aviasiyaların yüksək otlarıyla yanacaq təminatı üçün olmasına kömək edib. Azərbaycan neft yataqlarının ən böyük araşdırmaçısıdır.

Sitat

Ordubad çoxlu bağlarla əhatə olunub. Orada yüksək keyfiyyətli üzüm və taxıl yetişir. Qasbə Qafan dağından axıb gələn çay suyu ilə təmin olunur.

Memar Əliqası Qasımov. "Ordubadın qədimləri" kitabı. 1940-ci il

Xaraba Gildə ərazisində Plovday
the Plovday monument

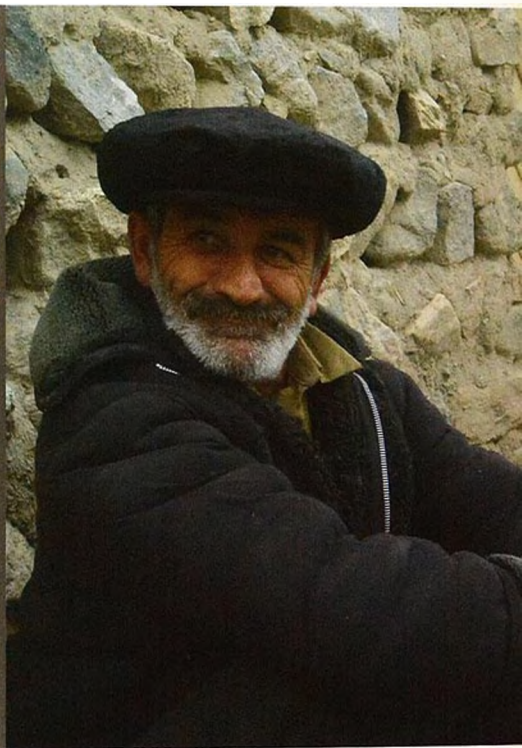

Ordubaddan insan manzaralari

The people of Ordubad

Grigoriantsi shcho mpevskari
The people of Grigoriantsi

Mount Kamki

Legend has it that this is the first mountain that Noah's Ark struck during the Great Flood. Then Noah's Ark hit Mount Ilandag (Snake Mountain) and Gemiqaya (Boat Mountain) which is also on the territory of modern-day Ordubad. After that the ark sprung a leak and the prophet ordered everyone to leave the vessel. Naxçıvan is also known as the cradle of civilization as a result of this legend. But more on this later.

"Ordubad is surrounded by many orchards. Top quality wheat and grapes grow here. The town takes its water from a river that rises on Mount Kafan."

Muradullah Qazvini, Diversions of the Soul, 1740

Ordubad fruits

Medieval Iranian sources report that Ordubad was surrounded by orchards, vineyards and fields of grain. And Ordubad retains its status as a fruit paradise today. Despite its abundance, local fruit is highly valued and does not fall in price. Lemons are the most expensive here. The price of one Ordubad lemon at the market varies from 10 to 20 manats (\$12.5-\$25). The secret of the superiority of the Ordubad lemon lies in its fine peel and indescribable aroma and flavour. Many people eat it peel and all. It is a real miracle – a citrus fruit used to a temperate subtropical climate grows in dry, harsh climatic conditions. Maybe that is why it is so highly valued.

The blooming, fragrant gardens of Ordubad, its mountains and springs, have always attracted travellers. In his work on the history of the Caucasus, including the Irevan and Naxçıvan khanates, French ethnographer L.I. Chopin (1798-1870) noted the reputation of the Ordubad orchards not only in the Caucasus but throughout the East. He did not hide his admiration for the local climate and the flavour of the grapes, peaches, apricots, plums and quince that grew here.

Məni: 40 dəqiqədə yetişən Ordubad limonu.
Qabığı: ağ, pəyilir.

The famous Ordubad lemon,
ripening even in harsh forests

The peach is the most famous of the Ordubad fruit. This large, juicy, tasty fruit has a distinctive bright colour and "red cheeks". If you want to pick a ripe peach yourself, then you need to come here in July. Though not necessarily, Ordubad peaches are just as popular dried. Dried peaches are considered very good for the digestive tract. They are mainly used in sauce for pilaff. In winter dried peaches and other dried fruit are also served with tea. In summer you can marvel at all the different fruit drying on the roofs of Ordubad.

Ordubad is also renowned for its nuts. The word "nut" in Azerbaijani sounds like "goz". But it has a more colourful name in Naxçıvan, "jeviz". Naxçıvan nuts are distinctively oily and do not crumble when they are shelled but emerge whole. Many types of nut are grown in Ordubad. Their sizes and flavours are different depending on the village where they are grown. Tea is never drunk in these parts without nut jam.

"Surrounded by mountains, Ordubad is awash with flowers. There is a very healthy climate here and plenty of water. The houses and gardens take water from 70 springs as well as from the river. Ordubad can without doubt be described as the most poetic and beautiful spot in the whole of the Caucasus."

Kavkaz (Caucasus) newspaper, 1862, No 25

Ordubad meyvələri

Orta asırlar İran tairixçıları Ordubadın çoxlu meyvə bağları ilə ahata olundugunu, çeşidi, novu və dadı ilə şöhrət qazanmış uzum bağlarının, dənli bitkilərinin olduğunu və ipəkçiliyin inkişaf etdiyini bildirmişdilər. Ordubad bu gün də meyvə cənnəti olmasına baxmayaraq yerli məhsullar bazarı da çox bəha qiymətə satılır. Bunların içərisində ən bahalı olanı limondur. Dənəsi 10 AZN ilə 20 AZN arasında dəyişir. Nədən Ordubad limonu belə bahalıdır? Çünki inə qabığıdır, ləzzətlidir, fərqli ətri var deyirlər. Buna görə də qabığını soymadan, meyvə kimi yeyirlər. Amma əsas sirr odur ki, sitrus meyvəsi sayılan limonu quru - sərt kontinental iqlimi olan yerdə yetişdirmək mümkündür. Ordubadın meyvə bağları, dağ bulaqları, kəhrizləri və gül - çiçəkli aurası tarixən sayğıhların diqqətini cəlb edib

Sitat

"Dağlarla ahata olunmuş Ordubad al-əlvandır. sağlam iqlimə malikdir, səhar sudan bəldir. Burada cəydan başqə, bütün bağları və evləri su ilə əsasən təmin edən 70-a qədər bulaq var. Ordubadi, mübəlğəsiz, bütün Qafqazın ən şairinə, ən dilbər gusələrindən biri adlandırmaq olar.

"Qafqaz" qəzeti, 1867-ci il, № 25

Ordubad ariyi

Ordubadın ən məşhur meyvəsi ərikdir. Xüsusi ləzzətli, böyüklüyü, sirirliyi, rəngi, qırmızı yanaqları və ətriylə fərqlənir. Ağacdən dərilib yemək üçün iyul ayında burda olmaq lazımdır. Əriyin mürəbbəsini, cəmini bəşirir və qurudurlar. Ərik qurusuna qayısı dəyişir. Mədə - bağırsağa üçün çox faydalıdır. Qayısıdan ən çox plov bəşirərkən istifadə olunur. Ordubadda meyvələri qurudaraq qısa saxlamaq və çay süfrələrində onlardan istifadə etmək ənənəsi yerli məişətdə çox geniş yayılıb. Yay mövsümündə kənd evlərinin damında qurudulmaq üçün sarılmış alça, tut və digər meyvələr çox fərqli mənzərə yaradır.

Ordubad qozu

Naxçıvanda qozə məzali bir tələffüzlə "cəviz" deyirlər. Ən ləzzət qoz Ordubadda yetişir. Qoz sezonu sentyabr - oktyabr aylarında olur. Sındırılarda parçalanmır və qabığından butov halda çıxır. Çox yağlı olmasıyla seçilir. Ordubadda növbənd qoz yetişdiyini, hətta kənd-kənd qozların olcuna və dadına görə seçildiyini söyləyirlər.

Qoz mürəbbəsi

Buradan əldə ediləcək ən yaxşı hədiyyədir. Burada bəşirilən qoz mürəbbəsi Ordubad süfrələrinin başı sayılır. Mürəbbəni qoz yetirmədən, avqust ayında hazırlayırlar. Qoz mürəbbəsinin hazırlanması 7 - 10 gün çəkir. Əvvəlcə yaşıl qabıqlı, tam dəyməmiş qozun sarı qabığını soyurlar. Dədi çox acı olduğundan, acımı çıxartmaq üçün təmizlənmiş qozu ahanglı suyun içərisində 2 - 3 gün saxlayırlar. Qozun acısı tam keçsin deyə, suyunu bir neçə dəfə dəyişirlər. Yalnız bundan sonra bəşirirlər. Bəşirərkən içərisinə atır və dad verməsi üçün mısır əlavə edirlər. Qoz mürəbbəsində bir soyə diqqət etmək lazımdır. Meyvələr diri, dənə-dənə qalmalı, eyni zamanda lokum kimi yumsaq olmalıdır.

Əhsənqiyə bəndəsi Teymür qəbrəhanı 17-ci əsr

The old prison 13th century

Mingos mahalla məscidi

Local mosque

Nut jam

This is the best present to bring back from Ordubad. Nut jam sets off any Ordubad meal table. It is made when the nuts are not yet ripe and the preparation process takes seven to 10 days. First, the green nuts are shelled and then left for two to three days in lime water to get rid of the bitter taste. The water solution is changed several times during the process. Only after that can the cooking begin. In real Ordubad jam the nuts are both soft and crunchy.

Qurut and fried eggs Ordubad-style

For some reason I thought qurut was traditional only in the western regions of Azerbaijan, but they are popular in Ordubad's mountain villages too. Qurut are hard balls made out of dried milk, or to be more exact, buttermilk. Before they are used, qurut are crumbled and dissolved in warm water. The water is then put over heat and stirred continuously until it comes to the boil. At the same time onions are fried in butter. Dried lavash is crumbled onto a plate, the qurut dissolved in water is poured over it, the fried onion is added and ground walnuts are sprinkled on top. This remarkably tasty dish is prepared once or twice a year in the depths of winter. Ordubad people, who know all about the origins and history of every dish, say that stock breeders always have an excess of milk and dairy products. They came up with this dish in order to use up excess buttermilk.

Talking about Ordubad, you have to mention Ordubad eggs. They are not just an omelette. Ordubad eggs on the plate look more like a pie. It takes quite a lot of time, effort and ingredients to prepare Ordubad eggs. Imagine an omelette made from 12 eggs, fried in a whole kilogram of butter with syrup of pure honey added. Unusual, don't you think? Everything is unusual in Ordubad and has its own history. If you would like to see a real, medieval town, find out about colourful traditions, taste delicious eastern cuisine or simply relax in the bosom of nature, you can confidently buy a ticket to Ordubad.

Ordubad eggs

- 1 kg butter
- 12 eggs
- 1 glass of honey

Warm 500 g of the butter in a saucepan. Beat the eggs in a large bowl, adding one spoonful of water and one spoonful of bicarbonate of soda. Pour the mixture into the melted butter. Keep the heat high and the mixture will begin to rise. As soon as one side is cooked, turn the omelette over, cook the other side and carefully pour over the remaining melted butter.

To make the syrup for the omelette, completely dissolve one glass of pure honey in half a litre of water over a medium heat. Let the syrup cool then pour it over the omelette, which will gradually become softer as it absorbs the syrup, and in a few hours time it will be ready for eating. Cut off a piece of the omelette, wrap it in lavash (unleavened bread) and serve. It goes well with tea.

Maşhur Kamki dağı

Famous Kamki mountain

Ordubad mətbəxi

Buradan söz düşəndə Ordubad qayganagından danışmamaq olmaz. Bu, alışıdığımız omelet deyil. Bəzəqəba qoyulan hazır qayganacaq daha çox pıroqqa bənzəyir. Xoşlu vaxt və zəhmət talab edən çox fərqli bir daddır.

Ordubad qayganacağı

1 kq kara yağı
12 yumurta

Əvvəlcə 500 qram kara yağı darın qazanda qızdırılır. İri layəndə möhkəm çırpılan yumurtalara 1 qasıq su və bir qasıq da qabartma tozu əlavə edilir. Qızgın odun üstündəki qaynar yağın içinə tokulan yumurta bisdikcə qəbərir. Bir üzü tamamilən qızardıqdan sonra digər uzununu çevirərək eyni şəkildə qızardarkən, yerdə qalan 500 qram arınmış kara yağı çömçəylə qazana yavaşca tökülür.

Qayganacaq üçün şıra hazırlanır. Odun üstündə 1 stəkan təmiz bal yarım litr suyun içərisində qarışdırılaraq hall edilir. Soyududan sonra qayganagın üzərinə tökülür. Tədricən şirəni canına çəkən qayganacaq yumşalaraq bir neçə saatdan sonra yeməyə hazır olur. Bir dilim kəsilir və ləvəşin arasına bükülüb yeyilir. Çayla servis edilir.

Ordubad ipayı

Ordubad Uzaq və Yaxın Şərqi ölkələrini Avropa ilə birləşdirən Böyük İpək Yolumun üstündə yerləşdiyindən burada ticarətin və sənətkarlığın, xüsusən də ipəkçiliyin inkişafı üçün əlverişli şərait olub. Ordubad ipayı hələ XVI əsrin ikinci yarısında Avropaya ixrac edilib. 1875-ci ildə burada buxar mühərriki işləyən ipəkərmə fabriki olub. 1886-cı ildə ipək istehsal edən 4 iri ipəkərmə müəssisəsi fəaliyyət göstərmiş. Türkmənçay Müqaviləsindən (1828) sonra Rusiyaya ilhaq edilən Ordubad XIX əsrin ikinci yarısı, 1920-ci əsrin əvvəllərində Rusiya bazarlarını yüksək keyfiyyətli xəm ipək, ipək parça, habelə quru meyvə ilə təchiz edən mühüm mərkəzlərdən birinə çevrilmiş. Avropa tipli baramaacaan fabriklər 1870-ci ildə tikilməyə başlanıb. 1928 - 29-cu illərdə 12 kiçik ipək fabriki birləşdirilərək, Ordubad İpək Kombinati yaradılıb. 1988-ci ildən sonra Ermənistanla müharibədən blokadaya alınmış NMR-da digər istehsalat sahələri kimi anənəvi ipək sənayesi də dəyəndirilib.

Ordubad toponimi

2000 illik keçmişə malik toponimi müxtəlif cür izah edilir. Orta əsrlərdə buraya səyahət edən ərəb səyyahları Ordubadın mümbit, çox yarasıqlı meyvə bağlarının gözəlliyindən heyranlənərək "cannal bağı" mənasını bildiran "ürdü bağ" adlandırmışlar ki, bu da tədricən Ordubad şəklinə düşüb. Tədqiqatçılar toponimin qədim türk dillərində "iqəmatgah", "qarəgah" mənalarında işlədilan ordu və abad sözlərinin birləşməsindən yaranmışığını qeyd edirlər. XI əsr tarixçisi Mahmud Kəşgəri ordu sözünü "xənim yaşadığı mərkəzi iqəmatgah" kimi izah edir. Coğrafi adın tərkibindəki ordu sözü "qosun" mənasında sonradan işlədilməyə başlayıb.

Gilaçay

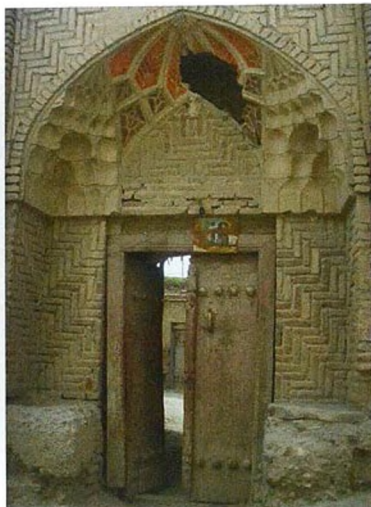
The river of Gilanchay

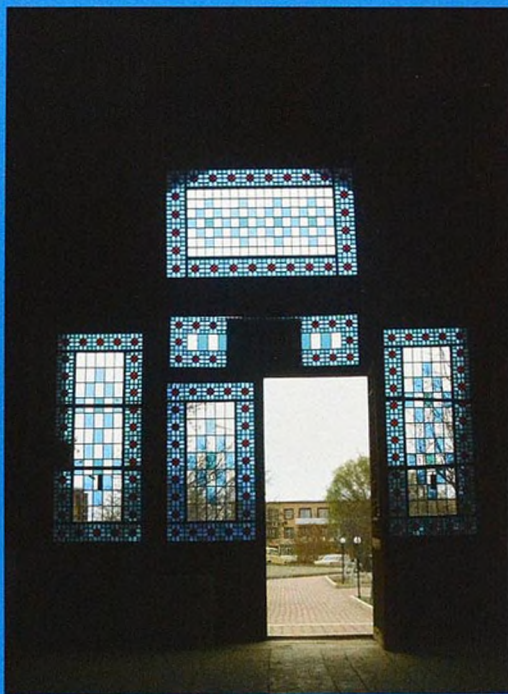

Massiv orla zur Orqubad evləri

Typical medieval Orqubad houses

ERCUBAD SABAHATI DA MASHRUFDA

The famous ERCUBAD windows

Zəngəzür dağında Qaplıq şəkəli

The waterfall in the Zangezur mountain

Ordubad silk

Ordubad's location on the Great Silk Road created the right conditions for the development of trade and crafts in the area, in particular silk weaving. In the 16th century Ordubad silk was exported to Europe. In 1875 just one silk mill functioned here, powered by a steam engine, but in 1886 there were already four mills. In the second half of the 19th century and beginning of the 20th century, Ordubad became a major centre supplying silk to Russia. From 1870 European-style mills began to be built here and in 1928 12 small enterprises were brought together in the Ordubad Silk Combine. Ordubad silk, which had been renowned for centuries, received international recognition and awards from many international festivals and exhibitions. However, silk weaving in Ordubad and many other types of production ground to a halt in 1988 because of the Armenian blockade of the Naxcivan Autonomous Republic.

The name Ordubad

There are different explanations for the name Ordubad. Arab travellers are said to have visited the area in the Middle Ages and been so impressed by the forests and orchards that they called the area "Urdu bag" or "Paradise Garden" and this became pronounced "Ordubad". Researchers say that the name comes from the ancient Turkic words "ordu" and "abad" which mean "residence" and "wager". Eleventh century historian Mahmud Kasgari explains the word "ordu" as the "central residence where the khan lives". Later this place name acquired the current meaning of "army".

Lesser Caucasus

Ordubad is mostly mountainous or hilly. The highest peak in the Lesser Caucasus is here, Qaplıq. All the peaks in Naxcivan are named and have an ancient history. These names are linked either with the shape of the peak itself or with a legend. The shape of the mountain on the way into town, Plovdag, is eye-catching.

Plovdag

Local people say that the mountain got its name from its resemblance to a dish of pilaff or plov. The mountain on the left bank of the River Gilancay is 1,036 metres high. There are traces of an ancient Bronze Age culture here.

Xaraba Gilan

This is an ancient settlement covering more than 100 hectares near Plovdag. The town of Xaraba Gilan took shape in the 5th-4th centuries BC, but a settlement and necropolis have been found here dating back to 2,000-1,000 BC. This urban culture survived to the 14th century, undergoing a revival in the 10th-12th centuries. The Plovdag necropolis is more than 4,000 years old. In those days people settled close to the river for easy access to water and in higher places which were easy to defend. Plovdag was a very suitable spot in this regard. The population of Xaraba Gilan, which became a powerful, fortified position, were Turkic-speaking tribes. Researchers say that the town was badly damaged during the Mongol occupation, while a terrible earthquake in the 14th century flattened the town.

Pazman evi

The house in the village of Pazman

Kiçik Qafqaz

Ordubad relyefi əsasən dağlıq, dağətəyi hissəyədir. Kiçik Qafqaz dağ silsiləsinin ən yüksək nöqtəsi, 3904 metrlik Qapıciq zirvəsi burdadır. Naxçıvan dağlarındakı bütün təpələrin adı və qədim tarixçələri var. Bu adlar ya dağın formasına görə verilir, ya da bir əfsanə ilə bağlıdır. Sahənin girişindəki Plovdağ formasına görə dağlaqatı çəkir.

Xaraba Gilan

Plovdağ ərazisində 100 hektardan çox sahədə yerləşən qədim yaşayış ərazisidir. E.ə. II - I minilliklərlə aid yaşayış məskəni və nekropol aşkar edilən Xaraba Gilan səhəri e.ə. V-IV əsrlərdə formalaşmış. XIV əsra qədər yaşayan bu sahər mədəniyyəti X-XII əsrlərdə intibah dövrü yaşayıb. Plovdağ nekropolu 4 min il əvvəllə qədər olan dövrü əhatə edir. O dövrdə insanlar müdafiə olunmaq və sudan istifadə etmək üçün çay kənarında və dağ üstündə məskən salırdılar. Plovdağ bu cəhətdən əlverişli yer sayılırdı. Mohtəşəm müdafiə istehkəmi olan Xaraba Gilanın etnik tərkibi türk dillli tayfələrdən ibarət olub. Tədqiqatçılar moqol istilaları zamanı Gilan şəhərinin böyük ziyana uğradığını yazırlar. Xaraba Gilan XIV əsrdə bas verən dahşətli zəlzələdən sonra tamamilə dağılıb.

Aza kəndi

Xaraba Gilanın suqutundan sonra əsas yerləşmə mərkəzi bura olub. Kənddən bir neçə kilometr aralıda yerləşən Dər Cümbəzi XIV əsrdən qalma təqəri abidədir. Cümbəz Ordubadda Nuh tufanıqla bağlı ərazidə durur. Rəvayətə görə, həmin yerdə Nuh peyğəmbərin kiçik və sonuncu oğlu Yafas dəfn olunub. Yafasın adının da burayla bağlı olması təsadüfi deyil. Çünki eyni əraziyə yaxın yerdə Yafasın səhəri olub. Onun xarəbəliqlən bugundakı qalıq və müqəddəs yer kimi ziyarət edilir. Aza kəndindəki digər tarixi abidə məşhur Aza korpusudur. Bu korpusun inşaatı Rus imperiyasının əyalətlərdə quruculuq işləri aparmaq siyasətinin yeridildiyi illərə aiddir. Korpusu Gilan çayının üstündə, 1826-cı ildə yerli bir tacir tikdirmiş. Ordubad yaxşı tanımaq üçün bir neçə istiqamətə turist marşrutu üzrə səyahət etmək məsləhətdir. Onlardan biri Dirmis - Kalaki - Pazmari kəndlərini əhatə edir.

Pazmari kəndi (37 km)

Bu istiqamətin son yaşayış məskəni olan Pazmari kəndində cəmi 35 ev var. Ordubadın dağ cənnətidir. Qışmar yay aylarında çox sərin olan kəndlərdəndir. Təbi şəraitinə görə Pazmarıda kecmişdən bəri heyvandarlıq, ariçılıq geniş inkişaf edib. İlk adı Pazmari olub ki, bu da ilahi, müqəddəs yer mənaşlarını bildirir. Kənddə aşkar edilmiş mineral su bulacağının tərkibi karbon qazlı, hidrokarbonatlı-sulfatlı, kalsiumlu-natriumlu olduğundan müalicə üçün yararlı olduğunu deyirlər. Kənddəki az sayda evlərin taxta sütunlarının üstündə qoc kəllələrini gormək mümkündür. Dağlıq ərazidə dağ keçiləri çox olur, onları bəzən ovlayır, atını yeyir. dərisindən məisətdə istifadə edir, kəllə müqəvvasını da sütunlardan asırlar.

Pazmari (Qaplan) şalaləsi

Şalalə Pazmari kəndindən təxminən 40 dəqiqəlik məsafədədir. Ayıncıqlı aşırımından 1707 metr hündürlükdən başlayan eyniadlı çayın üzərində yerləşən təbiət abidəsidir. Azərbaycanda ən böyük şalalələrdən

Ordubad, Dər cümbəzi

Ordubad, the medieval town

Այա Զամբին Կարն Զորգուսի 1826-Ը ի ի
The historical bridge in the village of Aza

White-capped Longspur moostalos

Aza village

This is the main centre to which people moved after the destruction of Xaraba Gilana. Several kilometres from the village, Der Gumbaz (Der cupola) is the only historical monument from the 14th century. There are places in Ordubad linked with the great flood during the times of Noah. Tradition has it that Noah's youngest son, Yapheth (Yafes in Azerbaijani), is buried here. Nearby is the town of Yafes. People who visit the ruins today consider the place holy. Another famous historical monument in this village is Aza Bridge, which was built when the tsarist government was improving the area. A local merchant built the bridge over the River Gilan in 1826. You need to travel in various directions to find out more about Ordubad. One route passes through the villages of Dirnis, Kalaki and Pazmari.

Dirnis village

The village is one of the holiday areas of Ordubad, in a location open on all sides. Hence the name Dirnis, which translates as "without doors". Dirnis, the first village in the area, has some 300 houses. The view of the Zangezur Mountains in the Lesser Caucasus range is stunning. The sheer beauty of the area makes you get out of the car to enjoy it to the full. Boulders blocking the road make travel difficult and they need to be removed for a car to pass, otherwise you have to walk on foot up the River Kaplan. At the end of the journey the roar of the Kaplan waterfall disturbs the silence. The waterfall is approximately 40 minutes by car from Pazmari village. These areas, which are a picnic paradise in May, have rich gold seams.

Pazmari village

Pazmari, 30 kilometres north-west of the town, is Ordubad's mountain paradise. It is very cool here even in the hottest days of summer. Stock-rearing and bee-keeping have been practised here for centuries. The environment is just right for it. Pazmari with its 35 houses is the last inhabited place in this border area. The water comes from a mineral spring in the village and is packed with carbon, sulphurous bicarbonate, calcium and sodium. It is said to have medicinal properties. The dried skulls of wild oxen, of which there are many here, hang from the wooden pillars in some of the houses. Local people sometimes hunt them. Ox meat is eaten and the skins are used about the house.

Kalaki village

This is one of the most beautiful mountain villages in the district, located 45 kilometres from the town of Ordubad. The name bears no relation to the word "kalak" meaning "lie" or "invention". It is thought to have come from the word "qala" (fortress) or "qalaca" (small fortress). Kalaki is famed for its gold deposits. The mines are 300 metres from the village and 145-1,550 metres above sea level. The ground is rich in other minerals too. Local people say that the population of the village moved here from Karabakh during the tsarist era. And Kalaki speech is similar to Karabakh dialect. Another interesting trip in Ordubad is 60 kilometres to Nasirvaz and Gamiqaya. This area is indescribably beautiful. Every stone and every gorge has its own long history. The villages along the way are on the slopes of the Lesser Caucasus.

Tov khanduda turna vstebzali

The making of turna in the village of Tov

biridir. Ayıcınqlı çayı Vanandçaya töküldüyü yerin yaxınlığında dəniz səviyyəsindən 2161 metr hündür-
lükda güi salala yaradır.

Kalaki kandi (45 km)

Ən gəzəl dağ kəndlərindən biridir. Adının mənasının "kalək," yəni yalan, uydurma sözlərinə aidıyyatı yox-
dur. Deyilənə görə, "qala" kəlimələrinin dəyişikliyi uğramasıyla meydana gəlir. Kalaki qızıl
yataqlarıyla məşhurdur. Bu mədənlər kənddən 300 metr aralıda 1450 - 1550 metr hündürlükdə yerləşir.
Bəşqə müxtəlif filiz mineralları ilə də zəngindir. Yətilər, kəndin əhalisinin Cənub Rusiyası dövründə
Qarabəgdən buraya köç etdiyini danışır. Həqiqətən də, Kalaki camaatının ləhcəsi Qarabəg dialektinə
bənzəyir. Kalaki qədim adət-ənənələrin qorunduğu kənddir. Kənd məktəbinin qız folklori ansamblının
"Haxışta" mərasimi buna əyani sübutdur.

Haxışta

Töv - bağram mərasimləri ilə bağlı musiqili oyundur. Naxçıvanda geniş yayılıb. Qadınlar iki dəstə halında
toplanırlar. Növbə ilə hər biri dördlülərdən ibarət şer deyirlər. Hər misradən sonra digər qızlar "haxışta"
sözünü təkrar edir, al çalır oynayırlar. Kalakıda, xına gəcəsindən sonra, gəlini aparmaya gələn oğlan evi
qadınları qız evi xanımları ilə birgə haxışta oxuyurlar. Qaydaya görə, gəlini aparmaya gələn qadınların
ağlarındə təzə gəlin üçün hədiyyələr, gəlinlik paltarları, qızıllar, sirmiyətdən ibarət xoncalar olur. Xonca pod-
nosə doldurubmuş, şalfaf neylon və qırmızı lentlə bağlanmış bağlamalara deyirlər. Əlibos gəlmək olmaz.
Oğlanın qohumları, təzə bəyin unvanına bir ağızdan gözəl sözlər deyir. Qız evi də buna qarşılıq olaraq, öz
qızlarını tərifləməklə cavab verir. Təriflərdə tərəflər bir-birlərinə sətəşincə, oyun məzali söz dəfələrlə
Ordubad üzrə əhəmiyyətli digər səyahət marşrutu Nəsirvaz - Gəmiqaya qoruyğu istiqamətindədir. Bu marşrutun
uzunluğu 60 kmdir. Tərifləsənməz gözəlliklərlə zəngin, heyranedicə mənzərəsi olan bu yerdə hər dərin
dərinin dinləməklə bilməyən hekayəsi var. Kicik Qəfqaz dağ silsiləsi boyunca yerləşən kəndlər dağların
qoynuna səpələnib

Biləv kandi

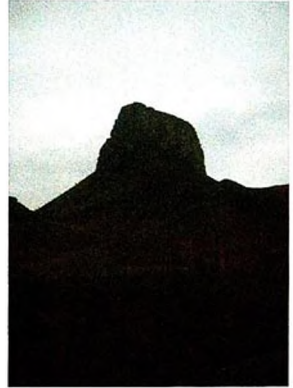
Bu istiqamətdə ilk yaşayış mərkəzi və qədim səhər yeridir. Buranın ən əhəmiyyətli tarixi abidəsi Babək
qalası adı verilən şis uclu dağıdır. Xəliq qəhrəmanı Babəkin iqamətgahı olduğu ehtimalı var. Böyük İpək Yolu
dəyənəcəqlərindən sayılan bu yerdə tikilən qala karvanların quldur-qacaqlardan qorunması üçün nəzərdə
tutulub.

Tivi kandi (60 km)

Tivi sözünün mənşəyi haqqda maraqlı söyləntilər var. Ərəb dilində tiv gözəl atır qoxusu mənasını verir. Əlli
səcan deməkdir. Tivi dağısında bir-birindən tərəvəlli 1001 cür bitki bitir. Kənddə saysız - hesabsız mineral
bulaqlar mövcuddur. Bunlardan biri Narzan tiplidir və dəri xəstəliklərinin müalicəsində tövsiyə edilir.
1968-ci ildə kənd ətrafında antik dövrə aid axtəoloji abidə - Tivi nekropolu qeydə alınıb.

Biləv kəndi Babək qalası

The village of Biləv Babək's fortress

Axista

This musical game, associated with holiday traditions, is widespread in Naxçıvan. Girls split into two groups and take turns to recite quatrains, after each line of which all the other girls say "axista" in unison, clap their hands and dance. The women from the groom's family who come to meet the bride also take part in this tradition. According to tradition, they should bring gifts for the bride, a dress, a tray with gold decorations and sweets, wrapped in cellophane and tied with red ribbon. The relatives of the groom praise him in unison. And the bride's relatives praise her just as much too. As soon as one side offends the other, the game becomes a friendly verbal duel. Ordubad people are so hospitable that they will not allow guests to leave until they have fed them to the gills. I had inkling that they would still know how to make some of the traditional Azerbaijani dishes here which have already been forgotten elsewhere. I was not disappointed and was lucky enough to try them.

Bilav village

This is the first village in this direction, on the site of an ancient town. The jagged Mount Babak is the most famous site in this area. National hero Babak is thought to have lived here. The area was one of the stopping points on the Great Silk Road and the fortress here provided protection from bandits and robbers.

Tivi village

Tivi village is 60 km north-east of the town of Ordubad. There are interesting theories about the origin of the village's name. In Arabic the word "tiv" means "pleasant aroma" or "fragrant". Hundreds of fragrant plants grow in the mountains around Tivi and there is a huge number of mineral springs. One of them has Narzan-type water which is recommended for the treatment of skin disease.

Gəmiçaya sırtında dumanlı dağlar

Fog-covered mountains near Gəmiçaya

The ancient Tivi necropolis was found in 1968 near to the village. The craftsmen in Tivi who make wind instruments say that the zurna is especially valued. The zurna, made out of nut and apricot wood, is one of the oldest musical instruments. It is said to have been played in the era of the prophet Noah. Legend has it that before the flood a shepherd climbed a mountain and blew the zurna to signal the impending catastrophe. A tune by the name of Noah's Tune is still played here. And the zurna is one of the most resonant wind instruments.

Nasirvaz village

At 2,000 metres above sea level, this is the last inhabited spot in this direction. From November to April the area is covered in snow while mist is a frequent visitor in summer. The village of Nasirvaz is on the slopes of the highest peak in the Lesser Caucasus, Mount Gəmiçaya. This is where Noah anchored his ark. This area is considered to be closer to the Almighty, Nabi gurd. The village is said to have been named after the scholar Nasraddin Tusi (1201-74), "Nasir avaz" or "Nasir's voice". Bee-keeping and walnut-growing are the main sources of income for the local population. All these villages have one thing in common – the ladders that are an essential part of everyday life.

Zurna

Tivida xalq çalğı alətləri istehsal edən ustalar nəfəsli alətlərin içərisində zurnanın xüsusi yeri var deyirlər. Qoz və arıq ağaclarından hazırlanan zurna nəfəs alətləri içərisində ən qadim olanıdır. Onun Nuh yayğımindən qaldığını söyləyirlər. Tufandan öncə tahlükəni bildirmək üçün bir cəbənin dağ başına çıxaraq zurnayla xəbərdarlıq etdiyini rəvayət edirlər. Nuh həvəsi deyilən zurnalı musiqi parçasını burda indiyədək ifa edirlər. Nəqiqətən zurna ən çingillili səsə sahib nəfəs alətidir.

Nəsirvaz kəndi

Dəniz səviyyəsinə 2000 metr yüksəklikdə yerləşən kənd bu istiqamətdəki son yaşayış məntəqəsidir. Noyabrdan aprel ayının ortalarına qədər qar ilə örtülür, yaz aylarında çox dumanlı olur. Kənd Kicik Qafqazın ən yüksək zirvəsi olan Gəmiqayanın ətəyində salınıb. Gəmiqayaya Nuh gəmisinin lovbərə atdığı arazidir. Buranı Tanrıya yaxın olan yer - Nəbi Yurdu kimi təqdim edirlər. Deyirlər, ensiklopediyaçı alim, filosof Nəsrəddin Tusinin (1201 - 1274) xatirəsinə kəndi "nəsr - avaz" yəni Nəsrəddinin səsi adlandıırıblar. Arıçılıq və qoz ağacları əhalinin əsas gəlir mənbəyidir. Bu kəndlərin hamısının ortaq bir cəhəti var. Məisətin dəyişməz atributu olan ambarlar.

Ambar

Dağ kəndlərindəki dükənlərdə arzaq satılır. Yeyəcəklərin hamısı evdə hazırlanır. Qıs mövsümü çox uzun və ağır keçdiyi üçün ciddi əzuqə tədarük etmək sərtədir. Qidalara xərək olmasın deyə evlərin altında yerləşən xüsusi ambarlara doldurulur. Ambarlar ekoloji təmiz, orqanik qidalardan ibarət supermarketi xatırladır. Na desən var. 1001 çeşid marinadlar, turşular, müxtəlif növ mürəbbəllər, tərəvəzlərin demək olar hamısının konservləri, kompotlar, xüsusi reseptlə hazırlanmış qovurtılar, vedrələrlə nehrə yağı, xamalar, pendir və sər, eləcə də süzmələrdən ibarət bütün ağırtı məhsulları, bir neçə yüz ədəd lavas, çox sayda yumurta, bir tonə yaxın kartof - sogan və həmçinin qoyun və keçi atından xüsusi reseptlə hazırlanmış qovurmalar.

Qovurma

Ləzzətilə seçilən Sibir qovurması bunların içində ən seviləndir. 6-7 yaşlı keçinin atından hazırlanan qovurma bəlo ad verilib. Uzun sözün qısa, böyük bir əlla bu ambardakı qidələrlə heç kəmə və heç nəyə ehtiyac duymadan rahat bir neçə ay dolana bilər. Ambarı gəzərkən istər - istəməz insənin iştahı qəbər və qeyri-ixtiyar "na olub, dünyanın sonudur" deyə sual verməkdən özünü saxlaya bilmərsən. Bunu cətin geoloji quruluş, mürəkkəb coğrafi mövqe və sərt təbii şəraitlə izah edirlər. Uzun qıs əxəmlərində Nəsirvaz xanımları əsasən tək rəngli, bəl nəxışli, xalçanı xatırlıdan böyük yun şallar hörürlər.

Gəmiqayaya

1968-ci ildən elmi araşdırmaların aparılmasına başlandıqı Gəmiqayaya 2006-cı ildən tarix-bədii qoruyucu statusu alıb. NMR ərazisindəki ən qadim yaşayış məskəni olan Gəmiqayaya, Zəngəzur silsiləsində zirvədir. Gəmiqayaya yaylaqlarının ərazisi müqəddəs hesab edilir. Məbədlər daim qar və buludlarla örtülür şis qayalar arasında. Uzaqdan mavi səma fonunda dənizdə üzən gəmiyə bənzəyir. Bu oxşarlığa görə Kicik Qafqazın ən yüksək

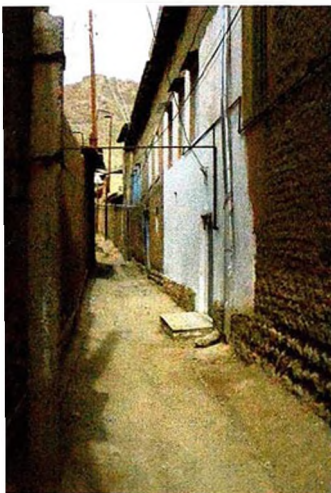

Larders

Food produce is not sold in the shops in mountain villages. All food is prepared at home. People have to stock up carefully for the long, cold winter. So that the produce does not spoil, it is kept in special larders beneath the houses, which are like supermarkets full of ecologically pure foodstuffs. There is everything here: hundreds of types of marinades, jams, juices, preserved vegetables, specially dried herbs, pure butter, sour cream, cheese, yoghurt, hundreds of pieces of lavash bread, many eggs, around a tonne of potatoes and onions and lamb and goat roasted according to a special recipe.

One of my favourite of all these products is the especially tasty Siberian roast. This is the roast meat of a six- to seven-year-old goat. Quite a large family can live for several months on these stocks without wanting for anything. Walking through a larder gives you an appetite. At the same time you can't help wondering, "What's going on? Is the world about to end?" The answer is simple: the difficult geology of the area, the complex geography and the harsh natural conditions mean that food has to be stock piled. During the long, cold winter evenings the women of the village weave large woollen shawls of a single colour, similar to carpets, which they richly decorate.

Our Ordubad biggest
One of Ordubad's narrow streets

Gamiqaya

Scientific research has been under way at Gamiqaya since 1968. In 2006 it was given the status of an historic and artistic reserve. This peak in the Zangezur mountain chain is the oldest settlement on the territory of the Naxcivan Autonomous Republic. Gamiqaya's mountain plateau is considered a holy place. The temples here are found between cliffs permanently covered in snow. From a distance the peak looks like a ship sailing in the blue sky. This is why the highest peak (3,904 m) of the Lesser Caucasus is popularly known as Gamiqaya or Ship Mountain. The ancient tribes of Naxcivan lived on the Gamiqaya-Qaranqush plateau. There are cliff drawings here and ancient inscriptions dating back to the 3rd to 1st centuries BC. The drawings show people, different animals and ox hunting with bows and arrows.

Some of the ancient settlements and cliff drawings are said to be at least 5-6,000 years old while Mount Gamiqaya itself is traditionally linked to the legend of Noah.

Legend of Noah

Realizing that a flood was threatening the world, Noah built an ark and managed to save himself and the people and animals on the ark. According to the legend, during a storm Noah's ark hit the peak of Iladag, in eastern Naxcivan, and Alangaz and Kamki in Ordubad and, finally, came to rest on Mount Gamiqaya. This legend shows the single roots of all the Sumerian and Jewish legends about Noah. Although the legend has been known since 3,000 BC, the Sumerians did not record it until around 1,500 BC. Many historians think that this coincides with the time that Naxcivan was founded (1,539 BC). The legend says that fragments of the ark that came to rest on Mount Gamiqaya are still here in the Ayi cuxuru (Bear's Hollow). Scholars have noted the presence of ancient inscriptions about Noah on the cliffs of Gamiqaya. It is better to come here in July and August if you want to visit Gamiqaya. This is the only time of year that it is possible to climb to the top and enjoy the beauty and majesty of the area.

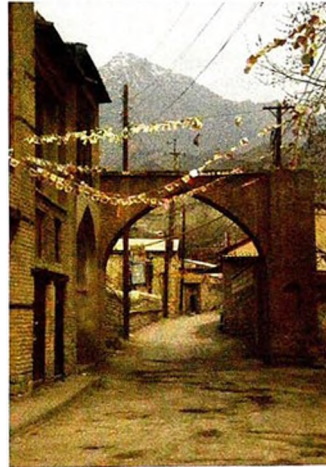
zirvəsi olan Qapıcıq dağına (3904 metr) xalq arasında Gəmiqaya adı verilib. Burada e.ə. III - I minilliklərdə aid qayaüstü rəsmlər, qədim yazılar var. Gəmiqaya - Qaranqus yaylağı Naxçıvanın qədim dağlarının yaşadığı yaylaq yeri olub. Həmin dövrlərdən buradakı qayalar üzərində insan və müxtəlif heyvan rəsmləri, yay - oxla keçiricilərinin sahəsi, ayri-ayrı isarələr haqq edilib. Gəmiqaya təsvirlərinin və oradakı yurd yerlərinin əzi 5 - 6 min il yaşı olduğunu bildirən Gəmiqaya, Nuh əfsanəsi ilə bağlıdır.

Nuh tufanı əfsanəsi

Yer üzünü su basacağını bilən Nuh peyğəmbər bir gəmi düzəldir və buraya topladığı canlılarla sağ qalmaq bacarır. Əfsanəyə görə, tufan zamanı Nuhun gəmisi Naxçıvanın şərqindəki İlandaga, Ordubaddakı aləngəz və Kamkı dağlarına toxunduqdan sonra, Gəmiqayada quruya oturub. Bu əfsanə Nuh tufanı haqqında qədim Sumer və yəhudi əfsanələrinin hamısının bir kökdən olduğunu göstərir. Əfsanənin süjeti eramızdan əvvəl III minillikdə məlum olsa da, II minilliyin ortalarında sumerlər tərəfindən yazıya alınıb. Bir sıra tarixçilərin fikrincə, bu, Naxçıvanın salındığı tarixlə, yəni, e.ə. 1539-cu ilə eyni dövrə təsadüf edir. Rəvayətə görə, Gəmiqayada lovbə salan gəminin qalıqları indi də qədar buradakı "Açı çıxuru" deyilən yerdə qalmaqdadır. Alimlər Gəmiqayada Nuhla bağlı qədim yazı olduğunu qeyd edirlər. Qorugı görmək istəyənlərə buraya iyul - avqust aylarında gəlmək məsləhətdir. Çünki yalnız bu dövrdə zirvəyə çıxmaq və gözəllikləri duymaq mümkündür.

Ordubad Mərkəzi. Bağ məhəlləyə giriş

Central Ordubad. The high-street

Azərbaycan və ingilis dillərində nəşr edilmiş "Azərbaycana Daha Yaxın Olmaq" adlı maraqlı və qeyri-adi kitab sizi doğrudan da, Azərbaycanın qədim mədəniyyətinə, əsrarəngiz təbiətinə və mehriban insanlarınla Daha Yaxın edəcək. Kitabın müəllifi Aynur Təlibova bütün Azərbaycanı gəzib-dolaşmış. O, öz səyahət əhvalatlarını elə bir sevgi ilə bölüşür ki, siz mütləq o yerlərə gedib gəzmək, o insanları görmək və o təamları dadmaq istəyəcəksiniz. Bakcell, məmuniyyətlə, Aynurun bu əhvalatlarını nəşr edir və Azərbaycanı acnəbi ziyarətçilərə, eləcə azərbaycanlılara Daha Yaxın edir.

'Get Closer to Azerbaijan' is a fascinating book in Azeri and English that will really Get You Closer to the ancient history, beautiful landscapes and friendly people of this country. The author of the book, Aynur Talybova, travelled Azerbaijan extensively and shares her stories with such passion that you will definitely want to visit the places, meet the people, see the views and taste the food she describes. Bakcell is pleased to publish Aynur's stories to bring Azerbaijan closer to foreign visitors and Azerbaijanis alike.